

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**YAŞLILIKTA SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA
ÇIKMAK: SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN BİR
DEĞERLENDİRME**

Cihangir KARAKAYA

Doktora Tezi

Ankara, 2024

YAŞLILIKTA SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMAK:
SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Cihangir KARAKAYA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Cihangir Karakaya tarafından hazırlanan “Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme” başlıklı bu çalışma, 07.03.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kasım Karataş (Başkan)

Doç. Dr. Türken Çağlar (Danışman)

Doç. Dr. Ergün Hasgül (Üye)

Doç. Dr. Aslıhan Aykara (Üye)

Doç. Dr. Mehmet Başcılar (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

29/03/2024

Cihangir KARAKAYA

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Türken ÇAĞLAR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Cihangir KARAKAYA

TEŞEKKÜR

Öncelikle büyük bir sabırla çalışmaya katkı sunan çok değerli yaşlılarımıza,

Hem yüksek lisans sürecinde hem de doktora sürecinin önemli bir bölümünde danışmanlığımı yürüten, tez hazırlama sürecimde yolumu aydınlatan, her zaman iyi ki birlikte çalıştık dediğim çok değerli hocam Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN'a,

Tez sürecinde sonradan danışmanlığımı üstlenerek desteklerini esirgemeyen, tezimin son halini almasına tecrübesi ve bilgisi ile önemli katkılar sunan, keşke daha erken tanışsaydım dediğim çok değerli danışmanım Doç. Dr. Türken ÇAĞLAR'a,

Tezimin her açıdan gelişmesine önemli katkılar sağlayan tez izleme komitesi üyelerim değerli hocalarım Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a ve Doç. Dr. Ergün HASGÜL'e,

Tez jürimde yer almayı kabul ederek çalışmamı titizlikle okuyan ve değerli görüşleri ile tezime katkı sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Aslıhan AYKARA'ya ve Doç. Dr. Mehmet BAŞCILLAR'a,

Lisans eğitimimin ilk anından itibaren beni sürekli destekleyen ve hem mesleki hem de akademik kariyerimde her zaman çok farklı bir yeri olacak olan sevgili hocam Prof. Dr. Fatih ŞAHİN'e,

“Sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştım” cümlesini gururla söylememin en büyük sebebi olan Karabük Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ndeki değerli eski çalışma arkadaşlarıma,

Veri toplama sürecinde beni destekleyen değerli çalışma arkadaşlarım Şeyda KAYA, Musa ÖZSAVRAN, Büşra ERGEN ve Özgür BAHADIR'a,

Üzerimde büyük emeği olan, eğitim hayatımın her döneminde izleri olan değerli dayım merhum Mustafa USLU'ya,

Emekleri ile beni bugünlere getiren, sevgilerini ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, her zaman yanımda olduklarını hissettiren babam Nesim KARAKAYA ve annem Canan KARAKAYA'ya; bana her zaman dünyanın en şanslı kardeşi olduğumu hissettiren ablam Cefahir KARAKAYA'ya,

Bu zor sürecin her aşamasında beni destekleyerek bana güç veren; geleceğe ümitle bakmamın en büyük sebebi, neşe kaynağım, biricik eşim Esra Nur KARAKAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

KARAKAYA, Cihangir. *Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme*, Doktora Tezi, Ankara, 2024.

Araştırmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarının ve bunlarla başa çıkmaya dair özelliklerinin ekolojik sosyal hizmet perspektifinden analizinin yapılması amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma deseni ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları Zonguldak ili merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı belde/köylerde ikamet eden 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerden seçilmiştir. Tabakalı basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen katılımcıların 317'si merkez ilçeye bağlı mahallelerden 83'ü ise merkez ilçeye bağlı belde ve köylerden seçilmiştir. Çalışmada katılımcıların ekolojik sosyal hizmet perspektifinden mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerini belirlemeyi amaçlayan “Görüşme Formu” ile “Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği” ve “Yoksulluk Algı Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma verilerinin analizi IBM SPSS Statistics 26 ve IBM SPSS Amos 23 programlarında yapılmıştır.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları ve yoksulluk algıları ekolojik sosyal hizmet perspektifi bağlamında oluşturulan model kapsamında belirlenen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki birtakım özelliklerinden etkilenmektedir. Mikro düzeyde özellikler kapsamında yüksek gelire sahip olan, sağlık durumu iyi olan, fiziksel aktivite yapan ve yaşlı dostu koşullarda barınan yaşlıların daha az çok boyutlu sosyal dışlanma ve yoksulluk yaşadıkları belirlenmiştir. Mezo düzeyde özellikler kapsamında aile üyeleriyle sosyal etkinliklere katılan, aile üyeleri tarafından ihmal edilmeyen, arkadaşı olan, tüketim harcamalarından kısıntı yapmak zorunda kalmayan ve yaşlı dostu bir çevrede yaşayan yaşlıların daha az çok boyutlu sosyal dışlanma ve yoksulluk yaşadıkları belirlenmiştir. Ekzo düzeyde özellikler kapsamında kamusal hizmetlere erişebilen, kamusal hizmetlerin kapsamının ve kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, yerel yönetim hizmetlerinden memnun olan, sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olan ve sosyal yardımları yeterli bulan daha az çok boyutlu sosyal dışlanma ve yoksulluk yaşadıkları belirlenmiştir. Makro düzeyde özellikler kapsamında ise toplumda yaşlılara yönelik olumlu tutum olduğunu düşünen, yaşlı ayrımcılığına uğramayan, sosyoekonomik imkânlarla erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen ve sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen yaşlıların daha az çok boyutlu sosyal dışlanma ve yoksulluk yaşadıkları belirlenmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler doğrultusunda ekolojik sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde yaşlılıkta sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltacağı ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkma becerilerini geliştireceği düşünülen mikro, mezo, ekzo ve makro sistemlere yönelik müdahale, hizmet, uygulama ve politika önerileri oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Dışlanma, Yoksulluk, Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma, Yaşlı Yoksulluğu, Sosyal Hizmet, Ekolojik Sosyal Hizmet

ABSTRACT

KARAKAYA, Cihangir. *Dealing with Social Exclusion and Poverty in Old Age: An Assessment from a Social Work Perspective*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2024.

In the study, it was aimed to analyze the social exclusion and poverty situations of elderly individuals and their characteristics of coping with them from the perspective of ecological social work. Quantitative research design and relational survey model were used in the study. The participants of the study were selected from elderly individuals aged 65 and over residing in the central district of Zonguldak province and towns / villages connected to the central district. Stratified simple random sampling method was used and 317 of the participants were selected from the neighborhoods of the central district and 83 from the towns and villages of the central district. In the study, "Interview Form", "Social Exclusion Scale for the Elderly" and "Poverty Perception Scale" were used to determine the micro, meso, exo and macro level characteristics of the participants from the perspective of ecological social work. The study data were analyzed using IBM SPSS Statistics 26 and IBM SPSS Amos 23 programs.

Social exclusion and poverty perceptions of elderly individuals are affected by a number of micro, meso, exo and macro level characteristics determined within the scope of the model created in the context of ecological social work perspective. Within the scope of micro-level characteristics, it has been determined that elderly people who have high income, have good health, engage in physical activity and live in elderly-friendly conditions experience less multidimensional social exclusion and poverty. Within the scope of meso-level characteristics, it was determined that elderly people who participate in social activities with family members, are not neglected by family members, have friends, do not have to cut back on consumption expenditures and live in an elderly-friendly environment experience less multidimensional social exclusion and poverty. Within the scope of exo-level characteristics, it has been determined that elderly people who have access to public services, who think that the scope of public services and public service buildings are suitable for the needs of the elderly, who are satisfied with local government services, who are informed about their socioeconomic rights and who find social assistance sufficient experience less multidimensional social exclusion and poverty. Within the scope of macro-level characteristics, the elderly who think that there is a positive attitude towards the elderly in the society, who do not experience discrimination against the elderly, who think that they have equal opportunities with everyone in terms of accessing socioeconomic opportunities, and who think that social policies are organized in a way to protect elderly individuals experience less multidimensional social exclusion.

In line with the data obtained in the research, intervention, service, practice and policy recommendations for micro, meso, exo and macro systems, which are thought to reduce social exclusion and poverty in old age and improve the ability of older individuals to cope with social exclusion and poverty, have been developed within the framework of ecological social work perspective.

Key Words: Social Exclusion, Poverty, Social Exclusion in Old Age, Elderly Poverty, Social Work, Ecological Social Work

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA TASARIMI.....	3
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	6
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	9
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	10
1.5. TANIMLAR.....	11
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	12
2.1. YAŞLILIK OLGUSU	12
2.1.1. Yaşlılık Tanımları	12
2.1.2. Yaşlılık Sınıflandırmaları	13
2.1.2.1. Kronolojik Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık	13
2.1.2.2. Biyolojik Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık	14
2.1.2.3. Ruhsal Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık	15
2.1.2.4. Sosyal Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık.....	16
2.1.3. Yaşlılığa Dair Psikososyal Teoriler.....	18
2.1.3.1. Geri Çekilme (Yaşamdan Kopma) Teorisi	18
2.1.3.2. Aktivite Teorisi	19
2.1.3.3. Süreklilik Teorisi.....	21
2.1.3.4. Sosyal Alışveriş Teorisi	23
2.1.3.5. Yaşam Döngüsü Teorisi.....	24
2.1.3.6. Sosyal İnşacılık Teorisi.....	26
2.1.3.7. Politik Ekonomi Teorisi.....	27
2.1.3.8. Kişi-Çevre Uyumu Teorisi.....	28
2.2. YOKSULLUK KAVRAMI.....	30
2.2.1. Sosyal Bir Sorun Olarak Yoksulluk Olgusunun Tarihçesi	30
2.2.2. Yoksulluk Tanımları	35

2.2.3.	Yoksulluk Sınıflandırmaları	38
2.2.3.1.	Mutlak Yoksulluk.....	38
2.2.3.2.	Görelî Yoksulluk	41
2.2.3.3.	İnsani Yoksulluk	42
2.2.3.4.	Objektif Yoksulluk	44
2.2.3.5.	Subjektif Yoksulluk.....	46
2.2.3.6.	Kırsal Yoksulluk	47
2.2.3.7.	Kentsel Yoksulluk	51
2.2.3.8.	Yeni Yoksulluk	56
2.2.4.	Yoksulluk Olgusuna Yönelik Yaklaşımlar	61
2.2.4.1.	Neoliberal Parasal Yoksulluk Yaklaşımı	61
2.2.4.2.	Kapasite Yaklaşımı.....	63
2.2.4.3.	Sosyal Dışlanma Yaklaşımı	66
2.2.4.4.	Katılımcı Yaklaşım.....	69
2.3.	SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI	72
2.3.1.	Sosyal Dışlanma Olgusunun Tarihçesi.....	73
2.3.2.	Sosyal Dışlanma Olgusunun Tanımlanması	76
2.3.3.	Sosyal Dışlanmaya Yönelik Yaklaşımlar	79
2.3.3.1.	Ruth Levitas'ın Sosyal Dışlanma Söylemleri	80
2.3.3.2.	Hilary Silver'ın Sosyal Dışlanma Paradigmaları	84
2.3.4.	Sosyal Dışlanmanın Bileşenleri	88
2.3.4.1.	Yoksulluk ve Düşük Gelir	89
2.3.4.2.	İş Piyasasına Erişim.....	91
2.3.4.3.	Sosyal Destek Mekanizmaları.....	92
2.3.4.4.	Yaşanılan Çevre	94
2.3.4.5.	Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlanma	96
2.3.4.6.	Yurttaşlık Haklarından ve Siyasal Alandan Dışlanma	98
2.4.	SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ	100
2.5.	YAŞLILIKTA YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA	108
2.5.1.	Yaşlılıkta Yoksulluk.....	108
2.5.1.1.	Cinsiyet Temelli Yaşlı Yoksulluğu	110
2.5.1.2.	Mekân Temelli Yaşlı Yoksulluğu	114
2.5.1.3.	Mutlak, Görelî ve İnsani Yoksulluk Perspektiflerinden Yaşlı Bireylerin Yoksulluk Algıları.....	117
2.5.2.	Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma.....	119
2.5.2.1.	Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Sosyal Destek.....	128
2.5.2.2.	Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Çevre-Mekân İkilişi.....	132
2.5.2.3.	Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Erişilebilirlik	135

2.5.2.4.	Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Sosyal Katılım.....	137
2.6.	SOSYAL HİZMET, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA.....	139
2.6.1.	Sosyal Hizmet ve Yoksulluk	139
2.6.1.1.	Yoksulluk ve Hak Temelli Sosyal Hizmet.....	140
2.6.1.2.	Yoksulluk ve Katılımcı Sosyal Hizmet	143
2.6.2.	Sosyal Hizmet ve Sosyal Dışlanma.....	148
2.6.2.1.	Bir Dışlama Aracı Olarak Sosyal Hizmet	149
2.6.2.2.	Bir İçerme Aracı Olarak Sosyal Hizmet.....	151
2.6.3.	Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Mücadele Ederken Dikkat Etmeleri Gereken Etik İlkeler	156
2.6.4.	Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadelede Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları	157
2.6.5.	Yaşlı Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Sorunlarının Çözümüne Yönelik Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	164
2.6.5.1.	Yaşlı Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Sorunlarına Yönelik Uluslararası Sosyal Hizmet Mevzuatı.....	164
2.6.5.2.	Yaşlı Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Sorunlarına Yönelik Ulusal Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	166
2.7.	YAŞLILIKTA SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMANIN EKOLOJİK SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	170
3.	BÖLÜM: GEREÇ VE YÖNTEM.....	183
3.1.	ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	183
3.2.	EVREN VE ÖRNEKLEM.....	185
3.3.	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	188
3.3.1.	Görüşme Formu	188
3.3.2.	Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği.....	189
3.3.3.	Yoksulluk Algı Ölçeği.....	190
3.4.	VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	191
3.5.	VERİLERİN İŞLENMESİ VE ÇÖZÜMLENMESİ.....	192
3.5.1.	Yapı Geçerliği ve Model Uyum İndeksleri	194
3.5.1.1.	Açımlayıcı Faktör Analizi.....	195
3.5.1.2.	Doğrulamalı Faktör Analizi	200
3.5.2.	Güvenirlilik Analizi.....	205
3.5.2.1.	İç Tutarlılık Güvenilirliği.....	206
3.6.	ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ.....	207
3.7.	SÜRE VE OLANAKLAR.....	207
4.	BÖLÜM: BULGULAR	208

4.1. YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMAYA DAİR MİKRO, MEZO, EKZO VE MAKRO DÜZEYDE ÖZELLİKLERİNİN DAĞILIMI	208
4.1.1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro Düzeyde Özellikleri.....	208
4.1.2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mezo Düzeyde Özellikleri.....	213
4.1.3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Ekzo Düzeyde Özellikleri.....	218
4.1.4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Makro Düzeyde Özellikleri.....	223
4.2. ÖLÇEKLERİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ	227
4.3. ÖLÇEK PUANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI	228
4.4. YAŞLI BİREYLERİN MİKRO, MEZO, EKZO VE MAKRO DÜZEYDE ÖZELLİKLERİNE GÖRE SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK ALGI DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	229
4.4.1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi	230
4.4.2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mezo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi	245
4.4.3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Ekzo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi	263
4.4.4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Makro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi	277
4.5. YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMAYA DAİR MİKRO, MEZO, EKZO VE MAKRO DÜZEYDE ÖZELLİKLERİNE GÖRE SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK ALGISI DURUMLARINA DAİR REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI.....	285
4.5.1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları	286
4.5.2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mezo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları	290
4.5.3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Ekzo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları	295
4.5.4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Makro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları	301

4.5.5.	Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özelliklerin Sosyal Dışlanma Durumları ve Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisinin Regresyon Modelleri Üzerinden Değerlendirilmesi	305
5.	BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	307
5.1.	SONUÇLAR.....	307
5.1.1.	Sosyal Dışlanma Açısından Sonuçlar.....	307
5.1.2.	Yoksulluk Açısından Sonuçlar	314
5.2.	ÖNERİLER.....	320
5.2.1.	Mikro Sisteme Yönelik Öneriler	322
5.2.2.	Mezo Sisteme Yönelik Öneriler.....	328
5.2.3.	Ekzo Sisteme Yönelik Öneriler	332
5.2.4.	Makro Sisteme Yönelik Öneriler	335
	KAYNAKÇA.....	339
	EKLER.....	379
	EK 1: GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU.....	379
	EK 2: GÖRÜŞME FORMU.....	380
	EK 3: YAŞLILARDA SOSYAL DIŞLANMA ÖLÇEĞİ	386
	EK 4: YOKSULLUK ALGI ÖLÇEĞİ	387
	EK 5: YAŞLILARDA SOSYAL DIŞLANMA ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ.....	389
	EK 6: YOKSULLUK ALGI ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ.....	390
	EK 7: ETİK KOMİSYON İZİN YAZISI	391
	EK 8: ORJİNALLİK RAPORU	392

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	197
Tablo 2: Yoksulluk Algı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	199
Tablo 3: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği Ölçüm Modelinin Uyum İndeks Değerleri	201
Tablo 4: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Faktör Yükleri.....	202
Tablo 5: Yoksulluk Algı Ölçeği Ölçüm Modelinin Uyum İndeks Değerleri.....	204
Tablo 6: Yoksulluk Algı Ölçeğinin Faktör Yükleri	205
Tablo 7: Ölçek ve Alt Boyutlarının Cronbach Alfa İç Tutarlılık Sonuçları.....	206
Tablo 8: Yaşlı Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	208
Tablo 9: Yaşlı Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	208
Tablo 10: Yaşlı Bireylerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	209
Tablo 11: Yaşlı Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	209
Tablo 12: Yaşlı Bireylerin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımları	209
Tablo 13: Yaşlı Bireylerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımları	210
Tablo 14: Yaşlı Bireylerin Sosyal Güvence Durumlarına Göre Dağılımları	210
Tablo 15: Yaşlı Bireylerin Sağlık Durumlarına Göre Dağılımları.....	210
Tablo 16: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirirken Güçlük Yaşama Durumlarına Göre Dağılımları.....	211
Tablo 17: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumlarına Göre Dağılımları ..	211
Tablo 18: Yaşlı Bireylerin Araç Sahiplik Durumlarına Dair Dağılımları.....	211
Tablo 19: Yaşlı Bireylerin Barınma Durumlarına Göre Dağılımları.....	212
Tablo 20: Yaşlı Bireylerin Beraber Yaşadıkları Kişilere Göre Dağılımları.....	212
Tablo 21: Yaşlı Bireylerin Barındıkları Koşulları Yaşlı Dostu Olma Yönünden Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımları	212
Tablo 22: Yaşlı Bireylerin Çocuk Sayılarına Göre Dağılımları.....	213
Tablo 23: Yaşlı Bireylerin Torun Sahibi Olma Durumlarına Göre Dağılımları	213
Tablo 24: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleriyle Görüşme Durumlarına Göre Dağılımları	213
Tablo 25: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumlarına Göre Dağılımları...	214
Tablo 26: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinin Önemli Kararlar Alırken Yaşlı Bireylere Danışma Durumlarına Göre Dağılımları	214
Tablo 27: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleriyle Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumlarına Göre Dağılımları	214
Tablo 28: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edilme Durumlarına Göre Dağılımları.....	215
Tablo 29: Yaşlı Bireylerin Arkadaşlık İlişkilerine Dair Dağılımları.....	215
Tablo 30: Yaşlı Bireylerin Maddi Giderleri Azaltmak İçin Tüketimde Kısıntı Yapma Durumlarına Göre Dağılımları	215
Tablo 31: Yaşlı Bireylerin Ek İş Yapma Durumlarına Göre Dağılımları.....	216
Tablo 32: Yaşlı Bireylerin Ekonomik Sorunlarının Çözümünde Borç Alma ve Borçlarını Ödemede Güçlük Çekme Durumlarına Göre Dağılımları.....	216
Tablo 33: Yaşlı Bireylerin Akıllı Telefon Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları	216
Tablo 34: Yaşlı Bireylerin Çevrim İçi Mesajlaşma Uygulamaları Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları	217
Tablo 35: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Hesabı Olma Durumlarına Göre Dağılımları	217
Tablo 36: Yaşlı Bireylerin İnternet Üzerinden Dijital İşlemleri (Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb.) Gerçekleştirme Durumlarına Göre Dağılımları	217
Tablo 37: Yaşlı Bireylerin Yaşlı Dostu Bir Çevrede Yaşadıklarını Düşünme Durumlarına Göre Dağılımları	218
Tablo 38: Yaşlı Bireylerin En Sık Yaptıkları Boş Zamanı Değerlendirme Aktivitesine Göre Dağılımları	218
Tablo 39: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişme Durumlarına Göre Dağılımları.....	218
Tablo 40: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerin Kapsamının Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumlarına Göre Dağılımları.....	219
Tablo 41: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmet Binaları Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları.....	219
Tablo 42: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Tutumlarına Dair Görüşlerine Göre Dağılımları.....	220
Tablo 43: Yaşlı Bireylerin Yerel Yönetim Hizmetleri Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları.....	220

Tablo 44: Yaşlı Bireylerin Sahip Oldukları Sosyoekonomik Hakları Bilme Durumlarına Göre Dağılımları	221
Tablo 45: Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Alma Durumlarına Göre Dağılımları	221
Tablo 46: Yaşlı Bireylerin Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumlarına Göre Dağılımları	221
Tablo 47: Yaşlı Bireylerin Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumlarına Göre Dağılımları	222
Tablo 48: Yaşlı Bireylerin Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Katılma Durumlarına Göre Dağılımları	222
Tablo 49: Yaşlı Bireylerin Kültürel-Sanatsal Etkinliklere veya Kendilerini Geliştirmeye Yönelik Kurs ve Eğitimlere Katılma Durumlarına Göre Dağılımları	222
Tablo 50: Yaşlı Bireylerin Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları	223
Tablo 51: Yaşlı Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kalma Durumlarına Göre Dağılımları	223
Tablo 52: Yaşlı Bireylerin Sonraki Nesillerle Kuşak Çatışması Yaşama Durumları Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları	224
Tablo 53: Yaşlı Bireylerin Toplumda Sosyoekonomik İmkânlara Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olma Durumları Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları	224
Tablo 54: Yaşlı Bireylerin Yaşlarının İstihdama Katılmalarını Engelleme Durumlarına Göre Dağılımları	224
Tablo 55: Yaşlı Bireylerin Ülkemizdeki Sosyal Politikaların Koruyuculuğuna Dair Görüşlerinin Dağılımları	224
Tablo 56: Yaşlı Bireylerin Seçimlerde Oy Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları	225
Tablo 57: Yaşlı Bireylerin Siyasi Görüşlerinin Sosyoekonomik Sorunlarıyla Baş Etmelerine Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımı	225
Tablo 58: Yaşlı Bireylerin Manevi ve Dini İnançlarının Sosyoekonomik Sorunlarıyla Baş Etmelerine Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımı	225
Tablo 59: Yaşlı Bireylerin Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerindeki Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımları	226
Tablo 60: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerindeki Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımları	226
Tablo 61: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ile Normal Dağılım Varsayımı Sonuçları	227
Tablo 62: Ölçek Puanları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	228
Tablo 63: Yaşlı Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	230
Tablo 64: Yaşlı Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	231
Tablo 65: Yaşlı Bireylerin Eğitim Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	232
Tablo 66: Yaşlı Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	234
Tablo 67: Yaşlı Bireylerin Yaşadıkları Yere Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	235
Tablo 68: Yaşlı Bireylerin Gelir Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	236
Tablo 69: Yaşlı Bireylerin Sosyal Güvencelerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	237
Tablo 70: Yaşlı Bireylerin Sağlık Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	238
Tablo 71: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirirken Güçlük Yaşama Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	239
Tablo 72: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	240
Tablo 73: Yaşlı Bireylerin Araç Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	241
Tablo 74: Yaşlı Bireylerin Barınma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	242

Tablo 75: Yaşlı Bireylerin Birlikte Yaşadıkları Kişilere Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	243
Tablo 76: Yaşlı Bireylerin Barınılan Koşulların Yaşlı Dostu Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	244
Tablo 77: Yaşlı Bireylerin Torun Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	245
Tablo 78: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri İle Görüşme Sıklıklarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	246
Tablo 79: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	247
Tablo 80: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinin Önemli Kararları Alırken Danışma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	248
Tablo 81: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri İle Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	249
Tablo 82: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edildiğini Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	250
Tablo 83: Yaşlı Bireylerin Arkadaşa Sahip Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	251
Tablo 84: Yaşlı Bireylerin Tüketim Harcamalarından Kısıntı Yapma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	253
Tablo 85: Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Ek İş Yapma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	255
Tablo 86: Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	256
Tablo 87: Yaşlı Bireylerin Akıllı Telefon Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	257
Tablo 88: Yaşlı Bireylerin Çevrim İçi Mesajlaşma Uygulamalarını Kullanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	258
Tablo 89: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Hesabı Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	259
Tablo 90: Yaşlı Bireylerin İnternet Üzerinden Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb. Dijital İşlemleri Gerçekleştirebilme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	260
Tablo 91: Yaşlı Bireylerin Yaşadıkları Çevrenin Yaşlı Dostu Bir Çevre Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	261
Tablo 92: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	264
Tablo 93: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerin Yeterliliğine Dair Görüşlerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	267
Tablo 94: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Tutumlarını Değerlendirme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	269
Tablo 95: Yaşlı Bireylerin Sahip Oldukları Sosyoekonomik Haklar Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	270
Tablo 96: Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	271
Tablo 97: Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardımları Yeterli Bulma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	272
Tablo 98: Yaşlı Bireylerin Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	273
Tablo 99: Yaşlı Bireylerin Psikososyal Sorunların Çözümünde Profesyonel Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	275
Tablo 100: Yaşlı Bireylerin Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Katılma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	275

Tablo 101: Yaşlı Bireylerin Kültürel-Sanatsal Etkinliklere ve Kendini Geliştirmeye Yönelik Kurslara Katılma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	277
Tablo 102: Yaşlı Bireylerin Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşlerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	278
Tablo 103: Yaşlı Bireylerin Toplumda Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kalma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	279
Tablo 104: Yaşlı Bireylerin Toplumda Sosyoekonomik İmkânlarla Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	280
Tablo 105: Yaşlı Bireylerin Yaşın İstihdama Katılma Noktasında Engel Teşkil Ettiğini Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	282
Tablo 106: Yaşlı Bireylerin Sosyal Politikaların Yaşlı Bireyleri Koruyacak Şekilde Düzenlendiğini Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar	283
Tablo 107: Yaşlı Bireylerin Seçimlerde Oy Kullanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar.....	284
Tablo 108: Yaşlı Bireylerin Mikro Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı.....	286
Tablo 109: Yaşlı Bireylerin Mikro Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı	288
Tablo 110: Yaşlı Bireylerin Mezo Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı.....	290
Tablo 111: Yaşlı Bireylerin Mezo Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı	293
Tablo 112: Yaşlı Bireylerin Ekzo Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı.....	295
Tablo 113: Yaşlı Bireylerin Ekzo Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı	298
Tablo 114: Yaşlı Bireylerin Makro Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı.....	301
Tablo 115: Yaşlı Bireylerin Makro Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı	303
Tablo 116: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmayla Başa Çıkmak: Yaşlı Bireylerde Sosyal Dışlanma Puanını Azaltan Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özellikler	312
Tablo 117: Yaşlılıkta Yoksullukla Başa Çıkmak: Yaşlı Bireylerde Yoksulluk Algısı Puanını Azaltan Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özellikler	318

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri.....	7
Şekil 2: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkma Dair Özelliklerine İlişkin Kavramsal Model.....	8
Şekil 3: İnsani Yoksulluk Endeksinin Boyutları ve Göstergeleri.....	43
Şekil 4: Kentsel Yoksulluk Matrisi	54
Şekil 5: Eski Yoksulluk/Yeni Yoksulluk Karşılaştırması.....	60
Şekil 6: Parasal Yaklaşım: Uyum ve İstikrar Politikaları ile Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Arasındaki İlişki.....	62
Şekil 7: Kapasite Yaklaşımına Göre Yoksulluğun Belirleyicileri.....	65
Şekil 8: Nausbaum'un İnsanın İşlevselliğine Dair Göstergeleri.....	66
Şekil 9: Sosyal Dışlanma: Nedenler Döngüsü.....	68
Şekil 10: Sosyal Dışlanma: Sonuçlar Döngüsü	69
Şekil 11: Katılımcı Yaklaşımın Göre Bilgi, Güç ve Yoksulluk Arasındaki İlişki	70
Şekil 12: Sosyal Dışlanma Tanımlarını Sınıflandırma	78
Şekil 13: Walker'ın Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Modeli.....	90
Şekil 14: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Ortak Nedenleri ve Sonuçları	102
Şekil 15: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi	104
Şekil 16: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Olgularının İçeriği	105
Şekil 17: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Arasındaki Farklar	106
Şekil 18: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Algoritması	106
Şekil 19: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma Çerçevesi	127
Şekil 20: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmaya ve Yoksulluğa Dair Faktörler: Kavramsal Model.....	173
Şekil 21: Bronfenbrenner'in Ekolojik Perspektifi.	174
Şekil 22: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkma Yaşam Modeli Üzerinden Bakış.	178
Şekil 23: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma, Yoksulluk ve Baş Etme Stratejilerini Etkileyen Faktörler.	179
Şekil 24: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Sorunlarına ve Yaşlı Bireylerin Baş Etme Stratejilerine Ekolojik Sosyal Hizmet Yaklaşımından Bakış	182
Şekil 25: Evren ve Örneklem	187
Şekil 26: Merkez İlçeye Bağlı Mahallelerden Belirlenen Örneklem Sayıları.....	187
Şekil 27: Merkez İlçeye Bağlı Belde ve Köylerden Seçilen Örneklem Sayısı.....	188
Şekil 28: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Ölçüm Modeli	201
Şekil 29: Yoksulluk Algı Ölçeğinin Ölçüm Modeli.....	204
Şekil 30: Yaşlı Bireylerin Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumlarında Meydana Getirdikleri Değişim.....	305
Şekil 31: Yaşlı Bireylerin Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algılarında Meydana Getirdikleri Değişim	306
Şekil 32: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Yaşlı Bireylerde Sosyal Dışlanmayı Etkileyen Özellikler	308
Şekil 33: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Yaşlı Bireylerde Yoksulluk Algısını Etkileyen Özellikler	315
Şekil 34: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk ile Başa Çıkma: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Öneriler	321

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABB:	Ankara Büyükşehir Belediyesi
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ASDEP:	Aile ve Sosyal Destek Programı
ASHB:	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BASW:	İngiliz Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
ÇBYE:	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
BM:	Birleşmiş Milletler
DFID:	Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanı
DSÖ:	Dünya Sağlık �rg�t�
GSS:	Genel Sağlık Sigortası
�BB:	�stanbul Büyükşehir Belediyesi
ILO:	Uluslararası �alışma �rg�t�
IMF:	Uluslararası Para Fonu
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği �rg�t�
SABEV:	Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı
SED:	Sosyal ve Ekonomik Destek
SODES:	Sosyal Destek Programı
SYDV:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UN-HABITAT:	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı
YADES:	Yaşlı Destek Programı
YAGEP:	Yaşlılar için Gündüz ve Evde Bakım Hizmetlerinin İyileştirilmesi Projesi

GİRİŞ

Günümüzde sağlık alanında yaşanan gelişmeler, hayat koşullarının iyileşmesi, eğitim seviyesinin artması, doğurganlık oranındaki azalma ve doğumda beklenen yaşam süresindeki artış gibi etmenler yaşlı nüfusun giderek artmasına yol açmıştır. Nüfusun sosyo-demografik dönüşümü yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk başta olmak üzere pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Yaşlılıkla beraber bireylerin kaynaklara, haklara, mal ve hizmetlere erişimleri sınırlanabilmekte ve toplumun genelinin sürdürdüğü normal ilişkilere ve faaliyetlere katılım zorlaşabilmektedir (Levitas ve arkadaşları, 2007). Bu durum yaşlı bireyleri sosyal dışlanma ve yoksulluk yaşama riskine açık hale getirebilmektedir.

Düşük eğitim seviyesi, gelir yetersizliği, sağlık sorunları, medeni durum, barınma sorunları, sosyal güvencesizlik gibi mikro riskler, yetersiz sosyal destek, hane kaynaklarındaki yetersizlik, tüketim faaliyetlerinden yoksunluk, teknolojiye uyumda beceri eksikliği, yaşlı dostu olmayan çevre gibi mezo riskler, kamusal hizmetlere erişimde yetersizlik, sosyoekonomik haklar hakkındaki bilgi eksikliği, sosyal yardım sistemindeki eksiklikler, yetersiz sosyal ve kültürel katılım gibi ekzo riskler, yaşlı ayrımcılığı, kuşaklararası çatışma, sosyoekonomik fırsatlara erişimde yetersizlik, istihdama erişimdeki kısıtlılıklar, yetersiz ve etkin olmayan sosyal politikalar ve siyasal katılımındaki yetersizlik gibi makro riskler yaşlı bireyleri sosyal dışlanma ve yoksulluk açısından dezavantajlı konuma sokabilmektedir.

Yaşlı bireylerin içerisinde bulundukları mikro sistemlerden makro sistemlere kadar pek çok etmen yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını etkilerken aynı zamanda bu sorunlarla baş etme becerilerini de olumlu veya olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir. Vurgu yapılması gereken husus, yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorununun yaşlının içerisinde bulunduğu çevreden bağımsız olarak düşünülemeyeceği gerçeğidir. Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini azaltmak ve yaşlı bireylerin bu sorunlarla başa çıkma becerilerini geliştirmek yaşlı bireylerin içerisinde yer aldıkları mikro, mezo, ekzo ve makro sistemlerde çeşitli çevresel koşulların sağlanmış olması gerekmektedir. Bu koşullar; yaşlı bireyin çevrenin taleplerini ve beklentilerini karşılayabilmek ve çevredeki kaynak ve fırsatlardan yararlanabilmek için çevreye uyum sağlaması, fiziksel ve sosyal çevrenin yaşlı bireylerin fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini sağlayacak şekilde

düzenlenmesi, yaşı birey-çevre uyumunun sağlanması için etkileşim biçimlerinin değiştirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Gitterman ve Germain, 2008, s. 55; Teater, 2015, s. 37). Bu noktada yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarının nedenlerini kavrama ve yaşı bireylerin bu sorunlarla baş etme stratejilerini anlamlandırma noktasında sosyal hizmet mesleği ve bilimi kritik konumdadır. Çünkü sosyal hizmet mesleği, doğası gereği sosyal adaletin tesisi hedefi için sosyal sorunlarla mücadele etmektedir. Sosyal dışlanma, yoksulluk ve elbette yaşlılık sosyal hizmet mesleğinin en önemli mücadele alanları arasındadır. Belki de sosyal hizmet mesleğini var eden en önemli iki sosyal sorun yoksulluk ve sosyal dışlanmadır. Sosyal hizmet mesleği, bu iki sosyal sorunla mücadele ederken pek çok yöntemden, yaklaşımdan ve uygulamadan yararlanmaktadır. Ekolojik sosyal hizmet perspektifi de sosyal hizmet mesleğinin sosyal sorunlarla mücadelesinde yararlandığı yaklaşımların en önemlileri arasında yerini almaktadır. Ekolojik sosyal hizmet perspektifi; yaşı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile mücadelelerinde mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde bağlantılarına ve her bir düzeyin diğerlerinden nasıl etkilendiğine bütünsel bir bakış açısı sağlamaktadır. Ayrıca yaşlılıkta sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun gerçekleştiği ara bağlantıların haritasını çıkarmada kılavuz konumundadır (Pierson, 2009, s. 26). Ekolojik sosyal hizmet perspektifi, yaşı bireylerin yoksullaşmasına ve sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olan çevresel nedenlerin anlaşılmasını sağlamanın yanı sıra yaşı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla baş ederken mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki güçler, çevresel kaynaklar, destek unsurları ve fırsatlardan yararlanma becerilerine de odaklanmayı kolaylaştırmaktadır.

Araştırma yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk üzerinde etkisi olan mikro, mezo, ekzo ve makro sistemleri ve yaşı bireylerin bu sorunlarla başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro özelliklerini bütüncül bir şekilde ele alma ve bunu da toplumsal eşitsizlikleri gidermek ve kimseyi geride bırakmamak gibi önemli ereklere bulunan sosyal hizmet mesleğinin ve biliminin perspektifinden yapma gayesiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın, yaşlılıkta sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun azaltılması noktasında önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Tıp ve teknolojiadaki gelişmeler, yaşam standartlarının iyileşmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi, anne-çocuk ölümlerinin azalması, doğurganlık ve ölümlülük hızının azalması gibi etmenler yaşlı nüfus oranının giderek artmasına yol açmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) raporlarına göre 2017 senesinde Türkiye'de yaşlı yetişkinlerin toplam nüfus içerisindeki oranı %8,5 iken bu oran 2022 sonunda %9,9 noktasına ulaşmıştır. Nüfus projeksiyonları bu oranın 2030 yılında %13 ve 2040 yılında ise %16 oranını geçeceğini göstermektedir (TÜİK, 2023a). Veriler, nüfusun hızlı bir sosyo-demografik dönüşüm geçirdiğini ve bu dönüşümün de devam edeceğini göstermektedir. Demografik yaşlanma süreci pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Demografik dönüşümle beraber toplumsal yapı, yaşam koşulları, ekonomik koşullar, hizmetlere erişim şartları, kaynakların dağılımı, sosyal koruma ve aile yapısı gibi pek çok olgu ve durum değişime uğramıştır. Bu değişim silsilesinden etkilenenlerin başında yaşlılar gelmektedir.

Demografik dönüşümün yanında yaşlılığın deneyimlenme biçimini zorlaştıran etmenlerin başında modernite, küreselleşme, sanayileşme, bireyselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle refah devletinin sosyal alanlardan çekilmesi yer almaktadır. Çünkü bu etmenlerin etkisiyle ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin dönüştüğü bu süreçte, demografik yaşlanma bir "sorun", yaşlılık ise bir "yük" olarak görülmüştür. Ayrıca gelir dağılımında adaletsizlikler derinleşmiş (Cuadrado-Ballesteros ve Peña-Miguel, 2018, s. 179), kamusal hizmetlere ve kaynaklara ulaşma noktasında yaşanan sorunlar artmış ve toplumsal yaşamda bireysellik ön plana çıkmıştır. Bu gelişmeler yaşlı bireyleri daha kırılgan ve daha dezavantajlı konuma sokmuş ve risklere maruz kalma ihtimallerini arttırmıştır (Korkmaz, 2014; Walsh ve arkadaşları, 2017; Korkmaz Yaylagül ve arkadaşları, 2021, s. 198). Bu risklerin başında da sosyal dışlanma ve yoksulluk gelmektedir.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de yaşlı nüfusun yoksulluk oranı %11,4'tür. Yaşlı bağımlılık oranı 2017 yılında %12,6 iken 2022 yılında 14,5'e ulaşmıştır. Yaşlı bağımlılık oranının 2030 yılında %19,6, 2040 yılında ise %25,3 olması beklenmektedir. Yaşlı nüfusun işgücüne katılım oranı ise %13'tür. Ayrıca hanede en az bir yaşlı fert

bulunan hanelerin 1/4'ünden fazlasını tek başına yaşayan yaşlı fertler oluşturmaktadır (TÜİK, 2023a). Verilerin ışığında Türkiye'de yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya maruz kalan önemli oranda yaşlı nüfus olduğu ve yaşlılıkta yoksulluk, yalnızlık ve sosyal dışlanma sorunu yaşayan yaşlı birey sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Bu durum yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını artıran faktörlerin derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde insanların temel ihtiyaçlarının karşılandığı, temel hizmetlere erişimde sorun yaşanmadığı ve her bireyin sağlıklı yaşamının ve sosyal refahının teminat altına alındığı ideal bir dünya isteği belirtilmiştir. Ayrıca işsizlik, yaşlılık, engellilik gibi bireyin irade iradesi dışında oluşan ve bireyi yoksullaştıran ve yoksunlaştıran sosyal durumların olumsuz etkisinden bireyin sosyal güvence başta olmak üzere çeşitli araçlarla korunması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Yani bildirgeye göre sosyal dışlanma ve yoksulluk insan hakları ihlali olarak değerlendirilmektedir. Fakat yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk uluslararası ve ulusal düzeyde politikacılar, karar alıcılar ve uygulayıcılar tarafından görmezden gelinmeye bile konuya yeterince önemiyet gösterilmemektedir. Politika, hizmet ve programlar, sorunların derinine inip çözmek yerine daha çok olumsuz sonuçlarının etkisini azaltmaya yönelik planlanmakta ve hayata geçirilmektedir. Bu durum, yaşlıları sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu kronik biçimde deneyimlemek zorunda kalan en önemli nüfus grubu haline getirmektedir. Bu noktada bu sorunların anlaşılması ve önlenmesi noktasında tüm taraflara farkındalık kazandıracak ve yeni bir nosyon ortaya koyacak çalışmalara gereksinim vardır.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını ve yaşlı bireylerin bunlarla başa çıkma becerilerini etkileyen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde birtakım faktörler bulunmaktadır. Yaşlılıkta yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya yönelik risk faktörlerine geniş bir bakış açısı getirmeye çalışan Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2008), sosyal süreçleri çevreleyen nüfus yaşlanması, ekonomik durgunluk, bireyselleşme ve hükümet politikaları gibi makro risklerin, ayrımcılık ve yetersiz uygulamalar gibi resmi kurumlar, iş dünyası ve vatandaşlardan kaynaklanan ekzo ve mezo risklerin ve sağlık sorunları ve işgücü piyasasına katılma noktasındaki beceri eksikliği gibi mikro risklerin yaşlılıkta sosyal dışlanmaya ve yoksulluğa neden olduğunu ifade etmişlerdir. Walsh ve

arkadaşları (2012) ise cinsiyet, eğitim durumu, sağlık durumu, uyarlanabilir kapasite risk yönetimi gibi mikro düzeydeki kişisel özelliklerin, sosyal destek unsurları, aile içi ilişkiler, bağımlılık ve yas süreci gibi mezo düzeydeki yaşam seyri olaylarının, doğal etmenler, topluluk uyumu, akran ilişkileri, bağlılık ve aidiyet gibi ekzo düzeydeki çevresel ve toplulukla ilişkili özelliklerin, değişen ekonomik yapı, hizmet kısıtlamaları ve yaşlı ayrımcılığı gibi makro düzeydeki etmenlerin yaşlılıkta sosyal dışlanmayı, yoksulluğu ve bunlarla başa çıkma becerilerini etkilediğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını ve yaşlı bireylerin bu sorunlarla baş etme becerilerini etkileyen süreçleri mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde bütüncül bir şekilde ele almak gerekmektedir. Bunu da sosyal dışlanma ve yoksulluğa maruz kalmış grupların sosyal içermesini sağlama ve toplumda var olan eşitsizlikleri giderme gibi önemli hedefleri bulunan sosyal hizmet mesleğinin ve biliminin perspektifinden yapmak yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluğu önlenmesinde, azaltılmasında ve yaşlı bireylerin bu sorunlarla baş etme becerileri kazanmalarının sağlanmasında etkili olacaktır.

Yaşlılarda sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun en az düzeye indirildiği, yaşlı bireylerin yoksunluklarının varsılığa dönüştüğü, bağımsız yaşayabildikleri, kendilerini dışlanmış hissetmedikleri, sosyal destek unsurlarından, kamusal hizmetlerden, sosyal hizmetlerden, kaynaklardan ve fırsatlardan adil bir biçimde yararlanabildikleri, güvenli bir çevrede yaşayabildikleri bir dünya ve Türkiye isteğiyle yaşlılık sürecinde sosyal dışlanmaya ve yoksulluğa neden olan etmenlerin hem toplumsal hem kurumsal temelde etkisini azaltacak hem de yaşlı bireylerin bu sorunlarla baş etme becerilerini arttıracak birtakım nosyonların bütüncül bir şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir. Ayrıca “yaşlı olma”, “yoksul olma” ve “sosyal dışlanmaya maruz kalma”nın kesiştiği noktaları ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarıyla başa çıkma durumlarını bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Araştırmanın problemi, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarının ve bu sorunlarla başa çıkmaya dair özelliklerinin ekolojik sosyal hizmet perspektifinden bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine olan gerekliliktir.

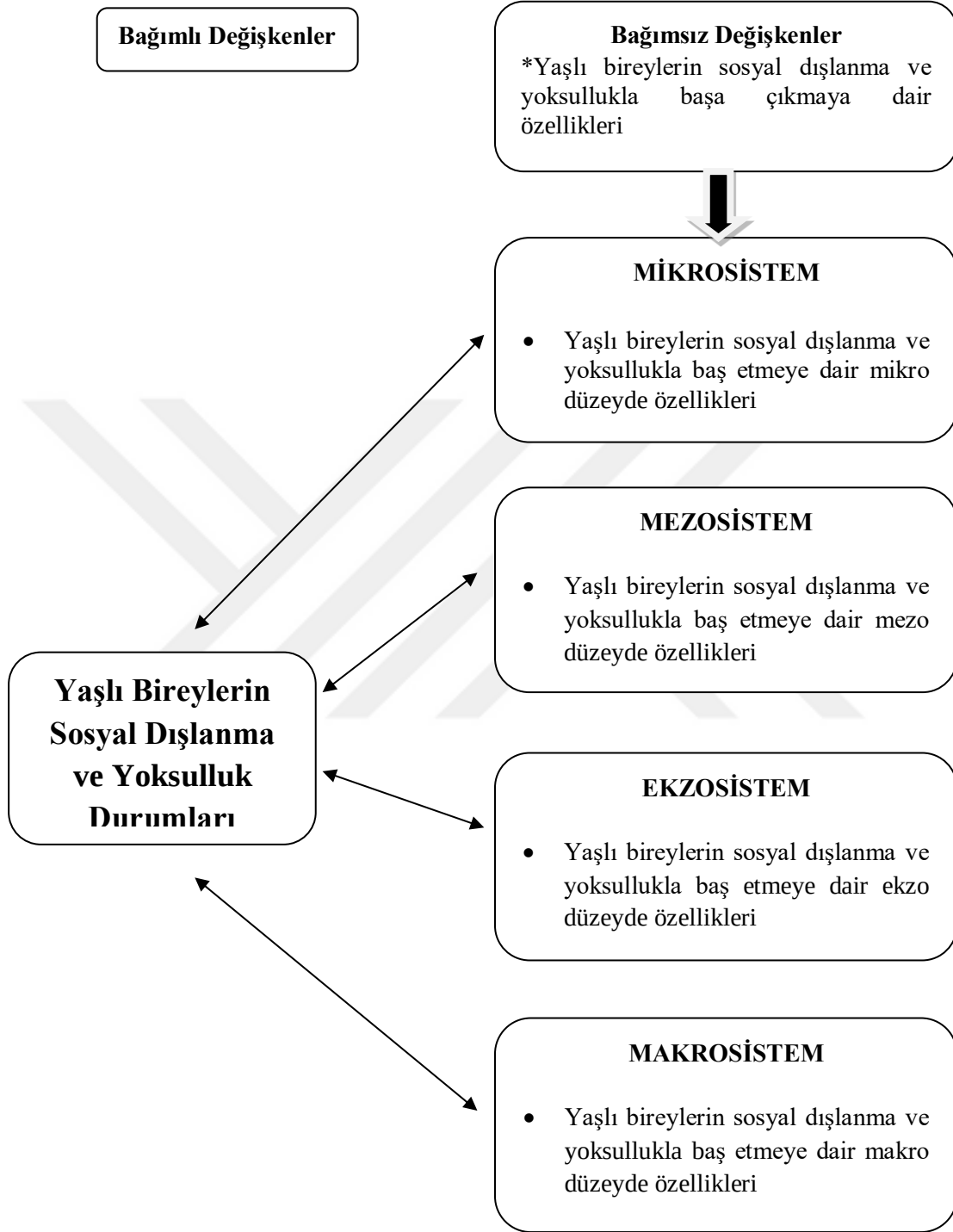
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı; yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarının ve bunlarla başa çıkmaya dair özelliklerinin ekolojik sosyal hizmet perspektifinden analizinin yapılmasıdır.

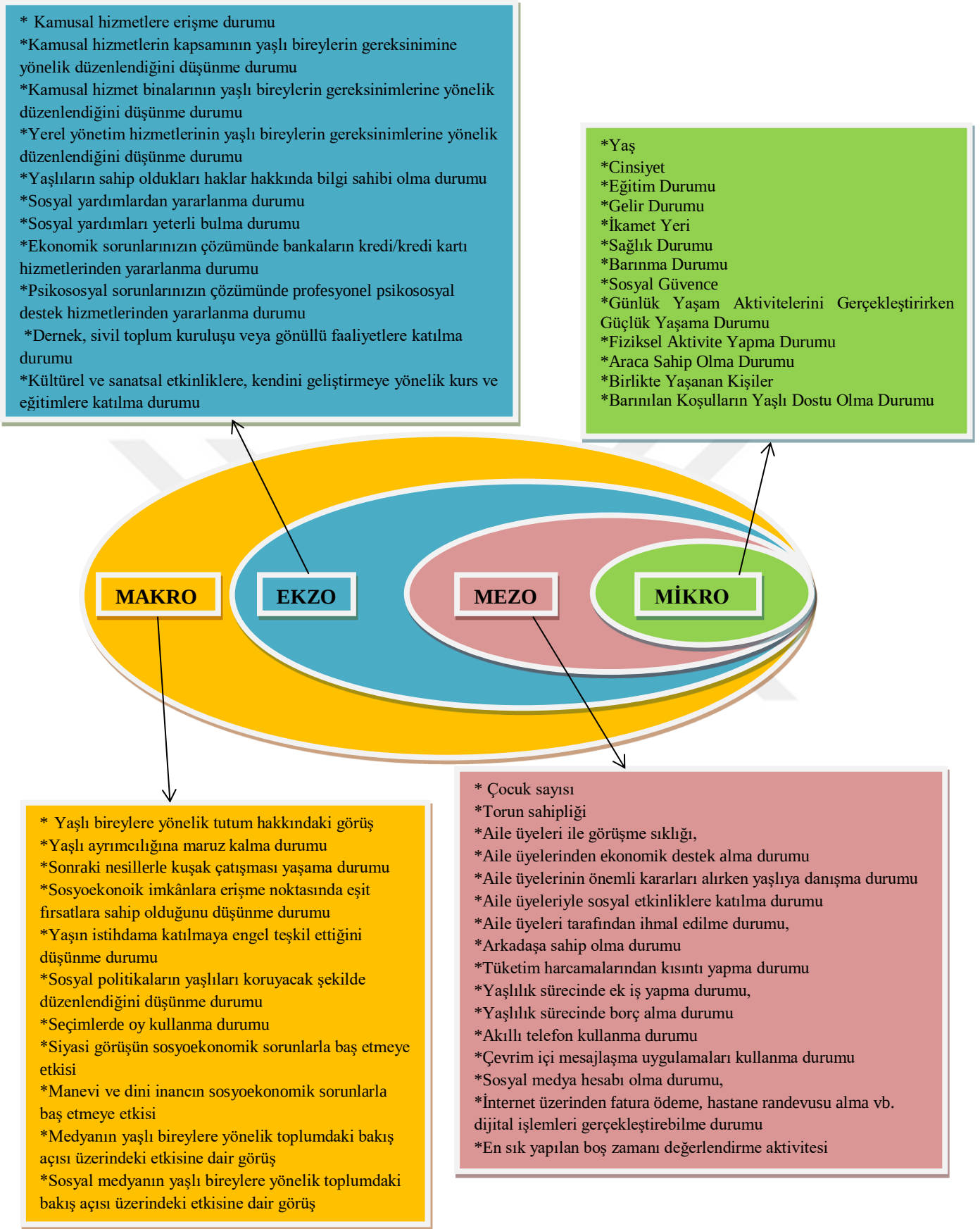
Araştırma, dört ana ayak üzerine temellendirilmiştir:

- Bunlardan ilki, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin belirlenmesidir.
- İkincisi, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerine göre sosyal dışlanma durumlarının ve yoksulluk algılarının belirlenmesidir.
- Üçüncüsü, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını etkileme/açıklama düzeyinin açıklanmasıdır.
- Sonuncusu ise yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki özelliklerinin yoksulluk ve sosyal dışlanma durumları üzerindeki etkisinin ekolojik sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde oluşturulan kavramsal modele göre değerlendirilmesidir.

Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

Şekil 1: Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Şekil 2: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Özelliklerine İlişkin Kavramsal Model

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmaya dair özelliklerinin ekolojik sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde oluşturulan kavramsal modele dayalı olarak analizi için araştırmanın alt amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özellikleri nelerdir?
2. Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özellikleri ile sosyal dışlanma ve yoksulluk durumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özellikleri sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını ne oranda açıklamaktadır/etkilemektedir?
4. Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları ile yoksulluk algıları arasında herhangi bir ilişki var mıdır?

1.3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yaşadığımız çağda tıptaki ve teknolojideki ilerleme ve refah seviyesinde artış, doğumda beklenen yaşam süresinde uzamaya ve nüfus yapısında yaşlanmaya yol açmaktadır. Demografik dönüşüm, Türkiye'nin kapsamında değerlendirildiği gelişmekte olan ülkelerde toplumsal refah, sosyal politikalar, sosyal güvenlik sistemi, sosyal hizmetler, ekonomik durum, nesiller arası ilişkiler, aile içi ilişkiler ve daha birçok alanda dönüşümlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Nüfusun yaşlanması özellikle yaşlı bireylerin sosyal refahları, ekonomik durumları, kaynaklardan, fırsatlardan ve sosyal destek mekanizmalarından yararlanma durumları üzerinde olumsuz etkiye neden olurken aynı zamanda yaşlılığın deneyimlenme biçiminin olumsuz yönde değişimine yol açmaktadır. Bu nedenle yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk olgularını ele alan çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca literatürde yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını birlikte ele alan çalışma sayısı sınırlıdır. Bu nedenle çalışmanın yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını bütüncül bir bakış açısıyla ele alacak olmasından dolayı alanda önemli bir açığı dolduracağı ve kuramsal bilgi birikime katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yaşlı bireylerin yaşadıkları sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarının anlaşılması, önlenmesi ve sonuçları ile mücadele edilmesi noktasında dezavantajlı grupların sosyal

içermesini sağlama ve yoksulluk başta olmak üzere toplumdaki eşitsizlikleri giderme gibi hedefleri bulunan sosyal hizmet mesleğinin önemli bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluktan hareketle “yaşlı olma”, “yoksul olma” ve “sosyal dışlanmaya maruz kalma”nın kesiştiği noktalara, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını ve bunlarla başa çıkma durumlarını etkileyen faktörlere mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde ekolojik sosyal hizmet perspektifinden bakmak gerekmektedir. Çalışmanın özgün yanı, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını ve bunlarla başa çıkma becerilerini etkileyen mikro, mezo, ekzo ve makro faktörleri ekolojik sosyal hizmet perspektifinden ele almasıdır.

Bu çerçevede sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarına ilişkin politika, hizmet ve programlar belirlenirken bu sorunları en ağır biçimde deneyimleyen yaşlıların muhakkak hesaba katılması gerekmektedir. Çalışma, ekolojik sosyal hizmet perspektifinden yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını ve yaşlıların bunlarla başa çıkma durumlarını etkileyen faktörleri ortaya koyarak sosyal dışlanma ve yoksullukla ilgili sosyal politikaların, hukuki düzenlemelerin, sosyal hizmetlerin, yerel hizmet mekanizmalarının planlanmasında yaşlı bireylerin gereksinimlerinin dikkate alınmasının gerekliliğini ortaya koyması ve karar alıcılara ve uygulayıcılara yol haritası oluşturması açısından önemlidir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını ve bunlarla başa çıkmaya dair özelliklerini ekolojik sosyal hizmet perspektifinden ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmanın amacına ulaşmasını sağlamak için hem geleneksel hem de endüstriyel toplumun özelliklerini taşıyan, geleneksel ve modern kültürün iç içe yaşadığı, Türkiye’deki yaşlı nüfusun sosyo-demografik ve kültürel özelliklerini temsil edecek niteliğe sahip olduğu düşünülen Zonguldak ili merkez ilçesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Ayrıca bütçe ve zaman imkânları da araştırma alanının belirlenmesinde önemli bir etkidir.

Araştırmada görüşülen yaşlıların ölçek ve çoktan seçmeli soruları cevaplandırma noktasında zorlandıkları gözlenmiştir. Ayrıca araştırma örnekleminin yaşlı bireylerden oluşması, araştırmacının sabırlı, duyarlı ve anlayışlı olmasını, araştırma sahasında bir tehdit unsuru olmaktan ziyade bir güven unsuru olarak yer almasını gerektirmektedir.

Bu nedenle katılımcılara ulaşma ve katılımcılarla güvenli bir görüşme ortamı tesis etme noktasında mahalle ve köy muhtarlarıyla iletişime geçilmiştir. Muhtarların bilgi paylaşımına açık olmaları ve katılımcılarla güven ilişkisi kurulması noktasında araştırmacıya destek olmaları araştırma sürecini kolaylaştırmıştır. Fakat araştırma sürecine destek verme noktasında istekli olmayan muhtarların da olması araştırma sürecini zorlaştıran sınırlılıklarındandır. Ayrıca Zonguldak ili merkez ilçeye bağlı köylere ulaşımında coğrafi koşullar nedeniyle ulaşımında yaşanan sıkıntılar da araştırmanın sınırlılıkları arasındadır.

1.5.TANIMLAR

Araştırmanın temel kavramlarıyla ilgili olarak ele alınan iş vuruk tanımlar şu şekildedir:

Yaşlı Birey: Zonguldak ili merkez ilçe sınırları içerisinde yaşayan 65 yaş ve üzerinde olan birey

Sosyal Dışlanma: Yaşlı bireylerin enformel sosyal destekten yoksunluk, çevre dışlanması, maddi yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma yaşama durumudur.

Yoksulluk: Yaşlı bireylerin mutlak, göreceli ve insani açıdan ekonomik koşullarını algılama durumlarıdır.

Başa Çıkma: Yaşlı bireylerin karşı karşıya kaldıkları zorlukların etkilerini azaltmak için sahip oldukları kaynaklar, izledikleri bilinçli/bilinçsiz stratejiler ve takındıkları tutumlarıdır.

Ekolojik Sosyal Hizmet: Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair özelliklerinin çevresi içerisinde birey odağında mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde ele alınmasını sağlayan kavramsal yaklaşımdır.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. YAŞLILIK OLGUSU

Yaşlılık, geçmişten günümüze insanların üzerinde düşündüğü, ne yaparsa yapsın kaçınmadığı, olumsuz etkileriyle başa çıkmak için mücadele etme yolları aradığı yaşam döngüsünün en önemli aşamalarından biridir. Yaşlılık olgusuna dair geçmişten günümüze pek çok alanda araştırmacılar çalışmalarda bulunmuşlardır. Yaşlılık sürecinin deneyimlenmesini etkileyen pek çok değişken bulunması nedeniyle yaşlılık ve yaşlanma kavramlarına dair pek çok tanımlama yapılmıştır. Ayrıca hem sosyal bilimciler hem de tıp ve biyoloji alanında çalışma yapan araştırmacılar yaşlılık sürecine dair pek çok teori ortaya atmışlardır. Bahsi geçen tanımlamalar ve teoriler, yaşlılığın fiziksel, psikososyal ve ekonomik süreçlerine dair pek çok fikir ortaya atmışlardır. Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmayı ele alan bu çalışmanın amaca hizmet edebilmesi için yaşlılık tanımlamalarının, sınıflandırmalarının ve yaşlılığa dair psikososyal teorilerin detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir.

Bu bölümde ilk olarak yaşlılık olgusuna dair tanımlamalar aktarılacaktır. Daha sonra yaşlılığa dair yapılan sınıflandırmalar kronolojik, biyolojik, ruhsal ve sosyal yönden açıklanacaktır. Son olarak ise yaşlılığa dair psikososyal teoriler; geri çekilme teorisi, aktivite teorisi, süreklilik teorisi, sosyal alışveriş teorisi, yaşam döngüsü teorisi, sosyal inşacılık teorisi, politik ekonomi teorisi, kişi-çevre uyumu teorisi şeklinde sekiz alt basamakta ele alınacaktır.

2.1.1. Yaşlılık Tanımları

Yaşlılık kavramını standart bir tanıma sığdırmak kolay değildir çünkü kavram bireysel, çevresel ve toplumsal manada farklı şekilde deneyimlendiği için herkes ve her durum için aynı anlamı ifade etmemektedir. Ayrıca toplumların gelişmişlik seviyelerine, yaşam koşullarına ve kültürel özelliklerine göre kimi yaşlılıktan çıkarılan anlam değişebilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre yaşlanmayı oluşturan ve etkileyen bileşenler karmaşıktır. Biyolojik yaşlanma, hücresel ve moleküler anlamda insan vücudunun zamanla zarar görmesi olarak tanımlanabilir. Gün geçtikçe meydana gelen zarar görme süreci bireyin fiziksel rezerv kapasitesinde ve etkinliğinde azalmalara neden olurken

bireyin hastalık yaşama riskini artırmakta ve çevreye uyumunu olumsuz etkilemektedir (DSÖ, 2015, s. 25). Ancak yaşlılığın sadece fiziksel özelliklerdeki zayıflama şeklinde açıklanması yetersizdir. Çünkü yaşlılık, fiziksel değişimlere ek olarak toplumsal ve kültürel değişimleri de içerisinde barındıran bir olgudur (Oktuğ Zengin, 2015, s. 21-22). Giddens'a (2012, s. 221) göre yaşlanma süreci ve yaşlılık birbiriyle ilişkili üç süreçten oluşmaktadır. Bu üç süreç; fiziksel bedene yönelik değişimleri kapsayan biyolojik saat, zihinsel işlevlerdeki değişimleri içeren ruhsal saat ve yaşla alakalı olan kültürel ve toplumsal normları, değerleri ve rol beklentilerini içeren sosyal saat şeklinde sıralanmaktadır (Giddens, 2012, s. 221).

Kısacası yaşlanmanın ve yaşlılık olgusunun her birey ve her toplum için geçerli ve ortak bir ölçütü bulunmamaktadır. Yaşlılık olgusundan anlaşılan şey kişiden kişiye, toplumdan topluma, dönemden döneme ve alandan alana değişim göstermektedir. Bu nedenle yaşlılık tanımlamaları birey üzerindeki etkisi açısından sınıflandırılmıştır.

2.1.2. Yaşlılık Sınıflandırmaları

Yaşlılık olgusu; kronolojik, biyolojik, ruhsal ve sosyal bileşenleri içerisinde barındıran çok kapsamlı bir olgudur. Çünkü yaşlılık süreci, ne sadece kronolojik yaşla takvime indirgenebilir, ne sadece biyolojik olarak gerileme ve yeti kayıplarına indirgenebilir, ne sadece bireyin etrafındaki sosyal çevrenin değişimine indirgenebilir, ne de bireydeki yaşla birlikte zihinsel ve bilişsel değişimlere indirgenebilir. Yaşlılık bu sayılan dört ana unsuru içerisinde barındıran ve herkes tarafından bu unsurların farklı bir şekilde deneyimlendiği, yaşam seyrinin en önemli belki de en zor süreçlerinden biridir. Bu nedenle yaşlılık olgusunu anlayabilmek için yaşlılık olgusunun bileşenleri olan kronolojik, biyolojik, ruhsal ve sosyal unsurların sınıflandırılmalarının bilinmesi önemlidir.

2.1.2.1. Kronolojik Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık

Yaşlılığın tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında en önemli ölçütlerden biri kronolojik yaş sınıflandırmasıdır. Kronolojik açıdan yaşlanma ve yaşlılık, insanların doğumlarından itibaren takvim zamanı kapsamında yaşlanma durumlarının değerlendirilmesidir (Altan ve Şişman, 2003, s. 5). Bu sınıflandırmanın yapılmasının en önemli nedeni bireylerin belli yaşta belli özelliklere sahip olacağı varsayımıyla yaşlılık

sürecinin belirli bir zemine oturtularak yaşlı bireylere yönelik hukuksal ve sosyal düzenlemelerin bu minvalde yapılmasıdır.

Yaşlılığın kronolojik açıdan sınıflandırılmasında üzerinde en çok uzlaşılan sınıflandırma DSÖ'ye aittir. DSÖ, yaşlı nüfusu yaş gruplarına ayırmıştır. Gruplandırmaya göre 65-74 yaş aralığındaki bireyler “genç yaşlı” olarak, 74-84 yaş aralığındaki bireyler “yaşlı” olarak, 85 ve üzeri yaştaki bireyler ise “çok yaşlı” olarak değerlendirilmektedir (DSÖ, 2017).

Kronolojik açıdan yaşlanma sınıflandırılmasında görüldüğü üzere yaşlılık süreci, sadece takvim yaşı üzerinden değerlendirilmektedir. Fakat belli takvim yaşında belli özelliklerde olunacağı varsayımının yetersiz ve hatalı olduğuna yönelik eleştirilerin bulunması ve her bireyin belli bir yaşta aynı biyolojik, sosyal ve ruhsal özelliklerde olmaması farklı sınıflandırmaları beraberinde getirmiştir.

2.1.2.2. Biyolojik Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık

Biyolojik açıdan yaşlanma ve yaşlılık, zamanla insan vücudunda meydana gelen anatomik ve fizyolojik değişimleri kapsamaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s. 19). Organ fonksiyonlarında azalma, çeşitli nedenlerle organizmanın yıpranması, iskelet ve kas sistemindeki zayıflamalar, hareket ve motor becerilerdeki kayıplar, duyuusal becerilerdeki kayıplar, kalp-damar sistemindeki bozulmalar biyolojik yaşlanmanın bileşenleridir (Giddens, 2012, s. 222; Kalıncara, 2021).

Yaşlanmanın biyolojik boyutundaki değişimler hem içten hem de dıştan gerçekleşmektedir (Tufan, 2016, s. 6). Biyolojik yaşlanmanın belirtileri ve etkileri, genetik etkenlere, toplumsal ve kültürel etkenlere ve yaşam biçimine göre değişmektedir (Giddens, 2012, s. 222). Fakat gerçek olan şudur ki ister gözlemlenebilsin ister gözlemlenemesin biyolojik açıdan yaşlanma süreci kaçınılmaz ve geri dönülemez bir gerçek olarak insan hayatının içerisinde yer almaktadır.

Her ne kadar biyolojik açıdan yaşlanma ve yaşlılık süreci kaçınılmaz bir gerçek olsa da ve fiziksel açıdan bireyi önemli derecede etkilese de yaşlılık sürecini etkileyen diğer etmenler de bulunmaktadır. Çünkü yaşlılık sadece bireyi fiziksel açıdan etkilememekte aynı zamanda ruhsal ve sosyal açıdan da etkilemektedir.

2.1.2.3. Ruhsal Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık

Yaşlandıkça bireylerin çevreye uyum becerilerinde ve davranışlarında birtakım değişimler gözlenebilmektedir. Bireylerin uyum becerileri ve davranışlarında değişimlerin sebebi olarak ise ruhsal yaşlanma gösterilmektedir. Ruhsal yaşlılık denildiğinde genellikle olumsuz bir anlam çıkarılmakta ve bireylerin bilişsel yeti kayıpları, çevreye uyum ve değişen koşullarla baş etme becerilerinin kaybı akla gelmektedir (Arpacı, 2005, s. 15-17).

Yaşlılık sürecinden bireyler hem ruhsal hem de bilişsel açıdan etkilenebilmektedirler. Yaşlanma süreci bireyi bilişsel açıdan zekâ, bellek, dikkat, dil, görsel-uzamsal beceriler, öğrenme ve bilişsel esneklik gibi etmenler yönünden çoğunlukla olumsuz etkileyebilmektedir. Ruhsal açıdan ise güdülenme biçimi, duygu durum değişimleri ve baş etme becerileri gibi etmenler yönünden etkilemektedir (Asi Karakaş ve Durmaz, 2017, s. 33; Ağar, 2020, s. 67). Bahsi geçen etmenlerin etkisi çoğunlukla olumsuz olmakta, birey bilişsel ve ruhsal yönden yeti yitimleri yaşayabilmektedir.

Yaşlılık döneminde eskiye özlem artabilmekte, kuşaklararası uyum sorunları yaşanabilmekte, yeniye ve değişimlere uyum sağlamaya yönelik isteksizlik ve neofobi gelişebilmekte, benmerkezcilik ön plana çıkabilmekte, neofobi nedeniyle dış dünyayla ilişki kurma isteği azalabilmekte, statü kaybı ve ekonomik kayıplar nedeniyle bireyde kendini değersiz hissetme eğilimi oluşabilmektedir (Yerli, 2017, s. 1283). Bu sorunların temelinde ruhsal uyum becerilerindeki yetersizliğin olduğu görülmektedir.

Yaşlılık döneminde bilişsel yönden de birtakım değişimler yaşanmaktadır. Özellikle mantık yürütme ve muhakeme etme gibi bilişsel işlemlerde, dil ve iletişim becerilerinde, soyut işlemlerde, analitik becerilerde ve kısa süreli bellekte gerilemeler yaşanabilmektedir (Yerli, 2017, s. 1282). Fakat bahsi geçen bilişsel beceri kaybını her yaşlı birey yaşayacak diye bir şey olmamakla beraber bilişsel becerilerin yaşlılık sürecinden etkilenme biçimi ve zamanı yaşam tarzı başta olmak üzere pek çok etmene göre değişebilmektedir.

Yaşlılık döneminde ayrıca depresyon, demans, Alzheimer, ölüm korkusu, uyku bozuklukları, anksiyete bozuklukları gibi durumların yaşanma ihtimali yaşa bağlı olarak artmaktadır. Ayrıca yaşlılıkta ortaya çıkan ruhsal değişimlerin yaşlılığın normal bir

seyri olarak kabul edilmesi ve önemsenmemesi, tanı konmasını ve tedaviyi geciktirebilmekte bu da yaşlı bireylerin yaşam kalitesini ve topluma katılımını olumsuz etkileyebilmektedir. Sonuç olarak yaşlılık dönemi, ruhsal değişimlerin yoğun yaşandığı, bireylerin ruhsal rahatsızlıklar yaşama riskinin arttığı, bilişsel yeti kayıplarının yaşandığı ve davranışsal uyum kapasitesinin kayba uğradığı bir dönemdir.

2.1.2.4. Sosyal Açıdan Yaşlanma ve Yaşlılık

Sosyal yaş; belirli bir kronolojik yaştaki bireyden beklenen kültürel açıdan roller, değerler ve normlar dizisidir (Giddens, 2012, s. 223). Sosyal yaşlanma kavramı, kişinin sahip olduğu hangi özellikler sebebiyle toplum tarafından yaşlı olarak algılandığına, yaşlı bireylerden beklenen davranış örüntülerinin neler olduğuna ve yaşlı bireyin kendini toplumda konumlandırma biçimine dair açıklama getirmektedir (Samancı Tekin ve Kara, 2018, s. 220).

Yaşlılıkta toplumsal rol ve sorumluluklar, statü, sosyal ilişkiler ve sahip olunan sosyal destek mekanizmaları açısından önemli değişimler yaşanmaktadır. Yaşlanmayla birlikte yaşlı birey, yetişkinlik döneminde üstlendiği bazı rolleri ve sorumlulukları yitirirken bazı rol ve sorumlulukları üstlenme biçiminde de değişimler yaşanır. Yani birey yaşlanmayla beraber eski toplumsal konumunu terk ederek yeni bir toplumsal konumda kendisine yer edinir (İlgar, 2008, s. 63). Yaşlı bireylerin yeni bir toplumsal konuma geçmeleri için en önemli aşama emeklilik dönemidir. Emeklilik döneminin deneyimlenme biçimini, yaşlı bireyin kendini bu döneme iyi hazırlayıp hazırlanmaması önemli ölçüde etkilemektedir. Emeklilik planlanmamış, beklenen toplumsal koşullarda gerçekleşmemiş ise birey sosyal yönden olumsuz etkilenebilmektedir. Birey emeklilik sonrasına dair sosyal edinimler kazanmamış ve sosyal katılım yönünden kendini çalışma hayatıyla sınırlandırmış ise emeklilik yaşamında sosyal destek eksikliği yaşayabilmekte ve sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Özellikle sosyal kimliğini mesleği doğrultusunda edinen veya edindiğini düşünen yaşlı bireyler emeklilikle birlikte sahip oldukları o mesleki statüyü kaybetmeleri nedeniyle toplum içerisinde mesleki kimliklerinin dışında toplumda yer edinmekte zorlanmaktadırlar.

Sosyal yaşlanma kapsamında yaşlı bireyin hayatında olması beklenen birtakım olumlu ve olumsuz yaşam olayları bulunmaktadır. Olumsuz yaşam olayları arasında; kuşaklararası çatışmalar, eş, akraba ve arkadaş kaybı ile sosyal destekte azalma, sosyal

dışlanma, yalnızlık, umutsuzluk ve ölüm kaygısı gibi etmenler bulunmaktadır. Olumlu yaşam olayları arasında ise torun sevgisi, emeklilikle beraber yeni uğraş ve hobilerin edinilmesi, sosyal ve ekonomik açıdan doygunluk süreci, benlik bütünlüğüne erişme ve kendini gerçekleştirme duygusuna erişme gibi etmenler bulunmaktadır. Önceki yaşam dönemlerine göre daha pasif bir hayata geçilen yaşlılık döneminde bireyin yaşam doyumuna erişebilmesi ve çevresiyle uyumlu sosyal özelliklere sahip olabilmesi için yeni sosyal roller ve uğraş alanları bulması gerekmektedir. Erikson'un psikososyal kişilik kuramı da bu hususlara vurgu yapmaktadır. Kurama göre yaşlı bireyler ölüme yaklaştıkça geçmiş yaşamlarını gözden geçirme ve değerlendirme eğiliminde olurlar. Eğer yaşlı bireyler, geçmiş günlerini iyi yaşamadıkları duygusuna kapılıp pişmanlık hissi duyarlar ise benlik bütünlüğüne erişimleri zorlaşmaktadır. Ayrıca bu durum bireylerde ölüm kaygısı, sosyal izolasyon ve umutsuzluk yaşama riskini de artırmaktadır (Aslan ve Hocaoglu, 2017, s. 56-57).

Yaşlılık döneminin sosyal belirleyicileri arasında çok önemli iki etmen bulunmaktadır. Bunlardan ilki aile ilişkileri, diğeri arkadaşlık ilişkileridir. Yaşlı bireylerin ağırlıklı akranlarıyla arkadaşlık yaptıkları, sınırlı sayıda yakın arkadaşına sahip oldukları ve sahip oldukları arkadaşlarıyla da yakın ilişki içerisinde oldukları görülmektedir. Yaşlılık döneminde arkadaş edinmenin diğer yaşam dönemlerine göre daha zor olması yaşlı bireylerin sahip oldukları arkadaşlarıyla güçlü bağlar kurmalarını sağlamaktadır (Ergün Başak, 2018, s. 143). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), tarafından ortaya konulan verilere göre mutlu olan yaşlı bireylere en önemli mutluluk kaynakları sorulduğunda yaşlı bireylerden %59,5 mutluluk kaynaklarının aileleri, %21,7'si çocukları, %6,4'ü torunları ve %7,2'si ise mutluluk kaynaklarının eşleri olduğunu ifade etmişlerdir (TÜİK, 2023a). Görüldüğü üzere yaşlı bireylerin mutlu olmaları ve sosyal ilişkiler açısından doyuma sahip olmaları için en önemli unsurlardan biri aile desteğidir.

Yaşlılıkla beraber yaşlı bireylerin gelir seviyesinde ciddi azalmalar olabilmektedir. Bu durum, ekonomik yaşlanma kapsamında değerlendirilmektedir. Yaşlının gelirinin azalmasıyla beraber alım gücü de azalmakta ve yaşlı birey tüketim yoksunluğu ve maddi yoksunluk içerisine girmektedir. Bu koşullar, yaşlı bireylerin benlik saygılarını, yaşam doyumlarını ve sosyal katılımlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca yaşlılıkla artan sağlık sorunları nedeniyle yaşlı bireylerin sağlık harcamaları artmakta ve

bakıma gereksinim duyma ihtimalleri doğmaktadır. Bu durumlar da yaşlı bireylerin hem ekonomik hem de sosyal hayatlarını olumsuz etkileyebilmektedir.

2.1.3. Yaşlılığa Dair Psikososyal Teoriler

Yaşlılık döneminde deneyimlenmesi beklenen yaşam olaylarına dair çeşitli teoriler ortaya konulmuştur. Teorilerin kapsamında bireylerin yaşlılıkla birlikte deneyimleyecekleri yaşam olayları, yaşlılık dönemine dair sosyal ve ekonomik koşullar, yaşlı bireylere dair toplumsal davranış örüntüleri, yaşlılık döneminin psikososyal özellikleri, yaşlılıkta çevresel ve sosyal uyuma dair hususlar ele alınmaktadır. Teoriler, yaşlılık sürecine farklı perspektiflerden bakarak yaşlılık döneminin psikososyal açıdan anlaşılmasına katkı sunmaları ve yaşlı bireylerin karşılaştıkları sorunlarla nasıl baş edebileceklerine dair ipuçları içermeleri açısından önemlidir.

2.1.3.1. Geri Çekilme (Yaşamdan Kopma) Teorisi

1961 yılında William E. Henry ve Elaine Cumming'in geliştirdiği geri çekilme teorisi yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili ortaya atılan ilk ve en kapsamlı psikososyal teorilerden biridir. Cumming ve Henry (1961, s. 215) normal yaşlanmanın doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olarak yaşlanan kişinin bulunduğu sosyal sistemden geri çekilmeye başlayacağını ifade ederek teorinin temel prensibini ortaya koymuşlardır (akt. Quadagno, 2017, s. 67). Teoriye göre birey yaşlandıkça toplumdaki rollerinden gönüllü bir şekilde kopmayı ve geri çekilmeyi ister. Bu istekle yaşlı birey, zamanla toplumdaki rollerini terk ederek ve devam ettirdiği rollerde de etkinliğini azaltarak yaşamdan geri çekilmeye başlar. Toplum da yaşlı bireyin bireysel olarak toplumdan geri çekilmesine izin verir. Bu süreç hem birey hem de toplum için geri döndürülemez ve kaçınılmaz evrensel bir yaşam döngüsüdür (Quadagno, 2017, s. 69).

Teori, bireylerin yaşlandıkça toplumda daha pasif rollere girme eğiliminde olduklarını, topluma katılımı ve katkıyı azalttıklarını ifade etmektedir. Teori, yaşlı bireyin yaşamdan geri çekilmesinin gerekliliğine ve bu geri çekilmenin birey ve toplum için faydalı olduğuna vurgu yapar. Ayrıca yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmelerinin toplumu daha işlevsel hale getireceğini ve yaşlı bireyi de üretkenlik baskısından kurtararak huzura erdireceğini savunur. Teorinin varsayımı; yaşlı bireyin toplumdan geri çekilerek rollerini daha dinamik, eğitilmiş ve yetkin becerikli genç bireylere bırakarak toplumsal işlevselliği arttıracak yönündedir (Hochschild, 1975, s. 563).

Teoriye göre yaşlı bireyler geri çekilme süreciyle birlikte sosyal sorumluluklarından kurtulur ve içsel yansıma ve içsel huzur için zaman kazanırken, sorumluluğun yaşlıdan gence geçişi toplumsal işleyişi teşvik eder. Azalan sosyal ilişkiler, sistematik ve kaçınılmaz olan döngüsel bir süreçte yaşlı bireyin toplumdan kopuşuna yol açar. Geri çekilmenin sonucunda ise hem bireyi hem de toplumu ideal olarak tatmin eden yeni bir denge süreci meydana gelir (Lange ve Grossman, 2013, s. 66).

Geri çekilme teorisi, yaşlılık sürecinde olması beklenen psikososyal süreçleri genellemeye çalışma eğiliminde olsa da aslında yaşama dair ilgisini ve yaşama sevincini kaybetmeyen, sosyal yaşamdan ve toplumdan kopmak istemeyen bireylerin varlığını göz ardı ederek yaşlılığın tek taraflı bir görünümünü sunmaktadır (Schroots, 1996, s. 744). Bu görünüm günümüz demografik yapısını ve yaşlılık beklentilerini kapsamaktan uzaktır. Geri çekilme teorisi hakkında en çok tartışılan fikir, geri çekilmenin evrensel olduğu yönünde ortaya atılan görüştür. Yani yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmelerine dair düşüncenin her yerde ve tüm tarihsel dönemlerde gerçekleştiği ve dünyada yaşlanan her bireyin bunu deneyimleyeceğine dair görüş eleştirilmektedir. Bu eleştirilere 2000 yılında yayınladığı “Reflections on Disengagement Theory” adlı makalesinde yanıt veren teorinin geliştiricisi Cumming, teorinin dulluğu, gecikmiş emekliliği veya yaşlılıkta hastalık ve engellilik durumları başta olmak üzeri bireylerin yaşlandıkça toplumla ilişkilerini derinden değiştirebilecek olayları hesaba katmadığını kabul etmiştir. Ayrıca, teorinin kişilik farklılıklarının ve yaşam tarzının toplumdan geri çekilme üzerindeki etkisini göz ardı ettiğini kabul ederek eleştirilere hak verdiğini ifade etmiştir (Quadagno, 2017, s. 69).

2.1.3.2. Aktivite Teorisi

Yaşlanma sürecini ele alan en eski teorilerden biri olan aktivite teorisi yaşlılıkta aktif olma, toplumsal katılım ve yaşlanmaya yönelik olumlu bir adaptasyona sahip olma gibi etmenlere vurgu yapmaktadır. Yaşlılıkta aktif ve meşgul olmanın, dış dünyaya yönelik ilgideki devamlılığın tatmin edici bir geç yaşam için gerekli bileşenler olduğunu ifade edilmektedir. Teori, aktiviteyi psikososyal sağlıkla ilişkilendirmekte ve aktivitenin orta yaşı uzatmada ve yaşlılığın olumsuz etkileriyle başa çıkmada önemli bir strateji olduğunu ifade etmektedir. Teorinin diğer varsayımları, hareketsizliğin kişinin benlik

saygısını ve algılanan yaşam kalitesini olumsuz etkilediği ve yaşlanmayı hızlandırdığı yönündedir (Lange ve Grossman, 2013, s. 66).

Teori, yaşlıların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının orta yaşlılarındakinden farklı olmadığını ve yaşlı bireylerin sosyal izolasyona maruz kalmalarının ve tecrit edilmelerinin doğru olmadığını savunmaktadır. Teoriye göre, optimal olarak yaşlanan birey, aktif kalmayı ve sosyal dünyasının daralmasına direnmeyi, hastalık ve eş kaybı gibi durumlarla baş edebilmeyi başaracak yeterliliğe sahiptir (Quadagno, 2017, s. 69).

Teorinin temelinde yaşlı bireylerin aktif oldukları sürece yaşamlarından zevk alacakları düşüncesi bulunmaktadır. Teori, yaşlı bireyin benlik saygısının, yapmış olduğu faaliyetlere veya üstlendiği rollere bağlı olduğunu ifade etmektedir. Teorinin başlıca mottosu ise “ne yapıyorsak oyuzdur” anlayışıdır. Bu mottoya göre, yaşlıların yaşlılık öncesi dönemdeki rollerini ve yaşam aktivitelerini devam ettirdiği sürece veya kaybettikleri roller ve uğraşlar yerine yeni roller ve uğraşlar edindiği sürece yaşamlarını anlamlı kılacaklardır (Kalinkara, 2021).

Teoriye göre, yaşlı bireyin sosyal ve psikolojik gereksinimleri orta yaştaki bireylerden farklı değildir. Yani yetişkinlik döneminde alışkanlık edinilen davranış örüntüleri, beceriler ve ilgi alanları yaşlılık dönemindeki davranışlar üzerinde doğrudan etkilidir. Yaşlı bireyin etkinliklerini kısıtlayan asıl unsur toplumdur. Çünkü toplum, yaşlı bireye biçtiği rolle yaşlı bireyi toplumsal çevreden kopartma ve yalnızlaştırma eğiliminde olabilmektedir. Teori bu durumun tersini savunarak yaşlı bireyin yetişkinlik dönemindeki etkinliklerini sürdürme isteğinde olduğunu ve bırakmak zorunda olduğu uğraşların yerine farklı uğraşlar edindiğini ifade eder (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s. 145-146).

Teoriye yöneltilen birtakım eleştiriler de bulunmaktadır. En çarpıcı eleştirilerden biri, teorinin yaşlı bireyleri yansıtmama şeklidir. Yani teorinin betimlemek istediği aktif yaşlı tipinin toplumdaki yaşlıların önemli bir kısmını tasvir etmediğine dair eleştiridir. Bu eleştirinin temelinde toplumdaki yaşlı bireylerin fırsatlara ve kaynaklara erişimde eşit koşullara sahip olmadıkları düşüncesi yatmaktadır. Teoriye yönelik eleştirilerden bir diğeri ise teoride yaşlı bireyin topluma devamlı katkı vermesi gereken bir unsur olarak betimlenmesidir. Bu durum ise yaşlı bireylerin yaşlılık öncesi dönemdeki verdikleri

katkıların göz ardı edilmesine neden olmaktadır (Tufan, 2016). Bir diğer eleştiri ise teorinin sadece aktif olan yaşlıların mutlu olabileceği ve yaşam doyumuna erişebileceği varsayımına yöneliktir. Bu eleştiriye yönelten araştırmacılar, her yaşlı bireyin aktif olma isteğine sahip olmak zorunda olmadığını ve aktif olmadan da sakin bir yaşam geçirerek mutlu olunabileceğini ifade etmektedirler. Teori ayrıca kişisel özellik, sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet, etnik köken ve yapısal eşitsizlikler gibi etmenleri göz ardı etmesi nedeniyle eleştirilmektedir (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 144).

2.1.3.3. Süreklilik Teorisi

Süreklilik teorisi, normal yaşlanmanın betimlemesini yapmak ve normal yaşlanma ile patolojik yaşlanma arasındaki sınırları doğru çizmek için bir yaşam seyri perspektifi kullanmaktadır. İlk olarak Robert Atchley tarafından önerilen süreklilik teorisi, ağırlıklı olarak iç ve dış yaşlanma süreçlerinin temel ikiliğine vurgu yapmaktadır. Atchley'e (1989, s. 184) göre içsel süreklilik, “fikirlere, mizacın, duygulanımların, deneyimlerin, tercihlerin, eğilimlerin ve becerilerin psikik yapısının kalıcılığı gibi hatırlanan bir içyapıya” atıfta bulunur. Dışsal süreklilik ise geçmiş rol performansına bağlıdır ve orta yaş ile yaşlılık arasındaki beceriler, etkinlikler, ortamlar, roller ve ilişkilerdeki süreklilikte gözlemlenebilir (Quadagno, 2017, s. 71).

Süreklilik teorisi, yaşlı bireylerin uyarlanabilir seçimler yaptıkları ve bu seçimleri aracılığıyla mevcut iç ve dış yapılarını sürdürme gayretinde olduklarını, bu sayede de sürekliliklerini sağladıklarını temel önerme olarak sunmaktadır. Yani yaşlı bireyler, yaşlılık sürecindeki yaşam olaylarıyla ve yaşlılık sorunlarıyla başa çıkmak için birincil bir uyum stratejisi olarak geçmiş deneyimlerinin sürekliliğinden faydalanmaktadırlar. Teori, değişime ayak uydurmak ve geçmişle şimdinin uyumunu sağlayabilmek için süreklilikten yararlanılacağını savunmaktadır. Süreklilik teorisi iç ve dış sürekliliği hem kişisel bir seçim hem de sosyal yaptırımlarla güçlenen başa çıkma stratejileri olarak görmektedir (Atchley, 1989, s. 183).

Teori, yaşlı bireylerin kaybettikleri roller yerine benzer roller edindiklerini ve bu sayede çevreyle uyumlarını sürdürdüklerini savunur. Yani teori bireylerin yaşlandıkça yıkıcı yaşam olayları (hastalık, doğal afet gibi kriz durumları vb.) haricinde dramatik değişimler yaşamayacakları ve kişiliklerini ve yaşam anlayışlarını koruyacaklarını ifade eder. Teoriye göre bireyler yaşlılıkta yaşam boyu deneyimlerinden yararlanabilecekleri

ve başa çıkma becerilerini kullanabilecekleri alanlar ve uğraşlar buldukları ve bu uğraşların sürekliliğini sağladıkları sürece yaşamlarından memnun olacaklardır (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 146).

Süreklilik teorisi, kişiliğin yaşlanmaya uyum sağlamada önemli bir rol oynadığını ve yetişkin gelişiminin sürekli bir süreç olduğunu vurgular. Teori, bireylerin orta yaşa geldiklerinde, geçmişleriyle bağlantılı ve geleceklerini üzerine inşa ettikleri bir yaşam planı çizdiklerini ve bu yaşam planının devamının sağlanması için de sürekliliğin şart olduğunu ifade etmektedir. Çünkü teoriye göre süreklilik, başarılı yaşlanma için uyarlanabilir bir stratejidir. Eğer birey sürekliliğini koruyabilir ve benzersiz özelliklerinin devamını sağlayabilirse yaşlılıkta karşılaşacağı durumlara adapte olabilir ve yaşlanmanın olumsuz etkileriyle baş edebilir (Quadagno, 2017, s. 71).

Esasında süreklilik teorisi, yaşlanmanın bireyleri gençken olduklarından daha fazlası haline getirdiğini ifade etmektedir. Teoriye göre, kişilik özellikleri daha belirgin hale gelmekte ve yaşama dair temel değerler oturmaktadır. Örneğin orta yaşta birçok organizasyona, spora veya dini gruba dâhil olan kişilerin bu faaliyetlere devam etmesi ve kaybedilenlerin yerine yenilerini koyması muhtemeldir. Süreklilik teorisi, insanların genç benliklerine benzer bir kişiliği yaşlılığa kadar sürdürürlerse başarılı ve normal yaşlanmayı başardıklarını savunur (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 146).

Süreklilik teorisine göre süreklilik kavramı değişim kavramının karşıtı konumunda değildir. Teoriye göre bireyin değişime ayak uydururken geçmişiyile hatırı sayılır bir bağlantı zemininde değişime ayak uydurması gerekmektedir. Teori, bireylerin hayatlarında gelgitler yaşasalar da veya farklı uğraşlar edinseler de aslında karakter ve olay örgüsünden kopmadıklarını ve sürekliliklerini sağladıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle süreklilik, bireyin yaşamındaki pek çok spesifik değişikliğin kolaylıkla dahil edebileceği soyut ve esnek bir bilişsel oluşumdur (Atchley, 1989, s. 184).

Süreklilik teorisine yönelik de birtakım eleştiriler bulunmaktadır. En önemli eleştirilerden biri feminist teorisyenlerden gelmiştir. Feminist teorisyenlere göre, süreklilik teorisi normal yaşlanmayı bir erkek modeli etrafında tanımlamakta ve yaşlı kadınlar arasındaki yüksek yoksulluk oranları gibi eşitsizlik biçimlerini bireyselleştirerek göz ardı etmektedir (Quadagno, 2017, s. 71). Süreklilik teorisine

yönelik eleştirilerden bir diğeri ise teorinin sadece bireye odaklanarak sosyal, ekonomik, tarihsel ve politik dışsal faktörleri göz ettiğı yönündedir (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 146).

2.1.3.4. Sosyal Alışveriş Teorisi

Sosyal alışveriş teorisi, geri çekilme ve sosyal izolasyonun, yaşlı kişiler ve toplumun diğer üyeleri arasındaki eşit olmayan bir “yatırım ve getiri” değişim sürecinden kaynaklandığını savunmaktadır. Başka bir deyişle, yaşlı birey topluma sunduğı katkılara artık başkaları tarafından değer verilmediğini algııarsa topluma katılımını sınırlandırabilir ve yaşam doyumu belirgin bir biçimde azalabilir. Çünkü topluma sunduğı katkıların göz ardı edildiğini gören r bireyin artık çevreyi etkilemeye çalışmak yerine daha pasif bir yaşam rolüne bürünmesi gayet normal karşılanabilir bir durumdur (Dowd, 1980; akt. Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 149).

Teoriye göre yaşlı bireyler topluma katılımlarını sürdürmek ve topluma hala katkı sunduklarını hissetmek adına bir sosyal alışveriş sürecine girer. Yani toplumdaki diğer bireylerle bir karşılıklılık döngüsünde hayatlarını sürdürmeye çalışırlar. Genellikle genç nesillerle ilişkilerinin devamının sağlanması için başta finansal kaynaklar olmak üzere sahip oldukları kaynakları çevrelerine mümkün olduğunda sunmaya çalışırlar. Çevresine katkı sunduğunu hisseden yaşlı bireyler bundan memnuniyet duyarlar (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 149).

Sosyal alışveriş teorisine göre anlık alışveriş stratejileri ve uzun dönemli alışveriş stratejileri bulunmaktadır. Anlık alışveriş stratejileri daha çok aile dışındaki orta-uzak çevreyle (arkadaş, komşu gibi) sosyal alışveriş durumunu kapsamaktadır. Örneğın yaşlı bireyin hastaneye gitmesine yardım eden komşusuna atkı örmesi buna örnek gösterilebilir. Uzun dönemli alışveriş stratejileri ise zaman içerisinde kurulan güçlü bağların önemine vurgu yapmaktadır. Aile ile ilişkiler bu kapsamdadır. Çünkü aile ilişkilerinde yaşlılığın külfetli gereksinim ve sorunlarıyla beraber başa çıkmada yaşlı bireyin ailesinin gözünde ömür boyu biriktirdiğı kredisi vardır (Bould ve arkadaşları, 1989; akt. Quadagno, 2017, s. 74).

Sosyal alışveriş teorisine göre yaşlı bireylerin çeşitli nedenlerle (hastalık, rol kayıpları vb.) içinde bulundukları durumdan dolayı sosyal alışveriş döngüsünü devam

ettirebilmek için ekonomik ve sosyal kaynakları azalabilir veya statüleri olumsuz yöne doğru evirilebilir. Teori, buna rağmen yaşlı bireylerin saygı, onay, sevgi, bilgelik gibi maddi olmayan varlıklarla da çevrelerine ve topluma katkı sunabileceklerini ifade eder. Yaşlı bir yetişkin, onlara bakım sağlayacak bir aile üyesine ihtiyaç duyduğunda bile, yaşam deneyimlerini paylaşarak veya rehberlik ederek ve tavsiyelerde bulunarak karşılık verebilirler. Fakat günümüz toplumlarında bu maddi olmayan unsurların toplum tarafından ne kadar değer gördüğü tartışmalı bir durumdur. Bu noktada sosyal politikalar ve sosyal hizmetlerin önemi büyüktür. Çünkü sosyal politikalar ve sosyal hizmetler, yaşlı bireylerin daha az somut kaynaklarla topluma katkı sunabilecekleri bir ortam yaratmak için uygulamalar geliştirir (Lynott ve Lynott, 1996, s. 755; Silverstein ve arkadaşları, 2002, s. 12).

Teori, toplumsal ilişkileri karşılıklılık ilkesine ve pragmatist bir temele dayandırması açısından eleştirilebilecek durumdadır. Çünkü bu noktada bireylerin herhangi bir karşılık beklemeden yaşlı bireylerle ilişki kurmayacağı varsayımında bulunuyormuş gibi görünmektedir. Teori bu eleştirilerin şiddetini anlık alışveriş stratejileri ve uzun dönemli alışveriş stratejileri kavramları ortaya koyarak ve uzun dönemli alışveriş stratejisinde ömürlük ilişkilerdeki karşılıklılık ilkesinin pragmatist bir temele dayanmayan bir karşılıklılık durumu olduğu ifade ederek azaltmaya çalışmıştır. Ayrıca sosyal politikalara ve sosyal hizmetlere yapılan vurgu ile yaşlı bireyin toplumdan destek alabilmek için bedel ödemesi gerektiğine dair bir yanlış anlaşılmanın da önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2.1.3.5.Yaşam Döngüsü Teorisi

1970'li yılların sonunda, davranışın psikososyal boyutu üzerinde çalışan araştırmacılar “yaşam döngüsü” kavramına yönelmişlerdir. Teoriye göre yaşam döngüsünün aşamaları öngörülebilirdir. Bireyler yaşam döngüsünde yer aldıkları aşamanın gerektirdiği rollere ve ilişkilere uyum sağlar (Lange ve Grossman, 2013, s. 65). Teorinin temelinde yaşamın döngüleri olan bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık döngülerinin her bir aşamasında bireylerin yaşamaları beklenen yaşam olayları ve edinmeleri beklenen görevleri ve rolleri bulunmaktadır. Teori ayrıca yaşam döngülerine ait gelişimsel değişim ve davranış örüntülerinin tamamen bir kalıba sokulamayacağını çünkü bu faktörlerin işlevselliği üzerinde çevresel etmenlerin de önemli rol oynadığını

vurgulamaktadır. Yaklaşımın yaşlılık dönemine dair vurgusu ise yaşlının davranış örüntüsünün, onun gelişimsel yaşam döngüsündeki geçmiş deneyimleri tarafından belirlenme biçimine dair vurgudur (Baltes, 1973, s. 458).

Yaşam döngüsü teorisine göre yaşlılık döneminde yaşlıların yaşaması muhtemel olan birtakım deneyimler bulunmaktadır. Bu deneyimlerden bazıları; yakın aile üyelerinin ve yakın arkadaşların hayatını yitirmesi, kronik hastalık sorunları yaşama, fiziksel, bilişsel ve sosyal yeti yitimleri, emeklilik, gelir azalması, çocukların evden ayrılması, torun sahibi olma şeklinde sıralanabilmektedir (Eddy ve arkadaşları, 1982, s. 259). Görüldüğü üzere yaşlılıkta stresli ve zorlayıcı yaşam olaylarıyla karşılaşılma riski diğer yaşam dönemlerine nazaran daha fazladır. Bu nedenle yaşlı bireylerin yaşlılık döneminde karşılaştıkları zorluklarla baş etme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir.

Yaşam döngüsü teorisi, krizlerin kaçınılmaz olduğunu ifade etmekte ve amacın krizleri önlemeye çalışmaktan ziyade krizlerle ve yıkıcı yaşam olaylarıyla mücadelede başarılı baş etme becerileri edinmenin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Teori, başarılı baş etme becerilerinin bireyin büyümesine ve gelişmesine katkı sunacağını belirtmektedir (Eddy ve arkadaşları, 1982, s. 260).

Yaşam döngüsü teorisine göre bireyin yaşam döngüsü, hedeflerine, rollerine, etkileşimlerine ve değer yapısına göre yapılandırılmaktadır. Bireyler yaşam döngülerinin sunduğu koşullara uyum sağlamak durumunda kalabilmektedirler. Çünkü bireyin hedefi ve içsel motivasyonu nasıl olursa olsun hedefine ulaşmakta dışsal engellerle karşılaşabilmektedir. Birey değiştirebileceği dışsal koşulları değiştirmek ve değiştiremeyeceği dışsal koşullarla baş edebilmek ya da en azından uyum sağlamak durumunda kalabilmektedir (Lange ve Grossman, 2013, s. 73-74).

Yaşam döngüsü perspektifi, risklerdeki ve kaynaklardaki artışla beraber bireyin gelecek yaşantısını etkileme potansiyeli bulunan kişisel tercihlerin önemine vurgu yapmaktadır. Yani kısaca teori yaşam döngüsündeki avantajlara ve eşitsizliklere dair bir şablon sunar. Dezavantajlı olma hali, riske maruz kalmayı artırırken yaşam döngüsündeki avantajlar ise fırsatlara erişme şansını artırmaktadır. Teori son olarak ise eşitsizliğin nesiller arası aktarımına ve geçmiş yaşam deneyimlerinin hem demografik hem de gelişimsel süreçler

yoluyla yaşam döngüsü üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapmaktadır (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 151).

2.1.3.6.Sosyal İnşacılık Teorisi

Sosyal inşacılık teorisi, yaşlanmanın biyolojik ve bedensel değişikliklerden ziyade kültür ve toplum tarafından bir sorun olarak tanımlandığını öne sürmektedir. Bu teorik perspektiften, yaşlılığa ve yaşlanmaya yönelik atfedilen anlamın sosyal olarak inşa edilmesinde sosyal politika, yaşlılara yönelik toplumsal algı ve toplumun yaşlılara davranış biçimi gibi pek çok etmen rol oynamaktadır (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 152). Sosyal inşacılığın savunucuları, insanları içinde yaşadıkları toplumu yaratan aktif failler olarak görürler. Sosyal inşacılar, bireyin deneyimlerini yorumlama süreciyle ilgilenir (Quadagno, 2017, s. 75).

Sosyal inşacılar, eski kavramının yapıbozuma uğratılması gerektiğini ifade etmektedirler. Bir bireyin sosyal olarak yapılandırılmış konumunun -cinsiyet, sosyal sınıf, sosyal statü, ırk/etnik köken, cinsel yönelim gibi- yaşlılığı deneyimleme biçimini tamamıyla etkileyen hayat boyu eşitsizlikler döngüsü yarattığını savunurlar. Sosyal inşacılık teorisi aynı zamanda yaşlıların güçlerini, dayanıklılıklarını ve zorlukların üstesinden gelmeye dair baş etme becerilerini olumsuz etkileyebilecek yapısal engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmektedirler (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 152).

Sosyal inşacılık teorisi sembolik etkileşimcilik geleneğine demirlemiş olan “yorumlayıcı” perspektife dikkat çekmektedir. Bu gelenek, bireyleri sadece önceden belirlenmiş ve içselleştirilmiş sosyal rolleri yerine getiren kişiler olarak değil, kendileri ve toplum için önemli anlam taşıyan sosyal rolleri aktif olarak üstlenen ve yapan kişiler olarak görmektedir (Settersten, 2016, s. 360). Yorumlayıcı perspektif, davranışsal ve sosyal bilimlerde giderek daha fazla benimsenmekte ve yaşlanmayı ve yaşam seyrini anlamaya önemli katkılarda bulunmaktadır (Marshall ve arkadaşları, 2016, s. 444). Yorumlayıcı perspektifi araştırırken, Marshall ve arkadaşları (2016, s. 449-450) teorileri üç analiz düzeyinde sınıflandırır: (a) yorumlayıcı-mikro, (b) yorumlayıcı-makro ve (c) yorumlayıcı bağlantı. Gerontolojide, yorumlayıcı-mikro bakış açıları, yaşlanan bireylere ve onların sosyal hayatın ve kimliğin çeşitli yönlerine yükledikleri anlamlara odaklanır.

Yorumlayıcı-makro perspektifler, bireylerin içinde bulunduğu yapıların sosyal olarak inşa edildiği gerçeğini vurgular (Settersten, 2016, s. 361).

Sosyal inşacılık, bireylerin ve toplumun bilgiyi keşfetmekten ziyade belirli kalıplara göre inşa ettiğini savunmaktadır. Bu inşa süreci dil ve uygulamalar yoluyla gerçekleşmektedir. Yani birey deneyimlerinden, diğer kişi, grup ve organizasyonlarla etkileşiminde elde ettiği bilgi ve varsayımlardan etkilenmektedir. Bu nedenle sosyal inşacılık, bireylerin deneyimlerine, deneyimlerini etkileyen sosyal ve kültürel ortama önem atfetmektedir (Teater, 2015, s. 85). Yaşlı bireyin kendisi hakkında algısı ve toplumun yaşlılığa ve yaşlılara yönelik algısı da aslında sosyal olarak inşa edilmektedir. Bu inşa süreci hem yaşlılık deneyimlerinden hem de kültürden önemli derecede etkilenmektedir.

Sosyal inşacılığın temel önermeleri olan bireyin kendi gerçekliğine ve algısına sahip olması, bireyin dünyaya pasif bir gözle bakmak yerine aktif bir katılımında bulunması, kültürel bağlamın deneyimleri ve deneyimlerin de kültürel bağlamı etkilemesi, bireylerin inşa sürecini dil yoluyla gerçekleştirmesi ve gerçekliğin göreceli olması (Teater, 2015, s. 89-91) gibi önermeler yaşlılıktaki mikro, mezo, ekzo ve makro faktörlerin yaşlılık süreci üzerinde sosyal inşa yoluyla önemli bir etki bıraktığını söylemek mümkündür. Bu açıdan sosyal inşacılık teorisi, yaşlılık sürecini anlamada ve yaşlı bireylerin karşılaştıkları sorunlarla baş etme becerilerini kazanmalarını sağlamada önemli bir rehber görevi görmektedir.

2.1.3.7. Politik Ekonomi Teorisi

Politik ekonomi teorisi, sınıf eşitsizliklerini sürdürerek kendi çıkarlarının devamını sağlamaya çalışan güç odaklarını ve sosyal sınıfları yaşlı bireylerinin konumlarının belirleyicisi olarak görürler. Yani teori günümüz dünyasında çokça dillendirilen “Zenginler daha da zenginleşir ve fakirler daha da fakirleşir.” özdeyişine ve özellikle ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin yaşlı bireylerin hayatına yansımalarına odaklanmaktadır (Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 151).

Teoriye göre, bireysel faktörlerin yanında kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler, sosyoekonomik ve politik kısıtlamalar, toplumda yaşlılara yönelik inşa edilen olumsuz algı gibi etmenler yaşlı bireylerin yaşlılık sürecini deneyimlenme biçimini önemli

derecede etkilemektedir. Sosyal tabakalaşma ve eşitsizlikler, yaşlılıkta kümülatif dezavantajlara neden olmaktadır (Estes, 2004, s. 19; Kail ve arkadaşları, 2009, s. 555-556; Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 151).

Politik ekonomi teorisi, yaşlanmayı veya yaşlı yetişkinleri topluma yük olarak görmekten ziyade yaşlılıkta dezavantajlı olma durumunun sosyal olarak inşa edildiğini ve sosyal ve politik eylem yoluyla mücadele ederek ve güçlenerek bu durumu değiştirebileceklerini savunmaktadır. Teoriye göre toplumun yaşlı bireyleri statü kayıplarına ve sosyal dışlanmaya uyum sağlamaları hususunda yaşlılara baskı yapmak yerine yaşlı bireylerin seçimlerini sınırlayan ve onları yoksulluk yoksulluğa iten yapısal eşitsizlikleri değiştirmesi için mücadele etmesi gerekmektedir (Estes, 2004, s. 12-15; Kail ve arkadaşları, 2009, s. 557-558; Hooyman ve arkadaşları, 2015, s. 151-152).

Politik ekonomi teorisi, modern kapitalist dünyanın makro düzeyde yapısal analizini yapmaktadır. Bunu yaparken sınırlı sosyoekonomik kaynakların yaşlı bireyleri nasıl dışladığına ve ötekileştirdiğine odaklanmaktadır. Politik ekonomi teorisyenleri, toplumda iktidara sahip olanların, üretim araçlarını elinde bulunduranların ve karar vericilerin yani sistemin işleyiş biçiminden memnun olan kesimin sınıfsal eşitsizlikleri kendi çıkarlarını sürdürmek için devam ettirmeye çalıştığına ve bunu yaparken de insanları ikincilleştirdiğine ve marjinalleştirdiğine dikkat çekmektedir (Estes, 2001b, s. 28).

Politik ekonomi yaklaşımının temel varsayımlarından biri, gelir, uzun vadeli sağlık bakımı ve sosyal hizmetlere yönelik kamu politikalarının, dönemin toplumsal mücadelelerinin ve egemen güç ilişkilerinin bir sonucu olduğudur. Bazen, gerçekte insanlara fayda sağlıyormuş gibi görünen sosyal politikalar ve sosyal hizmetler aslında toplumdaki güç odaklarının çıkarlarına hizmet eden bir sosyal kontrol unsuru olarak toplumu ve yaşlı bireyler başta olmak üzere dezavantajlı grupları şekillendirip kontrol ederek kitleleri sessizleştirmektedir (Quadagno, 2017, s. 82-83).

2.1.3.8. Kişi-Çevre Uyumu Teorisi

Lawton (1982) tarafından ortaya konan teori, çevre ile ilişkide işlevsel yetkinliği ortaya koymaktadır. Teoriye göre işlevsel yetkinlik; benlik, motor beceriler, biyolojik sağlık, bilişsel kapasite ve duyuşsal-algısal kapasite gibi birçok içsel koşulun yanında çevrenin

oluşturduğu dış koşullardan etkilenir. Yetkinlik derecesi, çevresel taleplerle ilişkili olarak işlevsel yeteneği etkileyerek yaşlandıkça değişebilir. Bir kişinin bu talepleri karşılama yeteneği, işlevsellik düzeyinden etkilenir ve çevreye uyum sağlama yeteneğini etkiler (Lange ve Grossman, 2013, s. 70-71).

Kişi-çevre uyumu teorisi, bireyin sadece çevresini etkilemediği, aynı zamanda çevrenin de bireyi etkilediğini savunur ve kişinin ve çevrenin özellikleri arasındaki etkileşime odaklanır. Kişi ve çevre arasındaki bu uyumun yeterliliği kişinin motivasyonunu, davranışını ve genel zihinsel ve fiziksel sağlığını etkileyebilir. Teoriye göre kişi ve çevre arasındaki uyum optimal ise, bireyin fiziksel ve sosyal işlevselliği artabilir (Holmbeck ve arkadaşları, 2008, s. 33).

Kişi-çevre uyumu teorisinin önemli söylemlerinden biri de bireyin herhangi bir ortamla uyum durumunun diğer ortamlar ve çevrelerle uyumuna doğrudan etki ettiğine dair söylemdir. Örneğin aile içerisindeki uyumsuzlukların okul yaşamına veya iş yaşamına yansması bu duruma örnek gösterilebilir. Teori, bu durumu yayılma etkisi kavramıyla açıklayarak bir alanda yapılan psikososyal destek müdahalelerin diğer alanlarda bireyin çevreyle uyumuna olumlu katkı sağlayacağını ifade etmektedir (Holmbeck ve arkadaşları, 2008, s. 34). Teori bu yönüyle ekolojik sosyal hizmet perspektifiyle büyük oranda benzeşmektedir. Çünkü ekolojik sosyal hizmet perspektifi de birey çevre uyumuna odaklanarak mikro, mezo, ekzo ve makro düzeylerdeki birey çevre etkileşiminin diğer düzeylerdeki birey çevre etkileşimini doğrudan etkilediğini ifade etmektedir. Ayrıca ekolojik sosyal hizmet perspektifi de bireyin sosyal işlevselliğine vurgu yaparak sosyal işlevselliğinin ve toplumsal katılımın ancak birey çevre uyumuyla elde edilebileceğini ve bu nedenle bireyin yaşadığı sorunların çevresinden bağımsız bir şekilde düşünölemeyeceğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak yaşlılığı ve yaşlanma sürecini ele alan pek çok psikososyal teori bulunmaktadır. Bu teorilerin yaşlılığa ve yaşlanmaya farklı perspektiflerden bakmaları yaşlılık sorunlarının anlaşılması, bu sorunlara kamusal çözümler üretilmesi, yaşlı bireylerin karşılaştıkları sorunlarla bireysel düzeyde başarılı baş etme mekanizmaları edinmeleri açısından önemlidir. Ayrıca teorilerin yaşlılık sürecini etkileyen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde pek çok değişken olduğunu vurgulamaları da yaşlılık

sürecinin aslında ne kadar karmaşık ve üzerinde dikkatle durulması gereken yaşam dönemlerinden biri olduğunun göstergesidir.

2.2.YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk geçmişten günümüze insanlığın muzdarip olduğu, üstesinden gelmek için çözümler üretmeye çalıştığı fakat zaman zaman etkilerini azaltsa da kurtulamadığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk olgusuna bakış açısı, yoksulluğun toplum içerisindeki görünümü, yoksulluk tanımlamaları ve ölçümleri, yoksullukla mücadele yöntemleri ve hatta yoksulluktan muzdarip olan kesimler dönemin sosyal, ekonomik ve demografik şartlarına bağlı olarak değişmiştir. Bu nedenle yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanma ile baş etme stratejilerini ele alan bu çalışmada yoksulluk olgusunun detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir.

Bu bölümde ilk olarak yoksulluk olgusunun tarihsel dönüşümü ve yoksulluğun tanımlamaları ele alınmıştır. Daha sonra yoksulluğun algılanmasını etkileyen mutlak, göreceli, insani, objektif, subjektif, kentsel, kırsal ve yeni yoksulluk sınıflandırmaları detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Son olarak ise yoksulluk olgusunu ele alan neoliberal parasal yaklaşım, sosyal dışlanma yaklaşımı, kapasite yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım ele alınmıştır.

2.2.1. Sosyal Bir Sorun Olarak Yoksulluk Olgusunun Tarihçesi

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar topluluk halinde yaşamaya ve üretim ilişkilerinde bulunmaya başladıklarından itibaren yoksulluk sorunuyla baş etmeye çalışmışlardır.

Yoksullukla ilgili tartışmaların ilk olarak Antik Yunan döneminde yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu dönemde yoksulluk tartışmalarının merkezinde coğrafya ve tarım yer almaktadır. Dönemin çiftçileri doğa olaylarıyla mücadele etmekte zorlandıkları için kuraklık veya bitki hastalıklarıyla karşı karşıya kaldıklarında topraklarından verim alamamışlardır. Bu gibi durumlarda hayatta kalmak için borçlanmak durumunda kalmışlardır. Borçlarını ödeyemedikleri zaman ise topraklarına el konulmuştur. Yani eskiden toprağın sahibi olan çiftçi bu sefer kendi toprağında işçi konumuna düşmüştür. Bu durum onların yoksullaşmasına neden olmuştur (Desmond, 2006, s. 2; Faulkner, 2014, s. 65-67; Demir, 2018, s. 28). Yani Antik Yunan döneminde yoksulluk sorunu,

üretim ilişkilerine dayanmaktadır. Kendi için üreten çiftçinin başkası için üretmeye başlaması ve sahip olduğu kaynağı yitirmesi yoksulluk sorununun doğuşundaki ilk süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antik Yunan döneminde Platon ve Aristo gibi önemli düşünürler yoksulluk kavramı hakkında fikir beyan etmişlerdir. Platon, yoksulluğa olumsuz bir anlam yükleyerek yoksulluğun insanın mutluluğa ulaşması önünde bir engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Aristo ise yoksulluğu yapabilirlikler açısından ele alırken insanın toplumdaki görev ve işlevlerini yapamaması durumu olarak ifade etmiştir (Cevizci, 2012, s. 104,137). Platon ve Aristo'nun yoksulluğu işlevsel ve mutlu olmanın önünde bir engel olarak addetmeleri aslında Antik Yunan dönemindeki yoksulluk tartışmalarının günümüz post-modern dünyasındaki tartışmalardan pek de farklı olmadığını ortaya koymaktadır.

Roma İmparatorluğu döneminde yoksulluğun daha çok toplumsal sınıflaşma ve ayrışma üzerinden yaşandığı söylenebilir. Bu dönemde toplum, Soylular ve Köylüler olarak iki sınıfa ayrılmış durumdadır ve köylü sınıfı yoğun yoksullukla mücadele etmiştir. Bu dönemde nüfusun %99'unun yoksul olduğu ve yoksulluk yardımı alanların sayısının 300.000'leri bulduğu ifade edilmektedir (Brunt, 1962, s. 69-70; Toner, 2002, s. 62). Roma İmparatorluğu döneminde kaynakların büyük çoğunluğunun az sayıda ayrıcalıklı bir sınıfın elinde olduğu ve nüfusun büyük bir kısmının ise kölelik ve yoksulluk boyunduruğu altında yaşadığı görülmektedir.

Feodal dönemin başlarında ise yoksulluğun biçiminde ve yoksul olan kesimin tanımlanmasında pek bir değişiklik olmamıştır. Bu dönemin başlarında köylüler emekleri karşılığında ancak hayatta kalabilecekleri bir hayat yaşıyorlardı. Bu dönem, işsizlik gibi bir sorundan söz etmenin pek mümkün olmadığı ve herkesin yapacak bir işinin olduğu bir dönemdir (Illich, 2013, s. 139). Bununla paralel olarak da bu dönemden “çalışan yoksullar” kavramının tarih sahnesinde yerini almaya başladığı dönemdir. Feodal dönemin orta ve sonlarında ise burjuva sınıfı ortaya çıkmış ve ticaret yaygınlaşmaya başlamıştır. Ticaretin yaygınlaşmasıyla beraber toprak zenginlerinin yanında bir de paraya sahip olan zengin sınıf ortaya çıkmıştır. Bu dönem yoksulluğun olumsuz etkilerinin azaldığı bir dönem olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Yoksulluğun azalmasındaki başlıca etken ise aile dayanışmasıdır. Aile dayanışması sayesinde topluma katkı sunamayan çocukların ve yaşlıların bakımı aile içerisinde

yapılmış ve yoksullukla mücadelede aile ve cemaat dayanışması önemli yer tutmuştur (Fülberth, 2011, s. 92-93; Demir, 2018, s. 32).

Feodal sistemin yıkılması sonrasında kıtlıklar, savaşlar, kuraklıklar ve salgınlar ihtiyaç içindeki insan sayısının artmasına neden olmuştur. Aile ve dini kurumlar ihtiyaç içerisindeki insanların gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ise yoksul insanların çoğu dilencilik yapmak durumunda kalmıştır. Bu sosyal sorunu çözmek amacıyla 1300'lerin ortasından 1800'lerin başına kadar pek çok "Yoksullar Yasası" çıkarılmıştır. Bunlardan en önemlisi Kraliçe I. Elizabeth'in 1601 yılında yürürlüğe koyduğu yoksullar yasasıdır. Fakat bu yasanın yoksulluğu önlemekten ziyade dilenciliği ortadan kaldırmak amacıyla yürürlüğe konulduğu söylenebilir. Bu yasaya göre yoksullar üç gruba ayrılmıştır. İlk grupta çalışabilecek güçte olan yoksullar bulunmaktadır. Bu gruptaki yoksullara vatandaşların yardım etmesi yasaklanmış ve bu gruptaki yoksullardan çalışmayı reddedenlere cezaevine gönderilmeye kadar varan yaptırımlar uygulanmıştır. İkinci grupta ise güçsüz yoksullar bulunmaktadır. Bu grup içerisinde yaşlılar ve engelliler gibi dezavantajlı bireyler yer almaktadır. Bu gruptaki yoksullar aynı, maddi yardımlardan kurum bakımı desteğine kadar çeşitli yardımlarla desteklenmiştir. Son gruptaki yoksullar ise bağımlı çocuklar olarak sınıflandırılmıştır. Bu gruptaki çocuklar ise başka ailelerin yanına yerleştirilip o aileler tarafından yetiştirilmişlerdir (Zastrow, 2016, s. 50-51). Burada şunu da belirtmekte fayda vardır; 1601 yılındaki Yoksulluk Yasası, bireyleri istihdama katılmaya ve topluma katkı sunmaya yöneltirken ihtiyacı olanların da desteklenmesini amaçlamaktadır. Bahsi geçen Yoksullar Yasası ve sonrasındaki yasalara bakıldığında bu yasaların hükümetin sorumluluğu altındaki sosyal yardımın bir biçimi olarak tarihte yerini aldığı görülmektedir.

Yoksulluğun sosyal bir problem olarak ifade edilmesi ise 17. yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemde yoksulluk, başta John Locke olmak üzere klasik liberaller ve iktisatçılar tarafından mülkiyet hakları ve kaynakların bölüşüm sorunu çerçevesinde tartışılmıştır. Ayrıca sosyal kuramcılar, yoksulluk sorununa dikkat çekmişler ve yoksulların gözetilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır (Şenses, 2017, s. 32-33; Seçkiner Bingöl, 2017, s. 135).

18. yüzyıla gelindiğinde ise Sanayi Devrimi ile beraber ekonomik, toplumsal ve kültürel manada pek çok gelişme yaşanmıştır. Fakat Sanayi Devrimi, kentleşmeye bağlı nüfus artışını da beraberinde getirmiştir. Bu durum, yoksulluk sorununun daha görünür hale gelmesine neden olmuştur (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011). Sanayi Devrimi, yoksulluğa bakış açısını da değiştirmiştir. Sanayi Devrimi öncesinde yerel, geçici, üstesinden gelinebilir ve mücadele edilebilir olarak görülen yoksulluk durumu Sanayi Devriminden sonra küreselleşmiş, kronikleşmiş, yayılımcı olmuş ve mücadele etmesi çok zor hale gelen bir olgu halini almıştır (Karaman, 2019, s. 11). Sanayi Devrimi sonrası üretimin kırdan kente kayması ve kırdan kente göçün yoğunlaşması, istihdam biçimlerinin değişmesi ve kentleşmenin sosyal yapıyı derinden etkilemesi modern yoksulluğu oluşturan önemli gelişmelerdendir. Sanayi Devrimi sonrası kol gücünün önemi azalan işçi sınıfı değersizleşmiş ve yoksulluğa itilmiştir (Buğra, 2005, s. 2). Öte yandan üretim araçlarını elinde bulunduranlar ise makineleşmenin avantajı sayesinde düşük ücretli/vasıfsız/sermayesiz işçilerin kendilerine bağımlı olmalarını sağlayarak üretim araçlarına sahiplikleri sayesinde zenginliklerine zenginlik katmışlardır. Bahsi geçen süreçler nedeniyle yoksullukla başa çıkmak ve yoksulluğun olumsuz etkilerine katlanmak giderek zorlaşmıştır.

19. yüzyıl ise ‘Refah Devleti’ ve ‘Sosyal Devlet’ kavramlarının tarih sahnesine çıktığı dönemdir. Bu dönemde yoksulluğa yönelik koruyucu ve önleyici politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (Seçkiner Bingöl, 2017, s. 136). 19. yüzyıldan itibaren yoksulluk olgusunun üç süreçten geçtiğinden bahsetmek mümkündür. İlk süreç, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında işçi sınıfının yaşadığı yoksulluktur. İkinci süreç, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası dönemden 1970’lere kadar olan dönemde yükselen refah düzeyinden pay alamayan yoksulların ortaya çıktığı süreçtir. Son süreç ise küreselleşmeyle bağlantılı olan günümüz post modern dünyasında yaşanan yoksulluktur (Cheal, 1996, s. 26-27). 19. yüzyıl son döneminden 2. Dünya Savaşı’nın başlangıcına kadar olan süreçte yoksulluğun kavramlaştırılması büyük oranda ekonomik temelli olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonra süreçte ise yoksulluğun bireysel nedenlerden mi kaynaklandığı yoksa kapitalist üretim ilişkilerinden mi kaynaklandığı sorusu tartışılmıştır (Gül ve Sallan Gül, 2008, s. 57).

Yoksulluk olgusunun tarihsel analizini yaparken 1980 sonrası döneme ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. 1980 sonrası dönemde neoliberal politikalarla birlikte siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda büyük değişimler yaşanmıştır. Ulus devlet odaklı kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi esas alan Keynesyen politikaların yerini ulus ötesi şirketlerin ve kapitalist ülkelerin organize ettiği bir neoliberalleşme süreci almıştır. Neoliberal politikalarla birlikte küresel sermaye yayılmış ve kuralsızlaşmıştır. Bu süreç, devletin ekonomik ve sosyal alandan elini çekmesiyle iyice hızlanmış ve Fordist üretim yerini nitelikli işgücüne bırakmıştır. Bu durum, niteliksiz işgücünün emek piyasasından dışlanmasına ve yoksullaşmasına neden olmuştur (Yeldan, 2010, s. 79; Karaman, 2019, s. 13-14).

1990'lı yıllarda yoksulluk olgusuna ek olarak yoksullukla nasıl mücadele edileceği hususu da önemli bir gündem maddesi halini almıştır. Hatta bu dönemden sonra Dünya Bankası tarafından hazırlanan insani gelişme raporlarının temelinde yoksulluk olgusu yer almıştır (Uzun, 2003, s. 159-160). Dünya Bankası tarafından 1990 yılında raporlanan belgede yoksulluk asgari yaşam imkânlarına ulaşmadaki sınırlılık şeklinde ifade edilmiş ve yoksulluğun önlenmesi için bireylerin bu standardı yakalayabilecek seviyede gelir elde etmelerinin sağlanması gerektiğini ifade etmiştir (The World Bank, 1990). Ayrıca bir diğer önemli uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler'in 1997 yılında refah odaklı insani gelişmeyi ele aldığı raporunda yoksulluk ele alınmış ve kavram, insani gelişmenin ön koşullarından olan fırsatlara erişimde yetersizlik olarak tanımlanmıştır (UNDP, 1997).

2000'li yıllara gelindiğinde ise yine Dünya Bankası tarafından yayınlanan insani gelişme raporunda yoksul kişilerin yiyecek, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılamaktan yoksun oldukları ve sağlık sorunları, ekonomik krizler ve afet niteliğindeki doğa olayları karşısında savunmasız kaldıkları ifade edilmiştir (The World Bank, 2001). Günümüzde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programları aracılığıyla yoksulluğun farklı boyutlarını değerlendiren pek çok endeks geliştirilmiştir. Bunlardan en dikkat çekicisi ise 2021 yılında ortaya konulan "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi"dir. Endeks, yoksulluğu sağlığa ve eğitime erişim, yaşanabilir hayat standartları gibi pek çok boyutta ele alırken yoksulluğun biyopsikososyal yönüne odaklanmaktadır (UNDP, 2021b). Günümüzde yoksulluk olgusu; sosyal dışlanma, sosyal kopma, toplumla

bütünleşmeme, sınıf-sınıf altı, yoksulluk kültürü, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, göç, mekânsal ayrımlaşma ve sosyal endikasyon kavramları üzerinden tartışılmaktadır.

Yoksulluk olgusunun tarihsel sürecini özetleyecek olursak ilk dönem Antik Yunan, Roma İmparatorluğu ve Feodal Dönem olarak ele alınabilir. Bu dönemde yoksulluk olgusu tarım üzerinden şekillenirken toprak sahiplerinin toprağında emeğini ifa eden köylü yoksulluk çekmiştir. İkinci dönem ise 16. Yüzyılla Sanayi Devrimi arasındaki süreci kapsayan dönemdir. Bu dönemde hayırseverlik anlayışı hâkim olmuş ve yoksul bireyler zenginlerin yaptığı yardımlara muhtaç olmuşlardır. Bu dönemde yoksullar; satın alamayan, tüketemeyen ve diğerleriyle aynı şartlara sahip olmayan kişilerdir (Foucault, 2015, s. 16-17). Sanayi Devrimi ve 2000’li yıllar arasındaki üçüncü dönem, hem çalışmayan hem de çalışan yoksulların sayısının kitleselleştiği dönemdir. Bu dönem niteliksiz işgücünün istihdamdan dışlanıp işsiz kalıp yoksullaştığı işsiz kalmayan bireylerin de çalışmalarına rağmen yeni bir mal veya hizmet satın almakta zorlanacak kadar yoksullaştıkları bir dönemdir (Buğra, 2018, s. 44). Ayrıca bu dönemde kentsel yoksulluğun derinden hissedildiği görülmektedir. 1980 ve sonrası dönemi kapsayan dördüncü dönem ise neoliberal politikaların etkisini gösterdiği, devletin ekonomiden ve sosyal hayattan çekildiği, serbest piyasa ekonomisinin acımasız hale geldiği ve yoksulluğun çok boyutlu bir hal aldığı dönemdir. Bu dönemde yoksulluğun biyopsikososyal boyutu tartışılmaya başlamış ve yoksulluk tartışmaları küresel bir hal almıştır.

2.2.2. Yoksulluk Tanımları

İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olarak addedilen yoksulluk olgusuna bakış, yaşanılan döneme, mekâna, kültürel öğelere ve sosyolojik yaklaşımlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Yoksulluk olgusunun çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle üzerinde ortak karara varılan bir tanıma ulaşmak çok mümkün görünmemektedir. Yoksulluk olgusu, çeşitli dönemlerde çeşitli bilim adamları ve kuruluşlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Yoksulluğu tanımlamaya ve ölçmeye yönelik ilk çabalar 19.yüzyılda İngiltere’de gerçekleştirilmiştir. Yoksulluk sorununun tanımlanmasına ve ölçülmesine dair çabaların çıkış noktası Sanayi Devrimi sonrası oluşan kitlesel yoksulluğun sosyal, ekonomik ve kültürel olarak pek çok soruna neden olmasıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 1-2).

Yani daha önceleri sadece az gelişmiş ülkelerin problemi olarak algılanan yoksulluk sorununun gelişmiş ülkelerde de yaşanmaya başlamasıyla birlikte yoksulluk konusu akademik araştırmalarda yerini almaya başlamıştır. Yoksulluk olgusunun tanımlanma çabasının ilk etapta 1870’li yılların İngiltere’inde eğitim masrafını ödeyemeyen aileleri tespit etmek için yapılan çalışmalara uzandığı ifade edilmektedir (Şenses, 2017, s. 108). Yoksulluk hakkında modern anlamda ilk sistematik çalışmaları yapan ve yoksulluk tanımlamasını ilk gerçekleştiren kişi ise Benjamin Seebohm Rowntree’dir. 1901 yılında Rowntree tarafından hazırlanan “Yoksulluk: Kent Yaşamı Üzerine Bir Çalışma” (Poverty: A Study of Town Life) kapsamında yoksulluk, gelirin insanın temel fiziksel gereksinimlerini karşılayacak seviyede olmaması şeklinde ifade edilmiştir (Field, 1983, s. 51). Rowntree, bu çalışmada yoksul bireyleri asgari yaşam standardına ulaşacak gelire sahip olmayanlar ve toplam kazançları, asgari geçim için yeterli olmasına rağmen hizmet ve mal almakta yetersiz olanlar olarak ikiye ayırmıştır (Veit-Wilson, 1986, s. 70-74). Rowntree’nin tanımına benzer şekilde Drenowski (1977, s. 189) yoksulluğu, temel insani yaşam koşullarının sağlanmasında gelir yetersizliği yaşama durumu şeklinde açıklamıştır. Yoksulluk olgusunun ilk dönem tanımlamalarının ekonomik temellere dayandığı ve gelir ve tüketim odaklı bir tanımlama olduğu görülmektedir. Yani ilk dönem yoksulluk tanımlarının yoksulluğu dar anlamda ele aldığı söylenebilir.

Yoksulluğu sadece gelir ve tüketim odaklı ele almayan ve ekonomik faktörlerin yanında sosyal ve kültürel faktörleri de kapsamına alan yoksulluk tanımları mevcuttur. Townsend (1979, s. 31) yoksulluğu, bireylerin yeterli gıdaya ulaşamamaları, toplumsal aktivitelere katılamamaları, kaynaklara ulaşmadaki yetersizlikleri nedeniyle toplumdan dışlanmaları olarak tanımlamıştır. Kalkınma ekonomisinin öncülerinden olan Amartya Sen’in yoksulluk olgusuna yaklaşımı ise oldukça dikkat çekicidir. Sen (1989) yoksulluğu, gelir dışındaki değişkenlerin de göz önüne alınarak değerlendirilmesi gereken bir olgu ve temel kapasitelerden ve yapabilme yetisinden eksiklik olarak ifade etmiştir. Yani Sen’e (1989) göre yoksulluk yalnızca yaşamın devamı için gereksinim duyulan gıda, kıyafet, barınma, sağlık, temizlik vb. temel gereksinimlere ulaşamaması değil, insani ve demokratik haklara sahip olmama, eğitim, adalet, sağlık ve sosyal olanaklara ulaşama durumlarını da kapsamaktadır (Başer ve arkadaşları, 2021, s. 1669).

1990'lı yıllarda yoksulluk olgusuna ek olarak yoksullukla nasıl mücadele edileceği hususu da önemli bir gündem maddesi halini almıştır. Bu dönemde uluslararası kuruluşlar da yoksulluk tanımları yapmaya başlamışlardır. Dünya Bankası'nın 1990 yılında ortaya koyduğu insani gelişme raporunda yoksulluk tanımına, geleneksel bakış açısı olan gelirden ve tüketimde yetersiz kalmaya ek olarak eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlara erişimde yetersizlik, toplumsal katılımda ve politik katılımda sınırlılık gibi hususlar da eklenmiştir (The World Bank, 1990). 2000 yılından itibaren Dünya Bankası tarafından yoksulluğun kavramsallaştırılmasının kapsamı genişletilmiş ve yoksulluk tanımlarına savunmasızlık, kırılganlık, yetersiz temsiliyet, sosyal dışlanma ve sosyal patoloji gibi ek kavramlar dâhil edilerek yoksulluk olgusunun çok boyutluluğuna vurgu yapılmıştır (The World Bank, 2001). Birleşmiş Milletler ise 1997 yılında yayımlanmış olduğu İnsani Gelişim Raporunda yoksulluğu, “insani gelişim için sadece gelir açısından değil, aynı zamanda mahrum (hayatta kalmaktan mahrumiyet, özgürlükten mahrumiyet, kendine güvenden mahrumiyet, saygınlıktan mahrumiyet, bilgiden mahrumiyet) olma” şeklinde tanımlamıştır (UNDP, 1997). Avrupa Komisyonunca 2004 senesinde yayımlanan Sosyal İçerme Ortak Raporu ise yeterli gelire ve toplumsal kaynaklara erişimi olmayan ve toplumsal düzeyde kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olmayan bireyleri yoksul olarak kabul etmektedir (The European Commission, 2004).

Son dönemlerdeki yoksulluk tanımlarından Macid Rahnema'nın yaptığı yoksulluk tanımı oldukça dikkat çekicidir. Rahnema (2009, s. 132-133) yoksulluğu, “dönemlere ve toplumlara göre değişen araçların, gücün ve toplumsal önemin yokluğuyla nitelenen, başa gelmiş ya da gönüllü, sürekli ya da geçici olan bir zayıflık, bağımlılık ve küçük düşme durumudur: para, güç, etki, bilim, teknik nitelik, doğuştan gelen onur, fiziksel güç, entelektüel yetenek, bireysel özgürlük ve saygınlık yokluğudur.” şeklinde tanımlamıştır. Bradshaw (2007, s. 8), yoksulluk olgusunu beş başlık altında değerlendirmiştir: Bunlardan ilki yoksulluğu bireysel sebeplerden kaynaklanan yetenek eksikliği, yapılan kötü seçimlerin hayat standartlarını düşürmesi, davranış bozuklukları ve tembellik gibi hususlar olarak ifade etmektedir. İkinci teori ise yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılan değer ve inanç sistemleriyle bir kader kurbanı boyutuna erişecek şekilde bir kültür haline geldiğini ifade etmektedir. Üçüncü teori yoksulluğu sosyoekonomik ve politik çarpıklıklardan kaynaklı olarak insanların gıda, sağlık

hizmetleri, eğitim ve sosyal güvenceden yoksun olması olarak ifade etmektedir. Dördüncü teori yoksulluğu yapısal olarak coğrafi yapıya ve iklim koşullarına bağlı olarak bölgesel bazda tanımlamıştır. Son teori ise yoksulluğu, rastlantısal olarak birey ve sosyal etkileşimden kaynaklanan yetersizlik ve kaynaklara ulaşamama durumu olarak tanımlamıştır.

Ulusal boyutta yoksulluk olgusunu analiz eden Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise yoksulluğu dar ve geniş kapsamda ele almaktadır. Dar kapsamda yoksulluk, yeterli gıdaya ve barınmaya erişememe durumu olarak tanımlanırken geniş kapsamda yoksulluk ise temel ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanması lakin toplumun genel yaşam standartlarının altında kalınması durumu olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2021b).

Dünyada yoksulluğun görünümü biçim değiştirdikçe tanımı da değişmiştir. İlk dönemlerde gelir seviyesi üzerinden ele alınan yoksulluk kavramı, günümüzde sosyal dışlanma, sosyal kopma, sosyal patoloji, toplumla bütünleşmeme, sınıf-sınıf altı, yoksulluk kültürü, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, göç ve mekânsal ayrımlaşma kavramları üzerinden tanımlanmaktadır.

2.2.3. Yoksulluk Sınıflandırmaları

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan sosyoekonomik dönüşümler, yoksulluk olgusunun açıklanmasını etkilemiştir. Yoksulluk genel olarak bireylerin asgari hayat standartlarına erişememe ve yiyecek, giyecek, barınma ve eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılayamama olarak tanımlansa da ülkelerin gelişmişlik düzeyine, tüketim kültürüne, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine, mekânsal özelliklere ve nesnellik-öznellik durumuna göre yoksulluk algısı şekillenmektedir. Bu tarihsel değişim ve yoksulluk olgusunun çok boyutluluğu hesaplanma biçimine göre mutlak, göreceli ve insani, mekânsal biçimine göre kentsel ve kırsal, nesnelliğine-öznelliğine göre objektif ve subjektif olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca yoksulluğu çok boyutlu ele alan yeni yoksulluk sınıflandırması da mevcuttur.

2.2.3.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk sınıflandırmaları arasında en eski ve en hâkim görüş olan mutlak yoksulluk sınıflandırmasının kökeni 19. yüzyılın sonlarının İngiltere’inde de ortaya çıkan tüketim

ve gelir odaklı yoksulluk anlayışına kadar gitmektedir. Bu anlayış kapsamında yoksulluk, bireyin gereksinimlerini karşılayacak kaynak ve fırsatlardan yoksun olma durumu ve hayatta kalmasını sağlayacak mal ve hizmetlere erişimde sorun yaşama durumu olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk hesaplanırken yeterli gıdaya ulaşacak ve günlük asgari alınması gereken kalori miktarını alabilecek bir gelir düzeyine sahip olmayan bireyler yoksul sayılmaktadır. Bu ayırım ve sınır, nesnel yoksulluk çizgisi olarak isimlendirilmektedir (Şenses, 2017, s. 63). Dünya Bankası'nın 1990'daki insani gelişme raporunda "mutlak yoksulluk" kavramı tanımlanmıştır. Yetişkin bir bireyin hayatını devam ettirebilmesi için alması gereken asgari kalori miktarı 2400 kalori hesaplanmış ve yoksulluk sınırları bu kalori hesaplaması üzerinden belirlenmeye başlamıştır (The World Bank, 1990, s. 244-245).

Mutlak yoksulluğun düzeyini netleştiren temelde iki husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, aile kompozisyonunun büyüklüğü ve tüketecekleri mal ve hizmetlere gereksinim durumlarıdır. İkincisi ise, bu gereksinimleri karşılarken karşılaştıkları ekonomik maliyetin belirleyicisi olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Gereksinimleri karşılarken ekonomik maliyeti belirleyen para miktarı yoksulluk sınırı olarak ifade edilmektedir. Bu noktada geliri yoksulluk sınırından az olanlar yoksul olarak ifade edilmektedir (Dumanlı, 1996, s. 6). Mutlak yoksulluk kavramı, hayatı idame ettirme -fiziksel bakımdan hayatta kalmak için sağlanması gereken temel koşullar- düşüncesine dayanır. İnsanın yaşamını idame ettirebilmesi için gereken yeterli gıda, barınma ve kıyafet vb. temel kaynaklara erişimde sınırlılıklar yaşayan bireylere mutlak yoksul denir (Meneviş, 2006, s. 8; Karaman, 2019, s. 20-21).

Desai (2005), mutlak yoksulluğu kalofriki, statik, asosyal ve teori eksikliği olmak üzere dört başlık altında sınıflandırmıştır. Kalofriki kavramına göre, kişinin hayatta kalabilmek için gereksinim duyduğu asgari kalori miktarını içeren gıda sepetinin maliyetinin, sahip oldukları bütçeden fazla olmasıdır. Statik kavramına göre ise, yoksulluk sınırını belirleyen göstergelerin enflasyon gibi unsurlar göz önüne alınmadan durağan olduğunun varsayılmasıdır. Asosyal kavramına göre mutlak yoksulluğun bireyin sosyodemografik özelliklerine bakılmaksızın tüm bireyler için geçerli olarak addedilmesidir. Teorik olmayan mutlak yoksulluk kavramı ise bireylerin fizyolojik

gereksinimlerinin bireylerin inisiyatifine bırakılmış olmasıdır (akt. Kumar, 2020, s. 9-10).

Mutlak yoksulluk açıklamalarında gereksinimleri karşılayamama hali ve yeterli günlük asgari kaloriyi alacak bir gelire sahip olmama durumu olarak evrensel yoksulluk olgusuna çağrışım yapmaktadır. Yani aynı yaşta olan ve benzer fiziksel özelliklere sahip olan bütün bireylerin yaşadıkları yere ve yaşam koşullarına bakılmaksızın çeşitli benzerliklere sahip oldukları fikri kapsamında belirli gereksinimleri karşılama yetersizliği yaşayan bireyler yoksul olarak kabul edilir (Giddens, 2012, s. 385-386). Fakat insanların nerede ve hangi koşullar altında yaşadığına dikkat edilmeden standart ihtiyaçlara sahiplermiş gibi hareket edilmesi mutlak yoksulluk tanımının eleştirilmesine neden olmuştur.

Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011, s. 63), tüm bireyler için ortak bir besin değerinin ve kalori miktarı belirlemenin doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Çünkü aile bireyleri arasında bile bu değer farklılık gösterebiliyorken, küresel manada bir standart belirlemek yerine bireylerin, gelişim düzeyleri ve yaşam koşulları dikkate alınmalıdır. Ayrıca mutlak yoksulluk öznel unsurlar içerdiği, yoksulluk düzeyinin farklı koşullar altında değerlendirilmesine fırsat vermediği, kitle içindeki değişikliği yansıtmadığı, yoksulluk çizgisinin altına düşmesi muhtemel olan sınırdaki bireyleri göz ardı ettiği, yoksul bireylerin yoksulluk algısını önemsemediği ve mutlak yoksulluk kıstaslarının refah göstergelerini yeterince yansıtmadığı için eleştirilmektedir (Şenses, 2017, s. 80-95). Bu eleştirileri BM'nin İnsani Gelişme Raporu doğrulamaktadır. Bu raporda yoksulluk olgusunun bireylerin hayatlarını idame ettirebilmek için gereksinim duydukları gelir düzeyinden ziyade daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği ifade edilmiştir (UNDP, 2021a, s. 11). Hatta BM bu noktada 2010 yılından itibaren her sene “Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” yayımlayarak yoksulluk olgusunun hesaplanmasında pek çok ayırıcı etken olduğunu ortaya koymaktadır (UNDP, 2021b).

Mutlak yoksulluk tanımlamalarına bakıldığında gelir ve temel ihtiyaç temelli bir yaklaşımla ifade edildiği görülmektedir. Fakat mutlak yoksulluk açıklamalarının yoksulluğun çok boyutluluğunu ifade etmede hayli yetersiz olduğu görülecektir. Özellikle günümüzün küresel ve neoliberal dünyasında yoksulluk pek çok farklı biçimde ortaya çıkmakta ve deneyimlenmektedir. Bu nedenle yeni yoksulluk

sınıflandırmalarına ihtiyaç duyulmuş ve görelî-göreceli yoksulluk kavramı literatürde yerini almıştır.

2.2.3.2. Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk, toplumda genel kabul gören, toplumunun genelinin eriştiği ve erişme arzusunda olduğu mallara, hizmetlere, yaşam standardına ve konfora erişmek için yeterli gelire sahip olmama durumu şeklinde tanımlanmaktadır (Şenses, 2017, s. 91-92). Neoliberal politikaların ve küreselleşmenin etkisiyle kaynaklara erişmede toplumun diğer bireyleriyle eşit fırsatlara sahip olmayan bireylerin yaşadıkları yoksunluk durumu, onların temel gereksinimlerinin yanında tüketim toplumunun gerekleri olan sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmuştur. Bu temel, sosyal ve kültürel gereksinimleri toplumun diğer bireyleriyle eşit bir biçimde karşılayamama durumu görelî yoksulluğu ifade etmektedir (Karakaş, 2010, s. 7).

Mowafi ve Khawaja (2005, s. 260) görelî yoksulluğu “bir bireyin veya hane halkının aynı toplumdaki diğerlerine göre ne kadar kötü durumda olduğuyla ilgilidir. Savunmasızlığı veya ıstırapı yansıtmaktan daha ziyade belirli bir bağlamda eşitsizlik düzeyini yansıtır. Böyle bir durumda norm olarak kabul edilen mal veya hizmetlere erişilememesi kişiyi yoksullaştırabilir.” şeklinde açıklamaktadırlar. Ayrıca Giddens (2012, s. 386-387), yoksulluğu toplumlararası değişimin yanında aynı toplum içerisinde farklı farklı biçimlerde deneyimlendiğini, bir toplumda temel gereksinim olan bir şeyin farklı bir toplumda lüks olarak nitelendirilebileceğini, yoksulluk anlayışının mekâna ve zamana göre değişen bir olgu olduğunu ifade ederek görelî yoksulluk kavramının detaylarını açıklamıştır.

Başka bir tanıma göre ise görelî yoksulluk, kişinin ya da içinde bulunduğu hane halkının gelir veya refah seviyesi olarak daha iyi olanlarla karşılaştırılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani bireylerin temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabildikleri fakat gelir, fırsat ve kaynak yetersizliği nedeniyle toplumun genel refah seviyesinin altında kaldıkları durumlarda görelî olarak yoksul oldukları ifade edilmektedir (Banerjee ve arkadaşları, 2006). Görelî yoksulluğun tespitinde kişinin gelir seviyesi tek başına yeterli olmamakla birlikte toplumun diğer üyelerinin gelir seviyesi de önemlidir. Hayat standartlarını toplumun genel alım gücü belirlediğinden ortalama gelir, ortalamanın belirli bir yüzdesi veya tüketim miktarına-gelire erişim oranındaki en düşük

yüzde hesaplanarak elde edilen yoksulluk sınırlarının da bu doğrultuda değiştirilmesi gerekmektedir (Wagle, 2002, s. 156).

Görelî yoksulluk kavramının sosyal dışlanma olgusu ile de birebir ilişkisi bulunmaktadır. Tüketim alışkanlıklarının ve tüketim kültürünün kapitalizmin etkisiyle değişmesiyle iyiden iyiye kendini hissettiren görelî yoksulluk olgusu, küreselleşmenin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist pazarın ve bilgi iletişim teknolojilerinin dönüşümünün etkisiyle tüketim alışkanlıkları da kitle iletişim araçları aracılığıyla dönüşüm yaşamıştır. Toplumda, genel olarak kabul gören tüketim ihtiyaçlarını karşılayamayan ve sosyokültürel aktivitelere katılamayan bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir (Karakaş, 2010, s. 1).

Görelî yoksulluk yaklaşımı, fırsat ve kaynak eşitsizliğinin nesnel ve öznel sonuçlarını ortaya koyduğu için mutlak yoksulluk yaklaşımından ayrılmaktadır. Çünkü mutlak yoksulluk yaklaşımıyla gelir eşitsizliğinin neden olduğu tecrübeler ve bunun sonuçlarıyla ülkeler arasında ve ülke içerisindeki farklı sosyoekonomik sınıflar arasındaki yaşam standartları farklarını betimlemek çok olanaklı değildir (Seaman, 2006, s. 907-908). Ayrıca mutlak yoksullukla görelî yoksulluk arasında bir temel fark daha vardır. Mutlak yoksulluk, sosyal devlet anlayışının gereği olan sosyal politikalarla azaltılabilirken görelî yoksulluk olgusu daha derinden, kronik, sosyal ve psikolojik boyutta etkilere ve patolojilere neden olabilmektedir (Karakaş, 2010, s. 1). Yani yaklaşımın mutlak yoksulluk yaklaşımından temel farkının bireyin sosyal ve kültürel gereksinimlerine de dikkat çekmesi olduğu görülmektedir. Ama genel olarak yine de gelir temelli bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Çünkü yaklaşımın temelinde gelir düzeyinin bireyin topluma katılımını olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilediği varsayımı bulunmaktadır. Bu durumun yaklaşımın yoksulluğu çok boyutlu bir şekilde ele alma konusundaki iyimser iddiasının sorgulanmasına neden olduğu açıktır. Bu nedenle araştırmacılar farklı yoksulluk sınıflandırmalarına ihtiyaç duymuşlardır.

2.2.3.3. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yoksullukla ilgili tartışmaları ve yoksulluk ölçümündeki yöntem farklılıklarını azaltmak amacıyla 1997 yılında insani yoksulluk kavramını ortaya koymuştur. Kavram, yoksulluk olgusunu mutlak ve görelî yoksulluk yaklaşımlarına göre daha makro ve bütüncül bir biçimde ele alması açısından

literatüre oldukça fayda sağlamıştır. UNDP'nin (1997) tanımına göre insani yoksulluk kişinin insancıl yaşam koşullarına erişememesine ek olarak iktisadi, kültürel ve sosyal imkânlarla da sahip olamamasıdır. UNDP ayrıca 1997 yılında yayımladığı İnsani Gelişim Raporu kapsamında insani yoksulluğun alt boyutlarını da barındıran bir ölçüm envanteri olan “İnsani Yoksulluk Endeksi”ni geliştirilmiştir. Bu endeks; yaşam süresi, eğitim, makul bir yaşam düzeyi olmak üzere çeşitli kriterler dikkate alınarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu kriterler ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Yaşam süresi kriterinde yaşam beklentisi 40 veya 60 yaşın altında olanların genel nüfusa oranına göre hesap yapılmaktadır. Eğitim kriterinde okuma yazma bilmeyen kişilerin genel nüfusa oranına bakılırken kabul edilebilir bir yaşam düzeyi kriterinde ise sanitasyona, sağlık hizmetlerine ve 5 yaşın altında olup da yeterli gıda kaynaklarına ulaşamayanların genel nüfusa oranı gibi unsurlar hesaplanmaktadır. Son olarak sosyal dışlanma kriterinde ise toplum içerisindeki uzun dönem işsizlik yaşayan bireylerin oranı dikkate alınmaktadır. İnsani Yoksulluk Endeksi, yaşam süresi, eğitim hizmetlerine erişim, kamusal kaynaklara erişim ve sosyal dışlanma gibi önemli belirleyicileri dikkate alarak insani gelişim kriterlerini karşılayamayan bireylerin oranını belirleyerek yoksulluğun ölçülmesinde bütüncül bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır (UNDP, 1997). Bu sayede endeks, hem toplumun kendi bireyleri arasındaki refah seviyesi farklılıklarını hem de toplumlar arasındaki refah seviyesi farklılıklarını ele alarak istatistiksel de olsa yoksulluğun sosyal yönüne vurgu yapmaktadır (Yılmaztürk, 2016, s. 773). İnsani Gelişim Endeksi'nin boyutları ve göstergeleri Şekil 3'te verilmiştir.

Boyut	Yaşam Süresi	Eğitim	Yaşam Standardı
Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Göstergeler	40 yaşına kadar hayatta kalamama olasılığı	Okur -yazar olmayan yetişkin oranı	Temiz suya erişime sahip nüfusun oranı/ 5 yaş altında olup kilosu yaşı için düşük çocukların oranı
Gelişmiş Ülkeler İçin Göstergeler	60 yaşına kadar hayatta kalamama olasılığı	İşlevsel okur-yazar olmayan yetişkin oranı	Ortanca gelirin %50'sinin altında gelire sahip nüfusun oranı

Şekil 3: İnsani Yoksulluk Endeksinin Boyutları ve Göstergeleri (UNDP, 1997)

UNDP, İnsani Yoksulluk Endeksinin boyutları ve göstergelerinin de zaman içerisinde yetersiz kaldığını fark edip zaman içerisinde çeşitli yoksulluk endeksleri geliştirmiştir.

Bunlar; Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi, , Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi şeklinde sıralanabilir (UNDP, 2021a). İnsani yoksulluğun hesaplanmasında en dikkat çekici ölçme aracı ise Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)'dir. Endeks, bireylerin deneyimlemek zorunda kaldıkları ciddi yoksunlukları belirlemek amacıyla oluşturulan yeni bir ölçüm aracıdır. ÇBYE, çok boyutlu yoksulluğun etkisini ve düzeyini ortaya koymaya çalışan endekstir. ÇBYE, yoksul durumda bulunan insanların durumunu çok boyutlu bir biçimde ortaya koymak amacıyla kullanılabileceği gibi ülkeler ve bölgeler arası farklar ve etnik köken, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf, mekânsal farklılık gibi kriterler açısından da yoksulluğun tespit edilmesine olanak sağlamaktadır (UNDP, 2021b).

Görüldüğü üzere mutlak, görelî ve insani yoksulluk sınıflandırmaları farklı pek çok boyutu içermektedir. Mutlak ve görelî yoksulluk ağırlıklı olarak gelir odaklı bir yaklaşım sunarken insani yoksulluk adından da anlaşılacağı üzere insancıl bir yaklaşım sunmaktadır. İnsani yoksulluk, gelir odaklı olmaktan ziyade insanın yaşam standardına, yaşam süresine, sağlığına ve eğitim durumuna göre yoksulluk yaşama durumunu irdelemektedir. Hatta ÇBYE sayesinde yoksulluk durumunun cinsiyet, yaş, mekân ve etnik köken gibi değişkenlerden nasıl etkilendiğinin belirlenmesinde fayda sağlamaktadır. ÇBYE'nin yoksulluğun ülkeler ve bölgeler arasındaki yoksulluk durumunun karşılaştırılmasında önemli bilgiler sunması da insani yoksulluğun ülkeler ve bölgeler arasında nasıl değiştiğini ortaya koyarak aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

2.2.3.4. Objektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk, yoksulluğa neden olan unsurların ve bireylerin yoksulluk döngüsünden kurtulmaları için yapılması gerekenlerin önceden belirlenip değerlendirilmesidir (Sam, 2008, s. 62). Lipton (1997, s. 125-126) objektif yoksulluğu, toplumun yaşadığı belirli standartların altında bir yaşam sürmek olarak tanımlamıştır. Objektif yoksulluk yaklaşımına göre temel gereksinimlerini karşılayabilecek gelire sahip olmayan ve mal veya hizmetleri tüketebilmek için tanımlanan asgari yoksulluk çizgisinin altında gelire sahip olan kişiler ve hane hakları objektif olarak yoksul kabul edilmektedir (Başaran ve Çetinkaya, 2013, s. 245-246). Goedhart ve arkadaşları (1977, s. 506) ise ‘‘objektif’’ kavramını, ‘‘geçim düzeyi’’ şeklinde isimlendirerek bireyin gıda,

barınma ve giyecek gibi unsurlara erişebilmesi gerektiğini, aksi takdirde çeşitli formüllerle hesaplanan yoksulluk sınırının altında kalacağını ileri sürmektedirler.

Objektif yoksulluk hesaplanması ve tespitinde birtakım kriterler bulunmaktadır. Bu kriterler temelde bireyin veya hanenin asgari bir yaşam standardına sahip olup olmadığını tespit etmeyi amaçlayan normatif kriterlerdir. Bu normatif kriterler arasında tüketim harcamaları ve hayatta kalmak için gerekli olan kalori hesaplamaları gibi unsurlar yer almaktadır. Bahsi geçen kriterlerin normatif bir niteliğe sahip olması objektif yoksulluk kavramının refah yaklaşımı olarak da isimlendirilmesinin yolunu açmıştır (Okumuş, 2010, s. 74).

Objektif yoksulluk yaklaşımı, bireylerin kendi toplam faydalarını hesaplamada zorluklar yaşayacakları veya yetersiz kalacakları düşüncesinden hareket etmektedir. Objektif yoksulluk yaklaşımına göre, bireyler her zaman kendileri için neyin doğru veya neyin akılcı olduğuna dair değerlendirme yeteneğine sahip olmamaktadırlar veya bu değerlendirmeleri yapmada engellerle karşılaşmaktadırlar. Yoksulluğun ölçümünde başta mutlak ve görelî yoksulluk hesaplamaları olmak üzere hemen hemen tüm hesaplama yöntemleri objektif yoksulluk yaklaşımının doğrultusunda hareket etmekte ve normatif kriterler belirlemektedir (Aktan ve Vural, 2002, s. 76).

Objektif yoksulluk tanımlamasına birtakım eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerden en dikkat çekicisi, objektif yoksulluk tanımının birtakım ölçülebilir normatif kriterlere dayanmasıdır. Çünkü objektif yoksulluk tanımlaması, yoksulluk algısını nesnel ölçütlere dayandırarak bireylerin kendi durumlarını nasıl algıladıklarını bir kriter olarak benimsemektir. Bu durum, standart kriterlerin yoksulluk algısını ortadan kaldırmasına ve bireylerin hissettikleri gereksinim ve tercihlerin önemsiz olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu eleştirilerden birini ifade eden Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell (2008), objektif yoksulluk tanımlamasında kullanılan kriterlerin gerçeklikle uyummadığını, çünkü yoksulluğun bir algı ve his olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca yoksulluk tanımlamalarında bireyin nesnel hisleri ve biyopsikososyal biricikliği temel alınmazsa, yapılan yoksulluk ifadelerinin gerçeklikle uyummayacağını belirtmişlerdir.

Özetlemek gerekirse objektif yoksulluk kavramının birtakım standart kriterlerle yoksulluğu ölçmesinden dolayı araştırmacılar ağırlıklı olarak objektif yoksulluk

hesaplamalarından yararlanmaktadır. Fakat “Yoksulluk olgusu, gerçekten standart yöntemlerle ölçülen bir şey midir yoksa bireylerin hissettikleri midir?” sorusu subjektif yoksulluk tanımlamasıyla biraz da olsa cevaplanır hale gelmiştir.

2.2.3.5. Subjektif Yoksulluk

Subjektif yoksulluk kavramı, ilk olarak 1977 yılında Goedhart ve arkadaşları tarafından “Leyden Yoksulluk Sınırı” yaklaşımıyla ifade edilmiş ve modellenmiştir. Goedhart ve arkadaşları (1977), bireylerin yoksulluk algılarının gelirlerine bakılmaksızın yaşam standartlarına ve kaynaklara erişimlerine dair algılarının çok iyi, iyi, orta, kötü, çok kötü gibi likert tipinde ölçülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Subjektif yoksulluk yaklaşımı, tüketim gereksinimlerini veya gıda-mal sepetlerini dikkate alan yaklaşımlardan farklı olarak bireyler için neyin gerekli olduğuyla ilgilenmektedir. Bu durum da subjektif yoksulluk yaklaşımını diğer yaklaşımlardan daha demokratik ve katılımcı kılmaktadır. (Gustafsson ve arkadaşları, 2004, s. 1092; Başaran ve Çetinkaya, 2013, s. 248). Subjektif yoksulluk yaklaşımının temelinde gelir seviyesinden memnun olma durumu veya mal-hizmetlere ulaşmada doyum gibi yumuşak ve değişken olması daha muhtemel olan unsurları ölçmek vardır (Veenhoven, 2004, s. 7). Subjektif yoksulluk yaklaşımında, bireylerin gelir düzeylerinin kendileri için yeterli olup olmadığı hakkındaki düşünce ve hisleri önemli yer tutmaktadır. Bu sayede, bireylerin kendi hissettikleri gereksinimleri karşılama ve kaynaklara erişimde yeterlilikleri veya yetersizlikleri ortaya çıkacaktır. Subjektif yoksulluğun objektif yoksulluktan en önemli farkı da böylece ortaya çıkmaktadır (Room, 1990, s. 42-43).

Subjektif yoksulluk yaklaşımında; kamuoyu araştırmaları yaparak veya geniş ölçekli anketler uygulayarak bireylere yoksul kapsamında değerlendirilmemek için gerektiği ifade edilen gelir, tüketim ve refah seviyesi çok iyiden çok kötüye göre likert tipte değerlendirmeleri istenir. Bu sayede geliri, tüketimi ve refahı odağına alan subjektif yoksulluk kriterlerinin benimsenmesi için çalışmalar yapılır. Subjektif yoksulluk kriterleri, gereksinimlerdeki psikososyal ve kültürel unsurları ortaya koymada alana oldukça katkı sağlamıştır (Wagle, 2002, s. 158).

Subjektif yoksulluk yaklaşımında bireylerin ekonomik anlamda erişemediği kaynak ve hizmetlerden ve sahip olamadığı mallardan ziyade, toplum içerisindeki statüsünden

rahatsız olup olmamasıyla ve topluma katılım sağlayıp sağlamamasıyla alakalı bir kavramdır (Marks, 2005, s. V). Yani subjektif yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk olgusunun sosyal dışlanma ile de birebir ilişkisi vardır. Toplumsal ve kültürel aktivitelere katılamayan ve toplum içerisinde kendini “öteki” olarak hisseden bireyler bu yaklaşıma göre yoksul olarak addedilmektedir.

Subjektif yoksulluk yaklaşımının yoksulluğa bakış açısının çok boyutlu olması yaklaşımın avantajlarından. Yaklaşım; yaşam doyumu, yaşam kalitesi, mutluluk, iyilik hali, sağlık, eğitim, sosyal içerme, işgücüne katılım, toplumsal cinsiyet farklılıkları, çocuk sahibi olma gibi pek çok boyutu da içerisinde barındırmaktadır. Yani gelirden duyulan memnuniyet veya memnuniyetsizliğin yoksulluğu ölçmede tek başına yeterli olmayacağını yoksulluğun diğer pek çok unsuru da etkileyebileceği düşüncesi subjektif yoksulluğun çok boyutlu ve hümanist yönünü ortaya koymaktadır (Ferrer-i Carbonel, 2002, s. 2; Danışman Işık, 2015, s. 19-25).

Subjektif yoksulluk yaklaşımına yönelik de eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin subjektif yoksulluk sınırı hesaplanırken asgari geçinme düzeyinin farklı kişilerce farklı bir biçimde algılanması yoksulluk olgusunun tanımlanmasında karmaşaya yol açmaktadır. Ayrıca Ravallion ve Lokshin’e (1999, s. 2106) göre subjektif yoksulluk ölçümleri gerçekleştirilirken çok geniş kitlelerle ölçüm gerçekleştirilse bile bireylerin refah algıları hatasız bir biçimde değerlendirilemez çünkü yoksulluk ölçümleri, ölçüm gerçekleştirilen bireylerin ruh hallerine ve kendi refahlarını açıklamadaki yeterlilik veya yetersizliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

2.2.3.6. Kırsal Yoksulluk

Yoksulluğun kırsal ve kentsel olarak kategorize edilmesinin temelinde mekânsal bir ayrımlaşma varmış gibi görünse de esasında yoksulluğun kır ve kentte farklı deneyimlenmesi ve boyut değiştirmesi bu ayrımı ortaya çıkarmıştır.

Kırsal ve kentsel alanda hayat kültürel ve sosyal faaliyetler, nüfus, istihdam, üretim ve tüketim kültürü, ekonomik faaliyetler açısından oldukça birbirinden farklıdır. Kent ve kır farkı; sosyolojik yapı, nüfusun yoğunluğu, kamusal hizmetlere erişim, tarım dışındaki işlerle ilgilenenlerin nüfus içindeki oranı gibi ölçütler üzerinden değerlendirilmektedir (Şahin, 2020, s. 205-210). Kırsal alanlarda girişim yaratma,

altyapı geliştirme ve sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere yapılan yatırımlar azalma eğilimindedir. Kırsal alanda sermayeye, teknolojiye, pazarlara veya kamusal hizmetlere erişim eksikliği ve doğal kaynak tabanına güçlü bir bağımlılık, çeşitlendirilmiş ekonomik büyüme fırsatlarını kısıtlamaktadır (ILO, 2008, s. 12-13).

Amin (2004, s. 27), kapitalizmden önce toplumlarının tamamının kırsal toplumlar olduğunu, üretimlerinin mikro ve mezo boyutlarda olduğunu ifade etmiştir. Günümüzde ise modern kapitalist tarımın zengin ve büyük ölçekli sanayilerin elinde bulunduğunu belirtmiş ve bu durumu da üçüncü dünyanın köylü üretimine kitlesel saldırısı olarak adlandırmıştır. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) (2006), kırsal alandaki yaşamın içerisinde beş unsuru barındırdığını belirtmektedir. Bunlar: (1) büyük ölçekli ticari işletmeler; (2) uluslararası rekabet gücü olmayan geleneksel toprak sahipleri ve işletmeler; (3) geçimlik tarım haneleri ve mikro işletmeler; (4) topraksız kırsal haneler ve mikro işletmeler ve son olarak (5) kronik olarak yoksul kırsal haneler şeklinde sıralanmaktadır.

Kırsal yoksullar büyük ölçüde tarım, balıkçılık, ormancılık ve ilgili küçük ölçekli sanayi ve hizmetlere bağımlıdır. Yoksulluğun bu bireyleri ve haneleri nasıl etkilediğini anlamak ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik politika seçeneklerini belirlemek için öncelikle kırsal kesimdeki yoksulların kim olduğunu bilmemiz gerekir. Uluslararası Para Fonu (IMF) (2001), kırsal yoksulları üç başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. *Yetiştiriciler:* Kırsal kesimdeki yoksulların çoğunluğunu oluşturan yetiştiriciler, doğrudan mahsul ve hayvancılık üretimi ve yönetimi ile ilgilenmektedir. Bu haneler sahip oldukları veya işledikleri küçük arazi parçalarıyla geçinemedikleri için köyleri içinde ve dışında hem tarım hem de tarım dışı faaliyetler için başkalarına emek sağlamaktadırlar. Bu hanelerin bazı üyeleri, dönüşümlü veya uzun vadeli olarak kasaba veya şehirlere göç etmektedir. Birçok ülkede hem küçük toprak sahipleri hem de kiracılar, tarım sektöründen tamamen çıkmak için artan bir baskı altındadır. Bu "köylüsüzleştirme" sürecinin altında, toprak mülkiyetlerini, kiralari, fiyatları, kredileri, girdileri ve sosyal ve fiziksel altyapıya yapılan kamu yatırımlarını etkileyen piyasa güçleri ve politikalar yatmaktadır.

2. *Yetiştirici Olmayanlar:* Yetiştirici olmayanlar, kırsal kesimdeki yoksullar arasında belki de en yoksul olanlardır. Nüfusun doğal artışı ve köylüsüzleşme nedeniyle sayıları hızla artmaktadır. Bu işçiler, tarımda ve kırsalda kayıt dışı, küçük ölçekli sanayi ve hizmetlerde mevsimlik işgücü talebine bağımlıdır. Topraksız kırsal işçiler, emek talebindeki, ücret oranlarındaki ve gıda fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı savunmasızdır. Kamu altyapısına ve hizmetlerine erişimde küçük toprak sahipleri ve kiracılara kıyasla daha çok zorlanmaktadır. Ayrıca, kentsel alanlardaki muadillerinden farklı olarak, genellikle kamu sektörü güvenlik ağlarından hariç tutulurlar.
3. *Kırsal Alanda Yaşayan Kadınlar:* Kırsal kesimdeki kadınlar, kırsal kesimdeki erkeklere göre daha savunmasızdırlar. Çoğu toplumda yoksullukları ve düşük sosyal statüleri kronik yoksulluğun devamına neden olmaktadır.

Kırsal yoksulluğun pek çok ekonomik, politik, sosyal ve kültürel nedeni bulunmaktadır. Bu durum kırsal yoksulluğu çok boyutlu bir olgu haline getirmektedir. IMF (2001), kırsal yoksulluğun nedenlerini: siyasi istikrarsızlık ve iç çekişme, sistematik ayrımcılık, kötü tanımlanmış mülkiyet hak ve düzenlenmeleri, yozlaşmış politikacılar ve rant peşinde koşan kamu bürokrasileri, kırsal kesimdeki yoksulları kalkınma sürecinden dışlayan ekonomik politikalar, yüksek bağımlılık oranlarına sahip geniş ve hızla büyüyen aileler, çarpık kamu politikaları ve piyasa kusurları, doğal afetler, uluslararası ekonomideki koşullardan kaynaklanan dış şoklar, yetersiz altyapı, yetersiz kamu yatırımları, tarım ürünlerinin yetiştirilmesindeki yetersiz destekler, adil olmayan verigilendirmeler, sermaye yoğun teknolojiler için sübvansiyonlar ve ithal mahsullerin yerli gıda mahsullerin yerine tercih edilmesi şeklinde sıralamaktadır.

Kırsal yoksullaşmanın nedenlerinden biri de tarımda uygulanan neo-liberal politikalar. Bu politikalar gelir dağılımını gittikçe bozarak hem kırsal hem de kentsel yoksulluğu arttırmaktadır. Neo-liberal politikaların etkisiyle tarım ürünlerinin üretilmesi ve pazarlanmasıyla alakalı alınan kararlar gelişmiş ülkelerin kırsal kesiminin gelirlerinin artmasını sağlarken geliştirmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin çiftçileri hem ekonomik olarak hem de tarımsal teknoloji anlamında geride kalmıştır. Bu durum, geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kırsal kesiminin tarımsal üretim alanından kopmasına, mülksüzleşmesine neden olmuştur. Tarımsal üretimde meydana gelen bu kopuşlar

çokuluslu şirketlerin uluslararası ve ulusal düzeyde güçlenmesine ve tarım pazarını kontrol altına almasını kolaylaştırmıştır (Öztürk, 2008, s. 271-272; Yılmaz T. , 2015, s. 66-67).

İnsanların kırsal yoksulluktan kurtulabilmelerinin en işlevsel yolu toprağın mülkiyetini edinmedir. Özellikle mülkiyet sahipliği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için son derece önemlidir. Çünkü toprak mülkiyeti kırsalda yaşayan bireyin gelir elde etmesi için en işlevsel ve en kestirme yoldur. Tarım arazilerinin korunması, toprağın değer kaybının engellenmesi, uygun tarım politikalarının geliştirilmesi ve tarım arazilerinin mirasla bölünmekten ziyade toplu hale getirilmesi tarımda kalkınma ve gelişmeye katkı sunarak kırsaldaki yoksulluğun azaltılması için gereken etmenlerdir (Gün ve arkadaşları, 2012). Hem kırsal hem de ulusal ekonomik ve sosyal politikaların doğru karışımı, kırsal alanlarda yoksulluğu ve eşitsizliği azaltırken ekonomik kalkınmayı teşvik edebilir. Hem kırsal yoksulluğun hem de kırsal eşitsizliğin azaltılmasında yapılacakları Lee ve Kind (2021, s. 90-100) şu şekilde sıralamıştır:

- *Altyapı ve Kamu Hizmetlerine Eşit Erişim:* Aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak ve kırsal-kentsel eşitsizlikleri kapatmak için yollara, elektrifikasyona, iyileştirilmiş sanitasyona, güvenli içme suyuna, eğitime, sağlık hizmetlerine ve kırsal alanlarda dijital uçurumun kapatılmasına yönelik sürekli yatırımlar gerekmektedir.
- *Kapsayıcı Tarımsal Kalkınmayı Teşvik:* Kapsayıcı tarımsal kalkınmayı teşvik etmek, gelirlerin artmasına ve gıda güvenliğinin sağlanmasına doğrudan etki ederken sağlık ve eğitime yapılan yatırımların artmasına dolaylı bir biçimde etki etmektedir.
- *Arazinin ve Doğal Kaynakların Adil Dağılımını ve Bunlara Güvenli Erişimi Sağlama:* Nüfuslar ve ekonomiler büyüdükçe ve iklim değişikliği doğal kaynakları etkiledikçe, mevcut arazi ve doğal kaynaklar üzerinde kısıtlamalar ortaya çıkabilir. Politika seçimleri, kaynaklar için artan bu rekabetin yeniliğe ve kapsayıcı kalkınmaya mı yoksa bu kaynaklar üzerinde bozulmaya, kıtlığa ve eşitsizliklere mi yol açacağını belirleyecektir. Görev süresinin bireysel veya toplu haklara dayalı olup olmadığına bakılmaksızın adil bir dağıtım esastır. Ayrıca, kırsal kesimdeki kadınların toprağa ve doğal

kaynaklara eşit erişiminin sağlanması ve bu konudaki haklarını engelleyen ayrımcı yasa ve uygulamaların ele alınması hayati önem taşımaktadır.

- *Kırsal Alanlarda Sosyal Koruma Kapsamını İyileştirme:* Kırsal alanlardaki sosyal koruma kapsamı genellikle kentsel alanlara göre daha düşüktür. Kırsal nüfusu kapsayacak çok az sayıda sosyal koruma programı bulunmaktadır. Kırsal alanlarda sosyal korumanın kapsamını artırmak için kırsal nüfusun özel gereksinimlerinin belirlenmesi gerekmektedir.
- *Her Türlü Ayrımcılığın Sonlandırılması:* Ayrımcılık, eşitsizliğin kalıcı bir itici gücü olmaya devam etmektedir. Etnik azınlıkların, yerli halkların, kadınların, yaşlıların ve diğer grupların sistematik olarak dışlanması nedeniyle, önyargı ve ayrımcılığı ele almak da dâhil olmak üzere, onların dâhil edilmesini teşvik etmek için adımlar atılmalıdır.

Kırsal yoksullukla kentsel yoksulluk arasında temel farklar bulunmaktadır. Örneğin kırsal yoksulluk kapsamında güvenlik, bağımsızlık, kimlik, özsaygı, sosyal içerme ve karar alma özgürlüğü gibi niteliksel faktörler dikkate alınırken, kentsel yoksulluk kapsamında ise daha çok yetersiz gelir ve tüketim düzeyi, gecekondulaşma, periferleşme gibi nicel unsurlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca kentli bireyin tüketme ve sosyalleşme alışkanlığı kırdaki bireye nazaran farklılaşmaktadır. Bu nedenle tüketim tarzları, mal ve hizmet edinirken ödenen maliyetler, ulaşım fiyatları, barınma harcamaları ve kamusal hizmetlerine erişim düzeyleri gibi kıstaslar kır ve kent arasında farklılaşmaktadır (Yayla, 2018, s. 11). Kısaca kırsalda yoksulluğun deneyimlenmesi ve bireylerin yoksullukla baş etme stratejileri kırsal kent arasında farklılaşmaktadır.

2.2.3.7. Kentsel Yoksulluk

Yoksulluğun mekânsal yönden ayrımlaşmasını kapsayan kırsal ve kentsel yoksulluk, kırsal ve kentsel alanın kendine has dinamikleriyle birlikte yoksulluk olgusunun görünümünün ve boyutlarının ayrımlaştığı bir yapıyı ortaya koymaktadır. Özünde mekânsal bir ayrımlaşma gibi görünen durumun aslında çok boyutlu bir ayrımlaşmaya yol açması bu noktada önemli bir detaydır.

Endüstrileşme öncesi dünya kentlerinin özelliklerine bakıldığında genelde savunma amaçlı yüksek duvarlarla çevrili olduğu, kentin ortasında ise sarayın, kamusal alanların, ibadet yerlerinin, alışveriş alanlarının ve halk meydanının olduğu bilinmektedir. Yani

endüstrileşme öncesi kentlerin kırsal alandan çok farklı olmadığı, sakinlerine aynı standartlarda imkânlar sunduğu, güvenli ortam sağladığı ve ayrıca kentlerde fırsatların ve kaynakların daha erişebilir bir durumda olduğu söylenebilir. Fakat endüstrileşmeyle birlikte kentsel mekânlarda çeşitli dönüşüm ve değişimler yaşanmıştır. İstihdam ve daha iyi koşullarda yaşama hayali kuran kitlelerin kentlere göçü, kent nüfusunu zamanla artırmış, kent bölgeleri hızla büyümüş ve bu durum kentleri ekonomi merkezi haline getirerek farklılaştırmıştır. Küreselleşme ise kentlerin ve kentsel yaşamın görünümünü daha da farklılaştırmıştır. Küreselleşmeyle birlikte kentler arasındaki sınırlar kalkmış, ulaşım, ekonomi ve tüketimde kentler cazibe merkezi haline gelmiştir. 1980’lerden itibaren ise neoliberal politikalarla beraber bu durum kontrol edilemez bir hal almış ve kent ekonomisi küresel sermayeyi çekme uğraşına girmiştir. Kentler neoliberalizm tarafından pompalanan rekabet anlayışının baskısıyla yeniden yapılanmak durumunda kalmıştır. Kentin sermaye merkezi haline gelmesiyle beraber hizmet sektörü büyümüş, kentler istihdam ve sosyal donatılar açısından cazibe merkezi haline gelmiş ve yoğun göç almıştır (Yılmaz, 2012, s. 267). Yani kırsal yaşamın ekonomik zorluğu, istihdam olanaklarının olmaması ve kişinin yoksulluktan kurtulma yolunun sınırlı olması, kentleşme sürecini yönlendiren başlıca “itici” faktörlerdir. On milyonlarca birinci nesil şehir sakini, kentsel kenar mahallelerde yaşamakta ve kayıt dışı ekonominin saflarını şişirmektedir. Bugünün kentsel yoksulların çoğu, basitçe dünün yerinden edilmiş kırsal yoksullardır (ILO, 2008).

Giddens (2012, s. 958)’a göre kentlerin ekonominin, istihdamın, sermayenin ve sosyal donatıların merkezi haline gelmesinin hem iyi hem de kötü yönleri bulunmaktadır. İyi yönü kentlerin dinamizmin, kültürel yaratıcılığın ve ekonomik ve sosyal gelişmeye olanak sağlayacak fırsatların merkezi haline gelmesidir. Kötü yönü ise artık kentler kalabalıkların güvensizliğine, ciddi suçlara, şiddete ve yoksulluğa maruz kalmış kitlelerin yaşadığı alanlara dönüşmüştür. Ayrıca kentlerde ekonomik gelişmeler ve zenginleşme yoksul halkın ve yoksul semtlerin omuzlarında yükselirken çok zengin kimselerle yurttaşlık hakkı olmayan yoksullar aynı kentin içerisinde farklı hayat standartlarını deneyimlemek durumunda kalmışlardır (Giddens, 2012, s. 964). Bu durum, kentlerde proletarya ve burjuvazi biçiminde bir kutuplaşma ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmeler ve Fordist üretim biçimi üretimi arttırmış ve iş bölümünde uzmanlaşmaya yol açarken, uzmanlaşma ise vasıfsız işgücünün iş

piyasasından dışlanmasına neden olmuştur. Kentlerdeki işçi sınıfının arasındaki işsizliğin artması, üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva sınıfına avantajlar sağlamış ve işgücünün ucuzlamasına neden olmuştur. Ucuzlayan işgücü beraberinde çalışan yoksulları ve daha da kötüsü çalışmak isteyip de istihdam edilmeyen işsizler ordusunu ortaya çıkarmıştır.

“Kent yoksulları” kavramı, Habitat II Ulusal Rapor ve Eylem Planında kendine yer bulmuştur. Bu rapora göre kentsel yoksulluk, nüfusun kentlerde yaşayan bir kısmının farklı nedenlerden dolayı, asgari yaşam standartlarını sağlayacak barınmaya ve yeterli kaynaklara ulaşamaması, toplumsal etkileşim yönünden çeşitli olumsuzluklara neden olma riski taşıma durumu şeklinde ifade edilmiştir (UN-HABITAT, 1996, s. 44-45). Es ve Güloğlu (2004, s. 88-91), kentsel yoksulluğun nedenlerini kente göçle gelen bireylerin sosyokültürel yapılarındaki farklılıklar, kırsal alandaki mevcut değerlerdeki ve kültürdeki farklılaşma, gelir yetersizliği, düşük eğitim seviyesi ve göç edenlerin kentliye duyduğu eziklik olarak sıralamışlardır. Kentsel yoksulluğun çok boyutluluğunu ortaya koyan sekiz basamaklı piramit teorisi bulunmaktadır. Bu teoriye göre piramidin basamakları; yetersiz barınma, yetersiz gelir, kaynaklara erişememe, kamusal altyapı hizmetlerindeki yetersizlik, sosyal güvencesizlik, fırsat eşitsizliği, karar alma süreçlerine katılımda eşitsizlik ve sosyal dışlanma şeklinde sıralanmaktadır (Dinçoflaz, 2009, s. 34-35).

Şekil 4’te ifade belirtilen “Kentsel Yoksulluk Matrisi”, kentsel bağlamda aynı boyutlardaki yoksulluğun temel özelliklerini özetlemektedir.

Boyut	Görünür Nedenler ve Katkıda Bulunan Faktörler	Politik Nedenler	Sonuçları
Gelir	· Temel mal ve hizmet alımında nakde bağımlılık · İstihdam güvencesizliği · Kayıt dışı çalışma · Vasıfsız ücretli emek/iyi ücretli işler bulmak için nitelik eksikliği · İş fırsatlarına erişim eksikliği	· Makroekonomik krizlerin reel gelirleri azaltması · Eğitim, sağlık, altyapı, ulaşım gibi kamu hizmetlerinin kentteki yoksullara hizmet vermemesi · Küçük işletmeler üzerindeki düzenleyici kısıtlamaların işverenlerin kayıt dışı işçi çalıştırmasına neden olması	· Konut ve araziye karşılayamama, dolayısıyla az gelişmiş fiziksel sermaye varlıkları · Temel kamu hizmetlerinin yeterli kalite ve miktarını karşılayamama, örneğin su, dolayısıyla hijyenik olmayan yaşam koşulları ve sağlık durumunun bozulması · Zayıf insan sermayesi— stres, gıda güvensizliği ve eğitim ve sağlık hizmetlerini karşılayamama nedeniyle kötü sağlık ve eğitim sonuçları · Aile içi şiddet ve suçla sonuçlanan, sosyal sermayenin değer kaybetmesi

Sağlık	· Aşırı kalabalık ve sağlıklı olmayan yaşam koşulları · Çevre kirliliği · Gecekondulaşma · Kötü hava koşulları ve sağlıklı suya erişememe nedeniyle hastalıklara maruz kalma · Trafikten kaynaklanan yaralanma ve ölümler · Endüstriyel mesleki riskler/ Güvensiz çalışma koşulları	· Arazi ve konut düzenlemelerinin bütçeye uygun konutlara erişilmesini zorlaştırması ve bireyleri afete eğilimli ve kirliliğin yayılmasına itmesi · Plansız ve yanlış politikalar · Çevre ve sağlıkla ilgili hizmetlerin nüfus artışına ayak uyduramaması · İş ve işçi güvenliği eksikliği · Kötü trafik yönetimi ve bakımsız yollar · Aileler ve gençler için güvenlik ağları ve sosyal destek sistemlerinin eksikliği	· İş bulamama · Yeterli gelir elde edememe · Hastalık nedeniyle çocukların öğrenme yeteneğinde azalma (örn. kurşun zehirlenmesi) · Yaralanma riski ve buna bağlı gelir şokları · Kötü eğitim sonuçları
Eğitim	· Hızla büyüyen şehirlerde yetersiz okul boyutları nedeniyle eğitime kısıtlı erişim · Okul masraflarını karşılayamama · Okula devamı engelleyen kişisel güvenlik/güvenlik riskleri	· Kamu yetkililerinin yeterli okul ve eğitimci temin edememesi · Ailenin ekonomik zorluklarına rağmen eğitime devamı sağlayacak düzenlemelerin olmaması · Güvensiz ve uygun olmayan toplu taşıma	· İş bulamama · Okul çağındaki gençler için yapıcı faaliyet eksikliği · Suça sürüklenen çocuk · Devam eden toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri
Güvenlik	· Uyuşturucu/alkol kötüye kullanımı ve aile içi şiddet · Ailenin parçalanması ve çocuklara verilen desteğin azalması · Şehirlerde gerilimi artıran ve suça teşvik eden sosyal çeşitlilik ve görünür gelir eşitsizliği.	· Arazi politikaları hazırlanırken yoksulların görmezden gelinmesi · Uygun olmayan koşulların konutları satın alınmayacak pahalı kılması. · Maliyetli ve hantal prosedürler getirmektedir. · Krediye erişim eksikliği	· Fiziki sermaye kaybına neden olan, iş ve güvenlik ağları için sosyal ve enformel ağlara zarar veren durumlar · Gelir getirici gayrimenkule sahip olamama
Yetki	· Kayıt dışı ve kaçak çalışma · Toplumsal izolasyon · İş bulmak için yetersiz bilgi kanalları, kişinin yasal hizmetlere ilişkin haklarını bilmesi vb.	· Baskıcı bürokrasi ve yolsuzluk · Resmi veya gayri resmi ayrımcılık	· Kentsel hizmetlere erişim eksikliği · Sosyal dışlanma ve değersizlik hissi · Şiddet/

Şekil 4: Kentsel Yoksulluk Matrisi (Baharoglu ve Kessides, 2001, s. 4-5)

Küresel kentlerde zenginlikle sefaletin bir arada olduğunu ve aralarındaki dengenin hassas hale geldiğini belirten Giddens (2012, s. 978-979), kentin yoksullara karşı bilinçli olarak sertleştirildiğini ifade etmiş ve bu durumun kentlerin en marjinalleştirilmiş sakinleri olan yoksullar için olabildiğince içinden çıkılmaz bir hal aldığını ifade etmiştir. Yıldızak'a (2020, s. 49) göre kentsel yoksulluk, yoksulluktan kurtulmada mücadelelerini destekleyecek bilgi, beceri ve bağlantılara sahip insanlarla bir arada olma fırsatını kaybeden dezavantajlı grupların yoksul olmayan kitle tarafından sosyal dışlanmaya maruz bırakılmasına neden olmaktadır.

Kentsel yoksulluk, toplum içerisinde şiddetin, ahlaksızlığın ve ihmalkârlığın artmasına ve suç oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum, kent ortamının

kötülüklerin ve tehlikelerin kaynağı olarak görülmesine, önemli derecede toplumsal anomalilere ve kentsel ortamda mekânsal ve sınıfsal ayrımlaşmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Wacquant (2015, s. 65-69), bu durumu “Kent Paryaları” olarak kavramsallaştırmış ve küresel sanayi kentlerinde yaşanan mekânsal ayrımlaşmanın dışlanma, gettolaşma, periferileşme, suçlaştırma ve marjinalleştirmeye neden olduğunu ifade etmiştir. Yani kentsel alanlar, varsılların “steril bir hayat” yaşamak için oluşturdukları yüksek güvenli siter ile yoksulların derme çatma kurdukları gecekondular arasında farklı ve kutuplaşan iki küresel dünyaya ev sahipliği yapmaktadır (Alver, 2010, s. 106; Yılmaz M. , 2012, s. 273).

Kentsel yoksulluk; küreselleşme, iç ve dış göç, işsizlik, gettolaşma, ekonomik kriz ve pandemi gibi nedenlerden dolayı hem dünyada hem de Türkiye’de derinden hissedilmektedir. Günümüzde kentsel bölgeler toplumsal, siyasal ve iktisadi açılardan farklı dünyalara sahip olan ve farklı hayatlar yaşayan zengin veya yoksul olan iki ayrı sınıfın hayatını sürdürdüğü bir yaşam alanı haline gelmiştir. Bir tarafta beyaz yakalılar, bir tarafta mavi yakalılar diğer tarafta da işsizler ve sosyal güvencesizler ordusu kentte yaşamlarına devam etmektedir. Özellikle sanayileşme ve bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan muazzam ilerlemeler, kent ortamının üretim komplekslerinin, gökdelenlerin ve iş merkezlerinin sürekli bir sirkülasyona uğramasını sağlamaktadır. Ayrıca tüketim toplumunun oluşmasıyla kentler ısıltılı ortamıyla 24 saat yaşayan ve sürekli hareket halinde olan bir konuma erişmişlerdir. Kentler; eğlence kompleksleri, restoranlar ve alışveriş merkezleri ısıltılı ve renkli bir dünyaya ev sahipliği yaparken aynı zamanda gettolarda sağlıksız evlerde ve sokaklarda yaşayan, hayatta kalmak için güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışan veya daha kötüsü dilenmek zorunda kalan, sosyal yardımlara kronik bir şekilde bağımlı hale gelmiş; dışlanmış, ötekileştirilmiş, mekânsal ve sosyal manada damgalanmış insanların ortak mekânı haline gelmektedir (Yılmaz, 2015, s. 225). Başka bir deyişle kentsel yoksulluk; toplumsal ortamda olması gereken sosyal hiyerarşiyi ve geleneksel sosyal tabakaları aşındırmaktadır. Bu durum, sınıf altı denilen ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bir kitlenin oluşmasına neden olmaktadır. Krizlerin ve neoliberal politikaların da etkisiyle geleneksel orta sınıf zamanla erimekte, zengin daha zengin fakir daha zengin olmakta, alt tabakalar daha alt katmanlara kaymakta, toplumda dikey yükselme şansı ve umudu azalan kitleler oluşmaktadır. Yani günümüz kentlerinde derinden hissedilen yoksulluk koşulları, var

olan dezavantajlı grupları daha savunmasız kılarken yeni dezavantajlı kesimlerin oluşmasına neden olmaktadır (Aytaç, 2016, s. 140).

Özetle kentsel yoksulluk olgusu, mekânsal olarak görünmekle beraberinde yetersiz gelir seviyesi, kötü barınma koşulları, kayıt dışı çalışma ve olumsuz çalışma koşulları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, sosyokültürel aktivitelere katılamama ve sosyal dışlanma gibi faktörleri içerisinde barındıran çok boyutlu ve makro bir kavramdır. Kentsel yoksulluğun günümüz küresel ve neoliberal dünyasında yaşanış biçiminin çok acımasız bir hal aldığı görünmektedir. Çünkü yoksulluk labirentinden çıkmaya çalışan yoksul kitle artık bu labirentin çıkışını asla bulamayacağını farkındadır. Bu durum dünyada ve Türkiye’de kentsel yoksulların umutsuzluğa düşmelerine, toplumda dikey olarak yükselmek için mücadele etmemelerine neden olmaktadır. Ayrıca içerisinde bulunduğu durumu değiştiremeyeceğinin farkında olan yoksullar, yoksulluk kültürü geliştirmekte ve yoksulluğu gelecek nesillere aktaracak bir şekilde yoksullaşmaktadırlar. Yoksulluğun nesilden nesile kronikleşmesi ise sosyal problemlerin artmasına ve toplumun genelinin bu sosyal problemlerden etkilenmesine neden olmaktadır. Kronik kentsel yoksulluk, sosyal patoloji, sosyal dışlanma ve normatif sınırları zorlayan olumsuz yaşam koşullarına dönüşmektedir. Bu da sınıf altı veya dip yoksul olarak adlandırılan yoksul kesimlerin doğmasına yol açmaktadır.

2.2.3.8. Yeni Yoksulluk

Yoksulluk oldukça eski bir olgu olmasına rağmen geçmişten günümüze yaşanan sosyal, teknolojik ve politik gelişmeler kavramın dönüşümüne ve farklılaşmasına neden olmuştur. Bu durum, yoksulluğun deneyimlenmesini ve algılanmasını değiştirerek yeni bir yoksulluk anlayışı ve yeni yoksullar ortaya çıkarmıştır. Günümüzde yoksulluk geçmişe oranla pek çok farklı değişkeni içerisinde barındırmakta ve yeni yoksullar kendilerini “yapabilirlikten yoksun” bir şekilde bulmaktadırlar.

“Yapabilirlikten yoksunluk” kavramını ortaya koyan Amartya Sen’e (1989, s. 4-5) göre insanın yaşam kalitesinin salt gelire dayalı olduğu düşüncesi temelde hatalıdır ve insanın yaşam kalitesi yapabildikleriyle ölçülmelidir. Sen, kişiyi pasif bir konumdan ziyade aktif bir konumda ele alırken insanın yoksulluğunun sadece hayatta kalma ve yeterince beslenme ile ölçülmeyeceğini aynı zamanda işlevsellik, özsaygı kazanma ve sosyal katılım gibi pek çok unsuru da içerisinde barındırdığını ifade etmiştir. Yeni

yoksulluk olgusuna Amartya Sen'in yapabilirlikten yoksunluk yaklaşımına benzer şekilde yaklaşan görüşler mevcuttur. Örneğin Işık ve Pınarcıoğlu (2020, s. 69-75), yeni yoksulluğun açlığa dayalı bir yoksulluktan ziyade sürekli risk altında olma durumuna dönüştüğünü ve yeni yoksulluğun yalnızca mutlak yoksulluk çizgisinin altında gelir yetersizliği çekmek ve yeterince tüketememekten daha makro bir kavram olduğunu ifade etmişlerdir.

Yeni yoksulluk olgusunun kavramlaşmasında yoksulluğun küreselleşme süreçleriyle birlikte dönüşüm geçirmesinin etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle IMF ve Dünya Bankasının kalkınmanın üretimi ön plana çıkararak ve neoliberal bir yapı oluşturarak ortaya çıkacağını savunmaları yeni yoksulluğu ortaya çıkaran gelişmelerin fitilini ateşlemiştir. Çünkü neoliberal politikalarla birlikte devlet sosyal ve ekonomik alandan elini çekmiş, ekonomi başta olmak üzere pek çok unsur serbest piyasa ekonomisinin eline geçmiştir, buna sosyal hizmetler de dâhildir. Refah devletinin gerilemesiyle de kamunun işveren konumu zayıflamış ve dolayısıyla işsizlik artmıştır. Sosyal devletin güçsüzleşmesi de sosyal harcamalara ayrılan ödenekleri azaltmış ve dar gelirli özellikle kentli kitlelerin yaşam koşullarını zorlaştırmıştır (Akyıldız, 2009, s. 860-861). Ayrıca sosyal harcamaların yetersiz kalması yoksulları toplumsal dayanışma ağlarına başvurmak zorunda bırakırken, yoksulluğu gidermek için başvuru toplumsal dayanışma sistemi de giderek kısırlaşarak yoksulluğa geçişi hızlandırmaktadır (Mingione, 2013; akt. Çakmaz, 2021, s. 25).

Refah devletinin zayıflamasından sonra yeni yoksulluğun ortaya çıkma sürecini özetleyen Buğra ve Keyder (2003, s. 21), ekonominin, istihdam koşullarının, küreselleşmenin getirdiği katmanlaşmanın ve kent ortamının dokusunun olumsuz bir biçimde değişmesinin ortaya çıkardığı sorunların toplumsal bütünleşmeye engel olduğunu ve sosyal politikaların da ortaya çıkan bu yapısal sorunları çözmede yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Işık ve Pınarcıoğlu (2020), dayanışma ağları, enformel kentsel gelişim ve zincirleme göç süreci gibi kavramları kullanarak yeni yoksulluğun dinamiklerine kapsamlı bir açıklama getirmektedirler. Onların düşüncesi, yeni yoksulluğun kentsel bağlamdaki enformel mekanizmaları, ağırlıklı olarak formel alanın keskin bir dönüşümden geçtiği ve enformel mekanizmaların yerini bulduğu sistematik bir strateji ile kavramsallaştırılabileceğidir. Yani yeni yoksulluğun biraz da nöbetleşe bir

biçimde yaşandığı iddiasıyla eski yoksulların kente sonradan göç eden yoksullar ve imtiyazsız gruplar üzerinden yoksulluk sarmalından kurtulmaya çalıştıklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla bu enformel stratejiler aracılığıyla yoksulluğun sonraki gelenlere aktarıldığını ve göç zincirleri şehre yeni kitleler taşıdıkça bu sürecin aktif olmaya devam edeceğini ifade ederler. Ayrıca Işık ve Pımarcıoğlu'na (2020, s. 80-85) göre, kente yönelen göç akışının azalması ve işgal edilecek arazilerin azalması, sistemin kendi dinamikleri üzerinde devam etmesini zorlaştırmakta, bu seyir yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıkmasına neden olmakta ve nöbetleşe yoksulluk kronik yoksulluğa dönüşmektedir. Yeni yoksulluğun kronikleşmesine neden olan bir diğer unsur ise yoksulluğun aileleşmesidir. Hayatta kalmak için ailenin tüm üyelerinin katkısına ihtiyaç duyan yeni yoksullar, çocuklarını çalıştırmak zorunda kalabilmekte ve çocuklar eğitim hayatından kopmak zorunda kalabilmektedirler. Çocukların eğitim hayatından kopmasıyla beraber az olan dikey yükselme şansları da kaybolmakta ve yoksulluk böylece nesilden nesle adeta bir miras gibi aktarılmaktadır.

Buğra ve Keyder (2003, s. 21-23), yeni yoksulların sosyal dışlanma riski taşıdıklarını, ötekileştirildiklerini, sistemin dışına itildiklerini, neoliberal politikaların refah devletinin altını oyarak sosyal hizmetlerin ve sosyal güvenlik sistemini bozduğunu ve bunun neticesinde de bozulan sosyoekonomik yapının da geleneksel geniş aile dayanışmasını ve toplumsal dayanışmanın kökünü kuruttuğunu ifade etmektedirler. Harvey'e (2014, s. 82-86) göre eğitim, bilgi ve yetenek eksikliğinden dolayı formel sektörde zaten iş bulamayan yeni yoksullar enformel sektörde de iş bulamaz konuma gelmişlerdir, bunun nedeni ise enformel sektörün de artık kırsal göçü emmede yetersiz kalmasıdır.

Yeni yoksullar, mevcut refah sisteminden dışlanan ve sosyal, politik ve ekonomik açıdan ötekileştirilen bireylerden meydana gelmektedir. Sosyal dayanışma ağlarından yararlanma düzeyleri oldukça düşük olan yeni yoksulların ekonomik ve sosyokültürel olanaklardan yararlanma düzeyleri de düşüktür. Kent içerisinde tecrit edilmeye çalışılan yeni yoksulların yoksulluk durumları kronikleşmiş ve sistem onların yoksulluktan kurtulmalarına fırsat vermekten çok uzak bir konumda bulunmaktadır (Erdem, 2020, s. 340-346). Çünkü yeni yoksulların bulunduğu durumdan kurtulmalarını sağlamak çok zordur. Zayıflayan refah devleti, bu duruma çözüm üretmede yetersiz kalırken küresel ve yerel sermaye de yoksulluğu azaltmaktan ziyade kazancını arttırmaya çalışmaktadır.

Böyle bir ortamda toplumsal ilişkiler de varlığını sürdürememekte ve yeni yoksullar sosyal dışlanmaya maruz bırakılmaktadır. Yeni yoksullar, kentin gettolaşan bölgelerinde yaşam mücadelesi verirken marjinal ve düşük ücretli çalışarak hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Daha da kötüsü bu durum hepsini olmasa da bir kısım yoksul bireyin rasyonel olmayan eylemlere (suç, şans oyunları vb.) sürüklenmesine neden olurken dışlanma durumlarını derinleştirmektedir (Eseler ve arkadaşları, 2021, s. 843).

Yeni yoksulluk olgusuna Foucault'nun yönetsellik anlayışıyla da yaklaşmak mümkündür. Foucault, artan nüfusun ekonomik ve politik bir sorun olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Nüfusun hükümetler tarafından yoksulluk istatistikleri, alan çalışmaları, sosyal politikalar ve hükümet gözetimi altındaki coğrafik ve sosyal alanlar aracılığıyla kontrol edildiğini ifade eder (Foucault, 1984; Yörük, 2017, s. 321-323). Sosyal politika önlemleri, özellikle gelir testine dayanılarak yapılan sosyal yardımlar, bir kişinin yardıma ihtiyacı olduğunu kanıtlaması için istenen dokümanlar, sosyal haklara yönelik sınırlayıcı kurallar vb. yeni yoksulların hükümetler tarafından kontrol edilmesini sağlayan hususlardır (Buğra ve Keyder, 2003). Foucault'nun devletin tahakküm ve kontrol unsuru konumunda bulunduğu teorisinden hareketle Yörük (2017, s. 329), yeni yoksulların modern kent ortamının sınıf altı diye adlandırılan ve en yoğun biçimde tahakküm altına alınan katmanını oluşturduğunu ve biçimlendirme, tahakküm altına alma ve disipline etme yoluyla devlet tarafından kontrol edildiğini ifade etmiştir.

Yeni yoksulları tüketim toplumunun tüketemeyenleri olarak gören çalışmalar da mevcuttur. Erdem (2020, s. 343-344), yeni yoksulların modern dünyanın en önemli gereksinimi olan tüketim yeterliliğine sahip olmadıklarını, toplumda genel kabul gören bir biçimde beslenemediklerini, giyinemediklerini, toplumsal normlara uygun yaşayamadıklarını, yeterli gelire sahip olmaktan da öte bir umuda sahip olmadıklarını, işsiz olmaktan ziyade tüketicilikten yoksun olduklarını ve en önemlisi sermayenin sunduğu mal ve hizmetleri alamadıkları için “defolu tüketiciler” olduklarını ifade etmiştir. Materson ve arkadaşları (2014) ise tüketim açısından farklı bir görüş ortaya atmışlar ve gelir ve zaman yetersizliğinden dolayı çocuk bakımı ve temizlik işlerini kendileri yapmak zorunda kalan insanları da yeni yoksullar arasında göstererek bu durumda olanlar için de “zaman yoksulları” terimini kullanmışlardır.

Yeni yoksulluğun sosyal dışlanmayla birebir ilişkisi olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır. Buğra ve Keyder’e (2003, s. 20) göre, yeni yoksulluk sosyal dışlanma, sınıf altı ve kenardalık terimleriyle de ifade edilmektedir. Keyder’e (2005, s. 131) göre, arazi işgaline ve gecekondulaşmaya izin veren örtük politikalarla elde edilen arazi ve konutlar ve bu süreç yoluyla erişilen ağlar, ekonomik, politik ve kültürel düzeylerde toplumsal bütünleşmenin can alıcı unsurlarıyken bu unsurların ortadan kaldırılması kente yeni göç edenlerin sosyal destek unsurlarından uzak kalmalarına ve mülksüzleşmelerine neden olarak sosyal olarak dışlanmalarının yolunu açmıştır. Erdem (2020, s. 343-344) ise yeni yoksulların toplumda davranış bozuklukları olan, kontrol edilemeyen, ahlaki değer yargılarından uzak “olağan şüpheliler” olarak görüldüklerini ifade etmiştir.

Yeni yoksulluk olgusunun eski yoksulluktan farkını anlayabilmek günümüzde yoksullukla mücadelenin doğru ilerletilebilmesi ve sosyal politikaların bu minvalde geliştirilebilmesi için son derece önemlidir:

Eski Yoksulluk	Yeni Yoksulluk
Fiziksel hayatın devamını sağlayacak gereksinimlere erişmekte zorluk yaşanmasıdır.	Her daim yoksulluk riski içerisinde bir yaşam sürmektir. Toplumda kaynaklar herkes için yeterli olsa bile bu kaynaklara erişememektir. Çalışırken risklere karşı güvensiz olma durumu vardır veya işsiz kalma ihtimali yüksektir.
Yetersiz gelirle alakalıdır.	Tüketememekten kaynaklı bir sosyal dışlanma riski bulunmaktadır. İçerisinde tüketim toplumuna ayak uyduramamakla alakalı sosyal ve kültürel etmenleri barındırmaktadır.
İstihdam sistemine dâhil olmak ya da olamamakla alakalıdır.	Çalışmasına rağmen tüketemeyen insanları ifade eden “defolu tüketiciler” kavramı ortaya çıkmıştır
Ekonomi temellidir.	Ekonomik etmenlerin yanında sosyal ve kültürel kimliğe işaret eden yoksulluk kültürü önemli bir parçasıdır.
Yoksulun yoksulluktan kurtulma noktasında bir umudu bulunmaktadır.	Yoksullar, öğrenilmiş çaresizlik içerisinde yoksulluk paradoksundan kurtulma umutlarını yitirmişlerdir.

Şekil 5: Eski Yoksulluk/Yeni Yoksulluk Karşılaştırması (Erdem, 2020)

Yoksulluk olgusunun geçmişten günümüze çok farklılaşarak geldiği görülmektedir. Geçmişte temelini sadece ekonomik etmenlerin oluşturduğu yoksulluk olgusu yeni haliyle sosyal, kültürel ve politik pek çok etmeni içerisinde barındırmaktadır. Yeni

yoksullar artık risklere karşı daha savunmasız, istihdam hayatına katılamayan, istihdam hayatına katılsa bile tüketemeyen, sermayenin istediği tüketici konumundan uzaklaştığı için döneme ayak uyduramayan ve sosyokültürel faaliyetlere katılamayan insanlardan oluşmaktadır. Yeni yoksul olmanın en çarpıcı ve olumsuz yanı ise yeni yoksulların öğrenilmiş çaresizlik içerisinde yoksulluk paradoksundan kurtulmak için bir umuda sahip olmamalarıdır.

2.2.4. Yoksulluk Olgusuna Yönelik Yaklaşımlar

Yoksulluk olgusu, yoksulların görünümü, yoksulluğun deneyimlenmesi ve yoksulluğun ölçülmesi gibi pek çok husus tarihsel süreç içerisinde farklılaşmıştır. Yoksulluğun genel görünümündeki bu değişim, yoksulluğa yönelik yaklaşımların da çeşitlenmesine ve çok boyutlu bir hal almasına yol açmıştır. Bu bölümde yoksulluğa yönelik yaklaşımlar olan neoliberal parasal yoksulluk yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı, kapasite yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım ele alınacaktır.

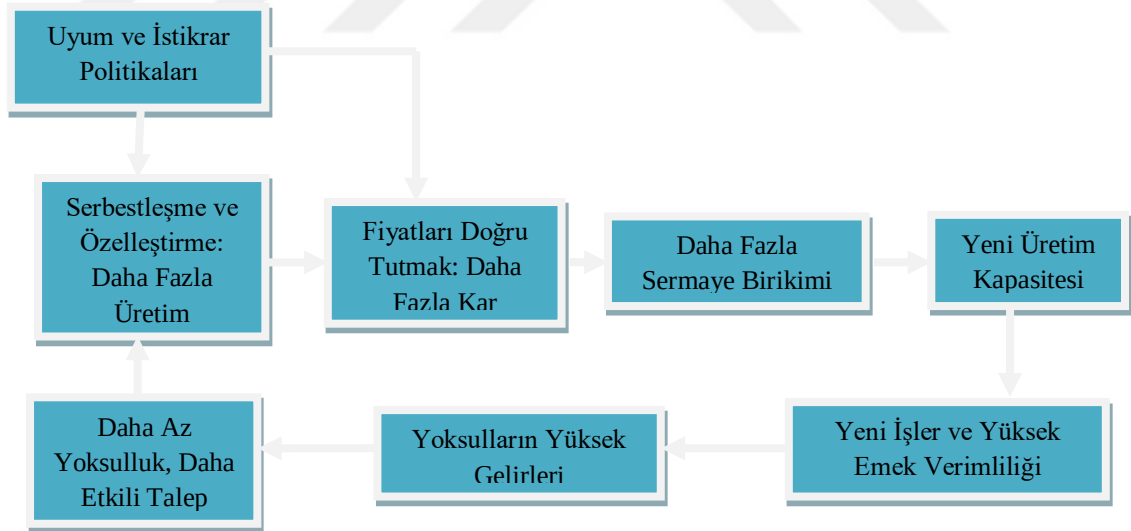
2.2.4.1. Neoliberal Parasal Yoksulluk Yaklaşımı

Neoliberal parasal yoksulluk yaklaşımının teorik temeli faydacılığa dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre kişisel refah ölçüsü, mal ve hizmetlerin tüketilmesiyle oluşturulan fayda veya memnuniyettir. Fayda fonksiyonunu ve faydaya dayalı talep fonksiyonunu belirlemek zor olduğundan, gelir genellikle fayda için bir vekil olarak kullanılır. Dolayısıyla daha fazla parası olanların da daha fazla refaha sahip olacağı varsayılır. Bir yoksulluk sınırı belirlemenin ve yoksulları yoksul olmayanlardan ayırmanın en kolay yolu gelir düzeyini belirlemektir. Yaklaşıma göre yoksulluk, yoksulların doğal düşük üretkenliğiyle ilgili doğal bir fenomen olarak tanımlanır ve dolayısıyla doğrudan yoksullukla mücadeleye yönelik müdahaleci politikaların büyümeyi azaltacağı ve insanları tembelleştireceğini savunur (Dini ve Lippit, 2009, s. 5).

Bu yaklaşım, yoksulluk sınırlarıyla kullanılır ve gelire dayalı veya tüketime dayalıdır. Yaklaşım göre maldan ve hizmetten yararlanmak için gereken geliri hesaplayan yoksulluk sınırları çizilir, gerekli miktarı karşılayabilecek geliri olmayanlar sınırın altında kalır ve yoksul olarak kabul edilir (Thorbecke, 2004, s. 8-11).

Parasal yaklaşım, yoksulluğu malların dağıtımı ve kullanımı bağlamında ve aynı zamanda bu mallara sahip bireyler olgusu bağlamında tanımlayan meta veya fayda

temelli bir yaklaşımdır. Parasal yaklaşım, bireyler arasındaki ilgili tüm heterojenliğin kontrol edilebileceği ve gelir veya harcama göstergelerinin tüketim için uygun vekiller olduğu varsayımına dayalı olarak parasal geliri vurgulayan metodolojileri kullanır. Parasal yoksulluk yaklaşımı, piyasadan satın alınan temel mallardan elde edilen verilere odaklandığından ve bu tür malların fayda düzeylerini yansıttığından, genellikle gelir veya tüketim verilerini analiz eder. Yaklaşım, bir ailenin veya bireyin hayatta kalması için ihtiyaç duyduğu minimum mal miktarına parasal bir değer koyarak hesaplanan mutlak bir gelir eşiği kullanır. Bir ailenin veya bireyin toplam geliri yoksulluk sınırının altına düştüğünde, aile veya birey yoksul olarak kabul edilir. Bu nedenle, parasal yoksulluk, ailede veya kişisel gelirden (harcama) bazı asgari kaynak seviyesinin, bir yoksulluk sınırının altında bir eksiklik olarak tanımlanır (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 247-248; Kwadzo, 2015, s. 3). Başka bir deyişle, parasal yoksulluk, toplumda nesnel olarak tanımlanmış miktardan daha az kaynağa sahip olmaktır. Parasal yoksulluk, yoksulluk analizinde kişilerarası karşılaştırma için faydalı olmasına rağmen, kişisel özelliklerdeki farklılıkları ve sosyal çevredeki farklılıkları hesaba katmamaktadır (Laderchi ve arkadaşları, 2003).

Şekil 6: Parasal Yaklaşım: Uyum ve İstikrar Politikaları ile Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Arasındaki İlişki (Dini ve Lippit, 2009, s. 5)

Şekil 6'dan anlaşılacağı üzere bu yaklaşıma göre yoksulluğun çözümü, “doğru fiyatların alınması”, özelleştirme, serbestleştirme ve kuralsızlaştırma yoluyla verimliliği artırmayı amaçlayan uyum ve istikrar politikalarının uygulanmasından geçmektedir. Bu tür

politikaların daha yüksek ekonomik büyümeye yol açabileceği varsayılmaktadır. Bu politikalar aracılığıyla firmalar yeni makroekonomik ortama göre yapısal değişiklikler yapacak ve hem daha yüksek verimlilik hem de daha yüksek sermaye birikimi yoluyla çıktıyı artıracaktır. Öte yandan, fiyat liberalizasyonu, firmaların daha fazla birikim yapmalarını ve üretken kapasitelerini artırmalarını sağlayan kâr marjını artıracaktır. Kâr marjı arttıkça firmalar daha fazla yatırım yapar hale gelecek ve bu da daha fazla emek talebine yol açacaktır. Yaklaşım, yeni yatırımların yoksulların birincil gelirini artıran faktörlerin verimliliğini ve geliri artıracaklarını varsaymaktadır. Gelirdeki artış ise yoksulluğu azaltacak ve üretilen mallara olan talebi arttıracaktır. Bu nedenle, piyasalara herhangi bir müdahale olmaksızın kendini yenileyebilen ve düşük yoksulluğa yol açabilen kümülatif bir döngü oluşturulabilecektir (Dini ve Lippit, 2009, s. 5).

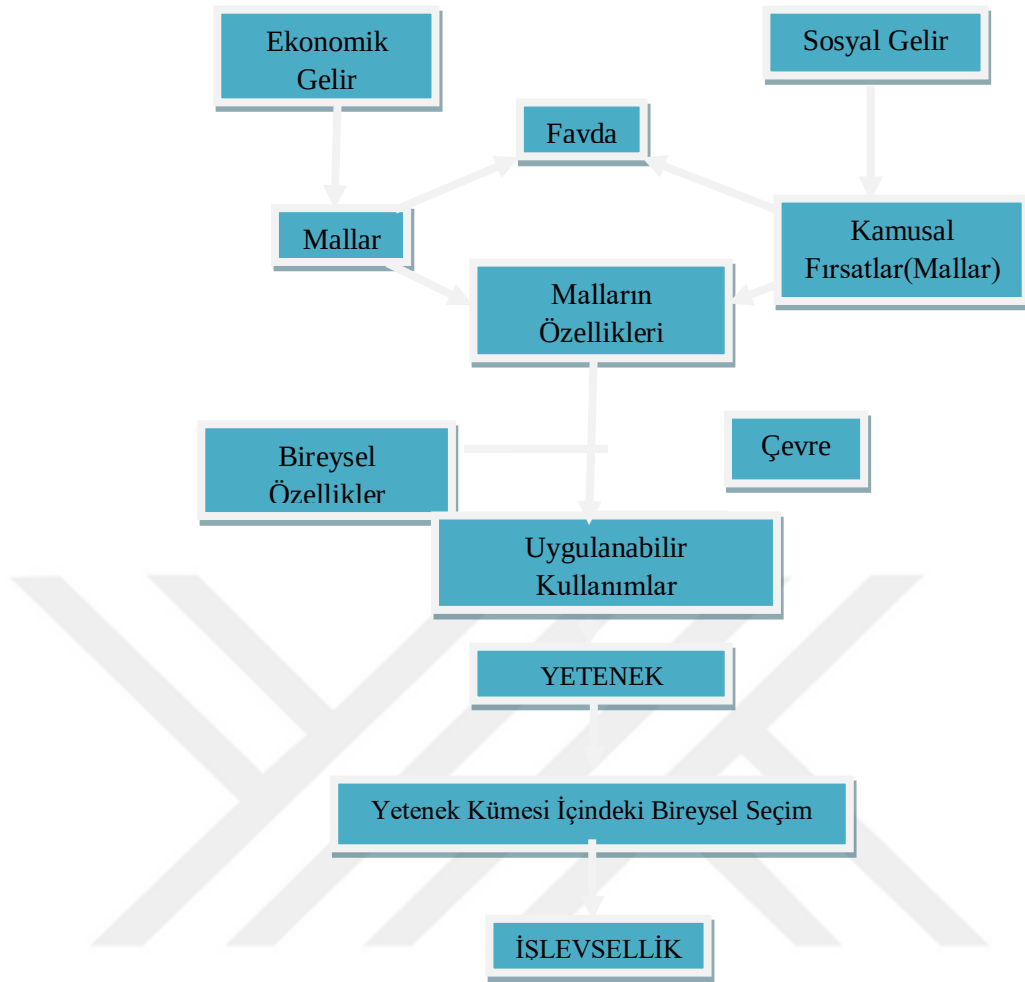
Bu yaklaşıma çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerden en önemlisi, yaklaşımın sağlık ve beslenme gibi insan refahının bazı temel boyutlarında bireysel başarıların belirlenmesinde büyük önem taşıyan sosyal kaynakları göz ardı ettiği yönündeki eleştiridir (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 252). Eleştirilerden bir diğeri ise parasal yaklaşımın, ölçüm açısından önemli metodolojik gelişmelerden yararlanmış olsa da bu teknik ayarlamaların çok sayıda değer yargısı içerdiğini savunan görüştür. Verilerin görünürde “bilimsel” olmalarına rağmen değer yargısı içermesi taşımaları, yaklaşımın sağladığı yoksulluk tahminleri sorgulanmaya açık hale getirmektedir (Ravallion M. , 2002, s. 4-5; Pogge ve Reddy, 2005, s. 23-25). Ayrıca parasal yoksulluk değerlendirmesinin bir parçası olan metodolojik unsurların birçoğunun ekonomik teoriden türetilmiş olmasına rağmen, yoksulluğun kendi başına bir ekonomik kategori olmadığı belirtilmelidir. Bazı davranışsal özelliklere dayalı olarak yoksul ve yoksul olmayanlar arasındaki doğal kırılmaları belirlemeye yönelik çabalar gösterilmiş olsa da hiçbirisi benzersiz bir yoksulluk sınırına işaret etme konusunda tam olarak tatmin edici değildir (Laderchi ve arkadaşları , 2003, s. 252-253).

2.2.4.2. Kapasite Yaklaşımı

Amartya Sen'in öncülük ettiği kapasite yaklaşımı veya insani gelişme paradigması, sosyoekonomik konulara dair bütüncül bir yaklaşım benimser. Sosyal bilimlerin farklı alanlarını ayırıştıran parasal yaklaşıma eleştirel yaklaşan kapasite yaklaşımı, yoksulluğun sosyal gerçeklikle birleşik bir bilgi gövdesi olduğunu savunmaktadır (Dini

ve Lippit, 2009). Sen (1989), kalkınmayı bireylerin kapasitelerinin gelişmesi şeklinde ele alırken kalkınmanın beraberinde bireylerin yapabileceği şeyleri arttıracaklarını, fırsat ve kaynaklarını geliştireceğini ifade etmektedir. Kalkınmanın göstergesinin sadece ekonomik temellere dayandırılmayacağını ifade eden Sen, kalkınmanın toplumsal, kültürel ve politik göstergeleri de olduğunu belirtir. Ayrıca kapasite yaklaşımında yapabilirliğe erişme yeteneği, onun yoksulluktan kurtulması için başlıca etkidir. Dolayısıyla Sen'in yoksulluğa yaklaşımı kapasite temellidir. Yaklaşımına göre yoksulluğu ifade ederken düşük gelir düzeyi tek kriter olmaktan çıkarak yaş, cinsiyet, sosyal roller, mekân, eğitim durumu, sosyokültürel aktivitelere katılabilme durumu, sağlık hizmetlerine erişme durumu ve topluma katılma durumu gibi pek çok etmen yoksulluğun belirleyicileri arasında yer almaktadır (Sen, 1989). Kapasite yaklaşımına göre yoksulluğun belirleyicileri Şekil 7'de verilmiştir.

Kapasite yaklaşımında refah, bireylerin değer verilen hayatları yaşama özgürlüğü, yani insan potansiyelinin gerçekleştirilmesi olarak görülmektedir. Bireylerin yaşam kalitesini karakterize eden “sonuçlara” yapılan bu vurgu, parasal göstergelerden uzaklaşmayı ve refah veya yoksunluğu değerlendirmek için parasal olmayan göstergelere odaklanmayı ima eder. Parasal kaynaklar, menfaatin sonucu olarak değil, yalnızca refahı artırmanın bir yolu olarak kabul edilir. Parasal kaynaklar, bireylerin kaynakları değerli başarılarla ve işlevlere dönüştürürken karşılaştıkları farklılıklar, bireysel özelliklere bağlı farklılıklar veya bireylerin içinde yaşadıkları bağlamlardaki farklılıklar nedeniyle kapasite göstergesi olarak yanıltıcı olabilir. Bu nedenle yaklaşımda parasal ve diğer kaynakların yeterliliğinden ziyade belirli yeteneklerin başarılmaları için yapabilirlik fikrine vurgu yapılır (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 253-254).

Şekil 7: Kapasite Yaklaşımına Göre Yoksulluğun Belirleyicileri (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 255)

Yaklaşımın sosyal yönü, Sen'in özgürlük algısına dayanmaktadır. Yaklaşımına göre negatif ve pozitif özgürlük olmak üzere iki tür özgürlük vardır. Negatif özgürlük, devlet ve kurumlar ve kişiler de dâhil olmak üzere diğerlerinin müdahalelerinden bağımsızlık anlamına gelir ve negatif özgürlük genellikle neoliberal parasal yaklaşımın savunucuları tarafından istenen bir durumdur. Yani devletin piyasaya asgari düzeyde müdahalesini hedefleyen doğru fiyatlara ulaşma, liberalleşme, özelleştirme ve kuralsızlaşma bu özgürlük anlayışından kaynaklanmaktadır. Pozitif özgürlük ise bir kişinin gerçekte ne yapabileceği veya olabileceği anlamına gelir. Bireylerin birincil mallara erişememeleri nedeniyle fırsatları kullanamaması, bu insanlar için negatif özgürlüğün yararının ne olduğu sorusunu gündeme getirmektedir (Dini ve Lippit, 2009, s. 7-8). Nussbaum (2001), insanın işlevsel olabilmesi için gereken özellikleri sıralayarak kapasite yaklaşımına katkıda bulunmuştur.

İnsanın İşlevsel Olabilmesi İçin Gereken Özellikler	
Hayat	Normal Yaşam Süresi
Sağlık	İyi Sağlık, Yeterli Beslenme ve Barınma
Vücut Bütünlüğü	Hareket, Üremede Seçim
Hisler	Hayal Gücü, Düşünce Özgürlüğü, Eğitime Erişim
Duygular	Sosyal Destek, Dayanışma Ağları
Pratik Sebep	Eleştirel Düşünme, Planlı Yaşam
Üyelik	Sosyal Etkileşim, Ayrımcılığa Karşı Korunma
Diğer Canlılar	Diğer Canlılara Saygı Duymak ve Onlarla Birlikte Yaşayabilmek
Vatandaşlık	Self Determinasyon, Politik Seçme Hakkı, Mülk Sahibi Olma

Şekil 8: Nausbaum'un İnsanın İşlevselliğine Dair Göstergeleri (Nausbaum, 2001, s. 78-80)

Teoride, yetenekler yaklaşımı yoksulluğa parasal yaklaşımlardan çok daha tatmin edici bir yaklaşım sağlar çünkü yoksulluğu insanların gerçekte yaşadıkları hayatlar ve sahip oldukları özgürlükler bağlamında tanımlamaya yönelik bir çerçeve sağlar. Ancak, yoksulluğun ve yoksulluktaki eğilimlerin ölçülmesi açısından, analizin genişliği, kullanılabilecek bir ölçü geliştirme ihtiyacıyla sınırlıdır. Bu açıdan hem kapasite yaklaşımının hem de parasal yaklaşımın bazı ortak özellikleri vardır. İlk olarak, her iki durumda da topluluklar ve haneler, özellikle çocuklar ve yaşlılar için başarıların önemli belirleyicileri olsa da hem fayda yoksunluğu (parasal yaklaşıma göre gelir eksikliği) hem de kapasite eksikliği bireylerin bir özelliği olduğundan, ilke olarak her iki yaklaşım da bireyseldir bir bakış açısı alır. İkincisi ise her iki yaklaşım da yoksulluğun temel nedenlerini veya dinamiklerini yakalamamaktadır ve yoksulluğun nedenlerinin analizini yapmada yetersiz kalmaktadır (Baker, 1997; Datt ve Ravallion, 1998; Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 257; Riddell, 2004, s. 5). Fakat yine de kapasite yaklaşımı, yoksulluk analizine büyük bir katkı yapmıştır. Çünkü yoksulluğu insanların yaşadıkları hayatlar ve sahip oldukları özgürlükler bağlamında tanımlamak için tutarlı bir çerçeve sağlar. Bu yaklaşım, parasal yaklaşımdan çok daha geniş bir yelpazede yoksulluğun nedenlerine ve politika seçeneklerine dikkat çekmektedir. Bireylerin işlevsel kapasitelerine ve sosyal yönlerine vurgu yaparak insan refahını ele alması yönünden de insancıl bir konumda bulunmaktadır.

2.2.4.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı

Sosyal dışlanma yaklaşımı öncelikle Fransa'da bazı sosyal grupların marjinalleşmesini, yoksunluk ve yoksulluklarını açıklamak için ortaya çıkmıştır. Daha sonra ise Avrupa ülkelerinde artan suç ve dilencilik gibi sorunları açıklamak için kullanılmıştır (Sen,

2000). Sosyal dışlanma terimini 1974'te ilk olarak dönemin Fransa'da Sosyal İşlerden Sorumlu Bakana Rene Lenoir kullanmıştır. Terim, ekonomik ve sosyal kriz ve rafah devleti krizini izleyen yeniden yapılanma sürecinde Fransa'da popülerlik kazanmıştır. Lenoir'in dışlananları yoksullar başta olmak üzere engelli bireyler, intihara meyilli bireyler, yaşlılar, istismar mağduru çocuklar ve madde bağımlısı bireyler vb. pek çok grubu içerisinde barındırıyordu. Ayrıca sosyal dışlanma ilk dönemlerde, ortaya çıkan yeni sosyal problemlerle ilgili işsizlik, gettolaşma ve aile hayatındaki değişiklikler gibi sosyal dezavantaj türlerini ifade etmek için kullanılmıştır (De Haan, 1999, s. 23). Bu yaklaşım, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet ve siyasetin bir bileşimi olan multidisipliner bir yaklaşıma dayalı olarak yoksulluğa çok daha geniş ve bütünsel bir açıklama getirmeye çalışır. Bu çerçevede sosyal ilişkilere odaklanılarak mikro ve makro faktörlerin etkileşimi vurgulanmaktadır. Sosyal dışlanma yaklaşımı ilerleyen bölümlerde detaylı bir biçimde anlatılacağı bu bölümde yaklaşımdan yüzeysel bir şekilde bahsedilecektir.

Yoksulluk; yaş, toplumsal cinsiyet, din, etnik ve engelli ayrımcılığı veya işsizlikten kaynaklanan çok boyutlu, çok katmanlı ve dinamik bir sosyal olgudur. Sosyal grupların topluma katılamamaları, yoksulluğun hem sonucu hem de nedenidir. Bu açıdan yoksulluğun yalnızca gelirle alakalı bir kavram olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Bireyler uzun süre işsiz kaldıklarında ya da yetersiz gelire sahip olduklarında, para kazanamayacakları ve toplumda etkili olamayacakları düşüncesine iyice alışmakta ve bu durum iş bulma ve topluma katılma konusunda daha fazla yetersizlik hissetmelerine neden olmaktadır. Bu da haliyle sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır (Dini ve Lippit, 2009, s. 7-8).

Şekil 9: Sosyal Dışlanma: Nedenler Döngüsü (Dini ve Lippit, 2009, s. 9)

Laderchi ve arkadaşlarına göre (2003), sosyal dışlanma kavramına yıllar içinde farklı anlamlar yüklenmiş ve kabul edilebilir tek bir tanımı kalmamıştır. Bu terim aynı zamanda bireyin topluma katılım eksikliğini ve vatandaşlık haklarına erişim eksikliğini vurgulamak için de kullanılmıştır. Sosyal dışlanma, dışlanma riski altındaki grupları ve dışlanmayla ilişkili durumları tanımlamak için de kullanılmaktadır. Sosyal dışlanmanın çok boyutluluğu, dışlanma deneyiminin ekonomik, sosyal ve politik gibi birçok alanda var olmasıyla ilgilidir. Sosyal dışlanmanın dinamik süreci, bir dışlanma biçiminin daha fazla dışlanmaya ve kalıcı çoklu biçimlere yol açabileceğini varsayar. Sosyal dışlanmanın ilişki yönü, sosyal dışlanmanın eşit olmayan sosyal ilişkiler veya farklı güçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Bir süreç olarak sosyal dışlanma, eşitsizlik yaratan eşitsiz güç ilişkilerini sürdürür (Mathieson ve arkadaşları, 2008; Kwadzo, 2015, s. 4).

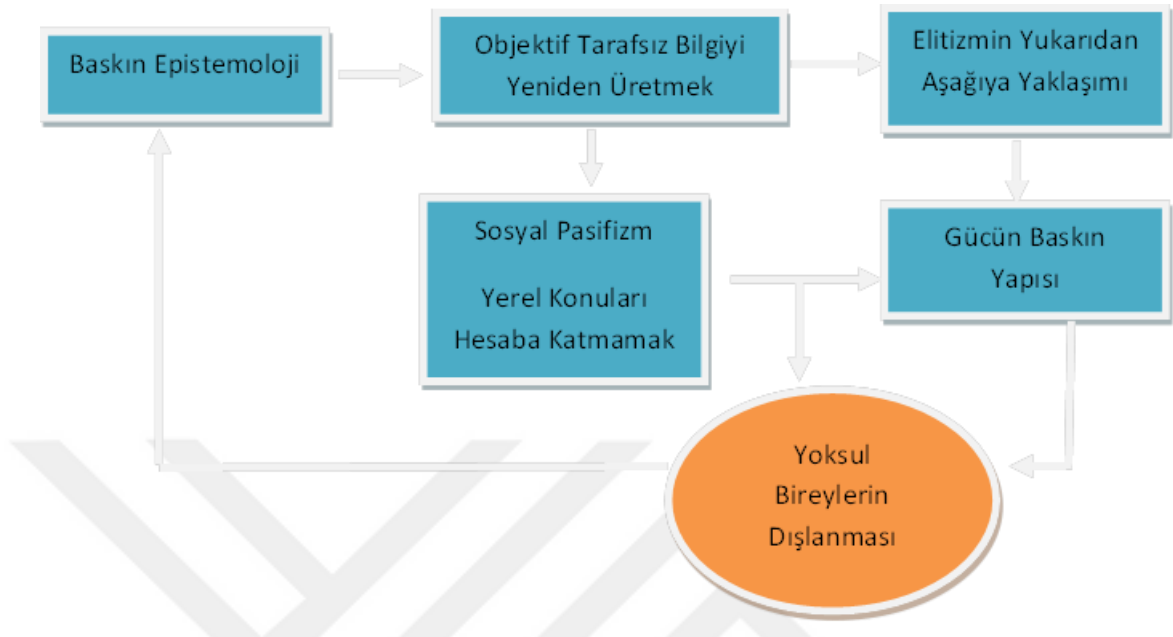
Şekil 10: Sosyal Dışlanma: Sonuçlar Döngüsü (Dini ve Lippit, 2009, s. 10)

Yaklaşım, parasal yaklaşımın darlığına dikkat çeker, ancak belirli gruplara marjinalleşme süreçlerine odaklanır. Örneğin, bazı insanlar iyi işlere sahip olabilir, ancak ırk/din/etnisite/vb. nedenlerle çoğunluk tarafından marjinalleştirilirse, iyi bir yaşama kavuşmada önüne engeller konmuş olur. Bu yaklaşıma göre, bir kişi toplumun diğer üyeleri tarafından dışlanıyorsa yoksulluk çekiyor olabilir (Global Volunteers, 2016). Sosyal dışlanma yaklaşımı, yoksunluğun ortaya çıkmasına ve sürmesine izin veren süreçlere ve dinamiklere odaklanan tek yaklaşımdır. Yoksunluğa yol açan süreçlere yapılan vurgu, daha önce gözden geçirilen yaklaşımlarla karşılaştırıldığında, bu yaklaşımın ayırt edici özellikleridir. Ayrıca, dışlanma analizi, toplumun yapısal özelliklerinin ve dışlanmayı yaratabilen ve karakterize edebilen grupların (örneğin etnik azınlıklar veya yaşlılar) durumunun incelenmesine olanak tanımaktadır. Yaklaşımın sosyal hizmet açısından en önemli artısı, fırsat ve kaynakların yeniden dağıtımına yaptığı vurgudur. Çünkü sosyal adalet hedefine ulaşmak, bireyin ve toplumun refahını sağlamak gibi çok temel hedefleri olan sosyal hizmet mesleği aslında bunları hedeflerken müracaatçıları yoksulluktan ve sosyal dışlanmadan kurtarmak için onları çok büyük bir azimle desteklemeyi amaçlamaktadır.

2.2.4.4. Katılımcı Yaklaşım

Bu yaklaşım, yetenek ve sosyal dışlanma yaklaşımlarına benzer şekilde, yoksulluğun esas olarak gücün yapısı ile ilgili olan çok boyutlu bir olgu olduğunu savunmaktadır. Kronik yoksulluğun bir nedeni olarak toplumdan dışlanmak bu yaklaşımda da vurgulanmakla birlikte arada bir fark vardır. Katılımcı yaklaşım, yoksulları politika belirleme kararlarından dışlanmanın ana kaynağı olarak mevcut ana akım epistemolojinin rolüne odaklanır. Dolayısıyla bu yaklaşımın amacı, pozitivist bilginin tek bilimsel

gerçek olduğu ve yerel bilgi türlerinin yararsız olduğu varsayımını savunan ana akım epistemolojinin hegemonyasını yıkmaktır (Sachs, 2010).

Şekil 11: Katılımcı Yaklaşımın Bilgi, Güç ve Yoksulluk Arasındaki İlişki (Dini ve Lippit, 2009, s. 11)

Katılımcı yaklaşıma göre bilgi ve güç arasında bir bağlantı vardır. Ana akım epistemoloji, “bilimsel” bilgi üretmenin bir kriteri olarak tarafsızlığı vurgulayarak, yoksulların hiçbir rolü olmayan politika belirleme kararlarında ve ekonomik planlamada yukarıdan aşağıya elitizm yaklaşımının yerleşmesine yol açmaktadır. Seçkinler, sığ ve yerel bilgiye dayalı olmayan, yukarıdan aşağıya bir politika belirlemekte ısrarcı davranırlar. Bu durum ise sosyal pasifizme yol açarken yoksullar içinde bulundukları durumun doğal olduğunu ve yapacak bir şey olmadığını kabul ederler. Bu tür bilginin toplumsal pasifizm boyunca hegemonyası, egemen iktidar yapısının ve mevcut hegemonyanın yeniden üretilmesiyle sonuçlanır (Dini ve Lippit, 2009, s. 10).

Katılımcı yaklaşımlar, uzmanlara yoksulluğun ne olduğunu sorma zahmetine girmezler. Aksine, yoksulluğu yoksulların bakış açısından anlamaya çalışırlar. Yoksulluğun ne olduğu konusunda büyük ölçüde yoksun insanların tanıklıklarını toplarlar. Bu tanıklıklara dayanarak, ortak temaları not ederler ve birçok boyutu içeren geniş bir yoksulluk anlayışı önerirler (Global Volunteers, 2016). Katılımcı yaklaşım, yoksulluğun kendileri için ne anlama geldiğini ve nasıl yanıt vermeleri gerektiğini ifade etmede yetersiz olan yoksul insanların topluma ve toplumda alınan kararlara katılımını

önemsemektedir. Katılımcı yoksulluk değerlendirmeleri, bu yaklaşımın önemli bir parçasıdır. Bunlar “yerel halkın yaşam ve koşullar hakkındaki bilgilerini paylaşımlarını, geliştirmelerini ve analiz etmelerini, planlamalarını ve harekete geçmelerini” sağlar. Ayrıca katılımcı yaklaşım, “yerel halkın yaşam ve koşullarla ilgili bilgilerini paylaşımlarını, geliştirmelerini ve analiz etmelerini, planlama yapmalarını ve harekete geçmelerini sağlamak için büyüyen bir yaklaşımlar ve yöntemler ailesi” olarak tanımlanabilmektedir (Chambers, 1994, s. 957).

Katılımcı yaklaşım, daha az eşitsiz güce ve daha az yoksulluğa sahip yeni bir toplum yaratmayı amaçlayan eşitsiz gücün epistemolojik temeli olarak mevcut bilginin yapı-sökümüne inanır. Bu yaklaşımın kökleri, kalkınma sürecine Post-modern yaklaşıma dayanmaktadır. Postmodernizm veya Post-kalkınma, büyüme karşıtı bir yaklaşım olarak izlenen kalkınma politikalarının çevreyi, etiği ve insanlığı rahatsız etmesiyle sonuçlandığını savunmaktadır. Böylece kalkınma söylemi yerine “kalkınmanın sonu”ndan bahseder (Dini ve Lippit, 2009, s. 11).

Yaklaşım, modernleşme ve kalkınma paradigmasına yönelik eleştirilerine rağmen insan hakları ve modern sağlık ve eğitim sistemleri de dâhil olmak üzere kalkınma sürecinin ilerici yönlerine saygı duymaktadır. Bu noktadan hareketle, politika belirleme ve ekonomik planlama süreçlerinde yerel bilgi ve yerel farklılıkların dikkate alınması gerektiğini savunur (Chambers, 1994; Dini ve Lippit, 2009, s. 11). Sosyal politika ve sosyal eylem perspektifinden bakıldığında, bu yaklaşım, yoksulların yoksullukla mücadeleye katılımının, projelere karar verme ve bunları uygulama dâhil, önerilerin merkezinde yer aldığı aşağıdan yukarıya kalkınma sürecini vurgulamaktadır (Stiglitz, 2006, s. 53-54). Katılımcı yaklaşım başlangıçta küçük topluluk temelli projeler için tasarlanmış ve amaçlanmış, ancak kapsam genişletilmiş ve yalnızca yoksulluğu ele alan tek bir yaklaşım olmaktan ziyade daha geniş yaklaşımların önemli parçası olarak kullanılmıştır (Riddell, 2004, s. 6).

Katılımcı yaklaşıma yönelik de çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Eleştirilerin odağında ise insanların kendi durumlarına ilişkin değerlendirmeleri yetersiz olma ihtimalinden dolayı nesnel durumlarını gözden kaçırma risklerinin bulunmasıdır. Ayrıca insanlar, sınırlı bilgi ve sosyal koşulların bir sonucu olarak önyargılı olabilir. Değerlendirmelerin genel olarak halka açık yönü dürüst değerlendirmeler almayı

zorlaştırabilir ve katılımcıları bazı risklere dâhil edebilir (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 262). Riddell'e (2004, s. 6-7) göre katılımcı yaklaşımın yoksulluk analizinde üç temel zayıf nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki katılımcı yaklaşımların gücü, "yoksulların" görüşlerini ortaya çıkarmak ve onları dışarıdakilerin görüş ve bakış açılarıyla yan yana getirmekte yatsa da yaklaşımın farklı insanların farklı görüşleriyle nasıl ilgileneceği hususunun açık olmamasıdır. İkinci zayıf yön ise kişilerin ifadelerini belirtirken dürüst davranmalarının garantisinin olmamasıdır. Üçüncü bir sorun ise, insanlar kendi görüş ve bakış açılarını, isteklerini ve ihtiyaçlarının hiyerarşisini doğru bir şekilde aktarsalar bile, bunun resmin tamamını oluşturmamasıdır. İnsanların kendi durumlarına ilişkin değerlendirmeleri kısmi ve dar olabilir, çünkü "bütün resmi" görmeme ve görememe riskini taşır.

Sonuç olarak yoksulluğa dair yaklaşımların her biri, iyi bir yaşamı ve adil bir toplumu neyin oluşturduğuna dair farklı bakış açıları ortaya koymaktadır. Tanımdaki büyük farklılıklar nedeniyle, kimin yoksul sayılacağı, yaklaşıma ve her bir yaklaşım tarafından kullanılan kesin yöntemlere göre farklılık gösterebilir (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 262-263). Parasal bir yaklaşım (ekonomik büyüme veya yeniden dağıtım yoluyla) para gelirlerini artırmaya odaklanmayı önerirken, kapasite yaklaşımı kamu mallarının sağlanmasına daha fazla vurgu yapma eğilimindedir. Sosyal dışlanma, kaynakların yeniden dağıtımı ve ayrımcılık karşıtı politikalar gibi dışlayıcı faktörlerin ortadan kaldırılması ihtiyacına dikkat çeker. Katılımcı yaklaşım ise bireylerin ve yerel etmenlerin düşüncelerini ve katılımlarını önemsemektedir (Laderchi ve arkadaşları, 2003, s. 269). Özetle, tıpkı yoksulluk olgusunun tarihsel süreç içerisinde dönüşüm geçirmesi gibi yoksulluğa yönelik yaklaşımlarda farklılaşmaktadır. Yoksulluğun çok boyutluluğu, yoksulluğa yönelik her yaklaşımın artılarının ve eksilerinin olmasına neden olmaktadır.

2.3.SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

Sosyal dışlanma, zaman zaman yoksulluk olgusuyla aynı anlamda kullanılsa da tarihsel süreç içerisinde bir dönüşüm sağlamış ve yoksulluktan daha makro bir kavram haline gelmiştir. Kavramın çok boyutlu ve kapsamlı yapısı, tarihsel dönüşümünü, tanımlanmalarını, kavram hakkındaki yaklaşımları ve bileşenlerini farklılaştırmıştır. Bu bölümde öncelikle sosyal dışlanma olgusunun tarihsel süreç içerisinde yaşadığı

dönüşüm ve kavramın bu dönüşüm içerisinde nasıl farklı bir biçimde betimlendiği ele alınmıştır. Daha sonra sosyal dışlanma olgusunun şekillenmesine önemli katkıları olan Ruth Levitas'ın sosyal dışlanma söylemleri ve Hilary Silver'ın sosyal dışlanma paradigmaları ele alınmıştır. Son olarak ise sosyal dışlanmanın bileşenleri; yoksulluk ve düşük gelir, iş piyasasından dışlanma, sosyal destek mekanizmaları, çevre, sosyal refah hizmetlerine erişimden dışlanma, yurttaşlık haklarından ve siyasal-politik alandan dışlanma başlıkları altında incelenmiştir.

2.3.1. Sosyal Dışlanma Olgusunun Tarihçesi

Sosyal dışlanma olgusu tıpkı yoksulluk gibi insanlık tarihi kadar eskidir. Sosyal dışlanmanın kökenleri Antik Yunan dönemine uzanmaktadır. Antik Yunan döneminde “ostracism” isimli dışlanma oylamaları gerçekleştirilmekteydi. Atina kentinde vatandaşlar kış aylarında şehirde bulunmasını istemedikleri kişileri oylamayla belirler ve bu kişilerin şehri terk etmelerini isterlerdi. Oylamayla şehirden gönderilen vatandaşların Atina'ya 10 sene sonra tekrar dönme hakları ve vatandaşlıklarını geri kazanma hakları bulunmaktaydı. Ayrıca dışlanan insanların mallarına ve gayrimenkullerine onlar şehirde olmadığı sürece zarar verilmemekteydi. (Forsdyke, 2005, s. 149). Sosyal dışlanma tarihsel süreç içerisinde Antik Yunan'daki halinden dönemsel olarak farklılık göstermiştir. Sosyal dışlanma, Antik Yunan'da insanların “ostracism” oylamalarıyla sürgüne gönderilmelerinden Roma dönemindeki gladyatörlere, Hindistan'daki kast sisteminde en altta olanlara, Afrikalı kölelere, Avustralya'lı aborjinlere, derebeylik döneminde kilise tarafından aforoz edilenlere, Japonya'da Narayama Dağı'nda ölüme terk edilen yaşlılara ve Covid-19 pandemisi döneminde İspanya'da huzurevlerinde ölüme terk edilen yaşlılara kadar tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı şekilde deneyimlenmiştir.

Her ne kadar sosyal dışlanmanın deneyimlenmesi Antik Yunan dönemine dayansa da kavramın adından söz ettirmesine 1970'lerin Avrupa'sında (özellikle Fransa) artan işsizlik ve sosyoekonomik eşitsizliklerin yarattığı yoksulluğa bağlı ortaya çıkan sosyal uyumdaki kırılmalar neden olmuştur. Kavramı ilk olarak 1974 senesinde dönemin Fransa'da sosyal politikalarla ilgilenen bakan Rene Lenoir kullanmıştır. Lenoir, kaleme aldığı Dışlanmışlar: On Fransız'dan Biri (Les Exclus: Un Français sur dix) adlı eserinde bazı kesimlerin toplumdan dışlandığını ve marjinalleştirildiğini ifade etmiştir. Sosyal

dışlanmaya maruz kalanları da yaşlılar, engelliler, suçlular, bakım gereksinimi olanlar, istismar mağduru çocuklar, bağımlılar, intihara kalkışmış bireyler, tek ebeveynli aileler ve topluma uyum sağlayamayanlar olarak sıralamıştır. Ayrıca sosyal dışlanmaya maruz kalanların ekonomik büyümeden payını alamayan insanlar olduğunu da ifade etmiştir (Silver ve Miller, 2003, s. 4). Kavramın ilk olarak Fransa’da dillendirilmesi, Fransa’nın refah devleti anlayışının toplumsal bütünleşme odaklı bir anlayış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde sosyal dışlanma, sosyal dokunun bir kırılması olarak görülmüş ve refah devletinin başarısızlığına bağlanmıştır (De Haan, 1998, s. 10-11).

René Lenoir’in Fransa’daki sosyal dışlanma tanımlamasının ardından fikir Avrupa Birliği’nde (AB) hızla benimsenmiştir. Avrupa’nın sosyal dışlanmaya olan ilgisi büyük ölçüde AB’nin yoksullukla mücadele programlarını çevreleyen tartışmalardan kaynaklanmıştır. Avrupa Komisyonu’nca 1990 senesinde “Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar İzleme Merkezi” kurulmuş ve merkez bünyesinde çeşitli raporlar oluşturulmuştur (Del Castillo, 1994, s. 615). 1993’te yürürlüğe giren ve AB’nin kuruluşunun adımı olan Maastricht Antlaşması ve 1997’de Maastricht Antlaşması’nın koşullarında köklü değişiklikler yapan Amsterdam Antlaşması, sosyal dışlanmayla mücadele taahhüdünü içermektedir. Sosyal dışlanma kavramının ortaya atılmasıyla beraber yoksullukla mücadele programlarının terminolojisinde değişiklikler meydana gelmiştir. İlk dönemlerde gelir yetersizliğini odağına alan AB zamanla sosyal dışlanmayı odağına almış ve bütüncül, katılımcı ve yenilikçi stratejilerle hem yoksullukla hem de sosyal dışlanmayla mücadele etmiştir (De Haan, 2000, s. 23-24). AB’nin sosyal dışlanmayla mücadelesinin altında yatan etmen ise, sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal ve politik sorunlara ve çalkantılara yol açma kaygısının olmasıdır (Lovering, 1998, s. 36). Son dönemde ise AB, 2007 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması ile sosyal politikaları bir çatı altında birleştirmiştir. AB ayrıca 2010 senesini “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadele Yılı” şeklinde kabul etmiş ve sosyal dışlanma ile mücadelesinde kararlı olduğunu göstermiştir (Silver, 2019, s. 1).

Sosyal dışlanma olgusu Fransa haricindeki ülkelerde de kullanılmaya başlanınca kavramdan anlaşılan şey, hâkim kültürel, sosyal ve politik zeminleri yansıtacak biçimde değişiklik göstermiştir. Kavram, Birleşik Krallık’ta ilk kez 1980’lerde zikredilmiş ve gelir yoksulluğu ve sosyal uyumsuzlukla bağdaştırılmıştır (Hills ve arkadaşları, 2002).

ABD’de ise ilk kez 1960’lı yıllarda Gunnar Myrdal tarafından kullanılan sosyal dışlanma kavramı, sınıf-altı kavramıyla bağdaştırılarak insanların kendi yetersizliklerinden ziyade endüstrileşme sonrası meydana gelen ekonomik gelişmelerin sonucu olarak dışlanmaya maruz bırakılanlarını kapsamak için kullanılmıştır. ABD’de daha sonra ise ekonomik krizlerin de etkisiyle “savunmasızlık” ve “sosyal dezavantaj” kavramlarıyla beraber kullanılmaya başlanmış ve istihdamdan ve sosyal ilişkilerden dışlanmayla özdeşleşmiştir (Fløtten, 2006, s. 487). ABD’de sınıf-altı olgusuyla örtüşen anlamlarda kullanılan sosyal dışlanma olgusu, kentsel ve yeni yoksullukla bağdaştırılmış ve istihdamdan dışlanan, fırsat ve kaynaklara erişemeyen, ekonomik nedenlerle toplumsal düzenin dışında kalan ve bu durumlar nedeniyle ötekileştirilen ve marjinalleştirilen kişileri tanımlamak için kullanılmıştır (Şenses, 2017, s. 89-92).

Sosyal dışlanma olgusu, Asya ülkelerinde Avrupa ve Amerika kadar yaygın kullanılmamaktadır. Ayrıca kadınların kültürel hayata erişememe durumunu özetlemede dar bir anlamda kullanılmaktadır. Kavram, Hindistan’da eğitim, sağlık, barınma, sağlıklı içme suyuna erişim, hijyenik bir ortamda yaşama ve sosyal güvenlik sistemine dahil olma gibi temel refah hizmetlerinden yararlanamama anlamında kullanılmaktadır. Afrika’da üretimden ve toprak mülkiyetinden mahrum bırakılma anlamında kullanılmaktadır. Arap ülkelerinde ise kavram marjinalleşmeyle örtüşürken bireyin kusurlarına odaklanan bir anlayış hâkimdir (Sapançalı, 2005, s. 12).

Türkiye’de ise sosyal dışlanma olgusunun gelişimi gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi yakın tarihe denk gelmektedir. Türkiye’de sosyal dışlanmayı kapsamına alan ilk resmî belgenin Devlet Planlama Teşkilatı’nın 2006-2008 yıllarına dair hedeflerini kapsamına alan Orta Vadeli Program olduğu söylenebilir. Programın temel amaçlarından biri sosyal dışlanmanın önlenmesidir. Program, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski olanların sosyoekonomik hayata aktif katılımlarını arttırmayı ve yaşam kalitelerini yükseltmeyi hedeflemektedir. Böylece toplumsal dayanışma ve bütünleşme sağlanarak dezavantajlı kesimlerin toplumsal entegrasyonunu sağlayan bir sosyal koruma ağı oluşturması, kamusal hizmetlere erişilebilirliğinin artırılması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca program kapsamında eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik sistemine erişim, sosyal hizmet ve yardımlarda adaletin tesis edilmesi, istihdam alanlarının genişletilmesi, hassas grupların (yaşlılar, göçmenler, kadınlar,

çocuklar, engelliler, hüküm giymiş bireyler vb.) sosyal içermesinin sağlanması gibi politikalara yer verilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2006).

Türkiye AB'ye girmek için yapılan müzakereler sonucunda Avrupa İstihdam Stratejisi ve Avrupa Sosyal Dışlanmayla Mücadele Stratejisi gibi önemli oluşumlara katılarak sosyal dışlanmayla mücadelede iyi niyetini göstermiştir. Türkiye'de sosyal dışlanmayla mücadelede AB ile ortak çalışarak ilgili tüm kamu kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin temsilcilerinin katılımıyla Ortak İçerme Belgesi hazırlanmasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu raporlarda her ne kadar sosyal dışlanma ana tema olmasa da temalardan biri olarak yer almaktadır (Can Gökyay, 2014, s. 8-9).

Görüldüğü üzere sosyal dışlanma olgusuna bakış, tarihsel süreç içerisinde ve bölgesel olarak farklılaşmaktadır. Günümüzde kavrama yönelik bakış açısı, 1974 yılında Rene Lenoir tarafından ortaya atıldığı dönemdekinden oldukça farklıdır. Ayrıca kavramın anlamı, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve toplumsal özelliklerine göre de değişiklik göstermektedir. Bu nedenle kavramın tanımlanmasına yönelik pek çok fikir ortaya atılmıştır.

2.3.2. Sosyal Dışlanma Olgusunun Tanımlanması

Kavram; ekonomik, politik, sosyal, kültürel etmenleri içerisinde barındıran bir olgudur. Bu etmenler birbirleriyle etkileşime girerek sosyal dışlanma olgusunu çok boyutlu ve multidisipliner bir kavram haline getirmekte ve olgunun tanımlanmasında çeşitlilik yaratmaktadır.

Silver (1994, s. 536,541), sosyal dışlanmanın muğlak, çok boyutlu, multidisipliner ve esnek olmasından dolayı tanımlanmasında farklılıklar olmasının normal olarak nitelendirilebileceğini ifade etmiştir. Çünkü kavram içerisinde yoksulluk, işsizlik, sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik, marjinalleştirme, ayrımcılık gibi pek çok disiplini ilgilendiren konuları kapsamaktadır. Ayrıca bölgesel ve dönemsel farklılıklardan dolayı sınıf altı, ötekileşme, periferleşme, yapabilirlikten yoksunluk, bütünleşememe gibi nosyonlarla birlikte kullanılabilmesi de kavramın tanımlanmasında çeşitlilik yaratmaktadır.

Levitas ve arkadaşlarına (2007, s. 9) göre sosyal dışlanma, “hakların, kaynakların ve hizmetlerdeki noksanlığını ya da bu etmenlerin reddi ve ekonomik, sosyal, politik veya

kültürel alanlarda bir toplumdaki insanların çoğunluğu için mevcut olan normal ilişkilere ve faaliyetlere katılmama hali” olarak tanımlanmaktadır. Pierson (2009, s. 7) tarafından sosyal dışlanma; bireylerin, ailelerin ve grupların sosyal, ekonomik ve politik etkinliklere katılımdan dışlanmaları olarak tanımlanmaktadır. Ona göre sosyal dışlanmaya maruz kalanlar, kurumsal hizmetlerden, sosyal ağlardan, kamusal kaynaklardan yoksun kalmaktadırlar. Estivill (2003, s. 19) ise sosyal dışlanmanın ekonominin, siyasetin ve toplumun kalbinden kaynaklanan, yavaş yavaş insanları, grupları, toplulukları ve bölgeleri güç merkezlerinden, kaynaklardan ve birbirinden uzaklaştıran ve bir düzen içine yerleştiren, birbirini izleyen kırılmalarla birlikte iç içe geçmiş süreçlerin bir birikimi olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.

Peace (2001, s. 17), kavramın hem dar anlamda hem de geniş anlamda kullanımının tanımlamasını yapmıştır. Ona göre gelir yetersizliği yaşamak, istihdama katılamamak, kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde çalışmak sosyal dışlanmanın dar anlamda tezahürünü oluşturmaktadır. Geniş anlamda ise bundan daha fazlasıdır. Geniş anlamda sosyal dışlanma çok boyutlu ve dinamik bir olgudur ve haklara, kamusal kaynaklara ve fırsatlara erişimdeki yetersizliği de içermektedir. Ayrıca sosyal dışlanmaya maruz kalan kesimleri ve sosyal dışlanmanın mekânsal boyutu da geniş anlamda sosyal dışlanmaya dâhildir. Geniş anlamda sosyal dışlanmaya yönelik iki boyutlu ilişkisel bir perspektiften de söz etmek mümkündür. Bu perspektife göre sosyal dışlanma bir yandan sosyal bütünleşme, sosyal koruma ve sosyal katılıma vurgu yaparken diğer taraftan ise eşit ve adil olmayan toplumsal yapıya işaret etmektedir (Mathieson ve arkadaşları, 2008, s. 21).

Barnes (2019) sosyal dışlanmayı, “bir kişinin toplumdaki sosyal entegrasyonunu belirleyen ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerden tamamen veya kısmen dışlanmanın çok boyutlu ve dinamik süreci” olarak tanımlamıştır. Fleury (1999, s. 13) sosyal dışlanmayı, “bireylerin ve grupların sosyopolitik bir topluluğa dâhil edilmesini yasaklayan bir normun oluşturulmasını ima eden kültürel bir süreçtir. Dışlanan grupların baskın ekonomik ilişkilere, üretici veya tüketici olarak piyasaya ve vatandaşlık haklarına katılmaları kısıtlanır.” şeklinde tanımlamıştır.

Runcan (2021, s. 12-13) ise sosyal dışlanmayı, toplulukların, hanelerin, bireylerin, grupların, mahallelerin, nüfus gruplarının ve bölgelerin yaş, kast, soy, engellilik, etnik köken, mali durum, cinsiyet, cinsel yönelim, göçmenlik durumu, HIV statüsü gibi

etmenlerden ötürü kültürel, ekonomik, sosyal ve kültürel çevrelerden çok boyutlu, dinamik, toplum çapında etkin, kurumsal ve yapısal dışlanması süreci olarak tanımlamaktadır. Percy-Smith (2000, s. 8), sosyal dışlanma biçimlerini ölçmek için kullanılabilecek göstergeleri belirlemeye çalışır. Ekonomik, sosyal ve politik boyutların yanı sıra mahalle, bireysel, mekânsal ve grup boyutlarının da sosyal dışlanmanın tipolojisinde önemli olduğunu vurgular. Sosyal dışlanmanın mekânsal yönlerine vurgu yaparak sosyal dışlanmanın doğası gereği mekânsal bir olgu olduğunu ifade eder.

Farrington (2002) ise sosyal dışlanmanın çok boyutluluğunu ve dinamikliğini vurgulayarak olguyu bir sonuç olmaktan ziyade süreçler silsilesi olarak ele almaktadır. Ona göre bireyin bir toplumun üyesi olabilmesi için ekonomik, sosyo-kültürel veya siyasal gereksinimleri karşılayabilmesi gerekmektedir. Gereksinimlerini karşılayamayan birey, birbirlerini etkileyen durumlar nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Ayrıca Farrington (2002), sosyal dışlanma olgusunu süreçler, insanlar ve çevre şeklinde 3 boyutta sıralamıştır:

Grup	Başlık	Açıklama
Süreçler	<i>Durum ve Süreçler</i>	“Dışlanma, bir süreç ve durumdur.”
	<i>Çok Yönlülük</i>	“Sosyal dışlanmaya neden olan dinamik ve değişken kaynaklar ve süreçler vardır.”
	<i>Bağlantı</i>	“Dışlama süreçleri ve sonuçları bir araya gelir ve birbirlerini bir kısır döngüde birleştirir.”
İnsanlar	<i>Sosyal İlişkiler</i>	“Bireyler ve bir toplum arasındaki sosyal bağların kopması topluma katılımı engeller.”
	<i>Dışlananlar</i>	“Dışlanma, mikro ve mezo düzeyde bireyleri ve grupları etkiler. Fakat makro düzeyde bütün toplumu etkiler.”
Çevre	<i>Ekonomi ve İşgücü Piyasası</i>	“Dışlanma öncelikle işgücü piyasasındandır ve ekonomik yeniden yapılanma ve risk alma eksikliğinden kaynaklanmaktadır.”
	<i>Sosyal Sistemler</i>	“Dışlanma, sosyal, ekonomik, kurumsal, bölgesel ve sembolik sistemlerin parçalanmasıyla ortaya çıkar.”
	<i>Kaynaklar ve Beklentiler</i>	“Sosyal dışlanma ya kaynak eksikliği ya da beklenti eksikliği olarak görülür ve bu nedenle istemsizdir.”

Şekil 12: Sosyal Dışlanma Tanımlarını Sınıflandırma (Farrington, 2002, s. 1-2)

Sosyal dışlanmanın tanımına dair uluslararası ve ulusal kuruluşların da görüşleri bulunmaktadır. Demokratik Diyalog, sosyal dışlanmayı “bireylerin, hanelerin,

toplulukların ve hatta tüm sosyal grupların toplumun sınırlarına doğru itildiği veya sınırda tutulduğu işgücü piyasası ve refah sistemi dâhil olmak üzere bir dizi süreçtir. Yalnızca maddi yoksunluğu değil, aynı zamanda daha geniş anlamda sosyal ve sivil hayata tam olarak katılma fırsatlarının reddedilmesini de kapsar.” şeklinde tanımlamıştır (akt. Peace, 2001, s. 26). Birleşik Krallık Sosyal Dışlanma Ünitesi (1999) ise sosyal dışlanmayı “bireyler veya bölgeler istihdam ve beceri yetersizliği, düşük gelir, yetersiz barınma, yüksek suç oranları, kötü sağlık ve aile çöküşü vb. ilişkili sorunların bir kombinasyonundan muzdarip olduğunda ne olabileceğine dair kısa bir etiket” olarak tanımlamıştır. Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanı (DFID) (2005, s. 3) sosyal dışlanmayı, “belirli grupların etnik kökenleri, ırkları, cinsiyetleri, dinleri, cinsel yönelimleri, kastları, engellilik durumları, HIV statüleri, göçmenlik durumları gibi etmenlerden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıkları için sistematik olarak dezavantajlı oldukları bir süreç” olarak tanımlamıştır. Avrupa Konseyi (1998) sosyal dışlanmayı, “sosyal dışlanma, tüketim toplumuna katılımın çok ötesine geçer ve yetersizlik, eşitsizlik veya sosyal, ekonomik, politik ve kültürel hayata tam katılımın olmamasını içerir. Sosyal dışlanma, sınırlı bir izolasyondan toplumdan tam bir kopuşa kadar uzanmaktadır.” şeklinde açıklamıştır.

Sonuç olarak sosyal dışlanma olgusuyla ilgili farklı alanlarda çalışan akademisyenler, ulusal ve uluslararası kuruluşlar çeşitli betimlemeler yapmıştır. Tanımların odağında yoksulluk, istihdama katılamama, sosyokültürel faaliyetlere katılamama, çeşitli nedenlerden ayrımcılığa tabi tutulma, hak ihlallerine maruz kalma, fırsatlar ve kaynaklara erişememe, ötekileştirilme ve kaliteli yaşamdan kopuş bulunmaktadır. Sosyal dışlanmayı oluşturan bu etmenlerin birbirleriyle bağlantılı olması sosyal dışlanmayı, insanlar tarafından pek çok farklı şekilde deneyimlenebilen çok boyutlu bir süreçler silsilesi haline getirmektedir.

2.3.3. Sosyal Dışlanmaya Yönelik Yaklaşımlar

Sosyal dışlanmanın çok boyutlu, esnek ve içerisinde pek çok etmeni barındıran bir olgu olması nedeniyle olgu hakkında çeşitli yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bunlar arasında en dikkat çekicileri “Ruth Levitas’ın Sosyal Dışlanma Söylemleri” ve “Hilary Silver’in Üçlü Paradigması”dır.

2.3.3.1. Ruth Levitas'ın Sosyal Dışlanma Söylemleri

Ruth Levitas sosyal dışlanmayı betimlerken yeniden dağıtımcı, ahlaki sınıf altı söylemi ve sosyal entegrasyonist söylem olarak üç tipolojiden bahsetmiştir. Levitas'ın yeniden dağıtımcı söyleminin temelinde yoksulluk ve yoksullukla ilgili sosyal politikalar bulunmaktadır. Yeniden dağıtımcı söylem, yoksullukla ilgili vurgusunu eşitsizlik üzerinden ele alırken güç ve zenginliğin yeniden dağıtımına vurgu yapmaktadır. Ahlaki sınıf altı söyleminin temelinde dışlananların ahlaki ve davranışsal marjinalliği bulunmaktadır. Ahlaki sınıf altı söylem, sosyal dışlanmanın ahlaki, kültürel ve cinsiyetçi boyutuna vurgu yapmaktadır. Sosyal entegrasyonist söyleminin temelinde ise istihdam ve işgücüne katılım gibi unsurlar bulunmaktadır. Sosyal entegrasyonist söylem, sosyal dışlanmayı işsizlik ve ekonomik hareketsizlik üzerinden açıklarken sosyal entegrasyonun gerçekleşebilmesi için bireylerin istihdama katılmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.

2.3.3.1.1. Yeniden Dağıtımcı Söylem

Levitas (2005, s. 9), yeniden dağıtımcı söylem içerisinde yoksulluğu geçim için gerekli olan asgari gelir düzeyi üzerinden açıklamak yerine toplumun genelinin eriştiği kaynak ve faaliyetlere erişemeyenlerin yoksul oldukları ve sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları vurgusu üzerinden yapmıştır. Bunu yaparken de Peter Townsend'in yoksullukla ilgili açıklamalarından yararlanmıştır. Townsend (1979, s. 32) sosyal dışlanmayı “bireylerin, ailelerin ve grupların yeterli gıdaya erişmek, faaliyetlere katılmak ve geleneksel veya en azından ait oldukları toplumda yaygın olarak teşvik edilen ve onaylanan yaşam koşullarına ve olanaklarına erişmekten yoksun olduklarında yoksulluk içinde oldukları söylenebilir. Kaynakları, ortalama bir birey veya ailenin sahip olduğundan o kadar azdır ki bu onların sıradan yaşam kalıplarından, geleneklerden ve faaliyetlerden dışlanmalarına neden olmaktadır.” şeklinde açıklamıştır.

Yeniden dağıtımcı söylemin Townsend'in yoksulluk açıklamasına vurgu yapmasının çok temel bir nedeni bulunmaktadır. Levitas, bu nedeni Townsend'in perspektifinin çok boyutluluğuna ve kapsamına vurgu yaparak açıklamaktadır. Levitas'a (2005, s. 9-10) göre Townsend'in perspektifi, yoksulluk olgusunu gelirden kaynaklara ve tüketimden katılıma genişleten sürekli bir argümandı ve konut, sağlık ve çevre kirliliği gibi normal yoksulluk açıklamalarından farklı açıklamaları içeriyordu. Ayrıca çalışma saatleri, iş

güvenliği, çalışma ortamı dâhil olmak üzere hak temelli bir yaklaşımı ele almaktaydı. Fakat asıl önemli nokta yoksulluğun önüne geçilebilmesi için gereken çözümün açıkça ve geniş bir şekilde kaynakların yeniden dağıtımından geçtiği vurgusuydu. Kaynakların yeniden dağıtımını gerçekleştirirken de hak temelli bir anlayış gerekliydi.

Yeniden dağıtımcı söylem, yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın önüne geçilebilmesi için ulusal politikaların önemli olduğu vurgusunu yapmaktadır. Çözümün gelir politikası, tam istihdam, iş rollerinde daha az uzmanlaşma, sosyal güvenlik yardımlarının kapsamının genişletilmesi, yeni ödenek ve hibeler ve yeniden dağıtımcı bir vergi politikasından geçtiğini savunmaktadır (Townsend, 1979, s. 9; Levitas, 2005, s. 10).

Yeniden dağıtımcı söylem, Townsend'in yoksulluk açıklamasına ek olarak Walker ve Walker'ın açıklamalarının da önemine vurgu yapmaktadır. Walker ve Walker (1997, s. 7) ise sosyal dışlanmayı, kişiyi toplumsal entegrasyon sürecine dahil edecek öncül unsurlar olan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal mekanizmalardan tamamen ve kısmen dışlayan ve dinamik olarak devam eden bir süreç şeklinde ifade etmişlerdir. Görüldüğü üzere onlar da kaynaklara erişimdeki ve toplumsal faaliyetlere katılımındaki eksikliklere vurgu yapmaktadırlar. Ancak Walker ve Walker (1997, s. 8), Townsend'den farklı olarak yoksulluğun sosyal dışlanmaya değil de sosyal dışlanmanın yoksulluğa neden olduğunu ve evsizlik, işsizlik, gıdaya erişememe, kamusal hizmetlere erişememenin yanı sıra cinsiyet, etnik köken, sosyal güvencesizlik gibi etmenlerin birbirlerini etkilediklerini ifade etmişlerdir. Çözüm için ise yine vurgulanan husus yeniden dağıtımdır (Levitas, 2005, s. 11-12).

Levitas (2005, s. 14) yeniden dağıtımcı söylemin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Sosyal dışlanmanın başlıca nedeni olarak yoksulluğu vurgular.
- Yardım düzeylerinde artış yoksulluğun azaltılması anlamına gelir.
- Konumlandırmada dışlanmanın tersi olarak vatandaşlık, minimalist bir içerme modelinin ötesine geçer.
- Ekonomik vatandaşlığın yanı sıra sosyal, politik ve kültürel vatandaşlığı ele alır.
- Eşitsizliğin üretiminde katalizör olan süreçlere odaklanır.
- Eşitsizliklerin radikal olarak azaltılmasına, gücün ve kaynakların yeniden dağıtılmasına vurgu yapar.

Kısacası yeniden dağıtımcı söylem, yoksulluğun sosyal dışlanmaya neden olduğu tezini savunurken bunun çözümünün ise kaynakların yeniden dağıtımını sağlayacak politikalardan geçtiğini savunmaktadır. Yeniden dağıtımcı söylem sonraki dönemde gündemini eşitsizliğe ve yurttaşlık haklarından faydalanamamaya kaydırmıştır. Yoksulluğu hale ana gündem maddesi yapmasına rağmen çeşitli nedenlerden dolayı meydana gelen ayrımcılık ve toplumsal eşitsizliğe vurgu yapmış ve bunlara yol açan dışlayıcı süreçleri ele almıştır.

2.3.3.1.2. Ahlaki Sınıf Altı Söylemi

Ahlaki sınıf altı söylemi, sosyal olarak dışlanan bireylerin toplumda ahlaki ve davranışsal olarak suçlu görülme eğiliminde olduklarına vurgu yapmaktadır. Levitas'a (2005, s. 7-8) göre toplumda suça eğilimli olarak görülen kesimde işsiz olan genç erkekler, bekâr anneler gibi gruplar sıralanmıştır. Bu söylem, sınıf altı olarak betimlenen ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyleri, kültürel olarak toplumun genelinden farklı bir çerçeveye yerleştirmektedir. Söylem, toplumun geneline odaklanmak yerine sosyal olarak dışlanan bireylerin patolojisine vurgu yaptığı için sosyal dışlanmaya neden olan eşitsizlikleri göz ardı etmektedir (Levitas, 2005, s. 21).

Ahlaki sınıf altı söylemi, sosyal olarak dışlanmışların ve yoksulların davranışlarına odaklanır. İnsanların kendi hatalarından dolayı bağımlı olduklarını ve kendi kendine yeterli olma ve topluma katkı sunma imkânlarını kendilerinin baltaladıklarını savunur. Söylem, bağımlı olma durumunun 'ahlaki' ve 'kültürel' riskler üzerine yoğunlaştığı için piyasa ve sermayenin olumsuzluklarından ziyade bireylerin yetersizliklerine odaklanmaktadır (Levitas, 2005, s. 21). Ayrıca söylem sosyal yardımlara da değinmiştir. Sosyal yardımların yoksulları tuzağa düşüren sistemin önemli bir parçası olduğunu, bağımlılık yarattığını savunmaktadır. Bu bağımlılık halinin bireylerin kişisel yetersizliklerinden ve patolojilerinden kurtulmalarına engel olduğuna ve istihdama katılmaya yönelik onları teşvik etmediğine vurgu yapmaktadır (Levitas, 2005, s. 17).

Ahlaki sınıf altı söylemi, işsizliğin yanı sıra eğitim yetersizliğine de vurgu yapmaktadır. Yoksulluğun ve sosyal yetersizliğin nesiller arasında aktarıldığını da ifade etmektedir (Adonis ve Pollard, 1997, s. 16). Söylem sosyal dışlanma olgusunun kapsamının yoksulluk olgusundan kapsamlı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca söylem gelir yetersizliğine ek olarak aynı zamanda yabancılaşmayı, toplumun genelinden

uzaklaşmayı ve ekonomik, sosyal, politik ve kültürel hayattan kopuşu kapsayan bir kavram olarak açıklamaktadır (Duffy, 1995).

Ahlaki sınıf altı söylemi, nüfusunun önemli bir kısmının kültürel yoksunluk ya da ekonomik yoksunluk tarafından "genel olarak toplumun" dışında kapana kısılmış bir şekilde yaşam mücadelesi verdiğini savunmaktadır. Söyleme göre sınıf altı olarak addedilenlerle toplumun geri kalanı arasındaki bölünmenin eski sınıf bölünmelerinin aksine, gelecek için giderek daha belirgin ve zorlu bir ayrımlaşmaya neden olacağını ifade etmektedir (Westergaard, 1992). Levitas (2005, s. 21) ahlaki sınıf altı söylemin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Alt sınıfı veya sosyal olarak dışlanmış olanları kültürel olarak 'ana akımdan' farklı olarak sunar.
- Tüm toplumun yapısından ziyade yoksulların davranışlarına odaklanır.
- Toplumun geri kalanı arasındaki eşitsizlikler göz ardı edilir.
- Cinsiyetçi bir söyleme sahiptir.
- Devlete olan bağımlılık bir problem olarak algılsa da kadınlardaki ve çocuklardaki devlete yönelik bağımlık problem olarak görülmemektedir.

Kısacası ahlaki sınıf altı söylemin temelinde dışlananların ahlaki ve davranışsal marjinalliği bulunmaktadır. Ahlaki sınıf altı söylem, sosyal dışlanmanın ahlaki, kültürel ve cinsiyetçi boyutuna vurgu yapmaktadır. Yani söylem, toplumdaki yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın nedenleriyle ilgilenmek yerine toplum tarafından ötekileştirilen, tehlikeli olarak görülen ve hatta topluma yük olarak görülen sınıf altı kesimin özelliklerini açıklama eğilimindedir. Fakat sınıf altı kesimin normal bir hayata kavuşmalarını sağlamada çözüm önerisi getirmekten uzaktır.

2.3.3.1.3. Sosyal Entegrasyonist Söylem

Sosyal entegrasyonist söyleme göre sosyal dışlanma, bireyi topluma bağlayan yapısal, kültürel ve ahlaki bağların bozulmasıdır. Temelinde ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal olarak ayrımlaşma bulunmaktadır (Levitas, 2005, s. 22).

Levitas (2005, s. 23), Avrupa Komisyonu'nun sosyal dışlanma ile ilgili raporlarına dikkat çekerek ekonomik tartışmanın verimlilik, kuralsızlaştırma ve ekonomik büyüme gereksinimiyle ifade edildiğinden bahsederken sosyal entegrasyonist söylemin ise

yoksulluk, dayanışma, sosyal uyum ve bağlılığı odağına aldığını ifade eder. Ayrıca sosyal dışlanma süreçlerinin dinamik ve çok boyutlu olduğunu, yalnızca işsizlik veya gelir yetersizliğiyle ifade edilemeyeceğini, aynı zamanda barınma koşulları, eğitim ve fırsatlara erişim, sağlık, ayrımcılık, vatandaşlık ve toplumla bütünleşme ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir (Levitas, 2005, s. 23).

Sosyal entegrasyonist söylem, işsizliğin sosyal dışlanmaya neden olan önemli bir faktör olduğunu belirtir. Söylem, bireyin toplumla bütünleşebilmesi için belli becerilere, istihdam için yeteneklere sahip olması ve topluma katkıda bulunması gerektiğini savunur. Söylem ayrıca eğitim yetersizliğinin bireyleri giderek yaygınlaşan bir marjinalleşme, ekonomik ve sosyal dışlanmaya iteceğini savunur. Ücretli çalışmayla sosyal entegrasyonun sağlanabileceğini savunan bu söylem, sosyal çevreyi ekonomik etmenlerle sınırlamakta ve istihdama katılan bireyler arasındaki eşitsizlikleri gizlemektedir (Levitas, 2005, s. 26-27).

Sosyal entegrasyonist söylem, dayanışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Dayanışmanın işi olanlar ve olmayanlar arasında, nesiller arasında, bölgeler arasında, çalışanlarla üretim araçlarına sahip olanlar arasında, kadınlar ve erkekler arasında, gençlerle yaşlılar arasında olabileceğini ve toplumsal uzlaşma için gerekli olduğunu ifade etmiştir (Ackers, 1998; akt. Levitas, 2005, s. 25). Sosyal entegrasyonist söylem, sosyal dışlanmanın önlenmesinin için marjinal grupların pazara entegrasyonu, fırsatlara eşit erişimlerinin sağlanması ve işgücü piyasasıyla alakalı doğrudan önlemler alınmasıyla başarılabileceğini savunmaktadır (Levitas, 2005, s. 25-26). Kısacası sosyal entegrasyonist söylem, sosyal bütünleşmenin işgücüne katılmayla gerçekleşebileceğini savunmaktadır.

Levitas'ın üç söyleminin de sosyal dışlanma kavramının açıklanmasına önemli katkıları olmuştur. Levitas'ın sosyal dışlanmaya dair söylemlerinin farklılaşması dahi bize sosyal dışlanma olgusunun ekonomik, sosyal, kültürel ve bölgesel pek çok etmeni içerisinde barındıran çok boyutlu bir olgu olduğunun ispatıdır.

2.3.3.2. Hilary Silver'in Sosyal Dışlanma Paradigmaları

Hilary Silver, sosyal dışlanmaya yönelik olarak üç paradigma belirlemiştir. Bu paradigmaları dayanışma paradigması, uzmanlaşma paradigması ve tekelleşme

paradigması şeklinde sıralamıştır. Silver'ın üç paradigması da sosyal dışlanmaya yönelik farklı anlayışlara dayanmaktadır ve üçünün de sosyal olarak dezavantajlı olma durumuna yönelik ekonomik, sosyal, politik ve politik açıklamaları vardır. Paradigmalar sosyal dışlanma olgusunu yeni yoksulluk, eşitsizlik, ayrımcılık ve sınıf altı olma durumları üzerinden açıklama çabasıdır. Ayrıca paradigmalar sosyal dışlanmayı; fazlalık, ilgisizlik, marjinalite, yabancılaşma, başkılık, kapanma, tasfiye, mülksüzleştirme ve yoksunluk gibi kavramlar üzerinden ele almaktadır (Silver, 1994, s. 539). Silver'ın sosyal dışlanmayı üç paradigmaya dayandırması olgusunun çok boyutluluğunun yansımasıdır.

2.3.3.2.1. Dayanışma Paradigması

Dayanışma paradigması, sosyal dışlanmayı toplumsal bağların zayıflaması, birey ve toplum ilişkisinin sekteye uğraması şeklinde açıklamaktadır. Paradigmaya göre; toplumsal bir düzenden bahsedebilmek için toplumun fertleri tarafından benimsenen bir değer sistemi ve ortak doğrular olması gerekmektedir. Eğer bu başarılamazsa toplumsal düzen sekteye uğrayacak ve toplumda çözülme meydana gelecektir. Bu da toplumdaki bazı bireylerin sosyal dışlanmasıyla sonuçlanacak ve bir sosyal dışlanma döngüsü yaratacaktır. Toplumsal düzenin sağlanabilmesi için ise bireyin ve toplumun menfaatlerine ek olarak toplumun üyelerinin beraber yaşayabilmeleri için ahlaki ve normatif değerlere ve doğrulara sadık kalmaları gerekmektedir (Silver, 1994, s. 541).

Paradigmaya göre bireylerin toplumla bağlarının güçlenmesini sağlamak için toplumda kolektif bir vicdan gelişmesi gerekmektedir. Toplumsal vicdanın da sosyal ve kültürel bağlar tesis edilerek kazanılabileceğini belirtmektedir. Toplumsal vicdanın önündeki en büyük engelin sosyal dışlanma olduğuna vurgu yapan paradigma, sosyal dışlanmanın, sapmanın ve anominin sosyal uyum için hem büyük bir engel hem de büyük bir fırsat olduğunu ifade eder (Silver, 1994, s. 541-542).

Paradigma, toplumsal dayanışmanın sağlanması için devlete önemli görevler yükler. Toplumsal dayanışmanın sağlanmasında devletin görev almasına neden olan başlıca etmen ise yurttaşlık ve yurttaşlık haklarıdır. Devlet, vatandaşlarına politik, sosyal ve ekonomik haklar vererek vatandaşlarının sosyal dışlanmaya maruz kalmasını engellemeye çalışmak durumundadır (Silver, 1995, s. 66). Devletin vatandaşlarını sosyal dışlanmadan korumaya yönelik isteği her ne kadar neoliberal politikalarla

beraber azalmış görünse de devletin bu alandan çekilmesi mümkün gibi görünmemektedir.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaları bu paradigma kapsamında örneklendirilebilir. Toplumdan topluma değişmekle birlikte toplumların yaşlılar için belirlediği roller, işlevler ve davranış biçimleri vardır. Dolayısıyla toplumun yaşlılar için biçtiği rollerden farklı tutum sergileyen yaşlılar dışlanmaya maruz kalmaktadır. Yani yaşlı bireyler dışlanmaya maruz kalmamak için toplumsal düzene uymak durumundadır. Bu nedenle yaşlı bireyler genellikle toplumun onlara biçtiği rollere uyumlu davranma eğilimindedirler (Yeşiltepe, 2021, s. 45-46). Fakat gerçekte olması gereken durumun bu durum olup olmadığı hususu ise tartışmalıdır. Çünkü değişen aile yapısı ve küreselleşmenin de etkisiyle beraber yaşlı bireyler yeni toplumsal düzene ayak uydurmakta zorlanmaktadırlar. Bu da onların her ne kadar topluma ayak uydurma çabası içerisinde olsalar da sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır.

2.3.3.2.2. Uzmanlaşma Paradigması

Paradigma, Anglo-Amerikan liberal dışlama düşüncesini simgelemektedir. Sosyal aktörleri öncelikle yatay sosyal farklılaşma ve ekonomik iş bölümü sınırları arasında özgürce hareket edebilen bireyler olarak algılar ve dışlamanın bir ayrımcılık biçimi olduğunu savunur. Dışlamanın köklerinin hak ihlallerinde ve piyasa başarısızlıklarında gizli olduğunu belirtir. Paradigma, ekonomik dışlanmanın bireysel ve mikro-sosyolojik nedenlerini ve yapısal değişimin gerekliliğini vurgular (Mathieson ve arkadaşları, 2008, s. 17). Silver'a (1994, s. 560) göre yoksulluğu veya işsizliği bireysel başarısızlıklara bağlayan arz yönlü teorisyenlerin aksine, araştırmacılar artık yeni yoksulluğun ve uzun vadeli işsizliğin yapısal nedenlerinin anlaşılmasına odaklanmaktadırlar.

Paradigmaya göre bireyler tüm toplumsal ilişkilerden tamamıyla dışlanmayabilirler. Onların tüm toplumsal alanlardan dışlanmalarını engelleyen husus ise uzmanlaşmadır. Bireyler uzmanlaşarak hem topluma katkıda bulunurlar hem de özgürlüklerini korurlar. Uzmanlaşmada sorun yaşayan bireylerin değer yargılarının farklılaşması, özgürlüklerini toplumda kabul edilen normlar dışında kullanmalarına ve toplumla bütünleşmelerinin sekteye uğramasına neden olmaktadır. Bu nedenle; bireyin sosyal içermesinin sağlanabilmesi için bazı özgürlüklerinden vazgeçmesi gerekmektedir. Bireylerin sosyal

dışlanmasını önlemek için yine liberal devletin devreye girmesi gerekmekte ve bireylerin özgürlüklerini tesis etmesi gerekmektedir (Silver, 1994, s. 543).

Paradigmaya göre insanlar belli bir sosyal düzen içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu sosyal düzen içerisinde de bireyler, kendi çıkarlarını en yüksek düzeyde tutmak üzere toplumun diğer üyeleriyle etkileşim halindedir. Bahsi geçen sosyal düzenin devamının sağlanması için de bireylerin özgürlüklerinden kısmen ödün vermesi gerekmektedir. Özgürlüğünden ödün vermeden hareket eden ve sosyal düzene uyum sağlayamayan bireylerin ise sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimalleri bulunmaktadır. Bireyleri ekonomik dışlanmaya iten şey ise uzmanlaşma becerilerindeki yetersizlik ve serbest piyasa koşullarına ayak uyduramama durumudur (Şahin, 2009).

Kısacası uzmanlaşma paradigmasına göre bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaları için toplumsal normlara uygun hareket etmeleri ve ekonomik dışlanmaya maruz kalmamaları için ise piyasanın gerekliliklerine göre hareket etmeleri gerekmektedir. Bu gereklilikler zaman zaman bireylerin hem sosyal hayatlarında hem de çalışma hayatlarında otantikliklerini kısıtlayabilmekte ve dışlanmaya maruz kalmalarına neden olabilmektedir.

2.3.3.2.3. Tekelleşme Paradigması

Tekelleşme paradigmasına göre sosyal dışlanma, grup tekelinin oluşmasıyla meydana gelmektedir. Paradigmaya göre toplumsal düzen bireylere üstten dikte ettirilmektedir. Paradigma, toplumda bireyler arasında hiyerarşik güç ilişkisi aracılığıyla sınıf, statü ve siyasal güç farklılıkları oluştuğunu ve gücü elinde olan grubun toplumun diğer üyelerini dışlama eğilimleri olabileceğini savunmaktadır. Ayrıca gücü elinde bulunduran gruplar, kapalı sistem gibi hareket etmekte ve eşitsizliğin devamını sürdürme eğiliminde olmaktadır (Silver, 1994, s. 544-545).

Tekelleşme paradigması; sosyal dışlanmaya hiyerarşik gücü elinde bulunduran kesimin çıkarlarını gözetken gücün neden olduğunu savunmaktadır. Bu hiyerarşik güç ekonomik, politik, etnik, kültürel ve cinsiyetçi bir güç olabilir (Sapancalı, 2005, s. 43-44). Her birinin topluma yansımaları farklı olmasına rağmen sonuç olarak bir dışlanma durumuna neden oldukları kesindir. Örneğin ekonomik olarak dışlanan birey ile etnik köken olarak dışlanan bireylerin deneyimleri muhakkak farklıdır. Fakat deneyim farklılığı onların

toplumdaki hâkim güç tarafından dışlanmaya maruz bırakıldıkları gerçeğini değiştirmeyecektir.

Paradigma, dışlanmayı grup tekellerinin oluşumunun bir sonucu olarak görür ve yabancıların kaynaklara erişimini kısıtlar. Ağırlıklı olarak Weber'in ve daha az ölçüde Marx'ın görüşlerinden yararlanarak, toplumsal düzeni bir dizi hiyerarşik güç ilişkileri yoluyla dayatılan bir unsur olarak görür. Bu sosyal demokrat veya çatışma teorisinde, dışlama, sınıf, statü ve siyasi iktidarın etkileşiminden doğar ve gruba dâhil edilenlerin çıkarlarına hizmet eder. Dışlanma ile mücadele, yurttaşlık ve eşit üyelik ve topluluğa tam katılımın yabancıları genişletilmesi yoluyla sağlanabilir (Silver, 1994, s. 543).

Sonuç olarak Silver'ın paradigmaları sosyal dışlanmaya yönelik farklı bakış açılarını ele almaya çalışmaktadır. Fakat paradigmaları bir kalıba sokmak veya sınırlarını çizmek elbette zordur. Her ne kadar teoride ideal paradigma tipleri betimlenmiş olsa da uygulamada bu durum böyle olmayabilmektedir. Paradigmaların deneyimlenmesi toplumdan topluma göre de değişebilmektedir. İkinci olarak, paradigmaların kullanımı sosyal bilimler için uygundur ve her bir paradigma dışlanmayı dışlanan ve içerilen arasındaki sosyal ilişki üzerinden ele almaktadır. Üçüncüsü her bir paradigmanın mikro, mezo ve makro yönleri bulunmaktadır. Son olarak ise her üç paradigmanın da sosyal bütünleşmeye yönelik spesifik ana akım yaklaşımlardan farklı olduğunu söylemek mümkündür (Silver, 1995, s. 71).

Silver'ın üçlü paradigmasına yönelik eleştiriler de mevcuttur: Örneğin Mathieson ve arkadaşlarına (2008) göre, Silver'ın paradigmalarının bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneğin paradigmaların her biri, dışlamayı iki grup (dâhil olanlar ve hariç tutulanlar) arasındaki sosyal ilişkilere odaklanmaktadır. Mathieson ve arkadaşlarına (2008) göre ise bu ikili yaklaşım, dışlayıcı süreçleri yönlendiren aktörlere ve güçlere dikkat çekerken, tüm toplumlarda belirgin olan kaynaklara ve güce erişimdeki toplumsal gradyanları hesaba katmamaktadır. Ayrıca, dışlayıcı süreçler yaşayan insanlar tarafından faillik potansiyeline ilişkin farklı tanımlara yapılan farklı vurguyu da hesaba katmamaktadır.

2.3.4. Sosyal Dışlanmanın Bileşenleri

Sosyal dışlanma olgusu, çok boyutlu olması nedeniyle toplumsal yaşamda ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda farklı şekilde deneyimlenebilmektedir. Sosyal dışlanmaya

neden olan faktörler aynı zamanda sosyal dışlanmanın sonuçları arasında yer alabilmektedir. Olgunun daha iyi anlaşılabilmesi için sosyal dışlanmaya neden olan faktörlerin ve sosyal dışlanmanın sonuçlarının ele alınması gerekmektedir. Sosyal dışlanmanın bileşenleri şu şekilde sıralanabilir.

- Yoksulluk ve düşük gelir,
- İş piyasasına erişim eksikliği,
- Sosyal destek ağlarının eksikliği,
- Çevrenin etkisi,
- Sosyal refah hizmetlerinden dışlanma,
- Siyasal alandan dışlanma.

Bu bileşenlerin iç içe geçmesi ve birbirini güçlendirmesi, insanların büyük çoğunluğunun sahip olduğu refah normlarından ve standartlarından dışlanmasıyla sonuçlanır. Sosyal dışlanmayla mücadele etmek ve onun karşıtı olan sosyal içermeyi teşvik etmek için gelir seçeneklerini en üst düzeye çıkarmak, sosyal ağları güçlendirmek, yaşanılan çevredeki yaşam standartlarını yükseltmek ve hizmetleri daha erişilebilir kılmak gerekmektedir (Pierson, 2009, s. 9).

2.3.4.1.Yoksulluk ve Düşük Gelir

Yoksulluk, sosyal dışlanmaya neden olan en önemli faktörlerden biridir. Sosyal dışlanmanın önüne geçmeyi hedefleyen sosyal hizmet mesleği, bu temel gerçeği kabul etmek durumundadır. Maddi kaynaklara erişimde yetersiz olanlar ve sürekli bir gelir sıkıntısı çekenler, sadece belirli ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olmakla kalmamakta, aynı zamanda yoksulluk sınırının üzerindekiyle karşılaşmadığı duygusal ve psikolojik zorluklarla da karşılaşmak durumunda kalmaktadırlar (Pierson, 2016, s. 12).

Townsend'e (1979, s. 31) göre bireyler, aileler ve gruplar beslenme gereksinimlerini karşılama, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılma ve alışılmış yaşam koşullarına ve olanaklara sahip olma gibi hususlarda kaynak yetersizliği yaşadıklarında yoksulluk içinde oldukları söylenebilir. Yani gelir yetersizliğinin hem temel kaynaklara erişimde hem de sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımında yetersizliğe neden olduğunu belirterek sosyal dışlanmanın ekonomik boyutuna açıklama getirmiştir.

Görüldüğü üzere, yoksulluk kaynak yetersizliği ve düşük sosyal sermayeyle paralel bir biçimde düşük öz değer, utanç, damgalanma ve nihayetinde de sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Kaynak yetersizliği ve düşük sosyal sermaye, yoksulluğu besleyerek ve yoksulluktan beslenerek bireyin sosyal dışlanmasını etkileyen faktörleri güçlendirmektedir.

2.3.4.2. İş Piyasasına Erişim

İş piyasasına erişmek ve erişince de yaptığın işin karşılığını ekonomik olarak almak bireyler için önemlidir. Çalışma çağındaki kişiler için iş piyasası, ihtiyaçları ne olursa refahın kanallıze edildiğı en önemli unsur olarak kabul edilebilir. Eğer birey, işgücü piyasasına girmede ve iş piyasasındaki devamlılığını sağlamada yeterli olursa gereksinimlerini karşılamada da yeterli olacaktır (Pierson, 2016, s. 16).

İşgücü piyasasına erişimin sosyal dışlanmaya iki yönden etkisi bulunmaktadır. İlk olarak istihdamdan dışlanma, uzun süreli işsizlerden oluşan önemli bir dışlananlar kitlesinin doğmasına neden olmaktadır. İkinci olarak işgücü piyasasında meydana gelen eşitsizliklerden kaynaklanan sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalanlar ise daha çok kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışanlardır (Karataşoğlu, 2014, s. 18).

Bireylerin çalışma hayatına katılmaları hem ekonomik katılım yönden hem de sosyal içerme için gereklidir. İnsanlar; beslenme, barınma, giyinme, sağlık ve eğitim gibi gereksinimlerini istihdamdan dışlanma nedeniyle karşılayamazlarsa sosyal dışlanmayla yüz yüze gelebilmektedirler. Diğer yandan bireylerin istihdama katılmaları, sosyal dışlanmayı önlemek için tek başına yeterli olmayabilir. Asgari yaşam standartlarını karşılamaktan uzak ve sosyal güvenceden yoksun bir şekilde istihdamda bulunmak, bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olan etmenlerden bir diğeridir (Çakır, 2002, s. 86).

İşgücüne katılım, toplumsal yaşama ve üretime katılımı sağlarken aynı zamanda bir gelir güvencesine ve sosyal hiyerarşide yüksek bir sosyal statüye sahip olmayı sağlayan bir unsurdur. İnsanlar uzun süre işgücüne katılamadıklarında gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelmektedirler. Bu durum onların hem tüketim sürecinden dışlanmalarıyla sonuçlanmaktadır. İstihdamdan dışlanmanın neden olduğu sosyal ve psikolojik sorunlar, bireyin güven kaybı yaşamasına ve sosyal ilişki ve aktivitelerden

dışlanmasına neden olmaktadır. İstihdamdan dışlanan birey, geleceğe dair umutlarını yitirmekte, özgüven ve özsaygı kaybı yaşamakta ve nihayetinde bireyin topluma katkı sunma şansı da azalmaktadır (Sapançalı, 2005, s. 151).

İstihdamdan uzun süreli dışlanan bireyler, sahip oldukları meslekî nitelikleri, tecrübeleri ve sezgileri yitirme eğilimi gösterebilmektedirler. Bu durum, bireylerin mesleki nitelik eksikliğinden dolayı istihdamdan kronik bir biçimde dışlanmalarına neden olmaktadır. Kronik işsizlik yaşayan birey, ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklara erişim özgürlüğünün yanında ortaklaşa bir yaşama katılım fırsatını da yitirmektedir. Bu durum ise ruhsal hasara, motivasyon kaybına ve mutsuzluğa neden olurken sosyal ve ekonomik dışlanmanın bıraktığı hasarları derinleştirmektedir. Ayrıca işsizlik ve güvencesiz istihdam, bireylerin sosyal hayatlarında başarısızlıklar yaşamalarına, aile yaşamlarında sorunlar yaşamalarına, aile içi bağların zayıflamasına, sosyal faaliyetlere katılımın azalmasına, sosyal destek unsurlarının kaybına neden olmaktadır (Karataşoğlu, 2014, s. 17-19).

Kısacası işsizlik ve güvencesiz çalışma koşulları, bireylerin psikolojik ve sosyal durumlarını olumsuz etkilemektedir. Güvencesiz çalışan bireyler, güvencesizliğin verdiği risklerle mücadele ederken ailevi sorunlar yaşamakta ve sosyal destek unsurlarını yitirebilmektedirler. İşsiz bireyler ise asgari gereksinimlerini karşılamakta bile zorlanırlarken sosyal ve kültürel faaliyetlerden dışlanmaktadır. Hem işsizlik hem de güvencesiz istihdam bireylerin toplumla bütünleşmelerinin sağlanmasında aşılması gereken bir engel olarak görülmektedir.

2.3.4.3.Sosyal Destek Mekanizmaları

Sosyal dışlanmanın üçüncü bir bileşeni, sosyal destek mekanizmalarının eksikliğidir. Sosyal destekten yoksun olan bireyler, toplumsal yaşama katılmada ve toplumun geneli tarafından paylaşılan yaşam standartlarından yararlanmada destekleyici unsurlar olan arkadaşlıktan, sosyal temastan ve gayri resmi yardımdan mahrumdur. Sosyal hizmet mesleği, sosyal destek unsurların öneminin farkındadır (Pierson, 2016, s. 16). Örneğin bakım gereksinimi olan yaşlıların mümkün olduğunca ailelerinin yanında kalmaları için gerekli tedbirler alma ve toplum temelli hizmet modelleriyle çocuğu veya yaşlıyı kendi sosyal ortamında tutmaya çalışma bu kapsamda değerlendirilebilir.

Yalnızlığın, özellikle yaşlı yetişkinler arasında hem fiziksel hem de zihinsel sağlığı olumsuz etkilediği bilinmektedir (Hemingway ve Jack, 2013). Yalnızlık, kısmen bir kişinin izolasyonunu ve diğer insanlarla iletişim eksikliğini deneyimleme ve değerlendirme biçiminden kaynaklanır (Pierson, 2016, s. 17). Bireylerin yalnızlıktan muzdarip olmamaları ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları için sosyal destek unsurlarının varlığı çok önemlidir. Çünkü sosyal destek unsurları, arkadaş, yaşanılan çevre ve aileyi içerisinde barındıran bireyin yakın hissettiği ve güvendiği destek mekanizmalarıdır. Aslında bir bakıma bu unsurlar, insanların yaşamlarını sağlıklı bir şekilde yürütmelerine destek olan geçim ağlarıdır. Örneğin sosyal destek ağları, çocuk bakımındaki boşlukları doldurabilir, bireyler hastalandıklarında bakım desteği verebilir, geçimlerini sağlamaları için bireylere ekonomik destekte bulunabilir ve en önemlisi bireylerin ihtiyacı olan sevgi, hoşgörü ve desteği verebilir (Pierson, 2009, s. 12).

Sosyal destek ağları, birey ekonomik bakımdan yoksulluktan muzdarip olsa bile hem manevi hem de maddi destek sağlayarak bireyin sosyal dışlanmadan korunmasında kalkan görevi görmektedir. Bu açıdan bireyciliğin egemen olduğu topluluklar ile çoğulculuğun egemen olduğu topluluklar arasında sosyal destek ağları açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bireyci toplumlarda, sosyal destek unsurları hali hazırda yetersizken toplulukçu toplumlarda, sosyo-ekonomik seviye yükseldikçe, sosyal destek unsurlarından ekonomik anlamda beklenti azalırken duygusal beklentilerde değişiklik yaşanmamaktadır (Kağıtçıbaşı, 1990). Görüldüğü üzere kolektivist toplumlarda, sosyal destek ağları ortada bir ekonomik açıdan bir yoksulluk durumu olmasa bile önemli konumda yer almaktadır. Çünkü bireylerin ekonomik durumları iyi olsa bile aile, arkadaş ve akrabalarının duygusal desteğine de ihtiyaç duymaktadır. Bu desteği alamayan bireyler, ekonomik durumları iyi olsa bile sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler.

Sosyal destek unsurlarının azalmasına neden olan bir diğer unsur da endüstrileşmeyle birlikte değişen aile yapısıdır. Endüstrileşme beraberinde sosyal hareketliliğe ve göçlere neden olmuştur. Bu durum, aile yapısının değişmesine ve geleneksel geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşanmasının yolunu açmıştır. Boşanma oranlarının artması, kadınların çalışma yaşamındaki görünürlüklerinin artması ve yurttaşlık haklarının genişlemesiyle sosyal ve kültürel değişmelere paralel olarak sosyal destek

unsurlarında da kökten değişimler yaşanmıştır. En önemli değişim ise aile ve akrabalık ilişkilerinin zayıflamasıyla olmuştur (Turan, 2018, s. 245-246). Yani geleneksel geniş ailelerin geçmişte üstlendikleri görev ve rollerin birçoğu modernite ve endüstrileşmeyle birlikte aile dışındaki kurumlara devredilmiştir. Endüstrileşme; çalışma, eğitim, sosyalleşme ve bakım gibi ailede gerçekleşmesi beklenen ve gereken faaliyetlerin ev dışına ve informal alanlara kaydırılmasına neden olmuştur (Turğut, 2017, s. 105).

Ayrıca sosyal destek unsurlarının yoksunluğu, bireylerin yoksulluktan ve sosyal dışlanmadan kurtulmalarını da zorlaştırmaktadır. Çünkü günümüz modern çalışma yaşamında bireyler istihdama katılmada ne kadar yetkin ve motive de olsalar işe girmek için bağlantılara ihtiyaç duymak zorundadırlar. Çünkü mevcut çalışma hayatı, bireylerin kendi başlarına yeniden inşa edemeyecekleri ve müzakere edemeyecekleri kadar açık hale gelmektedir. İstihdam edilme süreci, artık bir kişinin beceriler edindiği ve ardından diğer faktörlerin devreye girmeden iş başvurusunun değerlendirmeye alındığı varsayımından uzak noktadadır. Yani kısacası bireyler artık alanlarında yetkin olsalar bile sosyal destek mekanizmalarının referansına ihtiyaç duyabilmektedirler (Pierson, 2009, s. 13-14). Yani sosyal destek mekanizmaları, bireylerin istihdama katılarak sosyal dışlanmalarının önlenmesinde de bir hayli önemlidir.

Kısacası sosyal destek ağlarının önemini anlamak, sosyal olarak dışlanmış ve izole edilmiş bireylerin ve ailelerin ayırt edici özelliklerini anlamamıza ve sosyal dışlanmayla mücadelede yöntemler belirlememize yardımcı olabilir. Çünkü sosyal destek ağları, bireyin ekonomik ve duygusal olarak desteklenmesinde önemli olmasının yanı sıra beklenmeyen veya üstesinden gelinmekte zorlanan durumlarda da acil durum butonu görevi görmektedir.

2.3.4.4. Yaşanılan Çevre

1990'lardan itibaren özellikle kentsel ve kırsal yoksulluk ayrımının da ortaya çıkmasıyla beraber yaşanılan çevrenin bireylerin hayatları üzerindeki etkisi daha da önemli hale gelmiştir. Bireylerin veya ailelerin yaşadıkları olumsuz çevre koşullarının etkilerinden kaçmaları neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Bu durum da yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın kronikleşmesine neden olmaktadır (Pierson, 2016, s. 17). Yaşanılan çevre, sağlıkta eşitsizliklere, obezite ve diyabet gibi kronik hastalıklara ve dezavantajlı mahallelerde daha yaygın olan depresyon ve anksiyete gibi zihinsel sağlık sorunlarına

katkıda bulunur (Diez Roux ve Mair, 2010). Yaşanılan çevredeki olumsuzluklar, istihdam beklentilerini azaltmakta, işsizlik ve güvencesiz çalışma oranları yüksek seyretmektedir (Clark ve Drinkwater, 2002, s. 5).

Adaman ve Keyder'e (2006, s. 10) göre; sosyal dışlanmanın birbirini etkileyen iki önemli unsuru bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bireyin toplumun geri kalanı tarafından yaşadığı çevre nedeniyle dışlanması ve ayrımcılığa maruz kalmasıdır. İkincisi ise bireyin, gereksinim duyduğu ekonomik kaynaklara erişim yetersizliğinden bağımsız olarak, yaşadığı çevredeki kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliklerinin yetersizliğidir. Temelde iki unsur da birbirini etkileyerek sosyal dışlanmanın olumsuz etkilerinin ve devamlılığının sürdürülmesine neden olmaktadır.

Kamusal hizmetlere erişimde yetersizlik, risklere karşı daha savunmasız hale gelme ve düşük gelir arasındaki karşılıklı etkileşim hem kentsel hem de kırsal kesimde ortaya çıkabilmektedir (Pierson, 2016, s. 18). Kentsel bölgelerde daha çok işsizlik, gettolaşma, toplumsal yaşamdan dışlanma, tüketimden ve yapabilirlikten yoksunluk şeklinde kendini gösteren sosyal dışlanma, kırsal bölgelerde ise daha çok eğitim ve sağlık olmak üzere kamusal hizmetlerden dışlanma, üretimden ve mülkiyetten dışlanma şeklinde kendini gösterme şeklinde kendini göstermektedir.

Kentsel mekânlarda yaşanan sosyal dışlanmaya, genellikle bu bölgelere kırsal mekânlardan göçle gelen bireyler maruz kalmaktadırlar. Kentlerin çeperinde gettolarda hayatta kalmaya çalışan bireyler; kayıt dışı, enformel ve sürekliliği olmayan işlerde çalışmakta ve yeni yoksulluğun yarattığı sosyal ve kültürel dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Sapancalı, 2005, s. 169). Kırsal alanlarda bireyler, girişim yaratmakta zorlanmaktadırlar. Ayrıca, altyapı geliştirme faaliyetlerinde kırsal alanlar geri planda kalmakta ve sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere yapılan yatırımlar yetersiz kalmaktadır. Ayrıca kırsal alanda sermayeye, teknolojiye, pazarlara veya kamusal hizmetlere erişim eksikliğinin yanında doğal kaynak tabanına olan bağımlılık çeşitlendirilmiş ekonomik büyüme fırsatlarını kısıtlamaktadır. Bu bahsi geçen durumlar da bireylerin sosyal dışlanmasına neden olmaktadır (ILO, 2008, s. 12-13).

Dezavantajlı çevrelerde, dışlanmanın çeşitli bileşenleri o bölgedeki herkesin etkilenmesine neden olacak şekilde birbirini güçlendirir. Kamusal hizmetler

sınırlandırılır, suç korkusu yükselir, siyasi katılım seviyeleri düşük seyrederek ve işverenler ve ticari kuruluşlar o bölgeye yatırım yapmakta çekimser davranır. Etkili hizmetlerden sağlanan kaynaklar, istikrarlı istihdamdan elde edilen ücretler ve makul düzeyde güvene dayalı destek ağları olmadan, çevrenin neden olduğu stresörler özellikle hassas grupları olumsuz bir şekilde etkiler. Olumsuz çevrenin en zararlı uzun vadeli etkisi ise 'mahalle etkisi' denilen ve bireylerin yaşam kalitelerini olumsuz etkilemesi, sosyal dokuda bozulmalara ve nihayetinde de sosyal dışlanmaya neden olmasıdır (Pierson, 2016, s. 18).

Yaşanılan çevredeki olumsuzlukların fazla olması, o çevrenin toplum tarafından marjinal ve tehlikeli olarak görülmesine neden olmaktadır. Kenar mahalle, getto ve gecekondu olarak isimlendirilen bu yaşam alanları, marjinal yerler olarak özellikle kentsel alanların öteki yüzü ve istenmeyen eylemlerin, suçun, yozlaşmanın ev sahibi olarak değerlendirilmektedir. İşsizlik ve kayıt dışı çalışma gibi ekonomik zedeleyicilerin derinden yaşandığı bu yaşam alanlarında, geçimini sağlamakta yetersiz olan bireyler zaman zaman rasyonel olmayan eylemlere yönelebilmektedirler (Sapançalı, 2005, s. 173).

Dezavantajlı çevrelerde çalışırken sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin karar alma süreçlerine veya kamusal hizmetlere katılım düzeylerinin artırılması önemli bir hedeftir. Bunun üç nedeni vardır: (I) katılım düzeylerinin yükseltilmesi, hizmet sağlayıcıların veya politika yapıcıların çıkarlarına değil, yerel sakinlerin gereksinimlerinin karşılanmasına odaklanır. (II) katılım, insanları gereksinimlerini ve taleplerini ifade etmede daha etkili kılan becerilerin ve güvenin inşasını sağlayabilir. (III) yerel sakinler daha etkin bir şekilde katılmayı deneyimledikçe sorunların çözümünde daha başarılı iş birlikleri motivasyonları artar (Ferguson ve Stoutland, 1999, s. 51).

2.3.4.5. Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlanma

Bireylerin, ailelerin ve grupların sosyal önemli hususlardan biri de temel hizmetlere erişim eksikliğidir. Yoksul veya dezavantajlı mahallelerde, hizmetlere erişimde bireyler veya aileler zaman zaman üstesinden gelemeyecekleri engellerle karşılaşmaktadırlar. Kamusal hizmetlerin belirli alanlardan çekilmesi, hâlihazırda diğer dışlanma biçimlerini deneyimleyen grupları kötü bir şekilde etkiler (Pierson, 2009, s. 16).

Giddens'a (2012, s. 402) göre sosyal dışlanma, bireylerin toplumun geneliyle tam olarak bütünleşmesinin önünde bir engeldir. Hizmetlere ulaşmadaki engellere bakıldığında yaşanan çevrede istihdam olanaklarının olmaması, okulların eğitim düzeylerinin düşük olması ve insanların ideal koşullardan uzak ve imkânlardan yoksun olarak yaşamaları bu engellerden bazılarıdır. Bireylerin hizmetlere erişimde karşılaştıkları bu engeller, sosyal dışlanmaya yol açan etkenlerin somut bir biçimde olumsuz etkinliğini arttırmaktadır (Doğan, 2014, s. 140).

Sosyal refah hizmetlerinden dışlanmanın bir diğer boyutu da neoliberal politikaların etkileridir. Neoliberal politikalarla birlikte refah devleti, sağladığı barınma, sosyal refah devleti hizmetlerinden el çekip bu hizmetleri yavaş yavaş sermayenin inisiyatifine bırakmaya başlamıştır. Bu durum refah devletinin destekleriyle yaşama tutunmaya çalışan yoksul kesimin hizmetlerden dışlanmasına neden olmuştur (Sapancalı, 2005, s. 170). Yoksul kesimlere erişilebilir hizmetler sunacak kurumların ve onları koruma altına alacak sosyal hizmetlerin yetersizliği sosyal dışlanmanın önemli nedenleri arasındadır. Bu noktada sosyal dışlanma riski olan yaşlılar, çocuklar ve kadınlar gibi hassas grupları koruyacak sosyal politikalar ve kamusal hizmetler sosyal dışlanmayı önleme konusunda önemli bir konumdadır (Çakır, 2002, s. 87).

En önemli sosyal refah hizmetlerinden biri eğitim hizmetleridir. Eğitim, bireye kendini hem kültürel hem de mesleki açıdan geliştirme fırsatı yaratarak bireyin ekonomik iyilik halinin yükselmesine önemli katkıda bulunur. Ayrıca eğitim bireyin sosyal hiyerarşide dikey olarak yükselmesini ve yoksulluktan kurtulmasını sağlayan en önemli fırsat alanıdır. Fakat özellikle yoksul ailelerde hane halkı asgari gereksinimlerini karşılamakta yetersizlik yaşadıkları için çocuklarının eğitimini yarıda keserek onları erken yaşta iş hayatına yönlendirmektedirler. Böylece çocuk yoksulluktan kurtulma şansını büyük oranda yitirmekte, okulun sunduğu fırsatlardan yararlanamamakta, sosyal ve kültürel olarak da kendini geliştirememektedir. Çünkü çocuk, erken yaşta başladığı iş hayatında bir meslek öğrense bile yüksek gelir elde edecek bir mesleğe sahip olma şansı az olduğu için kronik ve döngüsel bir yoksulluk sarmalına düşecektir (Atatanır, 2016; Karaman, 2019, s. 43).

Sağlık hizmetlerinden dışlanma da önemli bir kamusal hizmete erişim eksikliğidir. Her ne kadar sağlık hakkı evrensel bir hak da olsa bazı ülkelerde çalışmayan veya

güvencesiz çalıştığı için sağlık hizmetlerinden yararlanamayan kalabalık kesimler bulunmaktadır (Atatanır, 2016; Karaman, 2019, s. 43). Özellikle Türkiye’de genel sağlık sigortasının hayata geçirilmesiyle bazı vatandaşlar genel sağlık sigortası primlerini yatıramadıkları için poliklinik hizmetlerinden veya diyaliz gibi önemli ve kritik hizmetlerden yararlanmamaktadırlar. Her ne kadar her vatandaş, acil servislerden ücretsiz bir biçimde hizmet alabilse de acil servislerin yetersiz kaldığı noktada ileri tetkikler ve poliklinik hizmetleri gerekli olabilmektedir. Bu hizmetlerden yararlanamama durumu ise bireylerin sosyal dışlanma süreçlerini körüklemekte ve önlenebilir hastalıkların önlenememesine neden olmaktadır.

Sosyal refah hizmetlerinden dışlanmanın önemli bir noktası da sosyal güvenlik sistemlerinden dışlanmadır. Sosyal güvenlik, yükümlülüğü bireyden ziyade refah sistemine yükleyen, bireyi dezavantajlı konuma iten çeşitli risklerden koruyan, ekonomik buhran yaşayan bireylerin yaşama ve geçinme gereksinimlerini güvence altına alan refah sisteminin temel yapıtaşıdır (Atatanır, 2016). Doğuş felsefesi toplumdaki herkesi korumak olan sosyal güvenlik uygulamaları, günümüzde artık büyük oranda çalışanları korumaktadır. Çalışmayan veya çeşitli nedenlerle istihdamdan ayrılan bireyler sosyal güvenlik kapsamı dışında tutulmakta veya sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanmak için gerekli olan şartları karşılayamamaktadırlar. Sosyal güvenlik sisteminden dışlanan bireyler, aile ve akrabalık ilişkilerini barındıran geleneksel dayanışma mekanizmalarıyla kendilerini güvence altına almaya çalışmakta fakat bu da günümüz modern dünyasında yetersiz kalmaktadır (Karaman, 2019, s. 44). Hem ekonomik faaliyetlerden hem de sosyal güvenceden dışlanan bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları ve karşılaştıkları risklerin üstesinden gelmeleri bir hayli zor görünmektedir.

2.3.4.6. Yurttaşlık Haklarından ve Siyasal Alandan Dışlanma

Yurttaşlık haklarından ve siyasal alandan dışlanma, yurttaşlık haklarının kullanılamaması ve siyasal karar alma mekanizmalarına katılımdan dışlanma şeklinde kendini göstermektedir. Siyasal alandan dışlanma, toplumun bir kısmının siyasetten uzaklaşmasına ve hatta apolitikleşmesine neden olmaktadır (Atatanır, 2016).

Yurttaşlık, devletin vatandaşlarına birtakım haklar ve ödevler ifa etmesi bağlamında değerlendirilmektedir. Yurttaşlık, aslında toplumun üyelerine atfettiği bir statüdür ve bu

statü bireylerin toplum içerisinde hak ve özgürlüklerden eşit bir biçimde yararlandırılmasının da teminatıdır. Yurttaşlık haklarından ve siyasal alandan dışlanma, bireylerin modern yurttaşlık kurumu gereğince güvence altına alınması gereken siyasal, sosyal ve medeni haklardan yeterince yararlanamadıkları ve bu nedenle sistemin dışına itildikleri zaman meydana gelmektedir (Sapancalı, 2005, s. 41).

Siyasal alandan dışlanan bireyler bir araya gelip örgütlenmede, karar alma mekanizmalarına katılımda ve yurttaşlık haklarına erişimde birtakım engellerle karşılaşmaktadırlar. Özellikle ağırlıklı olarak yoksul bireylerin ikamet ettiği bölgelerde, kentlerde bulunan getto ve gecekondu bölgelerinde, periferide bulunan yaşam alanlarında ve kırsal bölgelerde bireyler siyasal alandan dışlanmaktadırlar (Beall ve Piron, 2005, s. 9).

Yurttaşlık haklarına erişememe, iki biçimde ortaya çıkabilir. İlk olarak, devlet vatandaşlarına yurttaşlık haklarına erişmelerini sağlayacak hizmet ve fırsatları sağlamazsa bir siyasal alandan dışlanma durumu oluşabilir. Bu durum, devletin bazı yandaş kesimlere ve bazı etnik gruplara öncelik tanınmasıyla ve diğer toplulukları arka plana itmesiyle gelişebilmektedir. İkinci olarak ise bireyler, aileler ve topluluklar, kendi haklarını savunmada yetersizlik veya örgütlenme problemi yaşarlarsa dışlanmaya maruz kalabilirler (Sapancalı, 2005, s. 196).

Sosyal dışlanmanın siyasal alanla ve yurttaşlık haklarıyla ilişkisine T.H. Marshall yaptığı üç ayaklı analizle yaklaşmıştır. T.H. Marshall, yurttaşlık haklarını, ‘siyasal haklar’, ‘medeni haklar’ ve ‘sosyal haklar’ olarak sıralamıştır. Ona göre medeni haklar, bireysel özgürlüklerle temellendirilmiştir. Bunlar arasında ifade, düşünce ve inanç özgürlükleri, adalet hakkı, konut ve barınma özgürlükleri vb. özgürlük ve haklar bulunmaktadır. Siyasal haklar karar alma mekanizmalarına katılımı ve seçme ve seçilme özgürlüğünü içermektedir. Sosyal haklar içerisinde de ekonomik refah, sosyal hizmetlerden yararlanma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma ve sosyal güvenlik hakkı gibi haklar bulunmaktadır (Marshall ve Bottomore, 2006, s. 6-7; Doğan, 2014, s. 141).

Özetle siyasal alandan dışlanma, bireylerin siyasal faaliyetlere katılımının önünde engeller oluşması ve bireylerin medeni, siyasi ve sosyal alandaki yurttaşlık haklarından

mahrum bırakılması şeklinde kendini göstermektedir. Siyasal karar alma mekanizmalarına katılamamak aynı zamanda bireyin topluma aidiyet duygusunun azalmasına, kendini ötekileştirilmiş hissetmesine ve kendini toplumda temsil edecek birinin olmadığı hususunda ümitsizliğe düşmesine neden olmaktadır. Çözümüne giden yol ise bireylerin ve topluluklara hak temelli politikalarla hizmet götürmekten ve bireylerin hakları hakkında farkındalığa sahip olacakları bir toplum tesis etmekten geçmektedir.

2.4. SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının birbirleriyle ilişki içerisinde olan iki olgu olduğuna dair ortak bir kanı söz konusudur. Fakat bu iki olgu arasındaki ilişkiye dair farklı görüşler bulunmaktadır. Görüşlerden biri yoksulluk ile sosyal dışlanmanın aynı şeyler olduğuna ve birbirlerinden ayrılmaz iki kavram olduğuna dair görüştür. İkinci bir görüşe göre ise yoksulluk daha mikro bir kavram iken sosyal dışlanma içerisinde yoksulluğu da barındıran daha kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Bir diğer görüşe göre ise sosyal dışlanma ve yoksulluk birbirinin sonucu veya nedeni olabilen iki ayrı olgudur. Anlaşılabileceği üzere sosyal dışlanma ve yoksulluk olgularının birbirleriyle benzerlikleri ve farklılıkları olmakla birlikte bu olguları deneyimleyen dezavantajlı grupları farklı şekillerde etkileyebilmektedir.

Literatürde sosyal dışlanma ve yoksulluk olgularının aynı şeyler olduğuna dair çok cılız görüşler bulunmaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının aynı anlama geldiğini savunan araştırmacılara göre; sosyal dışlanmanın en önemli nedeni yoksulluktur ve yoksulluk sosyal dışlanmanın merkezinde yer almaktadır. Bu görüşler temelde yoksul bireylerin gelir yetersizliği nedeniyle gereksinimlerini karşılamakta zorlandıkları için toplumun diğer kesimleri ile eşit haklara, eşit fırsatlara ve eşit kaynaklara sahip olmadıklarını ve sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını savunmaktadır (Dowling, 1999, s. 246). Bu görüşü savunan isimlerden biri olan Atkinson'a (1998) göre işsizlik ve yoksulluk tüketimden dışlanmaya, yapabilirlikten yoksunluğa ve sosyal güvencesizliğe neden olurken, tüketimden dışlanma, yapabilirlikten yoksunluk ve sosyal güvencesizlik durumları da bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olur.

Amartya Sen (2000) ise yapabilirlikten yoksunluk söylemi üzerinden yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya aynı yönden yaklaşmaktadır. Sen (2000, s. 4-6), ekonomik yoksulluğun bireyin yapabilme yeterliliğini olumsuz etkilediğini, yapabilirlikten yoksun

olma durumunun da bireyin topluluk yaşamında yer almasını ve başkalarıyla özgürce iletişime geçmesini engelleyerek sosyal dışlanma ile sonuçlandığını ifade etmiştir. Yoksullukla sosyal dışlanmayı aynı zemine oturtan yaklaşımlardan biri de Arjan De Haan'a aittir. De Haan (1999, s. 30-32), yoksulluğun eğitim, iş gücü piyasasının durumu, cinsiyet ve konum gibi önemli boyutlarıyla sosyal dışlanma ile bağdaştırılabileceğini ifade etmiştir ve göreceli yoksullukla sosyal dışlanmanın yakından ilişkili olduğunu belirterek ikisinin de temelinde toplumsal eşitsizlikler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, yoksulluğun konseptinin değişimiyle kırılabilirlik ve hak temelli bakış açısının yoksulluğu sosyal dışlanmayla aynı zemine oturttuğunu belirtmiştir.

Yoksullukla sosyal dışlanmanın tamamen aynı şeyler olmadıkları fakat aralarında büyük benzerlikler olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşler yoksulluğun çoğu nedeninin ve sonucunun sosyal dışlanmanın bazı nedenleriyle ve sonuçlarıyla uyuyuştuğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda bu görüş, yoksulluğun sosyal dışlanmaya sosyal dışlanmanın da yoksulluğa neden olduğunu savunmaktadır. Şekil 14'te görüldüğü üzere yoksullukla sosyal dışlanmanın pek çok ortak yönü olduğunu savunan görüşe göre iki olgunun da gelir yetersizliği, küreselleşme, göç, işsizlik, cinsiyet, yaş, iş gücü piyasalarındaki ve aile yapısındaki değişim, ayrımcılık, mekân ve haklara erişememe gibi pek çok ortak nedeni ve sonucu bulunmaktadır. Daha makro bir bakış açısıyla düşünüldüğünde bu ortak yönlerin arttırılabileceği düşünülmektedir.

Olgular	Nedenleri ve Sonuçları		Ortak Nedenleri ve Sonuçları
Yoksulluk	Gelir yetersizliği	İşsizlik	*Gelir yetersizliği *İşsizlik *İşgücü piyasalarındaki değişim *Cinsiyet *Yaş *Aile yapısındaki değişim *Haklara erişememe *Göç *Mekân *Küreselleşme
	Adil olmayan gelir ve vergi dağılımı	Ayrımcılık	
	Enflasyon	İşgücü piyasalarındaki değişim	
	Ekonomik krizler	Eğitim durumu	
	Haklara erişememe	Sosyal korumanın yetersizliği	
	Küreselleşme	Göç	
	Cinsiyet	Aile yapısındaki değişim	
	Mekân	Yaş	
Sosyal Dışlanma	Gelir yetersizliği	Göç	
	İşsizlik	Haklara erişememe	
	Eşitsizlikler	Mekân	
	Aile yapısındaki değişim	İşgücü piyasalarındaki değişim	

	Cinsiyet	Yaş	
	Küreselleşme	Sosyal, kültürel ve politik bütünleşme sorunları	
	Ayrımcılık	Dezavantajlı bir topluluğa veya nüfus grubuna üye olma	

Şekil 14: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Ortak Nedenleri ve Sonuçları (Berkman ve Kumaş, 2021, s. 63)

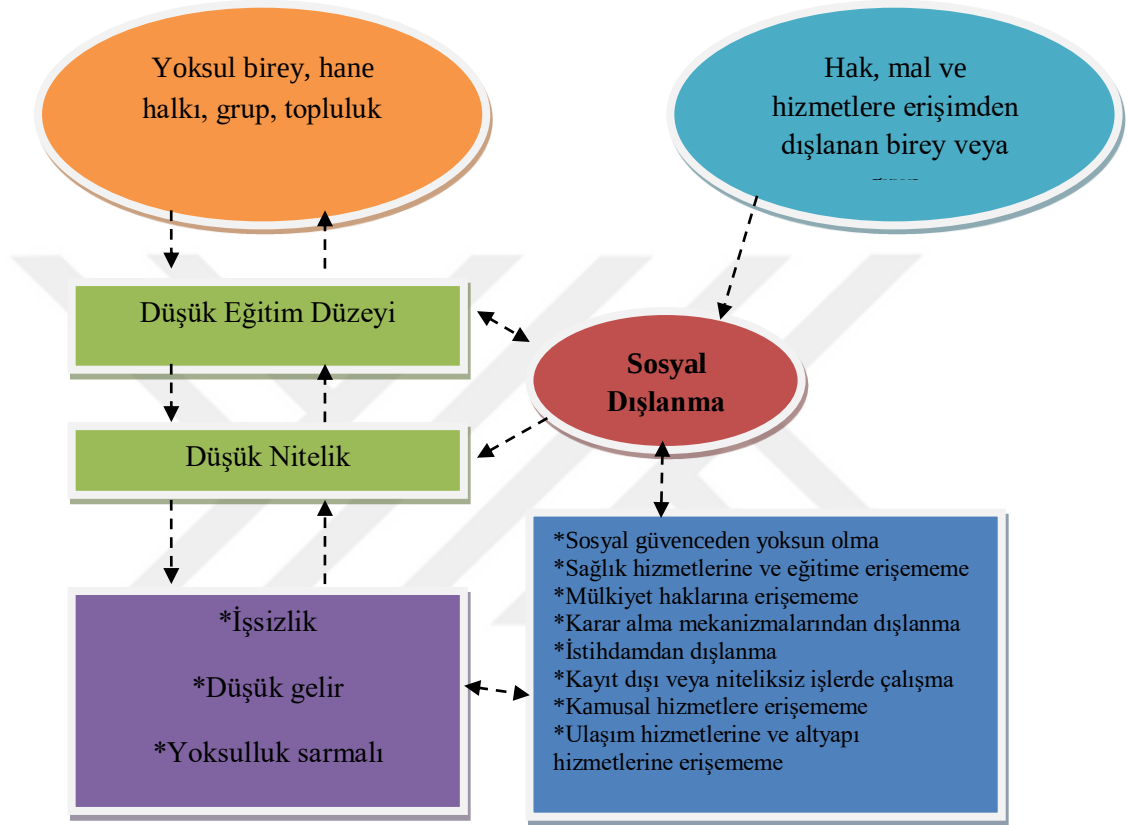
Yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiye yönelik bir diğer görüş ise bu iki kavramın birbirlerinden farklı şeyler olduğunu ve sosyal dışlanmanın içerisinde yoksulluğu da barındıran daha makro bir kavram olduğunu savunan görüştür. Bu görüşe göre yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramları, biri ekonomik yoksunluğu tanımlamak ve kaynakların dağılımıyla ilgili endişeleri artırmak için kullanılırken, diğeri sosyal, kültürel ve politik dezavantajlarla ilgili ilişkisel konulara da dikkat çekmek için kullanılan farklı odaklara ve önceliklere işaret eder. Bu görüşe göre sosyal dışlanma, bazı bireylere ve gruplara karşı ayrımcılık yapan süreçleri, toplumun savunmasız kesimlerinin maruz kaldığı içerisinde yoksulluğun da olduğu çok boyutlu sorunları ve bir bütün olarak toplumun karşı karşıya olduğu zorlukları kapsar (Madanipour ve arkadaşları, 2015, s. 16).

Sosyal dışlanmanın yoksulluğa göre daha kapsamlı ve daha makro bir alana atıf yaptığı düşüncesini savunan Room (1999, s. 167-171), yoksulluğun dar kapsamından sosyal dışlanmanın geniş kapsamına doğru dönüşümü beş basamak altında sıralamıştır. İlk dönüşüm, daha önce sadece finansal alandaki yarattığı olumsuzluklardan bahsedilen sosyal dışlanma olgusunun artık çok boyutlu bir dezavantaj silsilesine yol açtığının ifade edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Yani önceleri gelir yetersizliği üzerinden ifade edilen sosyal dışlanma olgusu, zamanla sağlık, barınma, eğitim, sosyal hizmetler gibi önemli alanlarda bireylerin erişim problemleri yaşamasının sebebi olarak ifade edilmiştir. İkinci dönüşüm ise yoksulluğun durağanlığından sosyal dışlanmanın dinamikliğine doğru geçiştir. Üçüncü dönüşüm ise bireylerin ve hane halkının kaynaklarına odaklanan görüşten toplulukların kaynaklarına odaklanan görüşe doğru geçiştir. Bu dönüşüm aslında sosyal hizmetin tarihsel dönüşümüne benzemektedir. Bireyin yaşadığı sorunlarda bireyin eksikliklerine odaklanan medikal görüşten bireyin sorun yaşamasına neden olan sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlere odaklanan sosyal

görüŖe yönelen sosyal hizmet mesleğinin yaşadığı dönüşüme benzerdir. Burada da yoksulluğun bireyin yetersizlikleri nedeniyle ortaya çıktığını savunan görüşten sosyal dışlanmaya neden olan sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlere bütüncül bir bakış açısı kazandırmada bir dönüşüm yaşanmıştır. Dördüncü dönüşüm ise dağıtımsal odaktan ilişkisel odağı doğru yaşanmıştır. Burada da yoksulluğun sadece gelir dağılımına ve kaynaklara erişime odaklanan sınırlı görüş açısından sosyal dışlanmanın sosyal katılım, sosyal entegrasyon ve toplumsal güçsüzlük gibi farklı noktalara odaklanan kapsamlı bakış açısına doğru bir evrim yaşanmıştır. Son dönüşüm ise sürekli eşitsizliklerden derin bir çöküşe doğru yaşanmaktadır. Bu dönüşümde ise yoksulluğa neden olan gelir yetersizliğinin bireyde yetenek eksikliğine, toplumsal aktivitelere katılımda yetersizliğe ve dezavantajlı olma riskine yol açarak sosyal dışlanmaya neden olduğuna yönelik bir anlayış söz konusudur.

Laderchi ve arkadaşlarına (2003, s. 258) göre, sosyal dışlanma yoksulluğu da içerisinde barındıran çok boyutlu ve kapsamlı bir olgudur. Bu noktada sosyal dışlanmanın sadece gelir yetersizliğine ve yoksulluğa indirgenmemesi gerektiğini ve sosyal dışlanmaya neden olan cinsiyet, etnisite, ırk, engellilik, yaş, cinsel yönelim, istihdama katılamama, ötekileştirilme gibi çok farklı faktörün olduğunu vurgulamışlardır. Sosyal dışlanmanın yoksulluğu da kapsadığını savunan görüşe göre yoksulluk doğrudan ekonomik koşulları ve gelir yetersizliğini içerisinde barındırırken, sosyal dışlanma sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve mekânsal unsurları içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca yoksulluk; işsizlik, sosyal refah sorunları ve finansal yetersizlik ile açıklanırken, sosyal dışlanma; bahsi geçen unsurlara ek olarak mal ve hizmetlere erişememe, kamusal hizmetlerden dışlanma, yurttaşlık haklarından yararlanamama, karar alma mekanizmalarına katılamama, mülkiyet haklarına erişememe, ulaşım ve altyapı hizmetlerine erişememe gibi unsurları içermektedir (Halleröd ve Larsson, 2008, s. 15-16; Berkman ve Kumaş, 2021, s. 64). Commins'e (1995, s. 142) göre sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler, yoksulluğun nedeni ve sonucu olan işgücü piyasasından ve tüketimden dışlanmanın yanı sıra politik katılımdan ve yerel karar alma mekanizmalarından, sosyal refah hizmetlerinden, sosyal güvenlik başta olmak üzere koruyucu ve önleyici hizmetlerden ve toplumsal destek unsurlarından yoksun olabilirler.

Sapancalı'ya (2005b, s. 58) göre sosyal dışlanma yoksulluktan daha kapsamlı ve daha dinamik bir kavram iken yoksulluk ise daha sınırlı ve daha statik bir kavramdır. Sapancalı (2005b, s. 58), yoksulluğun gelir seviyesindeki yetersizliği ve tüketim fırsatlarına erişimden yoksunluğu içerdiğini, sosyal dışlanmanın ise sadece yoksunluğa indirgenebilecek kadar sınırlı olmadığını, sosyal dışlanmanın yoksunluğu tetikleyen kurumsal süreçlerden, ilişkilerden, davranış örüntülerinden oluştuğunu ifade etmiştir.

Şekil 15: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi (Berkman ve Kumaş, 2021, s. 64)

Burchardt ve arkadaşlarına (2002, s. 5-6) göre, yoksulluk çalışmalarında bir gösterge olarak gelir ve kaynak yetersizliği yaşayan bireylerin topluma katılımının nasıl sınırlandığı ele alınmaktadır. Fakat yoksulluk çalışmalarındaki kaynak yetersizliği yaşayan insanların tespitine yönelik ana amaçta bir değişiklik olmamıştır. Sosyal dışlanma ise kaynak yetersizliği yaşayan bireylerin tespiti ve onların sorunlarıyla ilgilenmenin yanında ayrımcılık, engellilik, kronik hastalık, etnisite, cinsel yönelim, mekânsal bağlam ve yaşlılık gibi pek çok farklı alanda sorun yaşayan insanların dışlanma süreçlerine vurgu yapması nedeniyle daha makro bir kavramdır.

Short'a (1999, s. 471) göre ise yoksulluk yalnızca maddi ve fiziksel yoksunlukla ilgiliyken sosyal dışlanma ise insanların öz saygısını, haysiyetini ve kimlik duygusunu ve karar alma yapılarına ve kurumlarına erişimlerini içeren bir olgudur. En önemlisi, bu boyutlar belirli gruplar için kırılabilirlik sarmalları yaratarak birbirini güçlendirme eğilimindedir ve sosyal dışlanma yaşayan insanlar çoğu zaman ekonomik, sosyal ve politik alanlarda aynı anda farklı şeylerden mahrum kalırlar. Ayrıca sosyal dışlanma, yoksunluğa neden olan sosyal ilişkilere, yoksunluğun altında yatan ve onun parçası olan süreçlere ve kurumlara odaklanmasıyla yoksulluktan ayrılmaktadır.

	Yoksulluk	Sosyal Dışlanma
Temel Varsayım	* Eşitsizliğin gayrimeşru bir biçimi olarak düşük gelir	* Sosyal istikrar için bir tehdit olarak resmi sosyal katılımı gerçekleştirmek için sınırlı şans
Referans Noktası	*Eşitlik/Eşitsizlik *Kaynakların dağılımı *Asgari Gelir	*Toplumsal bir parçası olmak ya da olmamak *Sosyal katılım ve sosyal entegrasyon *Sosyal haklara erişim
Karakteristik Özellikler	*Tek boyutluluk *Durumsallık *Yapısallık	*Çok boyutluluk *Kümülatif Süreç *Yapısallığa ek olarak bireysellik
Sosyal Eşitsizlik Vurgusu	*Dikey *Dağıtım odaklı	*Polarize *Hem dağıtım hem de katılım odaklı
Belirteçler	*Ekonomik	*Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutlu

Şekil 16: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Olgularının İçeriği (Böhnke, 2001, s. 11)

Şekil 16'da görüldüğü üzere, sosyal dışlanma temel varsayım, referans noktası, karakteristik özellikler, sosyal eşitsizlik vurgusu ve belirteçler açısından yoksulluk olgusundan farklılaşmaktadır ve hatta çoğu açıdan yoksulluğu kapsamaktadır. Özellikle yoksulluğun tek boyutluluğu, kaynakların dağıtımına odaklanması, eşitsizliğin nedenini gelir yetersizliğine bağlaması sınırlı bir kapsam çizerken sosyal dışlanma çok boyutluluğu, dağıtım odağının yanında toplumsal katılımı da kapsamına alması, yapısal süreçlerin bireysel sonuçlarına odaklanması ve ekonomik faktörlere ek olarak sosyal, siyasi ve kültürel faktörlere de odaklanması açısından daha kapsamlı ve kümülatif bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Dışlanma	Yoksulluk
Sosyal Katılım	Maddi Kaynaklar
İlişki Odaklı	Dağıtım Odaklı

Süreç Odaklı	Sonuç Odaklı
Yurttaşlık Hakları	Ekonomik Haklar
İçten Dışa Yönelimli	Aşağıdan Yukarıya Yönelimli
Çok Boyutluluk	Tek Boyutluluk
Ölçmedeki Zorluk	Ölçmedeki Kolaylık

Şekil 17: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Arasındaki Farklar (Kenyon ve arkadaşları, 2002, s. 208)

Şekil 17’de görüldüğü üzere, sosyal dışlanma sosyal katılım vurgusu yaparken yoksulluk ekonomik kaynaklara vurgu yapmaktadır. Yoksulluk kaynakların dağıtımına ve sonuca odaklıyken sosyal dışlanma süreç ve ilişki odaklıdır. Sosyal dışlanma yurttaşlık haklarını temeline alan çok boyutlu bir kavramken yoksulluk ekonomik hakları temeline alan tek boyutlu bir kavramdır. Ayrıca yoksulluğun ölçülmesinde pek çok etkili yöntem (yoksulluk sınırı vb.) uygulanırken sosyal dışlanmanın çok boyutlu yapısı ölçülmesini de zorlaştırmaktadır.

Sosyal dışlanma ve yoksulluk olgularının ilişkisinin karmaşık bir zeminde olduğunu düşünen görüşler de bulunmaktadır. Örneğin Adaman ve Keyder’in (2006, s. 8), “Ekonomik yetersizlik mi sosyal dışlanmanın nedeni yoksa sosyal dışlanma mı ekonomik yetersizliğin nedeni?” sorusuna yönelik yaptıkları değerlendirmede yoksulluk ve sosyal dışlanmanın bir sarmal halinde birbirlerini bazen etkiledikleri bazen de etkilemedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisinin kafa karıştırıcı ve çeldirici doğasına yönelik bir nebze çözüm üretebilmek amacıyla Adaman ve Keyder (2006, s. 7), bir algoritma geliştirmişlerdir. Bu algoritma sayesinde yoksulluk ve sosyal dışlanma ilişkisi daha iyi ifade edilmiş ve neden-sonuç ilişkisi daha kolay betimlenmiştir.

	Dışlanmış	Dışlanmamış
Yoksul	1	2
Yoksul Değil	3	4

Şekil 18: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Algoritması (Adaman ve Keyder, 2006, s. 7)

Şekil 18’de görüldüğü üzere yoksulluk ve sosyal dışlanma algoritması 4 olası ihtimali barındırmaktadır. Bir numaralı ihtimal, bireylerin hem yoksul hem de sosyal dışlanmaya maruz kaldığı durumu kapsamaktadır. Bu kapsamda yoksulluk ve sosyal dışlanma sonuç ve neden olarak karşımıza çıkabilmektedir. Fakat temelde hem yoksul hem de sosyal dışlanmış olan bireylerin iki olguyu iç içe geçmiş bir biçimde deneyimlediğini

söylemek mümkün olacaktır. İki numaralı ihtimal, bireylerin yoksul olduğu ama sosyal dışlanmaya maruz kalmadığı durumu kapsamaktadır. Bu ihtimalde içerisinde iki farklı durumdan bahsedilebilmektedir. Birinci durumda birey geçici bir ekonomik yetersizlik durumu içerisinde yer almaktadır ve geçici yoksulluk durumu sosyal dışlanmayla sonuçlanabilecek kadar uzun sürmemektedir. Örneğin geçici süreyle işsiz olan donanımlı bir çalışanın işe girdiği zamana kadar geçen sürede yaşadığı geçici ekonomik sıkıntı buna örnek gösterilebilir. İkinci durum ise ekonomik olarak yetersiz olsa bile kendini sosyal olarak dışlanmış hissetmeyen bireyleri kapsamaktadır. Bu durumda birey, yaşadığı ekonomik yoksulluğun dezavantajını sosyal destek unsurlarıyla ve iletişim ağlarının katkılarıyla asgariye indirmektedir. Üç numaralı ihtimal ise yoksul olmadığı halde sosyal dışlanmaya maruz kalan bireydir. Başka bir ülkeye beyin göçü yapmış bir göçmenin yaşadığı ülkeye alışana kadar geçirdiği süre içerisinde yaşadığı sosyal dışlanma bu duruma örnek gösterilebilir ya da ekonomik durumu iyi olmasına rağmen cinsel yöneliminden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler bu grupta örneklendirilebilir. Dört numaralı ihtimal ise hem yoksul olmayan hem de sosyal dışlanmaya maruz kalmayan bireyleri kapsamaktadır. Bu durumdaki bireyler, toplumun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Sonuç olarak sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisine dair çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi her iki kavram tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri değişim sürecinde birbirlerinden etkilenmişlerdir. Kimi zaman birbirlerinin nedeni kimi zaman sonucu görülmüşlerdir, kimi zaman da yoksulluk sosyal dışlanmanın alt boyutu olarak görülmüştür. Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkiye dair farklı düşüncelere rağmen ortada önemli bir ortak kanı vardır. Bu iki olgu da insanları pek çok açıdan dezavantaja sürüklemekte ve ivedilikle çözümlenmeleri gerekmektedir. Özellikle bireylerin, grupların, toplulukların ve yaşlılar başta olmak üzere dezavantajlı nüfus gruplarının koruyucu ve önleyici sosyal politikalarla, sosyal hizmetler başta olmak üzere kamusal hizmetlerle desteklenmeleri ve sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelelerinde baş etme becerileri kazanmaları için güçlendirilmeleri gerekmektedir.

2.5. YAŞLILIKTA YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA

Nüfusun yaşlanması, 21. yüzyılda insanlık adına ön planda olan kritik dönüşümlerden biridir. Tıbbi ve teknolojik gelişmeler, eğitim seviyesinin yükselmesi, doğumda beklenen yaşam süresinin artması ve yaşam koşullarının iyileşmesiyle birlikte toplum içerisinde yaşlı bireylerin hem sayısı hem de oranı artmıştır. Toplumsal yaşlanma; sağlık, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik ve aile hayatı başta olacak şekilde insanın olduğu her alanı etkilemektedir. Nüfusun yaşlanması, sosyal sorunların daha görünür olmasına, başta aile olmak üzere sosyal destek mekanizmalarının olumsuz etkilenmesine, kısıtlı kaynakların dağıtımında adaletsizliğe, başta sosyal güvenlik sistemi olmak üzere bireyleri risklere karşı koruyan sistemlerin etkinliğini yitirmesine ve başta yaşlılar olmak üzere dezavantajlı nüfus gruplarının daha dezavantajlı hale gelmesine neden olmuştur. Bunlara bir de yaşlılığın getirdiği fiziksel yeti kayıpları, rol ve statü değişimleri, sosyal destek unsurlarının kaybı gibi etmenler eklenince yaşlılık dönemi risklerle karşı karşıya kalınması muhtemel olan bir döneme dönüşmektedir. Yaşlılıkta karşılaşılabilecek muhtemel olan en önemli risk etmenleri arasında da yoksulluk ve sosyal dışlanma gelmektedir. Bu bölümde yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunları detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

2.5.1. Yaşlılıkta Yoksulluk

Günümüzde sağlık alanında yaşanan gelişmeler, hayat koşullarının iyileşmesi, eğitim seviyesinin artması, doğurganlık oranındaki düşüş ve doğumda beklenen yaşam süresindeki uzama gibi etmenler yaşlı nüfus oranında yükselmeye yol açmıştır. Nüfusun sosyodemografik dönüşümü pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Demografik dönüşümle beraber toplumsal yapı, yaşam koşulları, aile yapısı gibi pek çok olgu da değişime uğramıştır. Aile yapısında dönüşüm (geniş aileden çekirdek aileye geçiş) yaşanmış, kadın çalışma hayatında daha görünür olmuş, yaşam şartları kırsal ve kentsel alanda farklılaşmış ve yaşlı bireyler aile içerisindeki bilgi konumunu yitirmiştir. Eskiden geleneksel aile dayanışmasıyla hem ekonomik olarak desteklenen hem de bakım gereksinimi karşılanan yaşlı bireyler artık desteklenemez hale gelmişlerdir. Bu toplumsal değişim, yaşlıyı yoksulluk başta olmak üzere risklere karşı açık hale getirmiştir.

Yaşlı bireylerin yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olan birtakım etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler; yaşlılık döneminde yaşanan kronik hastalıkların etkisiyle sağlık harcamalarının artması, emeklilik, kayıt dışı çalışma ve işsizlik nedeniyle gelir getirici faaliyetlerin kesintiye uğraması, düşük eğitim seviyesi, teknolojik gelişmelere ayak uyduramama ve yaş ayrımcılığı gibi nedenlerle istihdamdan dışlanma şeklinde sıralanabilmektedir (Danış, 2009, s. 2). Yaşlı bireylerin üretici konumundan tüketici konumuna geçmeleri, toplum içerisindeki bilgelik konumlarını ve sosyal statülerini kaybetmeleri, toplumsal alanda iletişim ve etkileşim eksikliği yaşamaları, zihinsel ve fiziksel gerileme yaşamaları, sağlık sorunları yaşamaları gibi sorunlar onların yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Ayrıca geleneksel ailede aile içindeki konumu ve statüsü güvenceye alınmış olan yaşlı birey, sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle geleneksel geniş aile yapısının çözülüp çekirdek aileye dönüşmesi sonucunda aile içindeki konum ve statüsünü yitirmiş ve ailenin sosyal güvenlik sağlayan bir unsur olma eğilimi azalmıştır. Bu durum da yaşlıların yoksullaşmasının önünü açmıştır (Özmete ve arkadaşları, 2012, s. 8-9; Ak ve Közleme, 2017, s. 201-204). Yaşlı bireyleri yoksulluğa iten etmenlerden biri de toplum tarafından uygulanan ayrımcılıklar, damgalanma ve sosyal dışlanmadır. Toplum içerisinde yaşlı bireyler sağlıklı, işe yaramaz ve topluma yük olarak görülebilmektedirler. Bu faktörler yaşlıyı ötekileştirerek toplumsal hayata ve işgücüne katılmasına engel olmaktadır. Ayrımcı uygulamaların yanına bir de işsizlik ve sosyal güvencesizlik gibi faktörler de eklenince yaşlı bireyin yoksullaşması kaçınılmaz bir hal almaktadır (Nazher Keser, 2019, s. 757-758).

Yaşlılık dönemiyle birlikte fiziksel ve psikososyal değişimlerin yanında ekonomik gereksinimler de değişiklik göstermektedir. Bu değişikliklerin başında emeklilik dönemi gelmektedir. Emeklilikle birlikte gelir düzeyinin azalması, istihdam sorunu, sağlık sorunları nedeniyle istihdama katılamama, ekonomik krizlerin etkisiyle oluşan enflasyon ve alım gücünün azalması gibi nedenlerle yaşlılık döneminde yoksulluk riski artmaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s. 92). Yaşlı bireylerin kayıt dışı çalıştırılması da oldukça önemli bir yoksulluk sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı bireyler, kayıt dışı çalışırken çoğu zaman kapasitelerinin üzerinde iş yüküyle karşılaşmakta ve iş kazaları vb. gibi risklere karşı güvencesiz kalmaktadırlar (Ulutaş, 2009, s. 28; Nazher Keser, 2019, s. 754). Ayrıca kayıt dışı çalışmak, onları sosyal güvenlik sisteminin dışına

itmektedir. Yoksulluk sorunu özellikle sosyal güvencesi olmayan yaşlı bireyleri daha çok tehdit etmektedir. Çeşitli yasalarla ve uygulamalarla (2022 sayılı kanun vb.) sosyal güvencesiz yaşlılar ekonomik olarak desteklenmeye çalışılsa da bu destekler günümüz koşullarında yetersiz kalmaktadır. Ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve enflasyon gibi etmenler yaşlı bireylerin istihdamdan dışlanmalarına, alım güçlerinin azalmasına ve asgari yaşam gereksinimlerini karşılayamaz hale gelmelerine neden olmaktadır. Ayrıca Covid-19 pandemisi de yaşlı bireylerin istihdamdan ve toplumsal hayattan dışlanmalarına neden olarak yoksulluklarını derinleştirmiştir.

Yaşlı bireylerin yoksulluk deneyimleri çeşitli etmenlere göre değişmektedir. Bu etmenlerden en önemlilerinden biri cinsiyettir. Dünyada ve Türkiye’de kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha farklı ve daha zor bir şekilde deneyimlemektedirler. Diğer bir etmen ise mekânsal farklılıktır. Çünkü kırsal kesimde yaşayan yaşlılarla kent ortamında yaşayan yaşlıların yoksulluğu deneyimleme biçimleri de farklılık göstermektedir. Bu nedenle yaşlılarda cinsiyet temelli yoksulluğun ve mekân temelli yoksulluğun ele alınması gerekmektedir.

2.5.1.1. Cinsiyet Temelli Yaşlı Yoksulluğu

Cinsiyet temelli yaşlı yoksulluğunu açıklarken yoksulluk yaşayan erkeklerle kadınlar arasındaki sayısal farka bakmak yerine yoksulluğun deneyimlenme biçimine ve yoksulluktan etkilenme düzeyine bakmak gerekmektedir. Çünkü kadınlar yoksulluğu erkeklerden daha farklı biçimde deneyimlemekte ve yoksulluktan daha olumsuz etkilenmektedirler.

Kadın yoksulluğu konusu özellikle 1970’li yıllardan sonra önem kazanmaya ve literatürde yer almaya başlamıştır. Konunun dikkat çekmesini sağlayan kavram ise ilk olarak 1978 yılında Diane Pierce tarafından ortaya konan “Yoksulluğun Kadınlaşması” kavramıdır. Kavramın ortaya çıkmasının nedeni, kadın hane reisi sayısının artması, kayıt dışı olarak enformel sektörde çalışmaya başlayan kadınların sayısının artması ve kadınların ekonomik durumlarının giderek kötüleşmesidir (Şenses, 2017).

Yaşlılıkta kadın yoksulluğunun en büyük yapısal nedeninin toplumda oluşan toplumsal cinsiyet rolleri olduğu söylenebilir. Yaşamın her alanında ve döneminde kadınları tahakküm altına alan ve toplum tarafından değişen şartlara göre yeniden şekillenen

toplumsal cinsiyet algısı yaşlılık döneminde ise iyice derinleşmektedir. Yaşlı olmanın yoksulluk açısından bir hayli risk teşkil ettiği bir ortamda yaşlı kadın olmak yoksulluk riskini katbekat artırmaktadır. Kadın açısından çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde eşitsizlik ve yoksulluk yaşlılık döneminde sürdüreceği hayatın adeta ipuçlarını vermektedir (Mcmullin, 2000; Calasanti ve Slevin, 2001; Estes, 2001a; Dericioğulları Ergun, 2021, s. 20). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yaşlılık süreçleri erkeklere göre farklılaşmaktadır. Kadınların yaşam boyu karşı karşıya kaldıkları eşitsizlikler, adaletsizlikler, temel kaynaklara ve kamusal hizmetlere erişimlerine konan engeller yaşlılık döneminde etkisini derinden hissettirmektedir (Dericioğulları Ergun, 2021, s. 24).

Kadınların yaşlılıkta yoksulluk çekmelerinin ekonomik nedeni gelir yetersizliği ve istihdam sorunudur. İstihdama katılma oranı cinsiyet bazında incelendiğinde, 65 yaş üstü erkeklerin %18,6'sının kadınların ise %5,4'ünün istihdama katıldığı belirlenmiştir (TÜİK, 2023a). İstatistikler, kadınların istihdama yeterince katılamadıklarını göstermektedir. Ayrıca ekonomik kaynaklara erişimdeki eşitsizlik de yaşlı kadınları yoksulluğa itmektedir. Yasaların kadınları koruyacak şekilde düzenlenmemesi, toplumsal cinsiyet kuralları ve geleneksel anlayış nedeniyle kadınların miras, arazi ve mülk edinme haklarının kısıtlanması yaşlı kadınlar için yoksulluk açısından risk teşkil etmektedir (UN WOMEN, 2018). Öte yandan kadınların işgücü piyasasında ücret ve istihdam yönünden karşı karşıya kaldıkları adaletsizlikler, kadınların ücretsiz aile işçisi olarak görülmeleri, çalışan kadınların ağırlıklı olarak alt düzey işlerde yarı zamanlı veya kayıt dışı çalıştırılmaları (bakım, catering, kasiyerlik, sekreterlik ve temizlik gibi.) gibi nedenler kadınları yoksulluğa iterken yetişkinlikte yakalandıkları yoksulluk girdabından yaşlılıkta kurtulmaları mümkün hale gelmemektedir (OECD, 2020; Tokgöz Güneş ve Binboğa, 2021, s. 1594). Connell (2016), kadınların sömürülmesinin ve işgücünün cinsiyete dayalı bölümlenerek kadınların alt seviye işlerde çalışmak zorunda kalmasının nedenini kapitalizmin ve sermayenin kar sağlama ve kendisini yeniden üretme isteğine bağlamıştır. Chant (2004, s. 20) ise kadınların yoksullukla mücadelede dezavantajlı olmalarının sebebini kadınların iş yükü ağır ve düşük ücretli işlerde çalışmaları ve işgücü piyasasına dair yasal, kültürel ve cinsiyetçi ayrımcılığa maruz kalmaları olarak açıklamakta ve bunun da kadınların sosyo-ekonomik hareketlilikleri üzerinde baskı yarattığını ifade etmektedir. Ayrıca enformel sektörde kayıt dışı çalışan kadınların

örgütlenememesi ve haklarını savunmada pasif kalması da kadınları yoksulluğa iten bir diğer etmendir (Eştürk ve Kılıç, 2016, s. 150).

Kadınların yaşlılıkta yoksulluk çekmelerinin nedenlerinden biri de eğitim eksikliğidir. Eğitim konusunda yetersiz olan kadın erken evlenmekte, istihdama katılamamakta, katılsa bile kayıt dışı veya düşük ücretli işlerde çalışmakta ve böylece yoksullaşmaktadır (Yusufoğlu, 2017, s. 106). Eğitim eksikliğine neden olan faktör de hane içi eşitsizliklerdir. Moghadam ve Senftova'ya (2005) göre hane için eşitsizlikler, toplumda kadın ve erkeğe verilen değerdeki farklılaşmalar, çocukların hane halkı kaynaklarına katkıları, kız çocuklarının eğitimiyle yakından alakalıdır. Yani kadınlar eğitim fırsatlarına erişmede, toplumsal hayata katılmada ve eve ekonomik olarak destek sağlamada erkeklere göre geri planda kalmaktadırlar. Bu durum kadınların öğrenilmiş çaresizlikle kendilerini değersiz ve arka planda görmelerine neden olmakta ve toplumsal hayata katılmalarını engellemektedir. Toplumsal hayata katılamayan ve kendine güvenmeyen kadın da ilerleyen yıllarda ve özellikle yaşlılıkta yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır.

Kadınları yaşlılıkta yoksulluğa mahkûm eden durumlardan biri de ücretsiz aile işçiliğidir. Geleneksel anlayışta ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutulan kadınlar, istihdama katılmakta isteksiz olmakta veya katılmak istese bile yetersiz eğitim, eş veya sosyal çevre baskısı gibi nedenlerden dolayı istihdama katılamamaktadır. İstihdama katılsa bile ev içi sorumluluklarından dolayı iş hayatında kalıcı olamamaktadır (Alptekin, 2014, s. 27). Hane içi sorumluluklar yaşlılıkta da devam etmektedir. Yaşlı kadınlar, genellikle torun bakımını üstlenmekte ve hem sorumluluktan hem de yoksulluktan kurtulamamaktadır. Hayatını ailesine adayan kadın yoksulluktan kurtulma şansını da böylece kaybetmiş olarak hayatının son dönemlerinde de yoksullukla pasif mücadelesini sürdürmektedir.

Kadınların yaşlılıkta yoksullukla mücadele etmelerindeki önemli bir neden de eşin ölümü veya boşanma gibi durumlar nedeniyle kadının yalnızlaşmasıdır. Yaşlılığın kadınlaşması beraberinde bir sorunu getirmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle çocukluk döneminden itibaren erkek karşısında ikincilleştirilen, özel alana hapsolan ve kendisine atfedilen birincil roller olan bakım ve ev içi emek rollerine kendisini adayan kadın eşinin ölümüyle beraber bir yoksulluk ve sosyal dışlanma sürecine itilmektedir.

(Calasanti ve Slevin, 2001; Dericioğulları Ergun, 2021, s. 29). Ağırlıklı olarak işgücüne katılmayan, katılsa bile kayıt dışı veya düşük ücretli işlerde çalışan kadın, eşinin ölümüyle beraber ciddi gelir kaybına uğrayarak yoksulluğa itilmektedir (OECD, 2017). Kadın yoksulluğunun bir başka sebebi ise sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi devletin gerçekleştirdiği kamusal desteklere erişimdeki adaletsizlikler ve eşitsizliklerdir. Bu eşitsizlikler nedeniyle kadınlar özgüven kaybı, yalnızlaşma ve çaresizlik duyguları içinde yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar (Alptekin, 2014, s. 29).

Kadınların yaşlılıkta yoksulluktan muzdarip olmalarının bir diğer nedeni de eksik hükümet politikalarıdır. Çünkü hükümetler yoksullukla mücadele için çeşitli politikalar ve mevzuatlar ortaya koysa da bu düzenlemeler kadınların özel koşullarını dikkate almada başarısız olabilmektedir (Legislative Council Secretariat, 2016, s. 3). Hatta bazı hukuksal düzenlemeler kadınların hayatlarını sınırlandırıcı bile olabilmektedir. Örneğin Türkiye’de öncelikle pilot uygulama olarak başlayan ve 2012 yılında sürekli kılınan “Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı” kapsamında resmi nikâhlı eşi vefat etmiş ve ayrıca yeniden evlenmemiş dul kadınlara sosyal güvenlik sistemine dâhil olmamaları durumunda düzenli olarak gelir desteğinde bulunmaktadır. Program kapsamında destekten yararlanan kadınların evlilik durumları sistem üzerinden periyodik kontrol edilmektedir. Fakat resmi olarak evlenmese bile fiili olarak başka bir erkekle yaşayan kadınlara verilen destek de kesilmektedir. Yani Connell’in (2016) “devlet, cinselliği denetlemeye çalışır” söylemiyle uyuşan uygulama kadınların cinsel hayatlarını kontrol etme, dulluk statülerini sürdürmeye zorlama, toplumsal ahlaka uygun davranmalarını sağlama gibi amaçlarla kadınları tahakküm altına almaya çalışması nedeniyle eleştirilmektedir (Acar ve Altunok, 2015, s. 46).

Sonuç olarak yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre yoksulluğun yarattığı risk etmenlerine karşı daha savunmasız oldukları görülmektedir. Kadınların çocukluktan itibaren karşı karşıya kaldıkları toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve ayrımcılıklar ailede, eğitimde, istihdama katılımda, emeğin ücretlendirilmesinde ve pek çok alanda kadınları dezavantajlı konuma sokmaktadır. Kadınların hayatları boyunca süregelen dezavantajlı olma durumları haliyle yaşlılıkta da peşlerini bırakmamaktadır. Aksine yaşlılık döneminde kadınlar yoksulluğu daha olumsuz deneyimlemekte ve yaşlılıklarında sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimalleri yükselmektedir.

2.5.1.2. Mekân Temelli Yaşlı Yoksulluğu

Yoksulluğun kırsal ve kentsel olarak kategorize edilmesinin temelindeki mekânsal ayrımlaşmanın nedeni esasında yoksulluğun kırdaki ve kentte farklı deneyimlenmesi ve boyut değiştirmesidir. Özellikle yaşlı bireyler yoksulluğu kırdaki ve kente farklı biçimde deneyimlemektedir. Yaşlı bireylerin kentsel yoksulluktan muzdarip olmalarının temelinde neoliberal küreselleşmenin etkisiyle egemenliğini artıran sermayenin kentleri dönüştürmesi yatmaktadır. Özellikle 1980’den itibaren refah devletinin eski gücünü yitirmesiyle beraber eğitim ve sağlık başta olmak üzere tüm kamu hizmetleri piyasalaşma eğilimine girmiştir. Ayrıca kentleşmeyle beraber kırdan kente yönelen göç, yaşlı bireylerin istihdama girişini zorlaştırmıştır. İstihdama katılanların da eğitim ve yetenek eksikliği nedeniyle ağırlıklı olarak enformel sektörde kayıt dışı çalışmaları, ilerleyen yaşlarda yoksulluklarının derinleşmesine neden olmuştur.

Yaşlılıkta kentsel yoksulluğun nedenleri: kente göçle gelen bireylerin sosyokültürel olarak kente uyum sağlayamamaları, kırsaldaki değer anlayışı ve yöresel kültürün kent değerleriyle çatışması, gelir yetersizliği, düşük eğitim seviyesi ve göç edenlerin kenttekileri kendisinden üstün görmesi olarak sıralanmaktadır (Es ve Güloğlu, 2004, s. 88-90). Ayrıca yaşlı bireylerin sağlıklı barınma koşullarına sahip olmamaları, kaynaklara erişimde sorun yaşamaları, kamusal altyapı hizmetlerindeki yetersizlikler, sosyal güvenceden yoksul kalmaları, karar alma süreçlerine katılamamaları kentsel yoksulluk yaşamalarına neden olmaktadır (Dinçoflaz, 2009, s. 34-35).

Kentsel alandaki yaşlı yoksullar kent ortamına hem ekonomik hem de toplumsal olarak ayak uyduramadıkları için yoksullukla mücadele etmektedirler. Kentsel alandaki yaşlı yoksullar, emeklilikle beraber gelirin düşmesi, kayıt dışı çalışma nedeniyle sosyal güvenceden yoksun olma, kısıtlı sosyal yardımlarla hayatını idame ettirmeye çalışma gibi nedenlerden dolayı modern dünyanın en önemli gereksinimi olan tüketim yeterliliğine sahip olmaktan uzaktırlar. Yaşlı bireyler, toplumda genel kabul gören bir biçimde beslenemedikleri, toplumsal normlara uygun yaşayamadıkları, toplumsal ve kültürel faaliyetlere katılamadıkları, kent ortamında topluma yük olarak görüldükleri, yeterli gelire sahip olmaktan da öte bir umuda sahip olmadıkları, asgari gereksinimlerini bile karşılayamadıkları bir yaşlılık süreciyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Harvey (2011, s. 191), yaşlıların kent ortamında düşer ile umutsuzluklar arasında bölündüklerine dikkat çeker. Çünkü geçmişte geleneksel aile dayanışması ve toplum dayanışmasıyla değer gören yaşlıların günümüz kent ortamında değer görmekten uzak biçimde konumlandırılmaları, yaşlıları ekonomik yoksulluğa ek olarak sosyal yoksunluk içerisine sokmuştur. Çünkü toplumla bütünleşemeyen, şehrin gettolaşan bölgelerinde yaşayan yaşlı yoksullar ihtiyaç duydukları ilgi, şefkat ve hoşgörüyü ulaşamamaktadırlar. Yaşlı bireylerin yaşadıkları gecekonduların kentsel dönüşüm projeleriyle yenilenmesi de yaşlıların sorunlarını önleyememektedir. Çünkü kentsel dönüşüm projesiyle yaşlı bireylerin çevreden soyutlanma durumları artmakta ve asgari düzeyde olan sosyal desteklerini de yitirmelerine neden olmaktadır (Özmete ve Dinç, 2020, s. 201).

Kısaca kentsel yoksulluk; toplumsal ortamda olması gereken sosyal hiyerarşiyi ve geleneksel sosyal tabakaları aşındırmaktadır. Bu durum, yaşlıların sınıf altı olarak adlandırılmalarına ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır. Yani günümüz kentlerinde derinden hissedilen yoksulluk koşulları, yaşlıları daha savunmasız kılarken marjinalleştirme, ötekileştirme ve sosyal dışlanma üzerinden yaşlılığın deneyimlenme biçimini şekillendirmektedir.

Mekân temelli yaşlı yoksulluğunun bir de kırsal boyutu bulunmaktadır. Kırsal yaşlılık, ekonomik olanakları, fiziksel koşulları, sağlık durumunu, bakıma gereksinim duyma durumunu ve psikososyal durumları ele alarak açıklanmaktadır (Ayan, 2021, s. 159). Glasgow ve arkadaşları (1993, s. 290), kırsaldaki yaşlıların kronik yoksulluk açısından daha dezavantajlı olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kırsalda yaşayan yaşlıların kentlerde yaşayan yaşlılara göre gelir güvencelerinin daha yetersiz olduğunu, kurumsal hizmetlere erişimde zorlandıklarını yaptıkları çalışmayla ortaya koymuşlardır.

Kırsal alanlarda yaşlıların yoksullaşmalarına neden olan faktörler arasında girişim yaratmanın zor olması, altyapı geliştirmeye yönelik faaliyetlerin planlanmasında kırsal bölgelerin arka planda kalması ve sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere yapılan yatırımların kırsal alanlarda azalma eğiliminde olması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kırsal alanda sermayeye, teknolojiye, pazarlara veya kamusal hizmetlere erişim eksikliğinin yanında doğal kaynak tabanına olan bağımlılık çeşitlendirilmiş ekonomik büyüme fırsatlarını kısıtlamaktadır (ILO, 2008, s. 12-13). Ayrıca doğal afet, kuraklık ve

tarımsal hastalıklar nedeniyle tarımsal üretimde mevsimsel azalmalar yaşanması tarımla uğraşan yaşlı bireyleri gelir kaybına uğratarak yoksulluğa itmektedir.

Yaşlı bireylerin kırsal yoksulluk yaşamlarının nedenlerinden biri tarımda uygulanan neoliberal politikalaradır. Neoliberal politikaların etkisiyle tarım ürünlerinin üretimine ve pazarlamasına ilişkin alınan kararlar özellikle küçük ölçekli olarak çalışan kırsal kesimi hem ekonomik olarak hem de tarımsal teknoloji anlamında geride bırakmıştır. Bu durum, kırsal kesimin tarımsal üretim alanından kopmasına, mülksüzleşmesine neden olmuştur. Tarımsal üretimde meydana gelen bu kopuşlar tarımsal üretimin çokuluslu şirketlerin uluslararası ve ulusal düzeyde güçlenmesini ve tarım pazarını kontrol altına almasını kolaylaştırmıştır (Öztürk, 2008, s. 271-272; Yılmaz, 2015, s. 66-67).

Kırsal alanda yaşayan yoksulların bir de yetiştirici olmayan kesimi bulunmaktadır. Bu kesim içerisinde kendine ait toprağı olmayan veya hayvancılıkla uğraşmayan yaşlı bireyler bulunmaktadır. Doğumda beklenen yaşam süresinin uzamasıyla artan nüfus ve köylüsüzleşme nedeniyle sayıları hızla artan üretemeyen yaşlılar ağırlıklı olarak tarımda kayıt dışı, küçük ölçekli sanayi ve hizmetlerde mevsimlik olarak çalıştıkları için sosyal güvenceden yoksun kalmaktadırlar (IMF, 2001).

Yaşlılıkta kırsal yoksulluğun deneyimlenmesiyle kentsel yoksulluk deneyimlenmesi arasında farklar bulunmaktadır. Örneğin yaşlı bireylerin kırsal yoksulluk kapsamında güvenlik, bağımsızlık, kimlik, özsaygı, sosyal içerme ve karar alma özgürlüğü gibi niteliksel faktörler dikkate alınırken, kentsel yoksulluk açısından temelde gelir ve tüketimdeki yetersizlik, gecekondulaşma, periferleşme gibi nicel etmenler ön planda tutulmaktadır. Ayrıca kentli yaşlının tüketme ve sosyalleşme alışkanlığında kırılı yaşlıdan farklılaşmaktadır (Yayla, 2018, s. 11). Kırsal alandaki yoksul yaşlılarla kentsel alandaki yoksul yaşlıların en temel farklarından biri de kırsal alandaki yaşlıların gelir yetersizlikleri olsa dahi bir şeyler üretme şansları veya üretilenden pay alma şansları daha yüksektir. Fakat kentsel alanda yaşayan yaşlıların yoksulluktan uzaklaşmaları için gelir elde etmeleri gerekmektedir. Kent ortamında yaşayan yaşlının parasının olmaması temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı anlamına gelirken kırsal alanda yaşayan yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılamak için daha çok şansları bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yaşlılıkta mutlak yoksulluğun kentlerde daha fazla görüldüğü söylenebilir. Kentlerdeki nüfus yoğunluğuna bağlı olarak ulaşım, barınma, iletişim ve gıda

harcamalarının kırsaldakinden fazla olması yaşlılıkta kentsel yoksulluğu arttıran diğer faktörlerdendir. Ayrıca kentlerdeki sosyal dayanışmanın az olması yoksul yaşlıların sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olurken kır hayatında yoksulluğun giderilmesinde etkin rol üstlenecek sosyal dayanışma ve yardımlaşma ağları kente oranla daha etken durumdadır (Bakır, 2019, s. 13).

Kırsal yoksulluk, yoksul yaşlıların geleceğe bakışları veya yoksullukla baş etmede buldukları stratejiler açısından da kentsel yoksulluktan ayrılmaktadır. Kentteki yaşlı birey, yoksulluk labirentine girdiğinde önünde çok fazla seçenek olmadığı farkındadır ve bu durum kentteki sosyal yardım paradoksuna girmesine, kayıt dışı çalışmasına ya da çok da rasyonel olmayan eylemlere (şans oyunları vb.) yönelmesine neden olmaktadır. Ancak kırsal alandaki yaşlı bireyin kırdan kalmaya devam edip sosyal dayanışma ağlarından yararlanabildiği kadar yararlanmak ya da kente çocuklarının yanına göç etmek gibi alternatifleri vardır. Kırsal alanda yaşayan yaşlıların ikinci seçeneği seçmesi ise kırdan kente göçü arttırmaktadır. Ayrıca kente göç eden yaşlı birey eskiye özlem duymakta, sosyal destek unsurlarını yitirmekte ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum, kırsal yoksulluk ile kentsel yoksulluk olgularının birbirleriyle iç içe iki unsur haline getirmektedir.

2.5.1.3. Mutlak, Göreli ve İnsani Yoksulluk Perspektiflerinden Yaşlı Bireylerin Yoksulluk Algıları

Yaşlılıkta yoksulluk yaşlı bireylerin asgari yaşam koşullarına erişememesi ve temel gereksinimlerini karşılamakta zorlanması şeklinde tanımlansa da yaşlı bireylerin yoksulluk durumlarının ölçüm ve analizi farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma yoksulluk olgusunun çok boyutluluğundan ve bireylerin yoksulluk algısının değişiklik gösterebilmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle yaşlı yoksulluğunun mutlak, göreli ve insani boyutlarıyla anlaşılması, yoksulluk olgusunun anlaşılmasında parçadan bütüne gitmede kolaylık sağlayacaktır.

Mutlak yoksulluk perspektifinden bakıldığında yaşlı yoksulluğu, yaşlı bireylerin gereksinimlerini karşılayabilecek mal ve hizmetlere erişememesi olarak betimlenebilir. Özellikle nesnel yoksulluk sınırı çizgisinin altında gelire sahip olan ve günlük kalori miktarını karşılayabilecek durumda olmayan yaşlı bireyler, mutlak yoksulluk perspektifine göre yoksul sayılmaktadır (Şenses, 2017, s. 63). Yaşlılıkta mutlak

yoksulluk seviyesini belirleyen iki temel unsur bulunmaktadır. İlki yaşlı bireylerin mal ve hizmetlere gereksinim duyma durumları iken ikincisi ise gereksinim duyulan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır (Dumanlı, 1996, s. 6). Mutlak yoksulluk perspektifinden bakıldığında özellikle hayatının devamını sağlayacak başta barınma, gıda ve giyim masraflarını karşılamada satın alma gücü yetersiz kalan yaşlı bireylerin yoksul olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Ayrıca yaşlı bireylerin güvenli içme suyuna, yeterli hijyene, sağlık hizmetlerine, sosyal hizmetlere, eğitim fırsatlarına erişememeleri de mutlak yoksulluk parametreleri arasında yer almaktadır (Spicker ve arkadaşları, 2007, s. 7-8). Yani temelde yaşlılıkta mutlak yoksulluk, gelir yetersizliği, satın alma gücü yetersizliği ve kamusal hizmetlere erişimde eşitsiz koşullara sahip olma durumu olarak ifade edilebilir.

Görelî yoksulluk perspektifine göre yaşlı yoksulluğu, yaşlı bireylerin toplumda genel nüfusun katılım gösterdiği faaliyetlere katılamamaları ve toplumun diğer kesimlerinin sahip olduğu yaşam koşullarına erişememeleri olarak ifade edilmektedir (Şenses, 2017, s. 91-92). Görelî yoksulluk perspektifine göre yaşlı bireyler eğer kaynaklara erişme, sosyal ve kültürel yaşama katılma ve başta tüketim olmak üzere gereksinimleri karşılamada toplumun geri kalanıyla eşit şartlara sahip değillerse yoksul olarak nitelendirilebilirler (Karakaş, 2010, s. 7). Görelî yoksulluk perspektifine göre yaşlı bireylerin gelir ve kaynaklara erişme durumu önemli olmakla birlikte toplumun diğer üyelerinin de gelirleri ve kaynaklara erişme durumları önemlidir. Bu sayede yaşlı bireyin geliri ve kaynakları ile toplumun diğer üyelerinin gelirlerinin ve kaynaklarının karşılaştırılmasıyla görelî yoksulluk durumunun analizi gerçekleştirilebilir (Wagle, 2002, s. 156; Banerjee ve arkadaşları, 2006). Yani görelî yoksulluk, yaşlı bireylerin fırsat ve kaynaklara erişme durumunu nesnel ve öznel olarak ortaya koyması ve yoksulluğun psikososyal boyutunu da hesaba katması nedeniyle mutlak yoksulluktan ayrılmaktadır (Seaman, 2006, s. 907-908). Kısaca görelî yoksulluk perspektifinden yaşlı yoksulluğu, yaşlı bireylerin konfor, gelir, alım gücü, tüketim alışkanlıkları gibi etmenlerin toplumun diğer üyeleriyle karşılaştırılmasıyla analiz edilebilmektedir.

İnsani yoksulluk perspektifinden yaşlı yoksulluğu, yaşlı bireyin temel gereksinimlerini karşılamakta yetersiz olması ve ekonomik, sosyal ve kültürel kaynak ve fırsatlara sahip olamaması durumudur. İnsani yoksulluk perspektifinde yaşlı bireylerin yoksulluk

durumu analiz edilirken birtakım kriterler ortaya konulmuştur. Bu kriterler; yaşam süresi, eğitim durumu, sağlık hizmetlerine erişim, sağlıklı suya ve elektriğe erişim, istihdama katılma, ayrımcılığa uğrama ve güvenli bir çevrede yaşama durumu gibi kriterler bulunmaktadır (UNDP, 1997). İnsani yoksulluk perspektifi, yaşlı yoksulluğunu bahsi geçen kriterleri ele alarak hesaplaması yönünden yoksulluğu bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu bütüncül bakış açısı yaşlı bireyin hem ekonomik refahını hem de sosyal refahını yansıtmaları ve yaşlı yoksulluğunun sosyal dışlanma yönüne de vurgu yapması açısından önemlidir.

Görüldüğü üzere yaşlı yoksulluğuna mutlak, göreceli ve insani yoksulluk perspektiflerinden bakmak ayrı ayrı yaşlı yoksulluğuna dair resmin anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü bu sınıflandırmalar yaşlı yoksulluğunun değerlendirilmesinde bakış açıları sunmaktadır. Örneğin mutlak yoksulluk sınıflandırması yaşlı yoksulluğuna gelir ve alım gücü yönünden yaklaşırken ve nesnel çizgiler sunarken göreceli yoksulluk yaşlı bireylerin durumlarını toplumun diğer üyeleriyle karşılaştırarak öznel çizgiler sunmakta ve yoksulluğun psikososyal yönüne vurgu yapmaktadır. İnsani yoksulluk ise yaşam süresi, eğitim durumu, sağlık hizmetlerine erişim durumu, sağlıklı suya ve elektriğe erişim durumu, istihdama katılma durumu, ayrımcılığa uğrama durumu ve güvenli bir çevrede yaşama durumu gibi kriterlerle yaşlı yoksulluğuna daha bütüncül gözle bakılmasını sağlamaktadır.

2.5.2. Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma

Yaşlılık, fiziksel zayıflıkların ve sağlık sorunlarının deneyimlendiği bir dönemdir. Yaşlı birey, yaşlılığın olumsuz fiziksel etkileri nedeniyle aktif ilişkileri sürdürmek de dâhil olmak üzere günlük yaşam aktivitelerini sürdürmekte zorluk yaşamaktadırlar. Fiziksel aktivitelerdeki yetersizliğe genellikle sosyoekonomik güçteki azalma eşlik etmektedir. Yaşlılık, daha az gelir elde etme yeteneği, yeni sağlık ihtiyaçları, günlük yaşam aktivitelerinde destek ve bakım gereksinimi gibi nedenlerle biyopsikososyal yönden deneyimlenmesi zor bir süreçtir (Sluzki, 2000, s. 273).

Yaşlılıkta sosyal dışlanma konusu, yaşlı nüfusun dünya genelinde yükselme eğiliminde olması nedeniyle 2010'lu yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Aynı zamanda neoliberal politikalarla birlikte refah devletinin sosyal alanlardan çekilmesi de yaşlılığın deneyimlenmesini zorlaştırdığı için yaşlılıkta sosyal dışlanma olgusu görünür hale

gelmiştir. Çünkü neoliberal politikalarla birlikte emeklilik sistemlerinde değişiklikler yaşanmış, gelir dağılımının eşitsizliği derinleşmiş (Cuadrado-Ballesteros ve Peña-Miguel, 2018, s. 179), kamusal hizmetlere erişimdeki sorunlar artmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşlı bireyleri daha kırılgan ve daha dezavantajlı konuma sokmuş ve sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerini arttırmıştır (Korkmaz, 2014; Walsh ve arkadaşları, 2017; Korkmaz Yaylagül ve arkadaşları, 2021, s. 198).

Yaşlı bireylerde sosyal dışlanmayı Levitas ve arkadaşları (2007), “insanlar yaşlandıkça hakların, kaynakların, malların ve hizmetlerin eksikliği veya kısıtlılığını ve çeşitli ve çoklu koşullarda insanların çoğunluğunun erişebildiği normal faaliyetlere ve ilişkilere katılamamasını kapsayan karmaşık bir süreçtir. Hem yaşlı bireylerin yaşam kalitesini hem de bir bütün olarak yaşlanan bir toplumun eşitlik ve uyumunu etkiler.” şeklinde açıklamıştır. Yaşlılıkta sosyal dışlanmaya yönelik risk faktörlerine geniş bir bakış açısı getirmeye çalışan Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2008) ise sosyal süreçleri çevreleyen nüfus yaşlanması, ekonomik durgunluk, bireyselleşme ve hükümet politikaları gibi makro risklerin, ayrımcılık ve yetersiz uygulamalar gibi resmi kurumlar, iş dünyası ve vatandaşlardan kaynaklanan mezo risklerin ve sağlık sorunları ve işgücü piyasasına katılmadaki beceri eksikliği gibi mikro risklerin yaşlılıkta sosyal dışlanmaya neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Walsh ve arkadaşları (2012) ise uyarlanabilir kapasite risk yönetimi gibi kişisel özelliklerin, yas süreci, sağlık sorunları, bağımlılık ve yaşlılık gibi yaşam seyri olaylarının, doğal etmenler, topluluk uyumu, bağlılık ve aidiyet gibi çevresel ve toplulukla ilişkili özelliklerin, değişen ekonomik yapı, hizmet kısıtlamaları ve göç gibi makro etmenlerin yaşlılıkta sosyal dışlanmayı etkilediğini ifade etmişlerdir. Burchardt ve arkadaşlarına (1999, s. 229) göre ise sosyal olarak dışlanan insanlar bulundukları toplumların faaliyetlerine katılamayan insanlardır.

Yaşlı bireyler, sosyal izolasyon, hizmetlere erişimde yaşanan sıkıntılar, toplumsal ve kültürel yaşama katılmanın önündeki engeller yoluyla çeşitli dışlanma biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Bireylerin dışlanmasına neden olan etmenler, yaşlılıkla beraber güçlenmektedir ve bu etmenlerin olumsuz etkileri artmaktadır. Yaşlı bireyin iş piyasasından dışlanması, güvencesiz çalışmasına neden olan istihdam koşulları, yaşlılarının ve arkadaşlarının vefatı, çocukların evden ayrılması, emeklilikle beraber

gelirin düşmesi gibi nedenler yaşlı bireyin sosyal dışlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca sağlık ve esenlik üzerinde koruyucu bir etkiye sahip olduğu ortaya konan sosyal destek unsurlarının da yaşlanmayla birlikte aşınması da yaşlı bireyi sosyal dışlanmaya iten faktörler arasındadır (Sluzki, 2000, s. 273-274; Scharf ve arkadaşları, 2005a; Pierson, 2016, s. 125).

Yaşlılığa kaçınılmaz olarak aile üyelerinin destekleyici bağlarının giderek kaybolması eşlik eder. Bunlardan en belirgin olanı eşin ve yakın kardeşlerin ölümüdür. Ayrıca yaşlılıkta göç veya yer değiştirme yoluyla ölüm veya fiziksel mesafe olarak uzaklaşma yoluyla akran ve akraba ilişkilerinin kaybı yaşanmaktadır. Sosyal destek unsurlarının kaybıyla özdeşleşen bu sürecin olumsuz etkileri, emekliliğe eşlik eden sosyal rollerin ve bağların kaybı ve çocukların özerklik kazanmasından kaynaklanan ebeveyn sosyal işlevlerinin zayıflaması ile daha da artar. Ağların bu önemli yıpranmasına, bir duygusal yoksullaşma deneyimi, kimliğin sağlamlığında bir azalma ve derin bir sosyal dışlanma süreci eşlik etmektedir (Sluzki, 2000, s. 273).

Ailelerinin sosyal desteğini alan ve aileleriyle birlikte yaşayan yaşlıların daha mutlu olduklarına ve sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerinin az olduğuna dair araştırma raporları bulunmaktadır. Fakat Hemingway ve Jack (2013, s. 31) tarafından yapılan çalışmada yaşlı bireylerin cep telefonlarının, müziğin, televizyonların vb. arka planda sürekli açık olduğu teknolojik bir dünyada aileleriyle anlamlı bir şekilde etkileşime girmekte zorlanmaları, ebeveynlikle ilgili olarak çeşitli gerilimler yaşamaları ve çocukları ve torunlarıyla uyum problemi yaşamaları nedeniyle bulundukları ortama kendilerini ait hissetmedikleri ve bu nedenle sosyal izolasyon yaşadıkları ortaya konmuştur.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olan faktörlerin başında yaş/yaşlı ayrımcılığı gelmektedir. Yaşlı bireyler, ihmal ve istismar (duygusal, fiziksel, gibi örseleyici yaşam deneyimlerine maruz kalabildikleri gibi aynı zamanda kurumsal ayrımcılıklarla da karşılaşabilmektedir (akt. Yoğurtçu, 2019, s. 1056). Kurumsal ayrımcılıklar arasında kamusal hizmetlerden dışlanma, fırsat eşitliğine sahip olamama, eşit işe eşit ücret almama ve kamusal işlerini yaparken bürokratik engellere takılma gibi etmenler bulunmaktadır. Yaşlı bireylerin karşılaştıkları ayrımcılık, ihmal ve istismar durumları onların sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerini güçlendirmektedir.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma biçimlerinden biri kamu hizmetlerinden dışlanmadır. Gereksinim sahibi yaşlı bireylerin önemli bir kısmı, kamusal alana katılımda ve kamusal sosyal bakım hizmetlerine erişimde zorluk yaşamaktadırlar. Kamusal hizmetlere erişim denildiğinde sağlık hizmetlerinden yararlanma, bürokratik işlemler gerçekleştirme, ulaşımdan yararlanma, fatura ödeme, banka hizmetlerine erişim, alışveriş yapabilme becerisi, sosyo-kültürel aktivitelere katılım gibi eylemler anlaşılmaktadır (Keating ve arkadaşları, 2003, s. 120). Yaşlı bireylerin, kamusal hizmetlere erişimde zorluk yaşamaları, fiziksel bakıma erişimlerini ve sosyoekonomik risklere karşı korunmalarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini, bağımsızlık ve otonomi durumlarını olumsuz etkilemektedir (Netten ve arkadaşları, 2006; Pierson, 2016, s. 126).

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerini olumsuz etkileyen bir diğer unsur da sağlık hizmetlerinden dışlanmadır. Sağlık personellerinin yaşlıların kronik sorunlarıyla uğraşmak yerine, genç bireylerin akut sağlık sorunlarıyla mücadele etmede daha istekli oldukları çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur (Çilingiroğlu, 2004, s. 225-230; Akdemir ve arkadaşları, 2007, s. 215-222; Hablemitoğlu ve Özmete, 2010, s. 36; Özütürker, 2021, s. 3047). Sağlık personellerinin yaşlılara yönelik önyargıları ve geriatri konusunda eğitim eksiklikleri, yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerinden kaliteli bir biçimde yararlanmalarına engel teşkil ederken sağlık hizmetlerinden dışlanma durumları da sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerini arttırmaktadır.

Günlük yaşam aktivitelerinden uzaklaşmak ve rol kayıpları, yaşlılıkta sosyal dışlanma riskini artırmaktadır. Yaşlı bireyler hem toplum hem de kendileri için anlamlı olan etkinliklere katılmaktan uzaklaştıklarında ve eskiden sahip oldukları rolleri çeşitli nedenlerle yitirdiklerinde yaşlı bireylerin topluma aidiyet hisleri ve özgüvenleri azalmaktadır. Bu durum onları yalnızlaşmaya ve izolasyona itmektedir (Stanley ve arkadaşları, 2010, s. 413). Yaşlı bireyler bu dönemde kaybettikleri roller yerine yeni roller kazanamazlarsa veya meşguliyetlerini sağlayacak yararlı eylemlerde bulunamazlarsa sosyal dışlanmaya maruz kalma ihtimalleri artmaktadır.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olan hususların başında toplum tarafından benimsenen “tek tipleştirme” tutumu gelmektedir. Yaşlı bireylerin tek tipleştirilmesi, farklılıkların ve biricikliklerinin göz ardı edilerek genel yargılara ve

tutulmaya maruz bırakılmaları demektir. Bu durum yaşlı bireylerin maruz kaldıkları sosyal dışlanma biçimlerinden en yaygın olanı yaşlılığa dair alt kültürü üretimine neden olmaktadır (Atila Demir, 2020, s. 197). Yani yaşlılık alt kültürüyle beraber yaşlı bireylerin sorunlarının, beklentilerinin ortak olduğuna, hepsinin topluma katkılarının az olduğuna ve hatta yaşlı bireylerin topluma yük olduklarına dair ön yargılar oluşmaktadır.

Yaşlı bireylerde sosyal dışlanmaya neden olan önemli bir faktörler gelir seviyesindeki azalmadır. Özellikle yaşlı bireyler emeklilikle beraber yoksullaşma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, belirli emekli gruplarının diğerlerinden daha kötü durumda olma eğiliminde olduğu da açıktır (Department of Social Security, 1999, s. 115). Ayrıca yetişkinlik döneminde kayıt dışı bir şekilde sosyal güvenceden yoksun bir biçimde çalışan bireyler, yaşlılık döneminde bir maaşa ve sosyal güvenceye sahip olmamaları nedeniyle sağlık problemleriyle ve ekonomik zorluklarla karşılaştıklarında savunmasız kalmaktadır. Bu süreçte kamusal desteklerden yararlanmakta zorlanan yaşlı bireyler sosyal dışlanma maruz kalmaktadırlar.

Yaşlı bireylerin değişen yaşam koşullarına ve gelişen teknolojiye uyum sağlayamamaları da sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır. Yaşlanma süreci, birçok yaşlı bireyin değişen kişisel koşullarına (eş kaybı, emeklilik, çocukların evden ayrılması, göç, çevre değişikliği gibi) aşamalı olarak uyum sağlamak zorunda kaldıkları bir süreci kapsamaktadır. Yaşlı bireyler fonksiyonel sağlık kayıpları, bilişsel gerilemeler veya yeti kayıpları gibi hususlara adaptasyonda zorlanabilmektedirler. Bu gibi gelişen değişiklikler, daha önce başkalarıyla anlamlı ilişki kurmayı başaran yaşlı bireylerin bu ilişkileri artık kuramaz hale gelmelerine neden olurken onların yalnızlık veya sosyal izolasyon yaşamalarına neden olmaktadır (Stanley ve arkadaşları, 2010, s. 411-412; Hemingway ve Jack, 2013, s. 26).

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanmasına neden olan faktörlerden biri de çevredir. Çevre, yaşlı bireylerin yaşadıkları çevre hakkındaki duygularına ve yaşadıkları konumdaki insanlara güvenme yeteneklerine atıf yapmaktadır. Boyut, yaşanan çevrenin bir parçası olduğunu hissetme durumunu, izolasyon hissini, bölgedeki insanların güvenilirliğini, yaşanan çevrede kendini güvende hissetme durumunu, bölgedeki insanların sosyo-kültürel durumlarını ve yaşlı bireyin desteğe ihtiyaçları olduğundaki ulaşabilecekleri

destekleri kapsamaktadır. Tüm bu hususlar, yaşanan çevredeki sosyal sermayeyi ortaya koymaktadır (Barnes ve arkadaşları, 2006). Yaşadıkları çevrede sosyal destek unsurlarından uzak kalan, sosyal sermayenin olumlu yönlerinden yararlanamayan ve kamusal ve sosyokültürel faaliyetlere katılımında yetersizlik yaşayan yaşlı bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

Yaşlı bireylerin evlerinden ayrılma ve dışarı çıkma noktasında yaşadıkları güven kaybı da sosyal izolasyon yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşlı bireylerin evlerinden ayrılmada tereddüt etmelerine neden olan etmenler ise yine güvenlik korkuları (hava karardıktan sonra dışarı çıkmak, kalabalık ortama girmekten çekinmek vb.), düşme korkusu, suça maruz kalma korkusu ve kaybolma çekincesi gibi etmenler şeklinde sıralanmaktadır (Hemingway ve Jack, 2013, s. 30).

Fiziksel imkânlardan dışlanma, yaşlı bireylerin sosyal dışlanmayla beraber deneyimledikleri unsurlardandır. Kamusal alanların, binaların ve çevrenin yaşlı bireylerin rahat bir şekilde kullanabilecekleri şekilde tasarlanmaması yaşlı bireylerin sosyal dışlanmalarına neden olmaktadır. Özellikle kentsel alanlarda, yaşlı bireylerin günlük yaşamları çevresel sınırlılıklardan dolayı sekteye uğramaktadır. Çevresel sınırlılıklar, yaşlı bireylerin kamusal yaşamdan uzaklaşarak sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır (Atila Demir, 2020, s. 193).

Yaşlı bireylerin topluma katılımı engelleyen hususlardan biri de toplu taşıma hizmetlerinden yararlanmakta zorlanmalarıdır. Yaşlı bireylerin bulundukları konumlarda toplu taşıma imkânlarının yetersiz olması ve yaşlı bireylerin toplu taşıma kullanma konusunda güven sorunu yaşamaları, toplu taşıma hizmetlerinden yararlanmalarını sınırlandırmaktadır (Hemingway ve Jack, 2013, s. 30). Bu durum da onların yaşamlarını çok sınırlı bir ortamda sürdürmelerine neden olurken sosyal çevrelerini genişletmelerini engellemektedir.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerini etkileyen bir diğer unsur da finansal ürünlerden dışlanma olgusudur. Finansal ürünlerden dışlanma, günlük para yönetiminde yetersiz olmayı, uzun vadeli finansal güvenliğini sağlamada bilgi yetersizliği yaşamayı, finansal hizmetlere erişimde yetersiz olmayı, tasarruf ve yatırım yapmada zorluklar yaşamayı ve emeklilik gelirlerini yönetememeyi kapsamaktadır (Kempson ve Whyley,

1999, s. 12-14). Finansal hizmetlerden dışlanmak yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerini arttırırken dışlanma deneyimlerini de zorlaştırmaktadır.

Yaşlı bireylerin etnik köken, inanç ve cinsel yönelim açısından geçmişe nazaran sosyal kimlik ve kişisel kimlik, aile düzenlemeleri gibi konularda çeşitlilik gösteren bir kitleyi barındırdığını söylemek mümkündür. Sosyal dışlanmaya maruz kalma açısından bazı gruplar daha fazla risk altındadır. Dışlanmaya daha fazla katkıda bulunan faktörler arasında 80 yaş ve üzeri olmak, kadın olmak, tek başına yaşamak, çocuk sahibi olmamak, kötü fiziksel/ruh sağlığı (özellikle depresyon), özel bir arabaya sahip olmamak ve toplu taşıma kullanamamak yer almaktadır. Ayrıca, kiralık konutlarda yaşamak ve ana gelir kaynağı olarak sosyal yardım almak gibi hususlar da yaşlıların sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerini arttırmaktadır (Barnes ve arkadaşları, 2006, s. 8).

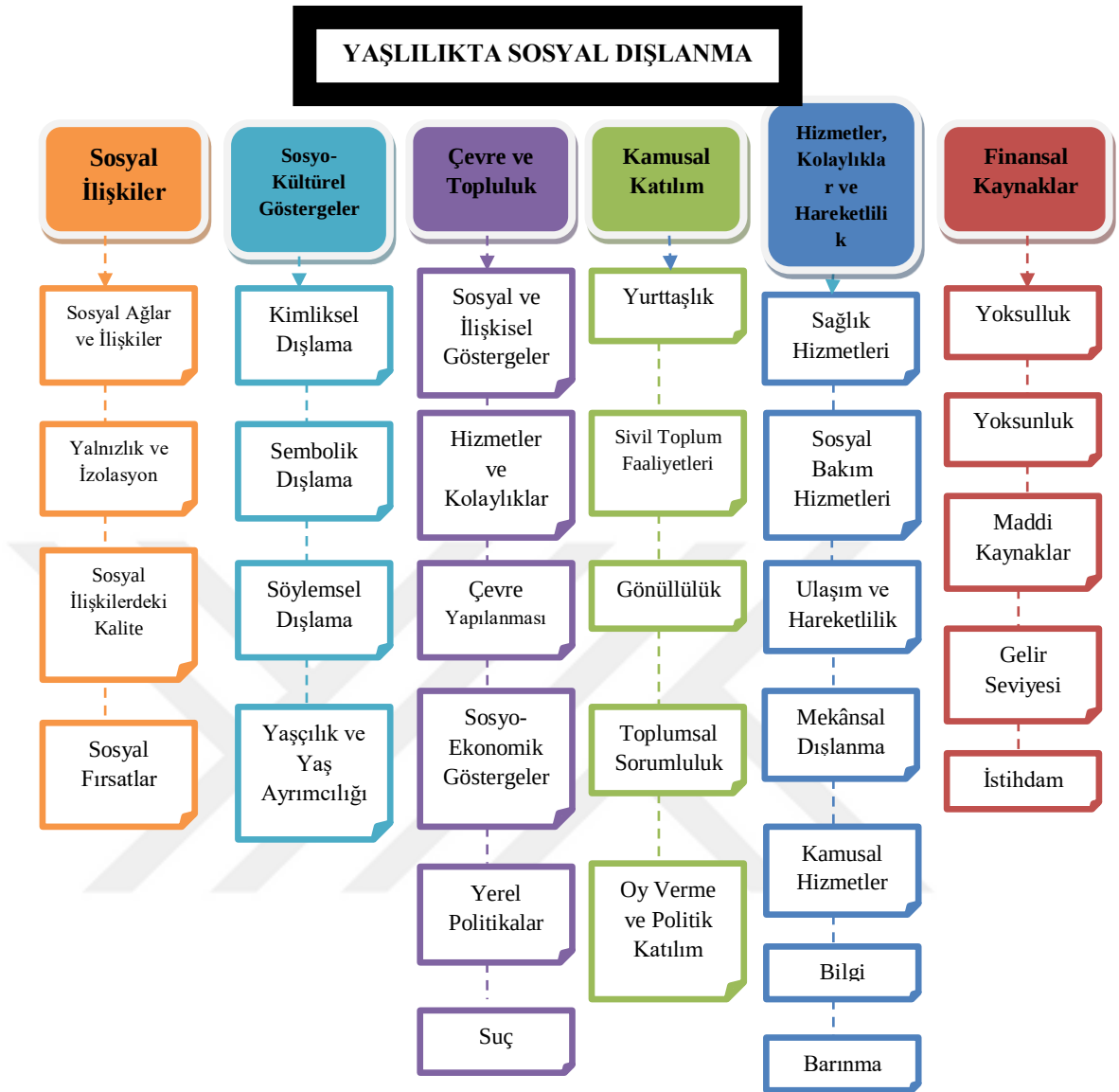
Yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olan etmenlerden biri de yaşlı bireylerin boş zamanlarını geçirebilecekleri ortamların yetersizliğidir. Yaşlı bireylerin rekreasyon faaliyetlerinde bulunabilecekleri, sosyalleşebilecekleri, sosyal destek ağları kurabilecekleri ortamların yetersiz olması ve özellikle yerel yönetimlerin yaşlı bireylerin sosyalleşebilecekleri ve etkinlikler yapabilecekleri alanlar oluşturmaması, sınırlı bir şekilde oluşturulan alanlara da yaşlı bireylerin erişiminin ve ulaşımının zor olması gibi hususlar yaşlı bireylerin sosyalleşme gereksinimlerini karşılayamamalarına ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olan etmenlerden biri de medyada yaşlı bireylere yönelik oluşturulan olumsuz algıdır. Medyada yaşlıların emekli maaşı, sosyal yardımlar ve sosyal hizmet destekleri ile yaşamlarına güçlkle devam eden, fiziksel ve ekonomik olarak bağımlı ve pek çok açıdan yoksunluk yaşayan bir nüfus kesimi olarak gösterilmesinden dolayı yaşlıların sosyal dışlanmaya maruz kalma riskleri artmaktadır. Ayrıca yaşlılığın medyada, topluma katkı yararı olacak bir dönemden ziyade çözülmesi gereken sorunların arttığı bir dönem olarak ele alınması da bu durumu derinleştirmektedir (Yoğurtçu, 2019, s. 1062-1063).

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ile başa çıkabilmeleri için başarılı sosyal uyum yollarına başvurmaları gerekmektedir. Sosyal dışlanma ile başa çıkmada yaşlı bireylerin

sosyal uyumunu arttıracak etmenler şu şekilde sıralanabilir (Baran, 2007, s. 237; Bilen, 2009, s. 249-251):

- Yaşlılık döneminde sosyal yeti yitimlerini engellemek ve olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla yeni bir sosyal çevre oluşturmaya çalışarak farklı sosyal roller edinerek topluma katılımı arttırmak,
- Hastalık, engellilik vb. nedenlerden dolayı oluşabilecek fiziksel yeti kayıplarını engellemek ve oluşan yeti kayıplarının etkisinin azaltılması amacıyla gereksinim duyulan tedavilerden ve fiziksel rehabilitasyon faaliyetlerinden yararlanmak,
- Aktif yaşlanma ve başarılı yaşlanma ile yaşlılık sorunlarıyla baş edebilmek için kendini hazırlamak ve baş etme becerileri kazanmak,
- Yaşam doyumunu ve yaşam kalitesini arttıracak yeni yaşam alanları oluşturmak için adım atmak,
- Emeklilik nedeniyle oluşabilecek gelir kayıplarıyla baş edebilecek planları emeklilik öncesi dönemde gerçekleştirmek ve emeklilikte gelir kayıplarıyla baş etmeye yönelik stratejiler geliştirmek,
- Aile içi etkileşimi ve akran etkileşimini arttıracak faaliyetlerde bulunmak,
- Eş kaybı ve akran kaybı gibi durumlarla baş edebilmek ve bu durumdan mümkün olduğunca en az sosyal zararla çıkabilmek adına profesyonel yas danışmanlığı ve psikososyal hizmetlerden yararlanmak,
- Daha yaşanabilir bir hayat için mücadele etmek.

Şekil 19: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma Çerçevesi (Walsh, Scharf, & Keating, 2017, s. 93)

Sonuç olarak yaşlılıkta sosyal dışlanma sürecinin çok boyutlu bir yapısı bulunmaktadır. Yaşlıları dezavantajlı konuma iten ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olan pek çok etmen ve süreç bulunmaktadır. Sosyal dışlanma, yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerde başarısız olmalarına, izolasyona maruz kalmalarına ve çevredeki sosyal fırsatlardan yararlanmalarına engel olmaktadır. Sosyo-kültürel göstergeler, yaşlı bireylerin kimliklerine yönelik ön yargılarla, sembolik ve söylemsel eylemlerle ve en önemlisi de yaşlı ayrımcılığına neden olan sosyo-kültürel etmenlerle kendini göstererek yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarına kültürel bir boyut kazandırmaktadır. Yaşanılan çevrede yaşlı bireylerin hayatını kolaylaştıracak ve yaşam kalitelerini

artıracak hizmetlerin olmaması, çevrenin yaşlı bireylerinin erişebileceği ve hizmetlerden yararlanabileceği şekilde düzenlenmemesi, yerel yönetimlerin politika oluştururken ve hizmet sağlarken yaşlı bireyleri geri plana atmaları ve yaşlı bireylerin güvenliğini tehdit eden unsurların çevrede bulunması yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalma risklerini artırmaktadır. Kamusal alana katılamama sorunu, yaşlı bireylerin yurttaşlık haklarından azami derecede yararlanamamalarına, sivil toplum faaliyetlerine ve gönüllülük çalışmalarına katılarak topluma katkı sunamamalarına, topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmekte yetersiz kalmalarına neden olurken nihayetinde sosyal ve politik alandan dışlanmalarıyla sonuçlanmaktadır. Yaşlı bireyleri olası risklerden koruyacak sağlık hizmetlerine ve sosyal bakım hizmetlerine erişememeleri, fiziksel hareketliliklerini ve sosyal içermelerini sağlayacak ulaşım hizmetlerinden faydalanamamaları, hizmetler ve kolaylıklar hakkında bilgi sahibi olmamaları gibi hususlar onların kamusal hizmetlerden dışlanmalarına ve mekânsal ayrımlaşmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır. Ayrıca istihdama katılamama ve ekonomik kaynaklara erişememe sorunları nedeniyle yaşanan yoksulluk ve yapabilirlikten yoksunluk durumları yaşlı bireylerin hem tüketimden hem de toplumdan dışlanmalarıyla sonuçlanmaktadır.

2.5.2.1. Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Sosyal Destek

İnsanoğlu dünya üzerinde yaşamaya başladığı andan itibaren hep başka insanlarla beraber yaşama gereksinimi duymuştur. Bu gereksinim insanları, sosyal ağlar kurmaya ve başka insanlarla etkileşimlerini arttırmaya yöneltmiştir. Bu durum bireyin etrafında bulunan mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde sosyal ağlarda yer almasını zaruri kılmaktadır. Bahsi geçen sosyal ağlar içinde yer alamayan ya da yer aldığı sosyal ağlar içerisindeki insanlarla etkileşim kurmakta başarısız olanlar sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sosyal destek kavramı, bireyin toplumda değer ve kabul gördüğüne, sosyal bir ağın üyesine olduğuna ve o ağ içerisinde sevildiğine inanmasını sağlayan bilgi olarak ifade edilmektedir. Sosyal destek olgusu, bireylerin objektif olarak aldıkları ve subjektif olarak algıladıkları sosyal destek olarak iki boyutta incelenmektedir (Genç ve arkadaşları, 2015, s. 48). Diğer bir tanıma göre ise kavram, “bireye psikolojik ve maddi

açından destek sağlayan, bireyin başa çıkma becerisini artırmayı amaçlayan kişiler arası ilişkiler ağı” olarak tanımlanmaktadır (Bayrak Kahraman, 2017; Şahin, 2019, s. 7).

Yaşlılık döneminde sosyal ilişkilerin devamı ve sosyal destek unsurları oldukça önemlidir. Çünkü yaşlılık ile beraber değişmeye başlayan ekolojik sistem ve bu sistemin mikro, mezo, ekzo ve makro unsurları yaşlı bireylerin sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir. Mikro seviyede bireyin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, sağlık durumu, ekonomik durumu sosyal ilişkileri üzerinde etkili olmaktadır. Mezo seviyede aile ile ilişkileri, akranları ile ilişkileri, boş zamanı değerlendirme aktiviteleri, yaşadığı çevre gibi etmenler etkilidir. Ekzo seviyede kurumsal ilişkileri, kamusal hizmetlere erişme durumu, sosyal hizmetler, katılım gösterdiği topluluklar gibi etmenler etkiliyken makro seviyede ise toplumdaki kaynaklara ve fırsatlara erişimdeki eşitlik-eşitsizlik durumu, toplumun yaşlılara bakış açısı ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar gibi etmenler yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları üzerinde etkili olabilmektedir. Görüldüğü üzere mikro, mezo, ekzo ve makro seviyede sözü edilen etmenlerin birçoğunun hem formel hem de enformel sosyal destek unsurlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir.

Çevresindeki mikro, mezo, ekzo ve makro unsurlarla bağı güçlü olan bireyler karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada daha başarılı olmaktadır. Özellikle yaşlılıkta yaşlı bireyin toplumsal unsurlarla etkileşimini arttıracak ve yaşlıya sosyal işlevsellik kazandıracak unsurlar yaşlı bireyin sosyal dışlanma ile başa çıkmasında çok önemli roller üstlenmektedir (Şenktürk, 2018, s. 245-248). Görgün Baran (2016, s. 116), yaşlılıkta sosyal dışlanma ile başa çıkmada en önemli unsurun sosyal destek olduğunu ve yaşlı bireylerin en önem verdikleri unsurların insanlarla iletişim kurmak, sohbet etmek ve topluma katılmak gibi unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Saygılı (2011, s. 138) ise toplum tarafından saygı gören, itibarlı olduğunu hisseden, günlük hayatta sosyal ilişkilerini sürdüren, iletişim becerileri iyi olan, yetişkinlik dönemindeki beceri ve yeterliliklerini koruyan, üretmeye devam eden ve aktif yaşlanmayı başarabilen yaşlıların daha mutlu olduklarını, karşılaştıkları sorunlarla daha kolay başa çıkabildiklerini, çevrenin ve toplumun değişen koşullarına uyum sağlama kapasitelerinin daha iyi olduğunu ifade etmektedir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanmayla baş etme becerilerini artıran kayda değer belirteçlerden birinin sosyal destek unsurları olduğu çeşitli çalışma ve araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bu araştırmalarla ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir:

Uluslararası literatürde yaşlılarda sosyal dışlanma konusu üzerine yapılan çalışmalarda sosyal desteğin yaşlıların sosyal dışlanma durumlarına etkisini ele alan çalışmalar aşağıdaki gibidir:

Barnes ve arkadaşları (2006, s. 65-70) yaptıkları çalışmada eş sahibi olma durumu, çocuk sahibi olma durumu, aileye sahip olma durumu, arkadaşına sahip olma durumu, eşle (partnerle) ilişkinin kalitesi, çocuklarla yüz yüze veya telefonla görüşme durumu, çocuklarla yakın ilişki içerisinde olma durumu, aile üyeleriyle görüşme sıklığı, yakın olunan aile üyesi sayısı, yaşanılan çevre gibi sosyal destek etmenlerinin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları üzerinde etkisi olduğunu belirlemişlerdir.

Dahlberg ve Mckee (2018), yaptıkları çalışmada yalnız veya başkalarıyla yaşama durumu, arkadaşlarıyla iletişim durumun, yaşanılan çevre gibi sosyal destek etmenlerin kırsal ve kentsel alanda yaşayan yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Scharf ve Batlam (2008, s. 103-104) kırsal alanda yaşayan yaşlılarla ilgili yaptıkları çalışmada aile üyeleri, arkadaşlar ve komşularla ilişkilerin yaşlıların sosyal dışlanma durumları üzerinde etkisi olduğunu belirlemişlerdir.

Sohini ve Mishra (2016, s. 1609-1610) hem kırsal hem de kentsel alanda yaşayan yaşlılarla yaptıkları çalışmada çocuk sahibi olma durumu, çocuklarla ilişkideki memnuniyet, komşularla ilişkideki memnuniyet, çocuklarla aynı evde yaşama durumundan duyulan memnuniyet, çocukları tarafından önemsenmeme ve ihmal edilme durumu, genç nüfusun yaşlılara bakış açısı, çocuklarla karşılıklı ziyaret durumu ve sıklığı gibi sosyal destek etmenlerinin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma algısını etkilediğini belirlemişlerdir.

Walsh ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları çalışmada aile ilişkileri, komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri ve herhangi bir topluluğa dâhil olma durumu gibi etmenlerin yaşlılıkta sosyal dışlanma ile başa çıkmada önemli etken olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca yaşlı bireylerin baş etme becerilerini etkileyen en önemli unsurlardan birinin sosyal ilişkiler olduğunu ifade etmişler ve diğer insanlarla rutin sosyal temasların bile

yaşlı bireylerin olumlu kalma yetenekleri üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Wenger ve Keating (2008) yaptıkları çalışmada aile ilişkileri, çocuk ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri, yaşanılan çevre ve topluluk ilişkileri gibi etmenlerin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları üzerinde etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Ülkemiz literatüründe yaşlılarda yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarını ele alan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu durum yaşlılıkta sosyal dışlanma olgusunun ülkemiz için daha çok yeni bir alan olduğunun göstergesidir. Bu sınırlı çalışma arasında da yaşlı bireylerin sosyal destek unsurlarının sosyal dışlanma durumları üzerindeki etkisi ele alan çalışma yok denecek kadar azdır.

Genç ve Dalkılıç'ın (2013) yaptıkları çalışmada ailesi ile birlikteyken kendini yalnız ve hüznü hissedene, yaşlılıkta yalnızlık ve sosyal dışlanma sorunu yaşadığını düşünen, toplumda kendini bazen yalnız hissedene yakınlarıyla ve komşularıyla görüşme sıklığı az olan yaşlı bireylerin sosyal dışlanma riskinin olduğu düşünülmektedir. Fakat çalışmanın herhangi bir ölçek vs. kullanılmadan anket şeklinde yapılan bir nicel çalışma olması yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarının ölçülmesi ve bu ölçümün doğru bir şekilde değerlendirilmesi açısından araştırmanın sınırlılığıdır.

Dağ'ın (2016) yaşlı kadınlarla toplumsal cinsiyet ve sosyal dışlanma üzerine yaptığı nitel çalışmada sosyal sermayenin, aile ile ilişkilerin, akraba, arkadaş ve komşularla ilişkilerin, aile üyeleriyle görüşme sıklığının yaşlı kadınların sosyal dışlanma durumları üzerinde etkili olduğunu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada yaşlandıkça azalan sosyal desteğin sosyal dışlanma riskini arttırdığı belirlenmiştir. Son olarak Yeşiltepe'nin (2021) yaptığı nitel çalışmada aile ve arkadaşlarla olan bağın kuvvetli olma durumu, eş ve çocuklarla ilişki, aile üyeleriyle görüşme sıklığı, aile ile iletişimin şekli (yüz yüze-telefon), aile üyelerinin fiziksel mesafesi, çocukları tarafından ihmal edilme durumu gibi etmenlerin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma algıları üzerinde etkisi olduğunu belirlemiştir.

Sonuç olarak yaşlılık döneminde yaşlı bireyi sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya getirecek en önemli etmenler arasında emeklilik, çocukların evden ayrılması, çocukların başka şehirlere taşınması, eş ve arkadaş kaybı gibi etmenler yaşlıların toplumsal alandan çekilmeleri sosyal dışlanma riskine maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Yaşlı

bireylerin sosyal dışlanma durumları ve algıları üzerinde sosyal destek unsurlarının son derece etkili olduğu söylenebilir. Özellikle aile içi ilişkilerin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumu üzerinde çok önemli bir etkisi olduğu yukarıda ifade edilen çalışmalarda da ortaya konmuştur. Ayrıca arkadaşlık ilişkileri, komşuluk ilişkileri ve topluluklara katılım gibi sosyal ilişkiye dair etmenler de yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları üzerinde etkilidir.

2.5.2.2.Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Çevre-Mekân İkili

Mekân ve çevre denildiğinde ilk akla gelen şey bu olguların fiziksel olgular olduğu yönündedir. Fakat mekân, insanın sosyal ve ekonomik hayatını şekillendiren, toplumsal olayları ve durumları etkileyen hatta bunlara şekil veren sosyal bir olgudur (Alver, 2010). Dolayısıyla insanların içinde yaşadıkları yerel bağlam, çevre ve mekân gibi unsurlar sosyal dışlanma sürecini anlamada özellikle önemlidir.

Çevreyi ve mekânı oluşturan çeşitli bileşenlerin sosyal, ekonomik ve yapısal eşitliksizlerin yapılandırılmasında önemli bir rol oynayabileceği konusunda artan bir kabul vardır (Buck, 2001, s. 2251-2252). Özellikle mekân; sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri aracılığıyla sosyal dışlanmanın inşasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca yaşanan çevredeki güven duygusu, yerel yoksunluk durumu, suç oranı gibi hususlar da çevrenin ve mekânın sosyal dışlanmayı ve yaşam kalitesini etkileyen bileşenlerinden bazılarıdır (Walsh ve arkadaşları, 2012, s. 18).

Çevre ve mekânın özellikleri ve bileşenleri tüm bireyler üzerinde etkili olduğu gibi yaşlılar üzerinde de doğrudan etkilidir. Mekânsal bağlılık kişisel, psikolojik süreçlere ek olarak çevreyi ve mekânı etkileyen bileşenlerden etkilenebilmektedir. Ayrıca yaşlı bireylerin yaşlandıkça yaşam öykülerinin ve bakış açılarının diğer yaş gruplarına göre farklılaşması nedeniyle etkileşim şekillerinin değişebilmesi yaşlı bireylerin yaşadıkları yerle kurdukları bağı daha önemli hale getirmektedir (Scannell ve Gifford, 2010, s. 7).

Çevre ve mekân, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini, yaşam doyumlarını, sosyal uyumlarını ve sosyal dışlanma durumlarını etkilemektedir. Özellikle kırsal alanda ve kentsel alanda yaşayan yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları farklılaşabilmektedir. Çünkü kırsal alandaki ve kentsel alandaki yaşam arasında belirgin farklılıklar bulunabilmektedir. Özellikle kaynaklara ve fırsatlara erişim imkânları, barınma

koşulları, sosyal katılım, altyapı olanakları, ulaşım olanakları, sosyal ve ekonomik faaliyetler, kültürel çevre, boş zamanı değerlendirme aktiviteleri, dayanışma paradigmaları, üretim faaliyetleri, tüketim alışkanlıkları, sosyal destek mekanizmaları, kamusal hizmetlere erişim imkânları, sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine erişim imkânları, eğitim imkânları, güvenliğe dair etmenler, suça maruz kalma ihtimalleri, marjinalleşme ihtimali gibi pek çok etmen kırsaldaki ve kentteki yaşamı birbirinden farklı kılmaktadır. Bu da haliyle kırdaki yaşayan yaşlı birey ile kentte yaşayan yaşlı bireyin yaşlılık sürecini deneyimleme biçimini ve sosyal dışlanmaya maruz kalma riskini etkilemektedir. Çevre ve mekânın özellikle kırsallık ve kentsellik bağlamında yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarına etkisini ele alan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar aşağıdaki gibidir:

Cloke ve Davies (1992), kentsel ortamlarda ortaya çıkan yoksulluk, işsizlik, kötü yaşam koşulları ve sosyal dışlanma gibi geleneksel yoksunluk göstergelerinin kırsal topluluklarda yaşanma riskinin daha az olduğunu ifade etmişlerdir. Wenger (2001) yaptığı çalışmada kırsal alanda yaşayan yaşlı bireylerin biriktirdikleri sosyal sermayenin, yaşlı insanları kırsal marjinalleşmeden koruma potansiyeline sahip olduğunu ifade etmiştir.

Milbourne (2004, s. 175), kırsal alanda marjinalleşme ve dışlanma üzerine yaptığı bir çalışmada, dezavantajlı alanların tanımlanmasının karmaşıklığına dikkat çekerek politika ve kamusal söylemlerle ilgili olarak, yoksulluk ve dışlanma ile ilgili anlamların kırsal ve kentsel alanlarda farklılık gösterdiğini ve bağlamın önemli olduğunu ifade etmiş ve kırsal alandaki yaşlıların durumlarını işgücü piyasalarından, konut sektörlerinden, temel hizmetlerden ve sosyal ağlardan kopmasını ilgilendiren daha geniş marjinalleştirme ve dışlama süreçleriyle ilişkilendirmiştir.

Krout ve Bull (2006), yetersiz sağlık imkânları, uygun olmayan barınma koşulları, fırsat ve kaynak yetersizliği ve sosyal hizmetlere ve sosyal bakım hizmetlerine erişimde yetersizlik ve seçeneksizlik gibi durumlar nedeniyle kırsal ortamların yaşlı bireylerin önemli taleplerini karşılamakta yetersiz kaldığını, bunun bir çevresel ve mekânsal bir baskı ve dışlama mekanizmasına dönüştüğünü ifade etmişlerdir (akt. Walsh ve arkadaşları, 2012, s. 19). Barnes ve arkadaşları (2006, s. 65-70) yaptıkları çalışmada kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan yaşlı bireyler arasındaki dışlanma örüntüsünün çok

belirgin olmadığını belirlemişlerdir. Bununla birlikte, kentsel/kırsal gösterge ile açık bir doğrusal ilişki gösteriyor gibi görünen iki dışlanma boyutu olduğunu ve kırsal alanda yaşayan yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerden dışlanma ve çevreden dışlanma risklerinin daha az olduğunu belirlemişlerdir.

Scharf ve Batlam (2008, s. 103-104) yaptıkları çalışmada yaşlı bireylerde kentsel alanlarda sosyal dışlanmanın, özellikle (yoksun) mahallelerde yoğunlaşma eğiliminde olduğunu, kırsal alanlarda ise mezralar, köyler ve küçük kasabalar arasında eşit olmayan bir şekilde sosyal dışlanma dağılımı olduğunu belirlemişlerdir. Çalışma kırsal alandaki fiziksel izolasyonun ve azalan nüfusun yaşlı bireylerin sosyal dışlanma risklerini artırdığını belirlemiştir. Sohini ve Mishra (2016) hem kırsal hem de kentsel alanda yaşayan yaşlılarla yaptıkları çalışmada maddi destek eksikliği ve geçim olanaklarından yoksunluk nedeniyle kırsal kesimdeki yaşlıların kentli yaşlılara göre ekonomik ve kültürel boyutlardan daha fazla dışlanma yaşadıklarını belirlemişlerdir.

Dahlberg ve Mckee (2018), hem kırsal hem de kentsel alanda yaşayan yaşlılarla yaptıkları çalışmada kırsal alanlarda yaşayan yaşlı bireylerin refah durumlarının kentsel alanlarda yaşayan yaşlı bireylere göre daha fazla değişkenlik gösterdiğini, hizmetlerden dışlanma durumunun kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha fazla değişkenlik gösterdiğini belirlemişlerdir. Ayrıca yaşlılıkta sosyal dışlanmayı azaltmak ve refahı teşvik etmek için politika girişimlerinde çevre ve mekânın rolüne dikkat çekmişlerdir.

Ülkemiz literatüründe yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunun çok yeni bir alan olması nedeniyle yaşlılıkta sosyal dışlanmayı mekân ve çevre bağlamında ele alan çalışma sayısı sınırlıdır.

Yarbuğ (2019), Sakarya ilinin merkezi ilçesinde yani kentsel bölgede yaşlı bireylerle yaptığı çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğu ekonomik, kamusal hizmetlere erişim, sosyal kaynaklara erişim, sosyal hayata katılım gibi konularda kendilerini dışlanmış hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Apak ve arkadaşlarının (2021) kırsal alanda yaşayan yaşlılarla yaptıkları çalışmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarının gelir, eğitim durumu, sağlık durumu, araca sahip olma durumu gibi etmenlerden etkilendiği belirlenmiştir.

Görüldüğü üzere özellikle uluslararası literatürde mekân ve çevrenin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarını etkilediğini ortaya koyan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye’de yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunun yeni bir alan olması ve sosyal dışlanma durumunun ölçümündeki kriterlerin yeni yeni oturmaya başlaması nedeniyle yaşlılıkta sosyal dışlanma konusunda mekânın ve çevrenin önemine dair çalışma sayısı sınırlıdır.

2.5.2.3.Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Erişilebilirlik

1997 yılında ilk defa ortaya konulan “Evrensel Tasarım İlkeleri” ile 2007 yılında “Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesi” ile dünya kamuoyunun ve araştırmacıların ilgisini çeken erişilebilirlik kavramı başta engelliler ve yaşlılar olmak üzere bütün nüfus gruplarının sosyal katılımı için önemlidir (Ergin ve arkadaşları, 2020, s. 51). Erişilebilirlik kavramının son zamanlarda önem kazanmasının başlıca nedenlerinden biri de hızlı kentleşme ve demografik değişim sonucunda bireylerin sosyal katılımını artırıcı erişilebilir alanların sayısının azalmasıdır. Bu nedenle tüm nüfus gruplarının kullanımı için olanaklı olan ve sosyal katılımı artıran tasarımların önemi artmaktadır (Şahin ve arkadaşları, 2021, s. 415).

Erişilebilirlik en genel anlamıyla; toplumdaki bütün kesimlerin başta sağlık, eğitim ve istihdam olmak üzere başlıca hak ve kamusal hizmetlerden yararlanmalarında eşitlikçi bir yapının oluşmasını sağlamak ve bu sayede onların sosyal katılımını sağlamaktadır. Erişilebilirlikten temel kasıt, çevredeki fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel kaynaklara ve fırsatlara ulaşabilme, kamusal hizmetler başta olmak üzere verilen hizmetlerden yararlanma, topluma katkıda bulunabilme ve nihayetinde de toplumla etkileşime girebilme noktasında insanlara eşit koşullar sağlanmasıdır (Çağlar, 2012, s. 542; Bektaş ve Develi, 2020, s. 182). Yani erişilebilirliğin toplumun bütün kesimleri için eşit bir şekilde sağlanması özellikle yaşlılar ve engelliler başta olmak üzere toplumdaki sosyal dışlanmaya maruz kalma riskini azaltacaktır.

Akaydın’ a (2020, s. 136-137) göre erişilebilirlik kavramının mekânsal ve ulaşım olmak üzere temelde iki boyutu bulunmaktadır:

- *Mekânsal Boyut:* Yaşam alanları, kamusal hizmet alanları ve boş zamanı değerlendirme alanları gibi bireyin sosyal katılımını etkileyen unsurların başta

yaşlı bireyler olmak üzere toplumdaki tüm unsurların katılımını arttıracak şekilde tasarlanmasıdır.

- *Ulaşım Boyutu:* Bu boyut hem toplumdaki bireylerin hizmet, fırsat ve kaynaklara ulaşabilme becerisini kapsarken hem de hizmet, fırsat ve kaynakların bireylere ulaşmasını kapsayarak erişimi iki boyutlu hale getirmektedir. Erişilebilirliğin ulaşım boyutu, yaşam alanlarının bireylere sunduğu barınma, çalışma ve sosyal hizmet alanlarının erişilebilirliği ve sosyal, kültürel ve ekonomik hayat katılımı doğrudan etkilemesi nedeniyle önemlidir (Szeri ve Ayhan Selçuk, 2019, s. 1209).

Yaşlılık döneminde ortaya çıkan değişimler düşünüldüğünde yaşlı bireylerin günlük hayatlarını bağımsız, güvenli ve katılımcı bir şekilde sürdürebilmelerinin sağlanması için yaşlı bireyleri destekleyen çevresel ve mekânsal tasarımlara gereksinim duydukları açıktır. Bu nedenle özellikle kamusal hizmetler (sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, ulaşım hizmetleri, bankacılık hizmetleri, kamusal bürokratik hizmetler) başta olmak üzere kamusal alanların yaşlı bireylerin erişilebilirliklerini arttıracak ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarını engelleyecek şekilde tasarlanmalıdır (Azak ve Belir, 2020, s. 24).

Yaşlı bireylerin erişilebilirliklerini sağlayacak ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma riskini azaltacak çalışmalar şu şekilde sıralanabilir (Mamatoğlu, 2015, s. 8):

- Binalara ve açık alanlara erişilebilirlik,
- Ulaşımında erişilebilirlik,
- Hizmetlere erişilebilirlik,
- Bilgi ve bilişim teknolojilerine erişilebilirlik.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma riskinden korunmalarının en önemli yollarından biri kamusal alanlara erişilebilirliklerinin sağlanmasıdır. Kamusal alanların hem fiziksel tasarımlarının hem de bu alanlara ulaşım güzergahlarının yaşlı bireyleri düşünerek planlanması gerekmektedir. Kamusal hizmet alanlarına ek olarak rekreasyon ve boş zamanı değerlendirme aktivitelerinin yapıldığı kamusal alanların da yaşlı bireylere uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. Ulaşım hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimleri düşünülerek planlanması ve tasarlanması gerekmektedir. Ayrıca web

tabanlı teknolojilerin yaşlı bireylerin anlayabileceği ve kullanabileceği şekilde tasarlanması hatta gerekirse bu konuda toplum temelli eğitimlerin verilmesi önemlidir.

Sonuç olarak yaşlı bireylerin sosyal dışlanma risklerini azaltmak için hem merkezi yönetime hem de yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Sosyal devlet ve sosyal belediyecilik anlayışıyla başta yaşlı bireyler olmak üzere “herkes için erişilebilir, kullanılabilir ve paylaşılabılır” (Aygün ve arkadaşları, 2018, s. 20) yaşam alanları, sosyal alanlar, kamusal hizmet alanları tasarlanarak yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalma riskleri azaltılmalıdır.

2.5.2.4.Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Sosyal Katılım

Yaşlılık döneminde çalışma hayatından kopmayla beraber yaşlı bireylerin günlük yaşamları ve sosyal katılımları önceki hayatlarından büyük oranda farklılaşmaktadır. Yaşlı bireyin günü planlama biçimi ve zamanı değerlendirme şekli emeklilik döneminde değişime uğramaktadır. Emeklilik öncesi çalışma hayatının da etkisiyle belki de sosyal faaliyetlere katılımını sınırlı tutan yaşlı birey, emeklilik sonrası gün içerisindeki zamanı değerlendirebileceği aktivitelere yönelmeye çalışmaktadır. Emeklilik sürecine uyum sağlayamayan yaşlı bireyler ise sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Nimrod ve Janke (2012, s. 98-99), insanların yaşlandıkça boş zaman davranışında dört temel değişiklik olduğunu ifade etmişlerdir:

- *Katılımda Düşüş:* İnsanlar yaşlandıkça, boş zaman etkinliklerine katılımlarını azaltma eğilimindedirler. Katıldıkları aktivite sayısını ve devam eden faaliyetlere katılım sıklığını azaltırlar.
- *Sosyal ve Fiziksel Aktivitelerde Pasifleşme:* Yaşla birlikte, insanlar fiziksel aktivitelere katılımlarını azaltma ve daha az fiziksel çaba gerektiren aktivitelere geçme eğilimindedir. Bu eğilim, kronik hastalıklar ve bozulan sağlıkla ilişkilendirilmektedir.
- *Açık Hava Etkinliklerinden İç Mekân Aktivitelerine Geçiş:* Yaşlılık döneminde ev içi aktivitelerde artış görülmektedir. Yaşlılıkta özellikle televizyon izleme süresinde artış görülmektedir. Ev içi faaliyetlerde artış olmasının avantajı ise aile üyeleriyle ve yakın arkadaşlarla geçirilen sürenin de artmasıdır.

- *Yenilik Arayışının Azalması:* İnsanlar yaşlandıkça, yeni boş zaman aktivitelerini keşfetmeye daha az ilgi duyarlar ve alışık oldukları aktiviteleri tercih etme eğilimindedirler. Konum olarak yakın olmayan veya tatmin edici olmayan faaliyetlere katılım sınırlı tutulabilmektedir.

Yaşlılıkta boş zamanı değerlendirme aktivitelerinin anlamı da önceki dönemlere göre farklılaşabilmektedir. Bu farklılaşma temelde boş zamanı değerlendirme aktivitelerinin bireyin yaşamındaki yerinin ve öneminin değişiminden kaynaklanmaktadır. Yaşlılık öncesi dönemde aile, kariyer ve boş zamanı değerlendirme etkinlikleri bireylerin hayatlarının merkezinde yer alan üç ana unsur olarak yer almaktadır. Bu noktada boş zaman etkinlikleri yetişkinler için genelde aile ve iş hayatından daha az önemli olmaktadır. Ama yaşlılıkla birlikte özellikle emeklilik ve çocukların evden ayrılmasıyla boş zamanı değerlendirme aktiviteleri yaşlı bireyin hayatına anlam katan daha merkezi bir konuma erişebilmektedir (Frazier ve arkadaşları, 2002).

Boş zamanı değerlendirme aktivitelerinin yaşlı bireyin hayatındaki yeri, katılım gösterilen boş zaman aktivitelerinin niteliği ve niceliği ve boş zamanı değerlendirme aktivitelerine katılımına dair sınırlılıklar yaşlı bireyin boş zamanı değerlendirme aktivitelerine katılımını kısıtlayıp sosyal dışlanma riskini arttırabilir. Nimrod'a (2003; akt. Nimrod ve Janke, 2012, s. 100) göre dört tür kısıtlama yaşlı bireylerin boş zamanı değerlendirme aktiviteleri üzerinde etkilidir.

- Sosyal izolasyon, yaşla ilgili belirli normlara göre davranma ihtiyacı ve arkadaş ve akrabaların artan sınırlamaları ve eş ve arkadaşların ölümü ile sosyal destek eksikliği gibi kültürel-çevresel kısıtlamalar
- Fizyolojik (örneğin engellilik, kronik hastalık veya azalmış enerji) ve psikofizyolojik (örneğin konsantrasyon veya hafıza sorunları) dahil olmak üzere sağlıkla ilgili kısıtlamalar
- Düşük motivasyon, düşük öz yeterlilik ve korku gibi psikolojik kısıtlamalar
- Gelir, faaliyetlerin mevcudiyeti, hareketlilik ve zaman gibi teknik kısıtlamalar

Yaşlı bireylerin kültürel ve çevresel kısıtlamalar, sağlıkla ilgili kısıtlamalar, psikolojik kısıtlamalar, teknik kısıtlamalar gibi kısıtlamaların etkisinin azaltılarak boş zamanı değerlendirme aktivitelerine katılımlarının sağlanması için koşullar oluşturulmalıdır. Yaşlılıkta boş zamanı değerlendirme aktivitelerine katılımın yaşlı bireylerin sosyal dışlanma riskini azalttığına ve yaşlı bireylerin psikososyal durumlarına iyi geldiğine dair çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Strain ve arkadaşları, 2002, s. 217; Son ve arkadaşları, 2007, s. 89; Dupuis ve Alzheimer, 2008, s. 91, Son ve Hutchinson, 2009, s. 479; Ryu ve Heo, 2018, s. 331; İlyas ve Yerlisu Lapa, 2022).

Sonuç olarak yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmayı ele alan bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarının doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için yaşlı bireylerin ekonomik durumlarına ek olarak sosyal destek unsurlarının, kamusal hizmetlere erişim durumlarının, çevresel özelliklerinin, erişilebilirlik durumlarının ve sosyal katılım davranışlarının ele alınması gerekmektedir.

2.6. SOSYAL HİZMET, YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA

Sosyal hizmet mesleği, sosyal adaletin tesisi hedefiyle doğası gereği sosyal sorunlarla mücadele etmektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma da sosyal hizmet mesleğinin en önemli mücadele alanlarından ikisidir. Belki de sosyal hizmet mesleğini var eden en önemli iki sosyal sorun yoksulluk ve sosyal dışlanmadır. Sosyal hizmet mesleği, bu iki sosyal sorunla mücadele ederken pek çok yöntemden, yaklaşımdan ve uygulamadan yararlanmaktadır. Bu bölümde öncelikle sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk ve sosyal dışlanma mücadelesinin neresinde durdukları ele alınmıştır. Daha sonra sosyal hizmet uzmanların yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele ederken dikkat etmeleri gereken etik ilkeler aktarılmıştır. Daha sonra ise Türkiye’de yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik mücadelede sosyal hizmet mevzuatı ve sosyal hizmet uygulamaları ele alınmıştır. Son olarak ise Türkiye’de yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelede sosyal hizmet mevzuatı ve sosyal hizmet uygulamaları açıklanmıştır.

2.6.1. Sosyal Hizmet ve Yoksulluk

Sosyal hizmet mesleğinin yoksullukla ilişkisi çok eskiye dayanmaktadır. Hatta mesleğin doğuşuna neden olan en önemli etmenlerden biri de yoksulluk olgusudur. Çünkü insanların sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duymalarına neden olan etmenlerin çoğu

ekonomiktir. Bakım, destek ve rehberlik ihtiyaçları genellikle nakit ve aynı kaynakların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmetlere erişmeye çalışan çoğu müracaatçı, bakım ve destek almanın bir ön koşulu olarak, mali durumlarının değerlendirilmesinin yanı sıra ihtiyaçlarının bir değerlendirmesine tabi tutulur (Davis ve Wainwright, 2005, s. 260). Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları düzenli olarak yoksulluk ve sonuçları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları, yoksullukla mücadele ederken aynı zamanda sosyal adaletsizlikle ve baskıcı ve ayrımcı uygulamalarla da mücadele etmektedirler.

Sosyal hizmet mesleğinin yoksulluk mücadelesi elbette yeni değildir. 19. Yüzyılda Hayırseverlik Kuruluşları (Charity Organizations) ve Yerleşim Evleri (Settlement House) gibi oluşumlar, meslek içinde yoksulluğu ele almak için bilinen en eski organize çabalardan bazılarıdır. Fakat bu iki oluşumun yoksulluğa bakış açısı günümüzde sosyal hizmet mesleğinin yoksulluğa bakış açısından farklıydı. Hayırseverlik Kuruluşları ve Yerleşim Evleri, yoksulluk yaşayan bireylerin patolojisine odaklanıyordu. Yani yoksulluğun kişilerin kendi yetersizliklerinden kaynaklandığını savunuyorlardı (Weiss, 2003). O günden bugüne hem yoksulluğun görünümünde hem de sosyal hizmet mesleğinin yoksulluğa bakış açısında ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. Günümüzde sosyal hizmet mesleği, yoksulluğun nedeninin yoksul insanların kişisel özelliklerinden kaynaklandığı tezine karşı çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarına göre yoksulluk olgusunun en büyük nedeni, yoksulluğu yaratan ve sürdüren süreçlerdir. Bu çerçevede sosyal hizmet mesleği, yoksulluğun bireysel patolojik açıklamalarına karşı çıkarak, yoksulluk ve sosyal dışlanmayı 'toplumsal engellerin' (tepkiler, tutumlar ve ayrımcı uygulamalar) sonuçları olarak görmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet mesleği, yoksulluk yaşayan insanların deneyimlerini ve yoksullukla baş etme stratejilerini anlamaya çalışır. Sosyal hizmet uzmanları; ırkçılık, engellilik ve yaşlı ayrımcılığı yoluyla baskıya maruz kalan yoksullara yönelik baskı karşıtı müdahalelerde bulunurlar. Aynı zamanda sosyal hizmet mesleği, yoksulları damgalayan ve marjinalleştiren etmenlerle mücadele eder (Becker, 1997, s. 159; Davis ve Wainwright, 2005, s. 263).

2.6.1.1.Yoksulluk ve Hak Temelli Sosyal Hizmet

Yoksulluğu bir insan hakları ihlali olarak gören ve yoksulluk içindeki insanların yararı için mücadele eden sosyal hizmet mesleği, yoksullukla mücadelesinde hak temelli

yaklaşımdan yararlanmaktadır. Hak temelli yaklaşım, yoksul olmanın bir sonucu olarak toplumda çok fazla kırılma ile karşı karşıya kalanlar için saygın ve onurlu bir insan yaşamının elde edilmesine odaklanmayı gerektirmektedir. Yaklaşım, yoksulluğun çok boyutlu yönünün farkında olarak sosyoekonomik, hukuki ve siyasi bir temelde yoksullukla mücadele edilmesi gerektiğini savunur (Benest, 2010).

Yoksullukla mücadele, toplumsal eşitsizlikleri sürdüren ve pekiştiren tarihsel ve çağdaş güçleri inceleyen siyasi bir çekişmedir. Bu anlamda hak temelli yaklaşım, yoksulluk içinde yaşayanların yaşam deneyimlerini bağlam içine almaksızın yoksulluğu hafifletmeye çalışan yukarıdan aşağıya politika ve programlara karşı olduğu inancına dayanmaktadır (Deka, 2012, s. 473-474). Bu bağlamda hak temelli yaklaşım, insan haklarını en temele yerleştirerek ve yoksulluk, sosyal adaletsizlik, ötekileştirme ve sosyal dışlanma gibi meselelerle mücadele edilirken temel insan haklarının korunmasını ana hedef edinir. Hak temelli yaklaşım, hassas grupların haklarını korumak için kapasitelerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmeleri gerektiğine vurgu yapar. Yani hak temelli yaklaşım; yoksulluk, adaletsizlik ve sosyal dışlanma hak ihlallerinden kaynakladığı savunmaktadır (Benest, 2010, s. 10-13; Zengin ve Altındağ, 2016, s. 188).

Sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadelesinde hak temelli yaklaşım açısından bireyin insan onuruna yakışır bir yaşam sürmesi için haklara erişme ve bunları kullanma hakkı vardır. Ayrıca, bireylerin haklara erişim sağlamaları için refah devletinin ve sivil toplum kuruluşlarının önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Hak temelli yaklaşıma göre yoksullukla mücadele ederken dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanabilir (Kapur ve Duvvury, 2006, s. 8):

- Hak anlayışını güçlendirmek, hak ihlallerinin biçimlerini ve faillerini anlamak,
- Kimin savunmasız olduğunu bilmek ve savunmasızlık derecelerini değerlendirmek,
- Toplumdaki mevcut güç dengesizliklerini tanımak,
- Hak sahiplerini ve ilgili yükümlülük sahiplerini belirleyerek hesap verebilirliği ve şeffaflığı sağlamak,
- Hak sahiplerinin talepte bulunabilmeleri ve yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için düzenlemeler yapmak,

- Kalkınma süreçlerine ve kurumlarına erişim, iyileştirilmiş bilgi, yasal tazmin ve diğer olumlu stratejiler yoluyla yoksul bireyler de dâhil olmak üzere birden fazla paydaşın aktif ve anlamlı katılımını kolaylaştırmak,
- Hem doğrudan hem de onların savunucuları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yoksul bireylere odaklanan bir kalkınma stratejisi oluşturmak,
- Farklı bölgelerdeki yoksul bireylerle farklı iletişim ve etkileşim araçları aracılığıyla iletişime geçerek hakları hakkındaki farkındalıklarını arttırmak.

Yukarıda bahsedilen hususlardan anlaşılacağı üzere sosyal hizmette hak temelli yaklaşım, bireylerin yoksullukla baş etmelerini sağlamada önemli bir yer edinmektedir. Özellikle sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçıların hakları hakkında bilgilendirme, onların hak savunuculuğunu yapma, iç ve dış paydaşların yoksullukla mücadeleye katılımlarını sağlama, yoksulluğun mekânsal farklılıklarına dikkat ederek mesleki müdahalelerde bulunma, toplumdaki güç dengesizliklerine yönelik farkındalık sağlama ve nihayetinde sosyal adaleti teşkil ederek yurttaşların yoksulluktan kurtulmaları için hak temelli yaklaşımından yararlanma gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Çünkü hak temelli yaklaşım, bireylerin haklarına yönelik farkındalıklarını artırarak güçlenmelerini amaçlamaktadır. Bu farkındalık, hak ihlallerinin önüne geçer. Yani yaklaşım, insanların haklarına ve haklarının sunduğu kaynaklara yönelik farkındalıkları arttıkça toplumsal karar alma ve yön verme süreçlerine daha etkin katılım sağlayacakları tezini savunmaktadır (Zengen ve d’Engelbronner, 2009; Zetu, 2010, akt. Atatanır, 2016).

Sosyal hizmet uzmanlarının teoride ve uygulamada yoksulluğa yönelik farkındalıklarını geliştirmek amacıyla hak temelli bir sosyal hizmet paradigması geliştirilmiştir. Bu paradigma kapsamında üç etik ve teorik öncül bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yoksulluğu bir insan hakkı ihlali olarak algılamakta ve müracaatçıların yoksullukla mücadelesine değer vermektedir. İkincisi, mesleki bilgiyi, sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçılar arasında devam eden diyalog ve yakın ilişkinin üretimi olarak algılar. Üçüncüsü ise yoksulluk içindeki insanların yanında duran, onları temsil eden ve onların çıkarlarını mikro, mezo ve makro düzeyde savunan sosyal hizmet uzmanlarını gerektirir (Michal ve arkadaşları, 2009; Saar-Heiman ve arkadaşları, 2016, s. 2). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları, planlama stratejisine, topluluk organizasyonuna, bilinç artırma ve sosyal eyleme, kapasiteler oluşturarak toplulukları güçlendirmeye, diğer paydaş grupları ve kuruluşlarla ağ kurma, kurumsal büyüme ve gelişmeye ve son olarak sürekli

bir değerlendirmeye dikkat ederek yoksullukla mücadele ederler. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları, yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışmalarını yoksulluktan muzdarip olan bireyler de dâhil iç ve dış paydaşların katılımıyla gerçekleştirirler.

Hak temelli yaklaşım, yoksullukla mücadele çalışmalarıyla ilgilenen sosyal hizmet uzmanları için uygun bir bağlam sağlar. Yaklaşım, yoksullukla ilgili olduğu için bilinç yükseltme ve sosyal değişim için bir araç olarak kullanılabilir. Ayrıca ırk, sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim, yetenek ve yaş gibi faktörlerin yoksulluğun deneyimlenmesine etkisini ve yoksulluğun karmaşık doğasını anlamak için harika bir akılcılık sağlar. Toplumdaki iktidar yapılarına ilişkin spesifik analizler, birçok sistematik baskı biçimini ve bunların yoksulluk üzerindeki etkilerini saptamaya yardımcı olabilir (Kapur ve Duvvury, 2006; Deka, 2012, s. 479). Hak temelli yaklaşım, sosyal hizmet uzmanlarının, yaşlılar gibi hassas grupların yoksulluklarını artıran çeşitli düzeylerde baskıyla karşı karşıya olduğunun tamamen farkında olduklarında, yoksulluk karşıtı müdahalelerde bulunmaları için çok yönlü bir araçtır. Örneğin, yaşlı ayrımcılığına dayalı yoksulluğu anlamak için hak temelli çerçeve, örneğin yaşlıların resmi ve gayri resmi alanda karar verme gücünden genellikle nasıl yoksun olduklarına odaklanabilir. Yaş, ırk, cinsiyet, sınıf, cinsel yönelim gibi yapısal baskılarla yoksulluğun bu kritik bağını anlamak sosyal hizmet uzmanları tarafından yoksulluğu azaltma stratejilerinde önemli ilerlemeler sağlayabilir (Kapur ve Duvvury, 2006, s. 8-9; Deka, 2012, s. 478).

2.6.1.2.Yoksulluk ve Katılımcı Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin yoksullukla ilişkisinden bahsederken Nancy Fraser'ın yoksulluğa yönelik katılımcı yaklaşımından muhakkak bahsetmek gerekir. Fraser (2005), sosyal adalet temelli "katılım eşitliği" kavramını ortaya koymuştur. Ona göre herkesin toplumsal hayata katılımını sağlayacak sosyal adaletin tesisi için temel gereklilik toplumda katılım eşitliğini sağlamaktır. Ona göre, adaletsizliğin ve yoksulluğun üstesinden gelmek için insanların topluma katılımını ve kaynaklardan yararlanmasını engelleyen kurumsallaşmış engelleri ortadan kaldırması gerekmektedir. Fraser (2005, s. 73), bunun da toplumların katılım eşitliğini nasıl etkinleştirdiği veya devre dışı bıraktığı konusunda bir farkındalık oluşturarak sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre, sosyal adalet kritik bir şekilde 'katılım eşitliğine' atıfta bulunur, çünkü sosyal adaletin

tesisi herkesin toplumsal hayata özgürce ve sağlıklı bir biçimde katılmasına olanak sağlayan ideal bir toplumsal düzenin yaratılmasına olanak sağlar.

Fraser'e (2005) göre, toplumda adaletsizliğin oluşmasına neden olan üç alan vardır. Bunlar; kültürel, ekonomik ve politik faktörler olarak sıralanmıştır. Ekonomik adaletsizlik, ekonomik yapılardan kaynaklanan maddi kaynakların gruplar arasında (örneğin gelir eşitsizliği, ikincil yaşam koşulları) yanlış dağılımıyla ilgilidir. Kültürel adaletsizlik, yanlış tanıma veya yok sayma ile alakalıdır ve toplumda bir grup insanın sınıf altı olarak adlandırılması ve toplumsal olarak dışlanmasıyla sonuçlanır. Politik adaletsizlik ise politik ortamın insanların topluma ve karar mekanizmasına diğer insanlarla eşit bir biçimde katılmasını engelleyecek unsurlar barındırmasıdır (Fraser, 2010; Boone ve arkadaşları, 2018b, s. 5).

Toplumlar, yalnızca kültürel ve ekonomik düzen biçimlerini değil, aynı zamanda politik sosyal düzenlemeleri de kapsayan karmaşık alanlar olarak göründüklerinden, Fraser (2005), yalnızca bu farklı, ancak iç içe geçmiş boyutları göz önünde bulundurarak, katılım eşitliğini neyin engellediğinin belirlenebileceğini savunmaktadır. Bu nedenle, yalnızca bazı katılım paritelerinin yoksulluk ve kaynak eksikliği nedeniyle engellendiğini, onları etkileyen ve sosyal adaletsizlik yaratan uygulama ve politikaların yanlış çerçevelendiğini belirtmektedir (Boone ve arkadaşları, 2018a, s. 4).

Fraser (2005, s. 70-71), sosyal adaletin tesisi ve yoksulluğun önlenmesi için mücadelenin kim tarafından, nasıl bir şekilde yürütüleceğinin belirlenmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Tabi ki de bu noktada bu mücadelenin en önemli unsurlarından birinin de sosyal hizmet uzmanları olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü sosyal hizmet mesleği, adaletsizliğe maruz kalan insanların birbiriyle iç içe olan özel kaygılarının kültürel, ekonomik ve politik olarak kamusal etmenlerden kaynaklandığının farkındadır (Boone ve arkadaşları, 2018a, s. 5).

Krumer-Nevo (2016) da farkındalığa vurgu yaparak sosyal hizmetin, yoksulluk içindeki insanların toplumsal yapı, sosyal kurumlar ve yoksulluğun sosyal inşası hakkında farkındalığa sahip olmaları gerektiğini ve topluma katılım sağlayarak yoksulluğun sosyal inşasını ortadan kaldırarak sosyal adaletin tesisi hususunda katılımcı olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca yoksulluk sorunuyla ilgilenen sosyal hizmet

uzmanlarının müracaatçıların farkındalığını artırabilecek mesleki müdahaleyi gerçekleştirebilmeleri için yoksulluğun yapısal eşitsizliğin bir sonucu olduğuna dair farkındalık kazanmaları gerekmektedir (Krumer-Nevo, 2016, s. 1803-1804). Craig'e (2002, s. 671-672) göre sosyal hizmet, sosyal, ekonomik, çevresel ve politik politikalar yoluyla farklılığın ve çeşitliliğin kabulüne dayanan adil bir toplum oluşturulması için mücadele eder. Ayrıca sosyal adaletin tesisi için kaynakların adil dağılımının, insanlara saygı duymanın, gelir ve yaşam şanslarındaki eşitsizliklerin azaltılmasının ve en dezavantajlı bireyler de dâhil herkesin topluma katılımının önemine vurgu yaparak hak temelli yaklaşıma atıfta bulunur.

Fraser'ın görüşlerinden hareketle yoksullukla mücadelede katılımcı yaklaşım sosyal hizmet uzmanlarını önemli bir yere koymaktadır. Çünkü yoksullukla mücadelenin üç ana unsuru bulunmaktadır: 1) sosyal refah devleti, 2) yerel yönetimler ve sivil toplum ve 3) yoksul olarak nitelendirebileceğimiz bireyler. Refah devleti, burada kaynak sağlayıcı ve denetleyici organ olarak merkezde yer alırken aynı zamanda yoksullukla mücadele eden unsurları da (kurumlar ve profesyoneller) bünyesinde barındırmaktadır. Yerel yönetimler ve sivil toplum da program ve etkinliklerde aktif rol alarak sistemde önemli bir yer alırlar. Katılımcı yaklaşım, refah devleti, yerel yönetimler, sivil toplum ve yoksul gruplar arasında etkin bir katılımcılığı hedefler. Bu aktörler arasında etkili bir iletişim ve iş birliğini de son derece önemlidir çünkü yoksullukla mücadelenin başarısı bu üç unsurun koordinasyonunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesine bağlıdır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2018, s. 170). Bu noktadan hareketle sosyal refah devletinin en önemli mesleklerinden birini icra eden sosyal hizmet uzmanları kamu kurumlarında, yerel yönetimlerde ve sivil toplum kuruluşlarının bünyesinde yoksulluğun her türlüyle mücadele ederken yoksulluğu farklı şekilde deneyimleyen farklı dezavantajlara sahip bireylerle mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde çalışmaktadırlar. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları bahsi geçen dört ana unsurun merkezinde yer alırken dört unsur arasındaki iletişimi ve iş birliğini sağlayan ana etmen olarak yer almaktadır.

Yoksulluğa yönelik katılımcı sosyal hizmet uygulamasında refah devletinin önemli yeri vardır. Çünkü sosyal hizmet mesleği gücünü sosyal refah devletinin vaatlerinden almaktadır. Sosyal refah devleti, vatandaşlarının refahını yüksek düzeyde tutmayı hedeflemenin yanında sosyal adaletin tesisi için de önemli bir mücadele aracıdır. Refah

devleti, toplumsal ve ekonomik risk etmenlerine karşı savunmasız ve dezavantajlı durumda olanlara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler almayı taahhüt etmektedir (Craig, 2002; Açıkgöz ve Yusufoglu, 2018, s. 171). Wahl (2015, s. 67), refah devletinin üç unsurdan oluştuğunu savunmaktadır ve bunları: 1) Sosyal güvenlik sistemi, 2) Sağlık, eğitim, bakım gibi genel refah hizmetleri ve nihayetinde 3) Sosyal hizmetler şeklinde sıralamaktadır. Anlaşılacağı üzere sosyal refah devletinin en önemli unsurlarından biri de sosyal hizmet mesleğidir. Meslek, refah devleti içerisinde sağlık hizmetleri, dezavantajlı gruplara (yoksul, yaşlı, engelli, çocuk, şehit yakını ve gazi vd.) yönelik hizmetler, sosyal ve kurum bakım hizmetleri, sosyal yardım faaliyetleri, aile ve sosyal destek hizmetleri, adli destek hizmetleri ve öğrenci destek hizmetleri gibi pek çok görevi üstlenmektedir. Her ne kadar neoliberal politikalarla beraber refah devletinin görevlerinin bir kısmı aile ve piyasaya devredilmeye çalışılsa da sosyal refah devletinin ve en önemli unsurlarından olan sosyal hizmet mesleğinin yoksullukla mücadelede her zaman en ön safta yer alacağı ve bunu da hak temelli bir yaklaşımla ve yoksul bireylerin katılımıyla gerçekleştirmek için mücadele edeceği bir gerçektir.

Yoksullukla mücadelenin sosyal refah devletinden sonraki bir diğer önemli unsuru ise sivil toplum kuruluşlarıdır. Son yirmi yılda hem dünyada hem de Türkiye’de yoksullukla mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının sayısı artmıştır. Neoliberal politikaların etkisiyle refah devletinin etkisinin azalması ve yaşanan ekonomik krizlerle mücadelede kamu kaynaklarının yetersiz kalması sivil toplumu yoksullukla mücadele etmede harekete geçirmiştir. Sivil toplum kuruluşları, özellikle yerelde yoksullukla mücadelede ve sosyal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir görev üstlenmektedir. Çünkü sivil toplum kuruluşları, yoksul bireylerin gereksinimlerini belirleme, onlara kendilerini ifade etme şansı tanıma ve yoksullukla mücadele sürecine katılmalarına katkı sağlama gibi önemli misyonlar üstlenmektedirler. Ayrıca refah devleti de yoksullukla mücadeleyi destekleyen kalkınma, istihdam ve kapasite geliştirme hedefli projeleri sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütmektedir. Böylelikle sivil toplum kuruluşları, refah devletiyle yoksul bireyler arasında bir köprü görevi görebilmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2018, s. 176-177). Katılımcı bir anlayışla yoksullukla mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının önemli unsurlarından biri de sosyal hizmet uzmanlarıdır. Sivil toplum kuruluşları bünyesinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, yoksullukla mücadele ederken sosyal eylemden yararlanmaktadırlar. Sosyal hizmet

uzmanları; yoksulluğa neden olan sorun ve baskı unsurlarının tespiti, yoksul bireylerin örgütlenme ve baş etme becerilerini geliştirme, planlama, karar vericileri etkileme, yoksul bireylerin karar mekanizmasında yer almasını sağlama, fon oluşturma ve bütçe yapma, yoksul bireylerin katılımıyla lobicilik yapma gibi sosyal eylem faaliyetleriyle sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadelesine katkıda bulunurlar. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarını bu süreçte güçlendirici, savunucu, örgütleyici, katılım sağlayıcı, eğitici, planlayıcı ve harekete geçirici gibi roller üstlenirler (Mantle ve Backwith, 2010; Karakaya, 2021a, s. 1497).

Yoksullukla mücadelenin bir diğer unsuru ise tabi ki de yoksul bireylerdir. Geçmiş dönemlerden beri üzerinde tartışılan konu yoksul bireylerin yoksullukla mücadeleye nasıl katkı sunacağıının belirsizliğidir. Katılımcı sosyal hizmet yaklaşımı, yoksul bireylerin sisteme ve toplumsal karar alma mekanizmasına katılmaları gerektiğini savunmaktadır. Geçmişten günümüze Dünya Bankası Gelişme Raporları'nda yoksullukla mücadeleye yoksulların dâhil olması gerektiği vurgulanmaktadır. Raporda yoksulların sahip oldukları değerlendirmelerin güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken ve yaş gibi nedenlerden dolayı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına (The World Bank, 2001) yönelik vurgular sosyal hizmette güçlendirici ve katılımcı yaklaşımla birebir uyumaktadır.

Anlaşılabacağı üzere sosyal hizmet mesleği, mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde yoksulluğun engellenmesi ve sosyal adaletin tesis edilmesi için önemli bir yerdedir. Meslek, katılımcı bir anlayışla sosyal refah devleti, sivil toplum ve yoksulluktan en çok etkilenenler arasında bağlantı kurucu bir konumdadır. Sosyal hizmet uzmanları, refah devletinin içinde bazen yoksulluğu önleyici önemli politikaların oluşturulmasına katkı sunarken bazen ise devletin yoksulluğa neden olan politikalarının ve uygulamalarının olumsuz sonuçlarını en aza indirmek için mücadele ederler. Yine aynı şekilde bazen sivil toplum kuruluşları içerisinde refah devletiyle ortak çalışmalar ve projeler yürütürken bazen refah devletinin yoksulluğa neden olan politika ve uygulamalarıyla sivil toplum içerisinde mücadele eder. Sonuç olarak şu gerçektir ki sosyal hizmet mesleği yoksulluğu anlamada ve önlemede yoksulların deneyimlerinden ve gereksinimlerinden yola çıkarak onların yoksullukla mücadeleye katılımlarını bekler.

Çünkü sosyal hizmet mesleğine göre, her insan güçlüdür ve kendi kaderini tayin etme hakkına ve gücüne sahiptir.

2.6.2. Sosyal Hizmet ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma olgusu, sosyal hizmet mesleği için anahtar bir kavramdır. Fakat sosyal hizmet mesleğinin sosyal dışlanma olgusuna yönelik ilgisi diğer sosyal sorunlara göre nispeten daha yenidir. Sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenleri, sosyal dışlanma konusuna 2000’li yılların başında ilgi göstermeye başlamışlardır (Pierson, 2002, s. 1). Sosyal dışlanma olgusunun sosyal hizmet alanında önemli olmasının en büyük nedeni, olgunun çok boyutluluğudur. Yani sosyal dışlanma, tek bir sosyal sorundan ziyade müracaatçı sisteminin maruz kaldığı sorunlar silsilesine atıf yapmaktadır. Ana amacı sosyal sorunlarla mücadele ederek sosyal adaleti tesis etmek olan sosyal hizmet mesleği de sosyal dışlanmanın önlenmesi veya derinleşmesinin hafifletilmesi, sosyo-patolojik fenomenlerin önlenmesi, müracaatçı sisteminin kendilerine ve topluma yönelik riskli davranışlarının azaltılması, eşitsizliklerin azaltılması ve fırsatlara ve kaynaklara erişim eşitliğinin sağlanması hedefleriyle sosyal dışlanmayla mücadele etmektedir (Sevelková ve Kajanová, 2020, s. 132).

Sosyal hizmet mesleğinin sosyal dışlanmaya yönelik açık bir ilgisinin olması, sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik temaların sosyal hizmet mesleğinin temel kaygılarıyla uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmet ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için Sheppard (2006, s. 27) dört adet tema belirlemiştir:

- Sosyal hizmetin ana odağında sosyal dışlanma vardır ve meslek, sosyal içerme ve entegrasyonun sağlanmasını amaçlar.
- Sosyal hizmet mesleği, sosyal içermeyi sağlama mücadelesine katılmak durumundadır çünkü mesleğinin gelenekleri bunu gerekli kılmaktadır. Fakat meslek, sosyal dışlanma mücadelesinin dışında bırakılmıştır.
- Sosyal hizmetin kendisi dışlayıcıdır. Doğuştan gelen işlevleri insanları etiketlemeyi ve marjinalleştirmeyi içerdiğinden entegrasyon ve içerme ile uğraşamaz.
- Sosyal hizmet hem kapsayıcı hem de dışlayıcı işlevleri kapsayan paradokslara sahiptir.

Yani görüldüğü üzere sosyal hizmetin sosyal dışlanmayla ilişkisine yönelik dört farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş sosyal dışlanmayla mücadelede mesleğin önemli rolüne vurgu yaparken ikinci görüş ise mesleğin geleneklerinin sosyal dışlanmayla mücadeleyi benimsediğini fakat bunun günümüzde artık yapılamadığına dair görüştür. Üçüncü görüş, sosyal hizmet mesleğinin kendisinin temelde dışlayıcı süreçleri içerdiğini savunan görüştür. Son görüş ise sosyal hizmet mesleğinin bazen kapsayıcı bazen de dışlayıcı süreçlere katkı yapan paradokslar içerdiğini savunmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği ve sosyal dışlanma olgusu arasındaki ilişkinin doğasının karmaşıklığı sosyal hizmetin diyalektiğini akla getirmektedir. Yani sosyal hizmet bazen ataerkil küresel toplumda bir sosyal dışlanma aracı olarak sosyal, kültürel, ekonomik ve politik dışlanmaya katkı sağlarken çoğu zaman da sosyal içermeye katkı sağlayan özgürleştirici bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (Güldalı, 2014, s. 163). Çoğu zaman ikinci durumun gerçekleştiğini ve sosyal hizmet mesleğinin sosyal içermeye katkı sunduğunu ifade etmek gerekmektedir.

2.6.2.1. Bir Dışlama Aracı Olarak Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin bazı durumlarda sosyal dışlanmaya neden olduğunu savunan cılız da olsa görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin temelinde, sosyal hizmet mesleğinin hizmet ettiği dezavantajlı grupların dışlanmasına ve marjinalleştirilmesine neden olan bir araç olarak kullanıldığı görüşü hâkimdir. Yani bu görüşe göre, sosyal hizmet istemeden de olsa sosyal dışlanma süreçlerine katkı sunan bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Barry (1998) ve Silver (1994), sosyal dışlanma terimine vurgu yaparak kavramın kendisinin bir dışlama etmeni olduğunu ve sosyal hizmetin de bu terimi benimseyerek aslında müracaatçı sisteminin ötekileştirilme ve gettolaştırılma süreçlerine farkında olmadan katkı sunduğunu ifade etmişlerdir.

Sosyal hizmetin bir dışlama faaliyeti olarak yer aldığını savunan Güldalı'ya (2014, s. 167) göre, sosyal hizmet zaman zaman bir baskı, kontrol ve sosyal dışlanma aracı olarak modern ulus devletin sosyal dışlanma ve kontrol mekanizmalarının yeniden üretilmesinde işlevsel bir role sahiptir ve ayrıca sosyal hizmet ulus devletin ideolojik bir aygıtı olarak sessizlik kültürünün ve mevcut düzenin devamını sağlayarak sosyal dışlanma süreçlerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca kapitalist ve neoliberal düzen,

toplumsal ilişkilerde yabancılaşmaya, bireyin fiziksel ve zihinsel emeğinin metalaştırılarak sömürülmesine ve sosyal sınıflar arasındaki uçurumun artmasına neden olmuştur. Eğer sosyal hizmet bu kapitalist düzenin değişmesine hizmet etmeyip mevcut kapitalist ve neoliberal dünyanın düzenine uyup aynı zamanda da mevcut toplumsal, ekonomik ve politik düzeni idealize ederse ve mevcut düzenin çarpıklığını değiştirmek yerine müracaatçının içerisinde bulunduğu durumu günlük yaşamın psikolojik kavramlarıyla açıklamaya çalışırsa sosyal adaletin tesisi ve sosyal içermenin sağlanması hedefi söylemde kalacaktır (Güldalı, 2014, s. 169-170).

Sosyal hizmetin sosyal sorunlara neden olan makro süreçleri görmekte zaman zaman yetersiz kalması da sosyal dışlanmanın gelişmesine aracı olmasına neden olmaktadır. Yapısal etmenler sınıfsal bir perspektifle çözümlendiğinde, ataerkillik ve kapitalizm gibi toplumda eşitsizliğe ve sosyal dışlanmaya neden olan makro yapılar anlaşılabilir. Fakat genelci sosyal hizmet, çoğu zaman mikro sorunların ötesindeki makro sorunları, yapısal ve sınıfsal çözümleri, soruna neden olan baskı süreçlerini görmede yetersiz kalmaktadır (Atasü Topçuoğlu ve Akbaş, 2009, s. 523). Baskı süreçlerini ve makro yapılar arasındaki ilişkiyi görmekte yetersiz kalan genelci sosyal hizmet de haliyle sosyal dışlanmayla mücadele ettiğini zannederken sosyal dışlanmaya neden olan süreçlere katkı yapabilmektedir. Jones (2001), sosyal dışlanmaya neden olan faktörlere dikkat çekerek bu unsurlarla sosyal hizmette baskın olan uygulama biçimleri arasındaki gerilime dikkat çekmiştir. Sosyal hizmet uygulamasının sosyal sorunları bireyselleştirme eğilimde olduğunu ve sosyal eşitsizliklerin neden olduğu yapısal sonuçları görmekten uzak olduğunu ifade etmiştir (Sheppard, 2006, s. 30).

Sosyal hizmetin sosyal dışlanma süreçlerine katkısını dolaylı yoldan Michel Foucault'nun söylemlerinden çıkarmak mümkündür. Foucault (1995, s. 199), modern kapitalist toplumun normal ve anormal ayrımını ortaya çıkardığını, sosyal hizmet mesleğinin de içerisinde bulunduğu denetleme ve kontrol mekanizmalarıyla anormal olanı gözetlendiğini, marjinalleştirildiğini ve dışlandığını ifade etmiştir. Ayrıca normal ve zararsız olan yurttaşlar yetiştirmeyi hedef edinen modern ulus devletinin normalize edici ve uyumlaştırıcı araçlara sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu araçlardan biri de sosyal hizmet mesleği ve sosyal hizmet kurumlarıdır. Meslek, anormal olanın

ötekileştirildiği sistemde anormal olanı belli kalıplara sokma eğilimine girerek belki de sosyal dışlanmanın ateşini körüklemektedir.

Neoliberal politikaların etkisiyle sosyal sorunların piyasa temelli müdahalelerle çözülebileceğine dair oluşan inanç, devletin sosyal hizmetlerin sunumunu büyük oranda piyasaya devretmesi, sosyal hizmetlerin metalaştırılarak alınıp satılabilen bir imgeye dönüştürülebileceğine dair oluşan inanç, sosyal hizmetlerin insancılıktan uzaklaşarak piyasanın materyalizmine indirgenmesi gibi etmenler toplumdaki çelişkileri görünmez kılarken aynı zamanda sosyal dışlanmanın derinleşmesine de hizmet etmektedir (Akbaş, 2010, s. 94).

Sosyal hizmet, kaynak ve fırsat eksikliği ve bürokratik engellerden dolayı da sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir (Sheppard, 2006, s. 30). Yani sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet müdahalelerinde bulunurken bazen müracaatçılarına kaynak yaratmakta veya onların fırsatlardan eşit bir biçimde yararlandırılmasında birtakım engellerle karşılaşabilmektedir. Bu engeller, sosyal hizmet müdahalesini başarısız kılarken müracaatçının içerisinde bulunduğu olumsuz durumdan çıkışına dair umutlarını kırmaktadır. Bu da sosyal dışlanma sürecinin deneyimlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için sosyal hizmet uzmanlarının görünenin ardına bakması, mikronun arkasında gizlenen makro seviyedeki baskı süreçlerini anlamlandırması ve sosyal dışlanmaya neden olan unsurların çözümü için sosyal politikaların üretilmesinde söz sahibi olabilmesi gerekmektedir.

2.6.2.2. Bir İçerme Aracı Olarak Sosyal Hizmet

Sosyal içerme kavramının hedefinde yoksunluk durumlarını ve ötekileştirilmeyi en aza indirmek bulunmaktadır (UN Volunteers, 2011, s. 52). Dünya Bankası'nın (2007, s. 4) yaptığı tanıma göre sosyal içerme kavramı “yoksulluk riskiyle ve sosyal dışlanmayla karşı karşıya olanların, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşama bütünüyle katılmaları ve içinde yaşadıkları toplumda normal kabul edilen yaşam ve refah standartlarından yararlanmaları için gereken fırsat ve kaynakları kazanmalarını sağlayan süreç” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımından da anlaşılacağı üzere sosyal içerme hem yoksullukla hem de sosyal dışlanmayla mücadelede önemli bir konumda yer almaktadır. Önemli olan soru: “Sosyal hizmet mesleği sosyal içermeye nasıl katkı sunmaktadır?”

şeklindedir. Bu soruyu doğru bir şekilde cevaplandırmak sosyal hizmet mesleğinin sosyal dışlanmayla mücadelesini açıklamak için yeterli olacaktır.

Modern refah devleti, vatandaşlarının sosyal içermesini sağlamak, sosyal eşitsizlikleri gidermek, sosyal dışlanmaya maruz kalanları korumak ve onların haklarını savunmak için birtakım araçlar kullanır. Bu araçlar arasında yurttaşlık hakları, sosyal sigorta, ekonomik tazminat, emeklilik ve zorunlu eğitim gibi faktörler bulunmaktadır. Görüldüğü üzere bu faktörler, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik haklarını koruyucu unsurları içerisinde barındırmaktadır. Fakat bu araçlar sosyal sorunların önlenmesinde ve bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının engellenmesinde bazı durumlarda yetersiz kalmaktadır. O zaman da devreye sosyal hizmet mesleği girmekte (Schirmer ve Michailakis, 2013, s. 14-15) ve sosyal dışlanmanın önlenmesinde modern refah devletinin bir aracı ve aygıtı olarak yer almaktadır.

Sosyal refah devletinin politikalarının sosyal dışlanmaya maruz kalmış, ötekileştirilmiş, marjinalleştirilmiş ve korunma gereksinimi olan insanların refahını ve topluma katılımını sağlayamadığı noktalarda, çevresi içerisinde birey anlayışıyla insanların topluma katılımını hak temelli ve insancıl bir zeminde sağlayacak, savunuculuk faaliyetleriyle bireyleri güçlendirecek, sosyal adaletin tesisini temin edecek, fırsat ve kaynak eşitliğini sağlayacak ve hesap verilebilirliği temin edecek araçlara gereksinim vardır (UNDP, 2019, s. 226). Bu noktada sosyal refah devletinin bir aracı ve aygıtı olarak sosyal hizmet devreye girmektedir ve sosyal refah devletinin boşluklarını kapatacak kritik bir rol üstlenmektedir.

Barry'ye (1998) göre, sosyal hizmet sosyal içermeye katkı sağlarken mikro ve makro düzeyde yöntemler kullanır. Fakat mikro düzeyde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının rolü makro düzeyde çalışan sosyal hizmet uzmanların rolünden elbette biraz farklıdır. Sosyal dışlanmayla mikro veya bireysel düzeyde mücadele eden sosyal hizmet uzmanları, sosyal dışlanma bağlamında sosyal hizmetlerin sunumu ve müracaatçı sisteminin sürekli değişen sorunlara odaklanmaktadırlar. Makro düzeyde ise sosyal dışlanmanın teorik temelleri, politik çıkarımları ve sosyal dışlanmayı güçlendiren sosyopolitik süreçlerin anlaşılmasına ve değiştirilmesine odaklanmaktadırlar (Sheppard, 2006, s. 32).

Dowling (1999, s. 246-249), sosyal dışlanmanın yapısal etmenlerine dikkat çekerek sosyal hizmet uygulamalarının bireylerin yurttaşlık haklarını güvence altına alabilecek başlıca unsur olduğuna vurgu yapmaktadır. Çünkü sosyal hizmet mesleği, hak temelli yaklaşımıyla ve savunuculuk faaliyetleriyle bireylerin yurttaşlık haklarından, kaynaklardan ve fırsatlardan eşit bir biçimde yararlanmalarında sosyal adalet hedefini en üst mertebeye yerleştirmiştir.

Sosyal hizmet mesleğinin, sosyal dışlanmayla mücadeledeki rolü yoksulları beslemekten ziyade daha spesifik ve somut olarak sosyal dışlanmanın yönetimini sağlamaktır (Scherr, 1999, s. 18). Schirmer ve Michailakis (2013, s. 15), sosyal hizmetin sosyal dışlanma yönetimindeki rolünü üç basamak altında açıklamaktadır:

- İlk olarak toplumsal sistemlere dâhil olmada sorun yaşayan veya sosyal güvenceden yoksun olan bireylerin (örneğin denetimli serbestlikteki eski hükümlüler, kayıt dışı çalışanlar veya emeklilik hakkı bulunmayan yaşlılar gibi) sosyal dışlanmasını önleyici ve onları koruyucu hizmetlerin ve politikaların tesisinde sosyal hizmet rol oynar (Bommes ve Scherr, 2000, s. 76; Miller, 2001, s. 108; akt. Schirmer ve Michailakis, 2013, s. 15).
- İkincil olarak ise sosyal içermenin sağlanması için sosyal hizmet mesleğinin arabuluculuk yapma rolüdür. Sosyal bağlamlarda (genellikle geçiş süreciyle), konumunu yitirmiş ve topluma yeniden katılma arzusu barındıran bireylerin topluma katılımının sağlanmasında sosyal hizmet uzmanları, arabuluculuk veya sosyal rehabilitasyon faaliyetleriyle sosyal içermenin sağlanmasına katkıda bulunur (Bommes ve Scherr, 2000, s. 76; Miller, 2001, s. 108; akt. Schirmer ve Michailakis, 2013, s. 15).
- Son olarak ise sebepleri farklı olmakla birlikte topluma eskisi kadar katılamayacağı kesin olan bireylerin sosyal dışlanma süreçlerinin yönetiminde sosyal hizmet mesleği rol alır. Örneğin kronik psikiyatrik hastalığı olanlara ya da huzurevinde kalan yaşlılara yönelik toplumsal bağlamların ötesinde farklı ve spesifik sosyal içirme faaliyetlerinin planlanmasında sosyal hizmet mesleğinden faydalanılmaktadır (Bommes ve Scherr, 2000, s. 76; Miller, 2001, s. 108; akt. Schirmer ve Michailakis, 2013, s. 15).

Buradan anlaşılacağı üzere sosyal hizmet, sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin sosyal içermelerini sağlayarak toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemlere dâhil

olmalarını sağlamaya çalışır. Fakat bu sistemlere dâhil olma durumunun karışık bir doğası bulunmaktadır. Çünkü sosyal hizmet uzmanları mikro düzeydeki müdahalelerinde eğitim, danışmanlık, terapi ve konsültasyon aracılığıyla müracaatçıların kısa vadede toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemlere katılıma dair becerilerini ve şanslarını arttırmalarına yardım olmaktadır. Yani sosyal hizmet uzmanları, mikro düzeydeki müdahalelerinde bahsi geçen sistemlere direk müdahale etmekten ziyade müracaatçı odaklı bir yol izleyerek müracaatçıların sosyal katılım becerilerini arttırmayı hedeflemektedir (Fuchs, 2000, s. 161; Wirth, 2009, s. 414; Schirmer ve Michailakis, 2013, s. 16). Makro düzeyde çalışan sosyal hizmet uzmanları ise karar alma mekanizmalarını etkileyerek, kanıta dayalı akademik çalışmalar yürüterek, sosyal dışlanmanın önlenmesinde sosyal politika süreçlerine katılarak, sosyal eylem çalışmalarında bulunarak, toplulukların örgütlenme becerilerini geliştirerek ve medyayı kullanarak sosyal dışlanmayla mücadele etmektedirler.

Thompson (2013, s. 41), sosyal hizmetin sosyal dışlanma ile mücadeledeki rolünü, “sosyal hizmetlerden yararlananlar, yoğun olarak, sorunları bireysel başarısızlık ya da yetersizliklerden dolayı yaşamaktan ziyade toplumsal yapıyla bağlantılı olarak yaşayan, baskı altındaki/ezilen azınlıklardır. Sosyal hizmetin görevi, bu örnekte, rutin ve sistematik olarak maruz kaldıkları eşitsizlik ve ayrımcılıkla mücadelelerinde, baskı altındaki/ezilen birey, grup ve toplulukları desteklemek olmalıdır. Böyle bir yaklaşım, basitçe insanların dezavantajlı konumlarına uyum sağlamalarına yardım etmektense sosyal değişime yönelik çalışmanın önemini vurgulamaktadır.” cümleleriyle açıklamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere sosyal hizmet, sosyal dışlanmaya maruz kalanların mevcut düzene uyum sağlayıp öğrenilmiş çaresizlik paradoksuna düşmelerinin önlenmesinde sosyal değişimin sağlanması için mücadele etmektedir.

Reamer (2018, s. 21), sosyal hizmet uzmanlarının sosyal dışlanma karşısındaki tutumlarını, “sosyal hizmet uzmanları, tüm insanların kaynaklara, iş olanaklarına, hizmetlere ve fırsatlara eşit erişiminin sağlanmasına odaklanan sosyal ve politik eylemlerde bulunmalıdırlar, temel insan ihtiyaçlarını karşılamalı ve bu ihtiyaçları geliştirmelidirler. Sosyal hizmet uzmanları uygulamada politik alanın etkisinin farkında olmalıdır ve onların temel insan ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal adaleti sağlamak için toplumsal koşulları iyileştirecek politika ve yasama değişikliklerini savunmaları

gerekir” cümleleriyle açıklamaktadır. Sosyal hizmetin baskı karşıtı yönü ise türlü baskı, sömürü ve ayrımcılık aracılığıyla sosyal dışlanmaya neden olan ve hatta sosyal dışlanmayı meşrulaştıran, sosyal dışlanmaya maruz kalanları görmezden gelerek mevcut iktidar ilişkilerinin devamına ön ayak olan hiyerarşik, paternalist ve hegemonik toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik süreçleri anlamaya ve hatta değiştirmeye çalışarak özgürleştirici ve diyalog temelli bir anlayışla sosyal dışlanmayla mücadele edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Güldalı, 2018, s. 232). Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının politika ve yasa yapıcıları etkileme ve sosyal eylemde bulunma aracılığıyla sosyal dışlanmaya yönelik mücadelelerinin savunucu ve sosyal eylemci yönüne vurgu yapılmıştır.

Scheyett (2005, s. 89), sosyal hizmet uzmanlarının sosyal dışlanmayı önlemek için sosyal dışlanmaya neden olan negatif tutum ve tavırların değiştirilmesi için mücadele etmeleri gerektiğini ifade etmiş ve sosyal hizmet uzmanlarına rehber olacak üç tip yöntemden bahsetmiştir. Bunlardan ilki, sosyal dışlanmanın etkilerinin azaltılması için medyayı, karar alıcıları ve kamuoyunu etkilemek amacıyla yapılan sosyal eylem faaliyetleridir. İkincisi, toplumun sosyal dışlanmaya neden olan önyargıları ve doğru bildikleri yanlışları hakkında farkındalığını sağlama ve olumsuz toplumsal algıyı yıkma amacıyla yapılan eğitim ve danışmanlık faaliyetleridir. Üçüncüsü ise içerilenlerle dışlananlar arasındaki iletişimi sağlayarak sosyal dışlanmayı önlemeyi amaçlayan temas faaliyetleridir.

Pierson (2002, s. 42-65), sosyal hizmet uzmanlarının sosyal olarak dışlanmış bireyler, gruplar ve toplumlarla etkin bir şekilde çalışmak ve nihayetinde sosyal içermeyi teşvik etmek için pratikte kullanmaları için beş kapsamlı yapı taşı belgelenmiştir. İlk yapı taşı, gelire odaklanmanın ve sosyal hizmet uzmanının genel olarak sosyal yardım sistemini tam olarak anlamasının önemini kapsamaktadır. İkinci yapı taşı, bireyler, gruplar ve toplumlar için güvenilir bir kolektif desteğin temeli ve sosyal hizmet uzmanları için pratik bir araç olarak ağların ortaklaşa oynadığı rolü kapsamaktadır. Üçüncü yapı taşı vatandaşlar, gruplar, gönüllü, özel ve dini kuruluşlar arasındaki ortaklıkları ve sahada bütüncül, tutarlı eylemin gerçekleştirilebileceği yasal hizmetleri kapsamaktadır. Dördüncü yapı taşı, toplum içinde yüksek düzeyde hizmet kullanıcısı ve mahalle katılımı geliştirmede çeşitli avantajları kapsamaktadır. Son olarak, beşinci yapı taşı, tüm

topluluğun önemine ve mahalle iyileştirmeleri yoluyla ikamet etme yeteneğine yardımcı olma becerisine vurgu yapmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları sosyal dışlanma ile mücadele ederken her insanın değerinin ve benzersizliğinin farkında olmalı, sosyal adaletin tesisi için mücadele etmeli, bireylerin ve toplulukların özgürlüklerinin sağlanacağı bir topluma katkı sunmalı ve bireyin yaşadığı sorunların ötesindeki toplumsal etmeni anlayarak makro düzeyde toplulukları iyileştirmeyi hedeflemelidir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları toplumsal cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, sosyal sınıf, cinsel yönelim gibi toplum tarafından yaratılan suni ayrımların ve modern dünyanın yarattığı yapısal eşitsizliklerin, normal olanla olmayan, içerilenle dışlanan gibi ayrımlar yaratmasına ve karşı karşıya gelmesine yol açtığı ve sosyal eylem yoluyla bu ayrımların yok edilmesine engel oluşturduğuna dair farkındalığa sahiptirler (Clark, 2000). Bu noktada sosyal hizmet uzmanları; baskı, ayrımcılık ve sömürü karşıtı hareketlerin (feminist, anti-kapitalist, çevreci, sosyalist gibi) içerisinde bulunmalı ve sosyal dışlanmanın olmadığı bir dünya için sosyal olarak dışlananlarla birlikte bir mücadeleye tutuşmalıdırlar (Güldalı, 2018, s. 240).

Sonuç olarak sosyal hizmet uzmanlarının sosyal dışlanmayla mücadelede çok boyutlu ve farklı görevleri bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları; müracaatçı sistemlerini güçlendirici ve savunucu bir noktada yer alırken onlara ihtiyaç değerlendirmesi, sosyal dışlanma ve bakım yönetimi gibi konularda danışmanlık yapmaktadır. Tüm bunları yaparken de sosyal hizmet uzmanları kendilerini insan haklarına ve eşitliğe adanmalı, sosyal dışlanmanın zarar verici sonuçlarını deneyimleyen bireyleri, grupları ve toplulukları teşvik etmeye ve desteklemeye çalışmalıdırlar. Böylece sosyal hizmet mesleği, sosyal değişimin sağlanması, bireylerin baş etme mekanizmalarının geliştirilmesinde ve refahın adil dağıtımının sağlanmasında bireylerin yetkilendirilmesini ve özgürleşmesini sağlayacaktır.

2.6.3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Mücadele Ederken Dikkat Etmeleri Gereken Etik İlkeler

Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun müracaatçıları üzerindeki etkisini ne ölçüde anladığı ve bunu çalışmaları için merkezi bir odak haline getirme derecesi, çalıştıkları örgütsel çerçeve kadar uygulamalarının değer temelinden de etkilenmektedir (Davis ve Wainwright, 2005, s. 261). Bu nedenle İngiliz Sosyal

Hizmet Uzmanları Derneği, sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadele ederken dikkat etmeleri gereken etik ilke ve değerleri şu şekilde sıralamıştır (BASW, 2022):

- *İnsan onurunu ve refahını korumak:* Sosyal hizmet uzmanları, sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun bir insan hakları ihlali olduğunu kabul etmeleri gerekmektedir. Çünkü yoksulluk, insana yakışır bir hayat sürmek için gerekli olan kaynaklara ulaşılmasına engeldir. Ayrıca yoksulluk bireylerde utanç yaratmakta ve özgüven kaybına neden olmaktadır.
- *Kendi kaderini tayin hakkına saygı:* Yoksulluk sosyal dışlanmaya neden olur, dolayısıyla insanları kendilerini etkileyen meselelere dâhil olmaktan alıkoyar.
- *Katılım hakkının teşvik edilmesi:* Sosyal dışlanma ve yoksulluk, insanların topluma katılımda sorun yaşamalarına neden olur.
- *Kaynakların dağıtılması:* Sosyal hizmet uzmanları, yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın kişisel bir kusur olmadığına inanır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları, fırsatların ve kaynakların yeniden ve adil dağıtımının tesisi için mücadele eder. Uygulamada bu, refah savunuculuğu ve yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadele uygulamasına hak temelli bir yaklaşım yoluyla başarılabilir.
- *Adil olmayan politikalara ve uygulamalara meydan okumak:* Sosyal hizmet uzmanları, sosyal adaletin tesisi için adil olmayan politikalar ve uygulamalarla mücadele eder. Sosyal hizmet uygulaması, bu yönüyle politiktir.

Bahsi geçen etik ilke ve değerlerden anlaşılacağı üzere sosyal hizmet uzmanları, yoksulluktan ve sosyal dışlanmadan muzdarip olan bireylerle çalışırken onların refahını korumak, onların insancıl bir biçimde yaşamalarını sağlamak, topluma katılımlarını tesis etmek, kaynaklara erişimlerini sağlamak ve onların bu sorunlarla yüzleşmelerine neden olan uygulama ve politikalarla mücadele etmek gibi önemli görevler üstlenmektedirler.

2.6.4. Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma İle Mücadelede Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Toplumda toplumsal ve ekonomik risk etmenlerine karşı savunmasız olan en kalabalık nüfus grubu, yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadele eden kesimlerdir. Peki,

“Yoksul ve dışlanmış bireyler toplumda ne gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar?”, “Yoksulların ve sosyal dışlanmaya maruz kalanların karşı karşıya kaldıkları risk etmenlerinden onları korumak için alınan önlemler nelerdir?” ve “Sosyal hizmet mesleği yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelenin neresindedir?” gibi sorulara cevap vermek gerekmektedir.

Esping-Andersen, yoksul ve dışlanmış bireylerin toplumda karşılaşılabilecekleri riskleri üç başlıkta sıralamıştır: sınıf riskleri, hayat akışı içinde olan riskler ve nesiller arası riskler. Esping-Andersen’e göre bu risklerle aile dayanışması temelinde, piyasa temelinde ve refah devleti temelinde mücadele edilebilmektedir ve refah devleti bu risklerin önlenmesinde en önemli güçtür (Esping-Andersen, 2021). Refah devleti, bazen direk kendi organlarıyla bazen de piyasadan destek alarak yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele etmeye çalışmaktadır. Refah devletinin yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadele ederken yararlandığı başlıca mesleklerden biri de sosyal hizmet mesleğidir. Bu nedenle yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadelede sosyal hizmet mevzuatına ve uygulamalarına değinmek gerekmektedir.

Refah devletinin bireyleri risklerden korumak için izlediği en önemli yol sosyal güvenlik sistemidir. Türkiye’de nüfusun önemli bir kısmı sosyal güvenlik sistemine dâhil olmuştur. Primini ödeyecek durumda olmayanların ise Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında primleri devletçe ödenmektedir (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006; Açıkgoz ve Yusufoglu, 2018, s. 171-172). GSS kapsamında primi devletçe ödenen nüfusun büyük çoğunluğunu yoksul bireyler oluşturmaktadır. Devlet bu sistem sayesinde yoksul bireylerin sağlık hizmetlerinden ücretsiz bir biçimde yararlanmalarını sağlayarak onları sağlığa yönelik risklerden korumaya odaklanmıştır.

Bireyleri yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinden koruyan bir diğer önemli uygulama ise işsizlik sigortasıdır. Günümüzün neoliberal dünyasında yeni yoksulların çoğunun çalışan yoksullar oldukları düşünüldüğünde işsiz bireylerin her türlü riske karşı savunmasız oldukları ve derin bir yoksulluk içerisinde hayatta kalmaya kaldıkları görülecektir. Bu bağlamda yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadelede asla tam bir çözüm getirmese de işsiz bireylerin hayatına tutunmasına asgari seviyede de olsa destek olan işsizlik sigortası uygulaması mevcuttur. Türkiye’de işsizlik sigortası, herhangi bir kasıt ya da kusur bulunmaksızın işini kaybeden bireylerin gelir kayıplarını bir miktar

telafi etmek ve yeniden iş bulana kadar onları desteklemek amacıyla verilmektedir (İşsizlik Sigortası Kanunu, 1999; Mayda, 2021, s. 197). Fakat işsizlik sigortasının karşılanması zor şartlara bağlanmış olması ve prime dayalı olması kayıt dışı çalışan ve işini kaybeden pek çok bireyin bu haktan yararlanmasına engel olmaktadır. Bu haliyle günümüz yeni yoksullarını ve sosyal dışlanmışlarını kapsamı dışında tutan bu uygulama yoksulluk ve sosyal dışlanma yarasına derman olmaktan çok uzaktadır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelenin sosyal güvenlik boyutu dışında bir de sosyal yardım boyutu vardır. Sosyal hizmet uzmanlarının etkin olarak çalıştıkları ve yoksullukla mücadele ettikleri refah devleti uygulaması sosyal yardımlardır. Sosyal güvenlik sistemindeki boşlukları doldurmayı hedefleyen sosyal yardımları, genel yardımlar (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılan yardımlar gibi.) ve primsiz ödemeler (yaşlılık, engellilik ve malullük aylıkları gibi) olarak ikiye ayırmak mümkündür (Metin, 2011, s. 184). Türkiye’de sosyal yardım programları; yaşlı-engelli, sağlık, aile, gıda-barınma, eğitim, şehit yakını ve malul gazilere yapılan yardımlar şeklinde gruplandırılmıştır. Yaşlı-engelli yardımları genel olarak yaşlı aylığı, engelli aylığı ve malullük ödemeleri şeklinde yapılmaktadır. Sağlık yardımları; genel sağlık sigortası primlerinin devlet tarafından ödenmesi (sağlıktan ücretsiz yararlanma), katılım payı ödemeleri, gebelik yardımları ve evde bakım aylıkları gibi yardımlardır. Aile yardımları; doğum destekleri, eşi vefat etmiş kadınlara yapılan destekler, sosyal ve ekonomik destek (SED) şeklinde yapılan yardımlar ve öksüz ve yetimlere yönelik yardımlar şeklinde verilebilmektedir. Gıda-barınma yardımları; nakdi şekilde gıda yardımları, kömür-doğalgaz yardımları, kira destekleri ve fatura destekleri şeklinde verilebilmektedir. Eğitim destekleri; ücretsiz ders materyalleri, şartlı eğitim destekleri, burs ve kredi ödemeleri ve yurt hizmetleri şeklinde verilebilmektedir (Mayda, 2021, s. 197-198; ASHB, 2022). Şehit yakınlarına ve malul gazilere yönelik yardımlar ise aylık yardımları, emekli ikramiyesi, nakdi tazminat, istihdam hakkı, toplu taşımadan ücretsiz yararlanma, fatura destekleri, konut kredi destekleri gibi çeşitli desteklerde bulunmaktadır (Karakaya, 2021b). Sosyal yardım boyutunda bir de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Teşvik Fonu kapsamında hayata geçirilen yardım uygulamaları bulunmaktadır. Bu yardımlar her ilçede oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca (SYDV) verilmektedir. SYDV’lerin verdikleri yardımlardan sosyal güvencesi olmayanlar, sosyal güvencesi olmasına rağmen yoksul durumda

bulunanlar, geçici süreyle ayni ve nakdi yardıma ihtiyaç duyanlar ve afetlerden ve acil durumlardan etkilenen vatandaşlar yararlanabilmektedir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1986; Mayda, 2021, s. 198). Sosyal yardım başlığı altında özellikle yaşlılara yönelik olarak “2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” önemli yer tutmaktadır. Kanun kapsamında yaşlı ve engelli bireylere SYDV’ler aracılığıyla yaşlılık aylığı, ayni ve nakdi yardımlar ve primsiz ödemeler gibi sosyal yardımlar gerçekleştirilmektedir (Mayda, 2021, s. 199).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu da Türkiye’de yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan bireylere yönelik en önemli mevzuatlardan biridir. Kanun kapsamında yardım, korunma ve bakım gereksinimi olan bireylere sunulan hizmetler ve bu hizmetlerin sunucusu kurumlar ve personellerin yetki ve sorumlulukları hakkında usul ve esaslar düzenlemiştir (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Kanun kapsamında bireylere yönelik evde bakım yardımı ve sosyal ve ekonomik destek (SED) gibi iki önemli uygulama hayata geçirilmiştir. Evde bakım yardımı kapsamında bakım gereksinimi olan yaşlı ve engellilere kurum bakımı ya da ailelerinin yanında bakım (aileleri nakdi olarak destekleyerek) desteği verilmektedir. Bu kapsamda özellikle yaşlı ve engelli aile bireyine bakım veren aile üyeleri ekonomik olarak desteklenerek hem yoksullukla hem de bakım verme süreciyle baş etmeleri desteklenmiş olmaktadır. Bu düzenleme özellikle yaşlıların bakımını dair çözümler üretmesi açısından önemlidir. SED ise yoksul aileleri çocuk bakımında (gıda, eğitim, barınma vs.) desteklemek ve ayrıca çocukların ve ailelerinin sosyal sorunlarını çözümü, hayat standartlarını yükseltme ve güçlenmelerini sağlamada rehberlik etmek ve bunu yaparken de çocuğun üstün yararını gözetmek amacıyla hayata geçirilen bir uygulamadır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 2015).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bulunan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Sosyal Uyum Daire Başkanlığı özellikle sosyal dışlanma ile mücadelede önemli bir konumda yer almaktadır. Başkanlık; dezavantajlı sosyal grupların sosyal katılım ve uyumunun sağlanmasına yönelik çözüm ortaklarıyla birlikte koordineli bir biçimde programlar geliştirmek, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında engel teşkil eden kötü alışkanlıkların ve bağımlılıkların önlenmesi için

projeler geliştirmek, insani kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla projeler yürütmek, sosyal uyum projeleri yürütmek, sosyal dışlanmayı önlemek için uluslararası kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak ve dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerin yürütülmesi ve geliştirilmesine yönelik tedbirler almak gibi görevlerde bulunarak sosyal dışlanma ile mücadele etmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022e).

Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı Gençlik Merkezleri de sosyal dışlanma ile mücadele koruyucu ve önleyici bir unsur olarak yer almaktadır. Gençlik Merkezleri, gençlerin bireysel kapasite ve yeteneklerinin geliştirilmesi, sosyal, kültürel, bilimsel, sportif ve sanatsal faaliyetlerde yer alarak sosyal içermelerinin sağlanması, kişisel, sosyal ve ruhsal gelişimlerinin sağlanması noktasında önemli görevler üstlenmektedirler. 2022 yılı itibariyle ülkemizin çoğu ilçesinde 400'ün üzerinde gençlik merkezi gençlerin sosyal içermesini sağlamak için faaliyet göstermektedir (Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022).

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede yerel yönetimlerin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kapsamda 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu gibi iki kıymetli mevzuat gereğince yerel yönetimler dezavantajlı bireyleri desteklemektedirler. Yerel yönetimler, dezavantajlı bireylere yönelik nakdi yardımlar, gıda yardımları, barınma ve kira yardımları, fatura yardımları, öğrenci destek hizmetleri, evde bakım hizmetleri ve yaşlılara yönelik kurum bakım hizmetleri gibi çok kapsamlı desteklerde bulunmaktadırlar (Kesgin, 2016).

Sosyal dışlanma ile mücadelede hem ulusal ve uluslararası kuruluşların hem de sivil toplum örgütlerinin destek verdiği sosyal hizmet projeleri de önemli yer tutmaktadır. Örneğin “Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi” her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek, dezavantajlı bireylerin işgücüne katılımını sağlamak ve katılımcı bir iş piyasasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca proje; istihdam, eğitim, sosyal koruma ve sosyal içerme tedbirlerinin etkinliğini arttırmayı hedeflemiştir (Sosyal İçerme, 2017). Önemli projelerden bir diğeri Sosyal Destek Programı (SODES)'dır. Program kapsamında dezavantajlı bölgelerin insani sermayesini artırmak, sosyal bütünleşmeye katkı sunmak, sosyal problemlerin çözümüne katkı sunmak, farklılaşan sosyal yapıya uyum sağlamakta güçlük çeken kesimlerin sosyal içermesini sağlamak gibi önemli hedefler belirlenmiştir. Programın

bileşenleri olarak sosyal içerme, istihdam ve kültürel katılım olarak üç bileşen yer almaktadır. Sosyal içerme bileşeni, yoksulluğun azaltılması, dezavantajlı kesimlerin yaşam standartlarının artırılması ve hizmet etkinliğinin artırılması gibi hedeflere sahiptir (SODES, 2017). Özellikle kırsal alanda yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede önemli bir yeri olan “Çok Amaçlı Toplum Merkezleri” projesi kapsamında riskli grupların topluma katılımı, sosyal ve ekonomik konumlarının iyileştirilmesi, kamusal hizmetlere ve fırsatlara erişimlerinin sağlanması, farkındalıklarının artırılarak güçlendirilmeleri, gelir yaratıcı projelerin üretilmesi ve cinsiyet dengeli kalkınmanın sağlanması gibi hedefler bulunmaktadır. Uzun yıllardır devam eden proje kapsamında 2023 yılı itibarıyla 1 milyonun bireye ulaşılmış ve proje kapsamında önemli kazanımlar elde edilmiştir (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2022).

Bahsi geçen uygulama ve mevzuata sosyal hizmet uzmanlarının katkılarını da ayrıca belirtmek gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanları; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatı, SYDV’ler, Sosyal Güvenlik Kurumunun taşra teşkilatı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde yoksullukla ve sosyal dışlanmayla mücadele etmektedirler.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının merkez teşkilatında çalışan sosyal hizmet uzmanları yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilgili politikaların planlanmasında ve hayata geçirilmesinde kritik noktadır. Ayrıca son dönemlerde sosyal hizmet uzmanlarının hem akademisyenler hem de dernekler aracılığıyla karar alıcıları etkileme başarıları giderek artmaktadır. Bu artan etki, yoksullar başta olmak üzere bütün hassas gruplara yönelik uygulamaların sosyal hizmet bakış açısıyla planlanması açısından ümit vericidir. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2022-2026 Stratejik Planı’nda da yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal hizmet odaklı önemli hedefler bulunmaktadır. Bu hedefler arasında yoksulluk ve yoksunluklardan kaynaklanan sorunların asgariye indirilmesi, ailelere ve çocuklarına yönelik sosyal içerici desteklerin sunulması, kronik yoksulluğun önlenmesi, sosyal yardımların istihdama giden yolda geçici bir araç haline getirilmesi, sosyal içermeyi sağlamak, kırsaldaki halkın beşeri ve ekonomik sermayesinin gelişmesi için destek sunulması, kırsalda üretimi ve istihdamı artırıcı politikalar geliştirilmesi, risk grubundaki bireylerin desteklenmesi, yoksulluğun

ve sosyal dışlanmanın nesiller arası aktarımını önleyecek tedbirler almak gibi hedefler bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı il müdürlüklerinde ve sosyal hizmet merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları da sosyal hizmet uygulamalarının gereksinimi olan bireylere ulaştırılması için en ön safta özellikle mikro ve mezo seviyede müdahalelerde bulunmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının taşra teşkilatında çalışan sosyal hizmet uzmanları, sosyal refahı tesis etme misyonuyla hassas gruplar başta olarak, katılımcı, adil ve holistik bir yaklaşımla mücadeleye katkı sunmaktadır. Özellikle son yıllarda Aile ve Sosyal Destek Projesi (ASDEP), alanda son derece başarılı sonuçlar vermektedir. ASDEP kapsamında sosyal hizmet uzmanları yoksulluk ve sosyal dışlanmayı azaltmak ve olumsuz etkileri indirmek için mesleki çalışmalar yürütmektedirler.

Sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk mücadelesine katkı sundukları bir diğer kurum SYDV'lerdir. Sosyal hizmet uzmanları SYDV'ler bünyesinde özellikle sosyal yardım uygulamaları, sosyal refah programları, sosyal yatırım projeleri kapsamında istihdam edilerek sosyal inceleme kapsamındaki hane ve çevre incelemelerinde bulunmak, sosyal yardımların temin ve dağıtımına yönelik organizasyonu planlamak, temel gereksinimlerini karşılayamayan yoksul bireylere doğruluk, adalet ve nesnellik kriterlerine bağlı biçimde sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmak, gereksinim sahiplerini belirlemek ve gereksinimleri karşılamak gibi kritik sorumluluklar üstlenmektedirler (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 2022).

Sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede önemli görevler üstlendikleri bir diğer unsur ise yerel yönetimlerdir. Sosyal hizmet uzmanları, yerel yönetimler bünyesinde dezavantajlı bireylere yönelik uygun sosyal hizmet modelleri kapsamında hizmetler sunmak, bireylerin desteklenmesi için gerekli olan sosyal inceleme ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, mikro, mezo ve makro düzeyde çeşitli saha çalışmalarında bulunmak, sosyal destek sistemleri hakkında toplumu bilgilendirmek, toplumsal problemlerin etkilerinin indirgenmesi için dezavantajlı bireylerin baş etme becerileri edinmeleri için çalışmalar yapmak, sosyal hizmet alanında araştırma, proje, eğitim ve çeşitli organizasyonlar gerçekleştirmek gibi önemli görevler üstlenmektedirler (İBB, 2022; ABB, 2022). Fakat yerel yönetimlerin

yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede standart uygulamalara sahip olmaması, politika ve uygulamaların kişilere bağlı olması ve her yerel yönetimin sosyal hizmet uzmanı istihdam etmemesi yoksullukla mücadeleyi olumlu etki yapmasını zorlaştırmaktadır.

Ayrıca sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenleri, yoksulluk ve sosyal dışlanma olguları hakkında yaptıkları bilimsel çalışmalarla dezavantajlı bireylerin gereksinimlerini, deneyimlerini, yoksulluk ve sosyal dışlanma algılarını ve kamu kurumlarından ve sivil toplumdan beklentilerini ortaya koymaktadırlar. Bu çalışmaların bulguları ve çalışmalarda sunulan öneriler, yoksulluk ve sosyal dışlanma literatürüne katkı sağlarken yoksullukla ilgili hayata geçirilecek politika ve uygulamalara yol gösterici olmaktadır (Kesgin, 2016; Altındağ, 2019; Atatanır ve Karataş, 2019; Nazlier Keser, 2019; Özsoy ve Karataş, 2020; Mayda, 2021).

2.6.5. Yaşlı Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Sorunlarının Çözümüne Yönelik Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Yaşlı bireylerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan ikisi olan yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarının çözümü veya olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi amacıyla hem uluslararası alanda hem de ulusal alanda çeşitli mevzuat düzenlemeleri ve sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Dünyanın ve Türkiye'nin bu sorunlara yönelik çözüm üretme çabalarının başlıca nedeni toplam nüfus içerisinde yaşlıların hem sayısının hem de oranının hızlı bir yükseliş eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır. Artan yaşlı nüfusa ek olarak yaşlı bireylerin gereksinimleri ve yaşlılığı deneyimleme biçimleri de her geçen yıl zorlaşmaktadır. Bu nedenle hem Türkiye'nin üye olduğu uluslararası kuruluşların hem de ulusal kuruluşların yaşlılara yönelik yürürlüğe koydukları sosyal hizmet mevzuatının ve Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik hayata geçirilen sosyal hizmet uygulamalarının önemi artmaktadır.

2.6.5.1. Yaşlı Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Sorunlarına Yönelik Uluslararası Sosyal Hizmet Mevzuatı

Yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarının çözümü için yürürlüğe konan uluslararası sosyal hizmet mevzuatının çok sınırlı olduğunu söylemek mümkündür (Toper, 2021, s. 100). Yaşlı nüfusun artışıyla beraber yaşlılık sorununun dünyada daha

fazla dikkat çekmeye başladığı da bir gerçektir. İlerleyen yıllarda yaşlı bireylere yönelik uluslararası düzenlemelerin artacağı düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarının önüne geçmeyi amaçlayan herhangi bir uluslararası sözleşme bulunmamaktadır. Yaşlı bireylere yönelik uluslararası sosyal hizmet mevzuatına ağırlıklı olarak odağında diğer dezavantajlı kesimlerin de yer aldığı çok boyutlu uluslararası metinlerden ulaşılabilmektedir (Toper, 2021, s. 100). Bu durum bir handikap olarak değerlendirilebilir. Çünkü günümüzün ve geleceğin en dezavantajlı kesimleri arasında yer alan yaşlılara yönelik özel bir uluslararası sözleşme olmaması konuya olması gerekenden daha az hassasiyet gösterildiğini göstermektedir.

Yaşlı bireylere yönelik maddeleri olan önemli uluslararası metinlerden biri İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Yaşlıların da içerisinde bulunduğu yoksulluk ve sosyal dışlanma riskine maruz kalma ihtimali yüksek olan nüfus gruplarının kaynaklara ve sosyal güvenliğe erişimlerinin sağlanmasının ve yoksulluğun önlenmesinin temel bir hak olduğu ifade edilmiştir (BM, 1948). BM Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi de yaşlıların özellikle yoksulluktan korunmaları, toplumun diğer üyeleriyle aynı standartlarda yaşayabilmeleri ve nihayetinde refahlarının sağlanması için sosyal güvenlik ve sigorta düzenlemelerine ihtiyaç olduğunun vurgusunu yapmıştır (UNDP, 1969).

Uluslararası alanda dezavantajlı gruplarla ilgili önemli düzenlemeler yapan kuruluşlar arasında Avrupa Konseyi de yer almaktadır. Konsey tarafından hazırlanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'de yer alan 14. madde ise her türlü ayrımcılığa karşı çıkmakta ve hiçbir bireyin veya grubun ayrımcılığa maruz kalmaması gerektiği ifade edilirken aynı zamanda sosyal dışlanma vurgusu da yapılmış olmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) de yaşlı bireylerin istihdamdan ve ekonomik alandan dışlanmasını engellemek için bir dizi düzenlemeler yapmıştır. 1933 yılında yürürlüğe konulan ve bireylerin gelir kaybına uğramasını engellemeyi amaçlayan "Yaşlılık Sigortası Sözleşmesi" bunlardan biridir. Özellikle direkt yaşlı bireyleri odağına alan ve yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarının önüne geçmek

için düzenlemeler içeren “Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Yardımlarına İlişkin Sözleşme” önemli konumdur (Tober, 2021, s. 101). ILO tarafından yürürlüğe konulan bir diğer önemli sözleşme ise “111 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi”nin 5. maddesinde yaşlıların da içerisinde bulunduğu özel korunma ve yardım ihtiyacı olan bireylerin özel gereksinimlerini karşılamak amacını güden özel tedbirlerin alınabileceği ifade edilmektedir (ILO, 1958). Bu madde, yaşlı bireylerin istihdamdan dışlanmak yerine pozitif ayrımcılığa uğrayabileceğini de belirterek önemli bir sosyal içerme çabasıdır.

Görüldüğü üzere uluslararası anlamda yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarına yönelik çok sınırlı düzenlemeler bulunmaktadır. Bulunan düzenlemelerin de genelinin yaşlıların asgari gelir güvencelerinin sağlanmasına ve yaşlı bireyleri koruyacak sosyal güvenlik ve sigorta sistemlerinin geliştirilmesine odaklandığı görülmektedir. Uluslararası düzenlemelerdeki en önemli detay ise yaşlıların nüfus grupları içerisinde risklere maruz kalma açısından önemli bir nüfus grubu olduklarının uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilmiş gibi görüldüğüdür.

2.6.5.2.Yaşlı Bireylerin Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Sorunlarına Yönelik Ulusal Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Ulusal sosyal hizmet mevzuatında yaşlıları korumaya ve desteklemeye yönelik önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Düzenlemelerin varlığı, yaşlılara yönelik hak temelli bir sosyal hizmet anlayışının ortaya konması açısından oldukça önemlidir.

Ulusal mevzuatta yaşlıları korumaya yönelik en önemli husus Anayasa’nın 61. maddesi yaşlı bireylerin devletçe korunması gerektiğini, devletin yaşlılara yönelik haklar, yardımlar ve kolaylıkları kanunla düzenlemesi gerektiğini belirtmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu ifade, yaşlı bireylerin korunmasının ve onlara yönelik özel düzenlemeler yapılmasının devlet tarafından garanti edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Anayasa’nın 10. maddesinde yaşlı bireylerin pozitif ayrımcılığa uğramasının eşitlik ilkesine aykırı olmayacağını belirtilmesi de (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982) yaşlıların özel korunma gereksinimi olan nüfus gruplarından biri olduğunun devletçe kabul edildiğinin göstergesidir.

Ulusal sosyal hizmet mevzuatının en önemli bileşeni elbette 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'dur. Kanunun çeşitli maddelerinde yaşlı bireylerin korunması, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, yaşam kalitelerinin artırılması, sosyal hayata aktif katılımlarının sağlanması, onlara rehberlik ve destek hizmeti verilmesi, bakım ve barınma gereksinimlerinin karşılanması, koruyucu, önleyici, destekleyici ve geliştirici hizmetlere erişimlerinin sağlanması hakkında hüküm ve ibareler bulunmaktadır. Ayrıca evde bakım yardımı kapsamında bakım gereksinimi olan yaşlılara kurum bakımı ya da ailelerinin yanında bakım (aileleri nakdi olarak destekleyerek) desteği verilmektedir. Bu kapsamda özellikle yaşlılar ve onlara bakım veren aile bireyleri ekonomik olarak desteklenerek hem yoksullukla hem de bakım verme süreciyle baş etmeleri desteklenmiştir. Bu düzenleme özellikle yaşlıların bakımına dair çözümler ürettiği için önemlidir (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Kanun, yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmaması ve sosyal hizmetlere gereksinim duyduklarında erişimlerinin kolay sağlanması adına önemli bir konumdadır.

Yaşlıları yoksulluk riskinden koruyan ve yoksulluk yaşamaları halinde de yoksulluğun olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi için hükümler içeren düzenlemeler arasında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu da bulunmaktadır. Kanundaki amaç, yaşlıların hastalık, kaza veya engellilik gibi risklerle karşılaşmaları halinde korunmaları ve asgari bir yaşam standardına sahip olmalarının sağlanmasıdır (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 2006).

Yaşlıların asgari bir gelir elde etmesi ve yoksulluk mücadelesinde desteklenmesi amacıyla yürürlüğe konan ve sosyal güvencesi olmayan yaşlılara güvence temin eden "2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" değerli bir mevzuattır. Kanun kapsamında yaşlı ve engelli bireylere SYDV'ler aracılığıyla yaşlılık aylığı, aynı ve nakdi yardımlar ve primsiz ödemeler gibi sosyal yardımlar gerçekleştirilmektedir (Özsoy ve Karataş, 2020; Mayda, 2021, s. 199).

Yaşlılara yönelik önemli düzenlemelerden bir diğeri de 5393 sayılı Belediye Kanunu'dur. Kanunun 77. maddesinde yaşlılara yönelik hizmetlerin yapılmasında bölgede katılım ve dayanışmayı arttırmaya ve hizmetlerde etkinliği, tasarrufu ve verimliliği arttırmaya yönelik olarak yerel yönetimlere görevler verilmiştir (Belediye

Kanunu, 2005). Düzenleme kapsamında yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinden korunmalarında merkezi hükümet dışında yerel unsurların da sürece dâhil olmalarının sağlanması, yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin de özel bölgesel gereklilikler üzerine verilmesine dair önemli bir adımdır.

4376 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda yer alan 1. madde yaşlı bireylerin demiryolları, denizyolları, şehir içi hatlar tarafından verilen çeşitli ulaşım hizmetlerinden ücretsiz veya indirimli bir şekilde yararlanabileceklerini içermektedir. (Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2002) Kanun maddesi yaşlıların dışlanmaya maruz kalmalarını engellemek ve hizmetlere ve kaynaklara erişimlerini kolaylaştırmak açısından önemlidir.

Yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarını önlemek için kurulan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü sosyal hizmet alanında önemli görevler üstlenmektedir. Genel müdürlük yaşlılara ve engellilere yönelik önleyici, koruyucu, eğitici ve rehabilite edici sosyal hizmetleri yürütmekle görevlendirilirken makro düzeyde de çeşitli politika ve stratejilerin oluşturulmasından sorumlu tutulmuştur. Ayrıca yaşlılara yönelik çeşitli eğitsel, sosyal, kültürel etkinliklerin ve hizmetlerin verilmesinin koordinasyonu da genel müdürlüğün görevleri arasındadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge, 2018). Görüldüğü üzere Genel müdürlük, yaşlıların sosyal içermesini ve toplumla bütünleşmelerini sağlamak ve sosyal işlevselliklerini arttırmak gibi sosyal dışlanmayı önleyici önemli görevler üstlenmektedir.

Yaşlı bireylere yönelik alanda önemli mücadele sunan unsur ise Sosyal Hizmet Merkezleridir. Sosyal Hizmet Merkezleri yaşlıların korunması, desteklenmesi, yaşlılara rehberlik ve danışmanlık sağlanması, toplumsal katılımlarının artırılması, sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesi, yaşlı bireylere evde bakım veren aile üyelerinin desteklenmesi gibi kritik görevler üstlenmektedir (Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, 2013).

Yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununa yönelik başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olacak şekilde kamu kurumlarınca çeşitli projeler de hayata geçirilmektedir. Yaşlı Destek Programı (YADES) bunlardan biridir. Programın hedefleri arasında yaşlı bireyleri korumak, desteklemek, biyopsikososyal yönden holistik bir şekilde değerlendirerek onların yaşamını kolaylaştıracak hizmetleri götürmek, götürülen hizmetleri ulusal düzeyde standartlaştırmak, yaşlı bakımına yönelik hizmet ve stratejiler geliştirmek gibi önemli hedefler yer almaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022d). Yaşlıların özellikle sosyal dışlanma sorununu azaltmada “Yaşlılar için Gündüz ve Evde Bakım Hizmetlerinin İyileştirilmesi Projesi” (YAGEP) ile yaşlılıkta aktif, başarılı ve sağlıklı yaşlanmasının sağlanması hedeflenmektedir. Proje kapsamında yaşlı bireylere yönelik verilen hizmetler arasında yer alan evde bakım ve gündüz hizmetlerinin etkinliğinin ve kapsamının geliştirilmesi amacıyla model oluşturulması, yaşlıların aktif yaşlanmalarının desteklenmesi ve evde bakım ve gündüzlü bakım hizmetlerinin niceliğinin ve niteliğinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2022).

Sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler de yaşlılıkta yoksulluk ve sosyal dışlanmayı önlemede önemli projeler hayata geçirmektedirler. Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı (SABEV), “Yaşam Destek Projesi”ni hayata geçirmiş ve proje kapsamında yaşlı bireyleri başta psikososyal destek olmak üzere pek çok yönden desteklemektedir (SABEV, 2017). Projenin gerontoteknolojiyi kullanması da yaşlıların gelecekte desteklenme biçimine ışık tutmaktadır. İstanbul Üniversitesi tarafından hayata geçirilen İstanbul Geronteknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi (İst-GETAM) de yaşlı bireylerin sosyal içermelerinin sağlanmasında geleceğe ışık olacak önemli bir adımdır. Proje kapsamında yaşlı bireylerin geronteknoloji kullanımında ve günlük yaşam aktiviteleri yapmada desteklenmeleri ve yaşlı dostu koşullarda barınmalarının sağlanması, geronteknolojik tasarımlarla yaşam kalitelerinin artırılması hedeflenmektedir (İst-GETAM, 2022). Ayrıca Yaşlı Hakları Derneği’nin hayata geçirdiği “65+ Dijital Kapsayıcılık Projesi” ile de yaşlıların toplumsal ve kültürel yaşama katılımlarını sağlamak ve dijital okuryazarlıklarını arttırmak hedefleriyle sosyal içermenin tesis edilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Yaşlı Hakları Derneği, 2021).

Görüldüğü üzere ulusal sosyal hizmet mevzuatı yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanmadan korunmaları için önemli düzenlemeleri kapsamaktadır. Ayrıca yaşlı bireylerin sosyal güvenceye sahip olmalarını, asgari bir gelir standardına erişmelerini ve hizmet ve kaynaklara ulaşmalarını sağlayan birtakım düzenlemeler de bulunmaktadır. Sosyal hizmet mevzuatının yanında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere yaşlılara hizmet veren pek çok sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır. Yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarını azaltmayı hedefleyen sivil toplum kuruluşlarının hayata geçirdiği önemli projeler de bulunmaktadır. Fakat bahsi geçen mevzuatın, sosyal hizmet kuruluşlarının ve projelerin yaşlılıkta yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunuyla mücadelede önemli katkıları olsa da hala gidilecek çok yol olduğu açıktır. Çünkü bahsi geçen mevzuatın ve uygulamaların yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorununu temelden çözmekten ziyade bu sorunların olumsuz etkilerini kısmen azaltmayı başardıkları söylenebilir.

2.7. YAŞLILIKTA SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMANIN EKOLOJİK SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekoloji kelimesi kavram olarak Türk Dil Kurumu (2022) tarafından “canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere ekoloji kavramının temelinde birey ve çevre etkileşimi yatmaktadır. Birey ve çevre arasındaki etkileşime odaklanması, kavramı sosyal bilimler için kullanılabilir kılmıştır. Sosyal hizmet mesleği de kavramdan hem kuramsal temelde hem de mesleki uygulamalarda yararlanmıştır.

Ekolojik yaklaşımın sosyal bilimlerde kullanılmasına yönelik en önemli katkılardan birini 1979'da Urie Bronfenbrenner yapmıştır. Bronfenbrenner, modelinde bireyi merkezine almış ve bireyi etkileyen tüm faktörleri eş merkezli daireler şeklinde çevreye yerleştirmiştir. Her faktörün bireylerin hayatlarını bir şekilde etkilediğine ve bazı faktörlerin de birbirleriyle etkileşime geçerek bireyin sosyal işlevselliğini olumlu veya olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır. Bu faktörlerden bazıları; bireyin becerileri, istekleri ve bunların bireyi ve çevresini etkileme şekli, aile üyelerinin fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel durumları, yerel hizmetlerin kullanılabilirliği ve erişilebilirliği, istihdam durumu, üye olunan grup ve toplulukların birey üzerindeki etkisi, sosyal destek

unsurlarının varlığı, fiziksel çevre, topluluktaki bireylerin tutumları, kültürel tutumlar, ideolojiler ve sosyopolitik çevre olarak sıralanabilmektedir (Miller C. , 2020).

Sosyal hizmet mesleği açısından çevrenin bireyin sosyal işlevselliğine etkisi sosyal hizmetin öncüleri tarafından ifade edilmiştir. Örneğin Mary Richmond, 1917 yılında kaleme aldığı “Sosyal Teşhis” (Social Diagnosis) adlı kitabında çevrenin bireyin sosyal işlevselliğini önemli derecede etkilediğine vurgu yapmıştır. Fakat 1970’li yıllara kadar geleneksel sosyal hizmet anlayışı, çevre birey etkileşimine odaklanmamıştır. 1970’lere gelindiğinde ise Germain (1973) ve Bronfenbrenner (1979) gibi yazarlar, çevresi içerisinde insan bakış açısıyla, sosyal bilimlerde ve sosyal hizmet alanında ekolojik yaklaşımın zeminini geliştirdiler (Pardeck, 1988, s. 133). Sosyal hizmet alanında ekolojik yaklaşımdan yoğun olarak yararlanılması, yaklaşımın uygulayıcıların etkili sosyal hizmet uygulamasına çevirebilecekleri zengin bir teorik temel sunmasından kaynaklanmaktadır. Ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet uzmanının mikro düzeyde bir müdahaleden makro düzeyde bir sosyal eyleme geçmesine izin veren stratejiler sağlar. Ekolojik bakış açısı, sosyal hizmet uzmanının yalnızca politika ve planlama faaliyetleri yoluyla bir müracaatçı sistemini etkilemesine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda psikoterapi ve diğer mikro düzey yaklaşımlar yoluyla da yardımcı olur. Bu nedenle, müdahaleye yönelik doğrudan ve dolaylı uygulama stratejileri, ekolojik yaklaşım yoluyla bir müracaatçı sistemiyle çalışırken uyumlu bir uygulama yöneliminde birleştirilebilir (Pardeck, 1988, s. 134).

Ekolojik sosyal hizmet yaklaşımının sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelede kullanılabileceğini öne süren Pierson (2009, s. 27-28) gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

- Ekolojik yaklaşım bütünseldir. İnsan gelişiminin, makro sistemin oynadığı güçlü bir role sahip güçlerin etkileşiminin bir ürünü olduğunu anlar, böylece sosyal hizmet uzmanlarını sistemler arasındaki etkileşimlerle ilgilenmeye hazırlar. Aynı zamanda, sosyal ortamların farklı bireyler ve gruplar üzerindeki etkisinin daha geniş çapta takdir edilmesini teşvik eder.
- Bireyin bu etkileşimlere ilişkin algısının ve mücadele etmek zorunda olduğu sosyal baskıların en iyi o kişi tarafından anlaşıldığını ve açıklandığını vurgular.

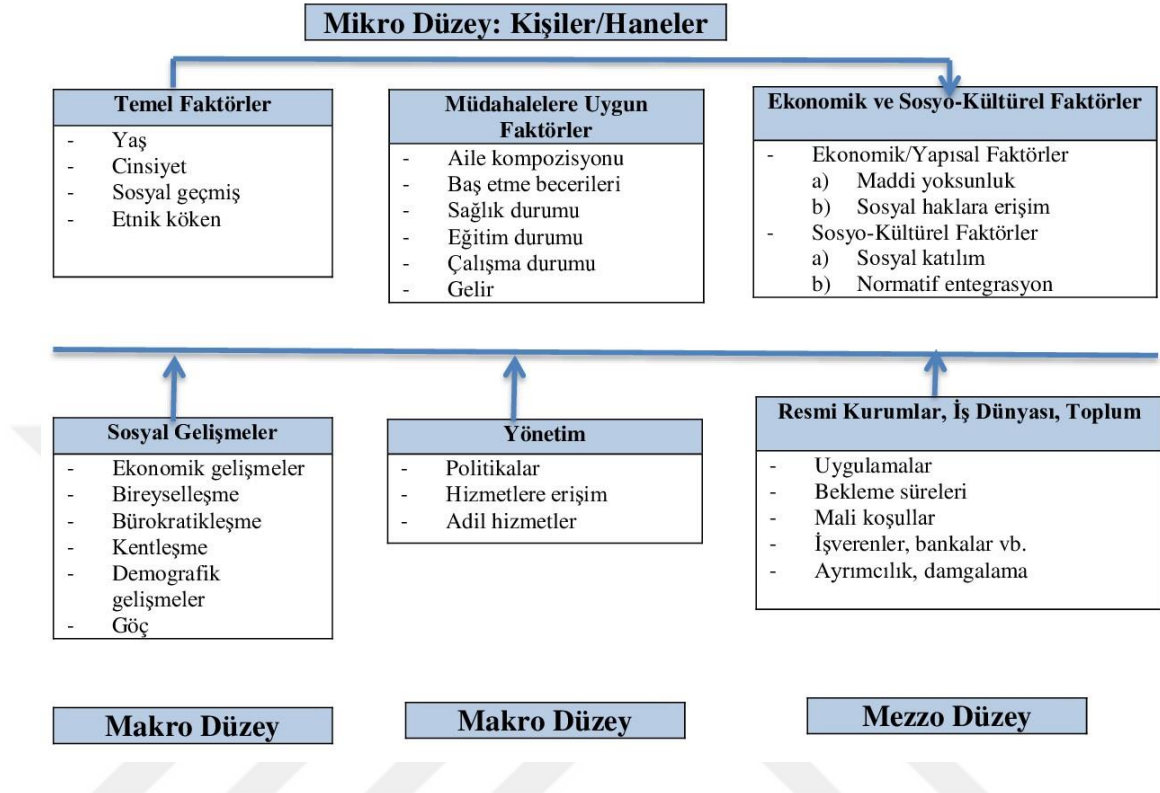
- Bireysel gelişimin temeli olarak sosyal desteklerin ve topluluklar içindeki sosyal bağların önemini altını çizerek.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk sorununun nedenlerini kavramada ve yaşlı bireylerin bu sorunlarla baş etme stratejilerini anlamlandırmada ekolojik sosyal hizmet yaklaşımından yararlanabileceği düşünülmektedir. Çünkü ekolojik yaklaşım; aile, çevre ve toplum arasındaki bağlantılara ve her bir düzeyin diğerlerinden nasıl etkilendiğine bütünsel bir bakış açısı sağlamaktadır. Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun gerçekleştiği ara bağlantıların haritasının nasıl çıkarılabileceğini gösteren güçlü bir kılavuz sunmaktadır (Pierson, 2009, s. 26). Ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet uzmanlarının yaşlı birey ve ailesi üzerindeki tüm etkileri dikkate almalarını ve sosyal çevre, çevrenin ekonomik özellikleri ve aile dinamikleri arasındaki karşılıklı bağımlılığın farkında olmalarını ister (Pierson, 2016, s. 66). Ayrıca yaşlı bireyleri yoksullaşmaya ve sosyal dışlanmaya iten çevresel nedenlerin anlaşılmasını sağlarken aynı zamanda yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla baş ederken çevresel kaynaklardan yararlandırılmasının sağlanmasında da sosyal hizmet uzmanlarına rehber olur.

Ekolojik yaklaşım, yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluğu analiz etmek ve bunlarla baş etme stratejilerini etkin kılmak için; (1) çevresel koşullara ilişkin veri ve bilgiler aracılığıyla yaşlı bireyi etkileyen faktörleri belirlemek; (2) yaşlı birey, ailesi ve çevre arasında nasıl bağlantı kurulacağına dair tespitlerde bulunmak; (3) toplumsal düzeydeki müdahalelerin bireysel sosyal hizmet müdahaleleriyle nasıl birleştirileceğini öğrenmek; (4) ekolojik uygulamayı kamu kurumları, yerel topluluklar, sivil toplum örgütleri ve kendine yardım gruplarıyla desteklemek (Gill ve Jack, 2012, s. 9) gibi faktörleri içermektedir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluğa dair faktörler ekolojik yaklaşımın kavramsal çerçevesi kapsamında temel faktörler, müdahalelere uygun faktörler, ekonomik ve sosyokültürel faktörler ve gelişmeler, yönetim, iş dünyası ve toplum başlıkları altında sınıflandırılabilir. Mikro faktörler; yaş, cinsiyet, etnik köken, aile kompozisyonu, sağlık durumu, eğitim durumu, çalışma durumu ve geliri içermektedir. Mezo faktörler; aile, akran desteği, sosyal katılım ve normatif entegrasyon gibi faktörleri içermektedir. Ekzo faktörler; resmi uygulamalar, kamusal hizmetleri içermektedir. Makro faktörler ise

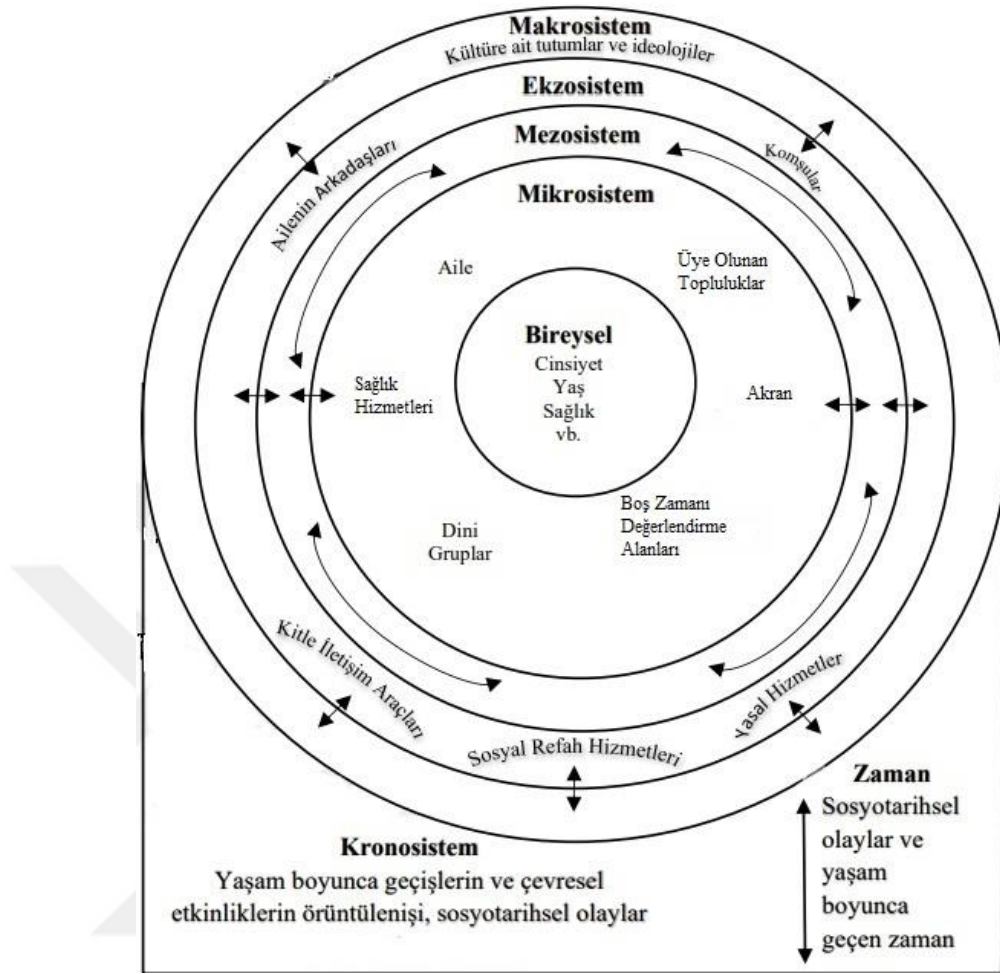
politikalar, ekonomik ve sosyal gelişmeler, demografik ve toplumsal yapı, toplumsal tutum gibi unsurları içermektedir.

Şekil 20: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmaya ve Yoksulluğa Dair Faktörler: Kavramsal Model (Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008)

Yukarıda belirtilen mikro, mezo ve makro faktörlere birtakım diğer faktörler eklenebildiği gibi ekolojik sosyal hizmet perspektifinden yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmada ekolojik boyutlara ekzo ve krono gibi ek boyutlar eklenerek sürecin boyutlandırılması detaylandırılabilir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını anlamlandırma ve yaşlı bireylerin bu sorunlarla baş etme stratejilerini geliştirme adına Bronfenbrenner tarafından ortaya konan ekolojik yaklaşımın sistemsel hiyerarşisinden yararlanmak fayda sağlayacaktır.

Şekil 21: Bronfenbrenner'in Ekolojik Perspektifi (Santrock, 2014, s. 27)'dan yaşlı bireylere uygun olacak şekilde uyarlanmıştır.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarını ekolojik sosyal hizmet perspektifinden anlamlandırmada Bronfenbrenner (1981), Keagan Aemon (2001), Garbarino (2014) ve Santrock (2014)'ın bireyin içerisinde bulunduğu sistemlere dair açıklamaları yol göstericidir:

- **Mikrosistem:** Mikrosistem, yaşlı bireyin yer, zaman, roller ve etkinliklerden etkilendiği yakın ortamlardır ve yaşlı birey üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Mikrosistem yaşlı bireyin bireysel özelliklerini, ailesini, barınma biçimini ve koşullarını, gelir durumunu, sağlık durumunu, günlük yaşam becerilerini ve boş zamanı değerlendirme alanlarını içermektedir. Yaşlı birey ve içerisinde bulunduğu mikrosistem içerisinde karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır, yaşlı birey mikrosistem içerisindeki çevresini etkilerken çevresi de yaşlı bireyin fiziksel,

sosyal ve ekonomik durumunu etkilemektedir. Dolayısıyla yaşı bireyin içerisinde bulunduğu mikrosistem, onun yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunuyla yüz yüze gelmesinde etken olduğu kadar bu sorunlarla baş etme stratejileri üzerinde de önemli bir etkidir.

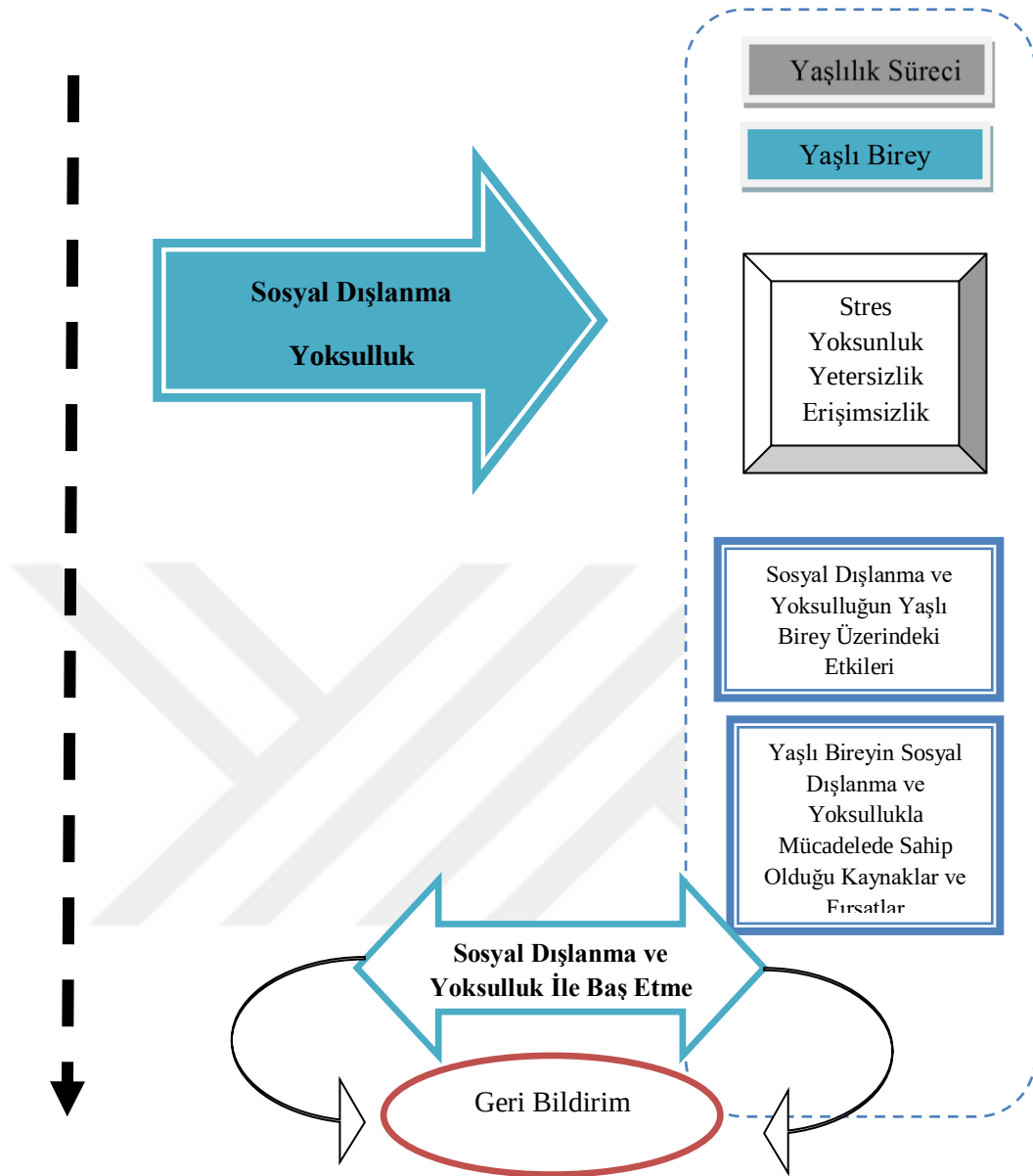
- **Mezosistem:** Yaşı bireyin dâhil olduğu mikrosistemler ve bağlamlar arasındaki ilişkiler mezosistemi doğurmaktadır. Yaşı bireyin ailesi ile akranları arasındaki etkileşim, üye olduğu topluluklar ile boş zamanı değerlendirme aktiviteleri arasındaki etkileşim gibi unsurlar mezosistemi oluşturmaktadır. Yaşı bireyin mezosistemlerden etkilenme derecesi, kısmen karşılıklı işlemlerin, iletişimin ve ortamlar arasındaki bilginin gücüne bağlıdır. Mezosistem açısından yaşı bireyin yoksullaşması, ailesinin veya ait olduğu toplumsal grubun toplumdaki kaynaklara erişme becerisinin az olmasından kaynaklanabilmektedir. Yaşı bireyin sosyal dışlanmaya maruz kalmasının nedeni, mikrosistemler arasındaki etkileşimin yetersizliğinden kaynaklanabilmektedir. Örneğin bireyin ailesinin sosyal desteğini alamaması, çevrede etkileşime geçebileceği akranları olmaması, yaşı dostu bir çevrede yaşamaması gibi etkenler yaşı bireyi sosyal dışlanmaya itebilmektedir.
- **Ekzosistem:** Ekzosistem, yaşı bireylerin süreç ve sonuçlardan doğrudan etkilendiği ama süreç ve sonuçlara doğrudan etki edemediği unsurları içermektedir. Yani üye olunan topluluğun sosyoekonomik özellikleri, yerel hizmetler, kurumsal hizmetler, sosyal bakım hizmetleri ve sivil toplum örgütleri gibi unsurlar ekzosistem kapsamındadır. Örneğin yerel yönetimlerin yaşı bireyin fiziksel çevresiyle ilgili aldığı kararlar yaşı bireyin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olabilmektedir. Yerel düzeyde politika yapıcılarının ya da bürokratların aldığı kararlar ve kurumsal politikalar yaşı bireylerin ekonomik kaynaklara erişimlerinin zorlaşmasına neden olabilmektedir. Yaşı bireyin yaşadığı çevrede boş zamanlarını geçirebileceği, sosyalleşebileceği veya ekonomik olarak getiri elde edebileceği organizasyonların oluşturulması da yaşı bireyin sosyal içermesine ve gelirinin artmasına katkı sağlayabilir. Yani ekzosistem yaşı bireyin yoksullaşmasına ve sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olabileceği gibi onu yoksulluk ve sosyal dışlanmadan koruyan bir unsur da olabilir.

- **Makrosistem:** Makrosistem, bir grup insanın nesilden nesle aktardığı davranış kalıplarını ve inançlarını yani kültürünü içermektedir. Makrosistem, bir toplumun bir bütün olarak nasıl yaşayacağına ve neye ve kime değer vereceğine nasıl karar verdiğinin bir planıdır. Makrosistem içinde, her biri toplumun ahlak ve değerlerinden etkilenen mikro, mezo ve ekzosistemler bulunur. Yani toplumda yaşlı bireylere yönelik bakış açısı ve toplumdaki inanç sistemleri makrosistem kapsamındadır. Ayrıca hukuksal düzenlemeler, sosyal politikalar, sosyal hizmetler ve politik ortam da makrosistemin içerisinde yer almaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma açısından bakıldığında yaşlı bireyin yaşadığı bölgedeki kültür, politikalar, hukuksal düzenlemeler onun yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşama durumunu, bu sorunlarını deneyimleme şeklini ve bu sorunlarla baş etme şeklini doğrudan etkilemektedir. Örneğin yaşlılara değer verilen, onların tecrübelerinden faydalanılması gereken bilge kişiler olarak görüldüğü ve yaşam kalitelerinin artırılması için çabalandığı ve sosyal politikaların da bu yönde planlandığı bir makrosistem içerisinde yaşayan yaşlı bireyin deneyimleri ile yaşlıların topluma yük olarak görüldüğü, yaşlılara yönelik pozitif ayrımcılığın ve sosyal politikaların yapılmadığı bir ortamda yaşayan yaşlıların deneyimleri elbette aynı olmayacaktır. Makrosistem, yoksulluk ve sosyal dışlanma açısından yaşlı birey için doğrudan koruyucu, önleyici ve baş etmeyi destekleyici bir unsur olarak yer alabilirken aynı zamanda yaşlı birey için risk teşkil edici ve zorlayıcı bir unsur olarak da yer alabilir.
- **Kronosistem:** Kronosistem ise tarihsel olayların, toplumu etkileyen gelişmelerin birey üzerindeki etkisini temsil etmektedir. Yaşlılıkta yoksulluk ve sosyal dışlanma açısından bakacak olursak örneğin ekonomik krizler, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, göç, hızlı teknolojik gelişmeler gibi etmenler yaşlıların yoksulluk ve sosyal dışlanma riskiyle karşılaşma ihtimallerini arttırırken ek olarak bunlarla baş etme becerilerini de olumsuz etkilemektedir. Çünkü bahsi geçen hususlar toplum içerisinde yaşlı bireylere yönelik algıyı olumsuz kılabilen, yaşlı bireylerin ekonomik kaynaklara ve sosyal destek unsurlarına erişimini zorlaştırabilen ve teknolojik gelişmelere uyumlarını zorlaştırarak sosyal uyumlarına da ket vurabilmektedir.

Anlaşılabacağı üzere yaşlıların içerisinde bulundukları en küçük birimler olan mikrosistemlerden en büyük birimler olan kronosistemlere kadar pek çok etmen yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini etkilerken aynı zamanda bu sorunlarla baş etme becerilerini de olumlu veya olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir. Burada ortaya çıkan gerçek ise yaşlı bireyin yaşadığı sosyal dışlanma ve yoksulluk sorununun içerisinde bulunduğu çevreden bağımsız olarak düşünülemeyeceğidir. Çünkü yaşlı birey ailesi, akranları, fiziksel çevresi, dâhil olduğu gruplar ve topluluklar, sosyal refah hizmetleri, hükümet politikaları, bürokrasi, teknoloji, kültür ve toplumu etkileyen tarihsel olaylar gibi mikrodan kronoya pek çok sistemsel etmenden etkilenmektedir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarıyla baş etme stratejilerine ekolojik yaklaşım açısından Bronfenbrenner'in perspektifi haricinde Gitterman ve Germain'in ortaya koyduğu yaşam modeli perspektifinden de yaklaşılabılır. Yaşam modelinde amaç; bireylere destek olarak onların kişisel güçlerinin ve çevresel kaynaklarının farkına varmalarını sağlamak, sosyal dışlanma ve yoksulluk gibi yaşamlarında strese neden olan sorunları önlemek veya olumsuz etkilerini hafifletmek ve birey-çevre uyumunu tesis ederek bireylerin kaynaklara erişimini sağlamaktadır (Gitterman ve Germain, 2008; Teater, 2015, s. 37). Yaşam modeli, insanlar ve çevreler arasındaki işlemleri vurgulamak için ağırlıklı olarak ekolojik kavramlara ve metaforlara dayanır. Bunlar zaman içinde ortaya çıkan, değişen ve gelişen karmaşık süreçlerdir. Kişiler ve çevreler hiçbir zaman birbirleriyle statik bir ilişki içinde olmazlar. Yaşam modeli, insanlar ve çevreleri arasındaki yetersiz uyumla ilişkili stresin bir sonucu olarak yaşamdaki sorunları kavrar (Besthorn, 2013, s. 175-176). Sosyal dışlanma ve yoksulluk da birey ve çevresi arasında uyumsuzluğun nedeni ve sonucu olabilen iki sorundur.

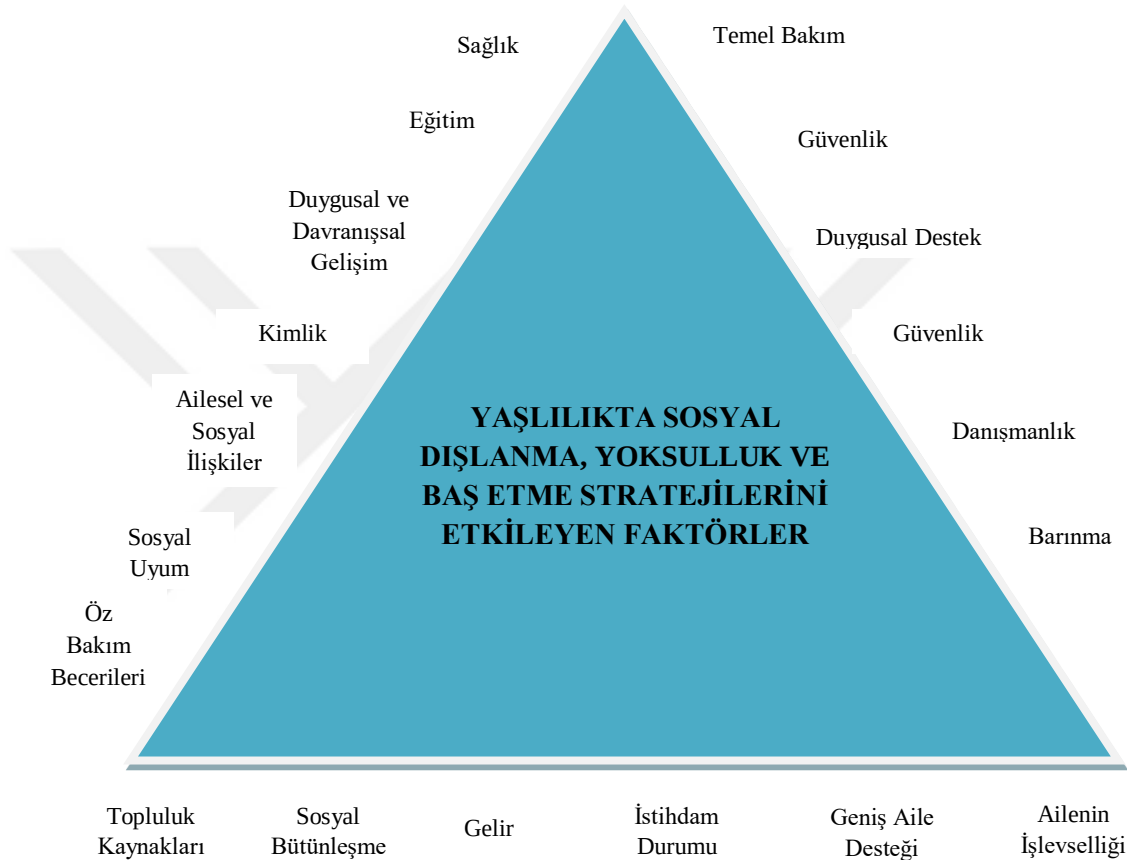
Yaşlıların sosyal dışlanma ve yoksulluk riskiyle karşılaşma ihtimallerini azaltmak ve bunlarla baş etme becerilerini geliştirmek için yaşam modelinin üç varsayımdan faydalanılabilir: (1) yaşlı bireyin çevrenin taleplerini ve beklentilerini karşılayabilmek ve çevredeki kaynak ve fırsatlardan yararlanabilmek için çevreye uyum sağlaması, (2) fiziksel ve sosyal çevrenin yaşlı bireyin fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini sağlayacak şekilde düzenlenmesi, (3) yaşlı birey-çevre uyumunun sağlanması için etkileşim biçimlerinin değiştirilmesi (Gitterman ve Germain, 2008, s. 55; Teater, 2015, s. 37).

Şekil 22: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Yaşam Modeli Üzerinden Bakış (Payne, 2020, s. 265)'den yazar tarafından uyarlanmıştır.

Yaşlılık süreci, insanların fiziksel yetilerini ve sosyal destek unsurlarını yitirdiği, rol ve statü kaybına uğradığı, gelir kaybı yaşadığı bir dönem olabilmektedir. Bu etmenler de yaşlı bireyin sosyal dışlanma ve yoksulluk riskiyle karşılaşma ihtimallerini arttırmaktadır. Ekolojik yaklaşımın yaşam modeli, yaşlı bireyleri sosyal dışlanma ve yoksulluk riskiyle karşı karşıya bırakan nedenlerin anlaşılması, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk nedeniyle maruz kaldıkları stres, yoksunluk, yetersizlik ve erişimsizlik gibi sorunların en aza indirgenmesi, sosyal dışlanma ve yoksulluğun yaşlı

birey üzerinde yarattığı psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel baskıların azaltılması, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelede sahip oldukları kaynaklara ve fırsatlara dair farkındalıklarının ve erişimlerinin artırılması ve nihayetinde de yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla baş etme becerilerinin artırılması noktasında bütüncül bir bakış açısı sağlamaktadır.

Şekil 23: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma, Yoksulluk ve Baş Etme Stratejilerini Etkileyen Faktörler (Pierson, 2016, s. 68)'dan yararlanılarak yazar tarafından uyarlanmıştır.

Şekil 23'te görüldüğü üzere yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluğu ve bunlarla baş etme becerilerini doğrudan etkileyebilecek pek çok etmen bulunmaktadır. Bu etmenler, yaşlı bireyin gereksinimlerine, kapasitesine, sosyal becerilerine, çevresindeki kaynak ve fırsatlara, sahip olduğu sosyal destek mekanizmalarına, çevreyle etkileşimine ve ekonomik durumuna dair çıkarımlar yapmada destekleyici olmaktadır. Ekolojik sosyal hizmet yaklaşımı, yaşlı bireyin içerisinde bulunduğu duruma biyopsikososyoekonomik yönden bütüncül bir bakış açısı sağlaması, yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluğa dair nesnel kıstaslar ve değişkenler sunması açısından yol göstericidir. Ekolojik yaklaşım bu

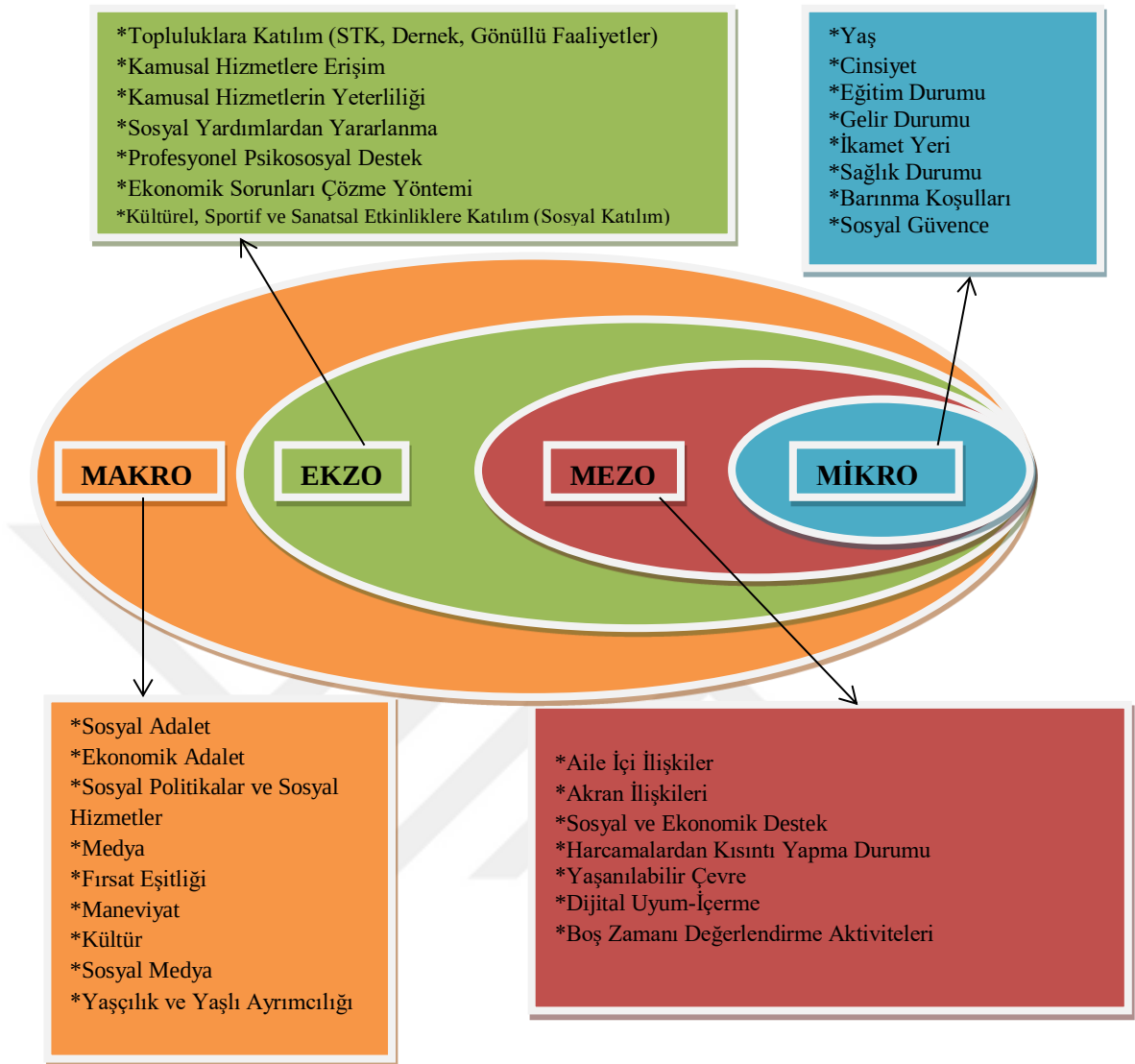
yönüyle sosyal ilişkilerin bütününün insanların yaşamları üzerindeki etkileşimine bakmayı içerdiğinden, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın nedenlerinin yapısal bir analizinin yapılmasına da uygun bir zemin hazırlamaktadır (Backwith, 2015, s. 168). Jack ve Gill (2010, s. 377-379), bireyin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumunun analizinde yapısal ve ekolojik faktörlerin etkisini beş düzeyde açıklamaktadır:

- **Hane Halkının Kaynakları:** Yaşlı bireyin ailesinin gelir düzeyi, kamusal kaynaklara erişim düzeyi, kamusal kaynaklarının maliyetleri, temel gereksinimleri karşılama maliyetleri gibi unsurlar yaşlı bireyin yoksulluk ve sosyal dışlanma riskini etkilemektedir.
- **Daha Geniş Aile Kaynakları:** Özellikle kriz zamanlarında insanlar finansal ve sosyal destek için genellikle geniş aile ağlarına güvenmektedirler. Geniş ailenin ekonomik ve sosyal desteği, yaşlı bireyin yaşadığı kısa veya uzun vadeli sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarıyla baş etmesine katkı sağlamaktadır. Geniş aile ağlarının desteğinden yoksun olan yaşlı bireylerin ise hem sosyal dışlanma ve yoksulluk riskine maruz kalma ihtimalleri artmakta hem de bunlarla baş etmeye yönelik becerileri olumsuz etkilenmektedir.
- **Topluluk Kaynakları:** Topluluk bazında ve yerel düzeyde yaşlı bireylere sunulan fırsatlar ve kaynaklar da önemlidir. Örneğin gelir düzeyi düşük olan yaşlı bireyi destekleyecek yerel yönetimler, psikososyal destek hizmetleri ve gıda kooperatifleri gibi yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın etkisini azaltacak unsurların bulunması yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile baş etme becerilerini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca sosyal bakım veya gündüz bakım kuruluşlarının varlığı, erişilebilir ulaşım ağı ve yaşlı bireylerin boş zaman aktivitelerini yapabilecekleri tesislerin varlığı da sosyal dışlanma ile baş etme yaşlı bireylere destek olmaktadır. Yine tam tersi olarak gelir düzeyi düşük olan yaşlı bireyin çevresindeki yerel ve topluluk bazında destek ve hizmet mekanizmalarının sınırlılığı, onun yoksulluk ve sosyal dışlanma ile baş etme becerilerini olumsuz etkileyecektir.
- **Resmî Kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşları:** Resmi düzeyde veya sivil toplum düzeyinde verilen kamusal hizmetler, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk risklerini ve bunlarla baş etme becerilerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle sosyal hizmet ve sosyal yardım kuruluşları, sosyal bakım kuruluşları,

yaşlı bakım kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları gibi yaşlı bireyin sosyal, ekonomik ve bakım gereksinimlerini karşılayacak unsurların varlığı veya bunlara erişimdeki yeterlilikler-yetersizlikler yaşlı bireyin iyi oluş haline ve baş etme becerilerine olumlu veya olumsuz yönde etki edebilmektedir.

- **Kültür:** Toplumun kültürel özellikleri ve yaşlılığa yönelik tutumları, yaşlı bireylerin yaşlılık süreci deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Toplum içerisinde yaşlıya verilen değer, yaşlıların sorunlarını çözmedeki isteklilik, toplumda eşitsizliğe neden olan inançlar, sosyal değişim, toplumdaki gelişmelerin yaşlılığı etkileme biçimi gibi unsurlar yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini ve bunlarla baş etme kapasitelerini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Günümüzde insan yaşamını etkileyen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde pek çok unsur bulunmaktadır. Yaşlı bireyin cinsiyeti, eğitim durumu, sağlık durumu, sosyal güvencesi ve mesleği gibi bireysel faktörler, yaşlı bireylerin aile içi ilişkileri, çocuk sahibi olma durumu, sosyal becerileri, yakın fiziksel çevresinin özellikleri, iş fırsatlarına ve toplumsal hizmetlere erişimdeki yeterliliği ve kaynak ve fırsatlara erişimde destek olacak sosyal çevreye sahip olma durumu gibi ilişkisel faktörler, yaşlı bireyin üye olduğu topluluğun sosyoekonomik özellikleri, akran grupları, yaşlı bireyleri destekleyecek yerel hizmetlerin, sosyal bakım hizmetlerinin ve sivil toplum örgütlerinin varlığı gibi topluluk düzeyindeki faktörler ve toplumdaki hızlı sosyal değişim, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, sosyal politikalar, hukuksal düzenlemeler, politik ortam ve kültür gibi toplumsal faktörler yaşlı bireyleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Bu unsurlar, yaşlıların sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını ve bunlarla başa çıkma becerilerini de olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir.

Şekil 24: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Sorunlarına ve Yaşlı Bireylerin Baş Etme Stratejilerine Ekolojik Sosyal Hizmet Yaklaşımından Bakış (Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Sonuç olarak ekolojik yaklaşım, yaşlı bireyi etkileyen yapısal faktörlerin fotoğrafını çekmenin yanı sıra yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarıyla karşılaşma riskini ve baş etme becerilerini etkileyen faktörlerin de birbirleriyle etkileşimlerini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmada ekolojik yaklaşım ailenin, fiziksel çevrenin, destek ağlarının, yerel hizmetlerin, resmi kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve kültürün etkisine odaklanarak yaşlı bireyin içerisinde bulunduğu koşulların doğru analizinin yapılmasını sağlamakta ve çözüm için strateji belirlemede anahtar görevi görmektedir.

3. BÖLÜM: GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada benimsenen paradigma, araştırmacının temel varsayımlarını, kilit konuları, cevaplanması gereken önemli soruları içeren ve araştırma için genel bir düzenleyici çerçeve sunan önemli bir etmendir (Neuman, 2014, s. 96). Araştırmalarda öne çıkan paradigmalardan biri pozitivistdir. Pozitivism özellikle 1945'lerden itibaren sosyal bilimlerde baskın bir paradigma olmuştur (Steinmetz, 2005, s. 25). Pozitivist sosyal bilimde amaç insan etkinliğinin çerçevesini tahmin etmek amacıyla çeşitli olasılıklara bağlı nedensel yasayı keşfetmeyi ve doğrulamayı amaçlayan organize ve ampirik bir yöntemdir. Pozitivist sosyal bilimciler, çeşitli sosyal teorileri güçlendirmeye olanak sağlaması ve nesnel, objektif ve değerlerden bağımsız araştırma yapma hedefine ulaşmak için doğru bir yöntem olması nedeniyle pozitivistten yararlanmayı tercih etmektedirler (Neuman, 2014, s. 97). Pozitivizmin öncülerinden olan Auguste Comte sosyal bilimlerde ana amacın, sosyal olgulara yön verecek ve onların kavramlaşmasını sağlayacak yasaların ve teorik unsurların keşfedilmesi ve bahsi geçen unsurlar arasındaki ilişkiler hakkında mantıksal çıkarımlar yapılması olduğunu ifade etmektedir (Turner ve arkadaşları, s. 33). Pozitivist sosyal bilimciler, insanların sosyal dünya üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve onun hakkında doğru tahminlerde bulunmalarını sağlamak için sosyal dünyanın nasıl çalıştığını öğrenmeye çalışırlar. Kısacası, insan davranışının yasalarını keşfederler ve araştırma sonuçlarını sosyal koşulları değiştirmek ve iyileştirmek için bir araç olarak kullanırlar (Neuman, 2014, s. 101).

Araştırma deseni belirlenirken yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmaya dair özelliklerinin ekolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesi amacına ulaşmada çalışmanın araştırmacıdan bağımsız olması, araştırma bulgularının öznel yorumlardan uzak bir şekilde objektif değerlendirilmesi, ön yargılı veri toplama ihtimalinin en aza indirilmesi, nesnellik aracılığıyla araştırmaya anlam kazandırılması, çok sayıda yaşlı bireye ulaşarak araştırmanın popülasyonu hakkında genelleme yapılması (Williams, 2007, s. 66) amaçlanmış ve bu amaçlara nicel araştırma deseniyle ulaşılabilceği düşünülmüştür. Araştırma, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmaya dair özelliklerini ekolojik sosyal hizmet perspektifinden

değerlendirmeyi amaçladığı için değişkenler arasında doğrulayıcı ilişkiler kurma ve ekolojik sosyal hizmet perspektifinden genelleme yapmada kolaylık sağlaması (Leedy ve Ormrod, 2021, s. 113) açısından da en doğru yöntemin nicel araştırma deseni kullanmak olduğu araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Ayrıca yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk araştırmalarında nicel desen kullanılan araştırmaların daha yaygın olması ve daha işlevsel olması (Korkmaz Yaylagül ve arkadaşları, 2021, s. 204, 208) araştırmacıyı nicel desen kullanma noktasında etkileyen bir diğer husustur.

Araştırmacı çalışma kapsamında alan taraması yapma hedefindedir. Sosyal bilimlerde bir köy veya şehir alan araştırması kapsamına alınabilmektedir (Arslanoğlu, 2016, s. 68). Krysik ve Finn (2015, s. 288) tarafından alan araştırması olarak tanımlanan model, Karasar (2017, s. 109) tarafından tarama modelleri olarak ifade edilmektedir. Karasar (2017, s. 109) tarama modelinin, geçmişte olmuş veya halen devamlılığını sürdüren bir durumu olduğu şekilde keşfetmeyi ve araştırmada konu edinen birey, nesne veya olayı incelerken kendi koşulları altında değerlendirmeyi amaçladığını, herhangi bir unsuru değiştirme ve etkileme çabasında olmadığını, önemli olanın gözlenmek istenen şeye müdahale etmeden gözlemlenmesini olduğunu ifade etmiştir. Alan araştırmaları; survey, saha ve antropolojik araştırmalar olmak üzere üçe ayrılmakta olup geniş insan topluluklarının düşüncelerini, davranışlarını ve tutumlarının ölçmede en başarılı olanı ise survey araştırmalarıdır. Bir alan araştırmasının survey niteliklerini taşıması için bir görüşme formunun ve evrende seçilmiş temsili bir örneklem grubunun olması gerekmektedir (Arslanoğlu, 2016, s. 68).

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair özelliklerini ekolojik sosyal hizmet bakış açısıyla ortaya koyma amacında olan bu çalışmada, genel tarama modelleri başlığı altında ele alınan ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. Karasar (2017, s. 114), ilişkisel tarama modellerini, birden çok değişken arasında karşılıklı değişimin varlığını ve var ise bu değişimin derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırma modelleri şeklinde tanımlamaktadır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmasının nedeni, araştırma konusu ve grubuyla ilgili çok boyutlu veri elde edebilmektir. Araştırmada yaşlı bireylerle yapılan yüz yüze görüşmelerle uygulanan görüşme formundan ve ölçeklerden elde edilen veriler, var olduğu biçimde ortaya konulmuş ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair

özelliklerine dair bulguların ekolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni, Zonguldak ilinin merkez ilçesinde ve merkez ilçeye bağlı belde ve köylerde yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır. Zonguldak ili merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı belde ve köylerin araştırma alanı olarak seçilmesindeki en önemli sebepler, ilin hem geleneksel hem de endüstriyel toplumun özelliklerinin gözlenebildiği bir bölge olması, tarım, sanayi, maden, turizm ve hizmet sektörünü içerisinde barındıran bir ekonomik yapıya sahip olması, modern ve geleneksel kültürün iç içe yaşadığı bir toplumsal yapıyı barındırması, gelir düzeyi ve sosyal yapı açısından çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olması, günümüz Türkiye’inde yaşlı nüfusun demografik ve sosyo-kültürel açıdan özelliklerini temsil edecek niteliklere sahip olması şeklinde sıralanmaktadır. Yani araştırma nüfusu, yaşlı bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma durumlarının ve bunlarla başa çıkmaya dair özelliklerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesinde imkân sağlayacağı düşünüldüğü için seçilmiştir. Ayrıca bütçe ve zaman imkânları da araştırma alanının tespitinde göz önünde bulundurulmuştur.

Evrenin tespit edilmesinde Türkiye İstatistik Kurumundan 2021 Dönem Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına dair TÜİK Talep Yönetim Sistemi üzerinden kurumdan bilgi talebinde bulunulmuştur. Talebe cevaben TÜİK tarafından araştırmacıya iletilen verilere göre Zonguldak’ın toplam nüfusu 589.684’dür. Bu nüfusun 291.822’sini erkek, 298.862’sini kadınlar oluşturmaktadır. 65 yaş üstü nüfusun sayısı ise toplam 82.704’dür. Bunun 37.034’ü erkek, 45.670’i kadındır. Zonguldak merkez ilçesinin toplam nüfusu 120.395’dir. Bu nüfusun 59.407’ini erkekler, 60.988’ini kadınlar oluşturmaktadır. Zonguldak ilinin merkez ilçesinde ikamet eden 65 yaş üstü nüfusun toplam sayısı ise 15.461’dir ve bunlardan 6.975’i erkek, 8.486’sı kadındır (TÜİK, 2022).

Ana kütlenin homojen bir yapıya sahip olduğu varsayılmakla birlikte, merkez ilçe ve belde/köylerin sakinlerine sundukları imkânlar bakımından ekonomik şartlar, yaşam koşulları ve sosyal ilişkilerin farklılaşabileceği dikkate alınarak evrenin temsiliyetini sağlayacak örneklem, tabakalı basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle hesaplanmıştır. Bu örnekleme yönteminin, araştırmanın amacı doğrultusunda evrenin temsiliyetini en iyi

şekilde sağlayacağı düşünülmüştür. Bu teknik, evreni oluşturan her birime örnekleme dâhil olma noktasında eşit şans tanımaktadır. Bu yöntem kullanılırken amaç, evreni homojen şekilde alt katmanlarına ayırmak ve her katmandan oranlarına göre belli sayılarda örnek alınarak örneklem oluşturulmaktır. Bu sayede, alınacak örneklemin evreni, tüm alt katmanlarıyla temsil etmesi sağlanmaktadır (Karasar, 2017, s. 151).

Bu amaçla öncelikle yaşlı bireylerin yerleşim yerleri esas alınarak tabakalandırma yapılmıştır. Tabakalar, Zonguldak ili merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı belde ve köyler şeklinde belirlenmiştir. Bu sayede hem kırsal ve kentsel nüfusu içerisinde barındıran bir örneklem tabakasına ulaşılması hedeflenmiştir. Tabakalandırma kriterlerinin belirlenmesinin ardından tabakaların evren içerisindeki oranı hesaplanarak örneklem dağılımının tespiti yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyine ve $\pm$ %5 güven aralığına göre 375 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada yanılğı payını azaltmak ve araştırmaya kesinlik kazandırmak amacıyla örneklem büyüklüğü 400 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil olma kriterleri; 65 yaşında ve üstünde olma, araştırmaya katılmaya gönüllü olma, fiili ehliyete sahip olma, ruhsal ve zihinsel engele sahip olmama, iletişim kurulabilecek sağlık durumuna sahip olma, hayatını tehdit edecek herhangi bir hastalığa sahip olmama ve yatağa bağımlı olmama şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın katılımcıları Zonguldak ilinin merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı belde/köylerde ikamet eden 65 yaşında ve üstünde olan nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranları esas alınarak 317'si merkez ilçeye bağlı mahallelerden 83'ü ise merkez ilçeye bağlı belde ve köylerden seçilmiştir. Ayrıca katılımcıların belirlenmesinde cinsiyetlerin de nüfus içerisindeki oranlara göre belirlenmesi hedeflenmiştir. Belirlenen sayıda örnekleme ulaşabilmek için mahalle ve köy muhtarlarıyla iletişime geçilmiş ve mahalle ve köy muhtarlarından bilgileri alınan katılımcılar nüfus kütük listelerinden bilgisayar programı kullanılarak rastlantısal olarak seçilmiştir. Araştırmaya dâhil olma kriterlerine uymayan kişilerin yerine nüfus kütük listelerinden yeni seçimler yapılmıştır. Araştırmanın evrenine ve %95 güven düzeyi ve $\pm$ %5 güven aralığına göre hesaplanan örneklemine dair veriler bilgiler Şekil 25'te verilmiştir.

Zonguldak İli	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	65+ Yaş Toplam Nüfusu	65+ Yaş Erkek Nüfusu	65+ Yaş Kadın Nüfusu	65+ Yaş Erkek Örneklem	65+ Yaş Kadın Örneklem	Toplam Örneklem
Merkez İlçe	103079	49962	53117	12267	5526	6741	143	174	317
Belde/Köy	17316	9445	7871	3194	1449	1745	38	45	83
Toplam Nüfus	120395	59407	60988	15461	6975	8486	181	219	400

Şekil 25: Evren ve Örneklem

Araştırma kapsamında merkez ilçeye bağlı mahallelerin isimleri, nüfus bilgileri ve 65 yaş ve üzerindeki nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranları esas alınarak hesaplanan örneklem bilgileri Şekil 26’da verilmiştir.

Zonguldak İli Merkez İlçe Mahalleleri	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	65+ Yaş Toplam Nüfus	65+ Yaş Erkek Nüfusu	65+ Yaş Kadın Nüfusu	Örneklem Sayısı
Asma	1.891	976	915	284	136	148	7
Bağlık	1.092	534	558	172	78	94	5
Bahçelievler	17.412	8.147	9.265	2.302	1.049	1.253	60
Baştarla	2.390	1.184	1.206	246	107	139	6
Birlik	3.572	1.787	1.785	507	211	296	13
Çaydamar	3.388	1.770	1.618	430	194	236	11
Çınartepe	2.638	1.286	1.352	306	139	167	8
Dilaver	1.620	810	810	238	111	127	6
İnağzı	2.442	1.208	1.234	350	148	202	9
İncivez	7.791	3.484	4.307	346	156	190	9
Karaelmas	8.234	4.095	4.139	964	423	541	25
Meşrutiyet	7.784	3.555	4.229	970	435	535	25
Mithatpaşa	7.577	3.768	3.809	790	359	431	21
On Temmuz	3.835	2.009	1.826	541	234	307	14
Tepebaşı	12.697	6.254	6.443	1.471	693	778	38
Terakki	10.490	5.099	5.391	1.247	557	690	32
Yayla	1.511	736	775	201	85	116	5
Yeni	3.139	1.507	1.632	390	170	220	10
Yeşil	3.576	1.753	1.823	512	241	271	13
Toplam	10379	49962	51117	12267	5526	6741	317

Şekil 26: Merkez İlçeye Bağlı Mahallelerden Belirlenen Örneklem Sayıları

Araştırma kapsamında merkez ilçeye bağlı belde ve köylerin isimleri, nüfus bilgileri ve 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranları esas alınarak hesaplanan örneklem bilgileri Şekil 27’de verilmiştir.

Zonguldak İli Merkez İlçe Belde ve Köyleri		Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	65+ Yaş Toplam Nüfus	65+ Yaş Erkek Nüfusu	65+ Yaş Kadın Nüfusu	Örneklem Sayısı
Beldeler	Beycuma	3307	2450	857	338	182	156	9
	Elvanpazarcık	2832	1444	1388	361	160	201	9
	Karaman	2010	1006	1004	288	127	161	8
Köyler	Alancık	250	120	130	78	33	45	2
	Ayvatlar	386	201	185	106	47	59	3
	Çağlı	208	99	109	69	29	40	2
	Çukurören	517	254	263	143	65	78	4
	Eceler	494	255	239	102	44	58	3
	Hacıali	544	259	285	119	57	62	3
	Himmetoğlu	759	378	381	105	43	62	3
	Kabalaklı	385	196	189	77	39	38	2
	Kaleoğlu	493	233	260	162	66	96	4
	Karadere	432	210	222	112	49	63	3
	Karapınar	335	160	175	132	60	72	3
	Kardeşler	535	260	275	138	63	75	4
	Keller	529	265	264	96	43	53	2
	Korucak	523	260	263	118	50	68	3
	Köroğlu	359	171	188	44	16	28	1
	Kumtarla	373	195	178	129	66	63	3
	Olukyanı	199	96	103	48	22	26	1
	Osmanlı	612	308	304	120	53	67	3
	Sapça	260	127	133	48	21	27	1
	Saraycık	344	180	164	80	35	45	2
	Sarımsak	90	48	42	28	12	16	1
	Sofular	354	173	181	83	33	50	2
	Taşçılar	186	97	89	70	34	36	2
Toplam		17316	9445	7871	3194	1449	1745	83

Şekil 27: Merkez İlçeye Bağlı Belde ve Köylerden Seçilen Örneklem Sayısı

3.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan “Görüşme Formu”, “Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği” ve “Yoksulluk Algı Ölçeği”nden yararlanılmıştır.

3.3.1. Görüşme Formu

Araştırmacı tarafından, araştırmanın amacı ve kuramsal yaklaşımı çerçevesinde hazırlanan görüşme formu, literatür bilgilerini de içerecek şekilde katılımcıların mikro,

mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerini belirlemek amacıyla kategorize edilmiştir. Görüşme formunda bazı değişkenlerin kategorilerinde açık uçlu sorular sorularak yanıt alınması hedeflenmiştir. Görüşme formunda yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerini belirlemeyi amaçlayan sorular bulunmaktadır.

Görüşme formunda yer alan sorular temelde şu başlıklar altında ele alınmaktadır;

- Katılımcıların sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro düzeydeki özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durum, sağlık durumu, sosyal güvence durumu, günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirme durumu, fiziksel aktivite yapma durumu, barınma durumu, araç sahibi olma durumu vb.)
- Katılımcıların sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mezo düzeydeki özellikleri (sosyal destek ve aileye dair özellikler, tüketim harcamalarına dair özellikler, ekonomik sorunların çözümüne dair özellikler, dijital uyuma dair özellikler, yaşanılan çevreye dair özellikler, boş zamanı değerlendirme aktiviteleri)
- Katılımcıların sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair ekzo düzeydeki özellikleri (kamusal hizmetlere erişim, sosyal ve ekonomik haklar hakkında bilgi, sosyal yardımlara erişime dair özellikler, profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden yararlanma durumu, STK veya gönüllü topluluklara üyelik durumu, kültürel etkinliklere ve kendini geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere katılma durumu)
- Katılımcıların sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair makro düzeydeki özellikleri (toplumda yaşlılara yönelik bakış açısı, yaşlı ayrımcılığına maruz kalma durumu, kuşak çatışması yaşama durumu, sosyal ve ekonomik fırsat eşitliği, istihdama katılmada engel durumu, sosyal politikalar, siyasi katılıma dair özellikler, maneviyat ve dini inancın etkisi, medya ve sosyal medyanın etkisine dair görüş)

3.3.2. Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği

Apak ve Apak'ın (2020) geliştirip geçerlik-güvenirliğini yapmış olduğu ölçekte toplam 22 madde ve 4 alt boyut yer almaktadır. Alt boyutlar sırasıyla; "Maddi yoksunluk" alt boyutu, "Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk" alt boyutu, "Ulaşım ve Finansal

Hizmetlerden Dışlanma” alt boyutu ve “Çevre Dışlanması” alt boyutu şeklindedir. Ölçeğin güvenirlik ve geçerliliği yapılırken 584 yaşlı bireyden toplanan veriden yararlanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenme aşamasında açıklayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarının güvenirliği hesaplanırken Cronbach Alpha katsayıları 0.71 ile 0.89 arasında değişim göstermiştir. Ölçeğin genel güvenirliği hesaplanırken ise Cronbach Alpha katsayısı ise 0.86 olarak bulunmuş ve ölçeğin yüksek güvenirlik sağladığı belirlenmiştir. Ölçekte katılımcıların her bir maddeye katılma düzeyleri belirlenirken (1) Hiçbir zaman ile (5) Her zaman arasında olacak şekilde beşli likert tipinde derecelendirme yöntemi kullanılmıştır. Maddelerin 21’i olumlu, 1’i olumsuz olacak şekilde oluşturulmuştur. “Buzdolabı, TV, çamaşır makinesi eskiyince kolayca yenisini alırım.” maddesi ters madde olarak hesaplanmaktadır. Alt boyutlar ayrı hesaplanabildiği gibi alt boyutların toplamı ölçeğin genel toplam puanını vermektedir. Toplam puan yükseldikçe yaşlılarda sosyal dışlanmanın arttığı kabul edilmektedir (Apak ve Apak, 2020). Çalışmada Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ölçeğine geçerlik ve güvenirlik analizi uygulanmıştır. Yapı geçerliği için ölçeğe uygulanan açıklayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri neticesinde Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği toplam 22 madde ve 4 alt boyutuyla doğrulanmıştır. Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğine uygulanan madde analizi neticesinde madde-toplam korelasyon katsayılarının +0,25’ten büyük olduğu görülmüş ve ölçekten madde çıkarılmamıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda ölçek orijinal yapısını koruduğu, faktör yükleri 0,692-0,86 arasındadır. Ölçeğin faktör yükleri 4 alt boyut birlikte toplam varyansın %66,66’sını açıklamaktadır. Uygulanan güvenirlik analizi sonucunda Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,899$) olduğu belirlenmişken “Maddi Yoksunluk” ($\alpha=0,932$), “Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk” ($\alpha=0,859$), “Ulaşım ve Finansal Hizmetler Dışlanma” ($\alpha=0,840$) ve “Çevre Dışlanması” ($\alpha=0,825$) alt boyutlarının yüksek derecede güvenilirlik taşıdığı belirlenmiştir.

3.3.3. Yoksulluk Algı Ölçeği

“Yoksulluk Algı Ölçeği”, Sezgin, Hobikoğlu ve Budak (2022) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik-güvenirliği yapılmıştır. Ölçekte katılımcılardan “Kesinlikle Katılıyorum” ile “Kesinlikle Katılmıyorum” arasında derecelendirme istenen beşli likert formatında ifadeleri değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçek, 33 maddeden oluşmaktadır ve “Mutlak

Yoksulluk”, “Görelî Yoksulluk” ve “İnsani Yoksulluk” olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliği yapılırken 650 kişilik örneklem grubundan toplanan veriden yararlanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenme aşamasında açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi uygulanarak toplam varyansın %76,08’ini açıklayan üç faktörlü bir yapıya erişilmiş ve bu yapı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile doğrulanmıştır. Ölçeğin alt boyutları için Cronbach Alpha değerleri 0,909 ile 0,912 arasında yer almaktadır (Sezgin ve arkadaşları, 2022). Çalışmada Yoksulluk Algı Ölçeğine geçerlik ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Yapı geçerliği için ölçeğe açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri uygulanmıştır. 33 madde olan ölçeğe Temel Bileşenler Yöntemiyle ortogonal rotasyon türlerinden olan Varimax döndürme yöntemi uygulanmıştır. Döndürülmüş faktör yükleri incelendiğinde; MY12 ve İY7 maddelerinin herhangi bir boyuta yüklenmediği, MY1, MY4, MY8, MY9, MY11, MY14, MY17, İY3, İY7 maddelerinin ise iki ya da daha fazla farklı boyuta aynı anda 0,10’dan az farkla yüklendiği görülmüştür (Maslach C., Jackson SE. 1981). Bu durum binişiklik (ortak yüklenme) problemi olduğu için bu maddeler sırayla ölçekten çıkarılmıştır. Ölçek 22 madde ile 3 alt boyuta ayrılmıştır. Boyutlar; Mutlak Yoksulluk (MY2, MY3, MY5, MY6, MY7, MY10, MY13, MY15, MY16), Görelî Yoksulluk (GY1, GY2, GY3, GY4, GY5, GY6) ve İnsani Yoksulluk (İY1, İY4, İY5, İY6, İY8, İY9, İY10) şeklindedir. AFA sonucunda ölçek orijinal yapısını korumuş ancak 11 madde ölçekten çıkmıştır. Ölçeğin faktör yükleri 0,386-0,884 arasında değişim göstermekte ve 3 alt boyut birlikte toplam varyansın %57,07’sini açıklamaktadır. Yapılan açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri sonucunda 22 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşan Yoksulluk Algı Ölçeğinin yüksek derecede güvenilirlik ($\alpha=0,918$) gösterdiği belirlenmiş, “Maddî Yoksulluk” ($\alpha=0,876$) ve “Görelî Yoksulluk” ($\alpha=0,920$) alt boyutlarının yüksek derecede güvenilir oldukları ve “İnsani Yoksulluk” ($\alpha=0,764$) alt boyutunun oldukça güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmanın örneklem grubu Zonguldak ili merkez ilçesi ve merkez ilçeye bağlı belde/köylerde ikamet eden 65 yaşında ve üstündeki nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranları esas alınarak 317’si merkez ilçeye bağlı mahallelerden 83’ü ise merkez ilçeye bağlı belde ve köylerden seçilmiştir. Belirlenen sayıda örnekleme ulaşabilmek için

mahalle ve köy muhtarlarıyla iletişime geçilmiş ve mahalle ve köy muhtarlarından bilgileri alınan nüfus kütük listelerinden bilgisayar programı kullanılarak rastlantısal olarak seçilmiştir. Araştırmaya dâhil olma kriterlerine uymayan kişilerin yerine nüfus kütük listelerinden yeni seçimler yapılmıştır. Araştırma verileri, veri toplama araçları kullanılarak her yaşlıya 35-40 dakika süre ayrılacak şekilde toplanmıştır. Katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yaşlıların ikamet adresleri, sosyal yaşam alanları, kahvehaneler ve ibadethanelerde gerçekleştirilmiştir.

Örneklem grubunun yaşlı bireylerden oluşması, araştırmacının sabırlı, duyarlı ve anlayışlı olmasını, araştırma sahasında bir tehdit unsuru olmaktan ziyade bir güven unsuru olarak yer almasını gerektirmektedir. Veri toplama sürecinde araştırmacıyı zorlayan önemli etmen, yaşlı bireylerin görüşme yapma noktasında çekingen davranmaları olmuştur. Yaşlı bireylerin çekingen davranmalarına neden olan en önemli etmenler arasında ise görüşme sürecinin uzun olduğunu düşünme, ekonomik istismara uğramaktan korkma, araştırmanın siyasi boyutunun olduğunu düşünme, verdikleri cevapların ifşa edilmesinden çekinme gibi etmenler bulunmaktadır. Araştırmacının Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalıştığını personel kimliğiyle beyan etmesi ve muhtarların da desteğini alması katılımcılarla güvene dayalı bir görüşme ortamı tesis etmesini kolaylaştırmıştır. Muhtarların bilgi paylaşımına açık olmaları ve katılımcılarla güven ilişkisi kurulması için araştırmacıya destek olmaları araştırma sürecine önemli katkı sağlamıştır. Fakat araştırma sürecine destek vermede istekli olmayan muhtarların da olması araştırma sürecinde zaman zaman zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca Zonguldak ili merkez ilçeye bağlı bazı köylere ulaşımın coğrafi koşullar nedeniyle zor olması veri toplama sürecinde araştırmacıyı zorlayan etmenlerden biri olmuştur.

3.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmanın verilerinin analizi IBM SPSS Statistics 26 ve IBM SPSS Amos 23 programları aracılığıyla yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde kategorik değişkenlerin belirtilmesinde frekans dağılımları, sayısal değişkenlerin belirtilmesinde tanımlayıcı istatistikler (ort $\pm$ ss) kullanılmıştır.

Araştırmada ölçek olarak Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçekleri kullanılmıştır. Ölçekler ile çalışma verilerinin uyumunu sağlamak için öncelikle

ölçeklerin orijinal geçerlik ve güvenirlik çalışmaları incelenmiş ve daha sonra ölçekler ile çalışma verilerinin uyumu sağlanmıştır. Buna göre; ölçeklerin değerlendirilmesi yapılmadan önce ilk olarak veri düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Veri düzenlemesinin ilk etabında veri girişlerinin doğruluğunun kontrolü sağlanmıştır. Bu aşamada veri kodlamalarında herhangi bir hata olup olmadığı incelenmiş ve veri kodlamalarında herhangi bir hataya rastlanmamıştır. İkinci etapta verilerde herhangi bir eksiklik olup olmadığının kontrolü sağlanmıştır. Veri düzenlemesi tamamlandıktan sonra Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerine geçerlik ve güvenirlik analizi uygulanmıştır. Yapı geçerliği için ölçeklere uygulanan açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri sonucunda Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği 22 madde ve 4 alt boyut ile, Yoksulluk Algı Ölçeği ise 22 madde ve 3 alt boyut ile doğrulanmıştır. Ölçeğin yapısının belli olması halinde yani ölçeğin daha önce geçerlik ve güvenirlik çalışmasının yapılmış olması halinde ölçeğe açımlayıcı faktör analizi uygulanması gerekli değildir. Teorik yapısı belli olan ölçeğin araştırmamızın örneklem grubuna uygunluğunun doğrulayıcı faktör analizi yöntemiyle gerçekleştirilebileceği söylenebilir (Şeker ve Gençdoğan, 2014, s. 34). Ancak kesin bir kural olmamakla birlikte ölçek yapısının veriye uygunluğu için madde analizi (Item analysis) ve açımlayıcı faktör analizi uygulanabilmektedir. Araştırmamızda doğrulayıcı faktör analizi neticesinde ölçek yapısı doğrulanmadığı için madde analizi ve açımlayıcı faktör analizi sonuçları da değerlendirilmiştir. Madde analizi, araştırmacının ölçek maddelerinin ayırt edicilik güçlerinin belirlemesini sağlaması açısından önemlidir. Ölçeklerin madde toplam korelasyon katsayılarının (Item-total correlation coefficient) kontrolü sağlanmıştır. Bu noktada katsayının – işaretli olmaması ve +25’ten büyük olması önerilmektedir. Ölçekten madde silindiğinde güvenirlik katsayısına ve madde silindiğinde bütün ortalamalardaki değişime bakılarak bu konuda daha iyi bir sonuca ulaşılabilmektedir. Madde analizi sonucunda ölçeklerden herhangi bir madde çıkarılmamıştır. Açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilirken temel bileşenler yöntemi ile dik döndürme çeşidi olan Varimax döndürme yönteminden yararlanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinin ardından oluşan ölçüm modeli için birincil düzey DFA uygulanmıştır. DFA sonucunda ölçüm modeli doğrulanmıştır. Yapı geçerliği tamamlanan ölçeklerin iç tutarlılık katsayısı aracılığıyla güvenirliği incelenmiştir. Ölçeklerin alt boyut puanlarının hesaplanmasında ise ilgili maddelerin ortalaması alınmıştır. Ölçek puanlarının değerlendirilmesinde kullanılacak

analizleri belirlemek amacıyla öncelikle tüm puanların normal dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığına Kolmogorow Smirnov Testi ($n>30$) aracılığıyla bakılmıştır. Yapılan test sonucuna göre puanların normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve veri analizlerinde parametrik testlerden yararlanılmıştır. İki bağımsız grubun puanlarındaki farklılığa Bağımsız Örneklem T Testi kullanılarak bakılmıştır. İkisinin üzerindeki bağımsız grupların puanlarındaki farklılığa ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılarak bakılmıştır, farklılıkların hangi gruplar arasında olduğuna bakılırken ise Tukey Testi'nden yararlanılmıştır. Sayısal iki değişken arasındaki nedensel olmayan ilişkilerin derecesini belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır. Test neticesinde puanların normal dağılım varsayımını sağladığı görülmüştür. Yaşlı bireylerin mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Ölçeklerin yapı geçerlikleri ve güvenirlik analizleri hakkındaki bilgiler aşağıda kapsamlı şekilde ifade edilmiştir.

3.5.1. Yapı Geçerliği ve Model Uyum İndeksleri

Yapı geçerliğinin kullanılmasının amacı, ölçeğin ölçmeyi hedeflediği özelliği tam ve doğru bir şekilde ölçebilme derecesini belirlemektir (Çokluk ve arkadaşları, 2014, s. 245) Yapı geçerliğinin belirlenmesinde faktör analizi yöntemi kullanılmaktadır. Faktör analizi yapılmasındaki esas amaç, veriler arasındaki ilişkileri kolayca yorumlamak, ilgili değişkenleri yeniden gruplandırmak ve anlaşılabilir biçimde özetlemektir. Temelde açımlayıcı ve doğrulayıcı olacak şekilde iki tür faktör analizinden söz edilebilir. Açımlayıcı faktör analizi (AFA), gözlemlenen değişkenler aracılığıyla verideki faktör yapısının belirlenmesini amaçlamaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ise araştırmacının belirlediği kuramsal yapının veride yer alıp almadığının test edilmesini amaçlamaktadır. DFA'den, AFA aracılığıyla belirlenen yapıların, varsayılan ya da kuramsal faktör yapısına uygun olup olmadığının belirlenmesinde yararlanılmaktadır (Alpar, 2020).

Doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla kuram temelinde oluşturulan yapı kapsamında ölçüm modeli oluşturulur. Oluşturulan modelin test edilmesi sağlanır ve ilgili metin çıktıları değerlendirilerek modelin uyum değerleri incelenmesi yapılır. Sonrasında veri

seti aracılığıyla daha önceki yapının doğrulanıp doğrulanmadığı incelenerek uyum değerlerinin iyileştirilmesi için gerekli kontroller sağlanır. Burada esas sağlanması gereken şey faktör yapısının analiz değerleri aracılığıyla doğrulanmasıdır. Faktör yapısının doğrulanmasının sağlanmasıyla ilgili model ile analizin devamı sağlanır (Meydan ve Şeşen, 2011, s. 91-92).

DFA kapsamında incelenebilecek çeşitli model uyum indeksleri bulunmaktadır. Uyum iyiliği indeksleri temelde mutlak uyum indeksleri ve karşılaştırmalı uyum indeksleri olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır. İlgili modelin veri seti ile uyumuna bakmak için mutlak uyum indekslerinden yararlanılmaktadır. Mutlak uyum indeksleri arasında Ki-Kare uyum iyiliği değeri (χ^2), Düzeltilmiş uyum iyiliği istatistiği (AGFI), Uyum iyiliği istatistiği (GFI), Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA), Ortalama hataların karekökü (RMR) ve Standardize edilmiz ortalama hataların karekökü (SRMR) gibi indeksler yer almaktadır. Karşılaştırmalı uyum indekslerinden (CFI) ise ilgili modelin alternatif modeller ile uyumu test edilirken yararlanılmaktadır. Karşılaştırmalı uyum indeksleri arasında Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NNFI (TLI)), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) ve Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI) sıralanmaktadır (Joreskog ve Sorbom, 1989; Kline, 2005; Gürbüz ve Şahin, 2018).

Aşağıdaki tabloda uyum indekslerinin kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları özetle listelenmiştir.

3.5.1.1.Açımlayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi (AFA) gerçekleştirilmeden önce ölçeklerdeki maddelerin ölçeğe katkısını değerlendirmek amacı ile madde analizi gerçekleştirilmiştir. Madde analizi yapılırken madde-toplam korelasyon katsayılarından yararlanılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin tamamıyla ilgili madde ile ölçüm aracındaki diğer maddelerin toplanmasıyla ulaşılan yeni değişken arasındaki korelasyon katsayısı, madde-toplam korelasyon katsayısını vermektedir. Bu doğrultuda 22 maddelik Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğine uygulanan madde analizi sonucunda, madde-toplam korelasyon katsayılarının +0,25'ten büyük olduğu görülmüş ve ölçekten madde çıkarılmamıştır. Madde analizinin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizinin, veri seti için uygunluğunun değerlendirilmesi önemlidir. İlgili uygunluğa Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik testi (Bartlett's Test of Sphericity) kullanılarak bakılmaktadır. KMO katsayısı, örneklem büyüklüğünün yeterliliği hakkında araştırmacıya bilgi vermektedir. KMO katsayısı 0 ile 1 arasında değişmekle birlikte ve uygunluk için değer 1'e yakın olması istenir. Kabul edilebilir bir faktör analizinin sağlanması için KMO değerinin 0,50'nin üzerinde olması gerekmektedir (Alpar, 2020, s. 625). KMO değerinin 0,50'den yüksek olması kabul edilebilir seviyeyi; 0,50 ile 0,70 bandında olması normal seviye; 0,70 ile 0,80 bandında olması iyi seviye; 0,80 ile 0,90 bandında olması çok iyi seviye ve 0,90'dan yüksek olması ise veri setinin oluşturulmasında mükemmel seviyede bir örneklem büyüklüğünden yararlanıldığını göstermektedir. Barlett Küresellik Testi ise ilgili değişkenler arasında ilişki varlığını kısmi korelasyonlar aracılığıyla incelemektedir (Büyüköztürk, 2023). Buna göre, Tablo 1 incelendiğinde Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği için Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,890 olarak bulunmuştur. $KMO=0,890>0,60$ olduğundan veri setinin faktör analizi yapmak için uygun değerde olduğu belirlenmiştir. Bartlett Küresellik testi kullanılarak ise değişkenler arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde anlamlı olduğuna ve elde edilen verilerin faktör analizine uygun olduğuna kanaat getirilmiştir ($p=0,000<0,001$).

22 madde olan Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ölçeğine açımlayıcı faktör analizi kapsamında Temel Bileşenler Yöntemi ile ortogonal rotasyon çeşitlerinden Varimax döndürme yönteminden yararlanılmıştır. Döndürülmüş faktör yükleri incelendiğinde; iki ya da daha fazla farklı boyuta aynı anda yüklenen ya da ölçeğe katkısı olmayan madde görülmemiştir. Ölçek 22 madde ile 4 alt boyuta ayrılmıştır. Boyutlar; Maddi Yoksunluk (M1, M4, M5, M7, M9, M11, M12, M14, M16), Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk (M2, M8, M15, M17, M19), Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma (M6, M13 M20, M21) ve Çevre Dışlanması (M3, M10, M18, M22) şeklindedir. AFA sonucunda da görüldüğü gibi ölçek orijinal yapısını korumuştur. Faktör yükleri 0,693-0,860 değer aralığında değişmektedir ve 4 alt boyut birlikte toplam varyansın %66,66'sını açıklamaktadır. Sonuçlar Tablo 1'de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo 1: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

			Faktör Yükleri							
			Ort.	SS	Madde- Toplam Korelasyonu	MY	ESD	UFH	ÇD	Açıklanan Varyans Kümülatif%
Maddi Yoksunluk										
1. Maddi durumum hakkında endişelenirim.			3,20	1,459	0,676	0,841				26,64
9. Özel sağlık hizmeti (özel hastane) masraflarını ödemek benim için zordur.			3,52	1,463	0,617	0,829				
5. Ay sonunu getirmekte zorlanıyoruz.			3,11	1,436	0,657	0,826				
7. Eve et, balık, tavuk gibi gıda maddelerini almak zordur.			3,23	1,435	0,664	0,816				
4. Aniden ortaya çıkan masraflarla baş etmek zordur.			3,65	1,375	0,614	0,812				
11. Borçlarımı ödemek benim için zordur.			3,08	1,503	0,682	0,811				
14. Buzdolabı, TV, çamaşır makinesi eskiyince kolayca yenisini alırım. (R)			3,60	1,451	0,609	0,765				
16. Evin yeterince ısınması ile ilgili sorun yaşıyorum.			2,72	1,565	0,639	0,696				
12. Borç para bulmakta zorluk çekerim.			2,62	1,479	0,592	0,693				
Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk										
17. İhtiyacım olduğunda çevredeki/muhitteki insanlar yardımına gelmezler.			1,94	1,253	0,462		0,832			41,85
8. Herhangi bir sorunum olduğunda arkadaşlarım yardımına koşmazlar.			2,10	1,338	0,501		0,827			
2. Herhangi bir sorunum olduğunda yakın akrabalarım yardımına koşmazlar.			1,95	1,315	0,396		0,799			
15. Sırlarımı paylaşabileceğim arkadaşlarım yoktur.			2,22	1,382	0,418		0,714			
19. Hastalandığımda ziyaretime kimse gelmez.			1,59	1,044	0,384		0,714			
Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Hizmetlerden Dışlanma										
21. ATM' den (Bankamatik) veya postaneden para çekmek benim için zordur.			3,48	1,639	0,419			0,860		54,37
13. Bankada hesap veya birikim ile ilgili işlemler yapmak benim için zordur.			3,42	1,612	0,503			0,826		
6. İstedğim yere rahatlıkla tek başıma ulaşım sağlamakta zorluk çekiyorum.			2,91	1,581	0,453			0,795		
20. Gece sokakta tek başıma rahatça yürüyemem.			3,01	1,644	0,432			0,692		
Çevre Dışlanması										
3. Yaşadığım muhitte/mahallede olaylar çıkar.			1,89	1,157	0,305				0,845	66,66
18. Yaşadığım çevrede/muhitte gürültü vardır.			2,03	1,223	0,320				0,823	
22. Yaşadığım çevre/muhit kirlidir.			1,85	1,079	0,348				0,760	
10. Yaşadığım çevrede/muhitte kendimi güvende hissetmem.			1,74	1,089	0,415				0,716	
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)			0,890							
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare	5078,813								
	Sd	231								
	P	0,000								

Windows'u Etkinleştir
Windows'u etkinleştirmek için

33 madde olan Yoksulluk Algı Ölçeğine uygulanan madde analizi neticesinde, madde-toplam korelasyon katsayılarının $+0,25$ 'ten büyük olduğu görülmüş ve ölçekten madde çıkarılmamıştır. Madde analizinin sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2'ye bakıldığında Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı $0,908$ şeklinde belirlenmiştir. $KMO=0,908 > 0,60$ olması nedeniyle veri setinin faktör analizi yapmaya uygun bir değer taşıdığı tespit edilmiştir. Bartlett Küresellik testi kullanılarak ise değişkenler arasındaki ilişkinin yüksek düzeyde anlamlı olduğu ve verilerin faktör analizi yapmak için uygun niteliklere sahip olduğu belirlenmiştir ($p=0,000 < 0,001$).

33 madde olan Yoksulluk Algı ölçeğine açımlayıcı faktör analizi kapsamında Temel Bileşenler Yöntemi ile ortogonal rotasyon çeşitlerinden Varimax döndürme yönteminden yararlanılmıştır. Döndürülmüş faktör yükleri (Standardized factor loading) incelendiğinde; MY12 ve İY7 maddelerinin herhangi bir boyuta yüklenmediği, MY1, MY4, MY8, MY9, MY11, MY14, MY17, İY3, İY7 maddelerinin ise iki ya da daha fazla farklı boyuta aynı anda $0,10$ 'dan az farkla yüklendiği görülmüştür (Maslach C., Jackson SE. 1981). Bu durum binişiklik (ortak yüklenme) problemi olduğu için bu maddeler sırayla ölçekten çıkarılmıştır. Ölçek 22 madde ile 3 alt boyuta ayrılmıştır. Boyutlar; Mutlak Yoksulluk (MY2, MY3, MY5, MY6, MY7, MY10, MY13, MY15, MY16), Göreli Yoksulluk (GY1, GY2, GY3, GY4, GY5, GY6) ve İnsani Yoksulluk (İY1, İY4, İY5, İY6, İY8, İY9, İY10) şeklindedir. AFA sonucunda da görüldüğü gibi ölçek orijinal yapısını korumuş ancak 11 madde ölçekten çıkmıştır. Faktör yükleri $0,386-0,884$ değer aralıklarında değişmektedir ve 3 alt boyut birlikte toplam varyansın $\%57,07$ 'sini açıklamaktadır. Sonuçlar Tablo 2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Ölçekten çıkarılan maddeler:

MY1.Yeterli düzeyde et ve et ürünleri tüketiyorum.

MY4.Ailede içinde gıda yetersizliği nedeniyle zayıf kişi yoktur.

MY8.Tuvalet dışarıda ortak kullanıma açıktır.

MY9.Evdeki kişiler düzenli olarak yıkanma ve temizlenme imkânına sahiptir.

MY11.Sağlık problemi yaşadığımızda tedavisini rahatlıkla yaptırırız.

MY12.Ailemizde okuma-yazma bilmeyen yoktur.

MY14.Ailemizde çocukların okumasını destekliyoruz.

MY17.Gerektiğinde ihtiyaç duyulan giyim malzemelerini rahatça alabilirim.

İY2.Eğitim hizmetlerinden sorunsuz faydalaniyorum.

İY3.Sağlık hizmetlerinden sorunsuz faydalaniyorum

İY7.Ailemde işsizlik yaşayan bireyler vardır.

Tablo 2: Yoksulluk Algı Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

	Ort.	SS	Madde- Toplam Korelasyonu	Faktör Yükleri			Açıklanan Varyans Kümülatif%
				MY	GY	İY	
Mutlak Yoksulluk							
2.Yeterli düzeyde sebze ve meyve tüketiyorum.	3,75	1,225	0,597	0,703			20,55
3.Yeterli düzeyde süt ve süt ürünleri tüketiyorum.	3,72	1,236	0,591	0,684			
7.Yaşadığımız evde temizlik düzenli olarak yapılmaktadır ve ev temizdir.	4,24	1,055	0,652	0,678			
15.Ailemizde bir sorun olduğunda haklarımızı ve ne yapmak gerektiğini hükümet yetkililerinden rahatça öğreniriz.	3,39	1,378	0,519	0,656			
6.Yaşadığımız ev korunaklı ve güvenlidir.	4,15	1,132	0,637	0,655			
5.Ailemizin yaşadığı ev insanca yaşamaya uygun durumda düzgün koşullara sahiptir.	4,17	1,127	0,641	0,636			
16.Sosyal hizmetlere rahatça erişebilir ve yararlanabiliriz.	3,47	1,266	0,606	0,623			
10.Sağlık kontrollerimiz için düzenli doktora veya hastaneye gideriz.	3,84	1,254	0,560	0,573			
13.Ailemizde kız çocukları okula gitmektedir.	4,35	1,102	0,556	0,543			
Görelî Yoksulluk							
3.Çevremdeki kişilere göre gıda harcamalarımı daha rahat yapabiliyorum.	3,34	1,173	0,650		0,884		40,51
2.Çevremdeki kişilere göre gelir durumum iyidir.	3,30	1,114	0,667		0,836		
5.Çevremdeki kişilere göre sağlık harcamalarımı zorlanmadan yapıyorum.	3,49	1,189	0,650		0,816		
1.Çevremdeki kişilere göre daha rahat bir hayat sürmekteyim.	3,42	1,134	0,698		0,781		
4.Çevremdeki kişilere göre okul masraflarını daha rahat karşılıyorum.	3,12	1,217	0,499		0,751		
6.Çevremdeki kişilere göre yaşadığım ev daha konforlu ve rahattır.	3,49	1,174	0,679		0,651		
İnsani Yoksulluk							
9.Yaşadığım yerde elektrik vardır.	4,67	0,809	0,506			0,792	57,07
10.Yaşadığım yerde temiz suya ulaşabilirim.	4,59	0,857	0,539			0,760	
6.Herhangi bir terör ve şiddet saldırı tehdidi altında değilim.	4,48	1,090	0,439			0,734	
1.Çevremde herhangi bir nedenle (mezhep, siyasi görüş, milliyet, din vs) ayrımcılığa maruz kalmıyorum.	4,20	1,251	0,451			0,566	
4.Evdeki çocukların büyümeleri (kilo, boy) normal gitmektedir.	4,24	0,986	0,635			0,534	
8.Ailemde son 10 yıldır çocuk ölümü yoktur.	4,02	1,402	0,313			0,528	
5.Yaşamımın 70 yaşından daha uzun olacağımı düşünüyorum.	3,77	1,283	0,317			0,386	
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,908						
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare	5071,980					
	Sd	231					
	P	0,000					

3.5.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi kapsamında, açımlayıcı faktör analizi neticesinde ulaşılan boyutlar incelenmiştir. İlk olarak açımlayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen faktörlere dair maddelere dayalı modeller oluşturulmuştur.

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin 22 madde ve 4 alt boyut olan yapısının doğruluğunu teyit etmek için oluşturulan ölçüm modelinin analizi birincil düzey DFA ile gerçekleştirilmiştir. Analiz neticesinde modelin yeterli uyum için gereken nitelikleri taşımadığı belirlendiği için modeli iyileştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Öncelikle madde faktör yük katsayıları incelenerek modele katkı sunmayan madde tespit edilmemiştir. Sonrasında modifikasyon indeksleri tablosu incelenmiş ve model üzerindeki yapılması muhtemel değişiklikler ile ilgili ki-kare düşüş değerlerine (“M.I.”değerlerine) bakılmıştır. M.I. değerleri 4’ün üstünde ise kontrol edilmesi gerekmektedir. En yüksek “M.I.” değerinin gösterdiği modifikasyon, kavramsal açıdan uygun şekilde bağlanarak ($e2 \leftrightarrow e3$, $e3 \leftrightarrow e5$, $e6 \leftrightarrow e7$, $e15 \leftrightarrow e17$) model yürütülmüştür. Model uyum indeks katsayılarının da incelenmesiyle ölçüm modelinin doğruluğu teyit edilmiştir (Tablo 3). Doğrulanmış olan ölçüm modelinin son hali aşağıda Şekil 28’de verilmiştir.

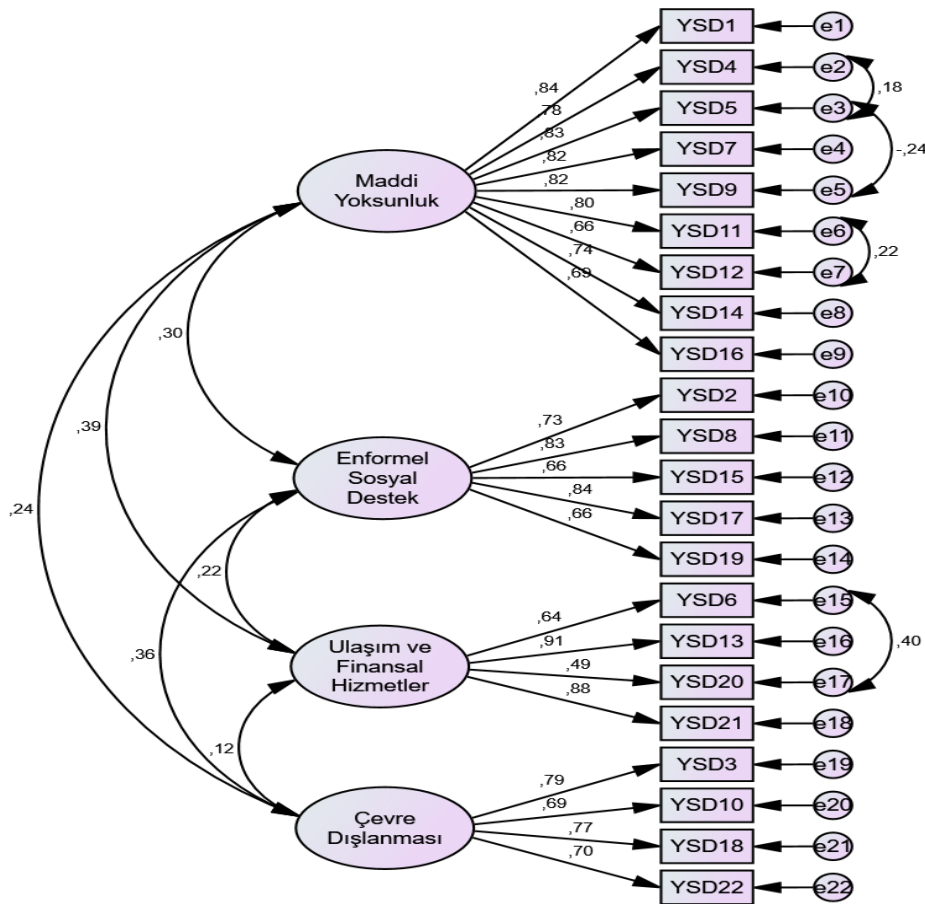
Şekil 28’de 4 alt boyutuyla doğruluğu teyit edilen ölçüm modeline bakıldığında, hangi maddelerin hangi alt boyutları oluşturduğu ve ilgili maddelerin faktör yükleri belirtilmiştir. M1 maddesi 0,84’lük değerle “Maddi yoksunluk” alt boyutunun en güçlü belirteci, M17 maddesi 0,84’lük değerle “Enformel sosyal destekten yoksunluk” alt boyutunun en güçlü belirteci, M13 maddesi 0,91’lik değerle “Ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma” alt boyutunun en güçlü belirteci ve M3 maddesi 0,79’luk değerle “Çevre dışlanması” alt boyutunun en güçlü belirteci konumundadır.

Tablo 3’te Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği ölçüm modeline dair uyum indeks değerleri bulunmaktadır.

Tablo 3: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği Ölçüm Modelinin Uyum İndeks Değerleri

	Modelin Uyum İndeks Değerleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/sd	2,275	≤ 3	3-5
GFI	0,908	$\geq 0,90$	$>0,85$
AGFI	0,883	$\geq 0,90$	$>0,85$
NFI	0,913	$\geq 0,95$	$>0,90$
NNFI (TLI)	0,941	$\geq 0,95$	$>0,90$
CFI	0,949	$\geq 0,95$	$>0,90$
RMSEA	0,057	$\leq 0,05$	$<0,08$
SRMR	0,059	$\leq 0,05$	$<0,08$

sd: serbestlik derecesi, GFI: Goodness of Fit Index, AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index, NFI: Normed Fit Index, NNFI: Non-Normed Fit Index- TLI: Tucker-Lewis Index, CFI: Comparative Fit Index, RMSEA: Root Mean Square of Error Approximation, SRMR: Standardize Root Mean Square Residual. (Bagozzi & Yİ, 1988; Bollen & Lennox, 1991; Gürbüz & Şahin, 2018; Joreskog & Sorbom, 1993; Kline, 2005; Meydan & Şeşen, 2011; Şimşek, 2007)

Şekil 28: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Ölçüm Modeli

Tablo 4: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Faktör Yükleri

	Faktör Yükleri	Standart Hata	t	p
Maddi Yoksunluk				
1. Maddi durumum hakkında endişelenirim.	0,845			
4. Aniden ortaya çıkan masraflarla baş etmek zordur.	0,779	0,047	18,577	***
5. Ay sonunu getirmekte zorlanıyoruz.	0,830	0,047	20,386	***
7. Eve et, balık, tavuk gibi gıda maddelerini almak zordur.	0,816	0,047	20,147	***
9. Özel sağlık hizmeti (özel hastane) masraflarını ödemek benim için zordur.	0,824	0,048	20,246	***
11. Borçlarımı ödemek benim için zordur.	0,803	0,05	19,61	***
12. Borç para bulmakta zorluk çekerim.	0,659	0,054	14,69	***
14. Buzdolabı, TV, çamaşır makinesi eskiyince kolayca yenisini alırım. (R)	0,740	0,05	17,318	***
16. Evin yeterince ısınması ile ilgili sorun yaşarım.	0,695	0,056	15,842	***
Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk				
2. Herhangi bir sorunum olduğunda yakın akrabalarım yardımına koşmazlar.	0,733			
8. Herhangi bir sorunum olduğunda arkadaşlarım yardımına koşmazlar.	0,835	0,073	15,801	***
15. Sırlarımı paylaşabileceğim arkadaşlarım yoktur.	0,659	0,075	12,534	***
17. İhtiyacım olduğunda çevredeki/muhitteki insanlar yardımına gelmezler.	0,840	0,069	15,876	***
19. Hastalandığımda ziyaretime kimse gelmez.	0,658	0,057	12,511	***
Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma				
6. İstedğim yere rahatlıkla tek başıma ulaşım sağlamakta zorluk çekiyorum.	0,636			
13. Bankada hesap veya birikim ile ilgili işlemler yapmak benim için zordur.	0,911	0,106	13,812	***
20. Gece sokakta tek başıma rahatça yürüyemem.	0,494	0,072	11,199	***
21. ATM'den (Bankamatik) veya postaneden para çekmek benim için zordur.	0,880	0,104	13,818	***
Çevre Dışlanması				
3. Yaşadığım muhitte/mahallede olaylar çıkar.	0,788			
10. Yaşadığım çevrede/muhitte kendimi güvende hissetmem.	0,688	0,063	12,983	***
18. Yaşadığım çevrede/muhitte gürültü vardır.	0,772	0,072	14,376	***
22. Yaşadığım çevrede/muhit kirlidir.	0,698	0,063	13,154	***

***p<0,001

Yoksulluk Algı Ölçeğinin 22 madde ve 3 alt boyut olan yapısının doğruluğunu teyit etmek için oluşturulan ölçüm modelinin analizi birincil düzey DFA yapılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz neticesinde modelin yeterli uyum için gerekli olan niteliği sağlamadığı belirlendiği için modeli iyileştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Öncelikle madde faktör yük katsayıları incelenerek modele katkı sunmayan madde tespit edilmemiştir. Sonrasında modifikasyon indeksleri tablosu incelenmiş ve model üzerindeki yapılması muhtemel değişiklikler ile ilgili ki-kare düşüş katsayılarına (“M.I.”değerlerine) bakılmıştır. M.I. değerleri 4’ün üstünde ise kontrol edilmesi gerekmektedir. En yüksek “M.I.” değerinin gösterdiği modifikasyon, kavramsal açıdan uygun şekilde bağlanarak ($e1 \leftrightarrow e2$, $e3 \leftrightarrow e4$, $e4 \leftrightarrow e6$, $e3 \leftrightarrow e9$, $e8 \leftrightarrow e9$, $e12 \leftrightarrow e15$, $e19 \leftrightarrow e20$, $e21 \leftrightarrow e22$) model yürütülmüştür. Model uyum indeks katsayılarının da incelenmesiyle ölçüm modelinin doğru olduğu ortaya konulmuştur (Tablo 5). Doğrulaması yapılan ölçüm modelinin son hali Şekil 29’da verilmiştir.

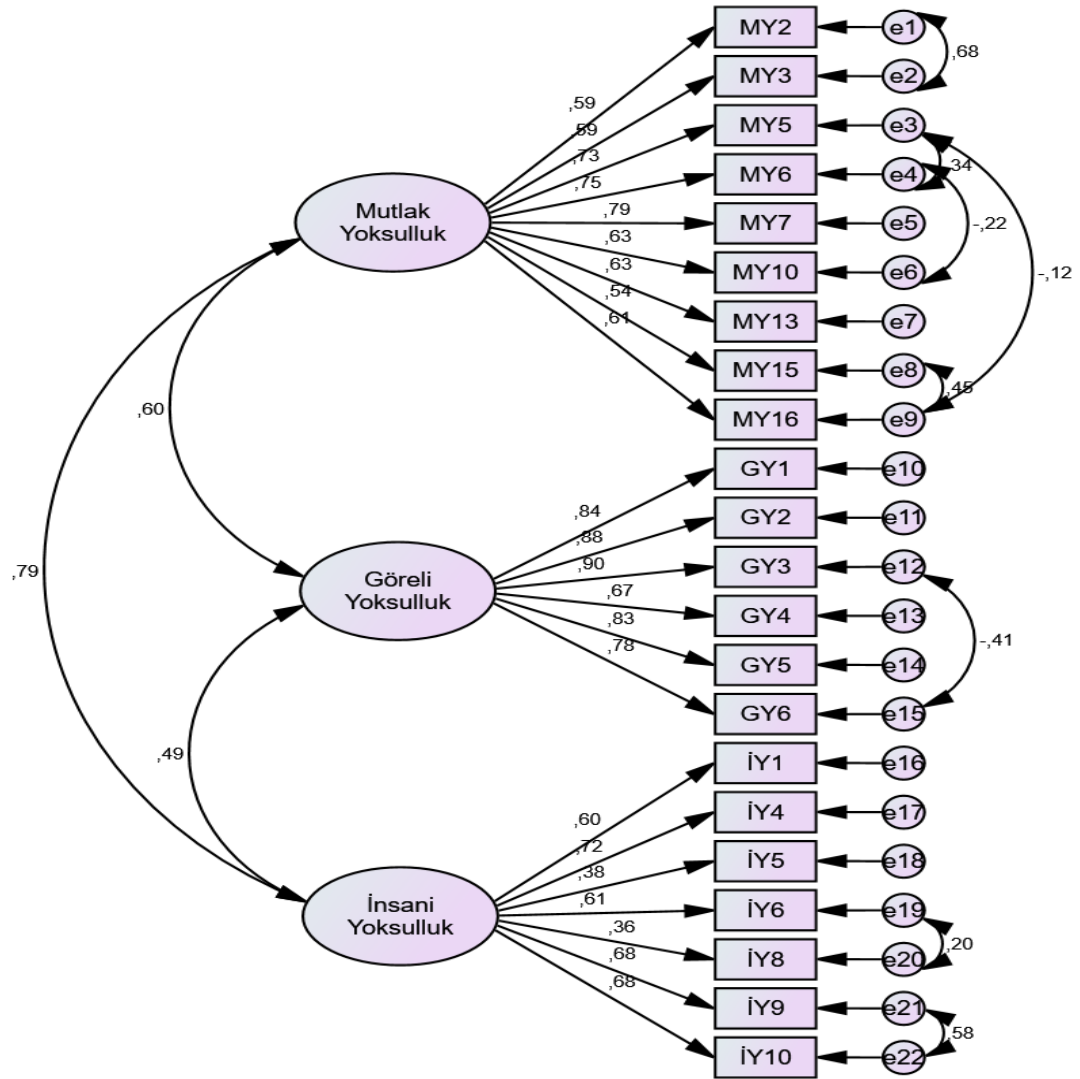
Şekil 29’de 3 alt boyutuyla doğruluğu teyit edilen ölçüm modeline bakıldığında, hangi maddelerin hangi alt boyutları oluşturduğu ve ilgili maddelerin faktör yükleri belirtilmiştir. MY7 maddesi 0,79’luk değerle “Mutlak yoksulluk” alt boyutunun en güçlü belirteci, GY3 maddesi 0,90’lık değerle “Görelî yoksulluk” alt boyutunun en güçlü belirteci, İY4 maddesi 0,91’lik değerle “İnsani yoksulluk” alt boyutunun en güçlü belirteci konumundadır.

Tablo 5’te Yoksulluk Algı Ölçeği ölçüm modelinin uyum indeks değerleri bulunmaktadır.

Tablo 5: Yoksulluk Algı Ölçeği Ölçüm Modelinin Uyum İndeks Değerleri

	Modelin Uyum İndeks Değerleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/sd	2,622	≤ 3	3-5
GFI	0,890	$\geq 0,90$	$>0,85$
AGFI	0,859	$\geq 0,90$	$>0,85$
NFI	0,900	$\geq 0,95$	$>0,90$
NNFI (TLI)	0,924	$\geq 0,95$	$>0,90$
CFI	0,935	$\geq 0,95$	$>0,90$
RMSEA	0,064	$\leq 0,05$	$<0,08$
SRMR	0,063	$\leq 0,05$	$<0,08$

sd: serbestlik derecesi, GFI: Goodness of Fit Index, AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index, NFI: Normed Fit Index, NNFI: Non-Normed Fit Index- TLI: Tucker-Lewis Index, CFI: Comparative Fit Index, RMSEA: Root Mean Square of Error Approximation, SRMR: Standardize Root Mean Square Residual. (Bagozzi & Yİ, 1988; Bollen & Lennox, 1991; Gürbüz & Şahin, 2018; Joreskog & Sorbom, 1993; Kline, 2005; Meydan & Şeşen, 2011; Şimşek, 2007)

Şekil 29: Yoksulluk Algı Ölçeğinin Ölçüm Modeli

Tablo 6: Yoksulluk Algı Ölçeğinin Faktör Yükleri

	Faktör Yükleri	Standart Hata	t	p
Mutlak Yoksulluk				
2.Yeterli düzeyde sebze ve meyve tüketiyorum.	0,592			
3.Yeterli düzeyde süt ve süt ürünleri tüketiyorum.	0,585	0,059	16,949	***
5.Ailemizin yaşadığı ev insanca yaşamaya uygun durumda düzgün koşullara sahiptir.	0,730	0,101	11,171	***
6.Yaşadığımız ev korunaklı ve güvenlidir.	0,749	0,103	11,342	***
7.Yaşadığımız evde temizlik düzenli olarak yapılmaktadır ve ev temizdir.	0,794	0,097	11,885	***
10.Sağlık kontrollerimiz için düzenli doktora veya hastaneye gideriz.	0,63	0,108	10,111	***
13.Ailemizde kız çocukları okula gitmektedir.	0,632	0,094	10,192	***
15.Ailemizde bir sorun olduğunda haklarımızı ve ne yapmak gerektiğini hükümet yetkililerinden rahatça öğreniriz.	0,543	0,114	9,067	***
16.Sosyal hizmetlere rahatça erişebilir ve yararlanabiliriz.	0,614	0,107	9,954	***
Görelî Yoksulluk				
1.Çevremdeki kişilere göre daha rahat bir hayat sürmekteyim.	0,845			
2.Çevremdeki kişilere göre gelir durumum iyidir.	0,882	0,044	23,283	***
3.Çevremdeki kişilere göre gıda harcamalarımı daha rahat yapabiliyorum.	0,902	0,046	23,818	***
4.Çevremdeki kişilere göre okul masraflarını daha rahat karşılıyorum.	0,671	0,056	15,227	***
5.Çevremdeki kişilere göre sağlık harcamalarımı zorlanmadan yapıyorum.	0,829	0,049	20,876	***
6.Çevremdeki kişilere göre yaşadığım ev daha konforlu ve rahattır.	0,784	0,051	18,655	***
İnsani Yoksulluk				
1.Çevremde herhangi bir nedenle (mezhep, siyasi görüş, milliyet, din vs) ayrımcılığa maruz kalmıyorum.	0,595			
4.Evdeki çocukların büyümeleri (kilo, boy) normal gitmektedir.	0,720	0,090	10,542	***
5.Yaşamımın 70 yaşından daha uzun olacağını düşünüyorum.	0,384	0,101	6,524	***
6.Herhangi bir terör ve şiddet saldırı tehdidi altında değilim.	0,614	0,095	9,487	***
8.Ailemde son 10 yıldır çocuk ölümü yoktur.	0,359	0,111	6,085	***
9.Yaşadığım yerde elektrik vardır.	0,677	0,073	10,102	***
10.Yaşadığım yerde temiz suya ulaşabilirim.	0,685	0,077	10,18	***
***p<0,001				

3.5.2. Güvenirlik Analizi

Ölçeklerin ölçümlerinin tutarlılığına ya da ölçek maddeleri arasındaki tutarlılığa güvenirlilik analizi aracılığıyla bakılmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Güvenirlilik Analizi aracılığıyla Likert vb. ölçeklerin güvenirliliğini belirleyen katsayılar hesaplanarak ölçek soruları arasındaki ilişkiler konusunda bilgi sahibi olunur (Kalaycı, 2010, s. 410). K sayıda sorudan oluşan bir ölçek aracında bütün soruların bir fenomeni açıklamaya yardımcı olması amaçlanmaktadır, bu da ancak ölçek sorularının birbirleriyle yüksek korelasyon göstermeleriyle sağlanır. Bahsi geçen kovaryanslardan veya

korelasyonlardan hareketle güvenilirlik ölçütleri geliştirilmiştir (Özdamar, 2002, s. 663). İçsel tutarlılığın hesaplamasında kullanılan en güçlü ve en yaygın yöntemin Cronbach Alfa Katsayısı olması (Gülbüz ve Şahin, 2018, s. 156) nedeniyle bu araştırmada ölçme araçlarının güvenilirlik düzeyine bakmak için Cronbach Alfa İç Tutarlılık katsayısından faydalanılmıştır.

3.5.2.1.İç Tutarlılık Güvenilirliği

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin ve Yoksulluk Algı Ölçeğinin alt boyutlarının Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları Cronbach Alfa değerlerine bakılmıştır. İlgili değerler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7’ye bakıldığında; gerçekleştirilen güvenilirlik analizi neticesinde 2 Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,899$) bulunmuşken “Maddi yoksunluk” alt boyutunun ($\alpha=0,932$), “Enformel sosyal destekten yoksunluk” alt boyutunun ($\alpha=0,859$), “Ulaşım ve finansal hizmetler dışlanma” alt boyutunun ($\alpha=0,840$) ve “Çevre dışlanması” alt boyutunun ($\alpha=0,825$) yüksek derecede güvenilir olduğu belirlenmiştir. Yoksulluk Algı Ölçeği yüksek derecede güvenilir ($\alpha=0,918$) bulunmuşken “Maddi yoksunluk” alt boyutunun ($\alpha=0,876$) ve “Görelî yoksulluk” alt boyutunun ($\alpha=0,920$) yüksek derecede güvenilir, “İnsani yoksulluk” at boyutunun ($\alpha=0,764$) ise oldukça güvenilir olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7: Ölçek ve Alt Boyutlarının Cronbach Alfa İç Tutarlılık Sonuçları

	Cronbach Alfa (α)	Güvenilirlik Düzeyi
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	0,899	Yüksek Derecede Güvenilir
<u>Alt Boyutlar</u>		
Maddi Yoksunluk	0,932	Yüksek Derecede Güvenilir
Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk	0,859	Yüksek Derecede Güvenilir
Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma	0,840	Yüksek Derecede Güvenilir
Çevre Dışlanması	0,825	Yüksek Derecede Güvenilir
Yoksulluk Algı Ölçeği	0,918	Yüksek Derecede Güvenilir
<u>Alt Boyutlar</u>		

Mutlak Yoksulluk	0,876	Yüksek Derecede Güvenilir
Görelî Yoksulluk	0,920	Yüksek Derecede Güvenilir
İnsani Yoksulluk	0,764	Oldukça Güvenilir

3.6.ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırma verileri toplama aşamasına başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan 13.02.2023 tarih ve E-35853172-300-00002685517 sayılı izin alınmıştır. “Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği” kullanım izni ölçeğin uyarlayıcısı olan Emrah Apak’tan ve “Yoksulluk Algı Ölçeği” kullanım izni ölçeğin uyarlayıcısı olan Yunus Budak’tan alınmıştır. Araştırmaya katılımın sağlanması için önce yaşlı bireyler çalışmanın amacı ve olası katkıları hakkında bilgilendirilmiş ve araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcıların yazılı onamları alınmıştır. Araştırma verileri sadece araştırmacı tarafından toplanmış ve veri toplama sürecine araştırmacı haricinde kimse katılmamıştır.

3.7. SÜRE VE OLANAKLAR

Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan etik kurul izni alındıktan sonra 01.04.2023-01.09.2023 tarihleri arasında araştırma verileri toplanmıştır. Araştırmanın tüm giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

4. BÖLÜM: BULGULAR

Araştırma verilerinin analizinin raporlanması dört başlık altında oluşturulmuştur. İlk olarak yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki özelliklerinin dağılımları verilmiştir. İkinci aşamada ölçek puanlarının ilişkisine korelasyon analizi aracılığıyla bakılmıştır. Üçüncü aşamada ölçek puanlarına dair tanımlayıcı istatistikler verilmiş ve daha sonra yaşlı bireylerin mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki özellikleri arasında ölçek ve alt boyut puanları açısından fark olup olmadığına bakılmıştır. Son olarak ise yaşlı bireylerin mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını etkileyip etkilemediğini belirleyebilmek için regresyon analizi uygulanmıştır.

4.1.YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMAYA DAİR MİKRO, MEZO, EKZO VE MAKRO DÜZEYDE ÖZELLİKLERİNİN DAĞILIMI

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin (n=400) mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özellikleri frekans ve yüzdelik değerleriyle birlikte sunulmuştur.

4.1.1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro Düzeyde Özellikleri

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin (n=400) sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro düzeyde özellikleri frekans ve yüzdelik değerleriyle birlikte sunulmuştur.

Tablo 8: Yaşlı Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	219	54,75
Erkek	181	45,75

Tablo 8 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %54,75'i (n=219) kadın iken %45,75'i (n=181) ise erkektir.

Tablo 9: Yaşlı Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaş Grubu (Ort±SS; Min-Maks)	72,11±6,235	65-94
65-69 yaş	171	42,75
70-74 yaş	105	26,25
75 yaş ve üstü	124	31,0
<i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, Min=Minimum, Maks=Maksimum</i>		

Tablo 9 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %42,75'i (n=171) 60-69 yaş aralığında iken %26,25'i (n=105) 70-74 yaş aralığında, %31'i (n=124) ise 75 yaş ve üstündedir

Tablo 10: Yaşlı Bireylerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	142	35,5
Okuryazar	51	12,75
İlkokul	143	35,75
Ortaokul	27	6,75
Lise	24	6
Ön Lisans	4	1
Lisans	9	2,25

Tablo 10 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %35,5'i (n=142) okuryazar değil, %12,75'i (n=51) okuryazar, %35,75'i (n=143) ilkokul mezunu, %6,75'i (n=27) ortaokul mezunu, %6'sı (n=24) lise mezunu, %1'i (n=4) ön lisans mezunu ve %2,25'i (n=9) lisans mezunudur.

Tablo 11: Yaşlı Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Medeni Durum		
Evli	244	61,0
Eşi Vefat Etmiş	137	34,25
Hiç Evlenmemiş	7	1,75
Boşanmış	12	3

Tablo 11 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %61'inin (n=244) evli olduğu, %34,25'inin eşinin vefat ettiği, %1,75'inin hiç evlenmemiş olduğu ve %3'ünün boşanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Yaşlı Bireylerin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaşadığınız Yer		
İl/İlçe	317	79,25
Belde/Köy	83	20,75

Tablo 12 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %79,25'i (n=317) il/ilçede yaşamakta iken %20,75'i (n=83) belde/köyde yaşamaktadır.

Tablo 13: Yaşlı Bireylerin Aylık Gelirlerine Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Aylık Gelir		
5000 TL'den az	75	18,75
5000-10000 TL	261	65,25
10000 TL üstü	64	16,0
*Veriler en düşük emekli maaşı 7500 tl iken toplanmıştır.		

Tablo 13 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %18,75'inin (n=75) aylık geliri 5000 TL'den az iken %65,25'inin (n=261) 5000-10000 TL arasında, %16'sının (n=64) ise 10000 TL'nin üstündedir.

Tablo 14: Yaşlı Bireylerin Sosyal Güvence Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Sosyal Güvence		
Emekliyim	213	53,25
Yaşlılık/Dul/Yetim aylığı alıyorum	100	25,0
Diğer (Kayıt dışı çalışıyorum, Sosyal güvencem yok, Eşimin sosyal güvencesinden yararlanıyorum)	87	21,75

Tablo 14 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %53,25'i emekli iken %25'si yaşlılık/dul/yetim aylığı almakta, %21,75'inin sosyal güvencesi ise diğer (kayıt dışı çalışıyorum, sosyal güvencem yok, eşimin sosyal güvencesinden yararlanıyorum) kapsamındadır.

Tablo 15: Yaşlı Bireylerin Sağlık Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Sağlık Durumu		
İyi	94	23,5
Orta	260	65,0

Kötü	46	11,5

Tablo 15 incelendiğinde; yaşlıların %23,5'i (n=94) sağlık durumunun iyi olduğunu belirtirken %65,0'i (n=260) orta, sadece %11,5'i (n=46) ise kötü olarak ifade etmektedir.

Tablo 16: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirirken Güçlük Yaşama Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Günlük yaşam aktivitelerinizi (beslenme, hijyen, boşaltım, günlük ev işleri, alışveriş vb.) gerçekleştirirken güçlük yaşıyor musunuz?		
Evet	198	49,5
Hayır	202	50,5

Tablo 16 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %49,5'i (n=198) günlük yaşam aktivitelerini (beslenme, hijyen, boşaltım, günlük ev işleri, alışveriş vb.) gerçekleştirirken güçlük çekmekte iken aynı oranda %50,5'i (n=202) ise güçlük çekmemektedir.

Tablo 17: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Günlük yaşamınızda fiziksel aktiviteler yapar mısınız?		
Evet	199	49,75
Hayır	201	50,25

Tablo 17 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %49,75'i (n=199) günlük yaşamında fiziksel aktivite yapmakta, %50,25'i (n=201) ise yapmamaktadır.

Tablo 18: Yaşlı Bireylerin Araç Sahiplik Durumlarına Dair Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kendinize ait aracınız var mı? Var ise aracınızı kullanırken güçlük yaşama durumunuz nedir?		
Kendime ait aracım yok	333	83,25
Kendime ait aracım var ve aracımı rahatlıkla kullanabiliyorum	50	12,5
Kendime ait aracım var ama aracımı kullanırken güçlük yaşıyorum	17	4,25

Tablo 18 incelendiğinde; yaşlı bireylerin büyük çoğunluğunun (%83,25) kendine ait aracı yoktur. %12,5'inin (n=50) ise aracı var ve aracını rahatlıkla kullanabilmekte, %4,25'inin de (n=17) aracı var ve aracını rahatlıkla kullanamamaktadır.

Tablo 19: Yaşlı Bireylerin Barınma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Barınma durumunuz nedir?		
Kendi evimde yaşıyorum	329	82,25
Kirada yaşıyorum	28	7,0
Akrabamın (çocuk, kardeş vb.) evinde yaşıyorum	43	10,75

Tablo 19 incelendiğinde; yaşlı bireylerin büyük çoğunluğu (%82,25) kendi evinde yaşamakta iken sadece %7'si (n=28) kirada yaşamakta, %10,75'i (n=43) ise akrabasının evinde yaşamaktadır.

Tablo 20: Yaşlı Bireylerin Beraber Yaşadıkları Kişilere Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?		
Yalnız yaşıyorum	91	22,75
Eşimle yaşıyorum	183	45,75
Yakınlarımla (eş, çocuk, kardeş, torun vb.) yaşıyorum	126	31,5

Tablo 20 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %22,75'i (n=91) yalnız yaşamaktayken %45,75'i (n=183) sadece eşiyile yaşamakta, %31,5'i (n=126) yakınlarıyla yaşamaktadır.

Tablo 21: Yaşlı Bireylerin Barındıkları Koşulları Yaşlı Dostu Olma Yönünden Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Barındığınız koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	309	77,25
Hayır	91	22,75

Tablo 21 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %77,25'i (n=309) barındığı koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünmekte iken %22,75'i (n=91) ise düşünmemektedir.

4.1.2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mezo Düzeyde Özellikleri

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin (n=400) sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mezo düzeyde özellikleri frekans ve yüzdelik değerleriyle birlikte sunulmuştur.

Tablo 22: Yaşlı Bireylerin Çocuk Sayılarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Çocuk sayınız nedir?		
Yok	11	2,75
1	23	5,75
2	62	15,5
3	91	22,75
4 ve üzeri	213	53,25

Tablo 22 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %2,75'inin (n=11) çocuğu yok iken %5,75'inin (n=23) 1 çocuğu, %15,5'inin (n=62) 2 çocuğu, %22,75'inin (n=91) 3 çocuğu, %53,25'inin (n=213) ise 4 ve daha fazla çocuğu vardır.

Tablo 23: Yaşlı Bireylerin Torun Sahibi Olma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Torun Olma Durumu		
Yok	33	8,25
Var	367	91,75

Tablo 23 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %8,25'inin (n=33) torunu yok iken %91,75'inin (n=367) ise vardır.

Tablo 24: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleriyle Görüşme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Aile üyelerinizle (çocuk, torun, kardeş) ne sıklıkla görüşüyorsunuz?		
Her gün	157	39,25
Haftada birkaç kez	87	21,75
Ayda birkaç kez	62	15,5
Ayda bir kez	40	10,0
Yılda birkaç kez	47	11,75
Hiç görüşmüyorum	7	1,75

Tablo 24 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %39,25'i (n=157) her gün aile üyeleriyle görüşmekte iken %21,75'i (n=87) haftada birkaç kez, %15,5'i (n=62) ayda birkaç kez, %10'u (n=40) ayda bir kez, %11,75'i (n=47) yılda birkaç kez aile üyeleriyle görüşmekte, sadece %1,75'i (n=7) hiç görüşmemektedir.

Tablo 25: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Aile üyelerinizden (çocuk, torun, kardeş) ekonomik destek alma durumunuz nedir?		
Almıyorum	218	54,5
Sürekli alıyorum	24	6,0
İhtiyacım olduğunda alıyorum	158	39,5

Tablo 25 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %54,5'i (n=218) aile üyelerinden ekonomik destek almamakta iken %6'sı (n=24) sürekli almakta, %39,5'i (n=158) ise ihtiyacı olduğunda almaktadır.

Tablo 26: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinin Önemli Kararlar Alırken Yaşlı Bireylere Danışma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Aile üyeleriniz önemli kararları alırken size danışır mı?		
Evet	300	75,0
Hayır	100	25,0

Tablo 26 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %75'ine (n=300) aile üyeleri önemli kararlarını danışmakta, %25'ine (n=100) ise danışmamaktadır.

Tablo 27: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleriyle Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Aile üyelerinizle beraber sosyal etkinliklere katılım sağlar mısınız?		
Evet	219	54,75
Hayır	181	45,25

Tablo 27 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %54,75'i (n=219) aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılmakta, %45,25'i (n=181) ise katılmamaktadır.

Tablo 28: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edilme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Aile üyeleriniz tarafından ihmal edildiğinizi düşünüyor musunuz?		
Evet	75	18,75
Hayır	325	81,25

Tablo 28 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %18,75'i (n=75) aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünmekte iken büyük çoğunluğu (%81,25) ihmal edilmediğini düşünmektedir.

Tablo 29: Yaşlı Bireylerin Arkadaşlık İlişkilerine Dair Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Arkadaşınız var mı?		
Evet	344	86,0
Hayır	56	14,0
Arkadaşlarınızla ne sıklıkla görüşüyorsunuz?	(n=344)	
Her gün	127	36,9
Haftada birkaç kez	135	39,2
Ayda birkaç kez	54	15,7
Ayda bir kez	24	7,0
Hiç	4	1,2

Tablo 29 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %86,'sının (n=344) arkadaşı vardır. Arkadaşı olan yaşlıların %36,9'u (n=127) her gün, %39,2'si (n=135) haftada birkaç kez, %15,7'si (n=54) ayda birkaç kez, %7'si (n=24) ayda bir kez arkadaşları ile görüşmekte, %1,2'si (n=4) ise hiç görüşmemektedir.

Tablo 30: Yaşlı Bireylerin Maddi Giderleri Azaltmak İçin Tüketimde Kısıntı Yapma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Hanenizde maddi giderleri azaltmak için tüketimden kısıntı yapar mısınız?		
Gıda		
Kısıntı Yaparım	156	39,0
Kısıntı Yapmam	244	61,0
Elektrik, Su, Isınma vb. giderler		
Kısıntı Yaparım	187	46,75
Kısıntı Yapmam	213	53,25

Sağlık		
Kısıntı Yaparım	69	17,25
Kısıntı Yapmam	331	82,75
Sosyal amaçlı harcamalar (Boş zamanı değerlendirme aktiviteleri, Sinema, Tiyatro vb.)		
Kısıntı Yaparım	263	65,75
Kısıntı Yapmam	137	34,22

Tablo 30 incelendiğinde; maddi giderleri azaltmak için yaşlı bireylerin %39'u (n=156) gıdada, %46,75'i (n=187) elektrik, su, ısınma vb. giderlerde, %17,25'i (n=69) sağlık harcamalarında, %65,75'i (n=263) ise sosyal amaçlı harcamalarda kısıntı yapmaktadır.

Tablo 31: Yaşlı Bireylerin Ek İş Yapma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaşlılık sürecinizde ek iş yaptığınız oldu mu?		
Evet	88	22,0
Hayır	312	78,0

Tablo 31 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %22'si (n=88) yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde ek iş yapmış, %78'i (n=312) ise ek iş yapmamıştır.

Tablo 32: Yaşlı Bireylerin Ekonomik Sorunlarının Çözümünde Borç Alma ve Borçlarını Ödemede Güçlük Çekme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaşlılık sürecinizde ekonomik sorunlarınızın çözümünde herhangi bir kimseden borç aldığınız oldu mu? Borç aldıysanız borcunuzu geri ödemekte güçlük çektiniz mi?		
Almadım	270	67,5
Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çekmedim	85	21,25
Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çektim	45	11,25

Tablo 32 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %67,5'i (n=270) ekonomik sorunlarının çözümü için birilerinden borç almamış iken %21,25'i (n=85) almış ve borcunu ödemekte güçlük çekmemiş, %11,25'i (n=45) ise almış ve borcunu ödemekte güçlük çekmiştir.

Tablo 33: Yaşlı Bireylerin Akıllı Telefon Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Akıllı telefon kullanıyor musunuz?		

Evet	169	42,25
Hayır	231	57,75

Tablo 33 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %42,25'i (n=169) akıllı telefon kullanmakta, %57,75'i (n=231) ise kullanmamaktadır.

Tablo 34: Yaşlı Bireylerin Çevrim İçi Mesajlaşma Uygulamaları Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Çevrim içi mesajlaşma uygulamaları (whatsapp vb.) kullanıyor musunuz?		
Evet	136	34,0
Hayır	264	66,0

Tablo 34 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %34'ü (n=136) çevrim içi mesajlaşma uygulamalarını kullanmakta, %66'sı (n=264) ise kullanmamaktadır.

Tablo 35: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Hesabı Olma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Sosyal medya hesabınız (facebook, instagram vb.) var mı?		
Var	91	22,75
Yok	309	77,22

Tablo 35 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %22,75'inin (n=91) sosyal medya hesabınız var iken %77,25'inin (n=309) yoktur.

Tablo 36: Yaşlı Bireylerin İnternet Üzerinden Dijital İşlemleri (Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb.) Gerçekleştirme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
İnternet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebiliyor musunuz?		
Evet	54	13,5
Hayır	346	86,5

Tablo 36 incelendiğinde; yaşlı bireylerin sadece %13,5'i (n=54) internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilmekte, %86,5'i (n=346) ise gerçekleştirememektedir.

Tablo 37: Yaşlı Bireylerin Yaşlı Dostu Bir Çevrede Yaşadıklarını Düşünme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaşadığınız çevrenin yaşlı dostu bir çevre (yaşlıların fiziksel ve sosyal işlevselliğini artıran güvenli bir çevre) olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	269	67,25
Hayır	131	32,75

Tablo 37 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %67,25', (n=269) yaşadığı çevrenin yaşlı dostu bir çevre (yaşlıların fiziksel ve sosyal işlevselliğini arttıran güvenli bir çevre) olduğunu düşünmekte, %32,75'i (n=131) ise düşünmemektedir.

Tablo 38: Yaşlı Bireylerin En Sık Yaptıkları Boş Zamanı Değerlendirme Aktivitesine Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
En sık yaptığınız boş zamanı değerlendirme aktivitesi nedir?		
Ailemle (eş, çocuk, torun vb.) vakit geçiririm	129	32,25
Arkadaşlarımla vakit geçiririm	36	9,0
Ev/Bahçe işleriyle uğraşırım	147	36,75
Televizyon seyrederim	76	19,0
Telefonumla ilgilenirim	3	0,75
Diğer (Kuran okuma, kitap okuma vb.)	9	2,25

Tablo 38 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %32,25'inin (n=129) ailesiyle vakit geçirdiği, %9'unun (n=36) arkadaşlarıyla vakit geçirdiği, %36,75'inin (n=147) ev/bahçe işleriyle uğraştığı, %19'unun (n=76) televizyon seyrettiği ifade edilmiştir.

4.1.3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Ekzo Düzeyde Özellikleri

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin (n=400) sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair ekzo düzeyde özellikleri frekans ve yüzdelik değerleriyle birlikte sunulmuştur.

Tablo 39: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kamusal hizmetlere erişme durumunuz nedir?		

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kamusal hizmetlere erişme durumunuz nedir?		
Sağlık hizmetleri		
Erişmekte zorlanıyorum	112	28,0
Erişmekte zorlanmıyorum	288	72,0
Sosyal hizmetler		
Erişmekte zorlanıyorum	124	31,0
Erişmekte zorlanmıyorum	276	69,0
Bürokratik (Nüfus, Adliye, Maliye, Sosyal Güvenlik vb.) Hizmetler		
Erişmekte zorlanıyorum	131	32,75
Erişmekte zorlanmıyorum	269	67,25
Toplu taşıma hizmetleri		
Erişmekte zorlanıyorum	119	29,75
Erişmekte zorlanmıyorum	281	70,25
Bankacılık hizmetleri		
Erişmekte zorlanıyorum	156	39,0
Erişmekte zorlanmıyorum	244	61,0

Tablo 39 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %28'i (n=112) sağlık hizmetlerine erişmekte zorlanmakta, %31'i (n=124) sosyal hizmetlere, %32,75'i (n=131) bürokratik (nüfus, adliye, maliye, sosyal güvenlik vb.) hizmetlere, %29,75'i (n=119) toplu taşıma hizmetlerine, %39'u da (n=156) bankacılık hizmetlerine erişmekte zorlanmaktadır.

Tablo 40: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerin Kapsamının Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünüyor musunuz?		
Evet	234	58,5
Hayır	166	41,5

Tablo 40 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %58,5'i (n=234) kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünmekte iken %41,5'i (n=166) ise düşünmemektedir.

Tablo 41: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmet Binaları Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünüyor musunuz?		
Evet	239	59,75
Hayır	161	40,25

Tablo 41 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %59,75'i (n=239) kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünmekte iken %40,25'i (n=161) ise düşünmemektedir.

Tablo 42: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Tutumlarına Dair Görüşlerine Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kamusal hizmetlerden yararlanırken kamu görevlilerinin size yönelik tutumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?		
Bana diğer yaş grubundaki insanlara yaklaştıklarından daha ılımlı ve yardımsever bir şekilde yaklaşıyorlar	227	56,75
Bana diğer yaş grubundaki insanlardan farklı bir şekilde yaklaşmıyorlar	157	39,25
Bana diğer yaş grubundaki insanlara yaklaştıklarından daha kötü bir üslupla yaklaşıyorlar	16	4,0

Tablo 42 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %56,75'i (n=227) kamusal hizmetlerden yararlanırken kamu görevlilerinin kendilerine diğer yaş grubundaki insanlara yaklaştıklarından daha ılımlı ve yardımsever bir şekilde yaklaştıklarını belirtmiş iken %39,25'i (n=157) diğer yaş grubundaki insanlardan farklı bir şekilde yaklaşmadıklarını, %4'ü (n=16) ise diğer yaş grubundaki insanlara yaklaştıklarından daha kötü bir üslupla yaklaştıklarını belirtmiştir.

Tablo 43: Yaşlı Bireylerin Yerel Yönetim Hizmetleri Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünüyor musunuz?		
Evet	228	57,0
Hayır	172	43,0

Tablo 43 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %57'si (n=228) yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünmekte iken %43'ü (n=172) ise düşünmemektedir.

Tablo 44: Yaşlı Bireylerin Sahip Oldukları Sosyoekonomik Hakları Bilme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaşlıların sahip oldukları sosyoekonomik haklar hakkında bilginiz var mı?		
Evet	111	27,75
Hayır	289	72,25

Tablo 44 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %27,75'inin (n=111) sahip oldukları sosyoekonomik haklar hakkında bilgisi var iken %72,25'inin (n=289) ise yoktur.

Tablo 45: Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Alma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz?		
Evet	81	20,25
Hayır	319	79,75
Sosyal yardımları yeterli buluyor musunuz? (n=81)		
Evet	36	44,4
Hayır	45	55,6

Tablo 45 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %20,25'i (n=81) sosyal yardımlardan yararlanmakta iken %79,75'i (n=319) ise yararlanmamaktadır. Sosyal yardımlardan yararlananların %44,4'ü (n=36) sosyal yardımları yeterli bulmakta, %55,6'sı (n=45) ise yeterli bulmamaktadır.

Tablo 46: Yaşlı Bireylerin Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Ekonomik sorunlarınızın çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden hiç faydalandınız mı?		
Faydalanmadım	246	61,5
Faydalandım ve kredi/kredi kartı ödemelerimi yapmakta güçlük çekmedim	99	24,75
Faydalandım ve kredi/kredi kartı ödemelerimi yapmakta güçlük çektim	55	13,75

Tablo 46 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %61,5'i (n=246) ekonomik sorunlarının çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmamış iken %24,75'i (n=99) faydalanmış ve kredi/kredi kartı ödemelerini yapmakta güçlük çekmemiş, %13,75'i (n=55) faydalanmış ve kredi/kredi kartı ödemelerini yapmakta güçlük çekmiştir.

Tablo 47: Yaşlı Bireylerin Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Psikososyal sorunlarınızın çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden (sosyal hizmet uzmanı, psikolog vb.) yararlandınız mı?		
Evet	57	14,25
Hayır	343	85,75

Tablo 47 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %14,25'i (n=57) psikososyal sorunlarının çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden (sosyal hizmet uzmanı, psikolog vb.) yararlanmış iken büyük bir çoğunluğu ise (%85,75) yararlanmamıştır.

Tablo 48: Yaşlı Bireylerin Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Katılma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere üyeliğiniz veya katılımınız bulunmakta mıdır?		
Evet	48	12,0
Hayır	352	88,0

Tablo 48 incelendiğinde; Yaşlı bireylerin %12'sinin (n=48) herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere üyeliği veya katılımı bulunmakta iken %88'inin (n=352) ise bulunmamaktadır.

Tablo 49: Yaşlı Bireylerin Kültürel-Sanatsal Etkinliklere veya Kendilerini Geliştirmeye Yönelik Kurs ve Eğitimlere Katılma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Kültürel ve sanatsal etkinliklere ve kendinizi geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere katılır mısınız?		
Evet	58	14,5
Hayır	342	85,5

Tablo 49 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %14,5'i (n=58) kültürel ve sanatsal etkinliklere ve kendini geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere katılmakta iken %85,5'i (n=342) ise katılmamaktadır.

4.1.4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Makro Düzeyde Özellikleri

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin (n=400) sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair makro düzeyde özellikleri frekans ve yüzdelik değerleriyle birlikte sunulmuştur.

Tablo 50: Yaşlı Bireylerin Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Toplumda yaşlı bireylere yönelik tutum hakkındaki görüşünüz nasıldır?		
Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu bir tutum olduğumu düşünüyorum	180	45,0
Toplumda yaşlı bireylere yönelik farklı bir tutum olduğumu düşünmüyorum	167	41,75
Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumsuz bir tutum olduğumu düşünüyorum	53	13,25

Tablo 50 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %45'i (n=180) toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu bir tutum olduğumu düşünmekte iken %41,75'i (n=167) farklı bir tutum olduğumu düşünmemekte, %13,25'i (n=53) ise olumsuz bir tutum olduğumu düşünmektedir.

Tablo 51: Yaşlı Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kalma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?		
Evet	109	27,25
Hayır	291	72,75

Tablo 51 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %27,25'i (n=109) toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığını düşünmekte iken %72,75'i (n=291) ise düşünmemektedir.

Tablo 52: Yaşlı Bireylerin Sonraki Nesillerle Kuşak Çatışması Yaşama Durumları Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Sizden sonra gelen nesillerle aranızda bir kuşak çatışması yaşandığını düşünüyor musunuz?		
Evet	251	62,75
Hayır	149	37,25

Tablo 52 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %62,75'i (n=251) kendinden sonra gelen nesillerle arasında bir kuşak çatışması yaşandığını düşünmekte iken %37,25'i (n=149) ise düşünmemektedir.

Tablo 53: Yaşlı Bireylerin Toplumda Sosyoekonomik İmkânlara Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olma Durumları Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Toplumda sosyoekonomik imkânlarla erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?		
Evet	156	39,0
Hayır	244	61,0

Tablo 53 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %39'u (n=156) toplumda sosyoekonomik imkânlarla erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünmekte iken %61'i (n=244) ise düşünmemektedir.

Tablo 54: Yaşlı Bireylerin Yaşlarının İstihdama Katılmalarını Engelleme Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Yaşınızın istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünüyor musunuz?		
Evet	248	62,0
Hayır	152	38,0

Tablo 54 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %62'si (n=248) yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünmekte iken %38'si (n=152) ise düşünmemektedir.

Tablo 55: Yaşlı Bireylerin Ülkemizdeki Sosyal Politikaların Koruyuculuğuna Dair Görüşlerinin Dağılımları

	Kişi Sayısı	Yüzde (%)

	(n=400)	
Ülkemizde sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünüyor musunuz?		
Evet	191	47,75
Hayır	209	52,25

Tablo 55 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %47,75'i (n=191) ülkede sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünmekte iken %52,25'i (n=209) ise düşünmemektedir.

Tablo 56: Yaşlı Bireylerin Seçimlerde Oy Kullanma Durumlarına Göre Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Seçimlerde oy kullanıyor musunuz?		
Evet	373	93,25
Hayır	27	6,75

Tablo 56 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %93,25'i (n=373) seçimlerde oy kullanmakta iken %6,75'i (n=27) ise kullanmamaktadır.

Tablo 57: Yaşlı Bireylerin Siyasi Görüşlerinin Sosyoekonomik Sorunlarıyla Baş Etmelerine Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımı

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Siyasi görüşünüzün sosyoekonomik sorunlarımızla baş etme noktasında ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?		
Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum	92	23,0
Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum	35	8,75
Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum	122	30,5
Fikrim yok	151	37,75

Tablo 57 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %23'ü (n=92) siyasi görüşlerinin sosyoekonomik sorunlarıyla baş etme noktasında olumlu etkisi olduğunu, %8,75'i (n=35) olumsuz etkisi olduğunu, %30,5'i (n=122) herhangi bir etkisi olmadığını düşünmekte iken %37,75'i (n=155) ise fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablo 58: Yaşlı Bireylerin Manevi ve Dini İnançlarının Sosyoekonomik Sorunlarıyla Baş Etmelerine Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımı

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Manevi ve dini inancınızın sosyoekonomik sorunlarımızla		

baş etme noktasında ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?		
Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum	200	50,0
Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum	11	2,75
Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum	86	21,5
Fikrim yok	103	25,75

Tablo 58 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %50'si (n=200) manevi ve dini inancının sosyoekonomik sorunlarıyla baş etme noktasında olumlu etkisi olduğunu, %2,75'i (n=11) olumsuz etkisi olduğunu, %21,5'i (n=86) herhangi bir etkisi olmadığını düşünmekte iken %25,75'i (n=103) ise fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablo 59: Yaşlı Bireylerin Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerindeki Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Medyanın (televizyon, radyo vb.) yaşlı bireylere yönelik toplumdaki bakış açısı üzerinde ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?		
Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum	109	27,25
Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum	71	17,75
Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum	109	27,25
Fikrim yok	111	27,75

Tablo 59 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %27,25'i (n=109) medyanın (televizyon, radyo vb.) yaşlı bireylere yönelik toplumdaki bakış açısı üzerinde olumlu etkisi olduğunu, %17,75'i (n=71) olumsuz etkisi olduğunu, %27,25'i (n=109) herhangi bir etkisi olmadığını düşünmekte iken %27,75'i (n=111) ise fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablo 60: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerindeki Etkisine Dair Görüşlerinin Dağılımları

	Kişi Sayısı (n=400)	Yüzde (%)
Sosyal medyanın (facebook, twitter, instagram vb.) yaşlı bireylere yönelik toplumdaki bakış açısı üzerinde ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?		
Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum	36	9,0
Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum	87	21,75
Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum	63	15,75
Fikrim yok	214	53,5

Tablo 60 incelendiğinde; yaşlı bireylerin %9'u (n=36) sosyal medyanın (facebook, twitter, instagram vb.) yaşlı bireylere yönelik toplumdaki bakış açısı üzerinde olumlu

etkisi olduğunu, %21,75'i (n=87) olumsuz etkisi olduğunu, %15,75'i (n=63) herhangi bir etkisi olmadığını düşünmekte iken %53,5'i (n=214) ise fikri olmadığını belirtmiştir.

4.2. ÖLÇEKLERİN TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİ

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin ve Yoksulluk Algı Ölçeğinin tanımlayıcı istatistiklerine dair bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 61: Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ile Normal Dağılım Varsayımı Sonuçları

	Ort±SS	Medyan	Min-Maks	Çarpıklık	Basıklık	Kolmogorov Smirnov (p)
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Puanı	2,67±0,791	2,77	1-5	-0,67	-1,27	0,003
Maddi Yoksunluk	3,19±1,178	3,28	1-5	-1,90	-2,80	0,000
Enformel Sosyal Destek Yoksunluk	1,96±1,017	1,60	1-5	2,02	0,73	0,000
Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma	3,20±1,330	3,25	1-5	-2,14	-2,63	0,000
Çevre Dışlanması	1,88±0,921	1,75	1-5	2,19	2,08	0,000
Yoksulluk Algı Puanı	3,87±0,706	3,91	1-5	-2,73	2,44	0,003
Mutlak Yoksulluk	3,90±0,850	4,00	1-5	-3,30	3,36	0,000
Görelî Yoksulluk	3,36±0,987	3,33	1-5	-1,70	-1,51	0,000
İnsani Yoksulluk	4,28±0,718	4,43	1-5	-3,62	3,44	0,000
<i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, Min=Minimum, Maks=Maksimum, p=Anlamlılık Düzeyi</i>						

Tablo 61'e bakıldığında; yaşlı bireylerin çalışmadaki sosyal dışlanma puanının ortalaması 2,67 (±0,791) iken "Maddi yoksunluk" alt boyut puanının ortalaması 3,19 (±1,178), "Enformel sosyal destekten yoksunluk" alt boyut puanının ortalaması 1,96 (±1,017), "Ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma" alt boyut puanının ortalaması 3,20 (±1,330), "Çevre dışlanması" alt boyut puanının ortalaması ise 1,88 (±0,921)'dir. Yaşlı bireylerin çalışmadaki yoksulluk algı puanının ortalaması 3,87 (±0,706) iken "Mutlak yoksulluk" alt boyut puanının ortalaması 3,90 (±0,850), "Görelî yoksulluk" alt boyut puanının ortalaması 3,36 (±0,987), "İnsani yoksulluk" alt boyut puanının ortalaması 4,28 (±0,718)'dir.

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı puanlarının normal dağılım gösterip göstermediğinin tespit edilmesi için Kolmogorov Smirnov Testi (n>30) yapılmıştır. Test neticesinde tüm puanların normal dağılım varsayımını sağlamadığı belirlenmiştir

($p < 0,001$). Fakat normal dağılım ölçütlerinin belirlenmesinde p anlamlılık düzeyi tek yeterli sonuç vermeyebilmektedir. Buna ek olarak çarpıklık-basıklık değerlerine ve histogram grafiklerine de bakılması gerekmektedir. Tablo 61 incelendiğinde, Çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılım varsayımını sağladığı görülmektedir (Alpar, 2020). Ayrıca histogram grafiklerinde de puanların normal dağılıma uyum gösterdikleri görülmüştür.

4.3.ÖLÇEK PUANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI

Korelasyon analizi, sayısal iki değişkenin arasındaki nedensel olmayan ilişkilerin derecesinin tespit edilmesinde araştırmacıya destek olur. Korelasyon analizinde sayısal olan ve normal dağılım gösteren değişkenlerin olması durumunda Pearson Korelasyon Katsayısından yararlanılmaktadır (Alpar, 2020). Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının puanlarının normal dağılım varsayımlarını sağlaması nedeniyle puanlar arasındaki ilişkinin tespit edilmesi noktasında Pearson Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır.

Tablo 62: Ölçek Puanları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.YSD Toplam Puan	r	1								
	p									
2.Maddi Yoksunluk	r	0,854	1							
	p	0,000***								
3. Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk	r	0,613	0,294	1						
	p	0,000***	0,000***							
4. Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma	r	0,637	0,364	0,241	1					
	p	0,000***	0,000***	0,000***						
5. Çevre Dışlanması	r	0,497	0,221	0,320	0,185	1				
	p	0,000***	0,000***	0,000***	0,000***					
6. YA Toplam Puanı	r	0,358	0,284	0,292	0,160	0,239	1			
	p	0,000***	0,000***	0,000***	0,001**	0,000***				
7. Mutlak Yoksulluk	r	0,290	0,205	0,302	0,151	0,146	0,904	1		
	p	0,000***	0,000***	0,000***	0,002**	0,003**	0,000***			
8. Göreli Yoksulluk	r	0,421	0,427	0,234	0,193	0,155	0,807	0,594	1	
	p	0,000***	0,000***	0,000***	0,000***	0,002**	0,000***	0,000***		
9. İnsani Yoksulluk	r	0,168	0,061	0,167	0,038	0,333	0,762	0,572	0,411	1
	p	0,001**	0,220	0,001**	0,454	0,000***	0,000***	0,000***	0,000***	

**** $p<0,01$, *** $p<0,001$**

r=Pearson Korelasyon Katsayısı, *p*=Anlamlılık Düzeyi

Tablo 62 incelendiğinde; yaşlılarda sosyal dışlanma toplam puanı ile yoksulluk algısı toplam puanı arasında orta düzeyde pozitif yönde ($r=0,358$; $p<0,001$) anlamlı seviyede doğrusal bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.

Alt boyut puanları arasındaki ilişkilere bakıldığında; maddi yoksunluk puanıyla mutlak yoksulluk puanı arasında ise düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,205$; $p<0,001$); maddi yoksunluk puanıyla görelî yoksulluk puanı arasında orta düzeyde pozitif yönde ($r=0,427$; $p<0,001$) anlamlı seviyede doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Enformel sosyal destekten yoksunluk puanıyla mutlak yoksulluk puanı arasında orta düzeyde pozitif yönde ($r=0,302$; $p<0,001$); enformel sosyal destekten yoksunluk puanıyla görelî yoksulluk puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,234$; $p<0,001$); enformel sosyal destekten yoksunluk puanıyla insani yoksulluk puanı arasında ise düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,167$; $p<0,01$); anlamlı seviyede doğrusal bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.

Ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma puanıyla mutlak yoksulluk puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,151$; $p<0,01$); ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma puanıyla görelî yoksulluk puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,193$; $p<0,001$) anlamlı seviyede doğrusal bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.

Çevre dışlanması puanıyla mutlak yoksulluk puanı arasında ise düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,146$; $p<0,01$); çevre dışlanması puanıyla görelî yoksulluk puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ($r=0,155$; $p<0,01$); çevre dışlanması puanıyla insani yoksulluk puanı arasında ise orta düzeyde pozitif yönde ($r=0,333$; $p<0,001$) anlamlı seviyede doğrusal bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir.

4.4. YAŞLI BİREYLERİN MİKRO, MEZO, EKZO VE MAKRO DÜZEYDE ÖZELLİKLERİNE GÖRE SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK ALGI DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşlı bireylerin mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerine göre sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarına dair bulgular aşağıda sunulmuştur.

4.4.1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro düzeyde özelliklerine göre sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarına dair bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 63: Yaşlı Bireylerin Cinsiyetlerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Cinsiyet	Kadın	Erkek	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,82±0,717	2,50±0,840	4,200; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,32±1,160	3,04±1,186	2,336; 0,020*
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,92±0,976	2,01±1,065	-0,851; 0,395
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,77±1,061	2,51±1,297	10,500; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,89±0,913	1,86±0,934	0,281; 0,779
Yoksulluk Algı Ölçeği	Cinsiyet	Kadın	Erkek	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,86±0,696	3,88±0,720	-0,320; 0,749
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,89±0,834	3,91±0,872	-0,239; 0,811
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,30±1,043	3,42±0,912	-1,228; 0,220
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,31±0,674	4,25±0,769	0,818; 0,420
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 63 incelendiğinde; kadın yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamalarından anlamlı seviyede yüksektir ($p<0,05$). Barnes ve arkadaşları (2006) ve Dahlberg ve arkadaşları (2020) çalışmamız bulgularına benzer olarak kadın yaşlıların maddi kaynaklardan, temel hizmetlerden, kültürel faaliyetlerden ve sivil katılımdan erkeklere oranla daha fazla dışlandıklarını belirlemişlerdir. Yine aynı şekilde kadınların erkeklere nazaran daha fazla sosyal dışlanma riski taşıdıklarını ifade eden farklı çalışmalar da mevcuttur (Scharf ve arkadaşları, 2005b; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Genç ve Dalkılıç, 2013; Parmar ve arkadaşları, 2014; Jose ve Cherayi,

2017; Karakaya ve Işıkhani, 2023). Yaşlı bireylerin cinsiyetlerine göre yoksulluk algısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p>0,05$). Literatürdeki bulgular her ne kadar kadın yaşlıların erkek yaşlılardan daha fazla yoksulluk riski taşıdığını gösterse de (Hoff, 2008; Kaida ve Boyd, 2011; Callander ve arkadaşları, 2012; Jerliu ve arkadaşları, 2012; Tufan ve arkadaşları, 2019; Amarante ve Colacce, 2022; Chen ve Leu, 2022; Stone ve Hirsch, 2022) çalışmamızda yoksulluk algısı açısından kadın yaşlılar ile erkek yaşlılar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Türkiye İstatistik Kurumunun 2023 yılı “İstatistiklerle Yaşlılar” raporu çalışma bulgularımızı doğrular niteliktedir. Rapora göre Türkiye’de yaşlı erkeklerde yoksulluk oranı %9,9 iken yaşlı kadınlarda yoksulluk oranı %12,6’dır (TÜİK, 2023a). Görüldüğü üzere yaşlı bireylerde yoksulluk oranlarında cinsiyetlere göre çok belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Çalışmamızla paralel olarak Değer ve Çağan (2021), Türkiye’de yoksulluk açısından bakıldığında erkek ve kadın yaşlıların yoksulluk konusunda oransal olarak birbirlerine yaklaştıklarını belirlemişlerdir.

Tablo 64: Yaşlı Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Yaş Grubu	65-69 yaş	70-74 yaş	75 yaş ve üstü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,65±0,805	2,64±0,829	2,74±0,740	0,568; 0,567
	Maddi Yoksulluk Ort±SS	3,22±1,197	3,17±1,177	3,17±1,162	0,118; 0,889
	Enformel Sosyal Destekten Yoksulluk Ort±SS	1,92±1,007	1,89±1,054	2,07±0,996	1,180; 0,308
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,00±1,299	3,11±1,347	3,57±1,295	7,196; 0,001** Fark; 3-1,2
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,94±0,934	1,91±0,962	1,77±0,865	1,289; 0,277
Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaş Grubu	65-69 yaş	70-74 yaş	75 yaş ve üstü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,88±0,675	3,94±0,700	3,80±0,750	1,175; 0,310
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,94±0,838	4,01±0,828	3,74±0,869	3,399; 0,034* Fark; 3-1,2
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,39±0,945	3,39±0,975	3,29±1,055	0,405; 0,668
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,23±0,676	4,32±0,737	4,31±0,759	0,669; 0,513

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi

Tablo 64 incelendiğinde; 75 yaş ve üzerinde olan yaşlıların ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyutlarının puan ortalamaları 75 yaş altında olan yaşlıların puan ortalamalarından anlamlı derecede yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak yaşlılıkta ileri yaştan temel hizmetlerden, sivil katılımdan ve finansal hizmetlerden dışlanma riskini artırdığını belirten çalışmalar mevcuttur (Scharf ve arkadaşları, 2005b; Barnes ve arkadaşları, 2006; Miranti ve Yu, 2015; Chou, 2018; Van Regenmortel ve arkadaşları, 2018; Karakaya ve Işıksan, 2023). Yoksulluk algısı açısından ise 75 yaşın altında olan yaşlıların mutlak yoksulluk puan ortalamalarının 75 yaş ve üzerindeki yaşlıların puan ortalamalarından anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak Srivastava ve Mohanty (2012), 80 yaş ve üzeri yaş grubundaki yaşlıların yoksul olma olasılığının, 60-69 yaş grubundaki yaşlılara kıyasla %32 daha az olduğunu belirlemişlerdir.

Tablo 65: Yaşlı Bireylerin Eğitim Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Eğitim Durumu	Okuryazar değil/ Okuryazar	İlkokul	Ortaokul ve üstü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,79±0,786	2,55±0,771	2,59±0,806	4,435; 0,012* Fark; 1-2,3
	Maddi Yoksulluk Ort±SS	3,31±1,197	3,08±1,160	3,09±1,149	1,753; 0,175
	Enformel Sosyal Destekten Yoksulluk Ort±SS	1,96±0,966	1,84±0,950	2,23±1,251	3,321; 0,037* Fark; 2-3
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,59±1,255	2,97±1,294	2,54±1,263	20,347; <0,001*** Fark; 1-2,3
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,89±0,909	1,83±0,922	1,96±0,962	0,528; 0,590
Yoksulluk Algı Ölçeği	Eğitim Durumu	Okuryazar değil/ Okuryazar	İlkokul	Ortaokul ve üstü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,75±0,748	3,94±0,682	4,00±0,632	5,654; 0,004** Fark; 1-3
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,76±0,914	3,94±0,766	4,06±0,769	5,186; 0,006** Fark; 1-3
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,22±1,002	3,45±0,982	3,57±0,900	3,988; 0,019* Fark; 1-3
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,19±0,781	4,25±0,722	4,41±0,605	3,736; 0,025* Fark; 1-3
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 65 incelendiğinde; ilkokul seviyesinin altında eğitim seviyesine sahip olan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut ortalamalarının ilkokul ve üstü eğitim seviyesine sahip olanların puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak yaşlılarda eğitim seviyesinin yükselmesinin sosyal dışlanmayı azalttığını belirleyen çalışmalar mevcuttur (Ogg, 2005; Scharf ve arkadaşları, 2005b; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Miranti ve Yu, 2015; Jose ve Cherayi, 2017; Feng ve arkadaşları, 2018; Apak ve arkadaşları, 2021; Karakaya ve Işıksan, 2023). Ortaokul ve üstü eğitim seviyesine sahip olan yaşlıların ise enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyut ortalamalarının ilkokul seviyesinde olanların puan ortalamalarından anlamlı seviyede yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise ortaokul ve üstü eğitim seviyesine sahip olan yaşlıların yoksulluk algı toplam puanı ve tüm alt boyut puan ortalamalarının okuryazar olmayan ve sadece okuryazar olanların puan ortalamalarından anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Her ne kadar literatürdeki çalışmalar yaşlılarda eğitim seviyesinin yükselmesiyle yoksulluk riskinin azaldığını (Hoff, 2008; Rank ve Williams, 2010; Srivastava ve Mohanty, 2012; Iyela ve Ikwuakam, 2015; Lee ve Chou, 2016; Kola ve Owumi, 2019; Chen ve Leu, 2022) gösterse de çalışmamızın bulguları literatürden farklıdır. Bunun sebebi Türkiye’de son dönemde yapılan emekli maaşı düzenlemeleriyle beraber yaşlılar arasındaki maaş farklılıklarının azalması olabilir. Düzenlemeler öncesi eğitim seviyesine bağlı olarak emeklilik öncesi beyaz yakalı işlerde çalışan yaşlılar nispeten daha alt eğitim seviyesi gerektiren işlerde çalışmış olan yaşlılardan belirgin seviyede yüksek emekli maaşı alabilmekteydi. Düzenlemeler sonrası bu belirgin maaş farklılığının azalması, eğitim seviyesi yüksek olan yaşlıların yoksulluk algısı puanlarındaki yükselmeyi açıklayabilir. Yükselen eğitim seviyesi, yaşlı bireylerin farkındalıklarını artırarak hayattan beklentilerini de yükseltmiş olabilir. Beklentilerinin karşılanmadığını düşünen yaşlı bireyler de kendilerini daha yoksul hissediyor olabilir. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte yoksulluk algısının artması subjektif yoksulluk kapsamında değerlendirilebilir. Subjektif yoksulluk yaklaşımının temelinde gelir seviyesinden memnun olma durumu veya mal-hizmetlere ulaşmadaki doyum gibi yumuşak ve değişken olması daha muhtemel olan unsurları ölçmek vardır (Veenhoven, 2004, s. 7). Eğitim seviyesi, bireyde farkındalığı artırarak gelir seviyesi memnuniyetini veya mal-

hizmetlere ulaşımdaki doyumu azaltıyor olabilir. Ayrıca çalışmamız bulgularına paralel olarak Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2008), çok düzeyli analizlerde sosyal dışlanma ve yoksulluğun nüfus bileşimindeki farklılıklara bağlı olarak eğitim düzeyi açısından farklılaşabileceğini ifade etmişlerdir.

Tablo 66: Yaşlı Bireylerin Medeni Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Medeni Durum	Evli	Bekâr****	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,59±0,804	2,80±0,755	-2,584; 0,010*
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,15±1,191	3,25±1,159	-0,782; 0,435
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,91±1,020	2,04±1,009	-1,291; 0,197
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	2,98±1,319	3,55±1,275	-4,332; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,81±0,917	1,99±0,921	-1,966; 0,050
Yoksulluk Algı Ölçeği	Medeni Durum	Evli	Bekâr	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,90±0,683	3,82±0,739	1,178; 0,240
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,93±0,823	3,84±0,891	1,020; 0,308
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,38±0,935	3,33±1,064	0,485; 0,628
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,32±0,699	4,21±0,744	1,515; 0,131
****Bekâr (Eşi Vefat Etmiş, Hiç Evlenmemiş, Boşanmış) *$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 66 incelendiğinde; bekâr olan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma puan ortalamalarının evli olanların puan ortalamalarından anlamlı seviyede yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak evli olan yaşlıların bekâr (eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş, boşanmış) yaşlılara göre sosyal dışlanma yaşama risklerinin daha az olduğunu belirleyen çalışmalar mevcuttur (Ogg, 2005; Scharf ve arkadaşları, 2005b; Barnes ve arkadaşları, 2006; Jose ve Cherayi, 2017; Chou, 2018; Karakaya ve Işıksan, 2023). Yaşlı bireylerin medeni durumlarına göre yoksulluk algı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 67: Yaşlı Bireylerin Yaşadıkları Yere Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Yaşanılan Yer	İl/İlçe	Belde/Köy	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,71±0,779	2,55±0,826	1,587; 0,113
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,18±1,114	3,23±1,405	-0,323; 0,747
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,98±1,017	1,86±1,016	0,970; 0,333
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,20±1,328	3,22±1,349	-0,161; 0,872
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,05±0,928	1,21±0,486	11,329; <0,001***
Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaşanılan Yer	İl/İlçe	Belde/Köy	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,87±0,742	3,86±0,550	0,210; 0,834
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,93±0,870	3,78±0,766	1,361; 0,174
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,42±1,005	3,14±0,885	2,308; 0,021*
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,20±0,745	4,57±0,516	-5,187; <0,001***
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 67 incelendiğinde; il/ilçede yaşayan yaşlıların çevre dışlanması alt boyut puan ortalamasının belde/köyde yaşayan yaşlıların puan ortalamasından yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Çevre dışlanması alt boyutu, yaşanılan çevrede güvende hissetmeme, yaşanılan çevrenin kirli ve gürültülü olması, yaşanılan çevrede olaylar çıkması gibi değişkenleri içermektedir (Apak ve Apak, 2020). İl/ilçe merkezinde yaşayan yaşlı bireylerin çevre dışlanmasına maruz kalmaları, kent merkezlerinin kırsal bölgelere nazaran daha gürültülü, daha güvensiz yaşama alanları olmasından (Gökulu, 2010; Alacadağlı, 2020) kaynaklanıyor olabilir. Yoksulluk algısı açısından ise il/ilçede yaşayan yaşlı bireylerin görelî yoksulluk puan ortalamaları belde/köyde yaşayanlardan yüksek iken insani yoksulluk puan ortalamaları belde/köyde yaşayanlardan düşüktür ($p<0,05$). Kentte ve kırsalda ikamet ile yaşlı yoksulluğu arasındaki ilişki yönünden çalışmamıza paralel olarak literatürde de zıt bulgular bulunmaktadır. Çeşitli çalışmalar kırsalda ikamet eden yaşlıların daha yoksul olduğunu ifade ederken (Wang ve arkadaşları, 2011; Srivastava ve Mohanty, 2012) çeşitli çalışmalar ise kentsel bölgede yaşayanların yoksul olma risklerinin arttığını (Hoff, 2008; Jerliu ve arkadaşları, 2012; Priebe, 2017) ifade etmektedir. İnsani yoksulluk alt boyutu eğitim ve sağlık

hizmetlerinden sorunsuz faydalanma, elektrik ve suya erişim gibi değişkenleri içermektedir (Sezgin ve arkadaşları, 2022). Kırsal bölgede yaşayanlar için eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim başta olmak üzere kamusal hizmetlere erişimde sınırlılıklar yaşanabilmektedir (Temurçin ve Şenol, 2008; Kösa ve Mestan, 2022;). Bu durum, kırsalda yaşayanların insani yoksulluk algılarının yüksek olmasında ana etmen olabilir. Göreli yoksulluk alt boyutu için ise kent merkezinde subjektif olarak kendisinden daha rahat koşullarda, daha iyi bir yaşam süren kent sakinlerinin var olduğu düşüncesi kentli yaşlının göreli olarak daha yoksul hissetmesine neden oluyor olabilir.

Tablo 68: Yaşlı Bireylerin Gelir Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Aylık Gelir	5000 TL'den az	5000-10000 TL	10000 TL üstü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,01±0,724	2,68±0,742	2,27±0,875	16,481; <0,001*** Fark;1-2-3
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,71±1,140	3,22±1,105	2,49±1,187	20,405; <0,001*** Fark;1-2-3
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,95±0,976	1,94±0,974	2,04±1,226	0,268; 0,765
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,91±1,052	3,19±1,299	2,42±1,319	24,016; <0,001*** Fark;1-2-3
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,89±0,955	1,87±0,911	1,91±0,937	0,055; 0,946
Yoksulluk Algı Ölçeği	Aylık Gelir	5000 TL'den az	5000-10000 TL	10000 TL üstü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,93±0,628	3,88±0,908	3,66±0,736	4,253; 0,015* Fark;1-3
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,99±0,772	3,86±0,960	3,59±0,945	6,719; 0,001** Fark;1-3
	Göreli Yoksulluk Ort±SS	3,60±0,999	3,40±0,949	3,01±1,027	6,932; 0,001** Fark;3-1,2
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,16±0,961	4,30±0,639	4,30±0,738	1,106; 0,332
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 68 incelendiğinde; gelir seviyesi yükseldikçe sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma puan ortalamaları düşmektedir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak yaşlılarda gelir düştükçe sosyal dışlanma riskinin arttığını belirleyen çalışmalar mevcuttur (Ogg, 2005; Barnes ve arkadaşları, 2006; Hoff, 2008; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Tong ve arkadaşları, 2011; Miranti ve Yu, 2015; Jose ve Cherayi, 2017; Chou, 2018; Feng ve arkadaşları,

2018; Apak ve arkadaşları, 2021; Karakaya ve Işıksan, 2023). Yoksulluk algısı açısından ise 10 bin tl üstü geliri olan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve mutlak yoksulluk alt boyut puanı 5 bin tlden az geliri olan yaşlılardan daha düşüktür. Ayrıca 10 bin tl üstü geliri olan yaşlıların görel yoksulluk alt boyut puanı geliri daha düşük olanlara göre daha düşük bulunmuştur ($p<0,05$). Görüldüğü üzere gelir seviyesi yükseldikçe yaşlı bireyler kendilerini daha az yoksul hissetmektedirler. Gelir seviyesinin yoksulluk açısından önemli bir değişken olduğu ortadadır.

Tablo 69: Yaşlı Bireylerin Sosyal Güvencelerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Sosyal Güvence	Emekliyim	Yaşlılık/ Dul/ Yetim aylığı alıyorum	Diğer****	F; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,49±0,809	2,98±0,690	2,79±0,733	15,051; <0,001*** Fark;1-2,3
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,00±1,164	3,49±1,074	3,32±1,253	6,640; 0,001** Fark;1-2
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,95±1,042	2,07±0,983	1,86±0,991	1,008; 0,366
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	2,61±1,280	3,92±1,068	3,83±0,998	58,317; <0,001*** Fark;1-2,3
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,89±0,939	2,01±0,909	1,70±0,874	2,606; 0,075
Yoksulluk Algı Ölçeği	Sosyal Güvence	Emekliyim	Yaşlılık/ Dul/ Yetim aylığı alıyorum	Diğer****	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,79±0,728	3,89±0,736	3,92±0,597	0,972; 0,379
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,81±0,871	3,94±0,874	3,89±0,765	0,792; 0,453
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,24±1,077	3,41±0,960	3,38±0,939	1,069; 0,344
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,23±0,721	4,24±0,761	4,43±0,583	2,337; 0,098
****Diğer (Kayıt dışı çalışıyorum, Sosyal güvencem yok, Eşimin sosyal güvencesinden yararlanıyorum)					
* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi					
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 69 incelendiğinde; emekli olan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma puan ortalamaları emekli olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak özellikle emekliliğe bağlı sosyal güvencenin yaşlı bireyleri sosyal dışlanma riskinden koruduğunu ifade eden çalışmalar bulunmaktadır (Ogg, 2005; Barnes ve arkadaşları, 2006; Feng ve arkadaşları, 2018; Yeşiltepe, 2021). Yaşlı bireylerin sosyal güvencelerine

göre yoksulluk algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Günümüzde dul/yetim aylığı, 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ile sosyal güvenceden yoksun olan yaşlı bireylere aylık ödenmesi gibi sosyal politikalar yoksullukla mücadelede sınırlı etkilere sahiptir (Atatanır, 2016; Tuncel ve Uzun, 2019). Yani bahsi geçen sosyal yardım ödemeleri yaşlı bireyleri yoksulluktan korumaktan ziyade onların yoksullukla mücadelelerinde palyatif etkilere sahiptir ve hatta bazen yoksulluğu yeniden üreten bir mekanizma görevi bile görmektedir. Durum ilgili bulguyla beraber düşünüldüğünde yaşlı bireyleri yoksulluktan koruması gereken en önemli aygıt olan emekli maaşlarının da yaşlı bireyleri yoksulluk sarmalından korumakta yetersiz olduğu söylenebilir.

Tablo 70: Yaşlı Bireylerin Sağlık Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Sağlık Durumu	İyi	Orta	Kötü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,24±0,784	2,74±0,743	3,19±0,638	28,277; <0,001*** Fark;1-2-3
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	2,70±1,243	3,27±1,116	3,77±1,033	15,407; <0,001*** Fark;1-2-3
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,66±0,899	1,96±1,001	2,56±1,085	12,728; <0,001*** Fark;1-2-3
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	2,55±1,328	3,28±1,264	4,09±1,059	24,622; <0,001*** Fark;1-2-3
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,62±0,822	1,99±0,943	1,76±0,887	6,306; 0,002** Fark;1-2-3
Yoksulluk Algı Ölçeği	Sağlık Durumu	İyi	Orta	Kötü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,67±0,641	3,82±0,720	4,12±0,634	9,117; <0,001*** Fark;3-1,2
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,65±0,790	3,86±0,877	4,12±0,754	5,706; 0,004** Fark;3-1,2
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,00±0,938	3,30±1,010	3,71±0,845	9,854; <0,001*** Fark;3-1,2
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,27±0,690	4,21±0,731	4,48±0,660	5,337; 0,005** Fark;3-1,2
* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 70 incelendiğinde; yaşlı bireylerde sağlık durumu kötüye gittikçe sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanlarında artış görülmektedir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak kötü sağlık durumunun yaşlılıkta sosyal dışlanma riskini artırdığını belirleyen çalışmalar mevcuttur (Ogg, 2005; Barnes ve arkadaşları, 2006; Hoff, 2008; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Plath, 2008; Sacker ve arkadaşları, 2017; Feng ve

arkadaşları, 2018; Precupetu ve arkadaşları, 2019; Karakaya ve Işıksan, 2023). Yoksulluk algısı açısından ise sağlık durumu kötü olan yaşlıların sağlık durumu iyi veya orta olan yaşlılara göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak kötü sağlık durumuyla yaşlılıkta yoksulluk arasında pozitif ilişki bulan çeşitli çalışmalar mevcuttur (Wight ve arkadaşları, 2008; Callander ve arkadaşları, 2012; Kim ve arkadaşları, 2013; Adena ve Myck, 2014; Kola ve Owumi, 2019; Li ve Mutchler, 2022; Stone ve Hirsch, 2022). Sağlık durumu kötü olan yaşlı bireylerin yoksulluk algı puanlarının yükselmesinde rol oynayan birtakım etmenler olabilir. Sağlık hizmetlerinin kalitesi, kamu hastanelerinde randevu alma sorunu, laboratuvar ve görüntüleme testleri için verilen çok ileri tarihler, hasta başına düşen sağlık personeli sayısının yetersiz olduğuna dair algı gibi etmenler sağlık durumu kötü olan yaşlıların hastalık deneyimlerini etkilemiş olabilir ve olumsuz deneyimler de yaşlı bireylerin yoksulluk algısı puanlarını yükseltmiş olabilir. Ayrıca neoliberal politikaların etkisiyle sağlığın piyasalaşması, artan medikalleşmeyle bireylerin hastadan ziyade bir tüketici olarak görülmesi gibi nedenler sağlık durumu kötü olan yaşlıların yoksulluk algısını olumsuz anlamda etkilemiş olabilir.

Tablo 71: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirirken Güçlük Yaşama Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirmede Güçlük Yaşam Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,55±0,763	2,81±0,799	-3,331; 0,001**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,06±1,175	3,33±1,168	-2,346; 0,019*
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,88±1,012	2,04±1,018	-1,529; 0,127
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	2,92±1,309	3,48±1,296	-4,303; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,85±0,863	1,91±0,979	-0,624; 0,533
	Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirmede Güçlük Yaşam Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,90±0,746	3,84±0,662	0,928; 0,354
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,95±0,853	3,85±0,847	1,188; 0,235
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,45±0,986	3,27±0,982	1,799; 0,073

	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,24±0,781	4,32±0,648	-1,052; 0,293
* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 71 incelendiğinde; günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken güçlük yaşayan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları güçlük yaşamayan yaşlılardan daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına benzer olarak Bell ve Menec (2015) ve Karakaya ve Işıkhani (2023), günlük yaşam aktivitelerinde güçlük yaşama durumunun yaşlı bireylerin bağımsızlığını ve otonomisini olumsuz etkileyerek sosyal dışlanma riskini artırdığını belirlemişlerdir. Ayrıca Karataş ve Duyan (2008), günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmekte zorlanan yaşlıların sosyal dezavantajlara açık olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşlı bireylerin günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken güçlük yaşama durumlarına göre yoksulluk algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 72: Yaşlı Bireylerin Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,92±0,756	2,43±0,749	6,528; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,43±1,134	2,95±1,175	4,189; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,15±1,002	1,77±0,999	3,742; <0,001***
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,61±1,206	2,79±1,324	6,530; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,04±0,994	1,72±0,814	3,508; 0,001**
Yoksulluk Algı Ölçeği	Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	4,03±0,659	3,71±0,717	4,612; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,05±0,808	3,75±0,867	3,540; <0,001***
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,58±0,913	3,14±1,010	4,581; <0,001***
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,40±0,632	4,16±0,778	3,363; 0,001**

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi

Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t =Bağımsız Örneklem T Testi, F =Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), F ark=Tukey Testi

Tablo 72 incelendiğinde; yaşlı bireylerin fiziksel aktivite yapma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve tüm alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Bu bulgu kapsamında fiziksel aktivite yapan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları fiziksel aktivite yapmayan yaşlılardan daha düşük düzeydedir. Çalışmamız bulgularına paralel olarak fiziksel aktivitenin yaşlılarda sosyal dışlanmayı azalttığına dair çalışmalar (Barnes ve arkadaşları, 2006; Popovic ve Masanovic, 2019) mevcut iken hareketsiz yaşamın da yaşlılarda sosyal dışlanmayı artırdığına dair çalışmalar da (Korkmaz Yaylagül ve Aslan, 2020) mevcuttur. Yoksulluk algısı açısından ise fiziksel aktivite yapan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları fiziksel aktivite yapmayan yaşlılardan daha düşük düzeydedir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak Broussard ve arkadaşları (2012) fiziksel aktivitenin yoksulluğun neden olduğu stresle başa çıkmada önemli bir araç olduğunu belirlemişlerdir. Yine benzer olarak Giesel ve Köhler (2015), yoksulluk riski yüksek olan yaşlı bireylerin daha hareketsiz bir yaşama sahip olduklarını belirlemişlerdir.

Tablo 73: Yaşlı Bireylerin Araç Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Araç Sahibi Olma Durumu	Araç yok	Araç var	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,74±0,758	2,37±0,879	3,537; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,26±1,160	2,86±1,219	2,576; 0,010*
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,94±0,994	2,03±1,129	-0,625; 0,523
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,40±1,262	2,23±1,241	6,918; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,89±0,919	1,82±0,936	0,514; 0,607
Yoksulluk Algı Ölçeği	Araç Sahibi Olma Durumu	Araç yok	Araç var	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,96±0,772	3,85±0,691	1,191; 0,234
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,02±0,914	3,87±0,836	1,290; 0,198
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,56±1,019	3,32±0,977	1,863; 0,063
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,29±0,709	4,24±0,768	0,470; 0,639

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi

Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi

Tablo 73 incelendiğinde; araca sahip olmayan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları araca sahip olanlardan daha yüksektir ($p < 0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak araç sahipliği ve araç kullanımının yaşlıları sosyal dışlanmadan koruyan bir etmen olduğunu ifade eden çalışmalar mevcuttur (Shergold ve Parkhurst, 2012; Warburton ve arkadaşları, 2016; Luiu ve arkadaşları, 2017; Sacker ve arkadaşları, 2017). Yaşlı bireylerin araç sahibi olma durumlarına göre yoksulluk algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > 0,05$).

Tablo 74: Yaşlı Bireylerin Barınma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Barınma Durumu	Kendi evimde yaşıyorum	Diğer****	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,61±0,782	2,96±0,776	-3,348; 0,001**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,14±1,184	3,42±1,131	-1,813; 0,071
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,89±0,953	2,29±1,227	-3,031; 0,003**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,13±1,320	3,54±1,338	-2,341; 0,020*
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,82±0,897	2,17±0,985	-2,931; 0,004**
	Barınma Durumu	Kendi evimde yaşıyorum	Diğer****	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,87±0,728	3,87±0,597	0,072; 0,943
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,91±0,849	3,85±0,861	0,455; 0,650
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,35±1,007	3,40±0,893	-0,431; 0,667
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,28±0,744	4,28±0,587	0,038; 0,970
****Diğer (Kirada yaşıyorum, Akrabamın (çocuk, kardeş vb.) evinde yaşıyorum)				
* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi				
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 74 incelendiğinde; kendi evinde yaşayan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve enformel sosyal destekten yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma ve çevre dışlanması alt boyut puanları kendi evinde yaşamayan yaşlılardan daha düşük düzeydedir ($p < 0,05$). Çalışmamızla paralel olarak kendi evinde yaşamamanın yaşlı

bireylerde sosyal dışlanma riskini azalttığına dair bulgulara sahip olan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Barnes ve arkadaşları, 2006; Plath, 2008; Miranti ve Yu, 2015; Chou, 2018; Karakaya ve Işıksan, 2023). Kendi evinde yaşamak, yaşlı bireylere çevresel aidiyet ve uyum imkânı sağlayarak, kalıcı sosyal ilişkiler kurmalarını kolaylaştırarak, konfor alanlarında kendilerini güvende hissetmelerini sağlayarak, kalıcı sosyal ilişkiler edinme şanslarını artırarak sosyal dışlanma yaşama risklerini azaltıyor olabilir. Yaşlı bireylerin barınma durumlarına göre ile yoksulluk algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin barınma durumları ile yoksulluk algı puanları arasında anlamlı bir farklılık çıkmaması olağan bir durum gibi görünmemektedir. Ancak buna neden olan etken yaşlı bireylerin eğitim durumlarındaki farklılık olabilir. Kendi evinde yaşamayan yaşlıların eğitim seviyeleri düşük olabilir. Düşük eğitim seviyesi, yaşlı bireylerin farkındalık ve bilinç düzeyini etkileyip yoksulluğa dair algılarını etkilemiş olabilir.

Tablo 75: Yaşlı Bireylerin Birlikte Yaşadıkları Kişilere Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Birlikte Yaşanılan Kişiler	Yalnız yaşıyorum	Eşimle yaşıyorum	Yakınlarımla yaşıyorum	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,74±0,772	2,62±0,812	2,71±0,773	0,887; 0,413
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,13±1,156	3,16±1,175	3,29±1,202	0,673; 0,511
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,09±1,063	1,97±1,025	1,86±0,967	1,367; 0,256
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,35±1,290	2,98±1,329	3,41±1,322	4,731; 0,009** Fark; 2-3
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,09±0,995	1,86±0,942	1,75±0,809	3,796; 0,023* Fark; 1-3
Yoksulluk Algı Ölçeği	Birlikte Yaşanılan Kişiler	Yalnız yaşıyorum	Eşimle yaşıyorum	Yakınlarımla yaşıyorum	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,81±0,813	3,86±0,696	3,93±0,634	0,779; 0,459
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,84±0,953	3,91±0,820	3,92±0,819	0,273; 0,761
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,38±1,047	3,34±0,961	3,37±0,987	0,063; 0,939
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,14±0,818	4,25±0,717	4,41±0,619	4,100; 0,017* Fark; 1-3
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 75 incelendiğinde; yakınları ile yaşayan yaşlıların ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanı eşiyile yaşayan yaşlılardan yüksektir ($p<0,05$). Bu

bulguya paralel olarak Barnes ve arkadaşları (2006) ve Chou (2018) yalnız veya yakınlarıyla (eşi olmadan) yaşayan yaşlıların eşiyle yaşayanlardan daha fazla temel ve finansal hizmetlerden dışlandıklarını belirlemişlerdir. Yalnız yaşayan yaşlıların çevre dışlanması alt boyut puanı yakınlarıyla yaşayan yaşlıların çevre dışlanması puanından yüksektir ($p<0,05$). Çevre dışlanması alt boyutunun yaşanılan çevrede güvende hissetmeme, yaşanılan çevrenin kirli ve gürültülü olması, yaşanılan çevrede olaylar çıkması gibi değişkenleri incelemektedir (Apak ve Apak, 2020). Yalnız yaşayan yaşlılar kendilerini güvensiz hissediyor olabilir ve bu güvensizlik de yalnız yaşayan yaşlı bireylerin çevre dışlanması yaşama riskini artırıyor olabilir. Buz ve Beydili (2015) ve Tong ve arkadaşları (2011), yalnız yaşamının yaşlı bireylerde güvensizliğe neden olduğunu belirlemeleri bulgularımızı doğrular niteliktedir. Yoksulluk algısı açısından ise yakınlarıyla yaşayan yaşlıların insani yoksulluk puanları yalnız yaşayan yaşlılardan yüksektir ($p<0,05$). İnsani yoksulluk alt boyutu eğitim ve sağlık hizmetlerinden sorunsuz faydalanma, elektrik ve suya erişim gibi değişkenleri içermektedir (Sezgin ve arkadaşları, 2022). Geniş ailede yakınlarıyla yaşayan yaşlı bireylerin ev içerisindeki kısıtlı kaynakları diğer aile üyeleriyle paylaşmak zorunda kalmaları insani yoksulluk algılarının yükselmesine neden oluyor olabilir.

Tablo 76: Yaşlı Bireylerin Barınılan Koşulların Yaşlı Dostu Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Barınılan Koşullarının Yaşlı Dostu Olduğunu Düşünme	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,05±0,714	2,56±0,779	5,298; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,68±1,087	3,05±1,167	4,660; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,23±1,108	1,88±0,976	2,929; 0,004**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,61±1,219	3,08±1,340	3,371; 0,001**
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,07±0,937	1,82±0,910	2,330; 0,020*
	Barınılan Koşullarının Yaşlı Dostu Olduğunu Düşünme	Hayır	Evet	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,98±0,656	3,51±0,751	5,772; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,01±0,804	3,52±0,899	4,955; <0,001***
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,50±0,932	2,89±1,027	5,319; <0,001***

	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,35±0,669	4,03±0,820	3,822; <0,001***
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 76 incelendiğinde; barınılan koşulların yaşlı dostu olduğunu düşünmeyen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve tüm alt boyut puanları barınılan koşulların yaşlı dostu olduğunu düşünen yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünmeyen yaşlıların daha fazla sosyal dışlanma yaşadığını belirleyen çalışmalar mevcuttur (Scharf ve arkadaşları, 2001; Scharf ve arkadaşları, 2005b; Wilson ve arkadaşları, 2007; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Tong ve arkadaşları, 2011; Van Regenmortel ve arkadaşları, 2018; Park ve arkadaşları, 2019). Yoksulluk algısı açısından ise barınılan koşulların yaşlı dostu olduğunu düşünmeyen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları barınılan koşulların yaşlı dostu olduğunu düşünen yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak yoksulluk arttıkça barınılan koşulların kötüleştiğini ifade eden çalışmalar mevcuttur (Hoff, 2008; Long ve Pfau, 2009; Callander ve arkadaşları, 2012; Amarante ve Colacce, 2022).

4.4.2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mezo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mezo düzeyde özelliklerine göre sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarına dair bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 77: Yaşlı Bireylerin Torun Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Torun Sahibi Olma Durumu	Yok	Var	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,76±0,835	2,67±0,787	0,661; 0,509
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,13±1,156	3,20±1,182	-0,324; 0,746
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,53±1,237	1,91±0,981	3,396; 0,001**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	2,99±1,449	3,22±1,320	-0,944; 0,346
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,00±0,879	1,87±0,925	0,797; 0,426

Yoksulluk Algı Ölçeği	Torun Sahibi Olma Durumu	Yok	Var	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,59±0,74	3,9±0,698	-2,442; 0,015
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,5±0,909	3,93±0,837	-2,831; 0,005
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,14±0,797	3,38±1,001	-1,348; 0,178
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,08±0,795	4,3±0,709	-1,643; 0,101
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 77 incelendiğinde; torunu olmayan yaşlıların enformel sosyal destekten yoksulluk alt boyut puanı torunu olan yaşlılardan daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak torun sahipliğinin ve torunla geçirilen zamanın yaşlı bireylere yönelik enformel sosyal desteği artırarak onları sosyal dışlanmadan ve psikososyal sorunlardan koruyan önemli bir etmen olduğunu ifade eden çalışmalar mevcuttur (Tsai ve arkadaşları, 2013; Quirke ve arkadaşları, 2019; Leimer ve Ewijk, 2022; Yang ve Yin, 2022; Dong ve arkadaşları, 2023; Zhang ve Chen, 2023). Yaşlı bireylerin torun sahibi olma durumlarına göre yoksulluk algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p<0,05$).

Tablo 78: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri İle Görüşme Sıklıklarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Aile Üyeleri İle Görüşme Sıklığı	Her gün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Ayda bir kez	Yılda birkaç kez/ Hiç görüşmüyorum	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,59±0,764	2,54±0,755	2,90±0,803	2,77±0,775	2,82±0,860	3,071; 0,016* Fark; 2-3
	Maddi Yoksulluk Ort±SS	3,06±1,212	3,07±1,086	3,39±1,028	3,33±1,055	3,44±1,409	1,886; 0,112
	Enformel Sosyal Destekten Yoksulluk Ort±SS	1,79±0,973	1,84±0,934	2,12±1,048	2,21±0,954	2,29±1,161	3,936; 0,004** Fark; 1-5
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,25±1,368	2,88±1,273	3,51±1,200	3,16±1,308	3,25±1,407	2,184; 0,070
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,84±0,863	1,89±0,954	2,18±1,088	1,84±0,821	1,64±0,832	2,680; 0,031* Fark; 3-5
	Aile Üyeleri İle Görüşme Sıklığı	Her gün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Ayda bir kez	Yılda birkaç kez/ Hiç görüşmüyorum	F; p
	Toplam Puan	4,00±0,636	3,95±0,758	3,70±0,676	3,83±0,672	3,60±0,777	4,644;

Yoksulluk Algı Ölçeği	Ort±SS						0,001** Fark; 5-1,2
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,03±0,796	4,02±0,859	3,75±0,812	3,85±0,779	3,51±0,959	4,840; 0,001** Fark; 5-1,2
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,50±0,948	3,47±0,972	3,19±1,038	3,38±0,850	2,94±1,043	4,056; 0,003** Fark; 5-1,2
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,38±0,626	4,28±0,772	4,08±0,730	4,19±0,806	4,28±0,767	2,203; 0,068
<i>*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi</i> <i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi</i>							

Tablo 78 incelendiğinde; aile üyeleriyle ayda birkaç kez görüşen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı haftada birkaç kez görüşenlerden düşüktür. Aile üyeleriyle yılda birkaç kez görüşen veya hiç görüşmeyen yaşlıların enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyut puanı her gün görüşen yaşlılardan yüksektir ($p<0,05$). Özellikle aile üyeleriyle görüşme sıklığındaki azalmanın yaşlı bireylerde enformel sosyal destekten yoksunluğu artırdığını söyleyebiliriz. Çalışmamız bulgularına benzer olarak Ogg (2005) ve Genç ve Dalkılıç (2013) aile üyeleriyle görüşmenin sosyal desteği artırdığını, aile bağlarını kuvvetlendirdiğini ve kuvvetli aile bağlarının da yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruyan önemli bir kalkan olduğunu ifade etmişlerdir. Yoksulluk algısı açısından ise aile üyeleriyle yılda birkaç kez görüşen veya hiç görüşmeyen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk alt boyut puanları her gün veya haftada birkaç kez görüşen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Yaşlı bireylerdeki yoksulluk algısına dair bu bulgunun ortaya çıkmasının sebebi, aile bireyleriyle her gün görüşen yaşlıların ağırlıklı olarak yakınlarıyla beraber geniş aile içerisinde yaşıyor olmaları olabilir. Aile üyeleriyle beraber yaşamak, yaşlı bireyler için ekonomik sorunlarla baş etmede bir zorunluluk olabilir. Phua ve arkadaşları (2007) ve Tai ve Treas (2009) ekonomik sorunlarla baş etme yöntemi olarak giderleri azaltmak için aile üyeleriyle sık görüşmenin yoksulluk algısını artırmada hem neden hem de sonuç olduğunu vurgulamışlardır.

Tablo 79: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda	Aile Üyelerinden Ekonomik Destek	1.Almıyorum	2.Sürekli alıyorum	3.İhtiyacım olduğunda	F; p

Sosyal Dışlanma Ölçeği	Alma Durumu			alıyorum	
	Toplam Puan Ort±SS	2,63±0,845	2,72±0,743	2,71±0,551	0,625; 0,536
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,09±1,256	3,33±1,049	3,20±1,212	1,914; 0,149
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,02±1,064	1,88±0,974	1,90±0,84	0,843; 0,431
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,19±1,374	3,19±1,289	3,44±1,221	0,399; 0,671
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,82±0,945	1,95±0,898	1,92±0,856	0,873; 0,419
Yoksulluk Algı Ölçeği	Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumu	1.Almıyorum	2.Sürekli alıyorum	3.İhtiyacım olduğunda alıyorum	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,86±0,721	3,91±0,663	3,65±0,826	1,463; 0,233
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,87±0,863	3,98±0,789	3,63±1,061	2,066; 0,128
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,38±0,992	3,36±0,996	3,20±0,898	0,342; 0,711
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,28±0,734	4,31±0,659	4,07±0,927	1,160; 0,314
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 79 incelendiğinde; yaşlı bireylerin aile üyelerinden ekonomik destek alma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin aile üyelerinden ekonomik destek alma durumlarına göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 80: Yaşlı Bireylerin Aile Üyelerinin Önemli Kararları Alırken Danışma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Aile Üyelerinin Önemli Kararları Alırken Danışma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,86±0,873	2,61±0,753	2,704; 0,007**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,46±1,334	3,10±1,110	2,407; 0,017*
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,16±1,142	1,89±0,964	2,130; 0,035*
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,37±1,343	3,15±1,324	1,461; 0,145
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,87±1,020	1,88±0,888	-0,146; 0,884
	Aile Üyelerinin Önemli Kararları Alırken Danışma Durumu	Hayır	Evet	t; p

Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,69±0,755	3,93±0,680	-2,968; 0,003**
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,70±0,859	3,96±0,838	-2,746; 0,006**
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,09±1,105	3,45±0,929	-3,211; 0,001*
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,20±0,784	4,30±0,695	-1,195; 0,233
<i>*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi</i> <i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi</i>				

Tablo 80 incelendiğinde; önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendilerine danışılan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanları, maddi yoksunluk ve enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyut puanları danışılmayan yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Warburton ve arkadaşları (2016), kritik zamanlarda, alınacak önemli kararlarda aile üyelerinin birbirlerine karşılıklı desteklerinin aile bağlarını güçlendirdiğini ve böylece yaşlı bireyi sosyal dışlanmadan koruduğunu ifade etmişlerdir. Yoksulluk algısı açısından ise önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendilerine danışılan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanları, mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk alt boyut puanları danışılmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Özellikle geleneksel bağların kuvvetli olduğu ailelerde yaşlı bireyler aile üyelerine hem kritik dönemlerde liderlik yaparak hem de onları ekonomik olarak destekleyerek hane halklarını ayakta tutmada önemli bir rol oynamaktadır (Barrientos ve arkadaşları, 2003; Kantar Davran ve arkadaşları, 2020). Ancak aile üyelerini hem maddi hem de fikri olarak desteklemek, zaman zaman yaşlılar için zorlayıcı olabilmektedir. Bu zorlayıcı etki yaşlı bireylerin yoksulluk algısı puanlarını artırmış olabilir.

Tablo 81: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri İle Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Aile Üyeleri ile Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,84±0,761	2,54±0,789	3,935; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,41±1,167	3,01±1,160	3,395; 0,001**
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,12±1,007	1,83±1,007	2,914; 0,004**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,43±1,298	3,01±1,330	3,205; 0,001**
	Çevre Dışlanması	1,88±0,923	1,88±0,922	0,046; 0,963

	Ort±SS			
	Aile Üyeleri ile Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	4,01±0,703	3,70±0,674	4,416; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,08±0,835	3,68±0,817	4,841; <0,001***
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,55±0,934	3,12±0,999	4,476; <0,001***
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,31±0,723	4,24±0,713	1,018; 0,309
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 81 incelendiğinde; aile üyeleri ile beraber sosyal etkinliklere katılmayan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, enformel sosyal destekten yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanlarının katılanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0,05). Çalışmamızla paralel olarak aile üyeleriyle sosyal ilişkileri sürdürmenin yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruyan önemli bir faktör olduğunu belirleyen çalışmalar mevcuttur (Barrientos ve arkadaşları, 2003; Hoff, 2008; Genç ve Dalkılıç, 2013; Walsh ve arkadaşları, 2014; Warburton ve arkadaşları, 2016; Tufan ve arkadaşları, 2019; Yarıbuğ, 2019). Yoksulluk algısı açısından ise aile üyeleri ile beraber sosyal etkinliklere katılmayan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk alt boyut puanları katılanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0,05). Çalışmamız bulgularına paralel olarak aile üyeleriyle sosyal ilişkilerin zayıflamasının yaşlı bireylerde yoksulluk açısından önemli risk teşkil ettiğini ifade eden çalışmalar bulunmaktadır (Kola ve Owumi, 2019; Murayama ve arkadaşları, 2021). Aile tarafından verilen enformel desteğin yaşlı bireylerin yoksullukla başa çıkmalarında önemli etkisi olduğunu ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır (Hoff, 2008; Okech ve arkadaşları, 2013; Aksan, 2014; Khan ve arkadaşları, 2017). Ayrıca Broussart ve arkadaşları (2012) ve Mayo ve arkadaşları (2022) aile desteğinin yoksulluk kaynaklı stresle başa çıkmada önemli bir yöntem olduğunu belirlemişlerdir.

Tablo 82: Yaşlı Bireylerin Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edildiğini Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edildiğini Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,60±0,759	2,98±0,857	-3,797; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,13±1,180	3,46±1,140	-2,204; 0,028*

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,84±0,958	2,47±1,105	-5,018; <0,001***
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,14±1,323	3,46±1,340	-1,894; 0,059
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,84±0,879	2,06±1,076	-1,652; 0,102
Yoksulluk Algı Ölçeği	Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edildiğini Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,59±0,705	3,94±0,690	-3,958; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,56±0,877	3,97±0,825	-3,917; <0,001***
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,04±1,038	3,43±0,961	-3,107; 0,002**
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,09±0,763	4,32±0,702	-2,546; 0,011*
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 82 incelendiğinde; aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyut puanları ihmal edildiğini düşünmeyen yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak aile üyeleri tarafından ihmal edilmenin yaşlı bireylerde sosyal dışlanma riskini artırdığını belirleyen çalışmalar mevcuttur (Sahar ve arkadaşları, 2018; Ceylan ve arkadaşları, 2020). Yoksulluk algısı açısından ise aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları ihmal edildiğini düşünmeyen yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Paralel olarak aile üyeleriyle daha az sosyal ilişki kuran yaşlıların yoksulluk risklerinin arttığını savunan görüşler bulunmaktadır (Olivera ve Tournier, 2016; Kola ve Owumi, 2019; Murayama ve arkadaşları, 2021).

Tablo 83: Yaşlı Bireylerin Arkadaşa Sahip Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Arkadaşa Sahip Olma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,90±0,822	2,64±0,781	2,282; 0,023*
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,32±1,246	3,17±1,167	0,902; 0,368
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,36±0,951	1,89±1,013	3,255; 0,001**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,62±1,353	3,13±1,316	2,557; 0,011*
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,88±0,878	1,88±0,930	0,017; 0,986
	Arkadaşa Sahip Olma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan	3,92±0,665	3,59±0,873	2,668; 0,010*

Yoksulluk Algı Ölçeği	Ort±SS			
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,96±0,808	3,49±0,986	3,963; <0,001***
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,39±0,973	3,15±1,052	1,739; 0,083
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,31±0,675	4,11±0,930	1,539; 0,129
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 83 incelendiğinde; yaşlı bireylerin arkadaşına sahip olma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı, enformel sosyal destekten yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Bu bulgu kapsamında arkadaşına sahip olan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, enformel sosyal destekten yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları arkadaşına sahip olmayan yaşlılardan daha yüksektir. Benzer biçimde olumlu arkadaşlık ilişkilerinin yaşlıları sosyal dışlanmadan koruduğunu belirleyen çalışmalar mevcuttur (Ogg, 2005; Hoff, 2008; Walsh ve arkadaşları, 2014; Lee ve Cagle, 2017). Yoksulluk algısı açısından ise arkadaşına sahip olmayan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve mutlak yoksulluk alt boyut puanı arkadaşına sahip olan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak literatürdeki çalışmalar arkadaş desteğinin yoksullukla ve yoksulluğa bağlı stresle başa çıkmada önemli bir değişken olduğunu göstermektedir (Okeç ve arkadaşları, 2013; Mayo ve arkadaşları, 2022).

Tablo 84 incelendiğinde; gıda harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve tüm alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise gıda harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Elektrik, su, ısınma vb. harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve maddi yoksunluk, enformel sosyal destekten yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise elektrik, su, ısınma vb. harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk alt boyut puanları alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Sağlık harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve maddi yoksunluk, enformel sosyal destekten yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sağlık harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Sosyal amaçlı harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sosyal amaçlı harcamalarından kısıntı yapan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk alt boyut puanları alt boyut puanları kısıntı yapmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Çalışmamız bulgularına paralel olarak Feng ve arkadaşları (2018), finansal ürünlerden ve sosyal aktivitelerden yoksun kalmanın yaşlılarda öznel sosyal dışlanma algısını artırdığını belirlemişlerdir. Maximova ve arkadaşları (2018), düşük tüketim standartlarının yaşlı bireylerde sosyal dışlanma açısından risk teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Vurgu yapılması gereken çalışmalardan bir diğ erinde ise Hrast ve arkadaşları (2012), harcamalardan kısıntı yapmanın yaşlılarda sosyal dışlanmayla mücadelede önemli bir strateji olduğunu vurgularken bu stratejinin aynı zamanda yaşlıların sosyal dışlanmışlık hissini artırdığını da ifade etmişlerdir.

Yaşlı bireylerde tüketim harcamalarından kısıntı ile yoksulluk algısı arasındaki ilişkiye dair çalışmamız bulgularıyla benzer sonuçlar veren çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Karataşoğlu ve İslamoğlu (2016), yoksul kesimlerin tüketim harcamalarından ve ekonomik hayattan dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Chard ve Walker (2016), yaşlı bireylerde ısınma harcamalarından kısıntı ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında yaşlı bireylerin ısınma giderlerini azaltmak için ikincil ısıtma kaynakları kullandıklarını, evin ısıtmasının açık tutulacak bölümlerini özenle belirledikleri; vücutlarını sıcak tutmaya yardımcı olacak ek katmanlar kullandıklarını ve günlük rutinlerini ısıtma giderlerini minimize edecek şekilde düzenlediklerini belirlemişlerdir. Ancak yaşlıların başa çıkma stratejilerinin kabul edilebilir yaşam koşulları altında yaşamalarına neden olması durumunda yoksulluk algısını yükseltebileceğini ifade etmişlerdir (Chard ve Walker, 2016). Yine aynı şekilde Anderson ve arkadaşları (2012), düşük gelirli hanelerin mali kısıtlamalarla başa çıkmak için benimsediği birincil stratejinin, gıda ve yakıt gibi temel ihtiyaçlar da dâhil olmak üzere harcamaları azaltmak olduğunu ama bu stratejinin hanelerin yaşam standardını düşürerek yoksulluk algılarını artırabileceğini ifade etmişlerdir. Okech ve arkadaşları (2013), tüketim harcamalarından kısıntı yapmanın yoksullukla başa çıkmak için önemli bir strateji olduğunu ancak bu durumun bireyler üzerinde strese neden olarak yoksulluk algısını artırdığını belirlemişlerdir. Sätre ve arkadaşları (2014) ve Murayama ve arkadaşları (2021), tüketim harcamalarından kısıntının yoksullukla baş etmek için bir strateji olduğunu ancak bu stratejinin bireyleri sosyal ve ekonomik dezavantajlara karşı daha savunmasız ve hassas kılma riski olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 85: Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Ek İş Yapma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Ek İş Yapma Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,65±0,770	2,75±0,862	-1,029; 0,304
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,16±1,168	3,32±1,212	-1,141; 0,255
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,93±0,958	2,08±1,202	-1,213; 0,226
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,26±1,307	2,98±1,394	1,775; 0,077

	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,82±0,885	2,09±1,018	-2,476; 0,054
Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Ek İş Yapma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,90±0,707	3,77±0,698	1,520; 0,129
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,92±0,860	3,80±0,813	1,258; 0,209
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,40±0,977	3,22±1,015	1,449; 0,148
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,30±0,721	4,21±0,707	1,071; 0,285
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 85 incelendiğinde; yaşlı bireylerin ekonomik sorunların çözümünde ek iş yapma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin ekonomik sorunların çözümünde ek iş yapma durumlarına göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 86: Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumu	Almadım	Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çekmedim	Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çektim	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,57±0,778	2,70±0,761	3,26±0,666	15,989; <0,001*** Fark; 3-1,2
	Maddî Yoksulluk Ort±SS	3,02±1,198	3,27±1,041	4,09±0,845	17,641; <0,001*** Fark; 3-1,2
	Enformel Sosyal Destekten Yoksulluk Ort±SS	1,89±0,964	1,95±1,023	2,37±1,224	4,389; 0,013* Fark; 1-3
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,18±1,350	3,13±1,342	3,49±1,174	1,267; 0,283
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,79±0,859	1,95±0,925	2,26±1,162	5,480; 0,004* Fark; 1-3
Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumu	Almadım	Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çekmedim	Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çektim	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,65±0,648	3,88±0,746	3,95±0,576	2,929; 0,055
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,88±0,894	3,66±0,832	4,08±0,668	3,811; 0,023* Fark; 2-3
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	2,98±0,996	3,43±0,894	3,40±1,003	3,769; 0,024* Fark; 1-2,3
	İnsani Yoksulluk	4,19±0,710	4,24±0,585	4,31±0,757	0,631; 0,532

	Ort±SS				
* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t =Bağımsız Örneklem T Testi, F =Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), F ark=Tukey Testi					

Tablo 86 incelendiğinde; yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alan ve ödemekte güçlük çeken yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk alt boyut puanı borç almayan veya alıp da ödemekte güçlük çekmeyen yaşlılardan daha yüksektir. Ayrıca yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alan ve ödemekte güçlük çeken yaşlıların enformel sosyal destekten yoksunluk ve çevre dışlanması alt boyut puanları borç almayan yaşlılardan yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alıp ödemekte güçlük çeken yaşlıların mutlak yoksulluk alt boyut puanı borç alıp ödemekte güçlük çekmeyen yaşlılardan daha yüksektir. Ayrıca yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alan yaşlıların göreceli yoksulluk alt boyut puanı almayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Sätre ve arkadaşları (2014), yakınlarından ve arkadaşlardan finansal destek ve borç almanın yoksullukla baş etmede stratejilerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak finansal desteğin hangi durumlarda ve ne sıklıkta verildiği, alınan borçların yaşlı tarafından ödenebilme durumu önemlidir. Finansal desteğe bağımlılık, yaşlı bireyleri yakınlarına bağımlı kılarak yoksulluk algılarını artırabilir ve aile bağlarını zedeleyebilir. Ayrıca alınan borcu ödemekte güçlük çekme durumu, yaşlı bireyi içinden çıkılmaz bir kronik yoksulluk sarmalına sokabilir. Çalışmamız bulgularına paralel olarak Eken (2008), aşırı borçlanmanın ve borçların kötü yönetilmesinin finansal dışlanmaya neden olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 87: Yaşlı Bireylerin Akıllı Telefon Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Akıllı Telefon Kullanma Durumu	Evet	Hayır	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,73±0,742	2,60±0,849	1,700; 0,090
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,24±1,149	3,13±1,218	0,950; 0,343
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,92±0,952	2,01±1,100	-0,809; 0,419
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,51±1,229	2,79±1,356	5,529; 0,050
	Çevre Dışlanması	1,83±0,892	1,95±0,958	-1,314; 0,190

	Ort±SS			
	Akıllı Telefon Kullanma Durumu	Evet	Hayır	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,81±0,688	3,95±0,724	-1,920; 0,056
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,82±0,855	3,99±0,837	-1,965; 0,050
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,27±0,974	3,48±0,993	-2,166; 0,051
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,27±0,714	4,30±0,726	-0,391; 0,696
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 87 incelendiğinde; yaşlı bireylerin akıllı telefon sahibi olma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin akıllı telefon sahibi olma durumlarına göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 88: Yaşlı Bireylerin Çevrim İçi Mesajlaşma Uygulamalarını Kullanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Çevrim İçi Mesajlaşma Uygulamalarını Kullanma Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,76±0,748	2,51±0,846	3,096; 0,002**
	Maddî Yoksunluk Ort±SS	3,28±1,138	3,02±1,240	2,095; 0,037*
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,97±0,974	1,93±1,099	0,355; 0,723
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,51±1,243	2,60±1,290	6,891; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,83±0,894	1,97±0,969	-1,452; 0,147
Yoksulluk Algı Ölçeği	Çevrim İçi Mesajlaşma Uygulamalarını Kullanma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,82±0,674	3,98±0,756	-2,198; 0,028*
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,83±0,842	4,03±0,855	-2,220; 0,027*
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,26±0,975	3,56±0,984	-2,896; 0,004**
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,28±0,691	4,28±0,772	-0,017; 0,987
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 88 incelendiğinde; çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddî yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma

alt boyut puanı kullanmayan yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularıyla paralel olarak çevrim içi mesajlaşma uygulamaları da dâhil olmak üzere teknolojik cihaz ve internet kullanımının yaşlı bireylerin sosyal dışlanma risklerini azalttığını belirleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Sacker ve arkadaşları, 2017; Seifert ve arkadaşları, 2018). Çalışmamızla benzer olarak Mariën ve Prodnik (2014), dijital eşitsizliklerin sosyal eşitsizlikler yaratarak sosyal dışlanmaya neden olduğunu belirlemişler. Çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanma becerisinin, sanal topluluklara girme ve sosyalleşme açısından yaşlılar için önemli olduğu değerlendirilmektedir. Yoksulluk algısı açısından ise çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk alt boyut puanı kullanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Tablo 89: Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Hesabı Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,68±0,769	2,64±0,865	0,460; 0,646
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,21±1,159	3,14±1,246	0,483; 0,629
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,90±0,95	2,15±1,204	-1,775; 0,082
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,34±1,305	2,72±1,308	4,030; 0,050
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,82±0,877	2,06±1,042	-2,198; 0,057
Yoksulluk Algı Ölçeği	Sosyal Medya Hesabı Olma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,86±0,698	3,9±0,734	-0,439; 0,661
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,88±0,856	3,95±0,831	-0,656; 0,513
	Göreceli Yoksulluk Ort±SS	3,33±0,997	3,45±0,951	-1,059; 0,290
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,30±0,700	4,22±0,779	0,888; 0,375
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 89 incelendiğinde; yaşlı bireylerin sosyal medya hesabı olma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin sosyal medya hesabı olma durumlarına göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 90: Yaşlı Bireylerin İnternet Üzerinden Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb. Dijital İşlemleri Gerçekleştirebilme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	İnternet Üzerinden Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb. Dijital İşlemleri Gerçekleştirebilme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,72±0,756	2,41±0,950	2,628; 0,009**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,25±1,153	2,79±1,265	2,742; 0,006**
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,93±0,964	2,15±1,299	-1,501; 0,134
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,35±1,275	2,28±1,315	5,700; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,85±0,890	2,04±1,098	-1,370; 0,172
	İnternet Üzerinden Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb. Dijital İşlemleri Gerçekleştirebilme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	3,84±0,693	4,06±0,763	-2,179; 0,030*
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,86±0,847	4,1±0,851	-1,870; 0,062
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,29±0,981	3,81±0,912	-3,665; <0,001***
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,28±0,703	4,24±0,818	0,387; 0,699
<i>*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi</i> <i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi</i>				

Tablo 90 incelendiğinde; internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanı gerçekleştiremeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Walsh ve Scharf (2020), geleneksel hizmetlerden giderek dijitalleşen hizmetlere geçişin, dijitalleştirilmiş hizmetleri kullanma konusunda daha az dijital beceriye, kaynağa, ilgiye veya istekliliğe sahip olan yaşlı bireyler için yeni sosyal dışlanma biçimlerine yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Leppiman ve arkadaşları (2021) ise dijital cihazların eksikliğinin veya bunları kullanmak için gerekli becerilerin eksikliğinin, yaşlı bireyleri toplumda diğerleriyle eşit olmayan bir konuma yerleştirerek sosyal dezavantajlara ve sosyal dışlanmaya neden olduğunu ifade etmişlerdir. Sacker ve arkadaşları (2017), artan teknoloji ve internet kullanımının yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu belirlemişlerdir. Van Regenmortel ve arkadaşları (2018),

dijital becerilerin yaşı bireylerin sosyal dışlanmadan koruyan önemli bir değişken olduğunu belirlemişlerdir.

Yoksulluk algısı açısından ise internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve göreceli yoksulluk alt boyut puanı gerçekleştiremeyen yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Hem çevrim içi mesajlaşma uygulaması kullanma becerisinin hem de dijital işlemler gerçekleştirebilme becerisinin, dijitalleşmeye uyum açısından önemli değişkenler olduğu düşünülmektedir. Ancak yaşı bireylerde artan dijital kullanım becerisi, eğitim durumu değişkeniyle özdeşleştirilebilir. Subjektif yoksulluk yaklaşımında, bireylerin gelir düzeylerinin kendileri için yeterli olup olmadığı hakkındaki düşünce ve hisleri önemli yer tutmaktadır. Bu sayede, bireylerin kendi hissettikleri gereksinimlerini karşılamaya ve kaynaklara erişime dair farkındalıkları ortaya çıkacaktır (Room, 1990, s. 42-43). Artan dijital kullanım becerisi, yükselen eğitim seviyesinin önemli bir değişkeni olarak değerlendirilebilir. Artan eğitim seviyesiyle içinde bulunduğu durumu analiz etme becerisi de yükselen yaşı bireyin subjektif yoksulluk değerlendirmesi farklılaşabilir. Subjektif yoksulluğun objektif yoksulluktan en önemli farkı da böylece ortaya çıkmaktadır. Objektif yoksulluk hesaplamasında üzerinde fikir birliğine varılmış olan normatif kriterler listesi kullanılırken, subjektif yoksullukta bireylerin kendi yoksulluk algıları ve görüşleri temel alınmaktadır. Buradaki fark da yaşı bireylerin yoksulluk durumlarını subjektif olarak değerlendirmede farkındalıkları arasındaki farktan kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 91: Yaşı Bireylerin Yaşadıkları Çevrenin Yaşı Dostu Bir Çevre Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Yaşılarında Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Yaşanılan Çevrenin Yaşı Dostu Bir Çevre Olduğunu Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşılarında Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,94±0,721	2,54±0,792	4,835; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,50±1,137	3,04±1,171	3,673; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,05±0,983	1,92±1,032	1,234; 0,218
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,46±1,282	3,08±1,337	2,749; 0,006**
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,28±0,949	1,68±0,841	6,471; <0,001***

Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaşanılan Çevrenin Yaşlı Dostu Bir Çevre Olduğunu Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	4,01±0,628	3,58±0,768	6,006; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,03±0,780	3,62±0,922	4,693; <0,001***
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,53±0,916	3,00±1,035	5,168; <0,001***
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,40±0,617	4,03±0,838	5,076; <0,001***
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 91 incelendiğinde; yaşadıkları çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma ve çevre dışlanması alt boyut puanı düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Burlooth (2006), yaşanılan yerin konumuma dair memnuniyetin, çevrenin estetik ve duygusal bileşenlerinin, çevrenin ulaşım imkânlarının sosyal dışlanma üzerinde etkisi olduğunu ifade etmiştir. Abbott ve Sapsford (2005), dezavantajlarla dolu bir çevrede yaşamının yaşlı bireylerin sosyal sermayeye erişimlerini kısıtladığını, başta sağlık ve ulaşım olmak üzere kamusal hizmetlere erişimlerini zorlaştırdığını ve bu dezavantajlarının yaşlı bireyleri marjinalleştirerek sosyal dışlanmaya maruz bıraktığını ifade etmişlerdir. Yine çalışmamızla paralel olarak yaşlı dostu bir çevrenin yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu savunan görüşler bulunmaktadır (Scharf ve arkadaşları, 2001; Lee ve Cagle, 2017; Dahlberg ve McKee, 2018; Maximova ve arkadaşları, 2018; Park ve arkadaşları, 2019; Precupetu ve arkadaşları, 2019). Yoksulluk algısı açısından ise yaşadıkları çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanı düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularıyla paralel olarak yaşlı dostu olmayan, yaşlılar için güvenli olmayan çevrenin yoksulluk için bir risk faktörü olduğunu belirleyen çalışmalar mevcuttur (Hoff, 2008; Zimmer, 2008; Chaaya ve arkadaşları, 2009; Hazzouri ve arkadaşları, 2011).

4.4.3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Ekzo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair ekzo düzeyde özelliklerine göre sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarına dair bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 92 incelendiğinde; sağlık hizmetlerine erişmekte zorlanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sağlık hizmetlerine erişmekte zorlanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Sosyal hizmetlere erişmekte zorlanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sosyal hizmetlere erişmekte zorlanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Bürokratik hizmetlere erişmekte zorlanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sosyal hizmetlere erişmekte zorlanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir.

Toplu taşıma hizmetlerine erişmekte zorlanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise toplu taşıma hizmetlerine erişmekte zorlanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Bankacılık hizmetlerine erişmekte zorlanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise bankacılık hizmetlerine erişmekte zorlanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk alt boyut puanları erişmekte zorlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$).

Çalışmamızla paralel olarak kamusal hizmetlere erişimin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumunu etkilediğini belirleyen çalışmalar mevcuttur (Barnes ve arkadaşları, 2006; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Hrast ve arkadaşları, 2012; Dahlberg ve McKee, 2018; Maximova ve arkadaşları, 2018; Yarbuğ, 2019; Walsh ve Scharf, 2020, Çağlar ve Özkan, 2022). Van Regenmortel ve arkadaşları, (2018), sağlık hizmetlerine, temel hizmetlere ve toplu taşıma hizmetlerine erişimde güçlük çekmenin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma yaşama riskini artırdığını belirlemişlerdir. Moffatt ve Scambler (2008), sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler başta olmak üzere sosyal refah hizmetlerine erişilebilirliğin yaşlı bireylerde sosyal dışlanmayı azalttığını ifade etmişlerdir. O'Shea ve arkadaşları (2012), sağlık ve sosyal hizmet altyapısının zayıf olduğu yerlerde koşulların yaşlılar için zorlaştığını ve bu durumun da yaşlılarda sosyal dışlanmaya yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Warburton ve arkadaşları (2016), ekonomik durgunluğun ve neoliberal maliyet optimizasyon stratejileri nedeniyle yapılan kamu harcamalarındaki kısıntının kamusal hizmetleri azalttığını ve bu durumun yaşlı bireylerde sosyal dışlanmaya neden olduğunu belirtmişlerdir. Abbott ve Sapsford (2005) ve Phillipson ve Scharf (2004), sağlık hizmetlerine, sosyal hizmetlere ve toplu taşıma hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntıların yaşlı bireyler için kümülatif dezavantajlar doğurarak sosyal dışlanmaya neden olduğunu belirlemişlerdir. Tamkoç ve arkadaşları (2023), sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunların yaşlı bireylerin yoksullukla başa çıkmalarını zorlaştırdığını belirlemişlerdir.

Çalışmamızla paralel olarak kamusal hizmetlere erişimin yaşlı bireylerde yoksulluk açısından önemli bir etken olduğunu belirleyen çalışmalar mevcuttur (Barnes ve arkadaşları, 2006; Hazzouri ve arkadaşları, 2011; Van Regenmortel ve arkadaşları, 2018; Amarante ve Colacce, 2022). Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2008) ve Barrientos ve arkadaşları (2003), kamu hizmetlerine ve vatandaşlık haklarına erişimdeki eşitsizliğin sosyal eşitsizliğe ve göreceli yoksulluğa neden olduğunu ifade etmişlerdir, Klärner ve Knabe (2019), temel hizmetlere erişimdeki kısıtlılık, altyapı ve toplu taşıma hizmetlerindeki yetersizlik gibi faktörlerin yoksullukla baş etmeyi zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Hoff (2008), sosyal hizmetlere erişimin yaşlıları yoksulluktan koruyan önemli bir etmen olduğunu belirlemiştir. Wiltshire ve arkadaşları (2009), yoksulluğun, sağlık hizmetlerine erişim olasılığının azalmasının önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır.

Tablo 93: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerin Yeterliliğine Dair Görüşlerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Kamusal Hizmetlerin Yeterliliği	Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği					Yoksulluk Algı Ölçeği			
	Toplam Puan Ort±SS	Maddi Yoksunluk Ort±SS	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	Çevre Dışlanması Ort±SS	Toplam Puan Ort±SS	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	Görelî Yoksulluk Ort±SS	İnsani Yoksulluk Ort±SS
Kamusal Hizmetlerin Kapsamının Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumu									
Hayır	2,86±0,755	3,38±1,097	2,13±1,120	3,38±1,276	2,10±0,931	4,02±0,636	4,08±0,792	3,52±0,921	4,39±0,643
Evet	2,54±0,790	3,06±1,218	1,83±0,919	3,08±1,356	1,72±0,883	3,66±0,744	3,64±0,865	3,13±1,034	4,12±0,789
t; p	4,079; <0,001***	2,657; 0,008**	2,943; 0,003**	2,241; 0,026*	4,138; <0,001***	5,322; <0,001***	5,257; <0,001***	3,916; <0,001***	3,683; <0,001***
Kamusal Hizmet Binalarının Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumu									
Hayır	2,86±0,722	3,31±1,042	2,15±1,079	3,39±1,207	2,19±0,922	4,01±0,644	4,02±0,806	3,49±0,973	4,43±0,61
Evet	2,55±0,812	3,11±1,258	1,83±0,953	3,07±1,396	1,67±0,862	3,67±0,747	3,71±0,881	3,17±0,979	4,05±0,804
t; p	3,852; <0,001***	1,640; 0,102	3,122; 0,002**	2,350; 0,019*	5,747; <0,001***	4,796; <0,001***	3,687; <0,001***	3,201; 0,001**	5,346; <0,001***
Yerel Yönetim (Belediye) Hizmetlerinin Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumu									
Hayır	2,86±0,736	3,42±1,050	2,10±1,059	3,31±1,295	2,10±0,959	4,01±0,643	4,07±0,778	3,49±0,957	4,37±0,668
Evet	2,53±0,803	3,02±1,241	1,85±0,972	3,12±1,354	1,71±0,858	3,69±0,745	3,66±0,886	3,18±1,001	4,16±0,767
t; p	4,188; <0,001***	3,449; 0,001**	2,464; 0,014*	1,446; 0,149	4,203; <0,001***	4,571; <0,001***	4,8932; <0,001***	3,163; 0,002**	2,824; 0,005**

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi

Tablo 93 incelendiğinde; kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$).

Kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve enformel sosyal destekten yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma ve çevre dışlanması alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$).

Kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve enformel sosyal destekten yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma ve çevre dışlanması alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$).

Çalışmamız bulgularına paralel olarak kamusal hizmetlerden, kamusal hizmet binalarından duyulan memnuniyetin yaşlı bireylerde sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu etkilediğini belirleyen çalışmalar bulunmaktadır (Maximova ve arkadaşları, 2018; Walsh ve arkadaşları, 2020). Güler ve arkadaşları (2016), kırsal kesimde yaşayan yaşlı kadınlar hakkında yaptıkları çalışmada yaşlı kadınların %38,6'sının verilen kamusal hizmetlerden memnun olmadığını belirlemişler ve kırsalda yaşamanın kamusal hizmetlere erişimde sorunlara neden olarak yaşlı bireylerin hayatlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Yarbuğ (2019), kamusal ve finansal hizmetlere duyulan memnuniyetin yaşlı bireyleri sosyal dışlanma ve yoksulluktan koruduğunu belirlemiştir. Yeşiltepe (2021), maddi durumu yetersiz olan yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanırken sorun yaşadıklarını ve bu durumun da yaşlı bireylerin yaşamlarını

olumsuz etkilediğini belirlemiştir. Chen ve diğerleri (2016), kamusal hizmet binalarına erişimdeki kolaylığın yaşlı bireyleri psiksososyal sorunlardan koruduğunu belirlemişlerdir. Klärner ve Knabe (2019), yerel yönetim hizmetlerindeki yetersizliğin yoksullukla baş etmeyi zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Abbott ve Sapsford (2005), kamusal hizmetlerden memnuniyetin yaşlılarda sosyal dışlanmayı azalttığını, yerel yönetim hizmetlerindeki (yol, ışıklandırma, boş zamanı değerlendirme alanları, ulaşım, temiz çevre) yetersizliğin yaşlılarda sosyal dışlanmayı artırdığını belirlemişlerdir.

Tablo 94: Yaşlı Bireylerin Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Tutumlarını Değerlendirme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Tutumlarını Değerlendirme	İlımlı	Nötr	Kötü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,61±0,813	2,76±0,748	2,81±0,838	1,901; 0,151
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,12±1,231	3,27±1,066	3,50±1,423	1,362; 0,257
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,85±0,965	2,10±1,068	2,06±1,097	2,998; 0,051
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,22±1,356	3,19±1,296	3,11±1,372	0,060; 0,942
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,80±0,878	1,98±0,959	1,91±1,087	1,833; 0,161
Yoksulluk Algı Ölçeği	Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Tutumlarını Değerlendirme	İlımlı	Nötr	Kötü	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,95±0,736	3,78±0,635	3,71±0,839	2,988; 0,052
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,99±0,870	3,78±0,793	3,69±0,970	3,544; 0,050
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,46±1,021	3,23±0,891	3,19±1,271	2,627; 0,074
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,30±0,753	4,25±0,673	4,20±0,668	0,339; 0,713
*$p < 0,05$, **$p < 0,01$, ***$p < 0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 94 incelendiğinde; yaşlı bireylerin kamu hizmetlerinden yararlanırken kamu görevlilerinin tutumlarını değerlendirme durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Yaşlı bireylerin kamu hizmetlerinden yararlanırken kamu görevlilerinin

tutumlarını değerlendirme durumlarına göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 95: Yaşlı Bireylerin Sahip Oldukları Sosyoekonomik Haklar Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Yaşlıların Sahip Oldukları Sosyoekonomik Haklar Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,78±0,783	2,39±0,739	4,626; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,34±1,162	2,81±1,142	4,050; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,99±1,004	1,87±1,048	1,060; 0,290
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,46±1,260	2,54±1,286	6,469; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,86±0,934	1,91±0,892	-0,496; 0,620
Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaşlıların Sahip Oldukları Sosyoekonomik Haklar Hakkında Bilgisi Olma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	4,04±0,713	3,81±0,694	2,999; 0,003**
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,10±0,827	3,82±0,847	3,049; 0,002**
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,61±0,920	3,26±0,996	3,159; 0,002**
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,33±0,727	4,26±0,715	0,900; 0,368
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 95 incelendiğinde; sahip olduğu sosyoekonomik hakları bilen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları bilmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak Phillipson ve Scharf (2004), yurttaşlık haklarını kullanmakta güçlük çekenlerin, hukuk ve danışmanlık hizmetlerine başvurmada sorun yaşayan yaşlıların sosyal dışlanma yaşama risklerinin arttığını ifade etmişlerdir. Yarbuğ (2019), sivil, politik, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından yararlanmanın sosyal dışlanma için önemli bir değişken olduğunu ifade etmiştir. Moffatt ve Scambler (2008), sosyal refah hakları ve hizmetlerine yönelik bilgi ve farkındalığın yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu belirlemişlerdir. Hsieh ve Leung (2019), yaşlı bireylerde sosyoekonomik haklar hakkında bilginin yüksek düzeyde sosyal içermeyeyle güçlü bir ilişkiye sahip

olduğunu tespit etmişler ve kurumların yaşlıları sosyoekonomik hakları hakkında bilgilendirmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Yoksulluk algısı açısından ise sahip olduğu sosyoekonomik haklarını bilen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk alt boyut puanları bilmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2008), sosyal haklar hakkında farkındalığın ve erişilebilir sosyal hakların yaşlıları sosyal dışlanmadan ve maddi yoksunluktan koruyan yapısal etmenler olduğunu belirlemişlerdir. Wiltshire ve arkadaşları (2009), özellikle sağlık hizmetlerine erişimde bilgi ve farkındalığın azalmasının yoksulluğun önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır.

Tablo 96: Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,61±0,794	2,92±0,733	-3,132; 0,002**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,15±1,209	3,34±1,041	-1,283; 0,200
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,86±0,979	2,33±1,083	-3,746; <0,001***
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,13±1,363	3,50±1,154	-2,270; 0,024*
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,82±0,920	2,11±0,894	-2,608; 0,009**
Yoksulluk Algı Ölçeği	Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,92±0,681	3,68±0,769	2,805; 0,005**
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,93±0,800	3,76±1,019	1,617; 0,107
	Göreceli Yoksulluk Ort±SS	3,41±0,999	3,16±0,917	1,982; 0,048*
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,35±0,685	4,01±0,785	3,876; <0,001***

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi

Tablo 96 incelendiğinde; sosyal yardımlardan yararlanan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, enformel sosyal destekten yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma ve çevre dışlanması alt boyut puanları yararlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sosyal yardımlardan yararlanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, göreceli yoksulluk ve insani yoksulluk alt boyut puanları yararlanmayan yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Sosyal yardımlardan yararlanma yaşlı bireylerde sosyal dışlanmayı artırırken yoksulluk algısını

azaltmaktadır. Sosyal yardımdan yararlanan bireylerin sosyal dışlanma puanlarının yüksek çıkmasının sebebi sosyal yardım dağıtım sisteminden kaynaklanıyor olabilir. Sosyal yardımların sayılara ve istatistiklere indirgenmesi, toplumsal görünürlüğüne artması gibi etmenler sosyal yardım alan yaşlıların toplumda “öteki” gibi hissetmelerine neden oluyor olabilir. Sosyal yardım sisteminin gelir testi vb. gibi uygulamaları içinde barındırması yaşlı bireylerin damgalanma duygusunu artırıyor olabilir (Hill ve arkadaşları, 2007; Günaydın, 2020). Sosyal yardım hizmeti sunanlarla yüz yüze gelmekten çekinmek ve sosyal yardım alanlara yönelik bakış açısı yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya maruziyetini artırmış olabilir (Reyles, 2007). Ayrıca sosyal yardımlar uygulanırken yaşlı bireylerin karşılaştıkları karmaşık idari kurallar ve uygulama prosedürleri yaşlı bireylerde kurumsal damgalanmaya bağlı sosyal dışlanmaya neden olmuş olabilir (Hernanz ve arkadaşları, 2004; Baumberg, 2016; Günaydın, 2020). Tüm bu nedenlerle sosyal yardım sisteminin yaşlı bireyleri “öteki” yapan ve onların sosyal dışlanmasına neden olan bir yapıdan, hak temelli sosyal refah yaklaşımını esas alan bir yapıya dönmesi gerekmektedir. Çalışmamızla paralel olarak sosyal yardımların yaşlı bireylerde yoksulluğu azaltmak için önemli bir araç olduğunu belirleyen çalışmalar da mevcuttur (Lee ve Lee, 2009; Onolemhemen, 2009; Aksan, 2014; Sätre ve arkadaşları, 2014; Khan ve arkadaşları, 2017; Vu ve Nguyen, 2021).

Tablo 97: Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardımları Yeterli Bulma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Sosyal Yardımları Yeterli Bulma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,08±0,704	2,71±0,724	2,361; 0,021*
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,58±1,092	3,05±0,904	2,346; 0,021*
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,44±1,153	2,19±0,987	1,056; 0,294
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,79±1,099	3,13±1,128	2,664; 0,009**
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,17±0,969	2,07±0,837	0,533; 0,596
Yoksulluk Algı Ölçeği	Sosyal Yardımları Yeterli Bulma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,88±0,674	3,51±0,808	2,169; 0,033*
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,12±0,818	3,47±1,079	3,012; 0,003**
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,42±0,819	2,96±0,950	2,269; 0,026*
	İnsani Yoksulluk	3,96±0,747	4,04±0,821	-0,477; 0,635

	Ort±SS			
* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, p =Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 97 incelendiğinde; sosyal yardımları yeterli bulan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları yararlanmayan yaşlılardan daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise sosyal yardımları yeterli bulan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı, mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk alt boyut puanları yararlanmayan yaşlılardan daha düşüktür($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak sosyal yardımları yetersiz bulan yaşlı bireylerin yoksullukla ve sosyal dışlanma ile baş etme becerilerinin yetersizleştiğini belirleyen çalışmalar bulunmaktadır (Aksan, 2014; Khan ve arkadaşları, 2017; Pekdaş ve Büyükkakın, 2020; Yaşar ve Gürbüz, 2021;).

Tablo 98: Yaşlı Bireylerin Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumu	Faydalanmadım	Faydalandım ve ödemediğim günlük çekmedim	Faydalandım ve ödemediğim günlük çektim	F; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,71±0,733	2,29±0,763	3,21±0,744	28,063; <0,001*** Fark; 1-2-3
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,18±1,148	2,74±1,122	4,06±0,922	25,098; <0,001*** Fark; 1-2-3
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,94±0,943	1,79±1,024	2,36±1,217	5,989; 0,003** Fark; 3-1,2
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,42±1,291	2,56±1,289	3,40±1,215	16,757; <0,001*** Fark; 2-1,3
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,91±0,878	1,64±0,761	2,17±1,237	6,445; 0,002** Fark; 2-1,3

Yoksulluk Algı Ölçeği	Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumu	Faydalanmadım	Faydalandım ve ödemede güçlük çekmedim	Faydalandım ve ödemede güçlük çektim	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,85±0,724	3,57±0,664	4,09±0,614	10,139; <0,001*** Fark; 1-2-3
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,86±0,876	3,67±0,878	4,11±0,722	5,450; 0,005** Fark; 3-1,2
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,37±0,947	2,77±1,055	3,65±0,908	15,299; <0,001*** Fark; 1-2-3
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,26±0,747	4,12±0,649	4,42±0,662	3,423; 0,034* Fark; 2-3
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 98 incelendiğinde; ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanıp da ödemekte güçlük çeken yaşlı bireylerin sosyal dışlanma toplam puan ve alt boyut puanlarının anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanıp da ödemekte güçlük çeken yaşlı bireylerin yoksulluk algısı toplam puan ve alt boyut puanlarının anlamlı derecede düşük olduğu söylenebilir. Iyela ve Ikwuakam (2015), bankaların kredi hizmetlerinden yararlanmanın yoksullukla baş etmede önemli bir strateji olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmamızla paralel olarak kredi/kredi kartı ödemesi yapmakta zorlanan bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk risklerinin arttığını belirleyen çalışmalar bulunmaktadır. Eken (2008), bireylere verilen kredilerin kümülatif olarak bireyi aşırı borçlu kılabilmediğini, aşırı borçlanmanın ve borçların kötü yönetilmesinin finansal dışlanmaya neden olduğunu ifade etmektedir. Kempson (2002), zaman zaman bireylerin kredi borçlarını kapatmak için borcu borçla finanse etme çabalarının olmasının borç yükünü artırdığını ve finansal dışlanmaya neden olduğunu ifade etmiştir. TÜİK (2023b), yoksulluk ve yaşam koşulları istatistiğinde kredi borçlarını ödeyebilme yeterliliğinin maddi ve sosyal yoksunluk için önemli bir değişken olduğunu, kredi ödemelerinin hanelere yük getirerek maddi ve sosyal yoksunluğu artırdığını ifade etmiştir. Sultakeev ve Bayrak (2018), kredi ödemelerini yaparken güçlük çekenlerin güçlük çekmeyenlere göre yoksul olma olasılığının %68 arttığını belirlemişlerdir.

Tablo 99: Yaşlı Bireylerin Psikososyal Sorunların Çözümünde Profesyonel Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Psikososyal sorunların çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden yararlanma durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,66±0,800	2,77±0,733	-0,997; 0,319
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,19±1,185	3,20±1,148	-0,090; 0,928
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,92±1,022	2,20±0,959	-1,968; 0,050
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,16±1,336	3,46±1,279	-1,615; 0,107
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,89±0,930	1,81±0,870	0,584; 0,559
Yoksulluk Algı Ölçeği	Psikososyal sorunların çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden yararlanma durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,88±0,700	3,80±0,744	0,822; 0,412
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,90±0,843	3,86±0,900	0,312; 0,755
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,36±0,977	3,33±1,050	0,227; 0,821
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,30±0,707	4,12±0,772	1,802; 0,072
<i>*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi</i> <i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi</i>				

Tablo 99 incelendiğinde; yaşlı bireylerin psikososyal sorunların çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden yararlanma durumlarına göre sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin psikososyal sorunların çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden yararlanma durumlarına göre yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 100: Yaşlı Bireylerin Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Katılma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Üyelik veya Katılımın Bulunma Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,73±0,782	2,28±0,749	3,750; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,29±1,168	2,49±1,012	4,529; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,93±0,979	2,19±1,25	-1,664; 0,097

	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,32±1,302	2,36±1,244	4,805; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,88±0,915	1,85±0,975	0,229; 0,819
Yoksulluk Algı Ölçeği	Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Üyeliğin veya Katılımın Bulunma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,87±0,666	3,86±0,957	0,156; 0,876
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,91±0,82	3,81±1,049	0,746; 0,456
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,34±0,976	3,5±1,061	-1,064; 0,288
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,29±0,675	4,22±0,987	0,599; 0,549
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 100 incelendiğinde; herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılan yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları katılmayan yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularıyla paralel olarak Walsh ve arkadaşları (2014), topluluklar, profesyonel veya gönüllü kuruluşlara katılımın yaşlı bireylerde kolektif bağlılığı artırarak yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu belirlemişlerdir. Yarbuğ (2019), sivil toplum kuruluşlarına veya gönüllü etkinliklere katılımın yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu ifade etmiştir. Chen ve Leu (2022), topluluklara ve gönüllü faaliyetlere katılımın yaşlı bireylerde sosyal katılımı artırdığını ve çok boyutlu sosyal dışlanma ile başa çıkmada önemli bir baş etme yöntemi olduğunu belirlemişlerdir. Broussard ve arkadaşları (2012) ve Moodley (2014), akran gruplarına, gönüllü topluluklara katılımın psikososyal ve sosyoekonomik sorunlarla baş etmede önemli bir destek mekanizması olduğunu belirlemişlerdir. Karataş ve Duyan (2002), yaşlılar için oluşturulmuş dayanışma merkezlerinin ve gönüllü organizasyonların yaşlı bireylerde sosyal katılımı arttıracaklarını ifade etmişlerdir. Karataş (2003), sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin ve sivil toplum örgütlerine katılım yoksullukla mücadelede önemli bir baş etme stratejisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Çağlar (2014), tele sosyal destek hizmeti veren yaşam destek merkezlerinin yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan korumada önemli bir rolü olduğunu vurgulamıştır. Yaşlı bireylerin herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılma durumlarına göre yoksulluk algısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 101: Yaşlı Bireylerin Kültürel-Sanatsal Etkinliklere ve Kendini Geliştirmeye Yönelik Kurslara Katılma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Kültürel ve Sanatsal Etkinliklere ve Kendini Geliştirmeye Yönelik Kurs ve Eğitimlere Katılma Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,69±0,795	2,56±0,763	1,205; 0,229
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,24±1,169	2,92±1,206	1,908; 0,057
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,97±1,024	1,91±0,979	0,422; 0,674
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,22±1,339	3,12±1,284	0,529; 0,597
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,86±0,891	2,00±1,086	-1,134; 0,258
Yoksulluk Algı Ölçeği	Kültürel ve Sanatsal Etkinliklere ve Kendini Geliştirmeye Yönelik Kurs ve Eğitimlere Katılma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,87±0,700	3,86±0,748	0,177; 0,859
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,91±0,850	3,84±0,856	0,533; 0,594
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,34±0,965	3,47±1,108	-0,922; 0,357
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,29±0,717	4,21±0,728	0,822; 0,412
<i>*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi</i> <i>Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi</i>				

Tablo 101 incelendiğinde; yaşlı bireylerin kültürel ve sanatsal etkinliklere ve kendini geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere katılma durumlarına göre sosyal dışlanma puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Yaşlı bireylerin kültürel ve sanatsal etkinliklere ve kendini geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere katılma durumlarına yoksulluk algısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmemiştir ($p>0,05$).

4.4.4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Makro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarının Değerlendirilmesi

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair makro düzeyde özelliklerine göre sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarına dair bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 102: Yaşlı Bireylerin Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşlerine Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşler	Olumlu	Nötr	Olumsuz	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,47±0,781	2,82±0,756	2,89±0,782	11,464; <0,001*** Fark; 1-2,3
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	2,96±1,234	3,39±1,080	3,38±1,156	6,762; 0,001** Fark; 1-2,3
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,74±0,949	2,11±1,040	2,22±1,035	7,913; <0,001*** Fark; 1-2,3
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,12±1,410	3,21±1,221	3,46±1,376	1,369; 0,255
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,65±0,805	2,05±0,982	2,10±0,940	10,246; <0,001*** Fark; 1-2,3
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşler	Olumlu	Nötr	Olumsuz	F; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,78±0,781	3,75±0,631	4,01±0,727	6,676; 0,001** Fark; 3-1,2
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,81±0,926	3,78±0,828	4,03±0,834	3,885; 0,021* Fark; 3-1,2
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,29±1,044	3,17±0,924	3,55±0,996	6,578; 0,002** Fark; 3-1,2
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,18±0,764	4,19±0,648	4,39±0,754	3,872; 0,022* Fark; 3-1,2
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi					

Tablo 102 incelendiğinde; toplumda yaşlı bireylere yönelik tutumun olumlu olduğunu düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve alt boyut puanları tutumun olumsuz veya nötr olduğunu düşünen yaşlılara göre daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Kaçan ve arkadaşları (2018), yaşlıya karşı olumsuz tutum içinde olmanın yaşlının toplum içinde kendini algılamasını etkileyerek psikososyal sorunlara neden olduğunu belirtmişlerdir. Levy (2009), yaşlı bireylere yönelik olumsuz tutumların ve yaşlı bireylerin stereotiplere sokulması (yaşlı bireyleri topluma katkı sunmayan, öğrenme ve yeniliklere uyum becerisinden yoksun olan, toplumsal yük olan kişiler olarak görme eğiliminde olunması) gibi durumların yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya uğramasına neden olduğunu ifade etmiştir. Yoksulluk algısı açısından ise toplumda yaşlı bireylere yönelik tutumun olumsuz olduğunu düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları tutumun olumlu veya nötr olduğunu düşünen yaşlılara göre daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına

paralel olarak yaşlı bireylere yönelik olumsuz ve önyargılı tutumların yaşlı bireylerin sosyoekonomik ve kültürel yaşamlarını olumsuz etkilediğini ifade eden çalışmalar mevcuttur (Bousfield ve Huthison, 2010; Luo ve arkadaşları, 2013; Uzun ve arkadaşları, 2015).

Tablo 103: Yaşlı Bireylerin Toplumda Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kalma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Toplumda Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kaldığını Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,55±0,797	3,02±0,664	-5,495; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,07±1,213	3,50±1,021	-3,290; 0,001**
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,86±0,965	2,23±1,102	-3,318; 0,002**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,03±1,353	3,65±1,159	-4,244; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,73±0,868	2,27±0,950	-5,337; <0,001***
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplamda Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kaldığını Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,71±0,593	3,93±0,736	-2,754; 0,006**
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,76±0,791	3,95±0,867	-1,975; 0,049*
	Görel Yoksulluk Ort±SS	3,19±0,825	3,42±1,035	-2,097; 0,037*
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,10±0,644	4,34±0,735	-3,013; 0,003**
*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 103 incelendiğinde; toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığını düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve tüm alt boyut puanları maruz kalmayan yaşlılara göre daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Van Regenmortel ve arkadaşları (2018), yaş ayrımcılığına uğrayan yaşlıların özellikle gençlerle aynı toplumsal kaynaklara erişememe, topluma katkı yapamayan bireyler olarak görülme, yaşlandığı için insanlar tarafından ciddiye alınmama, diğer yaş gruplarıyla karşılaştırıldığında toplumda fazla önemsenmeme gibi durumlardan yakındıklarını ve bu sorunların yaşlı bireylerde sosyal dışlanmaya neden olduğunu belirlemişlerdir. Burholt ve arkadaşları (2019), yaşlı insanlara ve yaşlanma sürecine yönelik (basmakalıp) tutum ve inançların, yaşlı ayrımcılığının yaşlı bireylerin sosyal

ağlara katılımını olumsuz etkilediğini belirlemişlerdir. Conboy (2021), yaşlı ayrımcılığının yaşlıların marjinal ve değersiz olarak görülmesine neden olarak onları sembolik dışlanmaya maruz bıraktığını ifade etmiştir. Warburton ve arkadaşları (2013), yaşlı ayrımcılığının ve yaşlılık stereotiplerinin yaşlıların sosyal katılımının önünde güçlü psikolojik engeller olduğunu belirtmişlerdir. Yoksulluk algısı açısından ise toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığını düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları maruz kalmayan yaşlılara göre daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Phillipson ve Scharf (2004), yaşlı ayrımcılığı deneyiminin ve yaşlı ayrımcılığı stereotiplerinin yaşlı insanlar üzerindeki etkilerinin yaşlılıkta yoksulluk da dâhil olmak üzere çeşitli sosyal dışlanma biçimlerine katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Lee (2021), yaşlı ayrımcılığının ve zayıf ekonomik durumun yaşlı bireylerin sosyal entegrasyonunu olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.

Tablo 104: Yaşlı Bireylerin Toplumda Sosyoekonomik İmkanlara Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Toplumda Sosyoekonomik İmkanlara Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olduğunu Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,87±0,744	2,36±0,761	6,669; <0,001***
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,50±1,089	2,71±1,152	6,964; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,05±1,037	1,81±0,969	2,353; 0,019*
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,33±1,303	3,00±1,353	2,402; 0,017*
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,03±0,934	1,63±0,847	4,367; <0,001***
	Toplumda Sosyoekonomik İmkanlara Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olduğunu Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yoksulluk Algı Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	4,03±0,705	3,77±0,689	3,637; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,03±0,867	3,81±0,83	2,534; 0,012*
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,59±0,938	3,21±0,991	3,784; <0,001***
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,41±0,706	4,20±0,716	2,876; 0,004**

p<0,05, **p<0,01, *p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi*

Tablo 104 incelendiğinde; toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Yarbuğ (2019), sosyoekonomik haklara erişimin yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu belirlemiştir. Plath (2008), kişisel sosyoekonomik kaynakların yanında toplumsal hizmet ve kaynaklara erişimin yaşlı bireylerin sosyal açıdan kapsayıcı bağımsızlığını etkileyerek onların sosyal dışlanma durumlarını etkilediğini belirlemiştir. Walsh ve arkadaşları (2020), sosyoekonomik kaynaklara erişimdeki sınırlılığın kaynaklarda, ilişkilerde, toplumun temel alanlarında güç ve haklarda eşitsizliklere yol açarak yaşlılarda sosyal dışlanmaya neden olduğunu belirlemişlerdir. Yuan ve Ngai (2012), sosyoekonomik kaynak ve imkânlara erişimdeki yetersizliğin kümülatif ekonomik dezavantajlara neden olarak yaşlı bireylerin başkalarıyla bağlantıyı kurma fırsatlarını kısıtladığını, yaşlı bireylerin yaşam doyumunu azalttığını, yaşlı bireylerde giderek artan bir sosyal ötekileşme durumunun yaşanmasına neden olduğunu ve böylece yaşlı bireylerde sosyal dışlanmayı artırdığını belirlemişlerdir. Hrast ve arkadaşları (2012), toplumdaki sosyoekonomik kaynaklara erişimin yaşlı bireylerde sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmada az kullanılan bir strateji olmakla beraber yaşlı bireylerin kişisel çabalarından ziyade sosyoekonomik kaynaklara erişimin onları sosyal dışlanmadan daha iyi koruduğunu belirlemişlerdir. Yoksulluk algısı açısından ise toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamız bulgularına paralel olarak Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2008), sosyal haklara ve imkânlara erişimin yaşlı bireyleri sosyal dışlanma ve yoksulluktan koruyan önemli bir değişken olduğunu ifade etmişlerdir. Moffatt ve Scambler (2008), toplumsal ve sosyoekonomik kaynaklara erişimin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının karşılanabilirliğini artırdığını, aniden ortaya çıkan masraflarla başa çıkma kapasitelerini artırdığını, finansal kaygılardan kaynaklanan stresi azalttığını ve böylece yaşlılarda sosyal dışlanma ve yoksulluğu azalttığını belirlemişlerdir.

Tablo 105: Yaşlı Bireylerin Yaşın İstihdama Katılma Noktasında Engel Teşkil Ettiğini Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Yaşının İstihdama Katılma Noktasında Engel Teşkil Ettiğini Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	2,52±0,772	2,77±0,788	-3,157; 0,002**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	2,93±1,086	3,35±1,205	-3,549; <0,001***
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	1,98±1,053	1,94±0,996	0,388; 0,698
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	2,87±1,259	3,41±1,334	-3,997; <0,001***
	Çevre Dışlanması Ort±SS	1,90±0,903	1,86±0,934	0,460; 0,646
Yoksulluk Algı Ölçeği	Yaşının İstihdama Katılma Noktasında Engel Teşkil Ettiğini Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,82±0,669	3,95±0,757	-1,845; 0,066
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,83±0,834	4,00±0,869	-1,961; 0,051
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,24±1,004	3,56±0,927	-3,214; 0,001**
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,31±0,663	4,23±0,801	1,033; 0,302
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 105 incelendiğinde; yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk ve ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha yüksektir ($p<0,05$). Yoksulluk algısı açısından ise yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünen yaşlıların görelî yoksulluk alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha yüksektir ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak Hraat ve arkadaşlarına (2012) göre ek gelir için çalışmanın yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluktan korunmak için önemli bir stratejidir ancak bu çoğunlukla bazı işleri yapabilecek kadar sağlıklı olan ve aynı zamanda kariyerlerinden yararlanabilecekleri becerilere sahip olan (terzilik vb.) yaşlılar için geçerli olabilmektedir. Hoff (2008), Avrupa’da yaşlı bireylerde yoksulluk ve sosyal dışlanmayı incelediği araştırmada istihdamdan erken kopuşun ve ileri yaş nedeniyle istihdama katılamamanın yaşlılarda yoksulluk riskini artırdığını belirlemiştir.

Tablo 106: Yaşlı Bireylerin Sosyal Politikaların Yaşlı Bireyleri Koruyacak Şekilde Düzenlendiğini Düşünme Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Sosyal Politikaların Yaşlı Bireyleri Koruyacak Şekilde Düzenlendiğini Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,79±0,760	2,55±0,806	3,123; 0,002**
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	3,34±1,102	3,03±1,240	2,609; 0,009**
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,09±1,069	1,82±0,939	2,655; 0,008**
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,17±1,316	3,23±1,349	-0,428; 0,669
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,06±0,928	1,68±0,874	4,197; <0,001***
Yoksulluk Algı Ölçeği	Sosyal Politikaların Yaşlı Bireyleri Koruyacak Şekilde Düzenlendiğini Düşünme Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	4,04±0,650	3,72±0,722	4,584; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	4,12±0,771	3,7±0,871	5,092; <0,001***
	Görelî Yoksulluk Ort±SS	3,53±0,966	3,20±0,981	3,389; 0,001**
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	4,37±0,696	4,20±0,731	2,374; 0,018*
*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$, p=Anlamlılık Düzeyi Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi				

Tablo 106 incelendiğinde; yaşlı bireylerin sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, enformel sosyal destekten yoksunluk ve çevre dışlanması alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılardan daha düşüktür ($p<0,05$). Çalışmamızla paralel olarak sosyal politikaların yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan ve yoksulluktan koruduğunu belirleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Phillipson ve Scharf, 2004; Jehoel-Gijsbers ve Vrooman, 2008; Moffatt ve Scambler, 2008; Okech ve arkadaşları, 2013; Parmar ve arkadaşları, 2014; Karakaya ve Işıkhani, 2023). Buna göre sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma toplam puanı, maddi yoksunluk, enformel sosyal destekten yoksunluk ve çevre dışlanması alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha düşüktür. Yoksulluk algısı açısından ise sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha düşüktür. Çalışmamızla paralel olarak Kola ve Owumi (2019), hükümetlerin kötü

yönetimi, yaşlıları destekleyecek sosyal politikaların yetersizliği gibi yapısal nedenlerin yaşlı bireylerde yoksulluğu artırdığını ve kalıcılaştırdığını ifade etmiştir. Dhemba (2014), Zimbabwe'deki yaşlılar hakkında yaptığı çalışmada yaşlıların çoğunluğunun sosyal güvenlik kapsamında olmadığı için sosyal politikalardan yararlanamadığını, yararlananlar açısından ise sosyal politikaların yetersiz olduğunu ve bu nedenle yaşlılıkta yoksulluğun arttığını belirlemiştir. Khan ve arkadaşları (2017), Malezya'daki yaşlılar üzerinde yaptıkları çalışmada yaşlılara yönelik sosyal politikaların ve devlet desteğinin yetersiz olması nedeniyle yaşlıların yoksullukla baş etmede sınırlı kaynaklara sahip olduğunu belirlemişler ve sahip olunan sınırlı kaynakların ise sürdürülebilir olmadığını ifade etmişlerdir. Kalasa (2005), Afrika ülkelerinde yaptığı çalışmada yetersiz sosyal politikaların ve dengesiz kalkınma politikalarının yaşlı bireyleri yoksulluk riskini açık hale getirdiğini ifade etmiştir. Hoff (2008), sosyal politikaların yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan ve yoksulluktan koruyan önemli sosyal içerici araçlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Kwan ve Walsh (2018), yoksullukla mücadele politikalarının, programlarının ve uygulamalarının yaşlı yoksulluğunu anlamada ve azaltmada önemli işlevleri olduğunu belirtmişlerdir. Çağlar (2015), yaşlılara yönelik sosyal refah uygulamalarının yaşlı bireyleri sosyoekonomik sorunlardan korumada önemli rolü olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 107: Yaşlı Bireylerin Seçimlerde Oy Kullanma Durumlarına Göre Yaşlılarda Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algı Ölçeklerinden Aldıkları Puanlar

	Seçimlerde Oy Kullanma Durumu	Hayır	Evet	t; p
Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği	Toplam Puan Ort±SS	2,67±0,837	2,67±0,788	-0,030; 0,976
	Maddi Yoksunluk Ort±SS	2,83±1,088	3,22±1,182	-1,649; 0,100
	Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Ort±SS	2,24±1,002	1,94±1,016	1,513; 0,131
	Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Ort±SS	3,12±1,331	3,21±1,332	-0,329; 0,742
	Çevre Dışlanması Ort±SS	2,39±0,994	1,84±0,906	3,017; 0,003**
Yoksulluk Algı Ölçeği	Seçimlerde Oy Kullanma Durumu	Hayır	Evet	t; p
	Toplam Puan Ort±SS	3,15±0,960	3,92±0,656	-5,697; <0,001***
	Mutlak Yoksulluk Ort±SS	3,16±1,095	3,95±0,805	-4,810; <0,001***
	Görel Yoksulluk Ort±SS	2,80±0,930	3,40±0,980	-3,061; 0,002**
	İnsani Yoksulluk Ort±SS	3,44±1,063	4,34±0,648	-6,571; <0,001***

p<0,05, **p<0,01, *p<0,001, p=Anlamlılık Düzeyi
Ort=Ortalama, SS=Standart Sapma, t=Bağımsız Örneklem T Testi, F=Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Fark=Tukey Testi*

Tablo 107 incelendiğinde; seçimlerde oy kullanan yaşlıların çevre dışlanması alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha düşüktür ($p<0,05$). Sosyal dışlanmaya dair çalışmamızla paralel olarak Ogg (2005), siyasal katılımın ve güncel gelişmeleri takip etmenin sosyal dışlanma için önemli bir değişken olduğunu belirlemiştir. Hoff (2008), siyasi temsil eksikliğinin yaşlılarda sosyal dışlanma riskini artırdığını belirlemiştir. Burns ve arkadaşları (2012), sivil ve siyasi katılıma erişimdeki yetersizliklerin yaşlılarda sosyal dışlanma riskini artırdığını belirlemiştir. Karataşoğlu ve İslamoğlu (2016), oy verme hakkını kullanmayan veya siyasal sistemden uzak olan bireylerin sosyal dışlanmaya uğrama ihtimallerinin arttığını ifade etmişlerdir. Yoksulluk algısı açısından ise seçimlerde oy kullanan yaşlıların yoksulluk algısı toplam puanı ve tüm alt boyut puanları düşünmeyen yaşlılara göre daha yüksektir. Yoksulluğa dair çalışmamızda ilginç bir bulgu ortaya çıkmıştır. Seçimlerde oy veren yaşlı bireylerin yoksulluk algısı toplam puanı ve alt boyut puanlarının tamamı oy vermeyenlerden yüksek çıkmıştır. Bu bulgu apolitik olanların kendilerini daha az yoksul hissettiğini göstermektedir. Çalışmamız bulgularına paralel olarak Okuroğlu (2011) yoksulluğun siyasal davranış ile ilişkisini incelediği çalışmada yoksul bireylerde siyasal katılımın arttığını belirlemiştir. Hoban (2019), yoksulluğun zaman zaman bireyleri siyasal katılıma yönelttiğini belirlemiş, bunun sebeplerini ise yoksul bireylerin siyasal tercihleri sayesinde sosyal yardım aldıklarını-alacaklarını düşünmeleri, siyasal tercihleri sayesinde kendilerinin veya yakınlarının istihdam edileceğini umut etmeleri şeklinde ifade etmiştir.

4.5. YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK İLE BAŞA ÇIKMAYA DAİR MİKRO, MEZO, EKZO VE MAKRO DÜZEYDE ÖZELLİKLERİNE GÖRE SOSYAL DIŞLANMA VE YOKSULLUK ALGISI DURUMLARINA DAİR REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

Regresyon analizi yapılmasındaki amaç, matematiksel modeller kurarak bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye dair bağıntılar oluşturmaktır. Regresyon analizinde hedef ya da sonuç değişkenini oluşturan unsur bağımlı değişken iken sonuç ya da hedef değişkenini etkilediği düşünülen değişkenler ise bağımsız

değişken konumundadır. Yani temelde tüm regresyon analizlerindeki amaç, bağımlı değişken üzerinde en çok etkisi bulunan bağımsız değişkenleri tespit edebilmek ve bağımlı değişken üzerinde etkisi bulunan bağımsız değişkenler aracılığıyla bağımlı değişkenle alakalı kestirim yapabilmektir.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını açıklama düzeyini belirleyebilmek için regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

4.5.1. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını açıklama düzeyinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur.

Tablo 108: Yaşlı Bireylerin Mikro Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Mikro Düzeyde Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	2,321	0,564		4,112	0,000	1,211	3,431
1	Cinsiyet (1: Erkek, 0: Kadın)	-0,114	0,110	-0,072	-1,039	0,299	-0,329	0,102
2	Yaş	0,001	0,006	0,010	0,200	0,841	-0,011	0,013
3	Eğitim Durumu	-0,098	0,031	-0,177	-3,113	0,002**	-0,160	-0,036
4	Medeni Durum (1: Bekar, 0: Evli)	0,024	0,140	0,015	0,171	0,864	-0,251	0,299
5	Yaşanılan Yer (1: Belde/Köy, 0: İl/İlçe)	-0,111	0,093	-0,057	-1,189	0,235	-0,295	0,073
6	Aylık Gelir	-0,099	0,049	-0,111	-2,016	0,044*	-0,196	-0,002
7_1	Sosyal Güvence 1 (1: Y/D/Y aylığı, 0: Emekliyim)	0,242	0,128	0,133	1,891	0,059	-0,010	0,494
7_2	Sosyal Güvence 2 (1: Diğer, 0: Emekliyim)	0,161	0,133	0,084	1,206	0,229	-0,101	0,423
8	Sağlık Durumu	0,247	0,071	0,181	3,459	0,001**	0,107	0,388
9	Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirirken Güçlük Yaşama (1: Evet, 0: Hayır)	0,137	0,076	0,087	1,808	0,071	-0,012	0,286

10	Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,260	0,080	-0,165	-3,252	0,001**	-0,418	-0,103
11	Kendine Ait Araç Olma Durumu (1: Var, 0: Yok)	-0,161	0,107	-0,076	-1,507	0,133	-0,370	0,049
12	Barınma Durumu (1: Diğer, 0: Kendi evimde yaşıyorum)	0,243	0,101	0,117	2,400	0,017*	0,044	0,441
13_1	Yaşanılan Kişiler 1 (1: Eşimle yaşıyorum, 0: Yalnız yaşıyorum)	0,122	0,150	0,077	0,817	0,415	-0,172	0,416
13_2	Yaşanılan Kişiler 2 (1: Diğer, 0: Yalnız yaşıyorum)	-0,080	0,119	-0,047	-0,679	0,498	-0,314	0,153
14	Barınılan Koşulların Yaşlı Dostu Yaşanabilir Koşullar Olduğunu Düşünme (1: Evet, 0: Hayır)	-0,318	0,086	-0,169	-3,691	<0,001* **	-0,488	-0,149
Model Özeti: $R=0,513$; $R^2=0,263$; $\text{Adj. } R^2=0,232$; $F=8,532$; $p<0,001^{***}$ <i>Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Puanı</i> $*p<0,05$, $**p<0,01$, $***p<0,001$ <i>Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R²=(Adjusted) Düzeltilmiş R²</i> <i>t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı</i>								

Tablo 108 incelendiğinde; yaşlı bireylerde sosyal dışlanma durumunu, mikro düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağıntı problemi ($VIF>10$) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,804).

Mikro düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlılarda sosyal dışlanma puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir ($F=8,532$, $p=0,000<0,001$). Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %23,2'si modeldeki mikro düzeyde özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj. } R^2=0,232$).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; eğitim durumu, aylık gelir, sağlık durumu, günlük yaşamda fiziksel aktivite yapma durumu, barınma durumu ve barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünme değişkenlerinin yaşlılarda sosyal dışlanma puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu söylenebilir ($p<0,05$). Bu bulgu kapsamında yaşlıların eğitim seviyesinin 1 birim artması sosyal dışlanma puanını 0,098 kat azaltmaktadır. Yaşlıların aylık gelirlerinin 1 birim artması sosyal dışlanma puanını 0,099 kat azaltmaktadır. Yaşlıların sağlık durumunun 1 birim kötüleşmesi sosyal dışlanma

puanını 0,247 kat arttırmaktadır. Fiziksel aktivite yapan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, fiziksel aktivite yapmayan yaşlıların puanından 0,260 kat daha azdır. Kendi evi dışında bir yerde yaşayan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, kendi evinde yaşayan yaşlılardan 0,243 kat daha fazladır. Barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünen yaşlıların sosyal dışlanma puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,318 kat daha azdır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken sağlık durumu (std. beta=0,181) iken bunu sırayla eğitim durumu (std. beta=0,177), barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünme (std. beta=0,169), günlük yaşamda fiziksel aktivite yapma durumu (std. beta=0,165), barınma durumu (std. beta=0,117) ve aylık gelir (std. beta=0,111) izlemiştir.

Tablo 109: Yaşlı Bireylerin Mikro Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Mikro Düzeyde Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	3,502	0,545		6,423	0,000	2,430	4,574
1	Cinsiyet (1: Erkek, 0: Kadın)	-0,019	0,106	-0,013	-0,175	0,861	-0,226	0,189
2	Yaş	0,003	0,006	0,031	0,581	0,562	-0,008	0,015
3	Eğitim Durumu	0,046	0,030	0,093	1,519	0,130	-0,014	0,106
4	Medeni Durum (1: Bekar, 0: Evli)	-0,039	0,135	-0,027	-0,286	0,775	-0,305	0,227
5	Yaşanılan Yer (1: Belde/Köy, 0: İl/İlçe)	-0,064	0,090	-0,037	-0,706	0,481	-0,241	0,114
6	Aylık Gelir	-0,052	0,047	-0,065	-1,096	0,274	-0,145	0,041
7_1	Sosyal Güvence 1 (1: Y/D/Y aylığı, 0: Emekliyim)	0,018	0,124	0,011	0,143	0,886	-0,225	0,261
7_2	Sosyal Güvence 2 (1: Diğer, 0: Emekliyim)	0,171	0,129	0,100	1,326	0,186	-0,082	0,424
8	Sağlık Durumu	0,160	0,069	0,131	2,316	0,021*	0,024	0,296
9	Günlük Yaşam Aktivitelerini Gerçekleştirirken Güçlük Yaşama (1: Evet, 0: Hayır)	0,002	0,073	0,001	0,027	0,978	-0,142	0,146
10	Günlük Yaşamda Fiziksel Aktivite Yapma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,179	0,077	-0,127	-2,320	0,021*	-0,331	-0,027
11	Kendine Ait Araç Olma Durumu	-0,068	0,103	-0,036	-0,657	0,512	-0,270	0,135

	(1: Var, 0: Yok)							
12	Barınma Durumu (1: Diğer, 0: Kendi evimde yaşıyorum)	0,058	0,098	0,031	0,591	0,555	-0,134	0,250
13_1	Yaşanılan Kişiler 1 (1: Eşimle yaşıyorum, 0: Yalnız yaşıyorum)	-0,091	0,144	-0,064	-0,629	0,530	-0,375	0,193
13_2	Yaşanılan Kişiler 2 (1: Diğer, 0: Yalnız yaşıyorum)	0,039	0,115	0,026	0,339	0,735	-0,186	0,264
14	Barınılan Koşulların Yaşlı Dostu Yaşanabilir Koşullar Olduğunu Düşünme (1: Evet, 0: Hayır)	-0,394	0,083	-0,234	-4,729	<0,001* ***	-0,558	-0,230
Model Özeti: R=0,370; R²=0,137; Adj. R²=0,101; F=3,796; p=<0,001*** <i>Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Yoksulluk Algısı Puanı</i> *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001 Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R²=(Adjusted) Düzeltilmiş R² t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı								

Tablo 109 incelendiğinde; yaşlıların yoksulluk algısını, mikro düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağımlı problemi (VIF>10) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,701).

Mikro düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlılarda yoksulluk algısı puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir (F=3,796, p=0,000<0,001). Yaşlılarda yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %10,1'i modeldeki mikro düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır (Adj.R²=0,101).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; sağlık durumu, günlük yaşamda fiziksel aktivite yapma durumu ve barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünme değişkenlerinin yaşlıların yoksulluk algısı puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir (p<0,05). Bu bulgu kapsamında yaşlıların sağlık durumunun 1 birim kötüleşmesi yoksulluk algısı puanını 0,160 kat artırmaktadır. Günlük yaşamda fiziksel aktivite yapan yaşlıların yoksulluk algısı puanı, yapmayan yaşlıların puanından 0,179 kat daha azdır. Barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,394 kat daha azdır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken barınılan koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünme (std. beta=0,234) iken bunu sırayla günlük yaşamda fiziksel aktivite yapma durumu (std. beta=0,127) ve sağlık durumu (std. beta=0,131) izlemiştir.

4.5.2. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mezo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mezo düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını açıklama düzeyinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli oluşturulmuştur.

Tablo 110: Yaşlı Bireylerin Mezo Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Mezo Düzeyde Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	2,608	0,312		8,362	0,000	1,994	3,221
15	Çocuk Sayısı	0,004	0,040	0,006	0,107	0,915	-0,074	0,082
16	Torun Olma Durumu (1: Var, 0: Yok)	-0,009	0,148	-0,003	-0,059	0,953	-0,300	0,282
17	Aile Üyeleri ile Görüşme Sıklığı	0,008	0,027	0,014	0,295	0,769	-0,044	0,060
18	Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumu	0,052	0,060	0,040	0,871	0,384	-0,065	0,170
19	Aile Üyelerinin Önemli Kararları Alırken Danışma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,074	0,089	-0,041	-0,839	0,402	-0,249	0,100
20	Aile Üyeleri ile Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,066	0,079	-0,042	-0,838	0,403	-0,222	0,089
21	Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edildiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,179	0,094	0,088	1,892	0,059	-0,007	0,365
22	Arkadaş Olma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,025	0,106	-0,011	-0,233	0,816	-0,233	0,184
	Tüketim Kısıntısı Yapma Durumu							
24_1	Gıda (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,341	0,097	0,210	3,511	0,001**	0,150	0,532
24_2	Elektrik, Su, Isınma vb. Giderler (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,254	0,093	0,161	2,743	0,006**	0,072	0,436

24_3	Sağlık (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	-0,109	0,108	-0,052	-1,007	0,315	-0,322	0,104
24_4	Sosyal amaçlı harcamalar (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,142	0,085	0,085	1,673	0,095	-0,025	0,308
25	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Ek İş Yapma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,028	0,087	0,015	0,318	0,751	-0,143	0,198
26_1	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumu (1: Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çekmedim, 0: Almadım)	0,032	0,089	0,016	0,356	0,722	-0,143	0,206
26_2	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumu (1: Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çektim, 0: Almadım)	0,407	0,116	0,163	3,514	<0,001* **	0,179	0,634
27	Akıllı Telefon Kullanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,100	0,122	0,062	0,815	0,416	-0,141	0,340
28	Çevrim içi Mesajlaşma Uygulamalarını Kullanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,369	0,138	-0,222	-2,683	0,008**	-0,640	-0,099
29	Sosyal Medya Hesabı (1: Var, 0: Yok)	0,169	0,113	0,090	1,489	0,137	-0,054	0,391
30	İnternet Üzerinden Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb. Dijital İşlemleri Gerçekleştirebilme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,019	0,120	-0,008	-0,161	0,872	-0,256	0,217
31	Yaşanılan Çevrenin Yaşlı Dostu Bir Çevre Olduğunu Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,345	0,075	-0,205	-4,620	<0,001* **	-0,492	-0,198
32_1	En Sık Yapılan Boş Zamanı Değerlendirme Aktivitesi (1: Ev/Bahçe işleriyle uğraşırım, 0: Ailemle (eş, çocuk, torun vb.) vakit geçiririm)	-0,104	0,084	-0,063	-1,235	0,217	-0,269	0,061
32_2	En Sık Yapılan Boş Zamanı Değerlendirme Aktivitesi (1: Diğer, 0: Ailemle (eş, çocuk, torun vb.) vakit geçiririm)	-0,046	0,088	-0,027	-0,526	0,599	-0,220	0,127
Model Özeti: $R=0,561$; $R^2=0,315$; Adj. $R^2=0,275$; $F=7,867$; $p=<0,001^{***}$								
Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Puanı $*p<0,05$, $**p<0,01$, $***p<0,001$ Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R^2=(Adjusted) Düzeltilmiş R^2 t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı								

Tablo 110 incelendiğinde; yaşlılarda sosyal dışlanma durumunu, mezo düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır.

Modelde çoklu bağıntı problemi ($VIF > 10$) ie oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,992).

Mezo düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlılarda sosyal dışlanma puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir ($F=7,867$, $p=0,000 < 0,001$). Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %27,5'i modeldeki mezo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($Adj.R^2=0,275$).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; gıdada tüketim kısıntısı yapma durumu, elektrik, su, ısınma vb. giderlerde tüketim kısıntısı yapma durumu, yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alma durumu, çevrim içi mesajlaşma uygulamalarını kullanma durumu ve yaşanılan çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünme durumu değişkenlerinin yaşlılarda sosyal dışlanma puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir ($p < 0,05$). Buna göre, gıdada tüketim kısıntısı yapan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, kısıntı yapmayan yaşlıların puanından 0,341 kat daha fazladır. Elektrik, su, ısınma vb. giderlerde tüketim kısıntısı yapan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, kısıntı yapmayan yaşlıların puanından 0,254 kat daha fazladır. Yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alan ve borcunu ödemekte güçlük çeken yaşlıların sosyal dışlanma puanı, borç almayan yaşlılardan 0,407 kat daha fazladır. Çevrim içi mesajlaşma uygulamalarını kullanan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, kullanmayan yaşlılardan 0,369 kat daha azdır. Yaşanılan çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünen yaşlıların sosyal dışlanma puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,345 kat daha azdır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken çevrim içi mesajlaşma uygulamalarını kullanma durumu (Std. Beta=0,222) iken bunu sırayla gıdada tüketim kısıntısı yapma durumu (std. beta=0,210), yaşanılan çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünme durumu (std. beta=0,205), yaşlılık sürecinizde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alma durumu (std. beta=0,163) ve elektrik, su, ısınma vb. giderlerde tüketim kısıntısı yapma durumu (std. beta=0,161) izlemiştir.

Tablo 111: Yaşlı Bireylerin Mezo Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Mezo Düzeydeki Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	3,269	0,292		11,176	0,000	2,694	3,844
15	Çocuk Sayısı	0,025	0,037	0,037	0,659	0,510	-0,049	0,098
16	Torun Olma Durumu (1: Var, 0: Yok)	0,161	0,139	0,063	1,162	0,246	-0,112	0,434
17	Aile Üyeleri ile Görüşme Sıklığı	-0,040	0,025	-0,083	-1,598	0,111	-0,089	0,009
18	Aile Üyelerinden Ekonomik Destek Alma Durumu	-0,066	0,056	-0,057	-1,177	0,240	-0,176	0,044
19	Aile Üyelerinin Önemli Kararları Alırken Danışma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,042	0,083	0,026	0,505	0,614	-0,122	0,206
20	Aile Üyeleri ile Beraber Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,105	0,074	-0,074	-1,415	0,158	-0,251	-0,041
21	Aile Üyeleri Tarafından İhmal Edildiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,189	0,089	0,104	2,129	0,034*	0,014	0,363
22	Arkadaş Olma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,105	0,100	-0,052	-1,060	0,290	-0,301	0,090
	Tüketim Kısıntısı Yapma Durumu							
24_1	Gıda (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,214	0,091	0,148	2,351	0,019*	0,035	0,393
24_2	Elektrik, Su, Isınma vb. Giderler (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,084	0,087	0,059	0,965	0,335	-0,087	0,255
24_3	Sağlık (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,232	0,102	0,124	2,285	0,023*	0,032	0,432
24_4	Sosyal amaçlı harcamalar (1: Kısıntı Yaparım, 0: Kısıntı Yapmam)	0,024	0,079	0,016	0,305	0,761	0,132	0,180
25	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Ek İş Yapma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,170	0,081	-0,100	-2,081	0,038*	-0,330	-0,009
26_1	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumu (1: Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çekmedim, 0: Almadım)	0,117	0,083	0,068	1,398	0,163	-0,047	0,281
26_2	Yaşlılık Sürecinde Ekonomik Sorunların Çözümünde Herhangi Bir Kimseden Borç Alma Durumu (1: Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çektim, 0: Almadım)	0,017	0,109	0,008	0,161	0,872	0,196	0,231
27	Akıllı Telefon Kullanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,016	0,115	0,011	0,141	0,888	-0,209	0,242

28	Çevrim içi Mesajlaşma Uygulamalarını Kullanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,065	0,129	0,043	0,500	0,618	-0,189	0,318
29	Sosyal Medya Hesabı (1: Var, 0: Yok)	-0,011	0,106	-0,006	-0,100	0,921	-0,219	0,198
30	İnternet Üzerinden Fatura Ödeme, Hastane Randevusu Alma vb. Dijital İşlemleri Gerçekleştirebilme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,134	0,113	0,065	1,190	0,235	-0,087	0,356
31	Yaşanılan Çevrenin Yaşlı Dostu Bir Çevre Olduğunu Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,394	0,070	-0,262	5-,618	<0,001* **	-0,531	-0,256
32_1	En Sık Yapılan Boş Zamanı Değerlendirme Aktivitesi (1: Ev/Bahçe işleriyle uğraşım, 0: Ailemle (eş, çocuk, torun vb.) vakit geçiririm)	0,134	0,079	0,092	1,704	0,089	-0,021	0,289
32_2	En Sık Yapılan Boş Zamanı Değerlendirme Aktivitesi (1: Diğer, 0: Ailemle (eş, çocuk, torun vb.) vakit geçiririm)	0,070	0,083	0,046	0,849	0,396	-0,092	0,233
Model Özeti: $R=0,493$; $R^2=0,243$; Adj. $R^2=0,199$; $F=5,514$; $p<0,001^{***}$								
<i>Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Yoksulluk Algısı Puanı</i> <i>*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001</i> <i>Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R²=(Adjusted) Düzeltilmiş R²</i> <i>t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı</i>								

Tablo 111 incelendiğinde; yaşlıların yoksulluk algı puanını, mezo düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağıntı problemi ($VIF>10$) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,882).

Mezo düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlıların yoksulluk algı puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir ($F=5,514$, $p=0,000<0,001$). Yaşlıların yoksulluk algı puanında meydana gelen değişimin %19,9'u modeldeki mezo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır (Adj. $R^2=0,199$).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünme durumu, gıdada tüketim kısıntısı yapma durumu, sağlıkta tüketim kısıntısı yapma durumu, yaşlılık sürecinizde ekonomik sorunların çözümünde ek iş yapma durumu ve yaşanılan çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünme durumu değişkenlerinin yaşlıların yoksulluk algısı puanı üzerindeki etkilerinin

istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu söylenebilir ($p < 0,05$). Buna göre, aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlıların puanından 0,189 kat daha fazladır. Gıdada tüketim kısıntısı yapan yaşlıların yoksulluk algısı puanı, kısıntı yapmayan yaşlıların puanından 0,214 kat daha fazladır. Sağlık alanında kısıntısı yapan yaşlıların yoksulluk algısı puanı, kısıntı yapmayan yaşlıların puanından 0,232 kat daha fazladır. Yaşlılık sürecinde ek iş yapan yaşlıların yoksulluk algısı puanı, ek iş yapmayan yaşlılardan 0,170 kat daha azdır. Yaşanılan çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,394 kat daha azdır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken yaşanılan çevrenin yaşlı dostu bir çevre olduğunu düşünme durumu (std. beta=0,262) iken bunu sırayla gıdada tüketim kısıntısı yapma durumu (std. beta=0,148), sağlıkta tüketim kısıntısı yapma durumu (std. beta=0,124), aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünme durumu (Std. Beta=0,104) ve yaşlılık sürecinizde ekonomik sorunların çözümünde ek iş yapma durumu (std. beta=0,100) izlemiştir.

4.5.3. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Ekzo Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair ekzo düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını açıklama düzeyinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli oluşturulmuştur.

Tablo 112: Yaşlı Bireylerin Ekzo Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Ekzo Düzeydeki Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	3,606	0,194		18,556	0,000	3,224	3,988
	Kamusal Hizmetlere Erişme Durumu							
33_1	Sağlık Hizmetleri (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	0,005	0,150	0,003	0,036	0,971	-0,289	0,300
33_2	Sosyal Hizmetler (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0:	-0,067	0,154	-0,039	-0,436	0,663	-0,371	0,236

	Erişmekte zorlanıyorum)							
33_3	Bürokratik Hizmetler (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,205	0,134	-0,122	-1,537	0,125	-0,468	0,057
33_4	Toplu Taşıma Hizmetleri (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,078	0,097	-0,045	-0,799	0,425	-0,269	0,113
33_5	Bankacılık Hizmetleri (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,103	0,101	-0,064	-1,022	0,307	-0,301	0,095
34	Kamusal Hizmetlerin Kapsamının Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,169	0,099	-0,105	-1,698	0,090	-0,364	0,027
35	Kamusal Hizmet Binalarının Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,016	0,099	0,010	0,160	0,873	-0,179	0,211
36	Kamusal Hizmetlerden Yararlanırken Kamu Görevlilerinin Size Yönelik Tutumlarını Değerlendirme Durumu	0,015	0,063	0,011	0,241	0,810	-0,108	0,139
37	Yerel Yönetim (Belediye) Hizmetlerinin Yaşlı Bireylerin Gereksinimlerine Yönelik Düzenlendiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,189	0,082	-0,118	-2,309	0,021*	-0,350	-0,028
38	Yaşlıların Sahip Oldukları Sosyoekonomik Haklar Hakkında Bilgisi Olma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,193	0,082	-0,109	-2,350	0,019*	-0,354	-0,031
39	Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,306	0,087	0,156	3,504	0,001**	0,134	0,478
41_1	Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumu (1: Faydalandım, güçlük çekmedim; 0: Faydalanmadım)	-0,275	0,084	-0,150	-3,262	0,001**	-0,440	-0,109
41_2	Ekonomik Sorunların Çözümünde Bankaların Kredi/Kredi Kartı Hizmetlerinden Faydalanma Durumu (1: Faydalandım, güçlük çektim; 0: Faydalanmadım)	0,454	0,103	0,198	4,412	<0,001**	0,252	0,657
42	Psikososyal Sorunların Çözümünde Profesyonel Psikososyal Destek Hizmetlerinden Yararlanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,152	0,101	0,067	1,504	0,133	-0,047	0,351
43	Herhangi Bir Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu veya Gönüllü Faaliyetlere Üyeliğin veya Katılımın Bulunma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,255	0,114	-0,105	-2,230	0,026*	-0,480	-0,030

44	Kültürel ve Sanatsal Etkinliklere ve Kendini Geliştirmeye Yönelik Kurs ve Eğitimlere Katılma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,037	0,103	-0,016	-0,356	0,722	-0,240	0,166
Model Özeti: $R=0,540$; $R^2=0,291$; Adj. $R^2=0,262$; $F=9,847$; $p<0,001^{***}$								
<i>Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Puanı</i> <i>*$p<0,05$, **$p<0,01$, ***$p<0,001$</i> <i>Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R^2=(Adjusted) Düzeltilmiş R^2</i> <i>t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı</i>								

Tablo 112 incelendiğinde; yaşlılarda sosyal dışlanma durumunu, ekzo düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağıntı problemi ($VIF>10$) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,731).

Mezo düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlılarda sosyal dışlanma puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir ($F=9,847$, $p=0,000<0,001$). Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %26,2'si modeldeki ekzo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır (Adj. $R^2=0,262$).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, yaşlıların sahip oldukları sosyoekonomik haklar hakkında bilgi sahibi olma durumu, sosyal yardımlardan yararlanma durumu, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanma durumu ve herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere üyeliğin veya katılımın bulunma durumu değişkenlerinin yaşlılarda sosyal dışlanma puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu söylenebilir ($p<0,05$). Bu bulgu kapsamında yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma puanı, düşünmeyen yaşlıların puanından 0,189 kat daha azdır. Yaşlıların sahip oldukları sosyoekonomik haklar hakkında bilgisi olan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, bilgisi olmayan yaşlıların puanından 0,193 kat daha azdır. Sosyal yardımlardan yararlanan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, yararlanmayan yaşlılardan 0,406 kat daha fazladır. Ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanan ve

öderken güçlük çekmeyen yaşlıların sosyal dışlanma puanı, bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmayan yaşlılardan 0,275 kat daha azdır. Ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanan ve öderken güçlük çeken yaşlıların sosyal dışlanma puanı, bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmayan yaşlılardan 0,454 kat daha fazladır. Herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere üyeliği veya katılımı bulunan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, katılımı bulunmayan yaşlılardan 0,255 kat daha azdır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken sosyal yardımlardan yararlanma durumu (std. beta=0,156) iken bunu sırayla ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanma durumu (2) (std. beta=0,198), sosyal yardımlardan yararlanma durumu (std. beta=0,156), ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanma durumu (1) (std. beta=0,150), yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu (Std. Beta=0,118), yaşlıların sahip oldukları sosyoekonomik haklar hakkında bilgisi olma durumu (std. beta=0,109) ve herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere üyeliğin veya katılımın bulunma durumu (std. beta=0,105) izlemiştir.

Tablo 113: Yaşlı Bireylerin Ekzo Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Ekzo Düzeydeki Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	2,838	0,179		15,813	0,000	2,485	3,191
	Kamusal Hizmetlere Erişme Durumu							
33_1	Sağlık Hizmetleri (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,174	0,138	-0,111	-1,256	0,210	-0,446	0,098
33_2	Sosyal Hizmetler (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,077	0,143	-0,050	-0,538	0,591	-0,357	0,204
33_3	Bürokratik Hizmetler (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,202	0,123	-0,135	-1,638	0,102	-0,445	0,041
33_4	Toplu Taşıma Hizmetleri (1: Erişmekte zorlanmıyorum, 0: Erişmekte zorlanıyorum)	-0,110	0,090	-0,071	-1,226	0,221	-0,286	0,066

Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Yoksulluk Algısı Puanı

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R²=(Adjusted) Düzeltilmiş R²

t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı

Tablo 113 incelendiğinde; yaşlıların yoksulluk algısı puanını, ekzo düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağıntı problemi ($VIF > 10$) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,826).

Mezo düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlıların yoksulluk algısı puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir ($F=7,624$, $p=0,000 < 0,001$). Yaşlıların yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %21'i modeldeki ekzo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($Adj.R^2=0,210$).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, sosyal yardımlardan yararlanma durumu ve ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanma durumu değişkenlerinin yaşlıların yoksulluk algısı puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu söylenebilir ($p < 0,05$). Bu bulgu kapsamında kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlıların puanından 0,182 kat daha azdır. Yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlıların puanından 0,183 kat daha azdır. Sosyal yardımlardan yararlanan yaşlıların yoksulluk algısı puanı, yararlanmayan yaşlılardan 0,220 kat daha azdır. Ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanan ve öderken güçlük çeken yaşlıların yoksulluk algısı puanı, bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmayan yaşlılardan 0,201 kat daha fazladır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu

(std. beta=0,129) iken bunu sırayla kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu (std. beta=0,127), sosyal yardımlardan yararlanma durumu (std. beta=0,125), ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanma durumu (2) (std. beta=0,098) izlemiştir.

4.5.4. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Makro Düzeyde Özelliklerine Göre Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Algısı Durumlarına Dair Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair makro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını açıklama düzeyinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli oluşturulmuştur.

Tablo 114: Yaşlı Bireylerin Makro Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Yaşlı Bireylerin Makro Düzeydeki Özellikleri	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	2,570	0,246		10,430	0,000	2,086	3,055
45	Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşler	0,131	0,059	0,115	2,203	0,028*	0,014	0,247
46	Toplumda Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kaldığını Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,308	0,091	0,173	3,369	0,001**	0,128	0,487
47	Kendinden Sonra Gelen Nesillerle Arasında Bir Kuşak Çatışması Yaşandığını Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,113	0,082	-0,069	-1,391	0,165	-0,274	0,047
48	Toplumda Sosyoekonomik İmkânlarla Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olduğunu Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,434	0,081	-0,268	-5,346	<0,001**	-0,593	-0,274
49	Yaşın İstihdama Katılma Noktasında Engel Teşkil Ettiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,168	0,078	0,103	2,159	0,031*	0,015	0,321
50	Ülkemizde Sosyal Politikaların Yaşlı Bireyleri Koruyacak Şekilde Düzenlendiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,047	0,080	-0,030	-0,586	0,558	-0,205	0,111
51	Seçimlerde Oy Kullanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,024	0,151	0,008	0,159	0,874	-0,272	0,320
52	Siyasi Görüşünüzün	-0,016	0,034	-0,024	-0,453	0,651	-0,083	0,052

	Sosyoekonomik Sorunlarınızla Baş Etme Noktasında Etkisi							
53	Manevi ve Dini İncanın Sosyoekonomik Sorunlarınızla Baş Etme Noktasında Etkisi	0,018	0,034	0,029	0,533	0,594	-0,049	0,086
54	Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerinde Etkisi	0,011	0,037	0,017	0,308	0,759	-0,061	0,083
55	Sosyal Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerinde Etkisi	-0,027	0,040	-0,035	-0,675	0,500	-0,107	0,052
Model Özeti: R=0,419; R ² =0,175; Adj. R ² = 0,152; F= 7,497; p=<0,001***								
Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Puanı *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001 Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R²=(Adjusted) Düzeltilmiş R² t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı								

Tablo 114 incelendiğinde; yaşlılarda sosyal dışlanma durumunu, makro düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağıntı problemi (VIF>10) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,824).

Makro düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlılarda sosyal dışlanma puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir (F=7,497, p=0,000<0,001). Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %15,2'si modeldeki makro düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır (Adj.R²=0,152).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; toplumda yaşlı bireylere yönelik tutum hakkındaki görüşler, toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığını düşünme durumu, toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunuzu düşünme durumu ve yaşınızın istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünme durumu değişkenlerinin yaşlılarda sosyal dışlanma puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu söylenebilir (p<0,05). Bu bulgu kapsamında toplumda yaşlı bireylere yönelik tutumların 1 birim kötüleşmesi yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,131 kat artırmaktadır. Toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kalan yaşlıların sosyal dışlanma puanı, maruz kalmayan yaşlıların puanından 0,308 kat daha fazladır. Toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen yaşlıların sosyal dışlanma puanı, sahip olduğunu düşünmeyen yaşlıların puanından 0,434 kat daha azdır. Yaşın istihdama

katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünen yaşlıların sosyal dışlanma puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,168 kat daha fazladır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunuzu düşünme durumu (std. beta=0,268) iken bunu sırayla toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığını düşünme durumu (std. beta=0,173), toplumda yaşlı bireylere yönelik tutum hakkındaki görüşler (std. beta=0,115) ve yaştan istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünme durumu (std. beta=0,103) izlemiştir.

Tablo 115: Yaşlı Bireylerin Makro Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisi ve Modeldeki Katsayılarının Anlamlılığı

	Bağımsız Değişkenler (Makro Düzeydeki Özellikler)	B	Std. Hata	Std. Beta	t	p	B için 95% GA	
							Alt	Üst
	Sabit	3,348	0,220		15,212	0,000	2,915	3,781
45	Toplumda Yaşlı Bireylere Yönelik Tutum Hakkındaki Görüşler	0,082	0,053	0,080	1,541	0,124	-0,023	0,186
46	Toplumda Yaşlı Ayrımcılığına Maruz Kaldığını Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,146	0,082	0,092	1,795	0,073	-0,014	0,307
47	Kendinden Sonra Gelen Nesillerle Arasında Bir Kuşak Çatışması Yaşandığını Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,177	0,073	0,122	2,433	0,015*	0,034	0,321
48	Toplumda Sosyoekonomik İmkânlara Erişme Noktasında Herkesle Eşit Fırsatlara Sahip Olduğunu Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,176	0,072	-0,121	-2,424	0,016*	-0,318	-0,033
49	Yaşınızın İstihdama Katılma Noktasında Engel Teşkil Ettiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,131	0,069	0,090	1,882	0,061	-0,006	0,267
50	Ülkemizde Sosyal Politikaların Yaşlı Bireyleri Koruyacak Şekilde Düzenlendiğini Düşünme Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	-0,158	0,072	-0,112	-2,202	0,028*	-0,299	-0,017
51	Seçimlerde Oy Kullanma Durumu (1: Evet, 0: Hayır)	0,686	0,135	0,244	5,101	<0,001* **	0,422	0,951
52	Siyasi Görüşünüzün Sosyoekonomik Sorunlarınızla Baş Etme Noktasında Etkisi	-0,034	0,031	-0,058	-1,106	0,270	-0,094	0,026
53	Manevi ve Dini İncanın Sosyoekonomik Sorunlarınızla Baş Etme Noktasında Etkisi	0,015	0,031	0,027	0,489	0,625	-0,045	0,075

54	Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerinde Etkisi	-0,055	0,033	-0,091	-1,681	0,093	-0,119	0,009
55	Sosyal Medyanın Yaşlı Bireylere Yönelik Toplumdaki Bakış Açısı Üzerinde Etkisi	0,025	0,036	0,035	0,686	0,493	-0,046	0,096
Model Özeti: $R=0,418$; $R^2=0,174$; $Adj. R^2=0,151$; $F=7,447$; $p<0,001^{***}$ <i>Bağımlı Değişken=Yaşlılarda Yoksulluk Algısı Puanı</i> $*p<0,05$, $**p<0,01$, $***p<0,001$ <i>Std. Hata=Standart Hata, Std. Beta=Standart Beta, Adj. R²=(Adjusted) Düzeltilmiş R²</i> <i>t, F=Test İstatistiği, p=Anlamlılık düzeyi, GA=Güven Aralığı</i>								

Tablo 115 incelendiğinde; yaşlıların yoksulluk algısını, makro düzeydeki özelliklerin etkileyip etkilemediğinin tespiti amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Oluşturulan modelin test edilmesinde Enter Yönteminden yararlanılmıştır. Modelde çoklu bağımlı problemi ($VIF>10$) ile oto korelasyon problemi yoktur (Durbin Watson=1,802).

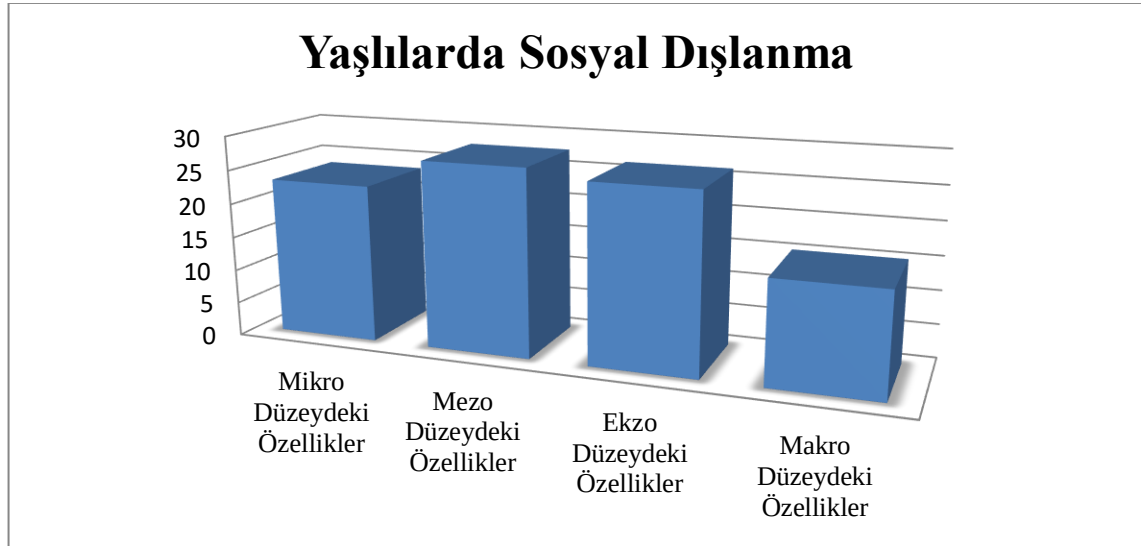
Makro düzeydeki özelliklerin bağımsız, yaşlıların yoksulluk algısı puanının ise bağımlı değişken olduğu regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu belirlenmiştir ($F=7,447$, $p=0,000<0,001$). Yaşlıların yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %15,1'i modeldeki makro düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($Adj.R^2=0,151$).

Bağımsız değişkenlerin modeldeki katsayılarına bakıldığında; kendinden sonra gelen nesillerle aranızda bir kuşak çatışması yaşandığını düşünme durumu, toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünme durumu, ülkemizde sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünme durumu ve seçimlerde oy kullanma durumu değişkenlerinin yaşlıların yoksulluk algısı puanı üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı nitelikte olduğu söylenebilir ($p<0,05$). Bu bulgu kapsamında kendinden sonra gelen nesillerle arasında bir kuşak çatışması yaşandığını düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlıların puanından 0,177 kat daha fazladır. Toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,176 kat daha azdır. Ülkemizde sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen yaşlıların yoksulluk algısı puanı, düşünmeyen yaşlılardan 0,158 kat daha azdır. Seçimlerde oy kullanan yaşlıların yoksulluk algısı puanı, kullanmayan yaşlılardan 0,686 kat daha fazladır.

Modeldeki katsayıları anlamlı olan bu bağımsız değişkenlerin modeldeki etki düzeyleri incelendiğinde; modele en çok katkı sağlayan değişken seçimlerde oy kullanma durumu (std. beta=0,244) iken bunu sırayla kendinden sonra gelen nesillerle aranızda bir kuşak çatışması yaşandığını düşünme durumu (std. beta=0,122), toplumda sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünme durumu (std. beta=0,121) ve ülkemizde sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünme durumu (std. beta=0,112) izlemiştir.

4.5.5. Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmaya Dair Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özelliklerin Sosyal Dışlanma Durumları ve Yoksulluk Algıları Üzerindeki Etkisinin Regresyon Modelleri Üzerinden Değerlendirilmesi

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin sosyal dışlanma durumlarını etkileyip etkilemediğini belirlemek için çoklu doğrusal regresyon modelleri oluşturulmuştur. Oluşturulan regresyon modellerine göre yaşlı bireylerin mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki özelliklerinin sosyal dışlanma durumlarında meydana getirdiği değişime aşağıdaki grafikte yer verilmiştir.

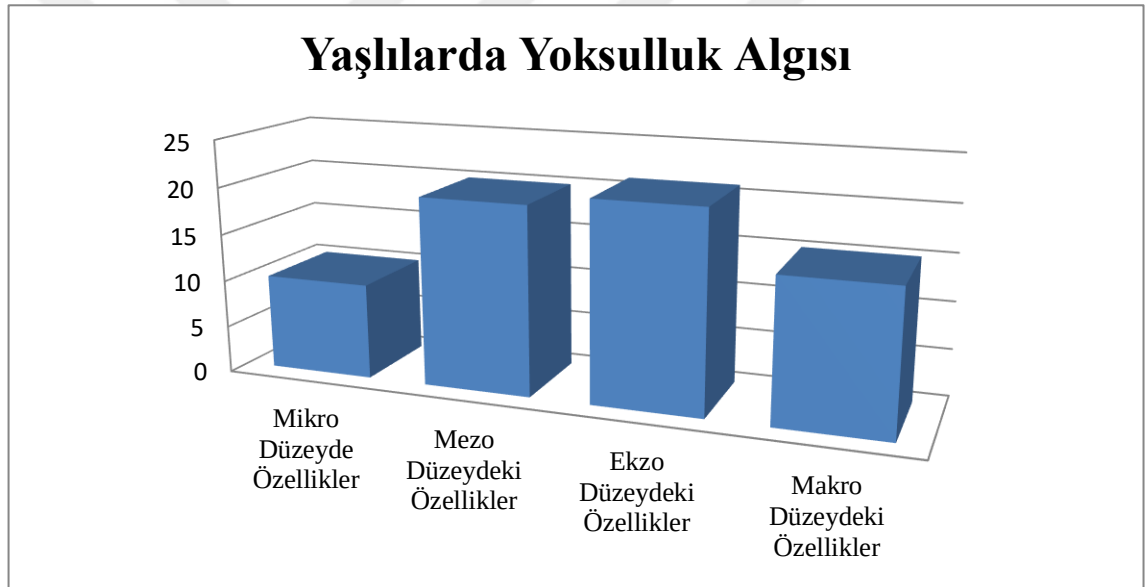

Şekil 30: Yaşlı Bireylerin Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özelliklerinin Sosyal Dışlanma Durumlarında Meydana Getirdikleri Değişim

Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %23,2'si modeldeki mikro düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır (Adj.R²=0,232). Yaşlılarda

sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %27,5'i modeldeki mezo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,275$). Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %26,2'si modeldeki ekzo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,262$). Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %15,2'si modeldeki makro düzeyde özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,152$).

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde özelliklerinin yoksulluk algılarını etkileyip etkilemediğini belirlemek için çoklu doğrusal regresyon modelleri oluşturulmuştur. Oluşturulan regresyon modellerine göre yaşlı bireylerin mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki özelliklerinin yoksulluk algılarında meydana getirdiği değişime aşağıdaki grafikte yer verilmiştir.

Şekil 31: Yaşlı Bireylerin Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özelliklerinin Yoksulluk Algılarında Meydana Getirdikleri Değişim

Yaşlılarda yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %10,1'i modeldeki mikro düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,101$). Yaşlıların yoksulluk algı puanında meydana gelen değişimin %19,9'u modeldeki mezo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,199$). Yaşlıların yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %21'i modeldeki ekzo düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,210$). Yaşlıların yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %15,1'i modeldeki makro düzeydeki özellikler tarafından açıklanmaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,151$).

5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarına ve bunlarla başa çıkmaya dair özelliklerine odaklanılmıştır. Temel perspektifi ekolojik sosyal hizmet yaklaşımı olan bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumları sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair mikro, mezo, ekzo ve makro özellikleri çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır. Nicel yöntem araştırması neteliğinde olan bu çalışmada temel amacı ve alt amaçları kapsamında bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkenlerle ilişkisi belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın son kısmında sonuçlar özetlenmiş ve son olarak ise “Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkma becerileri nasıl geliştirilebilir?” ve “Yaşlı bireylerde sosyal dışlanma ve yoksulluk riski nasıl azaltılabilir?” soruları bağlamında ekolojik sosyal hizmet perspektifinden öneriler getirilmiştir.

5.1. SONUÇLAR

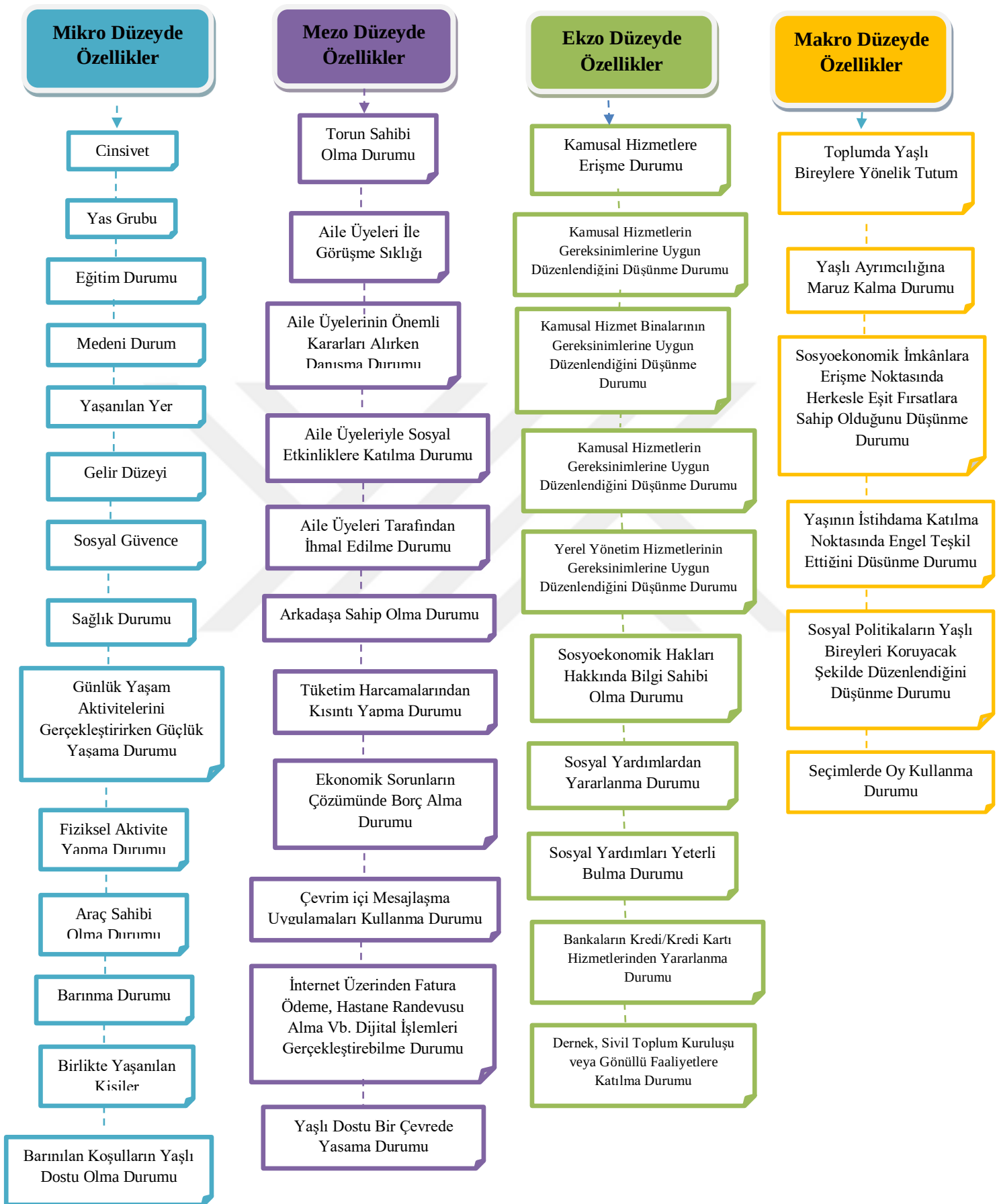
Yaşlı bireylerin yoksunluklarının varsılığa dönüştüğü, kaynaklardan, fırsatlardan ve hizmetlerden adil bir biçimde yararlandıkları, toplumda kendilerini değerli hissettikleri ve nihayetinde sosyal dışlanma ve yoksulluktan en az düzeyde etkilendikleri bir dünya ve Türkiye isteğiyle yaşlılık sürecinde sosyal dışlanmaya ve yoksulluğa etki eden etmenlerin belirlenmesi hem de yaşlı bireylerin bu sorunlarla baş etmeye dair bireysel, ailevi, kurumsal ve toplumsal becerilerini artıracak birtakım nosyonların ele alınması gerektiği düşünülmüştür. Bu gerekliliklerden hareketle çalışmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumları ve bunlarla başa çıkmaya dair özellikleri ekolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumları ekolojik sosyal hizmet perspektifi bağlamında oluşturulan model kapsamında belirlenen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki birtakım özelliklerinden etkilenmektedir.

5.1.1. Sosyal Dışlanma Açısından Sonuçlar

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları ekolojik sosyal hizmet perspektifi bağlamında oluşturulan model kapsamında belirlenen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki birtakım özelliklerinden etkilenmektedir.

YAŞLI BİREYLERDE SOSYAL DIŞLANMA

Şekil 32: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Yaşlı Bireylerde Sosyal Dışlanmayı Etkileyen Özellikler

Yaşlı bireylerin mikro düzeyde özelliklerinden cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, medeni durum, yaşanılan yer, gelir düzeyi, sosyal güvence, sağlık durumu, günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken güçlük yaşama durumu, fiziksel aktivite yapma durumu, araç sahibi olma durumu, barınma durumu, birlikte yaşanan kişiler, barınılan koşulların yaşlı dostu olma durumu yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarını etkilemektedir. Erkek olan, 75 yaş altında olan (*sadece ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyutu açısından*), yüksek eğitim seviyesine sahip olan, evli olan (*sadece ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyutu açısından*), belde/köyde yaşayan (*sadece çevre dışlanması alt boyutu açısından*), yüksek gelir seviyesine sahip olan, emekli olan, sağlık durumu iyi olan, günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken zorlanmayan, fiziksel aktivite yapan, araca sahip olan, kendi evinde yaşayan, eşiyle yaşayan, yaşlı dostu koşullarda barınan yaşlı bireylerin daha az sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir. Kadın olan, 75 yaş üzerinde olan (*sadece ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyutu açısından*), düşük eğitim seviyesine sahip olan, bekâr olan (*sadece ulaşım ve finansal hizmetlerden dışlanma alt boyutu açısından*), il/ilçe merkezinde yaşayan (*sadece çevre dışlanması alt boyutu açısından*), düşük gelir seviyesine sahip olan, yaşlılık/dul/yetim aylığı alan, eşinin sosyal güvencesinden yararlanan veya sosyal güvenceye sahip olmayan, sağlık durumu kötü olan, günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken zorlanan, fiziksel aktivite yapmayan, araca sahip olmayan, kirada veya yakınının evinde yaşayan, yalnız yaşayan, yaşlı dostu koşullarda yaşamayan yaşlı bireylerin daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin mezo düzeyde özelliklerinden torun sahipliği, aile üyeleriyle görüşme sıklığı, aile üyelerinin önemli kararlar alırken danışma durumu, aile üyeleriyle sosyal etkinliklere katılma durumu, aile üyeleri tarafından ihmal edilme durumu, arkadaşla sahip olma durumu, tüketim harcamalarında kısıntı yapma durumu (*i. Gıda harcamaları, ii. Elektrik, su, ısınma harcamaları, iii. Sağlık harcamaları, iv. Sosyal amaçlı harcamalar*), ekonomik sorunların çözümünde borç alma durumu, çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanma durumu, internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilme durumu, yaşlı dostu bir çevrede yaşama durumu yaşlıların sosyal dışlanma durumunu etkilemektedir. Torun sahibi olan (*sadece enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyutu*), aile üyeleriyle sık görüşen (*sadece enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyutu*), önemli kararlar alınırken aile

üyeleri tarafından kendisine danışılan, aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılan, aile üyeleri tarafından ihmal edilmeyen, arkadaşına sahip olan, tüketim harcamalarından kısıntı yapmayan (*i. Gıda harcamaları, ii. Elektrik, su, ısınma harcamaları, iii. Sağlık harcamaları, iv. Sosyal amaçlı harcamalar*), ekonomik sorunların çözümünde kimseden borç almayan veya alıp da ödemekte güçlük çekmeyen, çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanan, internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilen, yaşlı dostu bir çevrede yaşayan yaşlıların daha az sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir. Torun sahibi olmayan (*sadece enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyutu*), aile üyeleriyle az sıklıkta görüşen (*sadece enformel sosyal destekten yoksunluk alt boyutu*), önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendisine danışılmayan, aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılmayan, aile üyeleri tarafından ihmal edilen, arkadaşına sahip olmayan, tüketim harcamalarından kısıntı yapan, ekonomik sorunların herhangi kimseden borç alıp da ödemekte güçlük çeken, çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanmayan, internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştiremeyen ve yaşlı dostu bir çevrede yaşamayan yaşlıların daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin ekzo düzeyde özelliklerinden kamusal hizmetlere erişme durumu, kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olma durumu, sosyal yardımlardan yararlanma durumu, sosyal yardımları yeterli bulma durumu, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanma durumu, dernek, dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılma durumu yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarını etkilemektedir. Kamusal hizmetlere erişimde (*i. Sağlık hizmetleri, ii. Sosyal hizmetler, iii. Bürokratik hizmetler, iv. Toplu taşıma hizmetleri, v. Bankacılık hizmetleri*) güçlük çekmeyen, kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, sosyoekonomik hakları hakkında

bilgi sahibi olan, sosyal yardımlardan yararlanmayan, sosyal yardımlardan yararlanıp da yeterli bulan, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanıp da ödemekte güçlük çekmeyen, herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılan yaşlı bireylerin daha az sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir. Kamusal hizmetlere erişimde (*i. Sağlık hizmetleri, ii. Sosyal hizmetler, iii. Bürokratik hizmetler, iv. Toplu taşıma hizmetleri, v. Bankacılık hizmetleri*) güçlük çeken, kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olmadığını düşünen, kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun olmadığını düşünen, yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olmadığını düşünen, sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olmayan, sosyal yardımlardan yararlanan, sosyal yardımlardan yararlanıp da yetersiz bulan, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanıp da ödemekte güçlük çeken, herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılmayan yaşlıların daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin makro düzeyde özelliklerinden toplumda yaşlı bireylere yönelik tutum hakkındaki görüş, yaşlı ayrımcılığına maruz kalma durumu, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünme durumu, yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünme durumu, sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünme durumu, seçimlerde oy kullanma durumu yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarını etkilemektedir. Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu tutum olduğunu düşünen, yaşlı ayrımcılığına maruz kalmayan, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen, yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil etmediğini düşünen, sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen, seçimlerde oy kullanan (*sadece çevre dışlanması*) yaşlıların daha az sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir. Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumsuz veya nötr tutum olduğunu düşünen, yaşlı ayrımcılığına maruz kalan, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olmadığını düşünen, yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünen, sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlenmediğini düşünen, seçimlerde oy kullanmayan (*sadece çevre dışlanması*) yaşlı bireylerin daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir.

Tablo 116: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmayla Başa Çıkmak: Yaşlı Bireylerde Sosyal Dışlanma Puanını Azaltan Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özellikler

Mikro Düzey	Erkek olmak*
	75 yaş altında olmak****
	Yüksek eğitim seviyesine sahip olmak*
	Evli olmak*
	Belde/köyde yaşamak*****
	Yüksek gelir seviyesine sahip olmak*
	Emekli olmak*
	Sağlık durumu iyi olmak*
	Günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken zorlanmamak*
	Fiziksel aktivite yapmak*
	Araca sahip olmak*
	Kendi evinde yaşamak*
	Eşiyle yaşamak*****
	Yalnız yaşamak*****
	Yaşlı dostu koşullarda barınmak*
Mezo Düzey	Torun sahibi olmak***
	Aile üyeleriyle sık görüşmek***
	Önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendisine danışılmak*
	Aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılmak*
	Aile üyeleri tarafından ihmal edilmemek*
	Arkadaşa sahip olan*
	Tüketim harcamalarından kısıntı yapmamak* (i. Gıda harcamaları, ii. Elektrik, su, ısınma harcamaları, iii. Sağlık harcamaları, iv. Sosyal amaçlı harcamalar)
	Ekonomik sorunların çözümünde kimseden borç almamak veya alıp da ödemekte güçlük çekmemek*
	Çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanmak*
	İnternet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilmek*
Ekzo Düzey	Yaşlı dostu bir çevrede yaşamak*
	Erişilebilir kamusal hizmetler* (i. Sağlık hizmetleri, ii. Sosyal hizmetler, iii. Bürokratik hizmetler, iv. Toplu taşıma hizmetleri, v. Bankacılık hizmetleri)
	Kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünmek*
	Kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünmek*
	Yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünmek*
	Sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olmak*
	Sosyal yardımlardan yararlanmamak*
	Sosyal yardımlardan yararlanıp da yeterli bulmak*
	Ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanıp da ödemekte güçlük çekmemek*
	Dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılmak*
Makro Düzey	Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu tutum olduğunu düşünmek*
	Yaşlı ayrımcılığına maruz kalmamak*
	Sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünmek*
	Yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil etmediğini düşünmek*
	Sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünmek*
	Seçimlerde oy kullanmak*****
*Çok Boyutlu Sosyal Dışlanma ** Sadece Maddi Yoksunluk Alt Boyutu *** Sadece Enformel Sosyal Destekten Yoksunluk Alt boyutu **** Sadece Ulaşım ve Finansal Hizmetlerden Dışlanma Alt Boyutu ***** Sadece Çevre Dışlanması Alt boyutu	

Yaşlılarda sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin yönünü anlamak için yapılan regresyon analizinde yaşlılardan sosyal dışlanma puanında meydana gelen değişimin %23,2'sinin mikro düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,232$), %27,5'inin mezo düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,275$), %26,2'sinin ekzo düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,262$), %15,2'inin ise makro düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,152$) açıklandığı belirlenmiştir.

Mikro düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; yaşlıların eğitim seviyesinin 1 birim artması sosyal dışlanma puanını 0,098 kat azaltmakta, yaşlıların aylık gelirlerinin 1 birim artması sosyal dışlanma puanını 0,099 kat azaltmakta, yaşlıların sağlık durumunun 1 birim kötüleşmesi sosyal dışlanma puanını 0,247 kat artırmakta, fiziksel aktivite yapmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,260 kat azaltmakta, kendi evinde yaşamak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,243 kat azaltmakta, yaşlı dostu barınılan koşullar s yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,318 kat azaltmaktadır.

Mezo düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; gıda harcamalarında kısıntı yapmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,341 kat artırmakta, elektrik, su, ısınma vb. giderlerde kısıntı yapmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,254 kat artırmakta, yaşlılık sürecinde ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alıp da ödemekte güçlük çekmek yaşlıların sosyal dışlanma puanı borç almayan yaşlılara göre yaşlılardan 0,407 kat artmakta, çevrim içi mesajlaşma uygulamalarını kullanmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,369 kat azaltmakta, yaşlı dostu bir çevrede yaşamak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,345 kat azaltmaktadır.

Ekzo düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlenen yerel yönetim (belediye) hizmetleri yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,189 kat azaltmakta, sosyoekonomik haklar hakkında bilgi sahibi olmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,193 kat azaltmakta, sosyal yardımlardan yararlanmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,406 kat artırmakta, bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanıp da ödemekte güçlük çekmemek kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmamaya nazaran yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,275 kat azaltmakta, bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanıp da

ödemekte güçlük çekmek bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmamaya nazaran yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,454 kat artırmakta, dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere katılım yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,255 kat azaltmaktadır.

Makro düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; toplumda yaşlı bireylere yönelik tutumların 1 birim kötüleşmesi yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,131 kat artırmakta, yaşlı ayrımcılığına maruz kalmak yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,308 kat artırmakta, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünmek yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,434 kat azaltmakta, yaşın istihdama katılma noktasında engel teşkil etmesi yaşlıların sosyal dışlanma puanını 0,168 kat artırmaktadır.

5.1.2. Yoksulluk Açısından Sonuçlar

Yaşlı bireylerin yoksulluk algıları ekolojik sosyal hizmet perspektifi bağlamında oluşturulan model kapsamında belirlenen mikro, mezo, ekzo ve makro düzeydeki birtakım özelliklerinden etkilenmektedir.

Şekil 33: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Yaşlı Bireylerde Yoksulluk Algısını Etkileyen Özellikler

Yaşlı bireylerin mikro düzeyde özelliklerinden yaş grubu, eğitim durumu, yaşanılan yer, gelir düzeyi, sağlık durumu, fiziksel aktivite yapma durumu, birlikte yaşanan kişiler, barınılan koşulların yaşlı dostu olma durumu yaşlı bireylerin yoksulluk algılarını etkilemektedir. 75 yaş üstünde olan (*sadece mutlak yoksulluk alt boyutu*), eğitim seviyesi düşük olan, göreceli yoksulluk açısından belde/köyde yaşayan, insani yoksulluk açısından il/ilçe merkezinde yaşayan, yüksek gelir seviyesine sahip olan, sağlık durumu iyi veya orta olan, fiziksel aktivite yapan, yalnız yaşayan (*sadece insani yoksulluk alt boyutu*), yaşlı dostu koşullarda barınan yaşlı bireylerin daha az yoksul hissettikleri belirlenmiştir. 75 yaş altında olan (*sadece mutlak yoksulluk alt boyutu*), eğitim seviyesi yüksek olan, göreceli yoksulluk açısından il/ilçe merkezinde yaşayan, insani yoksulluk açısından belde/köy merkezinde yaşayan, düşük gelir seviyesine sahip olan, sağlık durumu kötü olan, fiziksel aktivite yapmayan, yakınlarıyla yaşayan (*sadece insani yoksulluk alt boyutu*), yaşlı dostu koşullarda barınmayan yaşlı bireylerin daha fazla yoksul hissettikleri belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin mezo düzeyde özelliklerinden aile üyeleriyle görüşme sıklığı, aile üyelerinin önemli kararlar alırken danışma durumu, aile üyeleriyle sosyal etkinliklere katılma durumu, aile üyeleri tarafından ihmal edilme durumu, arkadaşına sahip olma durumu, tüketim harcamalarında kısıntı yapma durumu (*i. Gıda harcamaları, ii. Elektrik, su, ısınma harcamaları, iii. Sağlık harcamaları, iv. Sosyal amaçlı harcamalar*), ekonomik sorunların çözümünde borç alma durumu, çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanma durumu, internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilme durumu, yaşlı dostu bir çevrede yaşama durumu yaşlı bireylerin yoksulluk algılarını etkilemektedir. Aile üyeleriyle yılda birkaç kez görüşen veya hiç görüşmeyen, önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendisine danışılmayan, aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılan, aile üyeleri tarafından ihmal edilmeyen, arkadaşına sahip olan, tüketim harcamalarından kısıntı yapmayan (*i. Gıda harcamaları, ii. Elektrik, su, ısınma harcamaları, iii. Sağlık harcamaları, iv. Sosyal amaçlı harcamalar*), mutlak yoksulluk açısından ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alıp da ödemekte güçlük çekmeyen, göreceli yoksulluk açısından ekonomik sorunların çözümünde kimseden borç almayan, çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanmayan, internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştiremeyen, yaşlı dostu bir çevrede

yaşayan yaşlı bireylerin daha az yoksul hissettikleri belirlenmiştir. Yakınlarıyla her gün veya haftada birkaç kez görüşen, önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendisine danışılan, aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılmayan, aile üyeleri tarafından ihmal edilen, arkadaşına sahip olmayan, tüketim harcamalarından kısıntı yapan (i. *Gıda harcamaları*, ii. *Elektrik, su, ısınma harcamaları*, iii. *Sağlık harcamaları*, iv. *Sosyal amaçlı harcamalar*), mutlak yoksulluk açısından ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alıp da ödemekte güçlük çeken, göreceli yoksulluk açısından ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alan, çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanan, internet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebilen, yaşlı dostu bir çevrede yaşamayan yaşlı bireylerin daha fazla yoksul hissettikleri belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin ekzo düzeyde özelliklerinden kamusal hizmetlere erişme durumu, kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünme durumu, sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olma durumu, sosyal yardımlardan yararlanma durumu, sosyal yardımları yeterli bulma durumu, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanma durumu, yaşlı bireylerin yoksulluk algılarını etkilemektedir. Kamusal hizmetlere erişimde (i. *Sağlık hizmetleri*, ii. *Sosyal hizmetler*, iii. *Bürokratik hizmetler*, iv. *Toplu taşıma hizmetleri*, v. *Bankacılık hizmetleri*) güçlük çekmeyen, kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünen, sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olan, sosyal yardımlardan yararlanan, sosyal yardımlardan yararlanıp da yeterli bulan, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanıp da ödemekte güçlük çekmeyen yaşlı bireylerin daha az yoksul hissettikleri belirlenmiştir. Kamusal hizmetlere erişimde (i. *Sağlık hizmetleri*, ii. *Sosyal hizmetler*, iii. *Bürokratik hizmetler*, iv. *Toplu taşıma hizmetleri*, v. *Bankacılık hizmetleri*) güçlük çeken, kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olmadığını düşünen, kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun

olmadığını düşünen, yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olmadığını düşünen, sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olmayan, sosyal yardımlardan yararlanmayan, sosyal yardımlardan yararlanıp da yetersiz bulan, ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanıp da ödemekte güçlük çeken yaşlı bireylerin daha fazla yoksul hissettikleri belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin makro düzeyde özelliklerinden toplumda yaşlı bireylere yönelik tutum hakkındaki görüş, yaşlı ayrımcılığına maruz kalma durumu, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünme durumu, yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünme durumu, sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünme durumu, seçimlerde oy kullanma durumu yaşlı bireylerin yoksulluk algılarını etkilemektedir. Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu veya nötr tutum olduğunu düşünen, yaşlı ayrımcılığına maruz kalmayan, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünen, yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil etmediğini düşünen (*sadece görelî yoksulluk alt boyutu*), sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünen, seçimlerde oy kullanmayan yaşlıların daha az yoksul hissettikleri belirlenmiştir. Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumsuz tutum olduğunu düşünen, yaşlı ayrımcılığına maruz kalan, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olmadığını düşünen, yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünen, sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlenmediğini düşünen, seçimlerde oy kullanan yaşlı bireylerin daha fazla yoksul hissettikleri belirlenmiştir.

Tablo 117: Yaşlılıkta Yoksullukla Başa Çıkmak: Yaşlı Bireylerde Yoksulluk Algısı Puanını Azaltan Mikro, Mezo, Ekzo ve Makro Düzeyde Özellikler

Mikro Düzey	75 yaş üstünde olmak**
	Düşük eğitim seviyesine sahip olmak*
	Belde/köyde yaşamak***
	İl/ilçe merkezinde yaşamak****
	Yüksek gelir seviyesine sahip olmak*
	Sağlık durumu iyi veya orta olmak*
	Fiziksel aktivite yapmak*
	Yalnız yaşamak****
	Yaşlı dostu koşullarda barınmak*
	Aile üyeleriyle yılda birkaç kez görüşmek veya hiç görüşmemek*
	Önemli kararlar alınırken aile üyeleri tarafından kendisine danışılmamak*
	Aile üyeleri ile birlikte sosyal etkinliklere katılmak*
	Aile üyeleri tarafından ihmal edilmemek*

Mezo Düzey	Arkadaşa sahip olmak*
	Tüketim harcamalarından kısıntı yapmamak* (i. Gıda harcamaları, ii. Elektrik, su, ısınma harcamaları, iii. Sağlık harcamaları, iv. Sosyal amaçlı harcamalar)
	Yaşlılık sürecinde ek iş yapmak*
	Ekonomik sorunların çözümünde herhangi bir kimseden borç alıp da ödemekte güçlük çekmemek**
	Ekonomik sorunların çözümünde kimseden borç almamak***
	Çevrim içi mesajlaşma uygulamaları kullanmamak*
	İnternet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirilememek*
	Yaşlı dostu bir çevrede yaşamak*
Ekzo Düzey	Erişilebilir kamusal hizmetler* (i. Sağlık hizmetleri, ii. Sosyal hizmetler, iii. Bürokratik hizmetler, iv. Toplu taşıma hizmetleri, v. Bankacılık hizmetleri)
	Kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünmek*
	Kamusal hizmet binalarının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünmek*
	Yerel yönetim hizmetlerinin kapsamının yaşlıların gereksinimlerine uygun olduğunu düşünmek*
	Sosyoekonomik hakları hakkında bilgi sahibi olmak*
	Sosyal yardımlardan yararlanmak*
	Sosyal yardımlardan yararlanıp da yeterli bulmak*
	Ekonomik sorunların çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden yararlanıp da ödemekte güçlük çekmemek*
Makro Düzey	Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu veya nötr tutum olduğunu düşünmek*
	Yaşlı ayrımcılığına maruz kalmamak*
	Sosyoekonomik imkânlarla erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünmek*
	Yaşının istihdama katılma noktasında engel teşkil etmediğini düşünmek***
	Sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünmek*
	Seçimlerde oy kullanmamak*
*Çok Boyutlu Yoksulluk ** Sadece Mutlak Yoksulluk Alt Boyutu *** Sadece Göreli Yoksulluk Alt boyutu **** Sadece İnsani Yoksulluk Alt Boyutu	

Yaşlılarda yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin yönünü anlamak için yapılan regresyon analizinde yoksulluk algısı puanında meydana gelen değişimin %10,1'inin modeldeki mikro düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,101$), %19,9'unun modeldeki mezo düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,199$), %21'inin modeldeki ekzo düzeydeki özellikler tarafından ($\text{Adj.R}^2=0,210$), %15,1'inin modeldeki makro düzeydeki özellikler tarafından açıklamaktadır ($\text{Adj.R}^2=0,151$).

Mikro düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; yaşlıların sağlık durumunun 1 birim kötüleşmesi yoksulluk algısı puanını 0,160 kat artırmakta, fiziksel aktivite yapmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,179 kat azaltmakta, yaşlı dostu koşullarda barınmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,394 kat azaltmaktadır.

Mezo düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; aile üyeleri tarafından ihmal edildiğini düşünmek yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,189 kat

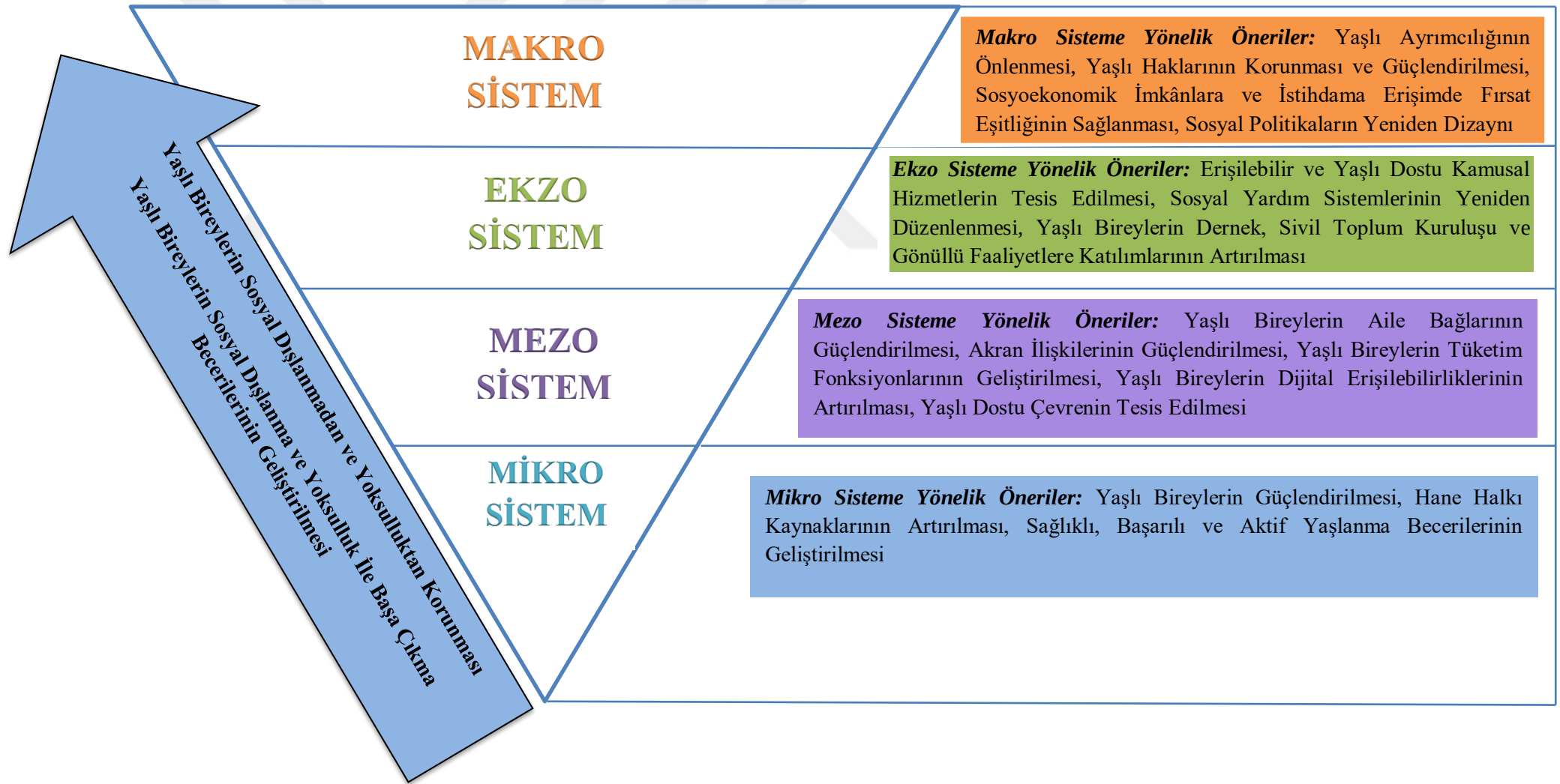
artırmakta, gıda harcamalarında kısıntı yapmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,214 kat artırmakta, sağlık harcamalarında kısıntı yapmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını, 0,232 kat artırmakta, yaşlılık sürecinde ek iş yapmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,170 kat daha azaltmakta, yaşlı dostu bir çevrede yaşamak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,394 kat azaltmaktadır.

Ekzo düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlenen kamusal hizmetler yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,182 kat azaltmakta, yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlenen yerel yönetim (belediye) hizmetleri yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,183 kat azaltmakta, sosyal yardımlardan yararlanmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,220 kat azaltmakta, bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanıp da ödemekte güçlük çekmek bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden faydalanmamaya nazaran yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,201 kat artırmaktadır.

Makro düzeyde özellikler kapsamında kurulan regresyon modeline göre; kendinden sonra gelen nesillerle kuşak çatışması yaşamak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,177 kat artırmakta, sosyoekonomik imkânlara erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunu düşünmek yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,176 kat azaltmakta, yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlenen sosyal politikalar yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,158 kat azaltmakta, seçimlerde oy kullanmak yaşlıların yoksulluk algısı puanını 0,686 kat artırmaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Bu başlık altında çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda ekolojik sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde yaşlılıkta sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltacağı ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkma becerilerini geliştireceği düşünülen öneriler oluşturulmuştur. Bronfenbrenner'in (1981) ekolojik perspektifinden ve Gitterman ve Germain'in (2008) sosyal hizmette yaşam modelinden yararlanılarak oluşturulan *“Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkma: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Öneriler”* kapsamında yaşlı bireyler mikro, mezo, ekzo ve makro çevreleri içerisinde değerlendirilmiş olup mikro, mezo, ekzo ve makro sistemlere yönelik müdahale, hizmet, uygulama ve politika önerileri oluşturulmuştur.

Şekil 34: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk ile Başa Çıkmak: Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Öneriler

5.2.1. Mikro Sisteme Yönelik Öneriler

Yaşlılıkta sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltmak ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkma becerilerini geliştirmek için yaşlı bireylerin güçlendirilmesi, hane halkı kaynaklarının artırılması, sağlıklı, başarılı ve aktif yaşlanma becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Yaşlı Bireylerin Güçlendirilmesi

Araştırmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarının cinsiyet, gelir durumu, sosyal güvence, maddi kaynaklar, medeni durum, barınma koşulları gibi bireysel faktörlerden etkilendiği görülmüştür. Yaşlı bireylerin bahsi geçen bireysel özellikleri onları sosyal dışlanmadan ve yoksulluktan koruyacak biçimde geliştirilebilir. Bunu sağlamak için de yaşlı bireylerin güçlendirilmesinin öncelikli koşullardan biri olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmada yaşlı kadınların çok boyutlu sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir. Yaşlı kadınlarda çok boyutlu sosyal dışlanmaya çevresi içerisinde birey anlayışıyla bütüncül bir şekilde bakmak gerekmektedir. Bu noktada kadınları dezavantajlı olmaya iten mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyde faktörlerin gözden geçirilerek dezavantajların avantajlara döndürülmesi gerekmektedir. Bunun yanında en önemlisi yaşlı kadınları dezavantajlı konuma iten faktörler ve maruz kaldıkları baskı deneyimleri üzerine düşüncelerini sağlayarak eleştirel bilinci edinmelerinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca yaşlı kadınların kişisel ve toplumsal güçlerine dair farkındalık kazanmaları, sosyal dezavantajları avantaja dönüştürecek adımların atılmasında fail olarak yer almalarını sağlayabilir. Bunun için de kadınlara hayat boyu öğrenme fırsatı verecek politikaların oluşturulması, hane halkı kaynaklarının artırılması, barınma koşullarının ve yaşadıkları çevrenin yaşlı dostu hale getirilmesi, onları güçlendirecek başta sosyal hizmetler olmak üzere kamusal hizmetlere erişimlerinin artırılması ve yaşlı kadınlara yönelik sosyal içerici politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelir durumu, barınma koşulları ve biçimi, araç sahipliği gibi faktörler de yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını etkilemektedir. Yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan ve yoksulluktan koruyacak unsurlardan biri gelir güvencesidir. Gelir güvencesinin yanında gelir miktarı da önemlidir. Bunun göstergesi olarak

araştırmada düşük gelirli yaşlıların hem çok boyutlu sosyal dışlanmaya hem de çok boyutlu yoksulluğa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bu da yaş bireylere sağlanan gelir güvencesinin yeterliliğini sorgulatmaktadır. Ayrıca araştırmada yaşlılık/dul/yetim aylığı alan ve eşinin sosyal güvencesinden yararlanan yaşlıların da çok boyutlu sosyal dışlanma risklerinin arttığı tespit edilmiştir. Bu noktada hem emekli maaşlarının hem de yaşlılık/dul/yetim aylıklarının yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan ve yoksulluktan koruyacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Eşinin sosyal güvencesinden yararlanan yaşlılar ise ihtiyaç halinde ekonomik olarak hak temelli bir anlayışla desteklenmelidir.

Araştırmada eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş veya boşanmış olan yaşlıların evli yaşlılara nazaran daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenmiştir. Bu noktada yalnız yaşayan yaşlıları sosyal dışlanmadan koruyacak sosyal refah politikalarının ve sosyal koruma uygulamalarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Yalnız olan yaşlıları koruyacak önemli sosyal hizmet uygulamaları olan evde bakım hizmetinin ve gündüzlü bakım hizmetinin kapsamı genişletilmelidir. Yaşlı bireylerin bu hizmetlere erişilebilirlikleri artırılmalıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yalnız olan yaşlıların takibini kolaylaştıracak bir veri tabanı oluşturularak, bu durumda olan yaşlı bireyler sosyal hizmet uygulamalarıyla desteklenmelidir. Aile ve Sosyal Destek Programı kapsamında yalnız olan yaşlılara yönelik koruyucu ve önleyici müdahale ekipleri oluşturularak yaşlı bireylerin sosyal dışlanma riskleri minimize edilmiştir. Yalnız olan yaşlılar muhtarlar, sosyal hizmet merkezleri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yaşlı refahına ilişkin hizmetler hakkında bilgilemdirilmeleri sağlanmalıdır.

Yaşlı bireylerin barınma biçimlerinin ve barınma koşullarının sosyal dışlanma ve yoksulluk durumlarını etkilediği araştırmamızda belirlenmiştir. Bu noktada kendi evinde yaşamayan yaşlıların çok boyutlu sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları belirlenmiştir. Yani kirada yaşamak ve başkasının (yakınlarının) evinde yaşamak yaşlılarda sosyal dezavantajlara neden olmaktadır. Bu noktada özellikle yatılı bakım kuruluşlarında kalmak istemeyen ancak kirada/başkasının evinde yaşadığı için de çok boyutlu sosyal dışlanma yaşayan yaşlılara yönelik alternatif barınma sistemleri geliştirilmelidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresi iş birliğiyle yaşlılar için ücretsiz veya cüzi miktarda kira gerektiren güvenli, erişilebilir, sosyal

katılımı sağlayan, yaşlı dostu barınma koşulları olan haneler oluşturulabilir. Ayrıca yakınlarının yanında yaşayan yaşlıların yakınları çeşitli sosyal yardımlarla hak temelli bir biçimde desteklenebilir. Bahsi geçen destekler yaşlı bireyleri hane içi sosyal dışlanmadan koruyucu bir faktör olabilir. Yaşlı dostu olmayan koşullarda barınan yaşlıların ev tadilatı devlet desteğiyle gerçekleştirilebilir. Kentsel dönüşümden yararlanacak yaşlı bireylere öncelik tanınabilir.

Araştırmanın göze çarpan bulgularından biri de eğitim durumuna ilişkin bulgudur. Araştırmada eğitim seviyesi yüksek olanların daha az sosyal dışlanma yaşadıkları belirlenirken bunun aksine yoksulluk algısı puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu noktada yüksek eğitim seviyesinin yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruduğunu söyleyebiliriz. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte yoksulluk algısının artması ise subjektif yoksulluk kapsamında değerlendirilebilir. Subjektif yoksulluk yaklaşımının temelinde gelir seviyesinden memnun olma durumu veya mal-hizmetlere ulaşmadaki doyum yer almaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan yaşlıların gelir seviyelerini ve mal ve hizmetlere erişimlerini yeterli bulmadıkları ve bu yüzden de daha az yoksul hissettikleri söylenebilir. Yükselen eğitim seviyesi, yaşlı bireylerin farkındalıklarını artırarak hayattan beklentilerini de yükseltmiş olabilir. Beklentilerinin karşılanmadığını düşünen yaşlı bireyler de kendilerini daha yoksul hissediyor olabilir. Bunun sebebi Türkiye’de son dönemde yapılan maaş düzenlemeleriyle beraber yaşlılar arasındaki maaş farklılıklarının azalması olabilir. Düzenlemeler öncesi eğitim seviyesine bağlı olarak emeklilik öncesi beyaz yakalı işlerde çalışan yaşlılar nispeten daha alt eğitim seviyesi gerektiren işlerde çalışmış olan yaşlılardan belirgin seviyede yüksek emekli maaşı alabilmekteydi. Düzenlemeler sonrası bu belirgin maaş farklılığının azalması, eğitim seviyesi yüksek olan yaşlıların yoksulluk algısı puanlarındaki yükselmeyi açıklayabilir. Bunun esas çözümünün yaşlı bireyler arasında adil gelir dağılımının tesis edilmesi olduğu söylenebilir. Gelir dağılımının adil tesis edilmesinde sosyal devlete görev düşmektedir. Bu noktada kamu harcama politikalarının yoksulluğu azaltma hedefiyle yeniden düzenlenmesi, mali program ve projeler planlanırken ve hayata geçirilirken yaşlı yoksulluğu da dâhil olmak üzere her türlü yoksulluğun ve yoksunluğun azaltılması öncelikli hedef olmalıdır.

Yaşlı Bireylerin Hane Halkı Kaynaklarının Artırılması

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmadaki hane halkı kaynakları bilgi kaynakları, maddi kaynaklar, kişisel kaynaklar (yaşam becerileri) ve politik kaynaklar (haklar) şeklinde sıralanabilir.

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmak için yararlanabilecekleri önemli bilgi kaynakları vardır. Bilgi kaynakları ve bu kaynakları kullanma becerisi, yaşlı bireylerin kendilerini dezavantajlı konuma iten unsurları eleştirel bakış açısıyla değerlendirebilmeleri, sosyoekonomik haklarından haberdar olmaları, kamusal kaynak ve hizmetlere erişebilecek farkındalığa sahip olmaları, aniden ortaya çıkan sorunlara karşı hazırlıklı olmaları gibi unsurları içermektedir. Bu noktada elbette yaşlı bireylerin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi öncelikli hedeftir. Okuryazarlığın artırılması, üçüncü yaş üniversitelerinin ve tazelenme üniversitelerinin ülkenin geneline yayılması, yaşlı bireylerin hayat boyu öğrenme fırsatlarının artırılması gerekmektedir. Bunun yanında yaşlı bireylerin bilgi kaynaklarına erişebilir kılınmaları, yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarıyla baş etme becerilerinin geliştirilmesine yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılması gibi faaliyetler gerçekleştirilebilir.

Maddi kaynaklar yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk ile mücadelede en önemli hane halkı kaynakları olarak görülmektedir. Ortalama kullanılabilir hane halkı gelirin tabana yayılması ve gelirin adil dağıtımı öncelikli hedef olmalıdır. Bu noktada yaşlı bireylere gelir güvencesi sağlanması, emekli maaşı ve yaşlılık/dul/yetim aylıklarının adil bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Yaşlı bireylerin gıda, giyecek, barınma, sağlık, ulaşım ve sosyal gereksinimlerini insani bir biçimde karşılayabilecekleri bir gelire ulaşmalarının sağlanması için sosyal politikalar ve hak temelli sosyal yardım uygulamaları geliştirilmelidir. Ayrıca yaşlı bireylerin istihdama katılarak maddi kaynaklarını artırmaları için mesleki becerilerinin günümüz dünyasına uyumlaştırılması, iş bulma ve mesleki danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi, yaş dostu çalışma ortamlarının oluşturulması, çalışma hayatında yaşlı ayrımcılığıyla mücadele edilmesi, toplumun emeklilik sonrası hayata yetişkinlikten itibaren hazırlanmasına yönelik politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Kişisel kaynaklar ve yaşam becerileri yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkmada önemli yardımcı unsurlardandır. Yaşlı bireylerin yaşlılık dönemine fizyolojik,

bilişsel ve psikososyal açıdan iyi hazırlanmaları, sosyal problem çözme becerilerinin gelişmiş olması, yaşlılıkta otonomilerini koruyabilmeleri için yaşam becerilerinin gelişmiş olması gerekmektedir. Temel günlük yaşam becerilerine ve enstrümantal günlük yaşam becerilerine sahip olmanın yanında yaşlı bireylerin yaşlılıkta üstlenecekleri yeni rollerine dair beceriler de edinmesi gerekmektedir. Bunlar arasında yaşlı bireylerde emekliğe uyum, emeklilik sonrası süreçte kendine uygun yeni uğraşlar veya mesleki uygulamalar benimseme, işlevselliğini hobiler, kültürel veya sportif aktivitelere yönlendirme, sosyal çevresinde yeni roller edinme (büyük annelik, büyük babalık vb.), üretici konumunu sürdürme gibi yaşam becerileri yer almaktadır. Bu noktada toplumun yetişkinlikten itibaren yaşlılık sürecine hazırlanmasını sağlayacak, yaşlı bireylerin işlevsel kapasitelerini ve öz yeterliliklerini koruyacak politikaların etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Bu politikalar üçüncü yaş üniversitelerinin ve tazelenme üniversitelerinin yaygınlaştırılması, yaşlılığa hazırlık eğitimlerinin verilmesi, yaşlılara yönelik mesleki eğitimlerin düzenlenmesi, yaşlılara finansal yönetim eğitimlerinin verilmesi şeklinde sıralanabilir.

Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun azaltılmasında etkin olan hane halkı kaynakları arasında politik kaynaklar yani yasalar yoluyla garanti altına alınmış yaşlı hakları da bulunmaktadır. Yaşlıları sosyal dışlanma ve yoksulluktan korumaya yönelik en önemli yasal hüküm elbette Anayasa'nın 61. maddesinde yaşlıların devletçe korunacağı, yaşlılara destekleyecek koruyucu düzenlemeler yapılacağı net bir şekilde ifade edilmiştir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yaşlı bireylerin korunması, psikososyal gereksinimlerinin karşılanması, sosyal hayata aktif katılımlarının sağlanması, yaşlılara rehberlik ve destek hizmeti verilmesi, bakım ve barınma gereksinimlerinin karşılanması gibi ibareler bulunmaktadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kanunu kapsamında ise yaşlıların hastalık, kaza veya engellilik gibi risklerle karşılaşmaları halinde korunmaları ve asgari bir yaşam standardına sahip olmaları amaçlanmaktadır. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun yaşlı bireylere SYDV'ler aracılığıyla yaşlılık aylığı, aynı ve nakdi yardımlar ve primsiz ödemeler gibi sosyal yardımlar gerçekleştirilmektedir. Bahsi geçen yasal düzenlemeler, yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk ile mücadelede önemli katkılar sağlasa da yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorununu temelden çözmede yetersiz

kalabilmektedir. Bahsi geçen mevzuatın günümüzün değişen sosyodemografik yapısı, ekonomik ve yapısal koşulları, yaşlılıktaki gereksinimleri dikkate alarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlı bireyler ilgili mevzuattan yararlanırken uygulamada sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunlara neden olan bürokratik engellerin ortadan kaldırılması, yaşlıların mevzuattaki haklarına erişilebilirliklerinin artırılması, yasal haklarından haberdar olmayan yaşlı bireyleri bilgilendirecek sistemlerin geliştirilmesi ve hantal işleyen kamusal sistemlerin yaşlıların yararına hızlandırılması gerekmektedir.

Yaşlı Bireylerin Sağlıklı, Başarılı ve Aktif Yaşlanma Becerilerinin Geliştirilmesi

Araştırmada sağlık durumundaki iyiliğin, günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirebilme yeterliliğinin ve fiziksel aktivitenin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk durumları üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Yaşlılıkta sağlığı korumak ve fiziksel işlevselliği sağlamak için devletin kullandığı en önemli aygıt koruyucu sağlık hizmetleridir. Koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi adına aile hekimliği sisteminin kullanımının artmasına yönelik çalışmalar yapılması, sağlık taramalarının zaruri ve periyodik hale getirilmesi, toplum sağlığı merkezlerinin ve sağlıklı hayat merkezlerinin yaygınlaştırılması, bu merkezlerde yapılan mesleki uygulamaların topluma daha etkin tanıtılması, evde sağlık ve evde bakım uygulamalarının kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine göre genişletilmesi, yaşlı bireylerde fiziksel aktivitelere yönelik rehber oluşturulması gerekmektedir. Sağlıklı, başarılı ve aktif yaşlanma ile ilgili toplumsal farkındalığın artırılması için kamu spotlarına ve yayınlara toplumun ulaşabilir kılınması ve sağlık iletişiminin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü'nün saha etkinliklerin artırılması toplumsal farkındalığın artmasına katkı sunabilir.

Avrupa Kentsel Şartı'na uyum yaşlı bireylerin sağlıklı, başarılı ve aktif yaşlanma becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Avrupa Kentsel Şartı kapsamında bulunan Avrupa Kentli Hakları Bildirgesi'nde yer alan sağlıklı konut stokunun sağlanması, fiziksel ve ruhsal sağlığını koruyacak çevresel koşulların oluşturulması, yaş, yetenek ve gelir durumuna bakılmaksızın tüm bireyler için boş vakitlerini değerlendirebilecekleri ve fiziksel aktivite yapabilecekleri olanakların sağlanmasına dair

hükümlerin gerçekleştirilmesine yönelik hayata geçirilecek politika ve uygulamaların yaşlılıkta sağlığın ve fiziksel işlevselliğin geliştirilmesine katkı sunabilir.

Yaşlı bireylerin sağlıklı, başarılı ve aktif yaşlanma becerilerinin geliştirilmesi için kapsayıcı tasarım ve evrensel tasarım ilkelerine uyumun sağlanması gereklilikler arasındadır. Yaşlı bireylerin fiziksel işlevselliklerinin korunması ve artırılması için destekleyici, temiz, güvenli, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevrenin tasarlanması gerekmektedir. Bunun için de yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu kapsamında yaşlı bireylerin kamusal hizmetlere erişebilmesinin sağlanması ve yaşlı bireylere yönelik sosyal ve kültürel hizmetlerin tesisinde yerel yönetimlere görev, yetki ve sorumluluk verilmiştir. Ancak Türkiye’de kapsayıcı ve evrensel tasarıma yönelik çalışma yapan yerel yönetim sayısı sınırlıdır, yapılan hizmetlerin kapsamının yeterliliği de tartışmaya açıktır. Bu noktada yerel yönetimlerin yaşlı bireylerin gereksinimleri dikkate alarak “herkes için sağlık” anlayışıyla yaşlı dostu bir çevre tesis etmeleri gerekmektedir.

5.2.2. Mezo Sisteme Yönelik Öneriler

Yaşlılıkta sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltmak ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkma becerilerini geliştirmek için yaşlı bireylerin aile bağlarının güçlendirilmesi, akran ilişkilerinin güçlendirilmesi, yaşlı bireylerin tüketim fonksiyonlarının geliştirilmesi, yaşlı bireylerin dijital erişilebilirliklerinin artırılması, yaşlı dostu çevrenin tesis edilmesi gerekmektedir.

Yaşlı Bireylerin Aile Bağlarının Güçlendirilmesi

Araştırmada aile içi ilişkilere dair etmenlerin yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk için önemli değişkenler olduğu belirlenmiştir. Aile bağlarının güçlendirilmesinin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkma becerilerini artıracığı değerlendirilmektedir. Bu noktada önemli hususlardan biri yaşlı bireyin aile üyelerine kendi istek ve gereksinimlerini sağlıklı bir biçimde aktarabilme becerisidir. Aile üyelerinin yaşı bireylere yönelik tutumlarının iyileştirilmesi de bir diğer husustur. Bu noktada özellikle sosyal dışlanma ve yoksulluk başta olmak üzere çeşitli dezavantajlara sahip olan yaşlı bireylerin aile içi ilişkilerini güçlendirecek, yaşlıyı ve ailesini yapısal,

biyopsikososyal ve kültürel yönden ekolojik bir bakış açısıyla değerlendirecek, yaşlı ve ailesi arasındaki ilişkinin güçlü yönlerine ve potansiyeline odaklanacak ve nihayetinde yaşlı birey ve ailesi arasındaki ilişkiyi geliştirecek sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda hali hazırda uygulanan Aile ve Sosyal Destek Programı'nın (ASDEP) etkinliğinin artırılması, program kapsamında verilen hizmetlerin proaktif hale getirilmesi, program kapsamında görev üstlenen sosyal hizmet uzmanlarının yetkinliğinin hizmet içi eğitimlerle artırılması gerekmektedir. Sosyal hizmet merkezlerinde verilen aile danışmanlığı ve aile eğitimi hizmetlerinin toplumda bilinirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Çeşitli dezavantajlardan dolayı yakınlarının desteğine ihtiyaç duyan yaşlı bireylerin yakınlarınca daha rahat desteklenmeleri için ayrılmalarının sağlanması için aile dostu çalışan hakları uygulanabilir. Esnek çalışma saatleri ve iş paylaşımı gibi aile dostu istihdam uygulamaları geliştirilebilir.

Aile bağlarının güçlendirilmesi için yerel yönetimler aracılığıyla aile merkezleri kurulmalıdır. Aile merkezlerinde yaşlı bireylere ve ailelerine yönelik danışmanlık ve eğitim hizmetleri, boş zamanı değerlendirme aktiviteleri, sosyal katılım etkinlikleri, sosyal sorumluluk projeleri ve gönüllülük çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Ankara Büyükşehir Belediyesine bağlı olarak faaliyet gösteren Aile Yaşam Merkezleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Benzer merkezlerin ülke geneline yayılması yaşlı bireylerin aile bağlarının güçlenmesinde önemli katkılar sunacaktır.

Yaşlı bireylerin aile ilişkilerinin güçlendirilmesinde sivil toplum örgütlerine de önemli görevler düşmektedir. Yaşlı bireyleri ve aile üyelerini birbirlerine yakınlatacak aile destek gruplarının oluşturulması, sosyal katılım organizasyonlarının gerçekleştirilmesi, aileyi psikososyal ve ekonomik yönden destekleyici programlar oluşturulması bu görevler arasında sayılabilir.

Yaşlı Bireylerin Akran İlişkilerinin Güçlendirilmesi

Araştırmada arkadaş varlığının yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Anlamlı arkadaşlık ilişkilerinin tesisinin ve devamlılığın sağlanması yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan ve yoksulluğun olumsuz etkilerinden koruyabilir. Arkadaşlık ilişkileri yaşlı bireylere duygusal, sosyal ve araçsal destek

sağlayabilir. Bu kapsamda yaşlı bireylerin arkadaşlık ilişkilerini güçlendirecek sosyal hizmet, sosyal destek ve yerel yönetim uygulamalarına ihtiyaç vardır. Geliştirilebilecek uygulamalar yaşlı bireyler için boş zamanı değerlendirme kulüpleri, sosyal katılım aktiviteleri, mahalle dayanışma merkezleri, yaşlı dostu topluluk organizasyonları şeklinde sıralanabilir.

4376 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun içeriğinde kapsamında yaşlıların toplu taşıma hizmetlerine erişilebilirlikleri sağlanmıştır. Ancak yaşlı bireylerin kültürel, sosyal ve sportif faaliyetlere katılarak akranlarıyla daha fazla vakit geçirmelerinin sağlanması için yaşlı dostu ulaşım hizmetlerinin kapsamı genişletilebilir.

Yaşlı bireylerin akran ilişkilerini güçlendirmek için sosyal ve kültürel aktivitelere katılımlarını tesis eden uygulama, muafiyet ve indirimlerin kapsamı genişletilmeli ve bilinirlikleri artırılmalıdır. Yaşlı dostu parkların ve kapalı alanların sayısı artırılmalı ve bu alanlarda yaşlı dostu organizasyonlar düzenlenerek yaşlı bireylerin akranlarıyla vakit geçirme olanakları artırılmalıdır.

Yaşlı Bireylerin Tüketim Fonksiyonlarının Geliştirilmesi

Araştırmada tüketim harcamalarından kısıntı yapmak durumunda kalan yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk algı puanlarının yükseldiği belirlenmiştir. Görülmektedir ki tüketim işlevselliğindeki yetersizlik yaşlı bireyleri sosyal dışlanma ve yoksulluk açısından dezavantajlı konuma sokmaktadır. Bu noktada yaşlı bireylerin gelirden adil pay almalarının sağlanması, kamu harcamalarından en az diğer nüfus grupları kadar yararlanmalarının sağlanması ve ekonomik fırsatlara ve kaynaklara erişilebilirliklerinin artırılması gerekmektedir.

Yaşlı bireylerin tüketim fonksiyonlarının geliştirilmesi için kamusal bütçeleme süreçlerinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Kamu kaynaklarının dağılımının analizinin yapılması, yapılan analiz sonucunda kaynaklara yetersiz erişimi olan başta yaşlılar olmak üzere dezavantajlı kesimlerin kaynaklara erişimi artırılmalıdır. Bunun için hükümetler ve sivil toplum arasında iş birliği kurularak sosyal bütçe ve sosyal transfer girişimleri oluşturulabilir. Sosyal bütçe ve sosyal fonlar yaşlılar başta olmak üzere kırılgan toplulukları ekonomik yönden destekleyerek koruyabilir. Emeklilik,

yaşlılık/dul aylıkları ve sosyal yardımlar gibi sosyal koruma ödemeleri de dâhil olmak üzere sosyal koruma uygulamalarının yaşlılar lehine yeniden değerlendirilmesi kırılganlığın ve yoksulluğun azaltılmasında da önemli bir rol oynayabilir.

Yaşlı Bireylerin Dijital Erişilebilirliklerinin Artırılması

Araştırmada *dijital erişilebilirliğin* yaşlı bireylerde çok boyutlu sosyal dışlanmayı azalttığı görülmüştür. *Yaşlı bireylerin dijital entegrasyonlarının sağlanması* için yaşlılara yönelik teknoloji kullanım eğitimlerinin verilmesi, dijital hizmetlerin yaşlılara uygun tasarlanması, yaşlı bireylerde teknofobi ve neofobinin engellenmesine yönelik psikososyal destek hizmetlerinin sunulması, yaşlı nüfusta medya okuryazarlığının artırılması için çalışmalar yapılması, teknolojik cihaz ediniminde yaşlı bireylere yönelik indirim, promosyon gibi projeler geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca kamu kurumlarının web sayfalarının yaşlıların erişimine uygun hale getirilmesi, E-devlet hizmetlerinden ve bankacılık hizmetlerinden yaşlı bireylerin yararlanmasını kolaylaştıracak erişilebilirlik çalışmalarının yürütülmesi, yaşlı bireyleri siber zorbalıktan ve sanal ekonomik istismardan koruyacak yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Yaşlı bireylerde *dijital erişilebilirliği artırmak için yerel yönetimlerin de sorumluluk alması* gerekmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen “Her Yaşta Dijital” projesi bunun önemli bir örneğidir. Proje temelde yaşlı bireylerin dijital okuryazarlıklarının artırılmasını, çevrim içi olguların deneyimlenmesinde kolaylaştırıcılıklarının sağlanmasını ve desteklenmelerini hedeflemektedir. “Her Yaşta Dijital” platformunda yaşlı bireyler gündelik yaşamlarında ihtiyaçları olan dijital becerilere ilişkin etkileşimli öğrenim modüllerine ulaşabilmektedir. Eğitim modülleri arasında Whatsapp, MHRS, Gmail, sosyal medya, E-Devlet ve sanal alışveriş sitelerinin kullanımı gibi eğitim modülleri yer almaktadır (İBB, 2023). Benzeri proje ve uygulamaların yaygın hale getirilmesi gerekmektedir.

Yaşlı Dostu Çevrenin Tesis Edilmesi

Araştırmada *yaşlı dostu çevrede yaşayan yaşlı bireylerin* sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Yaşlı dostu çevrenin tesisi için dış mekânlar ve binalar, ulaşım, sivil katılım, iletişim ve enformasyon gibi unsurların hem

kentte hem de kırdaki geliştirilmesi gerekmektedir. Dış mekânlar ve binalar kapsamında yeşil alanların, yürüyüş ve bisiklet yollarının, dinlenme alanlarının, yaşlılara uygun kaldırımların, emniyetli yaya geçitlerinin, erişilebilir umumi tuvaletlerin tesisi gerekmektedir. Ulaşım kapsamında erişilebilir, güvenilir, ekonomik olarak uygun, konforlu ulaşımın tesisi ve yaşlı dostu sürücülerin, araçların ve durakların hizmet sürecine dâhil edilmesi yaşlı dostu çevrenin tesisinde önemlidir. Sivil katılım kapsamında yaşlıların katılımına uygun toplulukların oluşturulması ve yaşlı bireylerin yaşlı dostu çevre oluşturmada karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması gerekmektedir. İletişim ve enformasyon kapsamında ise çevresel kaynaklara erişimde yaşlılara güvenilir ve sade bilgi kaynakları sunan bir iletişim modeli benimsenmelidir. Bahsi geçen hususların gerçekleştirilmesi için en önemli görev elbette yerel yönetimlere düşmektedir.

Yaşlı dostu çevrenin tesisinde bölgesel kapasite geliştirme süreçlerine yaşlı bireylerin katılımı sağlanmalıdır. Bölgesel kapasite geliştirmeden kasıt yerel bir bölgede yerel organizasyonların geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir. Bunun yapılmasındaki amaç bölge sakinlerine verilecek hizmetlerde onların kararlara katılımını sağlamak ve bölge sakinlerinin gereksinimlerine yönelik düzenlemeler yapmaktır. Bu sayede yaşlı bireylerin kendi gereksinimlerine göre bir yaşam alanı tesisi sürecine katılımları sağlanabilir.

5.2.3. Ekzo Sisteme Yönelik Öneriler

Yaşlılıkta sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltmak ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkma becerilerini geliştirmek için erişilebilir ve yaşlı dostu kamusal hizmetlerin tesisi, sosyal yardım sistemlerinin yeniden düzenlenmesi ve yaşlı bireylerin dernek, sivil toplum kuruluşu ve gönüllü faaliyetlere katılımlarının artırılması gerekmektedir.

Erişilebilir ve Yaşlı Dostu Kamusal Hizmetlerin Tesis Edilmesi

Araştırmada kamusal hizmetlere erişimde güçlük yaşayan ve kamusal hizmetlerin kapsamının gereksinimlerine göre düzenlenmediğini düşünen yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Erişilebilir ve yaşlı dostu kamusal hizmetleri yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluk sorunlarının azaltılmasında rol oynayabilir. Erişilebilir ve yaşlı dostu kamusal hizmetlerin tesisinde

dikkat edilecek hususlar arasında eşit ve esnek erişilebilirlik, basit kullanım, algılanabilir erişim bilgisi, hataları düzeltebilme, düşük fiziksel çaba gibi etmenler ön plana çıkmaktadır. Kamusal hizmetlerin ve hizmet binalarının bütün nüfus gruplarına *eşit ve esnek erişilebilirlik* sağlayacak şekilde planlanması gerekmektedir. Kamusal hizmetler ve hizmet binalarına erişilebilirlik yaşlı bireyin psikososyal durumu, bilişsel kapasitesi, bilgisi ve dili kullanma becerisinden bağımsız olmalıdır. Yani yaşlı bireylerin basit bir şekilde erişebileceği, karmaşaya neden olmayan, yaşlı bireylerin gereksinimlerine uygun olacak şekilde *basit kullanım* sunmalıdır. Kamusal hizmetlerin kapsamı ve kamusal hizmet binaları yaşlı bireye *algılanabilir erişim bilgisini* yazılı, sözlü, resimli biçimde sunacak bir şekilde algılama seviyelerindeki farklılıklar dikkate alınarak planlanmalıdır. *Hataları düzeltme* kapsamında kamusal hizmetlere erişim esnasında yaşlı bireyleri olası kullanım hatalarına karşı uyaracak bir mekanizma geliştirilmeli, hata yapıldığında yaşlı bireye telafi etme şansı verilmeli, olası mekânsal risklere karşı yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlenmelidir. *Düşük fiziksel çaba* kapsamında ise kamusal hizmet binaları yaşlı bireylerin gereksinimlerine uygun bir biçimde en az yorulma ile etkin ve rahat kullanım sağlayacak, yaşlı bireyin fiziksel kapasitesini zorlamayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Erişilebilir ve yaşlı dostu kamusal hizmetlerin tesisinde erişilebilirlik konusunda kamu personellerine eğitim verilmesi, yaşlı bireylere yönelik erişilebilirlik atölyelerinin düzenlenmesi, erişilebilirlik mevzuat ve standartlarının tek çatı altında birleştirilmesi, kamusal hizmetlere erişimde erişilebilirlik kılavuzunun oluşturulması gerekmektedir. Kamusal hizmetlere erişimde ulaşım da son derece önemlidir. Kolay ulaşım için ücretsiz şehir içi transfer hizmetlerinin geliştirilmesi, ulaşım hizmetlerinde görevli personele olumlu tutum eğitimleri verilmesi, yerel ulaşım sistemlerinin dijital okuryazarlığı yetersiz olan yaşlı bireylerin durumları dikkate alınarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Sosyal Yardım Sistemlerinin Yeniden Düzenlenmesi

Araştırmada sosyal yardımlardan yararlanmanın yaşlı bireylerde sosyal dışlanmayı artırırken yoksulluk algısını azalttığı belirlenmiştir. Sosyal yardımlardan yararlanan bireylerin sosyal dışlanma puanlarının yüksek çıkmasının sebebi sosyal yardım dağıtım sisteminden kaynaklanıyor olabilir. Sayılara ve istatistiklere indirgenen sosyal yardım sisteminin hak temelli bir biçimde yeniden düzenlenmesi, sosyal yardım alan yaşlıların

toplumda “öteki” gibi hissetmelerine neden olan sosyal yardım dağıtım sisteminin yararlanıcıların mahremiyetini ön plana alan bir hale getirilmesi, sosyal yardımlardan yararlanacakların belirlenmesinde kullanılan gelir testi vb. gibi uygulamaların damgalayıcılıktan uzak hale getirilmesi gerekmektedir.

Sosyal yardımların yeterliliğine dair olumlu algı da yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk algısı puanlarını düşürmektedir. Bu noktada sosyal yardımların kapsamının genişletilmesi, ayni ve nakdi yardımların niteliksel ve niceliksel olarak yaşlı bireylerin gereksinimleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca sosyal hizmet uzmanları başta olmak üzere sosyal yardım alanında hizmet veren meslek elemanlarının hem sosyal yardımların adil dağıtımı hem de doğru iletişim için hizmet içi eğitimlerden geçirilmesi gerekmektedir. Sosyal yardımların uygulanma sürecindeki karmaşık idari kuralların ve uygulama prosedürlerinin yeniden düzenlenerek erişilebilir ve anlaşılabilir kılınması gerekmektedir. Bahsi geçen hususlar da sosyal yardımların hak temelli sosyal refah yaklaşımını esas alan bir yapıya dönmesiyle mümkün olacaktır.

Yaşlı Bireylerin Dernek, Sivil Toplum Kuruluşu ve Gönüllü Faaliyetlere Katılımlarının Artırılması

Araştırmada dernek, sivil toplum kuruluşu ve gönüllü faaliyetlere katılım yaşlı bireyleri çok boyutlu sosyal dışlanmadan koruduğu belirlenmiştir. Topluluklara katılım yaşlı bireylerin sosyal sermayelerinin ve sosyal ağ bağlantılarının artmasında önemli rol oynayabilir. Topluluklara katılımın artmasıyla beraber artan birikmiş sosyal sermaye, yaşlı bireylere kaynak ve güç sağlayarak sosyal içerme açısından pozitif etki edebilir. Topluluklara katılım yaşlıları güçlendirerek, akran desteğini artırarak, sosyal entegrasyonu ve sosyal teması tesis ederek yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan koruyabilir. Ayrıca topluluklara katılım yaşlı bireyler için kendini ifade etme fırsatı, topluma katkı sunma fırsatı sunabilir. Yaşlı bireylerin topluluklara katılımlarının artırılması için düşünsel düzeyde yaşlı bireylerin toplumsal kalkınmada söz sahibi konuma getirilmeleri, kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplum anlayışının benimsenmesi, yaşlılığa dair olumsuz stereotip algısının değişmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Uygulama düzeyinde ise hem kamu kurumlarının hem de sivil toplum örgütlerinin yaşlı bireylerin topluluklara katılımı için içerici politikalar hayata

geçirmesi, var olan yaşlı dostu toplulukların duyurulmasına yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması, yaşlı bireylerin dernek vb. topluluklar kurmalarının ve bu topluluklara katılımlarının yasal olarak kolaylaştırılması, yaşlı bireylerin ilgisini çekebilecek gönüllülük çalışmalarının artırılması gerekmektedir.

5.2.4. Makro Sisteme Yönelik Öneriler

Yaşlılıkta sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltmak ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla başa çıkma becerilerini geliştirmek için yaşlı ayrımcılığının önlenmesi, yaşlı haklarının korunması ve güçlendirilmesi, sosyoekonomik imkânlarla ve istihdama erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve sosyal politikaların yeniden dizaynı gerekmektedir.

Yaşlı Ayrımcılığının Önlenmesi

Araştırmada yaşlı ayrımcılığının ve yaşlılara yönelik olumsuz algının yaşlılarda sosyal dışlanma ve yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi olduğu belirlenmiştir. Toplumda yaşlı ayrımcılığının önlenmesi için düşünsel düzeyde ve uygulama düzeyinde yapılması gerekenler vardır. Düşünsel düzeyde gerontofobinin önlenmesi ve yaş ile ilgili olumsuz tutumların farkına varma, bunların üstesinden gelme ve olumsuz tutumları reddetmenin sağlanması yönünden bilişsel stratejilerin geliştirilmesi için psikoeğitim çalışmalarının düzenlenmesi, yaşlılara yönelik olumsuz stereotiplerin azaltılması, kuşaklararası sosyal etkileşim atölyelerinin oluşturulması, okul çağında verilen değerler eğitimi kapsamında yaşlılara yönelik olumlu tutum geliştirilmesi için çalışmalar yapılması, üniversiteler başta olmak üzere paydaşların yaşlı ayrımcılığıyla alakalı sosyal sorumluluk projeleri üretmesi gerekmektedir. Uygulama düzeyinde ise ulusal mevzuatın yaşlı ayrımcılığını önlemede yeniden düzenlenmesi, yaşlı ayrımcılığının önlenmesi için Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılması, medyada ve sosyal medyada yaşlı ayrımcılığını körükleyen yayınların ve paylaşımların önüne geçilmesi, medya organlarında ve sosyal medya platformlarında yaşlılığa dair farkındalığı ve olumlu algıyı artıran yayın ve paylaşımların teşvik edilmesi, yaşlılık alanında hizmet veren meslek elemanlarının yaşlılara yönelik olumlu algı edinmeleri için hizmet içi eğitimlerden geçirilmesi, yaşlı bireylere yönelik ihmal, istismar, sömürü ve şiddet gibi ayrımcılık temelli davranışlarla mücadele konusunda mevzuat hükümlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Yaşlı Haklarının Korunması ve Güçlendirilmesi

Yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluktan korunmaları için yaşlı haklarının korunması ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda demografik değişim baz alınarak yaşlılık konusunun sosyal hizmetler başta olmak üzere tüm sektörlerde ön planda tutulması, oluşturulacak politika, uygulama ve hizmetlerin hak temelli bir anlayışla hayata geçirilmesi, yerel yönetimlerin yaşlı bireylere yönelik yapacakları hizmetlerde teşvik edilmesi, yaşlı hakları hakkında eğitim modüllerinin oluşturulması, kamu kurumlarında ve sivil toplum kuruluşlarında çalışan personellere yaşlı haklarıyla ilgili eğitimler verilmesi, yaşlı bireylere yönelik yapılacak mevzuat düzenlemelerinde erişilebilirliğin ve sürdürülebilirliğin göz önünde tutulması, yaşlı bireylerin sosyoekonomik hakları ve başvuru mekanizmaları konusunda bilgilendirilmesi, yaşlılık alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi, hak temelli sosyal eylem ve savunuculuk faaliyetlerin artırılması, yerel yönetimlerde yaşlı meclisleri oluşturularak yaşlı bireylerin karar alma süreçlerine katılımlarının teşvik edilmesi gerekmektedir.

Sosyoekonomik İmkânlara ve İstihdama Erişimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanması

Araştırmada sosyoekonomik imkânlara ve istihdama erişimin yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumlarını ve yoksulluk algılarını etkilediği belirlenmiştir. Bu noktada sosyoekonomik imkânlara ve istihdama erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir.

Yaşlı bireylerin sosyoekonomik imkânlara erişilebilirliğinin artması için ekonomik faaliyetlere katılımlarının artırılması, yaşlıların gereksinimlerine yönelik mal, hizmet ve uygulamaların geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma süreçlerine yaşlı bireylerin dâhil edilmesi, eğitim ve iş organizasyonlarının yaşlı bireyler dikkate alınarak planlanması, yaşlı bireylere yönelik sosyokültürel aktivitelerinin artırılması ve bu aktivitelere yaşlıların katılımı için farkındalık çalışmalarının yapılması, yaşlı bireylerin gelişen teknolojiye oryante edilmelerinin sağlanması, yaşlı bireylerin değişen taleplere ve uygulamalara uyumlarının sağlanması, sosyal güvenlik sisteminin yaşlı bireylerin sosyoekonomik katılımlarını artıracak biçimde yeniden düzenlenmesi, yaşam boyu öğrenme ve beceri geliştirme politikalarının özendirilmesi, yaşlı bireylerin

potansiyellerini ortaya çıkarmalarını sağlamak için uygun ortamların oluşturulması gerekmektedir.

Yaşlı bireyleri sosyal dışlanmadan ve yoksulluktan koruyacak bir diğer husus ise gülmüş ekonomi anlayışıyla yaşlı bireylerin istihdama katılmasıdır. Yaşlı bireylerin istihdam edilebileceği yaşlı dostu istihdam projelerinin ve çalışma alanlarının oluşturulması, yaşlarına uygun mesleki beceriler geliştirmeleri için atölye çalışmalarının düzenlenmesi, iş bulma ve mesleki danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi, işletmelere belli oranda yaşlı birey çalıştırma şartının getirilmesi, iş kurmak isteyen yaşlı bireylerin girişimlerinin desteklenmesi, çalışan destek programlarıyla iş hayatında bulunan yaşlıların desteklenmesi, yaşlı bireyler için kısmi süreli çalışma olanaklarının artırılması, çalışma hayatında yaşlı ayrımcılığıyla mücadele edilerek yaşlı bireylerin gri tavan sendromundan korunmaları gerekmektedir.

Sosyal Politikaların Yeniden Dizaynı

Araştırmada sosyal politikaların yeterliliğine dair algının yaşlı bireylerin sosyal dışlanma durumları ve yoksulluk algıları üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan yaşlı bireylerden yarısından fazla sosyal politikaların yaşlı bireylerin gereksinimlerine göre düzenlenmediğini düşünmektedir. Ülkemizde yaşlılara yönelik sosyal politikaların yeniden dizaynında sürdürülebilirlik, ölçme ve değerlendirme, kapsayıcılık ve şeffaflık, etkin uygulama, koordinasyon ilkeleri kapsamında hareket edilmelidir. Sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında sosyal politikaların kısa, orta ve uzun vadeli bir biçimde planlanması, sosyal, ekonomik ve ekolojik maliyet ve etki analizlerinin yapılması, olası risklerin analiz edilmesi, popülizm ve kayırmacılıktan uzak bir biçimde planlanması gerekmektedir. Ölçme ve değerlendirme ilkesi kapsamında yaşlılarla ilgili sosyal politikaların nüfus projeksiyonları dikkate alınarak planlanması, bütünleşik bir sosyal yardım sistemine geçilmesi, proaktif bir anlayışla hareket edilmesi, Yaşlı Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulunun kurulması, 81 il düzeyinde istatistiki ve coğrafi bölge bazında yaşlanma konusunda haritalama çalışması yapılması gerekmektedir. Kapsayıcılık ve şeffaflık ilkesi kapsamında bizzat sorunu yaşayan yaşlı bireylerin kararlarda söz sahibi olmalarının sağlanmalı, tüm paydaşların görüşleri alınmalı, sosyal politikalar toplumun tüm kesimlerinin haklarını teminat altına alacak şekilde kapsayıcı olmalı, politikaların tasarlanmasında ve uygulanmasında

şeffaflık ve hesap verilebilirlik ön planda tutulmalı, bağımsız izleme ve denetleme kurumları kurularak verilerin yaş temelinde ayrıştırılmış olarak oluşturulmalıdır. *Etkin uygulama ilkesi* kapsamında yaşlı bireylerin gereksinimlerinin tespiti doğru yapılmalı, sosyal hizmet uzmanlarının yetkinliği artırılmalı, hayata geçirilecek uygulamalar pilot çalışmalarla test edilmeli, uygulamaların denetlenebilirliği sağlanmalıdır. *Koordinasyon ilkesi* kapsamında sosyal refahın dağıtımında rol üstlenen kamu kurumlarının ve sivil toplumun iş birliği sağlanmalı, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki koordinasyon tesis edilmeli, bütünleşik sosyal yardım sistemiyle koordinasyon sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. (1976). *md. 1.*
- ABB. (2022). *Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı*. 2022 tarihinde <https://sosyalhizmetler.ankara.bel.tr/> adresinden alındı
- Abbott, P., & Sapsford, R. (2005). Living On The Margins: Older People, Place and Social Exclusion. *Policy Studies*, 26(1), 29-46.
- Acar, F., & Altunok, G. (2015). Neo-Liberalizm ve Neo-Muhafazakârlık Ekseninde Türkiye’de Özel Alan Politikası. S. Dedeoğlu, & A. Y. Elveren içinde, *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet* (s. 23-63). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ackers, L. (1998). *Shifting Spaces: Women, Citizenship and Migration within the European Union*. Bristol: Policy Press.
- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ş. Ö. (2018). Yoksullukla Mücadele İçin Alternatif Bir Yaklaşım Önerisi: Çoklu Katılımcı Yaklaşım. G. Cerev, & B. Yenihan içinde, *Yoksulluk, Farklı Boyutlarıyla* (s. 151-183). Bursa: Dora.
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Avrupa Komisyonu.
- Adena, M., & Myck, M. (2014). Poverty and transitions in health in later life. *Social Science & Medicine*, 116, 202-210.
- Adonis, A., & Pollard, S. (1997). *A Class Act: The Myth of Classless Society*. London: Hamish Hamilton.
- Ağar, A. (2020). Yaşlılıkta Ortaya Çıkan Psikolojik Değişiklikler. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 3(2), 66-71.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022a). *2022-2026 Stratejik Planı*. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022b). *Sosyal Yardımlar*. Şubat 2022 tarihinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/yayinlar/raporlar/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022c). *Sosyal Yardımlar*. Şubat 2022 tarihinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/yayinlar/raporlar/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/> adresinden alındı

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022d). *Yaşlı Destek Programı (YADES)*. 2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/yades/yades2022/> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022e). *Sosyal İçerme*. Mart 2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/athgm/kurumsal/daire-baskanliklari/sosyal-icerme/> adresinden alındı
- Ak, M., & Közleme, O. (2017). Yaşlı Yoksulluğu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 197-208.
- Akaydın, B. (2020). Topluma Hizmet Çalışmalarında Benliğin Kıskacından Bizliğe Doğru Erişilebilirlik. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 135-146.
- Akbaş, E. (2010). *Berlin’de yaşayan Türk toplumu arasındaki dayanışma ilişkileri ve sosyal hizmetlerin sivil oluşumu*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akdemir, N., Çınar, F. İ., & Görgülü, Ü. (2007). Yaşlıların Algılanması ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 10(4), 215-222.
- Aksan, G. (2014). *Yoksullukla Başa Çıkmada Dayanışma Ağlarının Rolü: Teorik ve Uygulamalı Çalışma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aktan, Ç. C., & Vural, İ. Y. (2002). Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. Ç. C. Aktan içinde, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (s. 71-100). Ankara: Hak-İş.
- Akyıldız, F. (2009). “Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler ve Sosyal Sorumluluk. 4. *Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu* (s. 859-873). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Alacadağlı, E. (2020). Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 152-167.
- Alpar, R. (2020). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alptekin, D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları. D. Alptekin, A. Topçuoğlu, & G. Aksan içinde, *Yoksulluk ve Kadın* (s. 15-33). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Altan, Ö. Z., & Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Kamu-İş*, 7(2), 2-36.
- Altındağ, Ö. (2019). Yoksulluk Üzerine Bir Değerlendirme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 19(1), 81-114.

- Alver, K. (2010). *Siteril Hayatlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Amarante, V., & Colacce, M. (2022). Multidimensional Poverty Among Older People in Five Latin American Countries. *Social Indicators Research*, 159, 945-965.
- Amin, S. (2004). *Liberal Virüs*. (F. Başkaya, & A. Mert, Çev.) Ankara: Özgür Üniversite.
- Anderson, W., White, V., & Finney, A. (2012). Coping with low incomes and cold homes. *Energy Policy*(49), 40-52.
- Apak, E., & Apak, H. (2020). Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kadim Akademi SBD*, 4(1), 1-15.
- Apak, E., Apak, H., & Doğan, B. (2021). Kırsal Alanda Yaşayan Yaşlılarda Sosyal Dışlanma: Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkiler. *Akademik MATBUAT*, 5(2), 143-164.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 40-76.
- Arslanoğlu, İ. (2016). *Bilimsel Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Asi Karakaş, S., & Durmaz, H. (2017). Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri ve Moral. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 18(1), 32-36.
- Aslan, M., & Hocaoglu, Ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-62.
- Atasü Topçuoğlu, R., & Akbaş, E. (2009). Sosyal Dışlanma Kavramı Küreselleşme ve Yeni Yönetişim İçinde Topluma Nasıl Bir Bakış Önerir? Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılanma Paradigmasına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet* (s. 521-527). Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye’de Yoksulluk, Sosyal Yardım ve Sivil Toplum: Hak Temelli Yaklaşım Açısından Bir Değerlendirme*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Atatanır, H., & Karataş, K. (2019). Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 6(21), 453-475.
- Atchley, R. C. (1989). A Continuity Theory of Normal Aging. *The Gerontological Society of America*, 29(2), 183-190.

- Atila Demir, S. (2020). Salgın Sürecinde Yaşlı Nüfus, Sosyal Dışlanma ve Yaş Ayrımcılığı. *Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(38), 186-201.
- Atkinson, A. (1998). Exclusion, Employment and Opportunity. A. Atkinson, & J. Hills içinde, *Social Exclusion, Poverty and Unemployment* (s. 1-24). London: Centre for Analysis of Social Exclusion.
- Ayan, F. S. (2021). Kırsalda Yaşlanma ve Yoksulluk: Germencik Örneği. C. Ergun içinde, *Yaşlılık ve Yoksulluk* (s. 153-175). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aygün, E., Korkut, A., & Kiper, T. (2018). Engelli Bireyler İçin Kentsel Dış Mekânlara Erişilebilirliğin İncelenmesi: Tekirdağ Örneği. *Artium*(2), 20-32.
- Aytaç, Ö. (2016). Kent, Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli. *Mukaddime*, 7(1), 135-155.
- Azak, S. N., & Belir, Ö. (2020). Yaşlı Bireylerin Kent Mekânlarını Kullanım Analizleri: Heybeliada'da Bir İnceleme. *Modular Journal*, 3(1), 20-38.
- Backwith, D. (2015). *Social Work, Poverty and Social Exclusion*. New York: Open University Press.
- Bagozzi, R. P., & Yİ, Y. (1988). On the Evaluation of Structural Equation Models. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16, 74-94.
- Baharoglu, D., & Kessides, C. (2001). *Urban Poverty*. Ocak 27, 2022 tarihinde Understanding Urban Poverty: <https://www.intussen.info/OldSite/Documenten/Noord/Internationaal/WB/PRSP%20Sourcebook/11%20Urban%20poverty.pdf> adresinden alındı
- Baker, J. (1997). *Poverty Reduction and Human Development in the Caribbean: A Cross-country Study*. Washington: The World Bank.
- Bakır, M. A. (2019). *Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Faktörü ve Bir Uygulama; Belediyelerin Gıda Yardımlarının Memnuniyet Analizi*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Baltes, P. B. (1973). Prototypical Paradigms and Questions in Life-Span Research on Development and Aging. *The Gerontologist*, 13(4), 458-467.
- Banerjee, A., Benabou, R., & Mookherjee, D. (2006). *Understanding Poverty*. Oxford University Press.
- Baran, A. (2007). Başarılı Yaşlanma Modellerinin Sosyolojik Analizi. V. Kalınkara, & G. Akın içinde, *VI Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı* (s. 236-245). Ankara: Gazi Yayınevi.

- Barnes, M. (2019). *Social Exclusion in Great Britain An Empirical Investigation and Comparison with the EU*. London: Routledge.
- Barnes, M., Blom, A., Cox, K., Lessof, C., & Walker, A. (2006). *The Social Exclusion of Older People: Evidence from the First Wave the English Longitudinal Study of Ageing (ELSA)*. London: Office of The Deputy Prime Minister.
- Barrientos, A., Gorman, M., & Heslop, A. (2003). Old Age Poverty in Developing Countries: Contributions and Dependence in Later Life. *World Development*, 31(3), 555-570.
- Barry, M. (1998). Social exclusion and social work: an introduction. M. Barry, & C. Hallett içinde, *Social Exclusion and Social Work*. Lyme Regis: Russell .
- BASW. (2022). *Understanding social work and poverty*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.basw.co.uk/understanding-social-work-and-poverty> adresinden alındı
- Başaran, A., & Çetinkaya, M. (2013). Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili:2003-2008. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 1, 243-261.
- Başer, U., Başer, G., & Sarıcan, M. A. (2021). Kırsal Alanda Yoksulluğun ve Gelir Eşitsizliğinin Analizi: Aydın İli Nazilli İlçesi Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(6), 1667-1677.
- Baumberg, B. (2016). The Stigma of Claiming Benefits: A Quantitative Study. *Journal of Social Policy*, 45(2), 181-199.
- Baykara Acar, Y., & Acar, H. (2002). Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet:Temel Kavramlar ve Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29-35.
- Bayrak Kahraman, B. (2017). Sosyal Destek ve Sağlığın Geliştirilmesi. S. Ayaz Alkaya içinde, *Sağlığın Geliştirilmesi* (s. 136-146). Ankara: Hedef CS Basın Yayın.
- Beall, J., & Piron, L.-H. (2005). *DFID Social Exclusion Review* . London: The London School of Economics and Political Science.
- Becker, S. (1997). *Responding to Poverty Politics of Cash and Care*. London: Longman.
- Bektaş, B., & Develi, A. (2020). Engelli Bireylerin Erişilebilirlik Sorunu: Destekler ve Eksiklikler. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 179-191.
- Belediye Kanunu. (2005). (md. 77).

- Bell, S., & Menec, V. (2015). "You don't want to ask for the help" the imperative of independence: is it related to social exclusion? *Journal of applied gerontology : the official journal of the Southern Gerontological Society*, 34(3), 1-21.
- Benest, G. (2010, June). *A Rights-Based Approach to Participatory Video: toolkit*. Şubat 2022 tarihinde <https://www.montesca.eu/VISTA/wp-content/uploads/2012/11/A-Rights-Based-Approach-to-Participatory-Video-toolkit-COMLETE.pdf> adresinden alındı
- Berkman, K., & Kumaş, H. (2021). Yoksul Bireylerin Bakış Açısı İle Sosyal Dışlanma: Denizli Sevindik Mahallesi Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 44-88.
- Besthorn, F. H. (2013). Ecological approach. M. Gray, & S. A. Webb içinde, *Social Work Theories and Methods* (s. 173-182). London: Sage Publications.
- Bilen, M. (2009). *Sağlıklı İnsan İlişkileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- BM. (1948). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (md.25).
- Bollen, K. A., & Lennox, R. (1991). Conventional wisdom on measurement: A structural equation perspective. *Psychological Bulletin*, 110(2), 305-314.
- Bommes, M., & Scherr, A. (2000). Social work, secondary order building and the communication of unspecific needs of help]. R. Merten içinde, *[Systems theory of social work* (s. 67-86). Wiesbaden: Leske & Budrich.
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2018a). Social work, participation, and poverty. *Journal of Social Work*, 0(0), 1-18.
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2018b). Social Work, Poverty and Anti-Poverty Strategies: Creating Cultural Forums. *British Journal of Social Work*, 0, 1-19.
- Bousfield, C., & Huthison, P. (2010). Contact, anxiety and young people's attitudes and behavioral intentions towards the elderly. *Educational Gerontology*, 36(6), 451-466.
- Böhnke, P. (2001). *Nothing Left to Lose? Poverty and Social Exclusion in Comparison Empirical Evidence on Germany*. Berlin (WZB): Social Science Research Center.
- Bradshaw, T. K. (2007). Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development. *Community Development*, 38(1), 7-25.
- Bronfenbrenner, U. (1981). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

- Broussard, C. A., Joseph, A. L., & Thompson, M. (2012). Stressors and Coping Strategies Used by Single Mothers Living in Poverty. *Journal of Women and Social Work*, 27(2), 190-204.
- Brunt, P. A. (1962). The Army and the Land in the Roman Revolution. *Journal of Roman Studies*, 52(1-2), 69-86.
- Buck, N. (2001). Identifying Neighbourhood Effects on Social Exclusion. *Urban Studies*, 38(12), 2251-2275.
- Budak, Y. (2020). *Kamu Nakdi Yardımlarının Yoksulluk Bağlamında Sosyal Dışlanma ve Yaşam Tatmini Üzerine Etkisi: Yapısal Eşitlik Modeli*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Buğra, A. (2005). *Yoksulluk ve Sosyal Haklar Raporu*.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). *New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey*. Ankara: UNDP.
- Burchardt, T., Le Grand, J., & Piachaud, D. (1999). Social exclusion in Britain 1991-1995. *Social Policy and Administration*, 33(3), 227-244.
- Burchardt, T., Le Grand, J., & Piachaud, D. (2002). Introduction. J. Hills, J. Le Grand, & D. Piachaud içinde, *Understanding Social Exclusion*. Oxford : Oxford University Press.
- Burholt, V. (2006). Adref: theoretical contexts of attachment to place for mature and older people in rural north Wales. *Environment and Planning*, 38, 1095-1114.
- Burholt, V., Winter, B., Aartsen, M., Constantinou, C., Dahlberg, L., Feliciano, V., et al. (2019). A critical review and development of a conceptual model of exclusion from social relations for older people. *European journal of ageing*, 17(1), 3-19.
- Burns, V. F., Lavoie, J.-P., & Rose, D. (2012). Revisiting the Role of Neighbourhood Change in Social Exclusion and Inclusion of Older People. *Journal of Aging Research*, 2012.
- Buz, S., & Beydili, E. (2015). Ankara örneğinde yalnız yaşayan yaşlı kadınların gereksinimleri. *The Journal of International Social Research*, 8(37), 557-570.
- Büyüköztürk, Ş. (2023). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Calasanti, T., & Slevin, K. (2001). *Gender, Social Inequities and Aging*. Walnut Creek, CA: Alta Mira Press.
- Callander, E. J., Schofield, D. J., & Shrestha, R. N. (2012). Multiple disadvantages among older citizens: What a multidimensional measure of poverty can show. *Journal of Aging & Social Policy*, 24(4), 368-383.
- Can Gökyay, C. (2014). *Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Sosyal Dışlanma Sorunu İle Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü: İŞKUR İçin Model Önerisi*. Uzmanlık Tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Cevizci, A. (2012). *Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Ceylan, H., Şahin, D., Özkaptan, B., & Bilge. (2020). Status Of The Elderly's Exposure To Abuse: The Case Of Sinop With The Oldest Population in Turkey. *Turkish Journal of Health Science and Life*, 3(3), 40-46.
- Chaaya, M., Sibai, A., Tabbal, N., Chemaitelly, H., Roueiheb, Z. E., & Slim, Z. N. (2009). Work and mental health: the case of older men living in underprivileged communities in Lebanon. *Ageing & Society*, 30(1), 25-40.
- Chambers, R. (1994). The origins and practice of Participatory Rural Appraisal. *World Development*, 22(7), 953-969.
- Chant, S. (2004). Dangerous Equations? How Female-headed Households Became the Poorest of the Poor: Causes, Consequences and Cautions. *IDS Bulletin*, 35(4), 19-26.
- Chard, R., & Walker, G. (2016). Living with fuel poverty in older age: Coping strategies and their problematic implications. *Energy Research & Social Science*, 18, 62-70.
- Cheal, D. (1996). *New Poverty: Families in Postmodern Society*. Wesport: Greenwood Press.
- Chen, K.-M., & Leu, C.-H. (2022). Multidimensional perspective of the poverty and dynamics of middle-aged and older adults in Taiwan. *International Social Work*, 65(1), 142-159.
- Chen, Y., Wong, G. H., Lum, T. Y., Lou, V. W., Ho, A. H., Luo, H., et al. (2016). Neighborhood support network, perceived proximity to community facilities and depressive symptoms among low socioeconomic status Chinese elders. *Aging & Mental Health*, 20(4), 423-431.
- Chou, K.-L. (2018). Social exclusion in old age: a validation study in Hong Kong. *Aging & Mental Health*, 22(8), 1078-1085.

- Clark, C. (2000). *Social Work Ethics: Politics, principles and practice*. Basingstoke: Macmillan.
- Clark, K., & Drinkwater, S. (2002). Enclaves, neighbourhood effects and employment outcomes: Ethnic minorities in England and Wales. *Journal of Population Economics*, 15, 5-29.
- Cloke, P., & Davies, L. (1992). Deprivation and lifestyles in rural Wales. I. Towards a cultural dimension. *Journal of Rural Studies*, 8(4), 349-358.
- Commins, P. (1995). Social Exclusion in the Context of the European Union's Third Poverty Programme. *Družboslovne Razprave*(19-20), 137-150.
- Conboy, P. (2021). Older-Age Exclusion and the 2030 Agenda for Sustainable Development. K. Walsh, T. Scharf, S. Van Regenmortel, & A. Wanka içinde, *Social Exclusion in Later Life* (s. 359-372). Cham: Springer.
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Ayrıntı Yayınları.
- Council of Europe. (1998, January 12). *Fighting social exclusion and strengthening social cohesion in Europe*. Şubat 2022 tarihinde Parliamentary Assembly: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7900&lang=EN> adresinden alındı
- Craig, G. (2002). Poverty, Social Work, Social Justice. *The British Journal of Social Work*, 32(6), 669-682.
- Cuadrado-Ballesteros, B., & Peña-Miguel, N. (2018). The socioeconomic consequences of privatization: An empirical analysis for Europe. *Social Indicators Research*, 139(1), 163-183.
- Cumming, E., & Henry, W. (1961). *Growing Old: The Process of Disengagement*. New York: Basic Books.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişilebilirlikleri. *AÜHFD*, 61(2), 541-598.
- Çağlar, T. (2014). Yaşlılık ve Sosyal Hizmet: Yaşam Destek Merkezi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 145-162.
- Çağlar, T. (2015). Refah Devleti Bağlamında Almanya'da Yaşlılara İlişkin Temel Haklar. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 225-243.
- Çağlar, T., & Özkan, G. (2022). Türkiye'de Covid-19 Salgını Sürecinde Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Ankara İli Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(4), 930-948.

- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Çakmaz, D. (2021). *Kent, Mekan ve Yoksulluk: Antalya Baraj ve Güneş Mahalleleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). “YAGEP” ile Yaşlılara Yönelik Hizmetler Geliştirilecek. 2022 tarihinde <https://www.csgb.gov.tr/haberler/yagep-ile-yasli-lara-yonelik-hizmetler-gelistirilecek/> adresinden alındı
- Çilingiroğlu, N. v. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 4(7), 225-230.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyükoztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dağ, A. (2016). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yaşlılık ve Sosyal Dışlanma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(28), 480-500.
- Dahlberg, L., & McKee, K. J. (2018). Social exclusion and well-being among older adults in rural and urban areas. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 79, 176-184.
- Dahlberg, L., McKee, K., Fritzell, J., Heap, J., & Lennartsson, C. (2020). Trends and gender associations in social exclusion in older adults in Sweden over two decades. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 89.
- Danış, M. Z. (2009). *Yaşlılık, Yoksulluk ve Yalnızlık*. Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Danışman Işık, A. (2015). Yoksulluğa Subjektif Bakış: Muğla İli Örneği. *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, 26(95), 1-31.
- Datt, G., & Ravallion, M. (1998). Why have some Indian states done better than others at reducing rural poverty? *Economica*, 65, 17-38.
- Davis, A., & Wainwright, S. (2005). Combating Poverty and Social Exclusion: Implications for Social Work Education. *Social Work Education: The International Journal*, 24(3), 259-273.
- De Haan, A. (1998). Social Exclusion An Alternative Concept for the Study of Deprivation? *IDS Bulletin*, 29(1), 10-19.
- De Haan, A. (1999). *Social Exclusion: Towards an Holistic Understanding of Deprivation*. Department for International Development, London.

- De Haan, A. (2000). Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation. *Social Exclusion* (s. 22-40). içinde
- Değer, Ç., & Çağan, S. (2021). Pensions and elderly poverty in Turkey. F. Chybalski, & E. Marcinkiewicz içinde, *Pensions today: Economic, managerial, and social issues* (s. 132-146). Lodz University of Technology Press.
- Deka, A. (2012). Local and Global Poverty: Insights Using a Rights-based Approach. *Advances in Social Work*, 13(2), 471-483.
- Del Castillo, I. Y. (1994). A Comparative Approach to Social Exclusion: Lessons from France and Belgium. *International Labour Review*, 133(5-6).
- Demir, A. (2018). *Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Yaşlıların Yaşam Tatmini Üzerine Etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Department of Social Security. (1999). *Opportunity for all Tackling poverty and social exclusion*. The Stationery Office.
- Dericioğulları Ergun, A. (2021). Yaşlı Kadının Dezavantajlı Halleri. C. Ergun içinde, *Yaşlılık ve Yoksulluk* (s. 17-41). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Desmond, W. D. (2006). *The Greek Praise of Poverty: Origins of Ancient Cynism*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Dhemba, J. J. (2014). Dynamics of poverty in old age: The case of older persons in Zimbabwe. *International Social Work*, 57(6), 714-722.
- Diez Roux, A., & Mair, C. (2010). Neighbourhoods and health. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1186, 125-145.
- Dinçoflaz, J. (2009). *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*. Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Dini, A., & Lippit, V. (2009, August). *Poverty, from Orthodox to Heterodox Approaches: a Methodological Comparison Survey*. Riverside: University of California.
- Doğan, İ. (2014). Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlaklık ve Çok Boyutluluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 66-67, 127-157.
- Dong, X., Ling, H., Yang, T., & Wang, K. (2023). Grandchild care and life satisfaction of older adults: Empirical evidence from China. *Frontiers in Psychology*, 14.
- Dowling, M. (1999). Social Exclusion, Inequality and Social Work. *Social Policy and Administration*, 33(3), 245-261.

- Drewnowski, J. (1977). Poverty: It's Meaning and Measurement. *Development and Change*, 8(2), 183-206.
- DSÖ. (2015). *World Report on Ageing and Health*. Luxembourg.
- DSÖ. (2017). *DSÖ'nün tanımı esas*. 2022 tarihinde <http://www.who.int/ageing/en/> adresinden alındı
- DuBois, B., & Miley, K. K. (2014). *Social Work:An Empowering Profession*. New Jersey: Pearson.
- Duffy, K. (1995). *Social Exclusion and Human Dignity in Europe*. Council of Europe.
- Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutu*. Ankara: DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını.
- Dupuis, S. L., & Alzheimer, M. (2008). Leisure and ageing well. *World Leisure Journal*, 50(2), 91-107.
- Eddy, J. M., St. Pierre, R. W., & Alles, W. F. (1982). Life span development: intervention implications for concepts of aging. *The Journal of School Health*, 52(9), 259-263.
- Eken, H. (2008). Tüketicilerin Aşırıborçluluk ve Finansal Dışlanma Nedenleri. *Maliye Finans Yazıları*, 22(79), 61-80.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Ve Görevlerine İlişkin Yönerge. (2018). (md. 6).
- Erdem, T. (2020). Yoksulluk. T. Erdem içinde, *Feodaliteden Küreselleşmeye* (s. 321-365). Ankara: Lotus Yayın Grubu.
- Ergin, G., Ecemiş Kılıç, S., & Efe Güney, M. (2020). Planlamada Evrensel Tasarım İlkeleri İle Erişilebilirlik Ağı Tasarımı, İzmit Kent Merkezi Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(Erişilebilirlik Özel Sayısı), 49-82.
- Ergün Başak, B. (2018). Yaşlılıkta Psikososyal Gelişim II: Sosyal Gelişim. Y. Kurtyılmaz içinde, *Yaşlı Psikolojisi* (s. 139-162). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Es, M., & Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk. *Bilgi*, 1, 79-93.
- Eseler, B., Göksoy Sevinçli, B., & Nalbant, F. (2021). Sosyal Bir Sorun Olarak Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 836-853.

- Esping-Andersen, G. (2021). Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. A. Buğra, & Ç. Keyder içinde, *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Estes, C. (2001a). *Social Policy and Aging*. California: SAGE.
- Estes, C. L. (2001b). From Gender to the Political Economy of Ageing. *European Journal of Social Quality*, 2(1), 28-46.
- Estes, C. L. (2004). Social Security privatization and older women: A feminist political economy perspective. *Journal of Aging Studies*, 18, 9-36.
- Estivill, J. (2003). *Concepts and strategies for combating social exclusion: an overview*. Geneva: ILO.
- Eştürk, Ö., & Kılıç, A. (2016). Türkiye Kırsalında Kadın Yoksulluğu. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(3), 143-153.
- Farrington, F. (2002). *Towards a Useful Definition: Advantages and Criticisms of 'Social Exclusion'*.
- Faulkner, N. (2014). *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere*. (T. Öncel, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Feng, Z., Phillips, D. R., & Jones, K. (2018). A geographical multivariable multilevel analysis of social exclusion among older people in China: Evidence from the China Longitudinal Aging Social Survey ageing study. *Geographical Journal*, 184, 1-16.
- Ferguson, R., & Stoutland, S. (1999). Reconceiving the community development field. R. F. Ferguson, & W. T. Dickens içinde, *Urban Problems and Community Development*. Washington: The Brookings Institution.
- Ferrer-i-Carbonel, A. (2002). Subjective Questions to Measure Welfare and Well-Being. *Tinbergen Institute Discussion Paper*, 19(3).
- Field, F. (1983). *The Minimum Wage*. London: Policy Studies Institute.
- Fikret, A., & Keyder, Ç. (2006). *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: Avrupa Komisyonu Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi.
- Fleury, S. (1999). *Política social, exclusión y equidad en América Latina*. Buenos Aires: Dirección Enlace de Recursos Institucionales.
- Fløtten, T. (2006). *Poverty and Social Exclusion – Two Sides of the Same Coin: A Comparative Study of Norway and Estonia*. Fafo-Report.

- Forsdyke, S. (2005). *Exile, Ostracism, and Democracy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Foucault, M. (1984). *The Foucault Reader*. (P. Rainbow, Dü.) New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1995). *Discipline & Punish The Birth of the Prison* (Cilt 2). (A. Sheridan, Çev.) New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, N. (2005, Nov/Dec). *Reframing Justice in a Globalizing World*. Şubat 2022 tarihinde New Left Review: <https://newleftreview.org/issues/ii36/articles/nancy-fraser-reframing-justice-in-a-globalizing-world> adresinden alındı
- Fraser, N. (2010). Injustice at intersecting scales. On “social exclusion” and the global poor. *European Journal of Social Theory*, 13(3), 363-371.
- Frazier, L. D., Johnson, P. M., Gonzalez, G. K., & Kafka, C. L. (2002). Psychosocial influences on possible selves: A comparison of three cohorts of older adults. *International Journal of Behavioral Development*, 26(4), 308-317.
- Fuchs, P. (2000). Systemtheorie und Soziale Arbeit. R. Merten içinde, *Systemtheorie Sozialer Arbeit: Neue Ansätze und veränderte Perspektiven* (s. 157-175). Opladen: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Fülberth, G. (2011). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*. (S. Usta, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. (2022). *Çok Amaçlı Toplum Merkezleri*. 2022 tarihinde <http://www.gap.gov.tr/cok-amacli-toplum-merkezleri-sayfa-75.html#:~:text=%C3%87ATOM'lar%20kentlerin%20daha%20%C3%A7ok,ve%20kat%C4%B1l%C4%B1mc%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20esas%20alan%20merkezlerdir>. adresinden alındı
- Garbarino, J. (2014). Ecological Perspective on Child Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes, & J. E. Korbin içinde, *Handbook of Child Well-Being Theories, Methods and Policies in Global Perspective* (s. 1365-1384). New York: Springer.
- Genç, F., Küçük, E., & Onur, O. (2015). Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlıların Sosyal Destek Algılarının Karşılaştırılması. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 4(2), 47-53.
- Genç, Y., & Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu ve Toplumsal Beklentileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(4), 461-482.

- Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2022). *Gençlik Merkezleri*. 2022 tarihinde <https://ghgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/3277/3187/genclik-merkezleri-dairesi.aspx#:~:text=Gen%C3%A7lik%20Merkezleri%20Gen%C3%A7lik%20Merkezleri%3B%20gen%C3%A7lerin,ve%20dan%C4%B1%C5%9Fmanl%C4%B1k%20yapmak%2C%20gen%C3%A7leri%20zararl%C4%B1> adresinden alındı
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Dü., & M. A. Sarı, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giesel, F., & Köhler, K. (2015). How poverty restricts elderly Germans' everyday travel. *European Transport Research Review*, 7.
- Gill, O., & Jack, G. (2012). *The Child and Family in Context: Developing ecological practice in disadvantaged communities*. Lyme Regis: Russell House Publishing.
- Gitterman, A., & Germain, C. B. (2008). *The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory and Practice*. New York: Columbia University Press.
- Glasgow, N., Holden, K., McLaughlin, D., & Rowles, G. (1993). The Rural Elderly and Poverty. In *Rural Sociological Society Task Force on Persistent Rural Poverty*. içinde Boulder, Colorado: Westview.
- Global Volunteers. (2016, November 9). *Four Approaches to Poverty*. Ocak 31, 2022 tarihinde <https://globalvolunteers.org/four-approaches-to-poverty/> adresinden alındı
- Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., & Praag, B. v. (1977). The Poverty Line: Concept and Measurement. *The Journal of Human Resources*, 12(4), 503-520.
- Gökulu, G. (2010). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-226.
- Görgün Baran, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal Dışlanmanın Toplumsal Boyutu. V. Kalınkara içinde, *Yaşlılık: Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler* (s. 1005-125). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gustafsson, B., Shi, L., & Sato, H. (2004). Can a Subjective Poverty Line be Applied to China? Assessing Poverty Among Urban Residents 1999. *Journal of International Development*, 16(8), 1089-1107.
- Gül, H., & Sallan Gül, S. (2008). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. N. Oktik içinde, *Türkiye de Yoksulluk Çalışmaları* (s. 57-96). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.

- Güldalı, O. (2014). Sosyal Hizmetin Diyalektiği: Sosyal hizmete Dair Eleştirel Yaklaşımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 163-176.
- Güldalı, O. (2018). Baskı Karşısı Sosyal Hizmet: Modern Dünya-Sistemi Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 228-244.
- Güler, Z., Güler, N., & Özsel, D. (2016). Kırsal Kesimde "Yaşlı Kadın" Olmak. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 201-215.
- Gün, S., Dellal, İ., & Ünüvar, İ. (2012). Türkiye'de Toprak Politikası ve Kırsal Yoksulluk. 10. *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*. Konya.
- Günaydın, D. (2020). Yoksulluk Damgalama ve Utanma: Sosyal Yardım Ağı Çerçevesinde Bir Araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*(49), 837-860.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Halleröd, B., & Larsson, D. (2008). Poverty, welfare problems and social exclusion. *International Journal of Social Welfare*, 17, 15-25.
- Harvey, D. (2011). *Umut Mekanları*. (Z. Gambetti, Çev.) Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hazzouri, A. Z., Sibai, A. M., Chaaya, M., Mahfoud, Z., & Yount, K. M. (2011). Gender Differences in Physical Disability Among Older Adults in Underprivileged Communities in Lebanon. *Journal of Aging and Health*, 23(2), 367-382.
- Hemingway, A., & Jack, E. (2013). Reducing social isolation and promoting well being in older people. *Quality in Ageing: Policy, Practice and Research*, 14(1), 25-35.
- Hernanz, V., Malherbet, F., & Pellizzari, M. (2004). *Take-up of Welfare Benefits in OECD Countries: A Review of the Evidence*. OECD.
- Hill, K., Kellard, K., Middleton, S., Cox, L., & Pound, E. (2007). *Understanding Resources in Later Life Views and Experiences of Older People*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Hills, J., Le Grand, J., & Piachaud, D. (2002). *Understanding social exclusion*. Oxford: Oxford University Press .
- Hoban, D. (2019). *Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Boyutları: İstanbul ve Küçükçekmeçe Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

- Hochschild, A. R. (1975). Disengagement Theory: A Critique and Proposal. *American Sociological Review*, 40(5), 553-569.
- Hoff, A. (2008). *Tackling Poverty and Social Exclusion of Older People – Lessons from Europe*. University of Oxford. Oxford Institute of Ageing Working Papers.
- Holmbeck, G. N., Jandasek, B., Sparks, C., Zukerman, J., & Zurenda, L. (2008). Theoretical Foundations of Developmental-Behavioral Pediatrics. M. L. Wolraich, D. D. Drotar, & E. C. Perrin içinde, *Developmental-Behavioral Pediatrics: Evidence and Practice* (s. 13-45). Philadelphia: Mosby Elsevier.
- Hooyman, N. R., Kawamoto, K. Y., & Kiyak, K. A. (2015). *Aging Matters: An Introduction to Social Gerontology*. Pearson.
- Howe, D. (2009). *A Brief Introduction to Social Work Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hrast, M. F., Hlebec, V., & Kavcic, M. (2012). The Social Exclusion of the Elderly: A Mixed-Methods Study in Slovenia. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 48(6), 1051-1074.
- Hsieh, M.-O., & Leung, P. (2019). Social exclusion experienced by older adults: factors for designing healthcare settings in Taipei, Taiwan. *Social Work in Health Care*, 58(4), 368-381.
- İBB. (2022). *Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü*. 2022 tarihinde Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı: <https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/mudurlukdetay.aspx?ID=2> adresinden alındı
- İBB. (2023). *Her Yaşta Dijital*. Aralık 2023 tarihinde <https://heryastadijital.ibb.istanbul/hakkimizda> adresinden alındı
- İlgar, L. (2008). Yaşlılık Dönemi Sosyal Özellikleri ve Serbest Zaman Etkinlikleri. E. K., & M. Kalkan içinde, *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık* (s. 63-96). Ankara: Pegem Akademi.
- Illich, I. (2013). *Gölge İş*. (D. Keskin, Çev.) İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- ILO. (1958). 111 No'lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi. (md.5).
- ILO. (2008). *Promotion of Rural Employment for Poverty Reduction*. ILO Publications.
- İlyas, S., & Yerlisu Lapa, T. (2022). Successful Aging: A Qualitative Research About the Evaluation of Leisure Time of Older Adults with Chronic Health Condition. *Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences*, 14(1), 85-91.

- IMF. (2001, March). *Rural Poverty in Developing Countries*. Ocak 2022 tarihinde International Monetary Fund: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues26/> adresinden alındı
- İst-GETAM. (2022). <https://www.istgetam.com/ist-getam/>. <https://www.istgetam.com/ist-getam/> adresinden alınmıştır
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. (2020). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları / Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İşsizlik Sigortası Kanunu. (1999). md.46, 47.
- Iyela, A., & Ikwuakam, O. T. (2015). Poverty Coping Strategies of Rural Women Dwellers of Batagarawa Local Government Area of Katsina State, Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6), 296-306.
- Jack, G., & Gill, O. (2010). The Impact of Economic Factors on Parents or Caregivers and Children. J. Horwath içinde, *The Child's World* (s. 368-381). Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers .
- Jehoel-Gijsbers, G., & Vrooman, C. (2008). *Social Exclusion of the Elderly A Compative Study of EU Member States*. ENEPRI Research Report, ENEPRI.
- Jerliu, N., Toçi, E., Burazeri, G., Ramadani, N., & Brand, H. (2012). Socioeconomic conditions of elderly people in Kosovo: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 12(1), 1-9.
- Jones, C. (2001). Voices from the front line: state social workers and New Labour. *British Journal of Social Work*, 31, 547-562.
- Joreskog, K. G., & Sorbom, D. (1989). *LISREL 7: User's Reference Guide*. Chicago, IL: Scientific Software.
- Joreskog, K. G., & Sorbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Chicago, IL; Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Jose, J., & Cherayi, S. (2017). Social Exclusion of Older Persons: The Role of Socio-Demographic Characteristics. *Ageing International*, 42, 447-465.
- Kaçan, H., Dibekli, E., & Akkan, K. (2018). Toplumda Yaşayan Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeylerinin İncelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11(2), 8-15.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, Aile ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kaida, L., & Boyd, M. (2011). Poverty variations among the elderly: The roles of income security policies and family co-residence. *Canadian Journal of Aging*, 30(1), 83-100.
- Kail, B. L., Quadagno, J., & Keene, J. R. (2009). The Political Economy Perspective of Aging. V. Bengston, D. Gans, N. M. Putney, & M. Silverstein içinde, *Handbook of Theories of Aging* (s. 555-572). New York: Springer Publishing Company.
- Kalasa, B. (2005). *Poverty and the elderly in selected African Poverty Reduction Strategies*. IUSSP.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kalınkara, V. (2021). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2002). (md. 1).
- Kantar Davran, M., Sevinç, M. R., & Cançelik, M. (2020). Şanlıurfa İli Köylerinde Yaşlıların Demografik Ve Sosyo-Ekonomik Durumları İle Yoksulluk Ve Yaşlılık Algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 1-17.
- Kapur, A., & Duvvury, N. (2006). *A rights-based approach to realizing the economic and social rights of poor and marginalized women*. Washington, DC: International Center for Research on Women.
- Karadeniz, O., & Öztepe, N. D. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*(3), 77-102.
- Karakaş, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-16.
- Karakaya, C. (2021a). Sosyal Hizmette Sosyal Eylem Yaklaşımının Kullanılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1487-1508.
- Karakaya, C. (2021b). Şehit Yakınları ve Malul Gaziler Odağında Sosyal Hizmet Mevzuatı. M. Başcılar içinde, *Sosyal Hizmet Mevzuatı* (s. 169-186). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karakaya, C., & Işıksan, V. (2023). Yaşlı Bireylerin Sosyal Dışlanma Durumlarının ve Sosyal Problem Çözme Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0(21), 89-109.
- Karaman, M. F. (2019). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karataş, K. (2003). Yoksulluk, Yoksullukla Savaşmada Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı. *Yoksulluk*. içinde Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.
- Karataş, K., & Duyan, V. (2002). Kocatepe Yaşlı Dayanışma Merkezinin Hizmet Çevresinde Oturan Yaşlıların Sosyo Demografik Özellikleri ve Gereksinimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(2), 77-90.
- Karataş, K., & Duyan, V. (2008). Difficulties That Elderly People Encounter and Their Life Satisfaction. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 36(8), 1073-1084.
- Karataşoğlu, S. (2014). *Gelir Seviyesinin Sosyal Dışlanmaya Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Karataşoğlu, S., & İslamoğlu, E. (2016). Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(1), 12-41.
- Keating, N., Orfinowski, P., Wenger, C., Fast, J., & Derksen, L. (2003). Understanding the caring capacity of informal networks of frail seniors: A case for care networks. *Ageing and Society*, 23, 115-127.
- Keegan Eamon, M. (2001). The Effects of Poverty on Children's Socioemotional Development: An Ecological Systems Analysis. *Social Work*, 46(3), 256-266.
- Kempson, E. (2002). *Over-indebtedness in Britain A report to the Department of Trade and Industry*. Personal Finance Research Centre.
- Kempson, E., & Whyley, C. (1999). *Kept Out or Opted Out? Understanding and Combating Financial Exclusion*. Bristol: The Policy Press.
- Kenyon, S., Lyons, G., & Rafferty, J. (2002). Transport and social exclusion: investigating the possibility of promoting inclusion through virtual mobility. *Journal of Transport Geography*, 10, 207-209.
- Kesgin, B. (2016). Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımda Büyükşehir Belediyeleri İle İlçe Belediyeleri Arasında Nasıl Bir Dağılım Yapılabilir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 447-462.
- Keyder, Ç. (2005). Globalisation and Social Exclusion in Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(1), 124-134.
- Khan, N., Khan, S., Tan, O., Tan, B. C., & Vergara, R. G. (2017). Explore the Factors that Influence Elderly Poverty. *Journal of Southeast Asian Research*, 2017.

- Kim, J., Richardson, V., Park, B., & Park, M. (2013). A Multilevel Perspective on Gender Differences in the Relationship Between Poverty Status and Depression Among Older Adults in the United States. *Journal of Women & Aging*, 25(3), 207-226.
- Klärner, A., & Knabe, A. (2019). Social Networks and Coping with Poverty in Rural Areas. *Sociologia Ruralis*, 59(3), 447-473.
- Kline, R. B. (2005). *Methodology in the social sciences. Principles and practice of structural equation modeling*. New York, NY: Guilford Press.
- Kola, L., & Owumi, B. (2019). Causes of Poverty in Old Age, Not a Structural Failing? *Journal of Aging & Social Policy*, 31(5), 467-485.
- Korkmaz Yaylagül, N., & Aslan, M. (2020). Yaşlılık, Mültecilik ve Sosyal Dışlanma: Suriyeli Yaşlı Mültecilerin Deneyimleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-422.
- Korkmaz Yaylagül, N., Barlın, H., & Kırıışık, H. (2021). Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma Araştırmaları: Bir İçerik Analizi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*(17), 197-213.
- Korkmaz, N. (2014). Türkiye’de Yaşlılık ve Sosyal Politika: Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi? N. Korkmaz, & S. Yazıcı içinde, *Küreselleşme ve Yaşlılık* (s. 189-214). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kösa, B., & Mestan, G. (2022). Kırsal Kamusal Hizmet Dağılımının Sosyal ve Mekânsal Yansımaları: Bursa İli Örneği. *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 46. Kolokiyumu: Toplumda ve Mekanda Adalet*, (s. 878-915). Eskişehir.
- Krumer-Nevo, M. (2016). Poverty aware social work: A paradigm for social work practice with people in poverty. *British Journal of Social Work*, 46, 1793-1808.
- Kryşık, J. L., & Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması*. (E. Erbay, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Kumar, R. (2020). *Fuzzy Decision Making Tools to Sieve Out The Poor in Nalanda District, Bihar*. Bihar: Horizon Books.
- Kwadzo, M. (2015). Choosing Concepts and Measurements of Poverty: A Comparison of Three Major Poverty Approaches. *Journal of Poverty*, 1-15.
- Kwan, C., & Walsh, C. A. (2018). Old age poverty: A scoping review of the literature. *Cogent Social Sciences*, 4, 1-21.
- Laderchi, R. C., Saith, R., & Stewart, F. (2003). Does it matter that we do not agree on the definition of poverty: A comparison of four approaches. *Oxford Development Studies*, 31(3), 233-274.

- Lange, J., & Grossman, S. (2013). Theories of Aging. K. L. Mauk içinde, *Gerontological Nursing: Competencies for Care* (s. 63-94). Burlington: Jones & Bartlett Learning.
- Langer, C. L., & Lietz, C. A. (2015). *Applying Theory to Generalist Social Work Practice*. New Jersey: Wiley.
- Lawton, M. P. (1982). Competence, environmental press, and the adaptation of older people. M. P. Lawton, P. G. Windley, & T. O. Byerts içinde, *Aging and the Environment: Theoretical Approaches* (s. 33-59). Springer.
- Lee, J., & Cagle, J. (2017). Social exclusion factors influencing life satisfaction among older adults. *Journal of Poverty and Social Justice*, 26(1), 35-50.
- Lee, J., & Lee, Y. (2009). Old-Age Income Security and Private Transfers in South Korea. *Journal of Aging & Social Policy*, 24(4), 393-407.
- Lee, S. (2021). Social Exclusion and Subjective Well-being Among Older Adults in Europe: Findings From the European Social Survey. *The Journals of Gerontology: Series B*, 76(2), 425-434.
- Lee, S.-Y., & Chou, K.-L. (2016). Trends in Elderly Poverty in Hong Kong: A Decomposition Analysis. *Soc Indic Res*, 129, 551-564.
- Lee, Y. F., & Kind, M. (2021). *UNDESA World Social Report 2021: Reconsidering Rural Development*. UN Department of Economic and Social Affairs.
- Leedy, P., & Ormrod, J. E. (2021). *Practical Research: Planning and Design*. Pearson Education Limited.
- Legislative Council Secretariat. (2016). *Causes of Women's Poverty*. Research and Library Services Division .
- Leimer, B., & Ewijk, R. v. (2022). Are grandchildren good for you? Well-being and health effects of becoming a grandparent. *Social Science & Medicine*, 313.
- Leppiman, A., Riivits-Arkonsuo, I., & Pohjola, A. (2021). Old-Age Digital Exclusion as a Policy Challenge in Estonia and Finland. K. Walsh, T. Scharf, S. Van Regenmortel, & A. Wanka içinde, *Social Exclusion in Later Life Interdisciplinary and Policy Perspectives* (s. 409-420). Springer.
- Levitas, R. (2005). *The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour*. New York: Palgrave Macmillan.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., & Patsios, D. (2007). *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion*. Department for Communities and Local Government (DCLG). University of Bristol .

- Levy, B. (2009). Stereotype embodiment a psychosocial approach to aging. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6), 332-336.
- Li, Y., & Mutchler, J. E. (2022). Poverty and self-rated health in later life: The mediating role of material hardship. *Social Science Quarterly*, 103, 521-533.
- Lipton, M. (1997). *Defining and Measuring Poverty: Conceptual Issues, Poverty and Human Development*. New York: Human Development Papers.
- Long, G. T., & Pfau, W. D. (2009). Ageing, Poverty and the Role of a Social Pension in Vietnam. *Development and Change*, 40(2), 333-360.
- Lovering, J. (1998). Globalization, Unemployment and Social Exclusion in Europe: Three perspectives on the Current Policy Debate. *International Planning Studies*, 3(1), 35-56.
- Luiu, C., Tight, M., & Burrow, M. (2017). The unmet travel needs of the older population: a review of the literature. *Transport Reviews*, 37(4), 488-506.
- Luo, B., Zhou, K., Jin, E. J., Newman, A., & Liang, J. (2013). Ageism among college students: a comparative study between U.S. and China. *Journal of cross-cultural gerontology*, 28(1), 49-63.
- Lynott, R. J., & Lynott, P. P. (1996). Tracing the Course of Theoretical Development in the Sociology of Aging. *The Gerontological Society of America*, 36(6), 749-760.
- Madanipour, A., Shucksmith, M., & Talbot, H. (2015). Concepts of poverty and social exclusion in Europe. *Local Economy*, 30(7), 1-21.
- Mamatoğlu, N. (2015). Türkiye'de Engelliler İçin Erişilebilirlik Uygulamaları Algısı. H. Demirkan içinde, *Mekânlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik* (s. 6-13). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Mantle, G., & Backwith, D. (2010). Poverty and Social Work. *British Journal of Social Work*, 2380-2397, 40.
- Mariën, I., & Prodnik, J. A. (2014). Digital inclusion and user (dis)empowerment: a critical perspective. *Emerald Group Publishing Limited*, 16(6), 35-47.
- Marks, G. (2005). *Income Poverty, Subjective Poverty and Financial Stress*. Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research, Department of Family and Community Services .
- Marshall, T., & Bottomore, T. (2006). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. (A. Kaya, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Marshall, V. W., Martin-Matthews, A., & McMullin, J. A. (2016). The Interpretive Perspective on Aging. V. L. Bengtson, & R. A. Settersten içinde, *Handbook of Theories of Aging*. New York: Springer Publishing Company.
- Masterson, T., Memiş, E., & Zacharias, A. (2014). Türkiye'de Yoksulluk Ölçümünde Yeni Yaklaşım. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*(23), 22-30.
- Mathieson, J., Popay, J., Enoch, E., Escorel, S., & Hernandez, M. (2008). *Social Exclusion Meaning, Measurement and Experience and Links to Health Inequalities*. SEKN; Commission on Social Determinants of Health; Lancaster University.
- Maximova, S. G., Noyanzina, O. E., & Omelchenko, D. A. (2018). A Model of Social Exclusion of Elderly People in Siberian Region. *Advances in Gerontology*, 8(1), 58-63.
- Mayda, F. A. (2021). Yoksul Bireyler Odağında Sosyal Hizmet Mevzuatı. M. Başcılar içinde, *Sosyal Hizmet Mevzuatı* (s. 187-211). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mayo, C. O., Pham, H., Patallo, B., Joos, C. M., & Wadsworth, M. E. (2022). Coping with poverty-related stress: A narrative review. *Developmental Review*, 64.
- Mcmullin, J. (2000). Diversity and The State of Sociological Aging Theory. *The Gerontologist*, 40(5), 517-530.
- Meneviş, B. (2006). *Evsizler*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı ve Türk Ulusal Ajansı.
- Metin, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum*, 1, 179-200.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Michal, K.-N., Monnickendam, M., & Weiss-Gal, I. (2009). Poverty-Aware Social Work Practice: A Conceptual. *Journal of Social Work Education*, 45(2), 225-243.
- Milbourne, P. (2004). *Rural Poverty Marginalisation and Exclusion in Britain and the United States*. New York: Routledge.
- Miller, C. (2020, December 15). *Using the Social Ecological Model in Understanding the Effects of Poverty on Children and Families*. 2022 tarihinde Soapboxie: <https://soapboxie.com/social-issues/Using-the-social-ecological-model-to-deepen-the-understanding-of-children-and-young-people-living-in-poverty> adresinden alındı

- Miller, T. (2001). *Systems theory and social work*. Stuttgart: Lucius & Lucius.
- Mingione, E. (2013). *İleri Endüstriyel Dünyada Kent Yoksulluğu: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar*. (S. İlhan, Çev.) Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Miranti, R., & Yu, P. (2015). Why Social Exclusion Persists among Older People in Australia. *Social Inclusion*, 3(4), 112-126.
- Moffatt, S., & Scambler, G. (2008). Can welfare-rights advice targeted at older people reduce social exclusion? *Ageing & Society*, 28, 875-899.
- Moghadam, V. M., & Senftova, L. (2005). Measuring women's empowerment: participation and rights in civil, political, social, economic, and cultural domains. *International Social Science Journal*, 57(184), 389-412.
- Moodley, J. (2014). Women's mental health: coping mechanisms in the context of poverty. *Journal of Psychology in Africa*, 24(3), 264-271.
- Mowafi, M., & Khawaja, M. (2005). Poverty. *J Epidemiol Community Health*, 59, 260-264.
- Murayama, Y., Yamazaki, S., Hasebe, M., Takahashi, T., & Kobayashi, E. (2021). How Single Older Men Reach Poverty and Its Relationship with Help-Seeking Preferences¹. *Japanese Psychological Research*, 63(4), 406-420.
- Naussbaum, M. C. (2001). *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nazher Keser, E. N. (2019). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu Sorununa Yönelik Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764.
- Netten, A., Forder, J., & Shapiro, J. (2006). *Measuring Personal Social Service Outputs for National Accounts: Services for older people*. Canterbury: Personal Social Services Research Unit.
- Neuman, L. (2014). *Social Research Methods: Qualitive and Quantitive Approaches*. Essex: Pearson.
- Nimrod, G. (2003). Leisure after retirement: Research review and mapping. *Gerontology*, 30(1-2), 29-46.
- Nimrod, G., & Janke, M. C. (2012). Leisure Across the Later Life Span. J. Singelton, & H. Gibson içinde, *Leisure and aging: Theory and practice* (s. 95-110). Human Kinetics.

- O'Shea, E., Walsh, K., & Scharf, T. (2012). Exploring community perceptions of the relationship between age and social exclusion in rural areas. *Quality in Ageing and Older Adults*, 13(1), 16-26.
- OECD. (2006). *Promoting Pro-Poor Growth: Agriculture*. Paris: DAC Network on Poverty Reduction.
- OECD. (2017). *Preventing Aging Inequality*. 2022 tarihinde https://read.oecd-ilibrary.org/employment/preventing-ageing-unequally_9789264279087-en#page1 adresinden alındı
- OECD. (2020). *Can collective bargaining help close the gender wage gap for women in non-standard jobs?* Policy Brief on Collective Bargaining & Gender.
- Ogg, J. (2005). Social exclusion and insecurity among older Europeans: the influence of welfare regimes. *Ageing & Society*, 25, 69-90.
- Okech, D., Miller, S. E., Barner, J. R., Tetloff, M. L., Beatty, S., Holosko, M. J., et al. (2013). Economic Recession and Coping with Poverty: A Case Study from Athens, Georgia. *Journal of Policy Practice*, 12(4), 273-295.
- Oktuğ Zengin, M. (2015). *Televizyonda Yaşlı Temsilleri ve Yaşlılık*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünya'da ve Türkiye'de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması: Teori ve Uygulamalar*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Okuroğlu, H. (2011). *Türkiye'de Yoksulluk ve Siyasal Davranış: Serdivan Merkezli Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Olivera, J., & Tournier, I. (2016). Successful ageing and multi-dimensional poverty: The case of Peru. *Ageing & Society*, 36(8), 1690-1714.
- Onolemhemen, D. N. (2009). Meeting the Challenges of Urban Aging: Narratives of Poor Elderly Women of Detroit, Michigan. *Journal of Gerontological Social Work*, 52(7), 729-743.
- Özdamar, K. (2002). *Paket Programları İle İstatistiksel Veri Analizi-2*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özmete, E., & Dinç, B. (2020). Yaşlıların "Göç" ve "Yerinde Yaşlanma" Bağlamında Kentsel Dönüşüm İle İlgili Değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20, 197-234.
- Özmete, E., Hablemitoğlu, Ş., & Yıldırım, F. (2012). *Ankara'da Yaşlı Yoksulluğu: Ekonomik, Sosyal, Kültürel İhtiyaçların Analizi*. Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.

- Özsoy, D. & Karataş, K. (2020). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Hukuki Çerçevesi. *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 3(1), 107-120.
- Özsoy, D., & Karataş, K. (2020). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Uzmanların Gözüyle Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 989-1004.
- Öztürk, Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk. N. Oktik içinde, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Yakın Kitabevi.
- Özütürker, M. (2021). Yaşlı Ayrımcılığı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 3043-3056.
- Pardeck, J. T. (1988). An Ecological Approach for Social Work Practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 15(2), 133-142.
- Park, S., Cho, J., & Chen, Y.-C. (2019). Subsidized housing and geographic accessibility to neighborhood resources for low-income older people: From later year social exclusion perspective. *Geoforum*, 106, 297-304.
- Parmar, D., Williams, G., Dkhimi, F., Ndiaye, A., Ankomah Asante, F., Arhinful, D. K., et al. (2014). Enrolment of older people in social health protection programs in West Africa e Does social exclusion play a part? *Social Science & Medicine*, 119, 36-44.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (K. Karataş, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Peace, R. (2001). Social exclusion: A concept in need of definition? *Social Policy Journal of New Zealand*, 16(6), 17-36.
- Pekdaş, M., & Büyükakın, F. (2020). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Uygulamalarına İlişkin Bir Değerlendirme: Sultanbeyli Belediyesi. *KOSDEB*, 40, 35-63.
- Percy-Smith, J. (2000). *Policy Responses to Social Exclusion: Towards Inclusion?* Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Phillipson, C., & Scharf, T. (2004). *The impact of government policy on social exclusion among older people*. Office of the Deputy Prime Minister. London: Crown Copyright.
- Phua, V., McNally, J. W., & Park, K. (2007). Poverty Among Elderly Asian Americans in the Twenty-First Century. *Journal of Poverty*, 11(2), 73-92.
- Pierson, J. H. (2009). *Tackling Social Exclusion*. New York: Routledge.

- Pierson, J. H. (2016). *Tackling Poverty and Social Exclusion*. London and New York: Routledge.
- Pınarcıoğlu, M., & Işık, O. (2008). Not Only Helpless but also Hopeless: Changing Dynamics of Urban Poverty in Turkey: the Case of Sultanbeyli, Istanbul. *European Planning Studies*, 16(10), 1353-1370.
- Plath, D. (2008). Independence in Old Age: The Route to Social Exclusion? *British Journal of Social Work*, 38, 1353-1369.
- Pogge, T., & Reddy, S. G. (2005, October 25). *How Not to Count the Poor*. Ocak 30, 2022 tarihinde SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=893159 adresinden alındı
- Popovic, S., & Masanovic, B. (2019). Effects of Physical and Social Activity on Physical Health and Social Inclusion of Elderly People. *Iran J Public Health*, 48(10), 1922-1923.
- Precupetu, I., Aartsen, M., & Vasile, M. (2019). Social Exclusion and Mental Wellbeing in Older Romanians. *Social Inclusion*, 7(3), 4-16.
- Priebe, J. (2017). Old-age Poverty in Indonesia: Measurement Issues and Living Arrangements. *Development and Change*, 48(6), 1362-1385.
- Quadagno, J. (2017). *Aging and the Life Course: An Introduction to Social Gerontology*. Dubuque, IA: McGraw-Hill Education.
- Quirke, E., König, H.-H., & Hajek, A. (2019). Association between caring for grandchildren and feelings of loneliness, social isolation and social network size: a cross-sectional study of community dwelling adults in Germany. *Public Health*, 9(12).
- Rahnema, M. (2009). *Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya*. (Ş. Ünsaldı, Çev.) Özgür Üniversite Yayınları.
- Rank, M. R., & Williams, J. H. (2010). A Life Course Approach to Understanding Poverty among Older American Adults. *Families in Society*, 91(4), 337-341.
- Ravallion, M. (2002). How Not to Count the Poor? A Reply to Reddy and Pogge. Washington.
- Ravallion, M., & Lokshin, M. (1999). Subjective Economic Welfare. *World Bank Policy Research*, 2106.
- Reamer, F. G. (2018). *Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri*. (H. Acar, Çev.) Nika Yayınevi.

- Reyles, D. Z. (2007). The Ability to go about Without Shame: A Proposal for Internationally Comparable Indicators of Shame and Humiliation. *Oxford Development Studies*, 35(4), 405-430.
- Riddell, R. (2004). Approaches to Poverty A Note From the "Develepment" Perspective. *Poverty: The Relevance of Human Rights to Poverty Reduction* (s. 1-14). Geneva: International Council on Human Rights Policy.
- Room, G. (1990). *New poverty in the European Community*. London: Macmillan Pressed.
- Room, G. (1999). Social exclusion, solidarity and the challenge of globalization. *International Journal of Social Welfare*, 8, 166-174.
- Runcan, R. (2021). Social Work: Defining the Risk of Social Exclusion. *Revista de Asistenta Sociala*, 3, 7-14.
- Ryu, J., & Heo, J. (2018). Relationships between leisure activity types and well-being in older adults. *Leisure Studies*, 37(3), 331-342.
- Saar-Heiman, Y., Lavie-Ajayi, M., & Krumer-Nevo, M. (2016). Poverty-aware social work practice: service users' perspectives. *Child & Family Social Work*, 1-10.
- SABEV. (2017). *Yaşam Destek Merkezi*. 2022 tarihinde <https://www.sabev.org.tr/yasam-destek-merkezi/> adresinden alındı
- Sachs, W. (2010). *The Development Dictionary A Guide to Knowledge As Power*. London: Zed Books.
- Sacker, A., Ross, A., MacLeod, C., Netuveli, G., & Windle, G. (2017). Health and social exclusion in older age: evidence from Understanding Society, the UK household longitudinal study. *J Epidemiol Community Health*, 71(7), 681-690.
- Sahar, J., Riasmini, N. M., & Nurviyandari, D. (2018). Reducing neglect and improving social support for older people following a self-help group in the poor urban community of Jakarta, Indonesia. *Enfermería Clínica*, 28(S1), 66-69.
- Sallan Gül, S., & Bayram, B. (2018). Bir Sosyal Yardım Olarak Dul Kadın Maaşı ve Ataerkil Pazarlığın Koşulları: Elazığ Örneği. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 32-52.
- Sam, N. (2008). Yoksulluğa Bir Bakış Biçimi: Kapasite Yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 59-70.
- Samancı Tekin, Ç., & Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 219-229.

- Santrock, J. (2014). *Child Development*. Mew York: McGraw-Hill Education.
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sapancalı, F. (2005b). Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 3(6), 51-106.
- Sätre, A.-M., Soldatkin, A., & Varyzgina, A. (2014). Families' Ways of Coping with Poverty in Small-town Russia. *Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 22(3), 307-328.
- Saygılı, S. (2011). *Yaşlılık Psikolojisi*. İstanbul: TÜRDAV Yayın Grubu.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1-10.
- Scharf, T., & Bartlam, B. (2008). Ageing and social exclusion in rural communities. N. Keating içinde, *Rural Ageing* (s. 97-108). Bristol: Policy Press.
- Scharf, T., Phillipson, C., & Smith, A. (2005a). *Multiple Exclusion and Quality of Life amongst Excluded Older People in Disadvantaged Neighbourhoods*. London: Office of Deputy Prime.
- Scharf, T., Phillipson, C., & Smith, A. E. (2005b). Social Exclusion of Older People in Deprived Urban Communities. *European Journal of Ageing*, 2(2), 76-87.
- Scharf, T., Phillipson, C., Kingston, P., & Smith, A. (2001). Social Exclusion and Older People: exploring the connections. *Education and Ageing*, 16(3), 303-320.
- Scherr, A. (1999). Transformations in social work: From help towards social inclusion to the management of exclusion. *European Journal of Social Work*, 2, 15-25.
- Scheyett, A. (2005). The Mark of Madness. *Social Work in Mental Health*, 3(4), 79-97.
- Schirmer, W., & Michailakis, D. (2013). The Luhmannian approach to exclusion/inclusion and its relevance to Social Work. *Journal of Social Work*, 1-20.
- Schroots, J. J. (1996). Theoretical Developments in the Psychology of Aging. *The Gerontologist*, 36(6), 742-748.
- Seaman, P. (2006). Relative Deprivation. M. Odekon içinde, *Encyclopedia of World Poverty* (s. 907-908). SAGE Publications.
- Seçkiner Bingöl, E. (2017). Kamu Yönetimi ve Yoksulluk Bağlamında Yeni Yoksulluk Yönetimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 133-150.

- Seifert, A., Hofer, M., & Rösselb, J. (2018). Older adults' perceived sense of social exclusion from the digital world. *Educational Gerontology*, 44(12), 775-785.
- Sen, A. (1989). Development as Capability Expansion. S. Fukuda-Parr, A. Shiva Kumar, & A. Sen içinde, *Readings in Human Development: Concepts, Measures and Policies for a Development Paradigm* (Cilt 19, s. 1-16). Oxford Press.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Anchor Books.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Manila: Asian Development Bank.
- Settersten, R. A. (2016). Advances in Social Science Theories of Aging. V. L. Bengtson, & R. A. Settersten içinde, *Handbook of Theories of Aging* (s. 357-361). New York: Springer Publishing Company.
- Sevelková, E., & Kajanová, A. (2020). Development of the Approach to Social Exclusion From the Perspective of Publications Aimed at Social Work. *Journal of Nursing, Social Studies, Public Health and Rehabilitation*, 3(4), 130-135.
- Sezgin, F., Hobikoğlu, E. H., & Budak, Y. (2022). Yoksulluk Algı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14(26), 229-244.
- Sheppard, M. (2006). *Social Work and Social Exclusion The Idea of Practice*. Hampshire: Ashgate.
- Shergold, I., & Parkhurst, G. (2012). Transport-related social exclusion amongst older people in rural Southwest England and Wales. *Journal of Rural Studies*, 28(4), 412-421.
- Short, C. (1999). Poverty Eradication and Social Integration: The Position of the UK. *International Social Science Journal*, 51(162), 467-472.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 113(5-6), 531-578.
- Silver, H. (1995). Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms Of Social Exclusion. J. B. Figueiredo içinde, *Social Exclusion: Rhetoric Reality* (s. 57-80). Geneva: International Institute for Labour Studies.
- Silver, H. (2019). Social Exclusion. A. M. Orum içinde, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies* (s. 1-16). New Jersey: Wiley Blackwell.
- Silver, H., & Miller, S. (2003). Social Exclusion. *Indicators*, 2, 5-21.

- Silverstein, M., Conroy, S. J., Wang, H., Giarrusso, R., & Bengtson, V. L. (2002). Reciprocity in Parent–Child Relations Over the Adult Life Course. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci*, S3-S3.
- Sluzki, C. E. (2000). Social networks and the elderly: Conceptual and clinical issues, and a family consultation. *Family Process*, 39(3), 271-284.
- Social Exclusion Unit. (1999). *Opportunity for All: Tackling Poverty and Social Exclusion*. London: Presented to Parliament by the Secretary of State for Social Security by Command of Her Majesty September 1999.
- SODES. (2017, Nisan). *Sosyal Destek Programı (SODES) Nedir?* 2022 tarihinde <http://www.sodes.gov.tr/kapsam-ve-bilesenler/> adresinden alındı
- Sohini, & Mishra, A. J. (2016). Social Exclusion: A Comparative Study of Rural and Urban Elderly. *International Journal of Advanced Research*, 4(3), 1605-1612.
- Son, J. S., & Hutchinson, S. L. (2009). Conceptualizing leisure self-care in an exploratory study of American Indian Elders' health beliefs and behaviours. *Leisure/Loisir*, 33(2), 479-509.
- Son, J. S., Kerstetter, D. L., Yarnal, C. M., & Baker, B. L. (2007). Promoting older women's health and well-being through social leisure environments: What we have learned from the Red Hat Society. *Journal of Women and Aging*, 19(3-4), 89-104.
- Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği. (2013). (md. 1, md.7, md.13).
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). md. 1.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). (md. 3, md. 4, md. 21, md. 26).
- Sosyal İçerme. (2017). *ASPB'nin Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi*. 2022 tarihinde <http://www.sosyalicerme.com/hakkimizda-proje-bilgileri/> adresinden alındı
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). md.3.
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). (md. 1).
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (2015). md.5.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. (2022). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının Faaliyetleri*. 2022 tarihinde <http://sydv.istanbul.gov.tr/Defaultb5a6.html?pid=265> adresinden alındı
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. (1986). md. 3.

- Spicker, P., Alvarez Leguizamon, S., & Gordon, D. (2007). *Povert An International Glossary*. London & New York: Zed Books.
- Srivastava, A., & Mohanty, S. K. (2012). Poverty Among Elderly in India. *Soc Indic Res*, 493-514, 109.
- Stanley, M., Moyle, W., Ballantyne, A., Jaworski, K., Corlis, M., Oxlade, D., et al. (2010). Nowadays you don't even see your neighbours': loneliness in the everyday lives of older Australians. *Health and Social Care in the Community*, 18(4), 407-414.
- Steinmetz, G. (2005). Positivism and its others in the social sciences. G. Steinmetz içinde, *The politics of method in the human sciences : positivism and its epistemological others* (s. 1-56). Durhan, NC: Duke University Press.
- Stiglitz, J. (2006). *Making Globalization Work*. New York: W W. Norton & Company.
- Stone, J., & Hirsch, D. (2022). *Poverty at the end of life in the UK*. Loughborough University. Centre for Research in Social Policy.
- Strain, L. A., Grabusic, C. C., Searle, M. S., & Dunn, N. J. (2002). Continuing and ceasing leisure activities in later life: A longitudinal study. *The Gerontologist*, 42(2), 217-23.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2006). *Orta Vadeli Program (2006-2008)*. 2022 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/08/Orta_Vadeli_Program2006-2008.pdf adresinden alındı
- Sultakeev, K., & Bayrak, M. (2018). Mikro Finans Uygulamasının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Kırgızistan Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 255-266.
- Szeri, R., & Ayhan Selçuk, İ. (2019). Eşitlik, Erişilebilirlik ve Toplu Taşıma. *İdealkent*, 10(28), 1207-1229.
- Şahin Körmeçli, P., & Uslu, A. (2021). Erişilebilirlik ve Sosyal Etkileşim İlişkisinin Kamusal Alanlarda Değerlendirilmesi: Çukurambar Mahallesi Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 6(2), 414-427.
- Şahin, H., & Çiçek, Z. (2015). Yoksulların Kendi Öznel Durumları ile ilgili Farkındalıklarına Dair Bir Alan Çalışması:Denizli ili Örneği. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 48-74.
- Şahin, M. A. (2019). *Yaşlı Bireylerde Sosyal Destek Algısının Yalnızlık ve Umutsuzluk Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.

- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2), 72-80.
- Şahin, Y. (2020). *Kentleşme Politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Şeker, H., & Gençdoğan, B. (2014). *Psikolojide ve Eğitimde Ölçme Aracı Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şenktürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve LİSREL Uygulamaları*. İstanbul: Ekinoks Yayıncılık.
- Tai, T., & Treas, J. (2009). Does Household Composition Explain Welfare Regime Poverty Risks for Older Adults and Other Household Members? *The Journals of Gerontology: Series B*, 64B(6), 777-787.
- Tamkoç, B., Sürsavur, L., Erdemir Turgut, A., & Karataş, K. (2023). Kırsalda Yaşayan Yaşlıların Yoksulluk Durumları ve Yoksullukla Baş Etme Biçimleri: Satılar Köyü Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(4), 791-813.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri:Uygulama İçin Bir Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Temurçin, K., & Şenol, P. (2008). Kırsal Alanda Kamusal Hizmet Sunumlarındaki Dönüşümün Mekânsal Etkileri: Isparta İli Örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(18), 195-214.
- The European Commission. (2004). *Joint Report on Social Inclusion*. Brussels.
- The World Bank. (1990). *World Development Report 1990*. Oxford University Press.
- The World Bank. (2001). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. Washington: Oxford University Press.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thorbecke, E. (2004). *Conceptual and Measurement Issuesin Poverty Analysis*. United Nations University and World Institute for Development Economics Research .
- Tokgöz Güneş, S., & Binboğa, G. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadın Yoksulluğu ve Sürdürülebilir Kalkınma: Türkiye Ölçeğinde Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1589-1615.
- Toner, J. (2002). *Rethinking Roman History*. Cambridge: The Oleander Press.

- Tong, H. M., Lai, D., Zeng, Q., & Xu, W. Y. (2011). Effects of Social Exclusion on Depressive Symptoms: Elderly Chinese Living Alone in Shanghai, China. *J Cross Cult Gerontol*, 26, 349-364.
- Toper, F. (2021). Yaşlılar Odağında Sosyal Hizmet Mevzuatı. M. Başcılar içinde, *Sosyal Hizmet Mevzuatı* (s. 95-116). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin.
- Tsai, F.-J., Motamed, S., & Rougemont, A. (2013). The protective effect of taking care of grandchildren on elders' mental health? Associations between changing patterns of intergenerational exchanges and the reduction of elders' loneliness and depression between 1993 and 2007 in Taiwan. *BMC Public Health*, 13.
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tufan, İ., Kılavuz, A., Ö. Ö., Ayan, S., Gürdal, F. Y., & Engin, B. (2019). Türkiye'de Gerontoloji Atlası: Yaşlı Yoksulluğu ve Yalnızlık Üzerine Bulgular. *Geriatric Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Tuncel, G., & Uzun, H. (2019). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 309-334.
- Turan, E. F. (2018). Aile ve Değişme. *Aile Sosyolojisi* (s. 237-253). içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum*, 1(1), 93-117.
- Turner, J., Beeghley, L., & Powers, C. (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayınları.
- TÜİK. (2021a, Mart). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2020*. 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227#:~:text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfusun%20i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BCne%20kat%C4%B1lma%20oran%C4%B1,y%C4%B1%C4%B1nda%20%12%2C0%20oldu> adresinden alındı
- TÜİK. (2021b, Haziran). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları*. 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2020-37405> adresinden alındı
- TÜİK. (2022). *Talep Yönetim Sistemi*. 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

- TÜİK. (2023a, Mart). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2022*. 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fl%C4%B1lar-2022-49667&dil=1#:~:text=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2C9'a%20y%C3%BCkseldi. adresinden alındı>
- TÜİK. (2023b). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2022-49746> adresinden alınmıştır
- Türk Dil Kurumu. (2021). Ekim 28, 2021 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cd5d89423e37.13674229 adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Anayasa. (md. 61, md. 10).
- Ucun, Y., Mersin, S., & Öksüz, E. (2015). Gençlerin Yaşlı Bireylere Karşı Tutumu. 8(37), 1143-1149.
- UK Department for International Development. (2005). *Reducing poverty by tackling social exclusion*. DFID.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*, 2, 25-40.
- UN. (2021, Mayıs 20). *UN Deparment of Economic and Social Affairs*. Ocak 2022 tarihinde Reducing poverty and inequality in rural areas: key to inclusive development: <https://www.un.org/development/desa/dspd/2021/05/reducing-poverty/> adresinden alındı
- UN Volunteers. (2011). *Dünyada Gönüllüğün Durumu Raporu Küresel Refah İçin Evrensel Değerler*. Art Press.
- UN WOMEN. (2018). *Turning promises into action: Gender equality in the 2030 Agenda for Sustainable Development*. 2022 tarihinde alındı
- UNDP. (1969). Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi. (md.11).
- UNDP. (1997). *İnsani Gelişme Raporu*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı.
- UNDP. (2019). *Human Development Report*. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century.

- UNDP. (2021a). *İnsani Gelişme Raporu 2020 Önümüzdeki Sınır İnsani Gelişme ve Antroposen*. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- UNDP. (2021b, Ekim 7). *2021 Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)*. Ocak 22, 2022 tarihinde <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/corporatereports/MPI-2021.html> adresinden alındı
- UN-HABITAT. (1996). *Ulusal Rapor ve Eylem Planı*. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II.
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-173.
- Van Praag, B., & Ferrer-i-Carbonell, A. (2008). *Happiness Quantified: A Satisfaction Calculus Approach*. New York: Oxford University Press.
- Van Regenmortel, S., De Donder, L., Smetcoren, A.-S., Lambotte, D., De Witte, N., & Verte, D. (2018). Accumulation of Disadvantages: Prevalence and Categories of Old-Age Social Exclusion in Belgium. *Social Indicators Research*, 140, 1173-1194.
- Veenhoven, R. (2004). Subjective Measures of Well Being. *WIDER Discussion Paper*, 7. Helsinki.
- Veit-Wilson, J. (1986). Paradigms of Poverty: A Rehabilitation of B.S. Rowntree. *Journal of Social Policy*, 15(1), 69-99.
- Vu, L. H., & Nguyen, T.-A. (2021). Elderly Poverty in Vietnam: Trends and Determinants. *Journal of Population and Social Studies*, 29, 526-243.
- Wacquant, L. (2015). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırılmalı Sosyolojisi*. (M. Doğan, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Wagle, U. (2002). Rethinking Poverty Definition and Measurement. *International Social Science Journal*, 54(171), 155-165.
- Wahl, A. (2015). *Refah Devletin Yükselişi ve Düşüşü*. (Ö. Özen, Dü., H. Ünal, & B. Öztürk, Çev.) İstanbul: H2o Kitap.
- Walker, A., & Walker, C. (1997). *Britain Divided : Growth of Social Exclusion in the 1980's and 1990's*. London: Child Poverty Action Group.
- Walker, R. (2014). *The Shame of Poverty*. Oxford: Oxford University Press.
- Walsh, K., & Scharf, T. (2020). *Exclusion From Services in Later Life*. ROSEnet Services Working Group.

- Walsh, K., O'Shea, E., & Scharf, T. (2012). *Social Exclusion and Ageing in Diverse Rural Communities: Findings of a cross-border study in Ireland and Northern Ireland*. Irish Centre for Social Gerontology, National University of Ireland Galway.
- Walsh, K., O'Shea, E., & Scharf, T. (2020). Rural old-age social exclusion: a conceptual framework on mediators of exclusion across the lifecourse. *Ageing & Society*, 40, 2311-2337.
- Walsh, K., O'Shea, E., Scharf, T., & Shucksmith, M. (2014). Exploring the Impact of Informal Practices on Social Exclusion and Age-Friendliness for Older People in Rural Communities. *Journal of Community & Applied Social Psychology*(24), 37-49.
- Walsh, K., Scharf, T., & Keating, N. (2017). Social exclusion of older persons: A scoping review and conceptual framework. *European Journal of Ageing*, 14(1), 81-98.
- Wang, X., Shang, X., & Xu, L. (2011). Subjective Well-being Poverty of the Elderly Population in China. *Social Policy & Administration*, 45(6), 714-731.
- Warburton, J., Hung, S., & Shardlow, S. M. (2013). Social inclusion in an ageing world: introduction to the special issue. *Ageing & Society*, 33(1), 1-15.
- Warburton, J., Scharf, T., & Walsh, K. (2016). Flying Under the Radar? Risks of Social Exclusion for Older People in Rural Communities in Australia, Ireland and Northern Ireland. *Sociologia Ruralis*, 45, 320-327.
- Weiss, I. (2003). Social work students and social change: On the link between views on poverty, social work goals and policy practice. *International Journal of Social Welfare*, 12(2), 132-141.
- Wenger, G. (2001). Myths and realities of ageing in rural Britain. *Ageing and Society*, 21, 117-130.
- Wenger, G. C., & Keating, N. (2008). The evolution of networks of rural older adults. K. Norah içinde, *Rural Ageing A Good Place to Grow Old* (s. 33-42). Bristol: Policy Press.
- Westergaard, J. (1992). About and Beyond the "Underclass". *Sociology*, 26(4), 575-587.
- Wight, R. G., Cummings, J. R., Miller-Martinez, D., Karlamangla, A. S., Seeman, T. E., & Aneshensel, C. S. (2008). A multilevel analysis of urban neighborhood socioeconomic disadvantage and health in late life. *Social Science & Medicine*, 66(4), 862-872.

- Williams, C. (2007). Research Methods. *Journal of Business & Economic Research*, 5(3), 65-72.
- Wilson, K., Mottram, P., & Sixsmith, A. (2007). Depressive symptoms in the very old living alone: prevalence, incidence and risk factors. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 22(4), 361-366.
- Wiltshire, J. C., Roberts, V., Brown, R., & Sarto, G. E. (2009). The Effects of Socioeconomic Status on Participation in Care Among Middle-Aged and Older Adults. *Journal of Aging and Health*, 21(2), 314-335.
- Wirth, J. (2009). The function of social work. *Journal of Social Work*, 9, 405-419.
- World Bank. (2007). *Social exclusion and the EU's social inclusion agenda*. Washington.
- Yang, X., & Yin, D. (2022). The Protective Effect of Caring for Grandchildren on the Mental Health of the Elderly: A Structural Equation Modeling Analysis. *International journal of environmental research and public health*, 19(3).
- Yarbuğ, B. (2019). *Yaşlıların Sosyal Dışlanması: Sakarya/Adapazarı İlçesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yaşar, S., & Gürbüz, B. (2021). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. *Journal of Academic Value Studies*, 7(3), 268-283.
- Yaşlı Hakları Derneği. (2021). *65+ Dijital Kapsayıcılık*. 2022 tarihinde <https://yaslihaklaridernegi.org/65-icin-dijital-kapsayicilik-ab-projesi-hakkinda/> adresinden alındı
- Yayla, R. (2018). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü: Sakarya İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yeldan, E. (2010). *Küreselleşme Kim İçin?* İstanbul: Yordam Kitap.
- Yerli, G. (2017). Yaşlılık Dönemi Özellikleri ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1278-1287.
- Yeşiltepe, S. (2021). *Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma*. Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Yıldızak, G. B. (2020). Kentsel Yoksulluk: Çanakkale Örneğinde Fevzipaşa Mahallesi. *Akademik Düşünce Dergisi*(1), 46-67.
- Yılmaz, M. (2012). Kürselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 257-287.

- Yılmaz, M. (2015). İleri Endüstriyel Toplamlar ve Kentsel Yoksulluk. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 215-227.
- Yılmaz, T. (2015). *Kırsal Yoksulluk ve Kırsal Emeğin Proleterleşmesi: Gökçe ve Bakırça Köylerinin Karşılaştırılmalı İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.
- Yılmaztürk, A. (2016). Türkiye'de Kadın Yoksulluğu, Nedenleri ve Mücadele Yöntemleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36-1), 769-796.
- Yoğurtçu, G. (2019). Yaşlılık Olgusu ve Yaşlılığın Medyada Temsili: Türkiye, Rusya ve Kırgızistan Gazeteleri Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1049-1066.
- Yörük, E. (2017). Söylem, Temsil, Faillik ve Anlatı: Yeni Yoksulluk Literatürünün Bir Eleştirisi. *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 319-330.
- Yuan, R., & Ngai, S. S.-y. (2012). Social Exclusion and Neighborhood Support: A Case Study of Empty-Nest Elderly in Urban Shanghai. *Journal of Gerontological Social Work*, 55(7), 587-608.
- Yusufoğlu, Ö. Ş. (2017). Kadın Yoksulluğu Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği. *Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 99-126.
- Zastrow, C. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş*. (D. B. Çiftçi, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Zengen, O., & d'Engelbronner, M. (2009). *Guide to Corporate Human Rights Impact Assessment Tools*. Business in Human Rights Center.
- Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.
- Zetu, H. (2010). *Economic, Social and Culturel (ESC) Rights in Practice*. Amnesty International Netherlands.
- Zhang, X., & Chen, W. (2023). Does grandchild care intention, intergenerational support have an impact on the health of older adults in China? A quantitative study of CFPS data. *Frontiers in public health*, 11.
- Zimmer, Z. (2008). Poverty, wealth inequality and health among older adults in rural Cambodia. *Social Science & Medicine*, 66(1), 57-71.

EKLER

EK 1: GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Değerli Katılımcı;

Merhaba. Benim ismim Cihangir KARAKAYA. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN¹ danışmanlığında yürüttüğüm “Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme” başlıklı doktora tezi hazırlamaktayım. Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izni aldım.

Bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkma durumlarının ekolojik sosyal hizmet perspektifinden analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında sizin sosyo-demografik özelliklerinizi, sosyal dışlanma ve yoksulluk ile başa çıkmaya dair özelliklerinizi ve sosyal dışlanma ve yoksulluk algınıza ilişkin durumunuzu belirlemeye dair sorular sorulacaktır.

Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Size araştırma kapsamı dışında kalan hiçbir soru sorulmayacaktır. Vereceğiniz tüm cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve sadece yukarıda belirtilen doktora tezi kapsamında kullanılacaktır. Kimliğinizi belirten herhangi bir soru yer almamaktadır. Bu nedenle Görüşme Formu’na isim ve adres yazmanız gerekmemektedir. Çalışmada kişisel haklarınız ve gizliliğiniz ihlal edilmeyecektir. Katılıp katılmamayı seçme hakkına sahipsiniz. Ancak sizin bu çalışmaya katılmanız ve düşüncelerinizi paylaşmanız yaşlılıkta sosyal dışlanma ve yoksulluğun önlenmesi, yaşlı bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanma ve yoksullukla baş etme becerilerinin geliştirilmesine yönelik politikalar geliştirilmesi ve mesleki çalışmalar yapılması açısından son derece önemlidir. Çalışmaya katıldıktan sonra herhangi bir rahatsızlık hissederseniz istediğiniz anda vazgeçebilirsiniz, katılmamanız veya vazgeçmeniz size hiçbir sorumluluk getirmeyecektir. Ayrıca sizden araştırmaya katılımınıza yönelik herhangi bir ücret talep edilmeyecek olup, tarafınıza da herhangi bir ücret ödenmeyecektir.

Çalışmaya katılmadan önce tarafıma sormak istediğiniz herhangi bir soru varsa çekinmeden sorabilirsiniz. Bu formun altında iletişim bilgilerim yer almaktadır. İsterseniz çalışmanın sonuçlarını öğrenmek için benimle iletişim kurabilirsiniz. Bu çalışma yaklaşık 30 dakikanızı alacaktır. Şimdiden çalışmada yer aldığınız ve katkı verdiğiniz için teşekkür ederim.

Katılımcı:

Ad Soyad:

Tarih:

Telefon:

¹ Doktora tezinin etik komisyon izni alındıktan sonra Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN’ın görevinden ayrılması nedeniyle tez danışmanlığı görevini Doç. Dr. Türken ÇAĞLAR devralmıştır.

EK 2: GÖRÜŞME FORMU

MİKRO DÜZEYDEKİ ÖZELLİKLERE DAİR SORULAR

1. Cinsiyetiniz nedir?
1) ☐ Kadın 2) ☐ Erkek
2. Kaç yaşındasınız?

3. Öğrenim durumunuz nedir?
1) ☐ Okuryazar değil 2) ☐ Okuryazar 3) ☐ İlkokul 4) ☐ Ortaokul
5) ☐ Lise 6) ☐ Önlisans 7) ☐ Lisans 8) ☐ Lisansüstü
4. Medeni durumunuz nedir?
1) ☐ Evli 2) ☐ Hiç Evlenmemiş
3) ☐ Boşanmış 4) ☐ Eşi vefat etmiş
5. Yaşadığınız yer hangisidir?
1) ☐ İl/İlçe merkezi 2) ☐ Belde/Köy
6. Aylık gelirin ne kadardır?

7. Sosyal güvence durumunuz nedir?
1) ☐ Emekliyim 2) ☐ Kayıtlı çalışıyorum.
3) ☐ Kayıt dışı çalışıyorum 4) ☐ Yaşlılık/Dul/Yetim aylığı alıyorum.
5) ☐ Sosyal güvencem yok. 6) ☐ Diğer. _____
8. Sağlık durumunuzu nasıl tanımlanırsınız?
1) ☐ İyi 2) ☐ Orta 3) ☐ Kötü
9. Günlük yaşam aktivitelerinizi (beslenme, hijyen, boşaltım, günlük ev işleri, alışveriş vb.) gerçekleştirirken güçlük yaşıyor musunuz? Yanıtınız evet ise gerçekleştirmekte güçlük yaşadığınız günlük yaşam aktivitelerini belirtiniz.
1) ☐ Evet
2) ☐ Hayır. _____
10. Günlük yaşamınızda fiziksel aktiviteler yapar mısınız? Yanıtınız evet ise yaptığınız fiziksel aktiviteleri belirtiniz.
1) ☐ Evet. _____
2) ☐ Hayır
11. Kendinize ait aracınız var mı? Kendinize ait aracınız var ise aracınızı kullanırken güçlük yaşama durumunuz nedir?
1) ☐ Kendime ait aracım yok.
2) ☐ Kendime ait aracım var ve aracımı rahatlıkla kullanabiliyorum.
3) ☐ Kendime ait aracım var ama aracımı kullanırken güçlük yaşıyorum.

12. Barınma durumunuz nedir?

- 1) ☐ Kendi evimde yaşıyorum.
 2) ☐ Kirada yaşıyorum
 3) ☐ Akrabamın (çocuk, kardeş vb.) evinde yaşıyorum.
 4) ☐ Diğer. _____

13. Kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?

- 1) ☐ Yalnız yaşıyorum.
 2) ☐ Eşimle yaşıyorum.
 3) ☐ Yakınlarımla (çocuk, kardeş, torun vb.) yaşıyorum.
 4) ☐ Eşimle ve yakınlarımla (çocuk, kardeş, torun vb.) birlikte yaşıyorum.
 5) ☐ Diğer. _____

14. Barındığınız koşulların yaşlı dostu yaşanabilir koşullar olduğunu düşünüyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

MEZO DÜZEYDEKİ ÖZELLİKLERE DAİR SORULAR

15. Çocuk sayınız nedir?

- 1) ☐ Yok 2) ☐ 1 3) ☐ 2 4) ☐ 3 5) ☐ 4 ve üzeri

16. Torun sayınız nedir?

- 1) ☐ Yok 2) ☐ 1 3) ☐ 2 4) ☐ 3 5) ☐ 4 ve üzeri

17. Aile üyelerinizle (çocuk, torun, kardeş) ne sıklıkla görüşüyorsunuz?

- 1) ☐ Her gün 2) ☐ Haftada birkaç kez 3) ☐ Ayda birkaç kez
 4) ☐ Ayda bir kez 5) ☐ Yılda birkaç kez 6) ☐ Hiç görüşmüyorum

18. Aile üyelerinizden (çocuk, torun, kardeş) ekonomik destek alma durumunuz nedir?

- 1) ☐ Almıyorum 2) ☐ Sürekli alıyorum 3) ☐ İhtiyacım olduğunda alıyorum

19. Aile üyeleriniz önemli kararları alırken size danışır mı? Yanıtınız evet ise ailenizin size danıştığı hususları belirtiniz.

- 1) ☐ Evet. _____
 2) ☐ Hayır

20. Aile üyelerinizle beraber sosyal etkinliklere katılım sağlar mısınız? Yanıtınız evet ise hangi aile üyelerinizle beraber katıldığınız sosyal etkinliklerini belirtiniz.

- 1) ☐ Evet. _____
 2) ☐ Hayır

21. Aile üyeleriniz tarafından ihmal edildiğinizi düşünüyor musunuz? Yanıtınız evet ise neden ihmal edildiğinizi düşündüğünüz durumları belirtiniz.

- 1) ☐ Evet. _____
 2) ☐ Hayır

22. Arkadaşınız var mı?

- 1) ☐ Var 2) ☐ Yok

Arkadaşınız yok ise 24. soruya geçiniz.

23. Arkadaşlarınızla ne sıklıkla görüşüyorsunuz?

- 1) ☐ Her gün 2) ☐ Hafta birkaç kez 3) ☐ Ayda birkaç kez
4) ☐ Ayda bir kez 5) ☐ Yılda birkaç kez 6) ☐ Hiç

24. Hanenizde maddi giderleri azaltmak için tüketimden (gıda, kıyafet, elektrik, su, ısınma, sağlık sosyal amaçlı harcamalar) kısıntı yapar mısınız?

	1)Kısıntı Yaparım	2)Kısıntı Yapmam
Gıda		
Elektrik, Su, Isınma vb. giderler		
Sağlık		
Sosyal amaçlı harcamalar (Boş zamanı değerlendirme aktiviteleri, Sinema, Tiyatro vb.)		

25. Yaşlılık sürecinizde ekonomik sorunlarınızın çözümünde ek iş yaptığınız oldu mu? Yanıtınız evet ise yaptığınız ek işi belirtiniz.

- 1) ☐ Evet. _____
2) ☐ Hayır

26. Yaşlılık sürecinizde ekonomik sorunlarınızın çözümünde herhangi bir kimseden borç aldığınız oldu mu? Borç aldıysanız borcunuzu geri ödemekte güçlük çektiniz mi?

- 1) ☐ Almadım.
2) ☐ Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çekmedim.
3) ☐ Aldım ve borcumu ödemekte güçlük çektim.

27. Akıllı telefon kullanıyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

28. Çevrim içi mesajlaşma uygulamaları (whatsapp vb.) kullanıyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

29. Sosyal medya hesabınız (facebook, instagram vb.) var mı?

- 1) ☐ Var 2) ☐ Yok

30. İnternet üzerinden fatura ödeme, hastane randevusu alma vb. dijital işlemleri gerçekleştirebiliyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

31. Yaşadığınız çevrenin yaşlı dostu bir çevre (yaşlıların fiziksel ve sosyal işlevselliğini arttıran güvenli bir çevre) olduğunu düşünüyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

32. En sık yaptığınız boş zamanı değerlendirme aktivitesi nedir?

- 1) ☐ Ailemle (eş, çocuk, torun vb) vakit geçiririm.
 2) ☐ Arkadaşlarımla vakit geçiririm.
 3) ☐ Ev/Bahçe işleriyle uğraşırım.
 4) ☐ Televizyon seyredirim.
 5) ☐ Telefonumla ilgilenirim.
 6) ☐ Diğer. _____

EKZO DÜZEYDEKİ ÖZELLİKLERE DAİR SORULAR

33. Kamusal hizmetlere erişme durumunuz nedir?

	1)Erişmekte zorlanıyorum.	2)Erişmekte zorlanmıyorum.
Sağlık hizmetleri		
Sosyal hizmetler		
Bürokratik (Nüfus, Adliye, Maliye, Sosyal Güvenlik vb.) Hizmetler		
Toplu taşıma hizmetleri		
Bankacılık hizmetleri		

34. Kamusal hizmetlerin kapsamının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünüyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

35. Kamusal hizmet binalarının yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünüyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

36. Kamusal hizmetlerden yararlanırken kamu görevlilerinin size yönelik tutumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- 1) ☐ Bana diğer yaş grubundaki insanlara yaklaştıklarından daha ılımlı ve yardımsever bir şekilde yaklaşıyorlar.
 2) ☐ Bana diğer yaş grubundaki insanlardan farklı bir şekilde yaklaşıyorlar.
 3) ☐ Bana diğer yaş grubundaki insanlara yaklaştıklarından daha kötü bir üslupla yaklaşıyorlar.

37. Yerel yönetim (belediye) hizmetlerinin yaşlı bireylerin gereksinimlerine yönelik düzenlendiğini düşünüyor musunuz?

- 1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

38. Yaşlıların sahip oldukları sosyoekonomik haklar hakkında bilginiz var mı? Yanıtınız evet ise bilgi sahibi olduğunuz haklarınızı açıklayınız.

- 1) ☐ Evet. _____
 2) ☐ Hayır

39. Sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz? Yanıtınız evet ise yararlandığınız sosyal yardımları belirtiniz.

1) ☐ Evet. _____

2) ☐ Hayır

Sosyal yardım almıyorsanız 41. soruya geçiniz.

40. Sosyal yardımları yeterli buluyor musunuz?

1) ☐ Evet

2) ☐ Hayır. _____

41. Ekonomik sorunlarınızın çözümünde bankaların kredi/kredi kartı hizmetlerinden hiç faydalandınız mı? Faydalandıysanız kredi/kredi kartı ödemelerinizi yapmakta güçlük çektiniz mi?

1) ☐ Faydalanmadım.

2) ☐ Faydalandım ve kredi/kredi kartı ödemelerimi yapmakta güçlük çekmedim.

3) ☐ Faydalandım ve kredi/kredi kartı ödemelerimi yapmakta güçlük çektim.

42. Psikososyal sorunlarınızın çözümünde profesyonel psikososyal destek hizmetlerinden (sosyal hizmet uzmanı, psikolog vb.) yararlandınız mı? Yanıtınız evet ise hangi tür hizmetlerden yararlandığınızı belirtiniz.

1) ☐ Evet. _____

2) ☐ Hayır

43. Herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu veya gönüllü faaliyetlere üyeliğiniz veya katılımınız bulunmakta mıdır? Yanıtınız evet ise hangi tür kuruluşlara veya faaliyetlere katılım sağladığınızı belirtiniz.

1) ☐ Evet. _____

2) ☐ Hayır

44. Kültürel ve sanatsal etkinliklere ve kendinizi geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere katılırmısınız? Yanıtınız evet ise hangi tür faaliyetlere katılım sağladığınızı belirtiniz.

1) ☐ Evet. _____

2) ☐ Hayır

MAKRO DÜZEYDEKİ ÖZELLİKLERE DAİR SORULAR

45. Toplumda yaşlı bireylere yönelik tutum hakkındaki görüşünüz nasıldır?

1) ☐ Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumlu bir tutum olduğunu düşünüyorum.

2) ☐ Toplumda yaşlı bireylere yönelik farklı bir tutum olduğunu düşünmüyorum.

3) ☐ Toplumda yaşlı bireylere yönelik olumsuz bir tutum olduğunu düşünüyorum.

46. Toplumda yaşlı ayrımcılığına maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?

1) ☐ Evet

2) ☐ Hayır

47. Sizden sonra gelen nesillerle aranızda bir kuşak çatışması yaşandığını düşünüyor musunuz?

1) ☐ Evet

2) ☐ Hayır

48. Toplumda sosyoekonomik imkânlarla erişme noktasında herkesle eşit fırsatlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

49. Yaşınızın istihdama katılma noktasında engel teşkil ettiğini düşünüyor musunuz?

1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

50. Ülkemizde sosyal politikaların yaşlı bireyleri koruyacak şekilde düzenlendiğini düşünüyor musunuz?

1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

51. Seçimlerde oy kullanıyor musunuz?

1) ☐ Evet 2) ☐ Hayır

52. Siyasi görüşünüzün sosyoekonomik sorunlarınızla baş etme noktasında ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

- 1) ☐ Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum.
 2) ☐ Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum.
 3) ☐ Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.
 4) ☐ Fikrim yok.

53. Manevi ve dini inancınızın sosyoekonomik sorunlarınızla baş etme noktasında ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

- 1) ☐ Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum.
 2) ☐ Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum.
 3) ☐ Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.
 4) ☐ Fikrim yok.

54. Medyanın (televizyon, radyo vb.) yaşlı bireylere yönelik toplumdaki bakış açısı üzerinde ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

- 1) ☐ Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum.
 2) ☐ Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum.
 3) ☐ Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.
 4) ☐ Fikrim yok.

55. Sosyal medyanın (facebook, twitter, instagram vb.) yaşlı bireylere yönelik toplumdaki bakış açısı üzerinde ne gibi etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

- 1) ☐ Olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum.
 2) ☐ Olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum.
 3) ☐ Herhangi bir etkisi olduğunu düşünmüyorum.
 4) ☐ Fikrim yok.

EK 3: YAŞLILARDA SOSYAL DIŞLANMA ÖLÇEĞİ

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her Zaman
1. Maddi durumum hakkında endişelenirim.					
2. Herhangi bir sorunum olduğunda yakın akrabalarım yardımına koşmazlar.					
3. Yaşadığım muhitte/mahallede olaylar çıkar.					
4. Aniden ortaya çıkan masraflarla baş etmek zordur.					
5. Ay sonunu getirmekte zorlanıyoruz.					
6. İstediğim yere rahatlıkla tek başıma ulaşım sağlamakta zorluk çekiyorum.					
7. Eve et, balık, tavuk gibi gıda maddelerini almak zordur.					
8. Herhangi bir sorunum olduğunda arkadaşlarım yardımına koşmazlar.					
9. Özel sağlık hizmeti (özel hastane) masraflarını ödemek benim için zordur.					
10. Yaşadığım çevrede/muhitte kendimi güvende hissetmem.					
11. Borçlarımı ödemek benim için zordur.					
12. Borç para bulmakta zorluk çekerim.					
13. Bankada hesap veya birikim ile ilgili işlemler yapmak benim için zordur.					
14. Buzdolabı, TV, çamaşır makinesi eskiyince kolayca yenisini alırım.					
15. Sırlarımı paylaşabileceğim arkadaşlarım yoktur.					
16. Evin yeterince ısınması ile ilgili sorun yaşıyorum.					
17. İhtiyacım olduğunda çevredeki/muhitteki insanlar yardımına gelmezler.					
18. Yaşadığım çevrede/muhitte gürültü vardır.					
19. Hastalandığımda ziyaretime kimse gelmez.					
20. Gece sokakta tek başıma rahatça yürüyemem.					
21. ATM'den (Bankamatik) veya postaneden para çekmek benim için zordur.					
22. Yaşadığım çevre/muhit kirlidir.					

EK 4: YOKSULLUK ALGI ÖLÇEĞİ

Mutlak Yoksulluk Soruları	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.Yeterli düzeyde et ve et ürünleri tüketiyorum.					
2.Yeterli düzeyde sebze ve meyve tüketiyorum					
3.Yeterli düzeyde süt ve süt ürünleri tüketiyorum					
4.Aile içinde gıda yetersizliği nedeniyle zayıf kişi yoktur.					
5.Ailemizin yaşadığı ev insanca yaşamaya uygun durumda düzgün koşullara sahiptir.					
6.Yaşadığımız ev korunaklı ve güvenlidir					
7.Yaşadığımız evde temizlik düzenli olarak yapılmaktadır ve ev temizdir.					
8.Tuvalet dışarıda ortak kullanıma açıktır.					
9.Evdeki kişiler düzenli olarak yıkanma ve temizlenme imkânına sahiptir.					
10.Sağlık kontrollerimiz için düzenli doktora veya hastaneye gideriz.					
11.Sağlık problemi yaşadığımızda tedavisini rahatlıkla yaptırırız.					
12.Ailemizde okuma-yazma bilmeyen yoktur.					
13.Ailemizde kız çocukları okula gitmektedir					
14.Ailemizde çocukların okumasını destekliyoruz					
15.Ailemizde bir sorun olduğunda haklarımızı ve ne yapmak gerektiğini hükümet yetkililerinden rahatça öğreniriz.					
16.Sosyal hizmetlere rahatça erişebilir ve yararlanabiliriz.					
17.Gerektiğinde ihtiyaç duyulan giyim malzemelerini rahatça alabilirim.					
Görelî Yoksulluk Soruları	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.Çevremdeki kişilere göre daha rahat bir hayat sürmekteyim.					
2.Çevremdeki kişilere göre gelir durumum iyidir.					
3.Çevremdeki kişilere göre gıda harcamalarımı daha rahat yapabiliyorum.					
4.Çevremdeki kişilere göre okul masraflarını daha rahat karşılıyorum.					

5.Çevremdeki kişilere göre sağlık harcamalarımı zorlanmadan yapıyorum.					
6.Çevremdeki kişilere göre yaşadığım ev daha konforlu ve rahattır.					
İnsani Yoksulluk Soruları	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.Çevremde herhangi bir nedenle (mezhep, siyasi görüş, milliyet, din vs) ayrımcılığa maruz kalmıyorum.					
2.Eğitim hizmetlerinden sorunsuz faydalaniyorum.					
3.Sağlık hizmetlerinden sorunsuz faydalaniyorum					
4.Evdeki çocukların büyümeleri (kilo, boy) normal gitmektedir.					
5.Yaşamımın 70 yaşımdan daha uzun olacağını düşünüyorum.					
6.Herhangi bir terör ve şiddet saldırı tehdidi altında değilim.					
7.Ailemde işsizlik yaşayan bireyler vardır					
8.Ailemde son 10 yıldır çocuk ölümü yoktur.					
9.Yaşadığım yerde elektrik vardır.					
10.Yaşadığım yerde temiz suya ulaşabilirim.					

EK 5: YAŞLILARDA SOSYAL DIŞLANMA ÖLÇEĞİ KULLANIM İZNİ

Re: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği'nin Kullanım İzni Hk.

emrah apak

00:41

Kime: CİHANGİR KARAKAYA

Merhaba Cihangir Hocam,

Tabii ki ölçeği çalışmanızda kullanabilirsiniz.

Bunun dışında da tezinizle ilgili yardımcı olabileceğim hususlar olursa (çalışma alanım yaşlılık olması sebebiyle) iletişime geçmeniz için telefonumu paylaşıyorum.

Vedat hocama da saygı ve selamlarımı iletirsiniz.

İyi çalışmalar,

Emrah Apak

[Android için Outlook'u](#) edinin

From: CİHANGİR KARAKAYA

Sent: Saturday, April 16, 2022 3:19:33 PM

To:

Subject: Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği'nin Kullanım İzni Hk.

Hocam merhaba,

Ben Cihangir Karakaya. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim dalında doktora yapmaktayım. Prof. Dr. Vedat Işıkhan danışmanlığında yapmakta olduğum "Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme" başlıklı doktora tezimde sizin geliştirdiğiniz "Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği"ni kullanmak istiyorum. Kullanmam uygun mudur hocam?

Çok teşekkürler. İyi çalışmalar.

Cihangir Karakaya (Öğr. Gör.)

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Ahmet Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

EK 6: YOKSULLUK ALGI ÖLÇEĞİ KULLANIM İZİNİ

Yanıtla Tümünü yanıtla İlet Arşivle Sil Bayrak ekle ...

yunus budak

21.04.2022 10:14

Kime: CİHANGİR KARAKAYA

ölçek.pdf
354,22 KB

CİHANGİR KARAKAYA, 20 Nis 2022 Çar, 23:54 tarihinde şunu yazdı:

Çok teşekkür ederiz hocam. Size de kolay gelsin 😊

yunus budak, şunları yazdı (20 Nis 2022 23:51):

Kıymetli hocam,
Atıf verdiğiniz takdirde ölçeğimizi her çalışmanızda kullanabilirsiniz.
Kolaylıklar diliyorum.

CİHANGİR KARAKAYA, şunları yazdı (20 Nis 2022 21:41):

Hocam merhaba,

Ben Cihangir Karakaya. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim dalında doktora yapmaktayım. Prof. Dr. Vedat Işıkhan danışmanlığında yapmakta olduğum "Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme" başlıklı doktora tezimde sizin geliştirdiğiniz "Yoksulluk Algısı Ölçeği"ni kullanmak istiyorum. Kullanmam uygun mudur hocam?

Çok teşekkürler. İyi çalışmalar.

Windows'u Etkinleştir

Windows'u etkinleştirmek için Ayarlar'a gidin.

EK 7: ETİK KOMİSYON İZİN YAZISI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00002685517
Konu : Cihangir KARAKAYA Hk. (Etik Komisyon İzni)

13.02.2023

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 19.01.2023 tarihli ve E-12908312-300-00002639714 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Cihangir KARAKAYA**'nın **Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN** danışmanlığında yürüttüğü “**Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme**” başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **07 Şubat 2023** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Serhat ÜNAL
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 5C7C1843-DE2A-44DC-9DE1-3EBA2FF8EC06

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Duygu Didem İLERİ

E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Bilgisayar İşletmeni

Ağ: www.hacettepe.edu.tr

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992

Telefon: .

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

EK 8: ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orjinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA
Tarih: 29/03/2024
Tez Başlığı: Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İle Başa Çıkmak: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 338 sayfalık kısmına ilişkin, 22/03/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'dür. Uygulanan filtrelemeler**: 1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☒ Alıntılar hariç 4. ☐ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. Cihangir Karakaya

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Cihangir Karakaya	
	Öğrenci No		
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Hizmet	
	Programı	Sosyal Hizmet	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç. Dr. Türken ÇAĞLAR

*Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dâhil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF SOCIAL WORK		Date: 29/03/2024
Thesis Title (In English): Dealing With Social Exclusion and Poverty in Old Age: An Assessment From A Social Work Perspective		
According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 22/03/2024 for the total of 338 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 4 %.		
Filtering options applied**: ☒ Approval and Declaration sections excluded ☒ References cited excluded ☒ Quotes excluded ☐ Quotes included ☒ Match size up to 5 words excluded		
I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.		
I respectfully submit this for approval.		Cihangir Karakaya

Student Information	Name-Surname	Cihangir Karakaya	
	Student Number		
	Department	Social Work	
	Programme	Social Work	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Assoc. Prof. Türken ÇAĞLAR

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.